

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİMDALI

Doktora Tezi

16. YÜZYIL KLASİK TÜRK ŞİİRİNDE ŞARAP VE
ŞARAPLA İLGİLİ UNSURLAR

Savaşkan Cem BAHADIR

2502060077

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Muhammet Nur DOĞAN

İstanbul 2012
(Bu Proje İstanbul Üniversitesi BAP Birimi Tarafından Desteklenmiştir)

DOKTORA

TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN

Adı ve Soyadı :Savaşkan Cem Bahadır Numarası :2502060077
Anabilim/Bilim Dalı :Türk Dili ve Edebiyatı Danışman Öğretim Üyesi :Prof. Dr. Muhammed
Nur Doğan
Tez Savunma Tarihi : 20/02/2012 Tez Savunma Saati :14.00
Tez Başlığı :16. Yüzyıl Klasik Türk Şiirinde Şarap ve Şarap İle İlgili Unsurlar.

TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 35. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜ'NE OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-Prof. Dr. Muhammed Nur Doğan		Kabul
2- Prof. Dr. Kemal Yavuz		Kabul
3-Prof. Dr. Azmi Bilgin		Kabul
4-Prof. Dr. Mustafa Çiçekler		Kabul
5-Prof. Dr. Nihat Öztoprak		Kabul

ÖZ

Bu çalışmanın konusu; klasik edebiyatımızın en çok kullanılan kavramlarından biri olan şarap ve şarapla ilgili kavramlardır. Bu çalışmada 16. yüzyıl klasik Türk şairlerinden Bâkî, Fuzûlî, Hayâlî Bey, Yahyâ Bey, Zafî, Nev’î, Muhibbî, Hayretî, Figânî, Helâkî divanlarının taranıp incelenmesi, eserlerinden elde edilen beyitlerin şarapla ilgili unsurlar çerçevesinde tasnif edilmesi ve bu unsurların açıklaması yapılarak şarabın edebiyatımız içindeki yerini ortaya konulması amaçlanmaktadır.

Bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde edebiyatımızda şarap kavramı, şaraba verilen isimler ve benzetme unsurları; ikinci bölümde meclis, saki, kadeh ve meyhane kavramları ve barındırdıkları benzetme unsurları incelenmiştir. Çalışmanın üçüncü ve son bölümünde ise “Şarap Kültürü” başlığı altında şarapla birlikte kullanılan dinî unsurlar, zahid-rind kavramı, şarapla birlikte kullanılan halk inaniş, âdet ve uygulamaları ile şarap kavramıyla ilgili deyim ve atasözleri hakkında bilgi verilmiştir.

ABSTRACT

The subject of our thesis, explain the one of the most widely used concept wine and wine-related concepts in the classical literature. For our thesis we have chosen ten poets who lived in 16. century. (Bâkî, Fuzûlî, Hayâlî Bey, Yahyâ Bey, Zatî, Nev’i, Muhibbî, Hayretî, Figânî, Helâkî). After scannig their divans, we will make a classification of poems which is related wine and wine-related concepts.

The study consists of three parts. In the first section the concept of literature, wine, wine and metaphorical elements of the given names, the second part, assembly, saki, glass and taverns were the concepts and metaphorical elements of analogy. In the third and final part is the culture of wine. Wine under the heading of religious elements, the concept of zahid-rind, wine used in the folk beliefs, customs and practices related to the concept of idioms and proverbs is information about the wine.

ÖNSÖZ

Türk Edebiyat tarihine bilimsel bir gözle bakıldığı zaman klasik Türk şiirinin temel yapı taşının beyitler ve beyitlerin oluşturduğu gazeller olduğu görülür. Nazım şekli olarak gazel adı duyulduğu anda, akla ilk gelen kavramın şarap olduğu bir gerçektir. Hazırlanan çalışma, edebiyat tarihinde şarap ve şarap kavramı etrafında oluşturulan kavramların açıklanması şeklinde özetlenebilir. Bu kavramlar açıklanırken şarap kavramının ve şiirlerde şarapla birlikte kullanılan mazmunların açıklanmasıyla birçok yanlış anlaşılmanın da önüne geçileceği düşünülmüştür. Çünkü; şarap o dönem toplumunun yaşadığı sosyal yapıya ve sosyal yapıyı oluşturan en güçlü olgu olan İslam dini tarafından hoş görülmeyen, haram bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum günümüzden bakıldığında edebî metinlerin yanlış anlaşılmasına yol açmaktadır. Nitekim bazı şahıslar, şairleri, şarap kavramını şiirlerinde kullanma şekilleri itibariyle sarhoş, eğlence düşkün, dini kavramlardan uzak vb. tabirlerle aşağılamaktadırlar. Edebiyatı bir bilim dalı olarak gören bizler ise her olayın, her metnin ve her şiirin yazıldığı dönem, içinde yaşanan toplum, sosyal olayların dönem içindeki algılanma biçimi ile değerlendirilmesi gerektiğini bilmekteyiz.

Bu tezin konusu; klasik edebiyatımızın en çok kullanılan kavramlarından biri olan şarap ve şarapla ilgili kavramların açıklanması olarak belirlenmiştir. Bu sebeple şarap denilince akla ilk gelen kaynaklar (Sâkînâmeler, İşretnâmeler, Hamriyyeler, vb.) incelenmiştir. Bu kaynakların taranması sonucunda da şarap kavramı ile ilgili eserlerin hep ayrı ayrı meydana getirilmiş eserlerin incelenmesi şeklinde oluşturulan çalışmalar olduğu görülmüştür. Tez çalışmasını şekillendirirken, sadece şarabın işlendiği eserlerin ele alınmamasına; bu yöntem yerine şairlerin bütün eserlerini – bu vesileyle dünya görüşü, dini inancı, sosyal hayattan şiirlerine aktardığı izlenimlerini- içeren divanların taranmasına karar verildi. Bu aşamadan sonra hangi divanların seçilmesi gerektiği sorusu ortaya çıktı. Klasik Türk şiirinin en parlak yüzyılı olan XVI. yüzyılı ve o dönemde yaşamış olan –kapsamlı ve doğru tespit için- on adet şairin divanının incelenmesine karar verildi. Bu çalışmada divanları incelenen şairlerimiz şunlardır: Figânî (ö.1532), Hayretî (ö. 1535), Zatî (ö.1546), Fuzûlî (ö. 1556), Hayâlî Bey (ö. 1556-7), Muhibbî (ö.1566), Helâkî (ö.1574-5), Yahyâ Bey (ö.

1582), Nev'î (ö.1599), Bâkî (ö.1600). Seçilen şairler dönemi tam anlamıyla yansıtması açısından dikkate değerdir. Çünkü; içlerinde birinci sınıf şairlerin yanı sıra sultan bir şair, şeyhülislam olmak isteyen bir şair, tasavvuf yoluna girmiş bir şair ve hayatını esnaflık yaparak kazanan bir şair de bulunmaktadır.

Yapılan taramaların ardından şarap ve şarapla ilgili unsurların şairler tarafından tahminlerden daha çok ve daha detaylı bir şekilde kullanıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmanın sonucunda, şairlerin özellikle şarap ve şarapla ilgili unsurlar etrafında farklı benzetmeler oluşturdukları, taban tabana zıt gibi görünen kavramları şiirlerinde kullandıkları, çok iyi gözlemciler olarak doğada varolan kavramları bir şekilde şarapla ilişkilendirebildikleri görülmüştür. Ayrıca şairlerin şarap ve şarapla ilgili unsurları şiirlerinde bir şifre gibi kullandıkları tespit edilmiştir. Şairler kullandıkları kelimelerle beyitlere farklı ve derin anlamlar kazandırmayı bilmişlerdir. Klasik edebiyatımızın beslendiği bir kaynak olan tasavvufî düşünce akımlarının da buradaki etkisi büyüktür. Beyitler içinde kullanılan kelimelerin bazen doğrudan tasavvufî anlamlar içerdiği bazen de kelimelerin ikinci ya da üçüncü anlamları sebebiyle tasavvufî yoruma açık olduğu tespit edilmiştir. Çalışmamız, bu yönüyle şarap kelimesi geçtiği zaman, klasik edebiyatımızı yüzeysel bilgileriyle suçlayanların bu haksız eleştirilerine bir cevap niteliği taşımaktadır.

Tez konusunun belirlenmesi ve çalışmanın bu hale gelmesine kadar her türlü bilgi birikimini benimle paylaşarak destekleyen danışman hocam Prof. Dr. Muhammet Nur Doğan'a, İ.Ü. Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde doktora süresinde yardımlarını esirgemeyen öğretim üyelerine, araştırma görevlisi arkadaşlarıma, Yabancı Diller Bölümü'ndeki mesai arkadaşlarıma, İstanbul Üniversitesi BAP birimine ve çalışmalarım süresince beni anlayışla destekleyen aileme çok teşekkür ederim.

ÖZ.....	III
ABSTRACT	IV
ÖNSÖZ	V
İÇİNDEKİLER	VII
KISALTMALAR	XXXI
GİRİŞ	1

I. BÖLÜM

EDEBİYATIMIZDA ŞARAP

1.1. Şarabın Tarihçesi ve Efsanevi Gelişimi	13
1.2. Dinlerin Şarap Kavramına Yaklaşımları	19
1.2.1. İlahî Dinler	19
1.2.1.1. Musevilik	20
1.2.1.2. Hıristiyanlık	22
1.2.1.3. İslamiyet.....	24
1.2.2. İlâhi Olmayan Dinler ve Mecusilik.....	29
1.2.3. Klasik Edebiyat Tarihi İçinde Şarabın Gelişimi	30
1.3. Klasik Türk Edebiyatında Adı Geçen Şarap Türleri ve Şaraba Verilen İsimler	33
1.3.1. Âb-1 Cem/ Âb-1 Âteş-nâk/ Âb-1 ‘Aşk / Âb-1 Safâ/ Âb-1 Dürd/ Âb-1 Ter/ Âb-1 Revân/ Âb-1 Zülâl/ Âb-1 Mesîhâ/ Âb-1 Engûr/ Âb-1 ‘İneb/ Âb-1 Mey/ Üzüm Suyu	33
1.3.2. Âteş-i Seyyâle	34
1.3.3. Bâde	34
1.3.3.1. Bâde-i Gül-gûn/ Mey-i Gül-gûn/ Gül-gûn Şarap/ Bâde-i Gül- fâm/ Şarâb-1 Gül-fâm/ Mey-i Gül-fâm/ Bâde-i Gülrenk/ Şarâb-1 Gülrenk/ Mey-i Gülrenk.....	36
1.3.3.2. Bâde-i Hum	37
1.3.3.3. Bâde-i Lâlefâm.....	37
1.3.3.4. Bâde-i Musaffâ/La’l-i Musaffâ	38
1.3.3.5. Bâde-i Nâb/ Mey-i Nâb/ La’l-i Nâb/ Şarâb-1 Nâb/ Mey-i Sâfi/ Şarâb-1 Sâfi/ Âb-1 Sâfi/ Âb-1 Nâb.....	39

1.3.3.6. Kümeyt-i Bâde	40
1.3.4. Bâkî Şarap	41
1.3.5. Bintü'l- 'İneb/ Duhter-i Rez.....	41
1.3.6. Dem	42
1.3.7. Dîde-i Horos.....	43
1.3.8. Edirne Şarâbı.....	43
1.3.9. Hûn-ı Kebûter.....	44
1.3.10. 'İsî Suyu/ Âb-ı Mesihâ.....	45
1.3.11. Kızıl Deli.....	46
1.3.12. Köhne Şarap	46
1.3.13. La'l-i Müzâb.....	47
1.3.14. La'l-i Rummânî.....	47
1.3.15. Mâ-i 'İneb.....	48
1.3.16. Menekşe Şarabı	48
1.3.17. Merhaba Şarabı	48
1.3.18. Mey	49
1.3.18.1. Mey-i Ahmer/ Mey-i Hamrâ/ Bâde-i Ahmer/ Bâde-i Hamrâ/ Mey-i Al/ Mey-i Sürh	52
1.3.18.2. Mey-i Bâkî	54
1.3.18.3. Mey-i Bî-gış	55
1.3.18.4. Mey-i Engûr/ Bâde-i Engûr/ Âb-ı Engûr	55
1.3.18.5. Mey-i La'l/ Bâde-i La'l-fâm/ Şarâb-ı La'l-fâm	56
1.3.19. Misket Şarabı	57
1.3.20. Müdâm	57
1.3.21. Mül	58
1.3.22. Müselles	58
1.3.23. Râh/ Rahîk/Rûh/ Mey-i Râhat.....	59
1.3.24. Sabûh.....	60
1.3.25. Sahbâ/ Mey-i Sahbâ	61
1.3.26. Seb'a-i Seyyâle.....	63
1.3.27. Selâse-i Gassâle/ Bâde-i Gassâle	63
1.3.28. Şarâb.....	65

1.3.28.1. Şarâb-ı Bî-gış/ Şarâb-ı Nâb/ Şarâb-ı Çekîde/ Puhte Şarâb..	65
1.3.28.2. Şarâb-ı Erguvân/ Şarâb-ı Erguvânî	66
1.3.28.3. Şarâb-ı Tahûr/ Mâ-ı Tahûr	67
1.3.28.4. Şarâb-ı Telh/ Mey-i Mür	68
1.3.29. Şerbet	69
1.3.30. Taze Şarap/ Bâde-i Ter.....	70
1.3.31. Tolu	70
1.3.32. Ümmü'l-Habâ'is	71
1.4. Şarabın Meydana Getirdiği Etkiler	72
1.4.1. Sarhoşluk Vermesi	72
1.4.1.1. Sarhoşluk Çeşitleri	73
1.4.1.1.1. Ayyâş	74
1.4.1.1.2. Kan Delisi/ Kan Sarhoş/ Kan Mest	74
1.4.1.1.3. Kanzil	75
1.4.1.1.4. Mest	76
1.4.1.1.4.1. Bed-Mest	76
1.4.1.1.4.2. Evgâr-ı Mest.....	77
1.4.1.1.4.3. Mest-i Harâb.....	77
1.4.1.1.4.4. Mest-i Lâ-ya'kıl	78
1.4.1.1.4.5. Mest-i Müdâm	78
1.4.1.1.4.6. Mest-i Ser-girân	79
1.4.1.1.4.7. Katı Mest.....	80
1.4.1.1.4.8. Nim-mest.....	80
1.4.1.1.5. Müdâmî	80
1.4.1.1.6. Sekrân.....	81
1.4.1.1.7. Şârib	81
1.4.1.1.8. Yaman Sarhoş	81
1.4.1.2. Sarhoşluğun Tanımı	82
1.4.1.3. Sarhoşluk Halleri	86
1.4.1.3.1. Sarhoş Bağırır	86
1.4.1.3.2. Sarhoş Kendini Bilmez	87
1.4.1.3.3. Sarhoş Sırrını Söyler	88

1.4.1.3.4. Sarhoş Ağlar.....	90
1.4.1.3.5. Sarhoş Güler.....	91
1.4.1.3.6. Sarhoş Kavga Eder.....	91
1.4.1.3.7. Sarhoş Cana Kast Eder/ Kan Eder	92
1.4.1.3.8. Sarhoş Silah Taşır	93
1.4.1.3.9. Sarhoş Elbisesini/ Yakasını Yırtar	94
1.4.1.3.10. Sarhoş Oynar/ Raks Eder	94
1.4.1.3.11. Sarhoşun Eli Titrer	95
1.4.1.3.12. Sarhoş Uyur/ Sızır	96
1.4.1.3.13. Sarhoşa Nasihat Edilir.....	97
1.4.1.3.14. Sarhoş Utanmaz	97
1.4.1.3.15. Sarhoş Sarhoşluğu İnkâr Eder	98
1.4.1.3.16. Sarhoş İçin Mal (Para) Kıymetsizdir/ Sahip Çıkamaz	99
1.4.1.3.17. Sarhoş Vücudunu Dağlar	100
1.4.1.3.18. Sarhoş Yürümekte Zorlanır.....	100
1.4.1.3.19. Sarhoş Verdiği Sözü Unutur	101
1.4.1.3.20. Sarhoş Bahse Girer.....	101
1.4.1.4. Sarhoşun Benzetildiği ve Sarhoşa Benzetilen Unsurlar.....	102
1.4.1.4.1. Akıl.....	102
1.4.1.4.2. Aşık	103
1.4.1.4.3. Âteş	103
1.4.1.4.4. Baht	104
1.4.1.4.5. Bülbül	104
1.4.1.4.6. Deli/ Mecnûn/ Divâne	105
1.4.1.4.7. Deve	106
1.4.1.4.8. Gamze	106
1.4.1.4.9. Gazi	107
1.4.1.4.10. Gonca	107
1.4.1.4.11. Gönül	108
1.4.1.4.12. Göz	108
1.4.1.4.13. Güneş	109
1.4.1.4.14. Habâb	109

1.4.1.4.15. Künbed/ Felek	109
1.4.1.4.16. Lale (Gelincik)	110
1.4.1.4.17. Nergis	110
1.4.1.4.18. Saç	111
1.4.1.4.19. Sebû	112
1.4.1.4.20. Sümbül	112
1.4.1.4.21. Şiir/ Gazel	112
1.4.1.4.22. Tüfek Sesi	113
1.4.1.4.23. Zerre	113
1.4.2. Akı Tazelemesi	114
1.4.3. Arsızlığa Neden Olması	114
1.4.4. Cesaret Vermesi	115
1.4.5. Gamdan Uzak Tutması	115
1.4.6. Gözleri Kızartması	116
1.4.7. Halsizlik Vermesi	117
1.4.8. Hazmı Rahatlatması	117
1.4.9. Humar	117
1.4.10. İnsanı İslah Etmesi	120
1.4.11. Kalbi Temizlemesi	120
1.4.12. Keyfinin Saklanamaması	121
1.4.13. Konuşmakta Zorlaması	121
1.4.14. Konuşturucu Olması	122
1.4.15. Ruhu Açması	122
1.4.16. Safa/ Keyif/ Kayıtsızlık Vermesi	122
1.4.17. Uyku Vermesi	123
1.4.18. Yanak Kızartması	124
1.5. Şarap İle Birlikte Kullanılan Kavramlar	125
1.5.1. Câm-ı Cem/ Câm-ı Cihân-nümâ	125
1.5.2. Cem, Cemşid	126
1.5.3. Cür'a	126
1.5.4. Deyr	127
1.5.5. Habâb	128

1.5.5.1. Habâbın Benzetildiği Unsurlar.....	128
1.5.5.1.1. Abdal/Kalender	128
1.5.5.1.2. Âbile.....	129
1.5.5.1.3. Arakiyye.....	129
1.5.5.1.4. Ayna	129
1.5.5.1.5. Baş.....	130
1.5.5.1.6. Bina	130
1.5.5.1.7. Diş	130
1.5.5.1.8. Düğme	131
1.5.5.1.9. Dürr-i Şehvar.....	131
1.5.5.1.10. Eflak/ Felek/ Çarh	131
1.5.5.1.11. Gamhâne	132
1.5.5.1.12. Göz.....	132
1.5.5.1.13. Gümüş Zil	132
1.5.5.1.14. Güneş/ Ay/ Zühre.....	133
1.5.5.1.15. Hayme/ Otag	133
1.5.5.1.16. Kasır	133
1.5.5.1.17. Rakkas	134
1.5.5.1.18. Saltanat.....	134
1.5.5.1.19. Tac.....	134
1.5.5.1.20. Top	135
1.5.5.1.21. Türbe	135
1.5.5.1.22. Yelken	136
1.5.5.1.23. Yıldız.....	136
1.5.5.1.24. Zekan.....	136
1.5.5.1.25. Zindan	136
1.5.6. Hz. İsa	137
1.5.7. İbrik.....	137
1.5.8. Kulkul.....	138
1.5.9. Sebû.....	138
1.5.10. Sürahi	139
1.5.10.1. Sürahinin Benzetildiği ve Sürahiye Benzetilen Unsurlar.....	140

1.5.10.1.1. Aşık	140
1.5.10.1.2. Bağır	140
1.5.10.1.3. Borçlu	140
1.5.10.1.4. Bülbül	141
1.5.10.1.5. Esir	141
1.5.10.1.6. Gonca	141
1.5.10.1.7. Gülen Adam	142
1.5.10.1.8. Güzel	142
1.5.10.1.9. Haramî	142
1.5.10.1.10. Hem-nişîn/ Agyâr	143
1.5.10.1.11. Katil	143
1.5.10.1.12. Mert/ Pehlivan	143
1.5.10.1.13. Müderris	144
1.5.10.1.14. Nale Eden	144
1.5.10.1.15. Sanem	144
1.5.10.1.16. Sarhoş	144
1.5.10.1.17. Serv	145
1.5.10.1.18. Şair	145
1.5.10.1.19. Şakayık	145
1.6. Şarabın Benzetildiği Unsurlar	146
1.6.1. Âb-ı Hayvan/ Âb-ı Hayat	147
1.6.2. Âfitâb/ Mihr/ Hurşîd	149
1.6.3. Anahtar	149
1.6.4. Asa	150
1.6.5. Aşk	151
1.6.6. Âteş/ Âteş-i Cehennem	154
1.6.7. Avcı	156
1.6.8. Ayna	156
1.6.9. Barış	157
1.6.10. Can	157
1.6.11. Cila	158
1.6.12. Çerâg	158

1.6.13. Dem-i 'İsa.....	158
1.6.14. Denî.....	159
1.6.15. Deryâ.....	159
1.6.16. Dudak/ La'l/ La'l-i Nâb.....	160
1.6.17. Elbise.....	161
1.6.18. Ferrâş.....	161
1.6.19. Fitneci.....	162
1.6.20. Gemi.....	163
1.6.21. Gıda.....	164
1.6.22. Girdâb.....	164
1.6.23. Gözyaşı.....	165
1.6.24. Gül.....	166
1.6.25. Harâmî.....	167
1.6.26. Hemdem.....	167
1.6.27. Hz. İsa.....	168
1.6.28. İlaç.....	168
1.6.29. Jâle.....	170
1.6.30. Kan.....	170
1.6.31. Kan Yağı.....	171
1.6.32. Katil.....	172
1.6.33. Kevser Suyu.....	173
1.6.34. Kıpkızıl Divâne.....	174
1.6.35. Kumaş.....	174
1.6.36. La'l Taşı/ Yakut.....	174
1.6.37. Maya.....	175
1.6.38. Mihenk Taşı.....	176
1.6.39. Mimar.....	176
1.6.40. Muhabbet (Sevgi).....	177
1.6.41. Mürekkep.....	178
1.6.42. Ordu.....	178
1.6.43. Padişah.....	178
1.6.44. Pehlivan.....	179

1.6.45. Rûh-ı Sâni	179
1.6.46. Saykal	180
1.6.47. Serâb	181
1.6.48. Sevgili/ Yaşayan Ruh	182
1.6.49. Seylâb	182
1.6.50. Su	183
1.6.51. Süs	184
1.6.52. Şafak	184
1.6.53. Şerbet	185
1.6.54. Şiir / Belâgat/ Ma'nâ	186
1.6.55. Tabîb	187
1.6.56. Tiryâk	187
1.6.57. Tolu	188
1.6.58. Tûtî	189
1.6.59. Tuzak/Âl	189
1.6.60. Yağmur	189
1.6.61. Zehir/ Zehr-i Helâhil	190
1.7. Şaraba Benzetilen Unsurlar	191
1.7.1. Ayrılık/ Fûrkat/ Hicrân	191
1.7.2. Cevr	191
1.7.3. Derd	192
1.7.4. Destmâl	192
1.7.5. Emel	193
1.7.6. Esrar	193
1.7.7. Gaflet	193
1.7.8. Gam	194
1.7.9. Göz Nuru	195
1.7.10. Gurur	195
1.7.11. Gül Kokusu	196
1.7.12. Hasret	196
1.7.13. Hayret	196
1.7.14. Hevâ/ Heves/ Şevk	197

1.7.15. Hiddet	198
1.7.16. İbrişim	198
1.7.17. İltifat	199
1.7.18. İsyân	199
1.7.19. ‘İşret	200
1.7.20. İşve/ Naz.....	200
1.7.21. Kız Kardeş.....	201
1.7.22. Lutf.....	201
1.7.23. Mektup	202
1.7.24. Melahat	202
1.7.25. Melâmet.....	203
1.7.26. Ney Sesi	203
1.7.27. Peygamber Sevgisi.....	204
1.7.28. Rengîn Sedâ	204
1.7.29. Riyâ/Zerk.....	204
1.7.30. Semend/ At.....	205
1.7.31. Sürâhi Kamı	205
1.7.32. Vahdet	206
1.7.33. Vasl/ Kavuşma	206
1.7.34. Yaratılış/ Ta’b	207

II. BÖLÜM

ŞARAP İLE İLGİLİ KAVRAMLAR

2.1. MECLİS (BEZM)	208
2.1.1. Meclis Ne Zaman Kurulur	211
2.1.1.1. Bahar/ Mevsim-i Gül	211
2.1.1.2. Gece/ Mehtaplı Gece.....	212
2.1.1.3. Gündüz	213
2.1.1.4. Güzel Havalâr.....	214
2.1.1.5. Hazan.....	214
2.1.1.6. Özel Günler / Nevruz/ Bayram	215
2.1.1.7. Şita/ Kış.....	215

2.1.2. Meclis Nerede Kurulur.....	216
2.1.2.1. Bağ	216
2.1.2.2. Deniz / Nehir/ Su Kenarı.....	216
2.1.2.3. Gülistan/ Lalezar	217
2.1.2.4. Otag/ Çetr	217
2.1.2.5. Sahra.....	218
2.1.3. Meclis Nasıl Kurulur.....	219
2.1.3.1. Çalgıcılar Bulunur.....	219
2.1.3.2. Hizmetçiler Bulunur.....	219
2.1.3.3. Micmer Yakılır.....	219
2.1.3.4. Mum / Kandil Yakılır.....	220
2.1.3.5. Sâyeban Kurulur.....	221
2.1.3.6. Sofra Kurulur	221
2.1.3.7. Meclis Süslenir.....	222
2.1.4. Meclis Adabı	223
2.1.4.1. Çok Şarap İçilmez	223
2.1.4.2. Geçmişler Yad Edilir	224
2.1.4.3. Mecliste Bahis ve Cidal	224
2.1.4.4. Mecliste Gazel/ Efsane Okunur	225
2.1.4.5. Misafir Güzel Ağırlanır.....	225
2.1.4.6. Para-Meclis	226
2.1.4.7. Tek Kadehten İçilir	227
2.1.4.8. Yabancılar Gelemez/İstenmez	228
2.1.4.9. Yaşlı İnsanlara Uygun Değildir	229
2.1.4.10.Zamanında Gelinir	229
2.1.5.Meclis Çeşitleri	231
2.1.5.1. Meclis-i Âli	231
2.1.5.2. Bezm-i Ays-ı Sultanî/ Bezm-i Şâdî.....	231
2.1.5.3. Bezm- i Hâs/ Meclis-i Hâs	232
2.1.5.4. Bezm-i Mey/ Meclis-i Mey.....	233
2.1.6. Meclisi Oluşturan Unsurlar	234
2.1.6.1. Âteş-bâz/ Şişe-bâz/ Hokka-bâz	234

2.1.6.2. Çeng	234
2.1.6.3. Çengi	235
2.1.6.4. Def	236
2.1.6.5. Deffâf/ Defzen.....	236
2.1.6.6. Dilber/ Cânan	237
2.1.6.7. Ergânun	237
2.1.6.8. Gazelhân.....	238
2.1.6.9. Gûyende	238
2.1.6.10. Hânende.....	238
2.1.6.11. İç Oğlanı.....	239
2.1.6.12. Kanun	239
2.1.6.13. Kemeñçe.....	240
2.1.6.14. Kopuz	240
2.1.6.15. Köçek	240
2.1.6.16. Meze/ Nukl/ Nevâle	240
2.1.6.16.1. Bâdem	241
2.1.6.16.2. Biryân/ Ciğer Kebabı	241
2.1.6.16.3. Bûse.....	241
2.1.6.16.4. Elma	242
2.1.6.16.5. Encüm	242
2.1.6.16.6. Engûr	242
2.1.6.16.7. Fındık	243
2.1.6.16.8. Nar.....	243
2.1.6.16.9. Şeftali	243
2.1.6.16.10. Şeker.....	244
2.1.6.16.11. Şekerli Leblebi	244
2.1.6.16.12. Tâ'ne-i Agyâr	244
2.1.6.17. Mîr-i Meclis/ Emîr-i Meclis	244
2.1.6.18. Muğbeçe.....	246
2.1.6.19. Mutrip.....	246
2.1.6.20. Ney	246
2.1.6.21. Rakkâs	247

2.1.6.22. Rebab	247
2.1.6.23. Saz	248
2.1.6.24. Sazende	248
2.1.6.25. Şem‘ / Çerağ	248
2.1.6.26. Tanbûr	249
2.1.7. Meclisin (Bezmin) Benzetildiği Unsurlar	250
2.1.7.1. Bağ	250
2.1.7.2. Dünya/ Felek/ Cihân/ Âlem	250
2.1.7.3. Gülistân	251
2.1.7.4. Hisar/Burç	252
2.1.7.5. Ka’be	252
2.1.7.6. Mahkeme	253
2.1.8. Meclise(Bezme) Benzetilen Unsurlar	254
2.1.8.1. Aşk	254
2.1.8.2. Ayrılık/ Fûrkat	254
2.1.8.3. Bela	254
2.1.8.4. Cemal	255
2.1.8.5. Cennet	255
2.1.8.6. Elest Meclisi	255
2.1.8.7. Encüm	256
2.1.8.8. Fenâ	256
2.1.8.9. Gam	257
2.1.8.10. Gurur	257
2.1.8.11. Hayat	257
2.1.8.12. Hayret	258
2.1.8.13. Huzur	258
2.1.8.14. Kesret	258
2.1.8.15. Mana	259
2.1.8.16. Maşrık	259
2.1.8.17. Medih	259
2.1.8.18. Melâmet	260
2.1.8.19. Mihnet	260

2.1.8.20. Muhabbet	260
2.1.8.21. Murâd	261
2.1.8.22. Rezm	261
2.1.8.23. Ruz-ı Ceza/ Mahşer.....	261
2.1.8.24. Safâ.....	262
2.1.8.25. Şadırvan	262
2.1.8.26. Şiir/Nazm	263
2.1.8.27. Vahdet	263
2.1.8.28. Vasl	263
2.1.8.29. Yanak	264
2.2. SÂKÎ	265
2.2.1. Sâkînin Görevleri	265
2.2.1.1. Ayak/ Kadeh Sunar	265
2.2.1.2. Gamı Dağıtır.....	266
2.2.1.3. İbrâm Eder.....	266
2.2.1.4. İçkiyi Pay Eder/ Sarhoşlara İçki Vermez.....	267
2.2.1.5. Kadeh Doldurur.....	267
2.2.1.6. Meclis Düzenini Sağlar	268
2.2.1.7. Mumları Yakar.....	269
2.2.1.8. Sarhoş Eder	269
2.2.2. Sâkîye Ait Güzellik Unsurları ve Özellikleri.....	270
2.2.2.1. Cömert.....	270
2.2.2.2. Halhal Takar/ Eli Kınalanır.....	270
2.2.2.3. Genç Çocuklardan Seçilir	271
2.2.2.4. Gül Yanaklı	271
2.2.2.5. Lale Yanaklı.....	271
2.2.2.6. Nazik	272
2.2.2.7. Peri Yüzlü	272
2.2.2.8. Sîmîn Ten/ Yakut/ La'l Dudaklı	272
2.2.3. Sâkînin Benzetildiği Unsurlar	273
2.2.3.1. Avcı.....	273
2.2.3.2. Ayyaş	273

2.2.3.3. Bâğbân	274
2.2.3.4. Bulut	274
2.2.3.5. Felek	274
2.2.3.6. Hızır	275
2.2.3.7. Hûri/ Melek	275
2.2.3.8. Komutan.....	275
2.2.3.9. Mellah	276
2.2.3.10. Mum	277
2.2.3.11. Pehlivan.....	277
2.2.3.12. Subaşı	277
2.2.3.13.Şeyh.....	278
2.2.3.14. Tabib	278
2.2.3.15. Yoldaş	278
2.2.4. Sâkîye Benzetilen Unsurlar Aşk	280
2.2.4.1. Akıl.....	280
2.2.4.2. Aşk	280
2.2.4.3. Baht	281
2.2.4.4. Dehr/ Dünya	281
2.2.4.5. Dudak	281
2.2.4.6. Ecel.....	282
2.2.4.7. Göz	282
2.2.4.8. Hz. Ali.....	282
2.2.4.9. Güneş	283
2.2.4.10. Haçer	283
2.2.4.11. Lâle.....	284
2.2.4.12. Mâh/ Hilal	284
2.2.4.13. Nergis	285
2.2.4.14. Nesteren.....	285
2.2.4.15. Pîr-i Deyr.....	285
2.2.4.16. Zühre	285

2.3 KADEH.....	287
2.3.1. Kadehe Verilen İsimler ve Kadeh Çeşitleri	287
2.3.1.1. Âb-gîne.....	287
2.3.1.2. Âfitâbe.....	288
2.3.1.3. Asa	288
2.3.1.4. Ayak	289
2.3.1.5. Bülbüle	289
2.3.1.6. Câm	289
2.3.1.6.1. Câm-ı Bâde / Câm-ı Sahbâ/ Câm-ı Mey	291
2.3.1.6.2. Câm-ı Berrâk.....	291
2.3.1.6.3. Câm-ı Billûr	291
2.3.1.6.4. Câm-ı Musaffâ	292
2.3.1.6.5. Câm-ı Ser/ Kâse-i Ser	292
2.3.1.6.6. Câm-ı Sîm/ Sâgar-ı Sîm	293
2.3.1.6.7. Câm-ı Zerrîn.....	293
2.3.1.6.8. Câm-ı Murassa	294
2.3.1.6.9. Câm-ı Zücac	294
2.3.1.7. Çemâne.....	294
2.3.1.8. Çifte Tolu	295
2.3.1.9. Dostkâni	295
2.3.1.10. Hilâlî Câm/ Kadeh.....	296
2.3.1.11. Kabak	296
2.3.1.12. Kafatası Kadeh	297
2.3.1.13. Kâse.....	297
2.3.1.14. Kâse-i Fagfûr.....	297
2.3.1.15. Keştî/ Zevrâk	298
2.3.1.16. Keştî-i Nûh	298
2.3.1.17. La'l/ Yakut Kadeh.....	299
2.3.1.18. Murassa Kadeh.....	299
2.3.1.19. Peymâne	300
2.3.1.20. Piyâle.....	300
2.3.1.21. Pûlâd Kadeh	301

2.3.1.22. Rıtl-ı Girân	301
2.3.1.23. Sâgar	301
2.3.1.24. Sırça	302
2.3.1.25. Tas	302
2.3.1.26. Toprak Kadeh/ Sifal/ Safa	303
2.3.2. Kadehin Benzetildiği Unsurlar	304
2.3.2.1. Anahtar	304
2.3.2.2. Avâre	304
2.3.2.3. Avcı	305
2.3.2.4. Ay / Hilal/ Meh	305
2.3.2.5. Ayîne/ Ayîne-i Gitinümâ/ Ayîne-i İskender/ Câm-ı Cem	306
2.3.2.6. Büyücü	307
2.3.2.7. Cür'a	307
2.3.2.8. Dost/ Hemdem/ Nedîm	307
2.3.2.9. Elbise Giyen Kişi	308
2.3.2.10. El-Göz-Ayak	308
2.3.2.11. Fanus	309
2.3.2.12. Felek / Çarh	309
2.3.2.13. Fıskıyye	310
2.3.2.14. Gönül	310
2.3.2.15. Göz	311
2.3.2.16. Güher/ Akıl	311
2.3.2.17. Gül	312
2.3.2.18. Güneş/ Hurşîd	312
2.3.2.19. Hâtem	313
2.3.2.20. Kafes	313
2.3.2.21. Kandil/ Meş'ale/ Kandîl-i Menâr	314
2.3.2.22. Kanzil	315
2.3.2.23. Kına(Kınacı)	315
2.3.2.24. Kulak	315
2.3.2.25. Lâle	316
2.3.2.26. Mirrih	316

2.3.2.27. Nergis	317
2.3.2.28. Ordu	317
2.3.2.29. Ödül	317
2.3.2.30. Pervâne	318
2.3.2.31. Peyk	318
2.3.2.32. Rakkâs	319
2.3.2.33. Revzen	319
2.3.2.34. Sarhoş	320
2.3.2.35. Sarraf	320
2.3.2.36. Süs	320
2.3.2.37. Şahin	321
2.3.2.38. Tespih	321
2.3.2.39. Tuzak	321
2.3.2.40. Yedigâr	322
2.3.3. Kadehe Benzetilen Unsurlar	323
2.3.3.1. ‘Aşk	323
2.3.3.2. Afiyet	323
2.3.3.3. Ağız	323
2.3.3.4. Anlam/ Mana/ Nazm	324
2.3.3.5. Ar/ ‘Irz	325
2.3.3.6. Âşiyân	325
2.3.3.7. Ayrılık	326
2.3.3.8. Bela	326
2.3.3.9. Cân	326
2.3.3.10. Cehennem	327
2.3.3.11. Dert	327
2.3.3.12. Derviş	327
2.3.3.13. Devlet/ Talih	328
2.3.3.14. Dilrübâ	328
2.3.3.15. Dudak	329
2.3.3.16. Efser/ Taç	329
2.3.3.17. Elest Meclisi	330

2.3.3.18. Elmas.....	330
2.3.3.19. Fırsat.....	331
2.3.3.20. Gam.....	331
2.3.3.21. Gemi/ Zevrâk.....	331
2.3.3.22. Gonca.....	332
2.3.3.23. Gönül/ Kalp.....	332
2.3.3.24. Gurur.....	333
2.3.3.25. Hırs.....	333
2.3.3.26. Hırsız.....	334
2.3.3.27. İstigna.....	334
2.3.3.28. İşret.....	335
2.3.3.29. Kelle/ Baş.....	335
2.3.3.30. Kerem.....	336
2.3.3.31. Kısmet.....	336
2.3.3.32. Meydan.....	337
2.3.3.33. Mezellet.....	337
2.3.3.34. Mum/ Mehtâp.....	338
2.3.3.35. Murâd.....	338
2.3.3.36. Naz.....	338
2.3.3.37. Nerdübân.....	339
2.3.3.38. Ölüm/ Ecel.....	339
2.3.3.39. Ömür / Hayat.....	340
2.3.3.40. Rakîb.....	340
2.3.3.41. Sabır.....	340
2.3.3.42. Safâ.....	341
2.3.3.43. Saltanat.....	341
2.3.3.44. Sohbet / Muhabbet.....	342
2.3.3.45. Sürûr.....	342
2.3.3.46. Şahbâz.....	343
2.3.3.47. Şefâ 'at.....	343
2.3.3.48. Şefkat.....	343
2.3.3.49. Şevk.....	344

2.3.3.50. Şiir	344
2.3.3.51. Teklif	345
2.3.3.52. Ten	345
2.3.3.53. Üsküf	345
2.3.3.54. Vahdet	346
2.3.3.55. Varlık	346
2.3.3.56. Visal/ Vuslat	347
2.3.3.57. Yanak Çukuru/ Gamze	347
2.3.3.58. Yara/ Baş/ Dağ	348
2.3.3.59. Zenehdân	348
2.4. MEYHANE (MEYKEDE)	350
2.4.1. Meyhane Kavramı İle İlgili Unsurlar	352
2.4.1.1. Dürd	352
2.4.1.2. Dürd-âşâm/ Dürd-keş	353
2.4.1.3. Hammâr	354
2.4.1.4. Harâbât/ Şarap-hâne	354
2.4.1.5. Harabatî	355
2.4.1.6. Hum	356
2.4.1.6.1. Humun Benzetildiği Unsurlar	357
2.4.1.6.1.1. Çâh	357
2.4.1.6.1.2. Çeşm	357
2.4.1.6.1.3. Derviş	358
2.4.1.6.1.4. Felek/ Gerdûn	358
2.4.1.6.1.5. Genc	359
2.4.1.6.1.6. Hisar	359
2.4.1.6.1.7. Şeyh	359
2.4.1.6.1.8. Vuslat	360
2.4.1.7. Humhâne	360
2.4.1.8. Mey-fürûş	360
2.4.1.9. Mey-hâr	361
2.4.1.10. Mey-perest / Bâde-perest	361
2.4.1.11. Muğ	362

2.4.1.12. Pîr-i Hârâbat/ Pîr-i Mey/ Pîr-i Mugan/ Pîr-i Deyr.....	362
2.4.3. Meyhanenin Benzetildiği Unsurlar	364
2.4.3.1. Âsitân	364
2.4.3.2. Beyt-ül-Harâm.....	364
2.4.3.3. Deyr.....	365
2.4.3.4. Doğru Yol	365
2.4.3.5. Emin Makam/ Mübarek Mülk.....	366
2.4.3.6. Gûşe-i Vahdet.....	366
2.4.3.7. Hisar	367
2.4.3.8. Medrese	367
2.4.3.9. Musalla	368
2.4.3.10. Saray.....	368
2.4.3.11. Şeytan Evi	368
2.4.3.12. Vakıf Malı	369
2.4.3.13. Yurt/ Şehir.....	369
2.4.4. Meyhaneye Benzetilen Unsurlar	370
2.4.4.1. ‘Aşk.....	370
2.4.4.2. Dudak	370
2.4.4.3. Gönül/ Sîne	371
2.4.4.4. Gülşen	372
2.4.4.5. Nazm	372
2.4.4.6. Şem ‘	372

III. BÖLÜM

ŞARAP KÜLTÜRÜ

3.1. ŞARAP İLE BİRLİKTE KULLANILAN DİNİ UNSURLAR	373
3.1.1. Küp- Mu'tekif	373
3.1.2. Şarap- Kabe.....	374
3.1.3. Meyhâne- Fatıha.....	376
3.1.4. Meyhâne- Mescit.....	376
3.1.5. Sürahi- Secde	378

3.1.6. Şarap- Elest Meclisi	379
3.1.7. Şarap- Muhtesib / ‘Ases/ Şahne	380
3.1.8. Şarap- Namaz	381
3.1.9. Şarap- Ramazan	382
3.1.10. Şarap- Haram/ Helal/ Günah/ Şer	384
3.1.11. Şarap- Kafır/ Müslüman.....	386
3.1.12. Şarap-Tövbe - Nasuh Tövbesi/ And/ Yemin.....	388
3.1.13. Şarap- Ceza	389
3.2. ZÂHİT VE RİNT DEĞERLERİNE GÖRE ŞARAP	391
3.2.1. Zâhit- Şarap İlişkisi	392
3.2.2. Rint- Şarap İlişkisi	394
3.2.3. Rint ve Şarap Kavramının Birlikte Kullanıldığı Beyitler	396
3.2.4. Zâhit ve Şarap Kavramının Birlikte Kullanıldığı Beyitler.....	398
3.2.5. Şarap Üzerinden Rind-Zâhid Çatışması.....	399
3.3. ŞARAP KAVRAMIYLA BİRLİKTE KULLANILAN HALK İNANÇLARI ÂDETLER VE UYGULAMALAR	402
3.3.1. Acı Şarap- Şeker	402
3.3.2. Ağız Yıkamak	403
3.3.3. Bahse Girmek.....	403
3.3.4. Başta Kadeh Taşıma.....	404
3.3.5. Dua Okumak/ Kadeh Duası	404
3.3.6. Elbise Yırtmak/ Yakmak.....	406
3.3.7. Elif Çekmek / Dağ Yakmak	407
3.3.8. Etek Altında Şarap Saklamak.....	408
3.3.9. Fanus Saklamak	408
3.3.10. Göz Değmesi (Nazar).....	409
3.3.11. Kadeh- Öpücük	409
3.3.12. Kadehe Resim Çizmek/ Şiir Yazmak/ Haç İşlemek	410
3.3.13. Kadehe Para Koyma- Saçı	411
3.3.14. Kadehi Mücevherle Süslemek.....	412
3.3.15. Kadehi Ters Durması	413
3.3.16 Kadın Şarap İçmez	414

3.3.17. Kan Pahası.....	414
3.3.18. Karanfil Çiğnemek.....	415
3.3.19. Rehin Bırakma.....	416
3.3.20. Şaraba Bir Şeyler Katmak(Su, Tuz, Bal, Zehir).....	417
3.3.21. Şarap Yasağı.....	419
3.3.22. Yad Etmek İçin Kadeh Kaldırmak.....	420
3.4. ŞARAP KAVRAMI İLE KULLANILAN DEYİMLER.....	422
3.4.1. Ağız Bir Etmek.....	422
3.4.2. Aklını Almak.....	422
3.4.3. Ant İçmek.....	423
3.4.4. Ayağa Düşmek.....	423
3.4.5. Ayağa Salmak.....	424
3.4.6. Ayağı Yere Basmamak.....	424
3.4.7. Ayak Almak.....	424
3.4.8. Ayak Bağı Olmak.....	425
3.4.9. Ayak Basmak.....	425
3.4.10. Ayak/ Kadeh Çekmek.....	425
3.4.11. Ayak Dolamak.....	426
3.4.12. Ayak Şaşmak.....	426
3.4.13. Ayakta Kalmak.....	426
3.4.14. Baş Koşmak.....	427
3.4.15. Baş Koymak.....	427
3.4.16. Başa Çıkmak.....	428
3.4.17. Başın İçin.....	428
3.4.18. Baştan Çıkmak.....	428
3.4.19. Burnundan Getirmek.....	429
3.4.20. Can Vermek.....	429
3.4.21. Dert Dökmek.....	429
3.4.22. Dil Dökmek.....	430
3.4.23. Dil Uzatmak.....	430
3.4.24. Dil Vermek.....	430
3.4.25. Dili Tutulmak.....	430

3.4.26. El Almak	431
3.4.27. El Sunmak	431
3.4.28. El Üstünde Tutmak	431
3.4.29. El Vermek	432
3.4.30. Elden Düşürmemek/ Bırakmamak	432
3.4.31. Etek Öpmek.....	433
3.4.32. Fevt Etmek	433
3.4.33. Garazı Olmak	433
3.4.34. Göğüs Geçirmek.....	434
3.4.35. Göz Dikmek	434
3.4.36. Kan Olmak	434
3.4.37. Kan Tutmak.....	435
3.4.38. Kan Yutmak	435
3.4.39. Kanı Kanla Yıkamak.....	435
3.4.40. Ke'n-nakşî fi'l-mâ	436
3.4.41. Kulak Tutmak.....	436
3.4.42. Küp Düşmek	436
3.4.43. Lakırdamak	437
3.4.44. Meyden Kesmek/ Şaraptan Kesilmek	437
3.4.45. Ödü Kopmak	437
3.4.46. Serden Geçmek	438
3.4.47. Telef Etmek.....	438
3.4.48. Yola Bakmak.....	438
SONUÇ ve DEĞERLENDİRME	439
KAYNAKÇA	441
ÖZGEÇMİŞ	456

KISALTMALAR

a.g.e.	: adı geçen eser
a.g.m.	: adı geçen makale/ adı geçen madde
A.Ü.	: Ankara Üniversitesi
b.	: beyit
bkz.	: bakınız
bs.	: basım
C.	: cilt
çev.	: Çeviren
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
DTCF	: Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesi
g.	: gazel
haz.	: Hazırlayan
İ.A.	: İslam Ansiklopedisi(Milli Eğitim Bakanlığı)
İ.Ü.	: İstanbul Üniversitesi
İÜEF	: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
k.	: kaside
Ktp.	: Kütüphanesi
mr.	: murabba
m.	: musammat
no.	: numara
ö.	: Ölüm Tarihi
S.	: Sayı
s.	: sayfa

TDK	: Türk Dil Kurumu
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
TTK	: Türk Tarih Kurumu
vb.	: ve benzeri
y.g.	: yayımlanmamış gazel
Yay.	: Yayınları
YKY	: Yapı Kredi Yayınları

GİRİŞ

Türk Edebiyat tarihi incelendiği zaman klasik Türk şiirinin temel yapı taşının beyitler ve beyitlerin oluşturduğu gazeller olduğu fark edilir. Nazım şekli olarak gazelin adı duyulduğu anda akla ilk gelen kavramların başında çalışmanın konusunu oluşturan “şarap” gelmektedir. İşte bu gerçekten hareketle yapılan çalışmada gazeli - ve dolayısıyla bütün edebiyat tarihini- ilgilendirmesi sebebiyle “şarap” kavramının örnekler, nesre çeviri ve gerektiğinde açıklamalar yapılarak incelenmesi hedeflenmiştir. Şarap kavramının incelenmesi ve şiirlerde birlikte kullanıldığı mazmunların açıklanmasıyla birçok yanlış anlaşılmanın da önüne geçileceği düşünülmektedir. Bu yanlış anlaşılmanın en önemli nedeni; şarabın o dönem toplumunun yaşadığı sosyal yapıya ve sosyal yapıyı oluşturan en güçlü olguya -İslam dinine- ters bir kavram olarak karşımıza çıkmasıdır. Bu durum günümüzden bakıldığında edebî metinlerin yanlış anlaşılmasına yol açmaktadır. Nitekim bazı şahıslar, şairleri, şarap kavramını şiirlerinde kullanma şekilleri itibariyle sarhoş, eğlence düşkün, dini kavramlardan uzak vb. tabirlerle değerlendirmektedir. Bir bilim dalı olarak edebiyat, her olayın, her metnin ve her şiirin yazıldığı dönem, içinde yaşanılan toplum, sosyal olayların dönem içindeki algılanma biçimi ile değerlendirilmesi gerektiğini savunmaktadır.

Çalışmanın konusu; klasik edebiyatın en çok kullanılan kavramlarından birisi olan şarap ve şarapla ilgili kavramların açıklanması olarak belirlenmiştir. Konu seçimi yapıldıktan sonra şarap denilince akla ilk gelen kaynaklar (Sâkînâmeler, İşretnâmeler, Hamriyyeler, vb.) incelenmeye başlanmıştır. Bu kaynakların taranması sonucunda da şarap kavramı ile ilgili eserlerin hep ayrı ayrı meydana getirilmiş, müstakil eser incelemesi şeklinde yapılan çalışmalar olduğu fark edilmiştir. Sonuçta çalışma şekillendirilirken sadece şarabın işlendiği eserlerin ele alınmamasına; bu yöntem yerine şairlerin bütün eserlerini – bu vesileyle dünya görüşü, dini inancı, sosyal hayattan şiirlerine aktardığı izlenimlerini- içeren divanların taranmasına karar verildi. Çalışma için Klasik Türk şiirinin en parlak dönemi olan XVI. yüzyılı ve o dönemde yaşamış olan –kapsamlı ve doğru tespit için- on adet şairin divanının incelenmesine karar verilmiştir. Bu aşamadan sonra aşağıda zikredilecek olan on şairin yayımlanmış divanları incelenmeye başlanmıştır. Şairlerin divanlarının taranıp incelenmesinden sonra eserlerinden elde edilen beyitler konularına göre tasnif

edilmiştir. Tasnif bittikten sonra oluşturulan konu şablonunda konularına uygun olarak yerleştirilmiştir. Şarap ve şarapla ilgili unsurlar, önce benzetme yönleri daha sonra kendisine benzetilen kavramlar ışığında ayrı bir tasnife daha tabi tutulmuştur. Sonuç olarak; klasik şiirde yer alan âdeta onun ana kaynaklarından biri haline gelen şarap ve şarapla ilgili olan kavramlar açıklanmaya çalışılmıştır.

Bu çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm; “Edebiyatımızda Şarap” başlığını taşımaktadır. Bu bölümde şarabın tarihçesi, dinî ve mitolojik kaynaklara göre efsanevî gelişimi incelendikten sonra klasik edebiyata konu olan ilahî dinler (Musevilik, Hıristiyanlık ve İslamiyet) ve Mecusilik gibi batıl dinlerin şarap kavramına yaklaşımlarından bahsedilmiştir. Dinlerin şaraba yaklaşımı izah edildikten sonra klasik edebiyat açısından şarabın tarihsel gelişimi anlatılmış ve klasik edebiyatımızda adı geçen şarap türleri ve şaraba verilen isimler açıklanmış ve örnek beyitler verilerek sıralanmıştır. Yedi alt başlıktan oluşan birinci bölümün dördüncü alt başlığı ise şarabın meydana getirdiği etkilerdir. Bu alt başlıkta sarhoşluk, sarhoşun benzetildiği unsurlar ve şarabın insanlarda meydana getirdiği etkiler divanlardaki beyitlerden hareketle sıralanmış ve örneklerle açıklanmıştır. Bu alt başlıktan sonra şarapla birlikte kullanılan kavramlar, şarabın benzetildiği unsurlar ve şaraba benzetilen unsurlar sıralanmıştır. Bu bölümde kaynak olarak farklı sözlüklerden faydalanılmış ve dipnot karışıklığına meydan vermemek için kaynak olarak kullanılan sözlükler çalışmanın ilk bölümünde tanıtılmıştır.

İkinci bölümde ise şarapla ilgili kavramlar olan meclis, saki, kadeh ve meyhâne kavramları yukarıda bahsedildiği gibi alt başlıklar halinde sıralanıp açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışmanın üçüncü ve son bölümü “Şarap Kültürü” başlığını taşımaktadır. Üçüncü bölüm dört alt başlıktan oluşmaktadır. Bu alt başlıklardan ilki şarap ile birlikte kullanılan dini kavramların sıralandığı bölümdür. Bu bölümü klasik edebiyatta kullanılan zâhid ve rind tiplerinin şaraba yaklaşımlarını izah etmeye çalışan “Zâhid ve Rind Değerlerine Göre Şarap” bölümü takip etmektedir. Üçüncü alt başlık âdeta şarabın şiirlerde sıradan bir unsur gibi kullanıldığını kanıtlar niteliktedir. Çünkü burada, şarap kavramıyla birlikte kullanılan halk inançları, âdetler ve uygulamalardan bahsedilmiştir. Son alt başlık ise şarapla birlikte çokça kullanılan deyimlerin örnekler verilerek açıklanmasından oluşmaktadır.

Çalışmaya kaynak teşkil eden ve divanları taranarak inceleme yapılan şairler ise şunlardır: Figânî (öl.1532), Hayretî (öl. 1535), Zâtî (öl.1546), Fuzûlî (öl. 1556), Hayâlî Bey (öl. 1556-7), Muhibbî (öl.1566), Helâkî (öl.1574-5), Yahyâ Bey (öl. 1582), Nev'î (öl.1599), Bâkî (öl.1600). Bu şairlerin seçilme sebebi şu şekilde izah edilebilir: Bilindiği ve aşağıda da kısaca bahsedeceğimiz üzere yukarıda zikredilen şairler XVI. yüzyılın kalburüstü sayılabileceği şairlerdir ve bu şairler farklı karakter ve sosyal statü taşımaktadır. Örneğin, Bâkî ve Fuzûlî'nin seçilme sebepleri döneminin en iyi şairleri olmalarındandır. Ayrıca Bâkî ve Fuzûlî'nin şiirlerinde tasavvufî görüşlerin ağır bastığı bilinmektedir. Fuzûlî merkez idaresine uzak "taşra"da yaşayan bir şairken Bâkî İstanbul'da merkezde yaşayan ve şeyhülislam olma yolunda ilerleyen bir şairdir. Zâtî ise geçimini esnafılık yaparak sağlayan, eğitim almamış ve halkla iç içe olması sebebiyle çalışmaya konu edilmiştir. Hayâlî Bey'i diğer şairlerden ayıran ve çalışmaya eklenmesine vesile olan sebep gençliğinde "Işık" dervişleriyle birlikte dolanması ve tasavvufî kavramları şiirlerinde kullanmakla kalmayıp yaşamış olmasıdır. Yahyâ Bey ve Hayretî sahip olduğu statü sebebiyle seçilmiştir. Figânî devlet adamı olması ve erken yaşta idam edilmesi (farklı bir hayat yaşaması) sebebiyle tercih edilmiştir. Helâkî orta derecede bir şair olarak nitelendirildiği, Nev'î ise padişaha yakınlığı ile tanınan bir şair olduğu için seçilmiştir. Muhibbî ise başlı başına bir tercih sebebidir. Onun hem padişah olması hem de en büyük divanlardan birini meydana getirmesi bu seçimde etkili olmuştur.

Görüldüğü gibi çalışmaya konu edilen şairler birbirlerinden farklı statülere sahiptirler. Bu sebeple adı zikredilen şairler, toplumun farklı düşünce yapısını, sosyal hayatını simgeledikleri ve eserlerine yansıttıkları düşünülmüş ve seçilmiştir. Aşağıdaki bölümde çalışmaya konu olan şairlerin hayatlarından kısa bilgiler verilmesi amaçlanmıştır.

FİGÂNÎ (Trabzon 1505?- İstanbul 1532)¹

Asıl adı Ramazan olup 1505 yılı dolaylarında doğduğu tahmin edilmektedir. Çocukluk ve ilk gençlik yılları hakkında bilgi yoktur. Bazı kaynaklara dayanarak ve bir kısım şiiirlerindeki ipuçlarından hareketle delikanlılık çağlarında İstanbul'a gidip yerleştiği, sürekli olmamakla birlikte ciddi bir öğrenim gördüğü bilinmektedir. Âşık Çelebi'ye göre, kısa süren bir medrese tahsilinden sonra mukâtaa kâtipliğinde çalışırken fitrî kabiliyeti onu şiiir ve edebiyatla uğraşmaya yöneltmiştir. Sehî ve Latîfî, onun bir ara tabip Şah Mehmed'e öğrenci olup tıpla uğraştığını kaydederler. Figânî'nin genç yaşta kazandığı büyük şöhret, Kanunî Sultan Süleyman'ın şehzadeleri Mustafa, Mehmed ve Selim'in 1530 yılı yazındaki muhteşem sünnet düğünü için yazdığı "Sûriyye" kasidesiyle daha da artmıştır. Hayâlî Bey ve Zâtî gibi devrin tanınmış şairlerinin kasideler okudukları bu şenliklerde Figânî'nin Sûriyyesi büyük takdir görmüştür. Sadrazam İbrahim Paşa'nın Mohaç Savaşı'ndan sonra Budin'den getirtilip Atmeydanı'nda kendi sarayının karşısına diktirdiği heykeller münasebetiyle söylendiği sanılan;

“Dü İbrâhîm âmed bedâr-ı cihan

Yekî büt-şiken şüd dîger büt-nişan”

şeklindeki beyit ağızdan ağza yayılmış ve Figânî'ye mal edilmiştir. İbrahim Paşa halkın arasında çokça yayılan bu söz sebebiyle emir vermiş, İstanbul subaşısı tarafından Tahtakale'de yakalanıp iskeleye götürülmüş, önce dövülüp işkence edilmiş, sonra da 1532 yılının baharında orada asılmıştır.

HAYRETÎ (Yenice Vardar ? – Yenice 1535)²

On altıncı yüzyılın kültür merkezlerinden biri haline gelen ve önemli şairler yetiştiren Vardar Yenice'sinde doğmuştur. Önceleri Gülşenî iken sonradan Mevlevî olan XVI. yüzyılın iyi şairlerinden Yusuf Sine-çâk Dede'nin kardeşidir. Hayretî'nin asıl adı Mehmed'dir. Kardeşi gibi önceleri Gülşenî iken sonradan Bektaşî olmuştur.

¹ Şair hakkındaki bilgiler “Abdülkadir Karahan, **Kanunî Sultan Süleyman Çağı Şairlerinden Figânî ve Divançesi**, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1966. ve A. Atilla Şentürk, **Osmanlı Şiiri Antolojisi**, YKY, İstanbul, 1999.” isimli eserlerden derlenmiştir.

² Şair hakkındaki bilgiler “Mehmet Çavuşoğlu - M. Ali Tanyeri, **Hayretî Dîvanı**, İ.Ü. Edb. Fak. Yayınları, İstanbul, 1981.” ve “A. Atilla Şentürk, **Osmanlı Şiiri Antolojisi**, YKY, İstanbul, 1999.” isimli eserlerden derlenmiştir.

Lâtîfi, «der-viş-meşreb ve Ca'ferî-mezheb kimesne idi» diyerek bu gerçeği ortaya koyar. Âşık Çelebi de aynı bilgiyi verir. Tezkirelerde, tımar sahibi bir sipâhî olduğu da kayıtlıdır. Ancak, Hayretî'nin kendisine tahsis olunan tımarı az bulup reddetmesi ve bu yüzden Rumeli'ndeki yerli beylerin yanına gitmiş olması da ihtimal dahilindedir. Eski kaynaklarda belirtildiğine göre Hayretî, Vezir İbrahim Paşa'ya son derece güzel bir kaside sunmuş, Paşa da kasideyi beğendiğinden şâiri korumak istemiş. Yenice-Vardar'lı olan Hayâlî'ye bu hemşerisini sormuş. Hayâlî ise, Hayretî'yi tanıdığını, onun ne mevki ne Paşa'ya hizmet ne de padişaha mülâzemet sevdasında olduğunu belirttikten sonra «âlem-i istiğnadadır ve perişanlık ve bî-ser ü samanlık ile özge havadadır. Hattâ bu yakınlarda bir gazel demişdür. Bir a'lâ matla'ı vardır ki nazire diyemedüm» deyip Hayretî'nin şu matla'mı okumuş:

Ne Süleymâna esürüz ne Selimün kuluyuz

Kimse bilmez bizi bir şâh-ı kerîmün kuluyuz

Mohaç fâtîhi İbrahim Paşa, Yavuz Sultan Selîm ve Kanunî Sultan Süleyman gibi iki büyük padişahı küçümseyen bu beyti duyunca Hayretî'ye pek az bir tımar tahsisini emretmiş. Âşık Çelebi ve Kınalızâde Hasan Çelebi, şairin, verilen tımarı reddettiğini belirtmektedirler. Ömrünün sonlarına doğru kör olan Hayretî, H. 941/ M. 1534'de ölmüş ve doğduğu şehirde kendi kurduğu zaviyeye gömülmüştür. Lâtîfi, şairin mezarının ziyaretgâh olduğunu ve divanından fala bakıldığını da kaydetmektedir.

ZÂTÎ (Balıkesir 1471 – İstanbul 1546)³

Balıkesir'de doğdu. Doğuştan duyma noksanlığı vardır. Bu yüzden devlet bünyesinde çalışmadı. Memleketinde çizmecilik yaptı. Balıkesir'den İstanbul'a II. Bayezid zamanında gelmiş ve ömrünün uzunca bir bölümünü, ölümüne kadar İstanbul'da geçirmiştir. İstanbul'a gelince falcılık ve muska yazımı gibi işlerle de uğraşmıştır. Remmallık hayatı boyunca geçimini sağladığı ikinci meslek olmuştur. Zâtî, çok yazan, çok sayıda eser veren bir sanatçıdır. Tezkirecilerden Âşık Çelebi, Zâtî'nin gazellerinin 1600-1700 dolayında olduğunu söyler. Devrinde üstat kabul edilen Zâtî para kazanma endişesi taşıdığından çok şiir yazmıştır. Hayatının son yılında para karşılığı, ısmarlama şiir yazmaya başlamıştır. Hatta rivayete göre şiir

³ Şair hakkındaki bilgiler "A. Atilla Şentürk, **Osmanlı Şiiri Antolojisi**, YKY, İstanbul, 1999." İsimli eserden derlenmiştir.

yazdırmak isteyen müşterilerini bir dükkânda ağırlamakta ve müşteri çayını kahvesini içene kadar müşterinin istediği tipte gazeli, kasideyi yazmaktaydı. Orijinal olma endişesiyle herkesçe bilinmeyen kelimelere de yer vermiştir. Ölümüne yakın dönemlerde fakir bir hayat yaşamıştır. Yaşlılığında şiir yazmaktansa yeni şairlere yol gösterici olmaya çalışır. Bazı genç şairlerin şiirlerini alıp biraz üstünde oynayarak padişaha sunar. Buna gerekçe olarak da “Bunlardan büyük şair olmaz ama bir şiirde güzel bir söyleyiş yakalamışlar. Bu zamanda güzel söyleyiş bulmak zor zaten, ben bu şiirleri divanıma alarak kaybolmalarını engelliyorum!” der.

FUZÛLÎ (Irak 1480-83 – Kerbelâ 1556)⁴

Fuzûlî'nin doğum tarihi kesin olarak bilinemediği gibi doğduğu yer de kesin olarak belli değildir. Bununla birlikte 1480'li yıllarda doğduğu sanılmaktadır. Tezkirelerde şairin Kerbelalı ya da Hileli olduğu hakkında çelişik görüşler bulunmaktadır. Fuzûlî, adının Mehmed olduğunu Matlul-İtikad adlı eserinin önsözünde söyler. Fuzûlî'nin iyi tahsil gördüğünü ve döneminin bilimlerini öğrendiğini eserlerinden anlıyoruz. Büyük şairin, Türkçenin yanı sıra Arapça ve Farsçayı da bu dillerde şiir söyleyebilecek kadar iyi bildiği eserlerinden anlaşılmaktadır. Fuzûlî'nin şiirlerinden, hangi devlet büyükleriyle ilişkisinin olduğu ve kimlerden himaye gördüğü öğrenilebilmektedir. Bağdat'ın 1534'te Kanunî tarafından savaşız olarak teslim alınmasından sonra Fuzûlî'nin başta Kanunî olmak üzere birçok Osmanlı devlet ricaline kasideler yazıp sunduğu ancak hiçbir dönemde devlet büyüklerinden beklediği ilgiyi ve maddi desteği görmediği bilinmektedir. Fuzûlî'nin, Kanunî'nin Bağdat seferi sırasında Osmanlı ordusunda bulunan Hayâlî Bey ve Taşlıcalı Yahya gibi ünlü Osmanlı şairleriyle tanışmış olduğunu kaynaklardan öğreniyoruz, ayrıca, bu iki şairin Fuzûlî'nin şiirlerine nazireler yazmış olmaları, Fuzûlî'nin etkisinde kaldıklarının ve onun şairliğini beğendiklerinin ifadesidir. Fuzûlî'nin ölüm tarihini tezkire yazarı, aynı zamanda Fuzûlî'nin hemşehrisi olan Ahdî'den öğreniyoruz. Şair, 1556 tarihinde ölmüştür. Araştırmacılara göre Fuzûlî, en az 70 yaş civarında ölmüş olmalıdır. Ahdî

---

⁴ Şair hakkındaki bilgiler “Abdülkadir Karahan, **Fuzûlî: Muhiti, Hayatı ve Şahsiyeti**, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1949.” ve “M. Fuad Köprülü, “Fuzûlî”, **İslam Ansiklopedisi**, C.IV, s. 686-699” isimli eserlerden derlenmiştir.

Tezkiresi'nde Fuzûlî'nin Fazlî adında bir oğlunun olduğu kayıtlıdır. Ahdî, Fazlî'nin de şair olduğunu, özellikle muamma ve tarih söylemekte usta olduğunu ve onun da babası gibi Arapça, Türkçe ve Farsça olmak üzere üç dilde yazılmış şiirleri bulunduğunu bildirmektedir.

HAYÂLÎ BEY (Vardar Yenicesi 1500? – Edirne 1556-7)⁵

Asıl adı Mehmed, lakabı Bekâr Memî'dir. Yetişme çağında esaslı bir öğrenim göremeyen şair, o sıralarda Yenice'ye uğrayan Kalenderî şeyhi Baba Ali Mest-i Acemi ve müridlerinin cazibesine kapılarak onlara katıldı. Bunlarla birlikte seyahat ederek birkaç defa İstanbul'a geldi. Bu yolculuklarının birinde, böyle güzel bir gencin Kalenderîler arasında yaşamasını uygun bulmayan İstanbul Kadısı Sarı Gürz Nûreddin tarafından şehir muhtesibi Uzun Ali'ye emanet edildi. Bir şiirinde Şah Bayezid'in dergâhını mesken tuttuğundan bahsettiğine göre, Hayâlî'nin İstanbul'a II. Bayezid'in saltanat yıllarında ve 1512'den önceki bir tarihte gelmiş olduğu tahmin edilmektedir. Hayâlî, kısa sürede Kanunî Sultan Süleyman'ın çevresine girmiş, 1522 yılında Kanunî ile birlikte Rodos seferine katılmıştır. Şairin Rodos'un fethi münasebetiyle Kanunî'ye bir de kaside sunduğu bilinmektedir. İstanbul'a geldikten sonra Hayâlî'nin hayatında yeni bir dönem başladı. Bir yandan kendini yetiştirirken diğer yandan söylediği güzel şiirler onun adını etrafa yaymaktaydı. Kabiliyetiyle Defterdar İskender Çelebi'nin dikkatini çeken Hayâlî daha sonra da Sadrazam İbrahim Paşa'nın teveccühünü kazandı ve çok geçmeden Kanunî'nin musâhibleri arasında yer aldı. Ancak şairin bu ikbali, başta Taşlıcalı Yahya Bey olmak üzere devrin diğer şairlerinin kıskançlığına sebep olmuştur. İskender Çelebi (ö. 1534) ve İbrahim Paşa'nın (ö. 1536) öldürülmesiyle iki büyük hamisini kaybeden Hayâlî'nin talihi döndü. Esasen yeni sadrazam Rüstem Paşa edebiyata önem vermediği gibi şair olarak da Yahya Bey'i tutmaktaydı. Kendini çekemeyenlerin kışkırtmalarından da korkan şair hayatını emniyette hissetmediğinden İstanbul'dan uzaklaşmak istedi. Hayatının son yıllarına dair fazla bilgi bulunmayan Hayâlî Bey Edirne'de öldü. Kabri, Uzunkaldırım Mezarlığı'na karşı dedelerinden kalma Vize Çelebi Mescidi

---

⁵ Şair hakkındaki bilgiler “Cemal Kurnaz, **Hayâlî Bey Divanı Tahlili**, İstanbul, M.E.B. Yay., 1996.” isimli eserden derlenmiştir.

avlusu önünde, kendi yaptırdığı Lüleli Çeşme'nin sol tarafında pencere yanında bulunmaktadır.

MUHİBBÎ (Trabzon 1494 – Zigetvar 1566)⁶

Asıl adı Süleyman olup Osmanlı Devleti'nin onuncu padişahıdır. On beş yaşında sancakbeyi olmuş, 1520 yılında babasının ölümü üzerine tahta geçmiştir. Kanûnî'nin idareciliği, hükümdarlığı, her biri başlı başına bir büyük olay değerindeki çok sayıda seferleri ve zaferleri hakkında tarih kaynakları yeterli bilgiler vermektedir. Burada kırk altı yıllık saltanatının on yılı aşkın bir zamanının seferde geçtiğini, büyük zaferlere imza attığını, yapılan seferlerin siyasi ve askerî hazırlıkları ile fethedilen yerlerin maddi ve manevi imanının padişahın bütün hayatını kapladığını belirtmek yeterli olacaktır. Kanunî Sultan Süleyman; 'Muhibbî' mahlâsıyla kaleme aldığı şiirleri, bu şiirlerde gösterdiği şairlik kudreti bakımından da 'muhteşem' bir şahsiyet olarak karşımıza çıkıyor. Padişah şairlerin ve diğer divan şairlerinin en çok şiir yazanları içerisinde ilk sırayı verebileceğimiz Kanunî Sultan Süleyman'ın 3000 civarında şiiri bulunmaktadır. Padişah olup büyük şairlere yaklaşması sonucunda ortaya çıkan olgun ve sanat zevkini ortaya koyan şiirlerine bakınca, Kanunî'nin ne derece ince duygu ve düşünceler şairi olduğunu görüyoruz. Yazdığı aşk, heyecan, kahramanlık ve tefekkür şiirleri ve yıllarca gönüllerden silinmeyen, atasözü gibi dilden dile dolaşan şiirleri yanında, şairlik gücünü ortaya koyan ve divan şiirinin bütün incelikleriyle söylenmiş şiirleri Muhibbî divanının büyük bir bölümünü kapsamaktadır. 3000 civarında şiire imzasını atan büyük padişah yıllar boyu etkisini günümüze kadar taşıdığı gibi; eşsiz beyitlerini ortaya koyarken divan şiirinin bilinen ustalarının etkilerini de şiirine yansıtmış, onlardan aldığı ilhamla bu büyük divanını oluşturmuştur. Kanunî'yi etkileyen şairler arasında hemen hiç yanından eksik etmek istemediği şairler sultanı Bakî ile klasik şiirin büyük ustası Fuzûlî başta gelmektedir. Ahmet Paşa, Necatî, Hayâlî gibi usta şairlerin izlerini de Muhibbî'de görmek mümkündür. Kanunî'nin bazı şiirlerinden İran şairlerinden ne derece etkilendiğini görmek mümkündür. Hâfız, Camî, Selman,

---

⁶ Şair hakkındaki bilgiler "Coşkun Ak, **Muhibbî Divanı**, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 1987." ve "A. Atilla Şentürk, **Osmanlı Şiiri Antolojisi**, YKY, İstanbul, 1999." isimli eserlerden derlenmiştir.

Nevâyi, Nizamî, Şeyh Attar gibi şairleri sevip okuduğunu, yer yer onlardan söz ettiğini, hatta Farsça şiirler yazabilecek kadar onları benimsediğini, dillerini öğrendiğini biliyoruz. Muhibbî 1566 yılında Zigetvar kalesi kuşatmasında ölmüş ve naşı daha sonra Süleymaniye Camii avlusuna defnedilmiştir.

HELÂKÎ (Konya ? – İstanbul? 1575-5)⁷

Asıl adı Mahmud'dur. Karamanlıdır. Medrese eğitimi aldıktan sonra imamlık mesleğine intisap etti. Âşık Çelebi onun tahsil sonunda elde edilecek rütbelerin geçici olduğunu anlayıp imamlığı tercih ettiğini söyler. Hasan Çelebi ise onun Bursa'da imamlık yaptığını söyler. Âşık Çelebi onun gözlerinin bozuk olduğunu ve elinde devamlı Farsça divanlar bulundurarak bunları okutup yorumladığını anlatır. Hakkında fazla bilgi yoktur. Mehmed Çavuşoğlu onun yazma nüsha divanları ve mecmualarda bulduğu şiirlerini toplayarak yayınlamıştır.

YAHYÂ BEY (Arnavutluk – İzvornik 1582)⁸

Arnavutluk asıllı olmasından dolayı "sengistandan, taşlı yerden, taşlıktan" koptuğunu söyler. Muallim Naci'nin Esâmî'sinden sonra bu güne kadar "Taşlıcalı" diye anılmıştır. Arnavutluk'un ünlü Dukakin ailesine mensuptur. Yahya Bey devşirme olarak alınıp Acemi Oğlanlar Ocağı'na getirildi. Burada ilim ve sanata olan hevesi ile tanındı. Şairin odabaşısı da bilgili ve hünerli bir kişiydi. Dışarı çıkıncaya kadar bu zatın himmet ve kendi gayreti ile o zaman için lüzumlu bilgileri öğrendi. Yahya Bey, Yeniçeri Ocağı'na geçince buranın kâtibine çırak oldu ve onun sayesinde yeniçerilere uygulanan teklifattan muaf tutuldu. Böylece birçok şair ve nâsirle tanışma imkânı buldu. Nihayet bölüğe çıktı ve pek çok sefere katılıp "Yayabaşı" rütbesini kazandı. Divanından ve Yavuz Sultan Selim'e takdim ettiği bir kasidesinden onun Çaldıran ve Mısır seferlerine katıldığı anlaşılmaktadır. Kanûnî Sultan Süleyman'ın tahta çıkışından sonra âlimlerin meclislerine ve devrin şairleri

⁷ Şair hakkındaki bilgiler "Mehmet Çavuşoğlu, **Helâkî Divanı**, İ.Ü.E.F. Yayınları, İstanbul, 1982." adlı eserden derlenmiştir.

⁸ Şair hakkındaki bilgiler "Mehmet Çavuşoğlu, **Yahyâ Bey Divanı**, İ.Ü.E.F. Yayınları, İstanbul, 1977." ve "A. Atilla Şentürk, **Osmanlı Şiiri Antolojisi**, YKY, İstanbul, 1999." isimli eserlerden derlenmiştir.

arasına katılarak şöhreti yayılmaya başladı. Hayatı Anadolu ve Rumeli’de bir savaştan ötekine koşmakla geçen Yahya Bey, Kanûnî’nin Viyana ve Alman seferlerinde bulundu. I. İrakeyn seferine katıldı. Bu sırada Defterdar Çelebi’ye, sefer esnasında çekilen sıkıntı ve açlığı tasvir ile yiyecek ve para talebinde bulunduğu bir kaside sundu. Aynı dönemde orduda bulunan Hayâlî Bey ile aralarında bir rekabet başladı. Kanûnî’nin Nahcivan seferi sırasında Konya Ereğlisi yakınlarında oğlu şehzade Mustafa’yı katletmesi üzerine Yahya Bey’in yazdığı meşhur mersiye Rüstem Paşa ile aralarındaki bağı koparmakla kalmadı onu kendisine düşman yaptı. Padişah isyan çıkmaması için Rüstem Paşa’yı görevden aldı fakat askerın hislerine tercüman olan Yahya Bey’e dokunmadı. Bu durum aynı zamanda Türk Edebiyatı Tarihi’nde hiçbir şahsa nasip olmayacak kadar Şehzade Mustafa’ya mersiye yazılmasına sebep oldu. Rüstem Paşa 1555’te yeniden sadrazam olunca Yahya Bey’in talih tersine döndü. Süleymaniye Camisi için her mısrası tarih olan bir kaside yazarak Kanûnî’ye sundu ve içinde bulunduğu zorluğu sıkıntılarını anlattı. Rüstem Paşa’nın 1561’de ölümü üzerine bir hicviye yazarak ondan intikamını aldı. Şair, yeni sadrazam olan Semiz Ali Paşa’ya ve diğer devlet ricaline zaman zaman şiirler sundu ama umduğu ilgiyi göremedi. Sonunda Rumeli serhaddına varıp Yahyalı Akıncıları Ocağı’na katıldı. Son kasidesini padişaha Zigetvar seferi sırasında sundu. Padişahın kendisi için bir şey istemeyip çocuklarının himayesini diledi. Hayatının son yıllarında Gülşeni şeyhi Uryâni Mehmet Dede’ye bağlandı kendisini tasavvufa verdi. Kaynaklarda ölüm tarihi ile ilgili çeşitli bilgiler vardır.

NEV’Î (Malkara 1533-4 – İstanbul 1599)⁹

Asıl adı Yahyâ’dır. Edirne’nin Malkara kazasında doğmuş olan Nev’î Efendi, İstanbul’da iyi bir tahsil gördükten sonra, dönemin tanınmış âlimlerinden, “Ahâveyn” lâkabıyla tanınmış olan Ahmed ve Mehmed Efendi’lerden ders almıştır. Medrese arkadaşları arasında Bâkî, Hoca Sa’deddîn Efendi, Üsküplü Vâlihî ve Mecdî Efendi gibi meşhur Osmanlı şâir ve müellifleri de yer almaktaydı. Zâhirî ilim tahsilini bu şekilde tamamlayan Nev’î Efendi, bir müddet Gelibolu ve

⁹ Şair hakkındaki bilgiler “Mertol Tulum- M. Ali Tanyeri, **Nev’î Divan**, İ.Ü.E.F.Yay., 1977” ve “A. Atilla Şentürk, **Osmanlı Şiiri Antolojisi**, YKY, İstanbul, 1999.” isimli eserlerden derlenmiştir.

İstanbul'da müderrislik yapmış, bu esnada tasavvuf ehline büyük bir ilgi ve alâka duymaya başlamıştır. Osmanlı mutasavvıf ve şâirleri arasında müstesnâ bir mevkiye sahip olan Nev'î, tasavvuf ve diğer ilimlerle ilgili son derece kıymetli, manzum ve mensur eserler telif etmiştir. "Fusûsu'l-Hikem"deki esrârı şerh etmek maksadıyla yazdığı "Keşfü'l-Hicâb min Vechi'l-Kitâb" adlı eseri, Müeyyedüddîn el-Cendî, Dâvûd el-Kayserî ve Molla Abdurrahmân Câmî gibi zevât-ı kirâm'ın şehlerindeki malumatı da içeren kıymetli bir eserdir. Nev'î Efendi, devrin padişahı Sultan Üçüncü Murâd'ın ilgi ve teveccühlerine mazhar olmuş ve padişahın oğullarından Şehzâde Mustafa'ya ders vermek üzere saray hocalığına tâyin edilmiştir. Ömrünün geri kalan kısmını sarayda geçiren Nev'î, 1599 milâdî yılında vefât etmiş; geriye kefen masrafını karşılayacak tek bir akçesi bile bulunmadığı için, cenaze masrafları Sultan Murâd Hân tarafından karşılanarak İstanbul'da defnedilmiştir.

BÂKÎ (1526-7 – İstanbul 1600)¹⁰

Asıl adı Mahmud Abdülbakî'dir. Gençliğinin ilk yıllarında o zamanlar rağbette olan saraçlık mesleğine girmişse de yaradılışındaki okuma ve öğrenme arzusu onu medreseye ilettiler. Uzun zaman Karamânîzâde Mehmed Efendi'den ders okudu. Ders arkadaşları arasında Nev'î, Edirneli Mecdî, Karamanlı Muhyiddin gibi müstakbel şâir ve âlimler vardı. Bu arada şiirle de uğraşmakla, zamanın edebî şöhretiyle tanışıp onlara nazireler yazarak değerini kabul ettirmekle meşguldü. Hocası Karamânîzâde Mehmed Efendi'ye yazdığı sümbül redifli kaside ile şiirde kişiliğini iyice kabul ettirmişti. 1564 Kasım'ında İstanbul'da Murad Paşa Medresesi'ne naklolundu. Bu tayinin sağladığı imkândan istifade ederek Kanunî'nin kendisine gönderdiği şiirlerine onun emri üzerine nazireler yazıyor, ayrıca padişaha kasideler takdim ediyordu. Sultan la aralarındaki bu alâka zekî ve kabiliyetli şâirin yetenekleri padişaha göstermesine yardım etti. Bakî'de divanını padişahın emriyle düzenleyerek ona sundu. 1565 yılının Zilhicce'sinde, hacca gitmiş olan babasının ölüm haberini aldı. Bu hâdiseden bir yıl sonra Kanunî Sultan Süleyman'ın Zigetvar'dan ölüm haberi geldi.

---

¹⁰ Şâir hakkındaki bilgiler "Sabahattin Küçük, **Bâkî Divanı**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1994." ve "A. Atilla Şentürk, **Osmanlı Şiiri Antolojisi**, YKY, İstanbul, 1999." isimli eserlerden derlenmiştir.

Daima himayesini gördüğü bu büyük sultana duyduğu derin samimi bağlılığı ve onun tarihî, siyasî önemini ifade eden ünlü mersiyesini yazdı. Mersiye'nin sonunda yeni padişaha intisabını da belirtti. Münşeât sahibi Feridun Bey'in vasıtasıyla Sokullu Mehmet Paşa'nın himayesini elde eden şair, padişahın hususi meclisine de girmeye başladı. Onun birkaç gazelini tahmis, birkaçını da tanzîr etti ve ayrıca üç kaside sundu. Bu çifte münasebetin meyvelerini de devşirerek 1573 Mayıs'ında Sahn müderrisi oldu. 3. Murad'ın cülusundan sonra da itibarlı durumu devam etti. 1575 Ekim'inde Süleymâniye müderrisliği payesine yükseltildi. Mekke Târihini 3. Murad'a takdîm etti. Kasideler, gazeller ve Murâdî mahlâsıyla şiirler yazan pâdişâhın gazellerine yazdığı nazirelerle hükümdarın alâkasını elde etmeğe başladı. 3. Mehmed'in 1594 yılında tahta geçişiyle ona kasideler yazmaya başlayarak yeniden bir göreve getirilmesini istiyordu. Padişah da onu yeniden Rumeli Kazaskerliği makamına getirdi. Fakat tekrar şeyhülislâmlık makamına gelmiş olan Bostanzâde'nin marifetiyle uzaklaştırıldı. Padişaha kasideler sunarak devamlı recâlarda bulunan şâir, üç yıllık bir bekleyişten sonra 1006 Receb'inde (Ocak 1598) tekrar Rumeli Kazaskeri oldu. Hoca Sâdeddin Efendi'nin iki yıl sonra vefatı ile şeyhülislâm olmak ümidi yeniden doğdu ise de bu mevkiye Sunullah Efendi tayin olundu. Zaten oldukça ihtiyarlanmış olan koca şairin zayıf ve sinirli bünyesindeki hastalıklar bu hâdiseye gitgide azdı. 23 Ramazan 1008/7 Nisan 1600 Cuma günü vefat etti. Cenaze namazı Fatih Camii'nde Sun'ullah Efendi tarafından kıldırılarak Edirne Kapısı dışındaki mezarlığa defnedildi.

1.1. ŞARABIN TARİHÇESİ ve EFSANEVİ GELİŞİMİ¹¹

Şarap, sözlük anlamı olarak; “İçilecek şey, bade, hamr, mey; üzümden, sırasından yapılan mayalı içki; içindeki şekerin bir kısmı ya da tamamı mayalanmayla alkole dönüşmüş bitkisel öz sulara verilmiş ad olarak tanımlanmıştır”¹². Mayalanmanın doğal bir şekilde olması şarabı insanlığın ilk devirlerinden beri içilen bir içki çeşidi haline getirmiştir. Gerek dini kaynaklar gerekse tarihi bulgular şarabın insanlık tarihi kadar eski olduğunu ispatlamaktadır. İnsanoğlunun tarımını ilk yaptığı bitki çeşidi tahıllardır. Tahıllardan da çeşitli alkollü içecekler üretiliyordu. (bira vb.) Fakat hızlı ve çok üretilmesi sebebiyle en çok tercih edilen içki türü şarap olmuştur. Şarabın tarihi çeşitli dini kaynaklar tarafından Hz. Adem’e veya Hz. Nuh’a dayandırılmaktadır. Tarihi bulgulara göreyse Mezopotamya kavimleri şarap ve bira gibi içkiler yapıyordu. Nebi Bozkurt “*Hammurabi’ye ve ondan öncesine kadar götürülen bazı kanunlarda içki içmeyi ve meyhaneciliği düzenleyen maddeler bulunmaktadır*”¹³ diyerek içkinin resmi tarihi hakkında bize bilgi vermektedir. Yalnızca Mezopotamya’da değil eski Mısır’da da şarabın üretilip tüketildiği yapılan arkeolojik çalışmalarda ortaya çıkmıştır. Anadolu’da hüküm sürmüş olan Hititler’de de şarap yapılıp içildiği Hititologlar tarafından açıklanmıştır. Antik Yunan, şaraba diğer kültürlerden daha farklı değer veren ilk medeniyet olmuştur. Yunanlılar her önemli işin bir tanrısı olduğu gibi şaraba da Dionysos adlı bir tanrı addetmişlerdir.

Şarabın tarihi gelişimi farklı kültürlerde benzer motifler etrafında oluşmuştur. Pagan kökenli antik dinlerden tutun da şamanik karakterli dinlere, Anadolu’da yaşamış Hititler’e, Yunan mitlerine, Hindistan’daki “Veda”lara, Japonya’ya, İran’a kadar kültürlerin hemen hepsinde şarap vardır ve çoğunlukla dinî ritüellerde bir kendinden geçme, şevk ve vecd aracı olarak kullanılmıştır.

---

¹¹ Şarap ile ilgili geniş bilgi için bkz.:

A.Ahmet Uhri, “Şarabın Tarihi”, **Bilim ve Ütopya**, Bilimsel Yay., İstanbul 2001, Sayı:85, s. 68-75.
Hasan Özdemir, “Şarabın İcadı ve Dört Vasfı”, **Türkoloji Dergisi**, Ankara Üniv. Bas., Ankara 1993, C. XI, s. 135-160.

Nebi Bozkurt, “İçki”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi (DIA)**, TDV. Vakfi Yay., İstanbul 2000, C. XXI, s. 455-456.

Seyhun Tunaşar, **Ortaçağ İslam Dünyasında Şarap**, Piramit Yay., Ankara 2005.

¹² **Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi** Millyet Yay. sf.11007

¹³ Nebi Bozkurt, “İçki”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi (DIA)**, TDV. Vakfi Yay., İstanbul 2000, C. XXI, s. 455.

Şarap, Musevilik, Hıristiyanlık ve İslamiyet gibi ilahî dinlerde de çeşitli şekillerde ele alınmıştır.¹⁴

Şarabın tarihi gelişimi iki ana kaynak üzerinden takip edilebilmektedir. Bunlar; mitolojik ve dinî kaynaklardır. Mitolojik kaynaklar iki farklı şahsiyete dayanmaktadır. Bunlardan ilki Yunan ve Anadolu mitlerinde yer alan, şarap tanrısı olarak anlatılan Dionysos'tur. Dionysos Yunan mitolojisinde bir tanrı olarak anlatılmakla birlikte Anadolu mitlerine gelindiğinden kutsal bir kişi olarak karşımıza çıkmaktadır. Anadolu efsanelerine göre şarabı yapan ilk kişi Dionysos'tur. Mitolojik söylencelere göre ilk şarap şöyle yapılmıştır:

Aziz Dionysos henüz daha küçük iken Naxia'ya gitmek üzere Helas'tan yola çıkmış. Yol uzun olduğu için yorulunca dinlenmek amacıyla bir taşın üzerine oturmuş. Önüne baktığında, ayaklarının altından yükselen bir bitki görmüş. Hoşuna giden bitkiyi birlikte götürüp yetiştirmeye karar vermiş. Bitkiyi alıp yoluna devam etmiş. Hava çok sıcak olduğundan bitki sıcaktan kurur endişesiyle onu yolda bulduğu bir kuşun bacak kemiğinin içine koymuş ve yoluna devam etmiş. Onun kutlu ellerinde asma çubuğu gelişip büyümeye başlar ve içinde bulunduğu kuşun bacak kemiğinin üstünden ve altından dışarıya taşar. Kuruyacak endişesiyle bulduğu bir aslanın bacak kemiğinin içine asma çubuğunu içinde bulunduğu kuşun bacak kemiği ile koymuş. Fakat kısa bir zaman sonra asma çubuğu daha da gelişip büyüyünce onu içinde bulduğu kemiklerle birlikte daha büyük olan bir eşeğin bacak kemiğinin içine koymuş. Sonunda Naxia'ya varmış ve orada bitkiyi içinde bulunduğu kemiklerle birlikte toprağa ekmiş. Bitki çabuk büyümüş ve çok güzel üzümler vermeye başlamış. Asmadan ilk şarabı hazırlamış ve insanlara içmeleri için vermiş. Bir de bakmış ki şaraptan içenler kuşlar gibi ötmeye, daha fazla içenler aslan gibi kendilerini güçlü hissetmeye ve daha da fazla içenler eşek gibi olmaya başlamışlar.¹⁵

¹⁴ Ayrıntılı bilgi bkz. "Dinlerin Şarap Kavramına Yaklaşımları"

¹⁵ Hasan Özdemir, "Şarabın İcadı ve Dört Vasfı", *Türkoloji Dergisi*, Ankara Üniv. Bas., Ankara 1993, C. XI, s. 149-150.

Yukarıda anlatılan bu söylencenin birbirine yakın varyasyonları vardır. Yine Yunanistan'da farklı bir anlatı da mevcuttur. Bu anlatıda asmanın ve şarabın Tanrı tarafından yaratıldığı ama onların yaratılışına şeytanın sebep olduğundan bahsedilmektedir. Yunan efsanelerinde de hayvanlar yer almakta ve asmanın hayvanların kanı ile sulanmasından söz edilmektedir.¹⁶

Şarabın tarihi gelişimi ile ilgili mitolojik kaynaklardan ikincisi ise, İran kökenli olan Cem-Cemşîd¹⁷'dir. Şarabın ve kadehin mucidi İran mitlerine göre Cem (Cemşîd)'dir.

Cem, Pişdâdîyan sülalesinin dördüncü hükümdarıdır. İran mitolojisine göre yedi yüz veya bin yıl yaşamıştır. Efsaneye göre Nuh Peygamber zamanında yaşamıştır. Rivayete göre Cem, askerleri ile birlikte ava çıkmış. Av sırasında gökyüzünde ayağına yılan sarılmış bir kuş görmüştür. Cem eline okunu alıp kuşa zarar vermeden yılanı öldürmüştür. Yılandan kurtulan kuş gözden kaybolup gitmiş, bir süre sonra gagasında birkaç tohumla Cem'in yanına gelmiş. Kuş bu tohumları bırakmış ve uçup gitmiş. Bu tohumlar toprağa ekilmiş. Tohumlardan asma ve asmalardan üzüm elde edilmiş. Üzüm yemek ve üzüm suyu içmek saraydaki herkes tarafından sevilmiş ve âdet haline gelmiş. Fakat çok bekleyen üzüm sularının köpürdüğü ve tadının ekşidiği fark edilince sarayda çok bekleyen üzüm sularının zehirli olduğu inancı oluşmuş. Bir gün kendinde şiddetli baş ağrısı hisseden bir cariye ağrıdan kurtulmak ya da intihar etmek amacıyla köpürmüş, beklemiş ve zehirli olduğuna inanılan üzüm suyunu içmiş. Üzüm suyunu içtikten sonra daha önce hissetmediği farklı ruh halleri yaşayarak kendinden geçmiş. Kendine gelince başından geçenleri Cem'e anlatmış. Cem de üzüm suyunu bekleterek içmeyi âdet haline getirmiş. İşte Cem tarafından bekletilerek içilen üzüm suyu bugünkü şaraptan başka bir şey değildir. Edebiyatımızda bilindiği üzere bu efsane üzerine bir çok mazmun meydana getirilmiştir.

Şarabın tarihsel gelişimini anlatan ikinci kaynak ise dinî içeriklidir. Dinî kaynaklar şarabın tarihî gelişimini takip etmek açısından önemlidir. Çünkü dinler de insanın yaratılışı ile birlikte meydana çıkmış ve insanoğlunu tarih boyunca iyi insan

---

¹⁶ bkz. Hasan Özdemir, a.g.m.

¹⁷ Halit Tanyeli, "Divan Şiirimizde İran'lı Kahramanlar 1. Cemşîd" **Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi**, 1952, C: I, S: 8, s. 467-470

olma yönünde şekillendirmeye çalışmıştır. İlahî dinlerde de şarapla ilgili birbirine benzer özellikler taşıyan hikâyeler anlatılmıştır.¹⁸ Museviliğin kutsal kitabı Tevrat'a göre ilk defa şarap yapıp içen Hz. Nuh'tur. Bu efsane Ahd-i Atik'te aşağıdaki gibi yer almaktadır:

“(Tufandan sonra) Onunla gemiden inen oğulları şunlardır: Sam, Ham ve Yasef. Ham, Kenan'ın babasıdır. Nuh'un üç oğlu bunlardır ve bütün insanlık onlardan türemiştir. Nuh çiftçi oldu. İlk defa bağ yetiştiren odur. Aynı zamanda (üzümden yaptığı) şaraptan da içerdi. Bir gün (şarap içip) sarhoş oldu. Çadırında yarı çıplak bir halde yatarken Kenan'ın babası olan Ham onun çadırda yarı çıplak olarak yattığını gördü ve gidip durumu kardeşlerine bildirdi. Sam ve Yasef babalarının cübbesini alıp geri yürüyerek babalarına yaklaşp üzerini örttüler. Başları geriye dönük olduğundan (babalarının) çıplak vücudunu görmediler. Şarabın etkisi geçip Nuh kendine geldiğinde oğullarının yaptıklarını öğrendi ve Ham'a ilendi. “Kardeşlerinin kölesi ol! Ulu Tanrım, Sam'ın Tanrısı, Kanaan köle olsun. Yasef'e geniş yer ver ve o Sam'ın çadırında otursun. Kanaan da köle olsun”.

- *Tanrının kendisine verdiği armağanı kötüye kullanmakla Nuh günah işledi.*
- *Babasının işlemiş olduğu günaha sevinen Ham'ı ve ailesini cezalandırdı, köle oldular.*
- *Sam ve Yasef (babalarının) işlemiş olduğu günahı örtmüşlerdir. Bundan dolayı günah işlemekten uzak kaldılar. Günahtan kurtuldular. Tanrı bu yüzden onları, saygı görmekle arılıkla ödüllendirdi.”¹⁹*

Tevrat'ta yer alan yukarıdaki dinî kaynaklı efsane daha sonraları Avrupa'nın çeşitli bölgelerinde farklı şekillerde ve değişik kavimlerin (İbrani, Latin, İtalyan, Alman ve Bulgar) yazıtlarında karşımıza çıkmıştır. Yapılan çalışmalar efsanenin çok geniş bir coğrafyada çok eski zamanlardan beri anlatıldığını göstermektedir. Hasan

¹⁸ Şarabın tarihsel gelişiminde Hıristiyanlık dininde şarapla ilgili efsane anlatılmadığı için bu bölümde Hıristiyanlık konu edilmemiştir. Hıristiyanlık'ta şarap kavramı için bkz. Dinlerin Şarap Kavramına Yaklaşımları.

¹⁹ Tekvin 9/25

Özdemir bu efsane için: “*Kaynağı başka bir kültür ya da ülke de olsa, onun Orta Doğuda biçimlendiği açıktır.*”²⁰ şeklinde bir yorum yapmıştır. Çünkü; Hz. Nuh’un Orta Doğuda yaşadığı bilimsel bir gerçektir. Hikayenin ilk olarak bu bölgelerde ortaya çıkması ve şarabın ilk defa bu bölgelerde üretilmiş olması kuvvetle muhtemeldir.

Türkçe, Arapça ve çeşitli Avrupa dillerinde yer alan sözlü ve yazılı kaynaklarda ilk asma ağacını ya da bağı, Hz. Nuh’un yetiştirdiği söylenerek yukarıdaki hikâyeye göndermelerde bulunmaktadır. İslamî kaynaklara bakıldığında ise bu efsanenin bazı Türkçe ve Arapça yazmalarında Nuh peygamberin yerini Hz. Âdem alır. Hasan Özdemir bunun sebebini; “*Bu değişiklik büyük bir olasılıkla İslami geleneğin etkisiyle meydana gelmiştir. Çünkü İslami geleneğe göre çiftçilerin piri Hz. Âdem Atadır. Âdem cennetten kovulduktan sonra yeryüzünde ilk defa toprağı sürüp eken ve ürün yetiştiren insandır. Kısas-ı enbiyalar başta olmak üzere, peygamberler tarihine yer veren, yaratılışı anlatan birçok İslami kaynaktaki Âdem kıssasında bu bilgileri bulmamız mümkündür.*”²¹ diyerek izah etmektedir. İslamî kaynaklarda ise hikâyeye şu şekilde geçmektedir;

“İnsanoğlunun atası Âdem, asma çubuğunu ilk defa diktiğinde lanetlenmiş Şeytan yüzü sevinçten kızarmış halde gelip bir tavus kurban eder ve hayvanın kanıyla Âdem’in diktiği asma çubuğunu sular.”²² Asma gelişip yaprak verdiği zaman Şeytan gelip bir maymun kurban eder ve maymunun kanıyla asmanın kökünü sular. Sonra korukları belirince Şeytan bu sefer bir aslan keser ve onun kanıyla asmayı sular. Koruklar, çiçeklerin suya kanmış tomurcukları gibi aslanın kanıyla beslenir. Üzümler olgunlaştığında Şeytan sevinerek gelir, bir domuz kurban eder ve onun kanıyla asmayı sular. Bundan dolayı şaraba bu dört hayvanın nitelikleri geçmiştir.”²³

Hikâyede, asma ağacının değişik hayvanların kanıyla sulanması neticesinde şarap içenlerde bu dört hayvanın etkilerinin sırasıyla görüldüğü

²⁰ Hasan Özdemir, **a.g.m.** , s.159

²¹ Hasan Özdemir, **a.g.m.** , s.154

²² Hikâyenin farklı anlatılarında asma ağacının değişik hayvan kanlarıyla sulanmasının sebebi asma ağacının kuruması ve onu tekrar canlandırılmak istenmesidir.

²³ Hasan Özdemir, **a.g.m.** , s.138

inanişı hâkimdir. Sarhoş olan insanın yüzünün renginin değişmesi ve her davranışının tavus kuşu gibi gösterişli olması, daha fazla içenin maymun gibi ne yaptığını bilmeden oynaması, daha çok içenin kendini aslan gibi cesur sanması, daha da içen insanların domuz gibi sızarak uyuması bu inanişın gerçek hayata yansması olarak düşünülebilir. Yukarıda geçen Hz. Adem-şeytan hikayesi edebiyatımızda da Aynî'nin Sâkînâme²⁴ ve Revânî'nin İşretnâmesi²⁵ adlı eserlerinde de benzer şekilde yer almaktadır. Yukarıda zikredilen hayvanların isimlerinin bahsedilen eserlerde de geçtiğini görmekteyiz.

Şarabın tarihsel gelişimi ile ilgili belli başlı efsane, hikâye ve mitler yukarıda sıralanmıştır. Dünya tarihinde şarap kavramı etrafında birbirine yakın oluşumlar meydana gelmiştir. Bu sebeple şarap ile ilgili olarak medeniyetler farklı tutumlar sergilemişlerdir. Yahudilik, Hıristiyanlık ve diğer şamanik dinler şaraba hoşgörü ile yaklaşmıştır. Bu sebeple günümüzde şarap ve şarapçılık dünyanın birçok yerinde hızla gelişmiş ve kazançlı bir tüketim maddesi haline gelmiştir. İslam²⁶ medeniyetinde ise şarap dinen yasaklanmıştır. Şarap üretmek, satmak ve içmek haram olarak kabul edilmiştir. Farklı inançlara sahip olanlara, şarap konusunda kendi dinlerindeki uygulamalar esas alınarak bir serbestlik uygulanmıştır. İslam devletleri şarap üreten ve satanlardan vergi almış ve bu noktada bir kazanç sağlamıştır.

Şarap kavramının edebiyatımıza yansmasını yukarıdaki hikâyelerin bir kaçı üzerinden takip edebilmekteyiz. Çalışmamıza konu olan Klasik Türk edebiyatı eserlerinde; Cem-Cemşid, Hz.Adem, İslam dininin yasakları, diğer dinlerin serbestlikleri, Hıristiyan ve Yahudilerin şaraba yaklaşımları başlıca yansımalar olarak dikkatleri çekmektedir. Bu zengin kaynaklar şairlerimiz tarafından değerlendirilerek edebiyatımızda çok zengin hayaller ve mazmunlar oluşturulmuş, klasik edebiyatın vazgeçilmez bir parçası haline gelmiştir.

---

²⁴ Mehmet Arslan, *Aynî Sâkînâme*, Kitapevi Yay. İstanbul 2003, s. 225-227.

²⁵ Rıdvan Canım, *Türk Edebiyatında Sâkînâmeler ve İşretnâme*, Akçağ Yay. Ankara 1998.

²⁶ Ayrıntılı bilgi için **bkz.** "Dinlerin Şarap Kavramına Yaklaşımları".

1.2. DİNLERİN ŞARAP KAVRAMINA YAKLAŞIMLARI

1.2.1. İlahî Dinler

Şarap, insanlığın ilk dönemlerinden beri kullanılmıştır. Şarabın içilmesi ve içildikten sonra ortaya çıkan durumlar (sarhoşluk, humar vb.) insanlar tarafından hoş karşılanmamıştır. Bu hoşla gitmeyen durum hem pagan dinlerinde hem de ilahi dinlerde şarap ile ilgili olarak belirli kuralların oluşmasına sebep olmuştur. Genel olarak şarap, dinî ayinlerde din adamları veya inanan insanlar tarafından bir vecd, kendinden geçme aracı olarak kullanılmıştır. Bu sebeple hem pagan dinlerinde hem de Yahudilik, Hıristiyanlık gibi tek tanrılı dinlerde hoş görülmüştür.²⁷ Fakat şarabın en büyük etkisi olan sarhoşluk hiçbir dinde hoş karşılanmamıştır. Bütün dinler şaraba hoş görü ile yaklaşırken sarhoşluğu her zaman kınamıştır.

16. yy. Klasik Türk Edebiyatı'nda ise şarap kavramının bir gelenek dahilinde kullanıldığı bilinmektedir. Tabii ki çok eskilere uzanan bu kültür Yahudilikten, Hıristiyanlıktan, Mecusilikten ve nihayet İslamiyet'ten birçok mazmunları, kuralları ve yasakları edebiyata konu etmiştir. Dolayısıyla 16. yy. Klasik Türk Edebiyatı'nda şarap konusu incelenirken yukarıda saydığımız dinlerin şaraba ve sarhoşluğa nasıl baktığı, şarap konusunda ne tür görüşleri olduğu, şarapla ilgili yasakların neden nasıl konulduğu, şarap içme izninin nasıl verildiği, şarabı iyi mi yoksa kötü mü değerlendirdiği gibi sorulara cevap bulunabilmesi için dört dinin şarap kavramı ile ilgili yaklaşımları hakkında bilgi verilmesi uygun görülmüştür.

Tezin konusu gereği, bu dinlerin sadece edebiyatımıza şarap üzerinden yansımış olan ve şaraba bakışlarını gösteren bilgilere yer verilmiştir. Dinî kaynaklardan sadece şarap ile ilgili bölümler, uygulamalar ansiklopedik bir bilgi şeklinde-dipnotlarda yer alan kaynaklar ışığında- aktarılmıştır. Dinlerin sıralanışı da ortaya çıkış tarihleri göz önüne alınarak yapılmıştır. Bu sayede edebiyatımıza etki eden yabancı kaynakları tespit ederken daha objektif olmak hedeflenmiştir.

---

²⁷ İslamiyet'in ilk döneminde de şarap içilmesi hoş görülmüş, şarap daha sonraki dönemde yasaklanmıştır.

1.2.1.1. Musevilik

Tezin konusu olan klasik edebiyatımızda şarap ile ilgili olarak bazı beyitlerde karşılaşılan ifadeler Musevilik dinini ilgilendirmektedir. Bu sebeple Musevilik'in şaraba bakışı ile ilgili bilgi verilmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır. Musevilik büyük ilahî dinlerden biridir. Ortaya çıkışı itibarıyla ilk sırada incelenmiştir. Yahudilerin kutsal kitabı Tevrat'tır. Tevrat, üç bölümden oluşmuştur. İbranice yazılmıştır, bu dildeki adı, kanun ve şeriat anlamına gelir. Müslümanlar tarafından İsrailoğulları'na peygamber olarak gönderilen Hz. Musa'ya inen ilahî kitap olarak kabul edilir. Tevrat olarak bildiğimiz kitap; Tevrat, Peygamberler ve Kitaplar olmak üzere üç bölümden oluşur.

Tevrat'ta şarap ve içki konusunda değişik yerlerde bilgiler verilmiştir. Dini düzenlemeler Talmud adlı bölümde yapılmıştır. Yahudilik'in içki konusundaki tutumu Yahudilik'in içinde var olan gruplara göre değişmektedir. Bazı gruplarda içki kullanılırken bazıları içkiye karşıdır. Yahudilikte "Kaşer Şarabı" olarak adlandırılan bir şarap türü de mevcuttur. Bu şarap "... Yahudi olmayan hiçbir elin üzümlere değmediği ve şarap üretimine katılmadığı bir şaraptır"²⁸ şeklinde tanımlanmaktadır. Bu örnekler ve Yahudi ayinlerinde içkinin yer alması içki içmenin sınırlandırıldığını fakat yasaklanmadığını göstermektedir.

*"Ahd-i Atık'te sıkça ortaya çıkan içki türü, İbranice'deki diğer isimleri yanında "hmr" (hemer) veya "yyn" (yaîn) diye zikredilen şaraptır. Ayrıca arpa ile diğer bazı bitkilerden veya hurma vb. meyvelerden yapılan mayalanmış içkiler özellikle şarap için "şekar" adı da kullanılmaktadır. Fakat herhalükârda Ahd-i Atık'in bütün kitaplarında sarhoşluk (şikkaron) hoş karşılanmamaktadır. Bununla beraber içki tamamıyla kötü görülüp yasaklanmamıştır; hatta onun âdeti Tanrı'nın bir ihsanı olarak telakki edildiği de görülür."*²⁹

Tevrat metinlerinde şarabın çok ve bereketli olması, Filistin'in şarap diyarı olarak tanıtılması, iyi insanların teknelerinin şarapla dolması, önemli kişilere şarap ikram edilmesi ayrıca edebiyatımıza da konu olan şaraba bir şeyler katarak içme gibi

²⁸ Jean-Robert Pitte, "Şarap ve Din", çev. Esra Özdoğan, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2006.s. 28.

²⁹ Kürşat Demirci, "İçki", **Diyanet İslam Ansiklopedisi (DIA)**, TDV. Vakfı Yay., İstanbul 2000, C. XXI, s. 457-458.

konulardan bahsedilmektedir.³⁰ Tevrat'ta şarap ile ilgili yasaklamalar sınırlı bir çerçeveye ile çizilmiştir. Kürşat Demirci yazısında bunu şu şekilde anlatmaktadır:

“Bununla birlikte şarap içme yasağının yalnızca nezîrlere, Levililer’de ise(10/9) dinî görevini ifa eden din adamlarına uygulanmasının vurgulanışı, erken dönemlerde de içki içmenin tamamen olumsuz karşılanmadığına işaret eder. Bu döneme ait kitaplarda kâhinlere (Hezeikel, 44/21) ve Nezîrlere uygulanan yasaklamalar (Hâkimler, 13/4,7,14) dışında içkinin yasak olduğuna dair bilgi yoktur. Fakat bu kitapların hemen hepsi, düşkünlük ve sarhoşluk derecesinde içki içmeye karşı katı bir tavır almışlardır. Gerek Nuh’un (Tekvin, 9/25)³¹ gerekse Lut’un (Tekvin, 19/31-38) şarap içmelerine yönelik anlatım ise hem İsrail’in düşmanları olan Ken’ân, Moab ve Amonlular’ın kökenini küçük düşürme hem de sarhoşluğun olumsuz yönünü vurgulama gibi iki amacı bir araya getirmeye çalışan erken dönemin geleneklerini yansıtır. Ahd-i Atîk’ten anlaşıldığı kadarıyla sarhoşluk putperest kültürün ayrılmaz parçası sayıldığı için aşırı derecede içki içmek hiçbir zaman hoş görülmemiştir.”³²

Yukarıdakilerle birlikte Tevrat'ta hâkimlerden mahkeme kararlarını vermeden önce şarap içmemeleri, insanlardan sarhoşken ibadet etmemeleri istenir ve sarhoşken yaptığı hatalardan sorumlu olduğu anlatılır. Sarhoşluk Tevrat'ta *“Talmud’a göre sarhoşluğun ölçüsü, kişinin kendini krala uygun şekilde takdim edecek kadar kendinde olup olmamasıdır. (Berakoth, 31b).”³³* şeklinde anlatılmaktadır.

Yahudiliğin şaraba yaklaşımı ile ilgili olarak edebiyatımıza çeşitli kavramlar girmiştir. Bunlardan en bilineni “şürb-i yehûd”³⁴ dur. Şürb-i yehûd kısaca, Yahudilerin şarabı diğer insanlar gibi açık ve aleni olarak değil sarhoş olmamak kaydıyla gizli ve az içmeleridir. Fakat Yahudilikte böyle bir adlandırma ve uygulama

³⁰ Ayrıntılı bilgi için Kürşat Demirci **a.g.e.**

³¹ **bkz.** çalışmamızın “Şarabın Tarihçesi” bölümü.

³² Kürşat Demirci, “İçki”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi (DIA)**, TDV. Vakfı Yay., İstanbul 2000, C. XXI, s. 457-458.

³³ Kürşat Demirci, **a.g.m.**

³⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmet Talat Onay, **Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı**, Akçağ Yay., Ankara 2000, s. 430.

mevcut değildir. Yukarıdaki kaynaklardan Yahudilikte şarabın kendisinin haram olmadığını sadece sarhoş olmanın ve sarhoşken ibadet etmenin hoş karşılanmadığını anlamaktayız.³⁵ Bu yönüyle edebiyatımıza girmiş olan “şürb-i yehûd” kavramının bu özelliklerden hareketle şairlerimiz tarafından kullanıldığını söylememiz uygun olur.

1.2.1.2. Hıristiyanlık

Hıristiyanlık Hz. İsa tarafından insanlara anlatılan ve bugün de Yahudilik ve İslamiyet gibi geniş kitlelere hitap eden bir dindir. Hıristiyanlığı, Yahudilik ve İslamiyet'ten ayıran en büyük fark (tez konusu itibarıyla) şaraba yaklaşım şekilleridir. Önceki bölümde anlatmaya çalıştığımız Museviliğin, şaraba yaklaşımında kesin bir yasaklama yoktur. Yasaklama sadece belirli zümreleri kapsamaktadır.

Hıristiyanlık ise şaraba daha farklı bakmaktadır. Bunun temelinde de Hz. İsa'nın çarmıha gerilmeden önce kendisine inananlarla yediği son akşam yemeğinin payı büyüktür. İncil'de bu yemek şöyle anlatılır: “*Onlar yemek yerlerken, İsa ekmek aldı, şükran duası edip parçaladı ve tâbilerine verdi ve dedi ki: Alın, yiyin, bu benim bedenimdir. Ve bir kâse şarap alıp şükretti ve onlara vererek dedi ki, bundan içiniz. Çünkü bu benim kanım, günahların bağışlanması için birçokları uğrunda dökülen ahdin kanıdır. Size şunu söyleyeyim. Babamın egemenliğinde sizinle birlikte tazesini içeceğim, o güne dek, bu asmanın ürününden bir daha içmeyeceğim*”³⁶ İncil'in bu anlatımı Hıristiyanlığın şaraba yaklaşımını da doğrudan etkilemiş ve şarap üretip tüketmek bir nevi ibadet olarak algılanmıştır.

Hıristiyanlıkta şarap içmek dinî bir emirle yasaklanmamış ama sarhoş olmak Yahudilikteki gibi hoş karşılanmamıştır. Hıristiyanlar arasında bazı -gruplar hariç- şarap içmek âdeti oldukça yaygındır. Hıristiyanların şarap içme ile ilgili uygulamaları Yahudi kültürüne uygun olarak başlamış ve devam etmiştir. Kürşat Demirci :

“... ilk Hıristiyanların Yahudi geleneklerinin izin verdiği ölçüde şarap içtikleri anlaşılır. Bu tasvirler, büyük oranda ilk Hıristiyanların

³⁵ bkz. Berakoth, 31b.

³⁶ İncil, Matta, bab, 26, A:26-29, Yuhanna, A:30:vd.

Yahudilikteki kidduş törenlerini resmetmektedir. Fakat Kana'daki³⁷ düğün tasvirinde Hz. İsa'nın gösterdiği şarap mucizesi otantik olmasa bile bu bilgi, erken dönemlerde Hıristiyanların şaraba karşı herhangi bir tavırlarının olmadığına işaret eder. Öte yandan Hz. Yahyâ gibi nezîr olanların şarap içmemeleri gerektiği kuralı İncil yazarı tarafından övülüp içkiye karşı olumsuz bir tavır takınılır. (Luka. 1/15). Fakat Ahd-i Cedîd'de içki içmeye ve sarhoşluğa karşı açık tavır ancak Pavlus'un mektuplarında görülür. İçki içilmesine karşı olan Pavlus sarhoşlarla bir arada oturulmamasını salık verir. (Korintoslular'a Birinci Mektup, 5/11); onların kurtuluşu olmayacaktır (Korintoslular'a Birinci Mektup, 6/10; Galatyalılar'a, 5/21); şarap insanı edepsizliğe götürür (Efesoslular'a, 5/18). Fakat Pavlus ritüel olarak şarap içilmesine karşı değildir (Korintoslular'a Birinci Mektup, 10/16). Benzeri eleştiriler Petrus'ta³⁸ da dile getirilir. (Petrus'un Birinci Mektubu, 4/3). Pavlus tedavi söz konusu olduğunda şarap içilmesine izin vermektedir. (Timeteos'a Birinci Mektup, 5/23) Pavlus'un Timeteos'a Birinci Mektubu'nun bazı yerlerinde sarhoşluk eleştirilir (Timeteos'a Birinci Mektup, 3/3,8).³⁹

Hıristiyanlıkta şarabın önemini, daha sonraki dönemlerde dinî ayinlerde kullanılması sebebiyle [agape (kardeşlik yemeği) ve Evharistiya (şarap ekmek ayini)] daha da arttırmıştır.

Klasik edebiyatımızda şarapla ilgili bir çok unsurun kaynağı Hıristiyanlıktır. Edebiyatımızda sıklıkla kullanılan meyhane-kilise kavramı etrafında oluşturulan zengin imajlar şiirimizin vazgeçilmezleri arasına girmiştir. Bilindiği üzere meyhane-

³⁷ “Hz. İsa Kana’da bir düğüne çağırılır. Bu düğünde, altı adet taştan yapılmış büyük küpe su doldurtup şaraba çevirmesi bir mucize olarak değerlendirilir. Düğün şu şekilde tasvir edilmektedir Ve üçüncü gün Celile’nin Kana kentinde bir düğün vardı; ve İsa’nın annesi oradaydı; İsa ve öğrencileri de düğüne çağırılmışlardı. Ve şarap tükenince İsa’nın annesi ona, Şarapları kalmadı, dedi. İsa ona, Kadın, benden sana ne? Benim saatim daha gelmedi, dedi. Annesi hizmetçilere, Size ne derse yapın, dedi. Ve Yahudiler’in geleneksel temizliği için oraya konmuş, her biri seksenle yüz yirmi litre alan altı taş su küpü vardı. İsa onlara küpleri su ile doldurun, dedi. Ve onları ağızlarına kadar su doldurdular. Ve onlara, Şimdi bundan alın ve şölen başkanına götürün, dedi. Onlarda götürdüler. Şölen başkanı şarap olmuş suyu tadınca ve onun nereden olduğunu bilmiyordu, (oysa suyu çıkaran hizmetçiler biliyorlardı) şölen başkanı güveyi çağırıp Ona dedi; Herkes önce iyi şarabı, çok içildikten sonra da kötüsünü sunar; ama sen iyi şarabı şimdiye dek sakladın. Mucizelerin bu başlangıcı İsa Celile’nin Kana kentinde yaptı ve yüceliğini gösterdi; öğrencileri de ona iman ettiler.(Yuhanna’ya göre İncil, Bab2, I-II)” Jean-Robert Pitte, **a.g.e.**, s. 25

³⁸ Petrus bugün üretilen çok pahalı bir şarap markası adıdır.

³⁹ Kürşat Demirci **a.g.e.**

kilise mazmununun oluşmasının temelinde bir tarihi gerçeklik yatmaktadır. Kiliselerde yapılan şarap-ekmek ayinleri sırasında gelen insanların şarap ihtiyacını karşılamak amacıyla manastırların alt bölümlerinde -manastır gibi büyük yapıların alt bölümleri soğuk, rutubetli ve şarabın uzun süre saklanmasına elverişli olduğu için- şarap imalathaneleri kurulmuştur.⁴⁰ Klasik edebiyatımızda bu gerçeklikten hareketle kiliselerin olduğu yer meyhane, meyhanenin olduğu yer kilise olarak düşünölmeye başlanmıştır. Bu sebeple meyhane tasvirleri manastır gibi soğuk ve rutubetli olmuştur. Hıristiyanlıktan edebiyatımıza şarapla ilgili olarak; meyhane-kilise, şarap-ekmek ayini, -kanını şarap olarak düşündükleri için- Hz. İsa, İsa suyu, şarabın yasak olmaması gibi kavramlar geçmiştir. Bu kavramlar çalışmamızda yeri geldikçe açıklanacaktır.

1.2.1.3. İslamiyet

İslamiyet, klasik edebiyatı şekillendiren ana kaynaklardan biridir. Diğer dinlerde olduğu gibi İslamiyet de şarap ile ilgili olarak bazı açıklamalar, yorumlar ve diğer dinlerden farklı olarak yasaklar getirmiştir.

İslamiyet'in ortaya çıktığı dönem oldukça karışık ve bağınazlığın en uç noktada yaşandığı cahiliye dönemidir. Arap kabileleri kendilerinden önce yaşanıla gelmiş hayat şartlarını devam ettirmekteydi. İslamiyet'ten önceki dönemlerde Arap toplumu sosyal ve ekonomik şartların verdiği imkânlarla zevk ve eğlenceye düşkün bir toplum portresi çizmekteydi. Şarap, İslamiyet öncesi Arap şiir ve edebiyatının ana temalarından birini teşkil etmekteydi. Diğer toplumlarda olduğu gibi bir kısım Arap içki içiyor bir kısmı da içki içmemeyi tercih ediyordu.

İslamiyet'in ortaya çıktığı dönemde Hicaz-Arap toplumlarında büyük miktarda içki içme alışkanlığı vardı. İslamiyet içki içme alışkanlığını diğer bir çok hükmünde olduğu gibi ikna edici ve yavaş bir yöntemle değiştirmeye çalışmıştır. İslamiyet'te sadece Kur'an değil hadisler de şarap içme konusunda inananlara yol göstermektedir. İslamiyet'in şarapla ilgili görüşlerini ilk önce Kur'an'da görmekteyiz. Kur'an'da ayetlerin nüzul sırası ve diziliş sırası farklılıklar göstermektedir. Bunun için önce

---

⁴⁰ bkz. Kürşat Demirci a.g.e.

nüzul (iniş) sırasına göre şarap ve sarhoşlukla ilgili ayetler sıralanacak ve sonra dizilişteki yerleri hakkında bilgi verilecektir.

*“Hurma ağaçlarının meyvelerinden ve üzümlerden hem içki hem de güzel bir rızık edirsiniz. Elbette bunda aklını kullanan bir toplum için bir ibret vardır.”*⁴¹ Bu ayet hamrın (şarabın) yasaklanmasına doğru giden yolun ilk aşamasıdır. Mekke’de nazil olmuş bir ayettir.

Şarap yasağına götüren ikinci ayet;

*“Sana içkiyi ve kumarı sorarlar. De ki: “Onlarda hem büyük günah hem de insanlar için (bazı zahiri) yararlar vardır. Ama günahları yararlarından büyüktür.” Yine sana Allah yolunda ne harcayacaklarını soruyorlar. De ki: “İhtiyaçtan arta kalanı.” Allah size âyetleri böyle açıklıyor ki düşünesiniz.”*⁴² Bu ayet Medine’de nazil olmuştur. *“Ayetin, başta Hz. Ömer ve Muâz b. Cebel olmak üzere bir grup sahâbînin, “Ya Resulallah! Bize şarap hakkında bir hüküm ver, çünkü şarap akli giderip malı telef ediyor” şeklindeki müracaatları üzerine nazil olduğu ve bu ayetin ifadesinden sonra bir kısım sahâbînin içkiyi bıraktığı rivayet edilir.”*⁴³ Ayetin Müslümanlar arasındaki etkisi ise şu şekilde olmuştur; *“Bu ayet-i kerimede de açıkça anlaşıldığına göre müminler bu iki şeyin helal veya haram yönünü sormuşlardır. Buna göre kimi içki içmeyi bırakmış kimi de içmeyi sürdürmüştür. Kimileri de “ticaretini yaparak parasından faydalanırız içmeyerek günahundan kurtuluruz” demişlerdir. Bu ayet-i kerime ile içki yasaklanmamakla birlikte ilk kez içkinin kötülükleriyle ilgili Müslümanların konuya dair nazarı dikkati çekmiştir.”*⁴⁴

Kur’an’da şarapla ilgili üçüncü, sarhoşlukla ilgili ilk ayet ise;

“Ey iman edenler! Sarhoş iken ne söylediğinizi bilinceye kadar, bir de -yolcu olmanız durumu müstesna- cünüp iken yıkanınca kadar namaza yaklaşmayın. Eğer hasta olur veya yolculukta bulunursanız veyahut biriniz abdest bozmaktan gelince ya da eşlerinizle cinsel ilişkide bulunup, su da bulamazsanız o zaman temiz bir toprağa yönelip, (niyet ederek onunla) yüzlerinizi ve ellerinizi meshedin. Şüphesiz Allah çok

---

⁴¹ Nahl Suresi 67. ayet.

⁴² Bakara Suresi 219. ayet.

⁴³ Mustafa Baktır, “İçki”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi (DIA)**, TDV. Vakfi Yay., İstanbul 2000, C. XXI, s. 459.

⁴⁴ Salim Özer, “İçkinin (Alkollü İçeceklerin) Yasaklanmasında Fukuhanın Esas Aldığı Ölçüler”, **Biliname** XVIII, 2010/1, , sf. 58

*affedicidir, çok bağışlayıcıdır.*⁴⁵ Bu ayet Medine’de nazil olmuştur. Ayette kısmî bir yasaklama görülmektedir. Ayetin inme sebebi şu şekilde anlatılmaktadır; “*Rivayete göre, Abdurrahman b. Avf bazı kişileri yemeğe davet etmiş, davet esnasında misafirlere içki de ikram ettiği ve içkinin normal sonucu olarak davetlilerden bazıları içki içip sarhoş olduktan sonra namaz vakti gelince birini, diğer bir rivayette Abdurrahman b. Avf’ı akşam namazı için imam olarak öne geçirdiklerinde Kâfirun suresini yanlış olarak okumuştur. Bunun üzerine bazı sahâbîler içkiden kendileri sakınmışlar, bazıları ise, namaz vakitleri dışında sabah namazından sonra kuşluk vaktine kadar veya çoğunluğun yaptığı gibi yatsı namazını müteakip gece yarısına kadar içki içmeye devam etmişlerdir.*”⁴⁶ Bu ayetten anlaşıldığı üzere şarap yasağı dar bir çerçevede tutulmuş ve gelecek olan son ayetleri beklemiştir. Şunu da belirtmek gerekir ki bazı müfessirlere göre “*Ayetin ifade tarzı şarabın haram olması için yeterlidir.*”⁴⁷

Şarapla ilgili olarak Kur’an’da geçen son ayetler ise;

“*Ey iman edenler! (Aklı örten) içki (ve benzeri şeyler), kumar, dikili taşlar ve fal okları ancak, şeytan işi birer pisliktir. Onlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz.*”⁴⁸

“*Şeytan, içki ve kumarla, ancak aranıza düşmanlık ve kin sokmak; sizi Allah’ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık vazgeçiyor musunuz?*”⁴⁹ Bu ayetler de Medine’de nazil olmuştur. Müfessirlerin ortak görüşü bu ayetlerin şarabı yasakladığı şeklindedir. Zaten ayetler nazil olduktan sonra Medinelilerin evlerindeki şarapları döktükleri ve şarap yapımında kullanılan kapları Hz. Muhammed’in istekleri doğrultusunda kırdıkları edilen rivayet arasındadır. Ayetlerin nüzul sebebine gelince; “*Rivayete göre, Sa’d b. Ebî Vakkâs muhacirlerden bazı sahâbîlerle ensardan da bir sahâbîyi verdiği ziyafete davet etmiştir. Yemeği yiyip şarabı da içtikten sonra sarhoş vaziyette sohbet ederlerken Sa’d b. Ebî Vakkâs Medineli’yi kızdıracak ifadeler kullanmıştır. Bir rivayette Sa’d’ın “Muhacirlerin Ensardan daha iyi olduklarını söylediği” rivayet edilmiştir. Bunun üzerine Medineli eline geçirdiği deve alt çenesi kemiğini Sa’d’ın suratına vurmuş ve burnunu kırmıştır. Bir rivayete göre de burnunu*

⁴⁵ Nisa Suresi 43. Ayet.

⁴⁶ Salim Özer, **a.g.e.**, s. 59

⁴⁷ Mustafa Baktır, “İçki”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi (DIA)**, TDV. Vakfi Yay., İstanbul 2000, C. XXI, s. 459.

⁴⁸ Mâide Suresi 90. Ayet.

⁴⁹ Mâide Suresi 91. Ayet.

ikiye yarmıştır. Bunun üzerine Sa'd maruz kaldığı bu durumu Hz. Peygamber (s.a.v.)'e şikayet etmiştir. Şikayete şahit olan Hz. Ömer'in şarapla ilgili Cenâb-ı Hakka yaptığı duada "Ey Allah'ım şarapla ilgili bize herkesi rahatlatacak bir açıklama indir" dediği rivayet edilmiştir."⁵⁰ "Hz. Peygamber (s.a.v.) bu ayetleri okuduktan sonra Hz. Ömer "Ya Rabbi vazgeçtik" demiştir. Bu ayet nazil olunca herkes tarafından coşkuyla karşılanmış, Medine sokaklarında tellal Hz. Resül Aleyhissalâtu Vesselâm'ın, "Allah Teâlâ şarabı haram kılmıştır. Kim elinde ondan bir şey olduğu halde bu ayet kendisine ulaşırsa onu ne içsin ne de satsın" buyurmuştur, bildirisini ilan ettikten sonra, Medine halkı evlerinde bulundurdukları ve sakladıkları şarapları sokaklara dökmüş, ayrıca şarap yapmada ve saklamada kullandıkları kapları da Hz. Peygamber (s.a.v.)'in istekleri doğrultusunda kırmışlardır. Böylece her akıl sahibi tarafından sayısız kötülük ve zararların sebebi olduğu kabul edilen içkinin kullanımı İslam dininde açıkça yasaklanmıştır."⁵¹

Kur'an'da şarapla ilgili olarak bilgi ve hüküm bildiren ayetler yukarıda sıralanmıştır. Bu ayetler nüzul sırasına göre verilmiştir. Ayetlerin Kur'an'daki sıralanışı ise şu şekildedir; Bakara Suresi Kur'an'da 2. suredir, Nîsâ Suresi Kur'an'da 4. suredir, Mâide Suresi, Kur'an'da 5. suredir son olarak Nahl Suresi Kur'an'da 16. suredir. Yani şarapla ilgili olarak inen ilk sure Kur'an'ın sıralamasında en sonda kalmıştır.

İslamiyet şarabı, kutsal kitabı olan Kur'an'da kesin hükümlerle yasaklaması bakımından diğer dinlerden ayrılmaktadır.⁵² İslamiyet'in diğer kaynağı olan hadislerde de şarapla ilgili olanların edebiyatımıza etki ettiği görülmektedir. Bu sebeple şarapla ilgili hadisler hakkında da kısa bilgi verme ihtiyacı bulunmaktadır.

Hz. Âişe (r.a.) anlatıyor: "Resüllullah (a.s.) buyurdular ki: "Sarhoşluk veren her içki haramdır."⁵³

Resüllullah (a.s.) Efendimiz içkiyle ilgili olarak; "Sarhoş edici bütün içkiler haramdır."⁵⁴

---

⁵⁰ Salim Özer, **a.g.e.** s. 60

⁵¹ Salim Özer **a.g.e.**, s. 60,

⁵² Abdülaziz Bayındır, "İslam Açısından Sarhoş Edici İçkiler", **İslam Medeniyeti Mecmuası**, İstanbul, C.4, s.3-17.

⁵³ Buhâri, Eşribe 4, Vudü 71; Müslim, Eşribe 67-68, (2001); Muvatta, Eşribe 9, (2, 845); Ebu Dâvud, Eşribe 5, (3682, 3687); Tirmizî, Eşribe 2, 3, (1864,1867); Nesâî, Eşribe 23, 8, (298)

⁵⁴ Müslim,3/ 1575-1576; et-Tâc, 3/141

“Çoğu sarhoşluk veren içkinin azı da haramdır.”⁵⁵,

“İçki, bütün kötülüklerin anasıdır.”⁵⁶,

“Allah içkiye, onu içene, dağıtana, satana, satın alana, üzümünü sıkana [îmal edene], kendisi için sıkıtrana, taşıyana ve kendisine taşınana ve parasını yiyene lanet etsin.”⁵⁷

şeklindeki hadislerle içki yasağı tam anlamıyla kesinleşmiştir. Müfessirler arasında içkinin haram olması noktasında hiçbir görüş ayrılığı yoktur. İslamiyet şarabı yasaklamıştır ve her yasakta olduğu gibi yasağa uymayanlara karşı çeşitli cezaî yaptırımlar uygulanmıştır. Şarap içilmesi durumunda uygulanacak olan cezalar, farklı tür içkilere nasıl ceza uygulandığı çalışmamızda “Şarap-Ceza” başlığı altında incelenecektir.

Çalışmamız sırasında Yahudilerin içinde içki içen veya içkinin yasak olduğunu savunan grupların bulunduğunu fark ettik. Aynı gruplaşmanın Hıristiyanlar arasında da bulunduğu bir gerçektir. Bu dinlerde şarap konusunda kesin hüküm verilmemekle birlikte kutsal kitaplarının bazı bölümlerinde yer alan metinlerin şarap içmeyi, sarhoşluğu hoş görmediğini söylemek gerekir. Yahudilerin kutsal kitabında; “*Ve Rab Hârûn söyleyip dedi: Sen ve seninle beraber oğulların, toplanma çadırına girdiğiniz zaman, ölmeyesiniz diye şarap ve içki içmeyin, nesillerinizce ebedî kanun olarak, tâ ki, kutsalla, bayağı şeyi ve murdarla temiz olanı birbirinden ayırt edesiniz.*”⁵⁸ denilmektedir. Hıristiyanların kutsal kitabında da Tanrı Hz. Zekeriya’ya doğacak oğlu Hz. Yahya için şunları söylemektedir:

“*O Rab’bin gözünde büyük olacak. Hiç şarap ve içki içmeyecek....*”
(Luka,1/15)⁵⁹

Sonuç olarak; Yahudilik ve Hıristiyanlığın şaraba kesin bir yasak koymadığını fakat İslam dininin şarabı, şarabı üretmeyi ve satmayı kesin bir dille yasakladığını görmekteyiz. Bununla beraber şarabın gerek Yahudilik gerekse Hıristiyanlık için büyük bir ticarî meta haline geldiğini görmekteyiz. İslamî devletlerde de diğer dinlere mensup olanların şarap ticareti yapmalarının serbest olması ve onlardan vergi alınması şarabı bir getiri aracı haline sokmuştur.

⁵⁵ İbn Mâce, es-Sünen, 2/1124 Hadis No: 3392;et-Tâc 3/142

⁵⁶ Keşfü'l Hafâ, 1/382 Hadis No: 1225, Beyrut 1351

⁵⁷ Tirmizi, Büyü: 58

⁵⁸ (Tevrat, Levililer, Bab, 10, A. 8, 9-11)

⁵⁹ Seyhun Tunaşar, **Ortaçağ İslam Dünyasında Şarap**, Piramit Yay., Ankara 2005. s. 27

1.2.2. Batıl Dinler ve Mecusilik⁶⁰

Klasik edebiyatımıza şarap ile ilgili olarak konu olan batıl din Mecusîliktir. Aşağıda da görüleceği gibi Mecusîlik farklı adlandırmalar neticesinde bir çok batıl din oluşturmuştur. Klasik edebiyatımızda Mecusilik ile ilgili olarak pîr-i mugan, mug, mugbeçe gibi kavramlar geçmektedir. Mecusilik kısaca Mecus dinine mensup olan; Mecus dinine ait inanç ve akidelere dayalı tutum ve davranışların bütünü; temel akideleri Ateş (ışık)'e tapmak olan Zerdüştilik, Mithraîlik, Zurvaîlik, Manilik ve Mazdekîlik gibi çeşitli fırka ve mezheplerin ortak adıdır. Mecusîler, ateşe tapan, nur ile zulmeti iki hayır ve şer kaynağı olarak kabul eden bir topluluktur. Mecus kelimesinin aslı, Pehlevice (eski Farsça)'den gelmektedir. Mecusîlik dinine ait bilgiler, bu dinin kutsal kitabı olan Avesta'da bulunmaktadır. Avesta, Zerdüş'tün ilâhileri olan Gatha'lar bölümü hariç, II. Şahpur zamanında tedvin edilmiştir. Daha sonra İslâm'ın üçüncü yüzyılında yeniden kaleme alınmıştır. Mecusilik ve şarap arasındaki ilişki ise Gathalar'ın ve Avesta'nın okunuşu sırasında yapılan ayinlerde din adamlarının ve ibadete gelenlerin kendinden geçme aracı olarak şarap kullanmasıdır. Şarap diğer batıl dinlerde de aynı amaca hizmet etmiştir. M.Ö. bin yılından itibaren İran'da sosyal hayat tarım ve çiftçiliğe göre teşekkül etmeye başladığından eski dinlerin ilâh ve ayinleri (kurban kesmek gibi), Zerdüş't tarafından terk edilerek, sadece Ahura Mazda'nın bakışları önünde çiftçilik ve tarımla uğraşmak gibi bir ibadet şekline dönüştürüldü. Ateş, ışık tanrısı olan Ahura Mazdayı sembolize eder ve her tapınakta (ateşgede) bir ateş odası bulunur. Bu tapınaklardan alınan kutsal ateş, söndürülmek üzere evlere götürülürdü. Ateşgededeki ateşi yakmakla görevli rahip, ateşi kirletmemek için eline eldiven giyer, ağzının üstüne de bir peçe takardı. Zerdüş't dinine ilk ağır darbeyi Hükümdar Darius döneminde, M.Ö. 331 yılında Doğu seferini yapmakta olan Büyük İskender vurdu. İskender Avestaları toplatıp Persepoliste yaktırdı ve Mecusîliği yasakladı. Milâdî III. yüzyılda Mani, Mecusî dininin esaslarından yararlanarak yeni bir din (Manieheisme) kurdu. Mani'nin asıl amacı Zerdüş'tlüğü ıslah etmek ve ondan evrensel bir din meydana getirmektir. Bunun için Mecusîlik, Budhizm ve Hristiyanlık karışımı bir din kurmaya çalıştı. İslâm'ın doğduğu ve yayıldığı sıralarda, Mecusîlik, İran dışında Umman, Bahreyn, Yemen ve

⁶⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. "Mecûs", **İslam Ansiklopedisi**, İstanbul Maarif Vekaleti, 1957, C.7, s. 441-448.

Necran bölgelerinde yaygındı. Hicretin yedinci yılının sonuna doğru, İslâm'ı kabul etmeyenler de Yahudi ve Hristiyanlarla birlikte "cizye" ödemeyi kabul ettiler.

1.2.3. Klasik Edebiyat Tarihi İçinde Şarabın Gelişimi

Çalışma konumuzu oluşturan şarap uzun yıllar önce icat edilmiş, hakkında tanrılar, efsaneler yaratılmış ve kutsal metinlere konu olmuş bir içecektir. Şarabın halk tarafından uzun süre kullanılmış olması onun edebî türler ve kutsal metinler içinde kendine yer bulmasına neden olmuştur. Özellikle kutsal metinlerde yer alan bilgiler şarabın tarihî ve edebî gelişimini takip etmek açısından önemlidir.

Klasik İslam-şark edebiyat tarihine bakıldığı zaman şarap ile ilgili edebiyat ürünlerinin iki dönem halinde incelenebileceği görülmektedir. Bunlar İslamiyet öncesi dönem ve İslamiyet sonrası dönemdir. Edebiyat tarihindeki bu ayrımın temel sebebi İslamiyet'in şarabı yasaklaması ve bu sebeple edebiyatın alışlagelmiş kaynaklarından biri olan şarabın bir anda önemini yitirmesidir.

Klasik İslam-şark edebiyatına bakıldığı zaman şarap ve şarap eğlencelerinin (meclis) anlatıldığı eserler genel olarak “Hamriyyat” başlığı altında değerlendirilmektedir. Bu edebî türün oluşumu miladî beşinci-altıncı yüzyılın başlarına kadar uzanmaktadır. Hatta İran Edebiyatı incelenecek olursa Sasaniler döneminde bile “aşk ve şarap”ın lezzetini anlatan şiirlerin varlığından bahsedilebilir.⁶¹

Arap Edebiyatında cahiliye dönemi şiiri, toplum hayatının, inanış ve düşüncelerinin bütün hatlarıyla anlatıldığı metinler olarak karşımıza çıkmaktadır. Klasik Arap şiirinin belli başlı konuları; övgü, hiciv, kadın-aşk, özür-af, tasvir ve şarap olarak sıralanabilir. İslamiyet'in kabulü ise genel anlamda hamriyyat şiirleri ve şairleri arasında bir milat olmuştur. İslamiyet öncesi şarap şiiri yazan bazı şairler bu şiirlerden tamamen vazgeçerken⁶² bazıları bu tarz şiirlere devam etmiştir. İslamiyet'in ilk asırlarında şarap yasağıyla birlikte şarap şiirleri önemini kaybetmiştir. Ancak Emeviler döneminde toplumun ve edebiyatın şaraba olan yaklaşımı sosyal hayatın da etkisiyle değişikliğe uğramıştır. Emeviler dönemindeki şairler hamriyyat şiirlerine yeniden canlılık kazandırmaya ve şarap hakkındaki

⁶¹ Rıdvan Canım, **a.g.e.**, s. 20.

⁶² Arap şairleri hakkında ayrıntılı bilgi için **bkz.** Rıdvan Canım, **a.g.e.**, s. 22-24.

şiiirlere önem verilmiştir. Özellikle hicrî II. asırdan itibaren divanlarda ayrı bir bölüm oluşturacak hacimde şarap şiiirleri görülmeye başlanmıştır. Arap Edebiyatında XIV-XV. yüzyıla gelindiğinde şairlerin yazdığı şarap şiiirleri bir araya getirilmeye başlanmıştır. Arap Edebiyatında Şemseddin Muhammed en-Nâvecî'nin Halbatü'l Kümeyt (Şarap Tasvirinde Birbiriyle Yarışa Girenler) adlı eseri ise bu yönüyle edebiyat tarihi açısından önemlidir. Bu eserde Nâvecî, şarabın isimlerinden kullanılmasına, faydalarına, adabına, meclislere, sâkîye kadar şarap ve meclis ile ilgili birçok bilgiye yer vermektedir.

Fars Edebiyatında da durum Arap Edebiyatı ile benzer özellikler göstermektedir. İran'da şarap şiiirleri Sasaniler döneminden beri söylenegelmektedir. İslamiyet'in kabulü Fars Edebiyatında da dönüm noktası olmuştur. İslamiyet'in ilk yıllarında şarap şiiiri neredeyse yazılmama noktasına gelmiştir. Bu sebeple bir ara kaside İran şiiirinde önem kazanmıştır. Ama Gazne saraylarının etkisi ve gazel nazım şeklinin benimsenmesiyle birlikte şarap tekrar şiiirlere girmeye başlamıştır. Şarap hakkında şiiir yazarlar hicrî IV. yüzyıla Dakîki'ye kadar götürülebilir. Fars Edebiyatında, -Türk Edebiyatını etkilemesi açısından- XI. yüzyılda Ömer Hayam, XII. yüzyılda Nizâmî'nin adlarını anmak gereklidir.

Klasik Türk Edebiyatı, İslamiyet öncesi sözlü geleneğin hüküm sürdüğü bir coğrafyada doğmuştur. İslamiyet'in kabulü ile yazılı edebiyata geçiş birbiriyle zaman olarak örtüşmektedir. Bu sebeple Klasik Türk Edebiyatı'nın kuruluş dönemlerinde Arap ve Fars kaynaklı eserlerin Türkçeye tercümesi yoğun olmuş ve şarap hakkındaki edebî fikirleri edebiyatımıza katmıştır. Türk Klasik Edebiyatı'nın ilk eserlerinde bile şarap ve şarapla ilgili kavramların bulunduğu bilinmektedir.⁶³ Şarap edebiyatımızda klasik edebî türler içinde Arap ve Fars edebiyatlarında olduğu gibi bazen tasavvufî bazen de gerçek anlamında kullanılmıştır. Klasik edebiyatımızda şarap şiiirlerinin belirli bir karakter kazanarak gelişmesi "Sâkînâme"lerin ortaya çıkışı ile başlamıştır. Sâkînâme bir edebî tür olarak; *"içki meclisini, içkiyi (şarap), içki dağıtan veya sunan güzeli (sâkî), meclisteki eğlenceleri, yemekleri ve mezeleri, mükeyyifleri(esrar, afyon, tütün), hânende ve sâzendeleri, sâkî, meclis, şarap, kadeh, mutrib ve nedimin özelliklerini, meclisin âdâbını, örf ve âdetlerini mecazlı, tasavvufî*

⁶³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Halil İnalçık, **Has Bağçede 'Ays ü Tarab Nedimler Şairler Mutripler**, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2011. s.67-115.

ya da gerçek anlamıyla anlatan manzum eserlerdir.⁶⁴ şeklinde tanımlanmaktadır. Sâkînâmelerde konular şu şekilde sıralanabilir; şarabın bulunuşu, faydaları, zararları, çeşitleri, kullanılışı, kadeh çeşitleri, meyhâne, meyhânenin özellikleri, mevsimler, gece-gündüz tasvirleri, musiki aletleri, mum vb. gibi birçok konu eserin özelliğine göre birkaç beyit ya da ayrı bölümler olarak işlenir.

Klasik Türk Edebiyatında sâkînâme⁶⁵ adı altında verilen ilk eser XIV. yüzyılda Harizmî'nin Mahabbetnâme isimli eseridir. Çağatay sahasının büyük ismi Ali Şir Nevâyî'nin *Fevâ'idü'l- Kiber* adlı dördüncü divanında yer alan ve Sâkînâme başlığı taşıyan 459 beyitlik uzun manzume müstakil sâkînâmelere gidişin ilk örneklerindedir. Türk edebiyatında ilk orijinal sâkînâme olarak karşımıza XVI. yüzyılda Edirneli Revânî'nin *İşretnâmesi* çıkar. Revânî bu eserini Yavuz Sultan Selim'e sunmuştur. İşretnâme 694 beyitten oluşmaktadır. Bu eserin bir önemi de kendinden sora yazılmış olan sâkînâmelere örnek teşkil etmesidir. Çalışmamıza konu olan şairlerden Fuzûlî'nin, 327 beyitlik Farsça kaleme alınmış, baştan sona tasavvufî⁶⁶ anlamlar taşıyan *Heft-câm* ve *Beng ü Bâde* isimli 450 beyit civarında Türkçe yazarak Safevi hükümdarı Şah İsmail'e sunduğu iki sâkînâmesi; Hayretî'nin 102 beyitlik bir sâkînâmesi; Taşlıcalı Yahyâ'nın *Gencine-i Râz* isimli mesnevisinde 48 beyitlik bir sâkînâmesi mevcuttur.⁶⁷

Klasik edebiyata genel olarak bakıldığında şarabın, edebî türler içinde -yasaklara rağmen- yer alacak kadar önemli bir unsur olduğu görülmektedir. Ayrıca İslamiyet'in kabulü şarabın şiirde kullanılması konusunda Arap, Fars ve Türk edebiyatlarında bir dönüm noktası olmuştur. Bunun neticesinde gerçek şarap kendini yavaş yavaş tasavvufî bir karaktere oturtmuş geleneksel olarak şiirlerde var olmayı devam ettirerek farklı anlam daireleri yaratmış edebiyatın vazgeçilmez konularından biri haline gelmiştir.

⁶⁴ Mehmet Arslan, *Aynî Sâkînâme*, Kitapevi Yay. İstanbul 2003, s. 9.

⁶⁵ Tunca Kontartaner, Sâkînâmelerin Ortaya Çıkışı ve Gelişimine Genel Bir Bakış, **Ege Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları** Dergisi, İzmir, 1983, C. II., s. 81-90.

⁶⁶ Mehmet Arslan, **a.g.e.**, s.37.

⁶⁷ Sâkînâme yazan diğer şairler ve eserleri için **bkz.** Mehmet Arslan, **a.g.e.**, Rıdvan Canım, **a.g.e.**

1.3. KLASİK EDEBİYATIMIZDA GEÇEN ŞARAP TÜRLERİ ve ŞARABA VERİLEN İSİMLER⁶⁸

Klasik edebiyatımızda şaraba çeşitli isimler verilmiştir. Bu isimler, bazen benzetme yönleri bazen farklı sebeplerle şaraba isim olmuşlardır. Çalışmamızın bu bölümünde şaraba verilen değişik isimleri sıralamaya çalıştık. Çalışmamıza konu olan divanların taranması sırasında elimizde bir hayli malzeme oluştu. Malzemelerin tasnifi yapılırken tespit edilen beyitlerin hepsinin teze eklenmesi düşünüldü. Fakat; oluşan malzemenin çokluğu göz önüne alınarak bu fikirden vazgeçildi. Bu sebeple alt başlıklarda konu ile ilgili dikkat çekici beyitlerin çalışmaya eklenerek nesre çevirilerinin yapılmasına karar verildi. Birbirine benzer adlandırmalar “/” işareti ile ayrılarak gösterilmiştir.

1.3.1. Âb-ı Cem/ Âb-ı Âteş-nâk/ Âb-ı ‘Aşk / Âb-ı Safâ/ Âb-ı Dürd/ Âb-ı Ter/ Âb-ı Revân/ Âb-ı Zülâl/ Âb-ı Mesîhâ/ Âb-ı Engûr/ Âb-ı ‘İneb/ Âb-ı Mey/ Üzüm Suyu

Klasik Türk edebiyatında şarap anlamında türetilen kelimelerden bir kaçı da “su” sözcüğü etrafında oluşturulmuştur. Bazı kelimeler gerek şekil gerek renk gerekse bıraktığı etkiler ve etraflarında oluşturulmuş bir takım özelliklerini ifade etmesi sebebiyle su sözcüğü ile terkibe alınmıştır. Yukarıda sıraladığımız terkipler şarap anlamında kullanılmıştır. Çalışmamızda bu terkiplerin daha ziyade Farsça

⁶⁸ Çalışma sırasında açıklanan ve sözlüklerde genel olarak bulunan sözcükler için dipnot verilmeyecektir. Farklı anlam taşıyan ve tek kaynaktan bulunan sözcükler için dipnot verilecektir. Çalışma sırasında dipnot karmaşası yaratmamak için kaynak olarak kullanılan sözlükler aşağıda verilmiştir.

Agâh Sırrı Levend, **Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar**, Enderun Kitabevi, İstanbul 1986.

Ahmet Talat Onay, **Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı**, Akçağ Yayınları, Ankara 2000.

Ethem Cebecioğlu, **Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü**, Anka Yay. İstanbul 2009.

F. Steingass, **Persian-English Dictionary**, Routledge&K. Poul Ltd., 1977.

Fehmi Yılmaz, **Osmanlı Tarih Sözlüğü**, Gökkuşbu Yay., İstanbul 2010.

Ferit Devellioğlu, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Aydın Kit., Ankara 1999.

Mehmet Arslan, **Aynî Sâkînâme**, Kitapevi Yayınları, İstanbul 2003.

Mehmet Kanar, **Farsça-Türkçe Sözlük**, Deniz Kit., İstanbul 2000.

Mehmet Zeki Pakalın, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, MEB. Yay., İstanbul 1983.

Mütercim Asım, **Burhân-ı Katı**, T.D.K. Yayınları, Ankara 2009.

Sir James Redhouse, **Türkçe/Osmanlıca Sözlük**, Sev Matbaacılık, İstanbul 2000.

Şemşeddin Sami, **Kâmus-ı Türkî**, Çağrı Yayınları, İstanbul 2002.

T.D.K. **Tarama Sözlüğü**, Ankara Üniversitesi Basımevi 1995 Ankara.

kurallara göre olup “Âb” sözcüğü ile kurulduğunu bazen de Türkçe “Su” sözcüğünün kullanıldığı görülmektedir.

Gâh olur mey-h^wâreler eyler şarâb u âb-ı cem‘
Ey Muhibbî zıdd iken itdi şu âteş ictima‘ (Muhibbî, g. 1327/5)

Sarhoşlar bazen şarap ve suyu bir araya getirirler. Ey Muhibbî su ve ateş zıt iken bir araya geldi.

Ben nice maḥbûb ile meyden giçem kim zâhidâ
Âb-ı ‘ışk ile yoğurdular ezelden tıynetüm (Muhibbî, g. 1793/4)

Ey sofı, ben nasıl sevgili ve şaraptan vazgeçerim. Çünkü ezelde mayamı aşk suyu ile yoğurdular.

1.3.2. Âteş-i Seyyâle

Âteş-i Seyyâle kaynaklarda; “Kırmızı şarap”, “Şarap” anlamlarında kullanılmıştır. Şarap, yakıcılığı, kırmızılığı yönüyle ateşe benzetilmiş ve “seyyal” - akıcı olma- özelliği de göz önünde bulundurularak yeni bir adlandırma yapılmıştır.

Def itmege ğubâr-ı ğamı ḥâr-ı ğuşşayı
Bâd-ı şabâ vü âteş-i seyyâle vaktidür (Nev‘î, g. 153/2)

Gam tozunu ve keder dikenini yok etmek için saba rüzgarı ve akıcı ateş(gibi olan şarap) vakti gelmiştir.

Tâb-ı mülden gül gül olsa ‘arızını dir gören
Âbdan âteş ‘ıyan âteşden âb olmak gerek (Muhibbî, g. 1615/2)

Parıldayan şaraptan (dolayı) kızaran yanağını gören, “Sudan ateş ortaya çıktı, ateşten de su olması gerekir” (dedi.)

1.3.3. Bâde

Klasik edebiyatımızda şarap için en sık kullanılan isimlerden bir tanesi de bâdedir. Bâde kelimesi sözlüklerde; “Şarap, içki”, “Şarap, içki; mec. aşk, Allah sevgisi.”, anlamlarına gelmektedir. Edebiyatımızda sıklıkla kullanılmaktadır.

Bâdeye Cemşid emânet yüklemiş kim Tañrı’çün
Göricek düş ayağına vü yetür menden peyâm (Fuzûlî, k.35/24)

Cemşid, şaraba; “onu(kadehi) görünce ayağına düş ve benden Allah için haber ver” diye emanet yüklemiştir.

Virür emvāta ihyā bāde gūyā kim çıhub her dün
Şalar feyz-i Mesīhā bādeye hum-hāne huffāşı (Fuzûlî, g.276/6)

Sanki meyhane yarasası, her gece çıkıp şaraba, Mesiha mübarekliğini verir (şarap bu sebeple) ölümlere hayat verir.

Şair burada, Hz. İsa'nın Kur'an'da belirtilen kıssasına telmihte bulunmaktadır. Bu kıssa ayette; “Allah onu İsrailoğullarına bir Peygamber olarak gönderecek (ve o da onlara şöyle diyecek): “Şüphesiz ben size Rabbinizden bir mucize getirdim. Ben çamurdan kuş şeklinde bir şey yapar, ona üflerim. O da Allah'ın izniyle hemen kuş oluverir. Körü ve alacalıyı iyileştiririm ve Allah'ın izniyle ölümleri diriltirim. Evlerinizde ne yiyip ne biriktirdiğinizi size haber veririm. Eğer mü'minler iseniz bunda sizin için elbette bir ibret vardır.”⁶⁹ şeklindedir. İnanişaya göre Hz. İsa'nın kuş şeklinde yaptığı ve özellik olarak kuşlara değil de memelilere benzeyen bu varlık yarasadır. İşte Fuzûlî beyitte; yarasanın yaratılışını dinî motiflere göre anlatmıştır. Şair ayrıca; yarasanın bitkileri dölleyerek hayat vermesi ile Hz. İsa'nın ölümlere hayat vericilik özelliğini dile getirmiştir. Meyhanelerin rutubetli, karanlık yerler olması ile yarasaların böyle yerlerde yaşayabildiklerini şiire aktarmıştır. “Dün”, yani gece kelimesiyle yarasaların sadece geceleri uçtuğunu hatırlatmıştır. Ayrıca ayete yaptığı telmihle de yarasaların kör olması ile Hz. İsa'nın körleri iyileştirme mucizesini bir arada anlatmaya çalışmıştır.

La‘l-i nābuñ hasretinden bādeyi elden kımaz
Şevk-i mihrüñle gönül bir āteşī dīvānedür (Nev‘î, g. 55/2)

Gönül, yakuta (benzeyen) dudağının hasretinden (dolayı) şarabı elden düşürmez. Aşkının arzusuyla öfkeli bir deli(olmuştur.)

Mey ü maḥbūb ile ‘ayşın koma elden Kālatanun
Helākī bāde iç ‘ömr-i ‘azīzi virmedin bāda (Helākî, g. 126/5)

Helākî, değerli ömrünü rüzgara vermeden(ölüp gitmeden) önce Galata'da şarap ve güzelle(yapılan) yeme içme eğlencelerini ihmal etmeyip şarap iç.

⁶⁹ Ali İmran, 49. ayet.

Helâkî, beyitte meyhaneleri ve yeme içme gelenekleriyle meşhur Galata'yı ön plana çıkarmıştır. Çünkü; Galata, o dönemde Müslüman olmayanların yaşadığı, şarap içmenin ve eğlenenin yasak olmadığı bir mekan olarak anlatılmaktadır.⁷⁰ İşte bu yüzden şair “Galata, mey, mahbub, ays, bâde” kelimelerini bir arada kullanarak beyitte anlam bütünlüğü sağlamaya çalışmıştır.

**1.3.3.1. Bâde-i Gül-gûn/ Mey-i Gül-gûn/ Gül-gûn Şarap/ Bâde-i Gül-fâm/
Şarâb-ı Gül-fâm/ Mey-i Gül-fâm/ Bâde-i Gülrenk/ Şarâb-ı
Gülrenk/ Mey-i Gülrenk**

“Bâde-i gülgûn” sözlüklerde; “*Gül renkli, kırmızı şarap*”, “*red wine (kırmızı şarap)*” anlamlarına gelmektedir. Şarabın renginin, gül rengine benzemesinden dolayı şaraba bu isimler verilmiştir. Edebiyatımızda bu anlama gelen birçok terkip kullanılmıştır. Bu terkipler başlıkta sıralanmıştır. Terkiplerin hepsi, anlam olarak şarabın gül rengine benzerliğinden hareket edilerek oluşturulmuştur. Şairler, insan yüzünün sararması ve içilen şarabın yüzü kırmızılaştırması hadisesini beyitlerde sıklıkla kullanarak, sarı yüz ve kırmızı (gül) renkli şarap arasında oyunlar yapmışlardır.

Eşk-i hasret yüzümüz al ider ağduğça lebin
Mey-i gül-gûn içerüz beñzümüze çan getirür (Bâkî, g. 131/4)

Senin dudağını andıkça hasret gözyaşları yüzümüzü al eder. Biz de bundan kurtulmak için gül renkli şarap içeriz ki benzimize renk gelsin.

Meylüm cihânda bâde-i gül-gûnadur benüm
Ma‘cün olursa bârî leb-i dil-ber isterin (Bâkî, g. 386/6)
Benim dünyada meylim gül renkli kırmızı şarabadır. Macun(afyon) olursa en azından dilberdudađı⁷¹ şeklinde olsun.

Şair beyitte, rint ve zahit kavramını konu ederek “şarap-afyon” ilişkisinden bahsetmiştir. Zahit, şarabı günah sayarken afyonu sıradan bir kavram gibi

⁷⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. Metin And, 16. Yüzyılda İstanbul Kent-Saray-Günlük Hayat, YKY. Yay. İstanbul 2011.

⁷¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Metin And, a.g.e.

değerlendirmektedir. Beyitte afyonun yanında tatlı yenilmesinin, keyfiyeti arttırıcı bir unsur olduğu belirtilmektedir.⁷²

Gül gibi gönülün açıl sun dir iseñ nüş it müdām
Goncalarla bâde-i gül-fâmı bayram irtesi (Zâtî, g. 1625/6)

(Eğer) gül gibi gönlünün açılmasını istersen (sen de) goncalarla (birlikte) gül renkli şarabı bayramdan sonra devamlı olarak iç.

1.3.3.2. Bâde-i Hum

Çalışmamıza konu olan şarapla ilgili bir başka adlandırma da aşağıdaki beyitte karşımıza çıkmaktadır. Beyitte şair şarabın küp içinde bulunmasından hareketle küpün içinde bulunan şarabı ayrı bir çeşit olarak adlandırmaktadır.

Puhte tütma bizi zâhid biz müşelleş içmezüz
Cânı yokdur eyleye ol bâde-i hum ile bahş (Muhibbî, g.265/2)

Zahit bizi olgunluğa gitme yolundan alıkoyma⁷³ biz müselles içmeyiz. Müsellesin küpteki şarap ile iddia etmeye cesareti yoktur.

Beyitte zahit ve rint kavramına bir gönderme mevcuttur. Zahit, helal olduğuna inandığı için müselles içer. Müselles; şarabın üçte biri kalıncaya kadar kaynatılmasından elde edilen bir içecek türüdür. İçindeki alkol buharlaştığı için içilmesinin dinî olarak bir mahzuru olmadığı inancı mevcuttur. İşte şair bu inancı hatırlatarak müsellesin ham şarapla iddia edemeyeceğini çünkü müsellesin şarabın kaynatılması sonucu bozulmasıyla elde edildiğini söylemektedir. Beyitte yer alan puhte ve ham kelimeleri tezat sanatı oluşturmak için kullanılmıştır.

1.3.3.3. Bâde-i Lâlefâm

Klasik edebiyatta, bâdenin benzetildiği unsurlardan biri de laledir. Bu teşbihte lalenin rengi ve şekli göz önünde bulundurulmuştur. Klasik edebiyatta sözü edilen lale bugünkü anlamda kullandığımız lale değildir. Klasik edebiyatın lalesi bizim bu gün

⁷² Ahmet Talat Onay, a.g.e., s. 201.

⁷³ T.D.K. Tarama Sözlüğü, C.II, s.1285.

“gelincik” olarak adlandırdığımız çiçektir. Yukarıda değindiğimiz gül çiçeği gibi, şarap, kırmızı rengi itibariyle laleye benzetilmiştir.

Şâh-ı şüh üzere açılşuñ yine bir hōş tāze gül
Sākıyā gel al ele cām-ı şarāb-ı lāle-fām (Hayretî, g.271/2)

Nazlı dalın üzerinde yine güzel, taze bir gül açılşın. Ey sākî gel, gelincik renkli şarabın kadehini ele al.

Beyitte kullanılan şah kelimesinin bir anlamının da “kadeh” olduğu düşünülürse hiçbir kelimenin gereksiz yere kullanılmadığını her kelimenin birbiriyle anlam ilişkisi içinde olduğunu görebiliriz.

1.3.3.4. Bâde-i Musaffâ/La’l-i Musaffâ

Sözlükte “musaffâ”; “*Tasfiye edilmiş, süzölmüş, yabancı maddelerden ayrılmış*” anlamına gelmektedir. 16. yüzyılın şarap yapım tekniklerine bakıldığında şarabın büyük çok küplerde yapıldığını ve üretilen şarapta tortunun dibe çöktüğünü görürüz. Şarap üreticileri bu tortuyu şaraptan ayırmak için şarabı defalarca süzerlerdi. Buna rağmen şarabın içinde bir miktar tortu kalırdı. “Bâde-i musaffâ” da işte bu süzölme işleminden geçirilmiş olan ve içinde olabilecek en az tortunun (dürd) olduğu şarap çeşididir.⁷⁴

Gel ey sākî bulunmaz böyle ‘ālî dil-güşā meclis
Getür cām-ı muşaffâyı kim olsun pür-şafā meclis (Bâkî, g. 208/1)

Ey sākî gel, böyle gönöl açan büyük bir meclis bulunmaz. Süzölmüş şarapla dolu kadehi getir ki meclis neşe dolsun.

Çanı bir cām-ı muşaffā gibi şāfi-meşreb
Şafha-i sinesi mir’āt-ı mücellādan yig (Bâkî, g. 261/2)

Süzölmüş şarap gibi temiz yaratılışlı, gönöl sayfası parlak, aynadan daha temiz (kişi) nerede?

Sâfi kelimesi “süzölmüş”, meşreb kelimesi “içmek, içilecek yer” anlamına gelmektedir. Beyit değerlendirilirken bu kelimelerle ihâm-ı tenasüp yapıldığını görmekteyiz.

⁷⁴ A.Ahmet Uhri, “Şarabın Tarihi”, **Bilim ve Ütopya**, Bilimsel Yay. , İstanbul 2001, Sayı:85, s. 68-75.

1.3.3.5. Bâde-i Nâb/ Mey-i Nâb/ La’l-i Nâb/ Şarâb-ı Nâb/ Mey-i Sâfi/

Şarâb-ı Sâfi/ Âb-ı Sâfi/ Âb-ı Nâb

“Bâde”; şarap, “nâb” kelimesi ise sözlükte; “*Halis, saf, arı, katıksız, berrak*” “şarâb-ı nâb” ise “*Katıksız şarap*”, “*Halis şarap*” anlamlarına gelmektedir. Şarâb-ı nâb klasik edebiyatımızda örneğine çokça rastladığımız bir isimdir. Klasik edebiyatımızda şarâb-ı nâb ile yakın anlam içeren mey-i sâfi tamlaması da mevcuttur. Sâfi kelimesi; “*duru, temiz, katıksız; bir şeyle karışık olmayan, katıksız*” anlamlarına gelmektedir. “Mey-i sâfi” de katıksız saf şarap anlamına gelir. Saf şarap üzümün hiçbir madde konulmadan kendi kendine tahammür etmesiyle oluşan şarap cinsidir. Edebiyatımızda, şarabın çeşitli özellikleri beyitlere konu edilmiştir. Örnek olarak seçilen beyitlerde saf şarap, değişik benzetme yönleriyle ele alınmıştır. Şairler “nâb” kelimesinin barındırdığı anlam itibarıyla şiirlerinde çeşitli söz oyunları oluşturmuşlardır.

Maḥabbetüm n’ola ṭurdukça virse sîneye tâb

Ziyâde neş’e virür köhnedükçe bâde-i nâb (Nev’î, g. 16/1)

Muhabbetim, zaman geçtikçe gönlüme kuvvet ve parlaklık verse buna şaşılmaz. Çünkü; halis şarap eskidikçe daha fazla neşe verir.

Şair beyitte, muhabbeti keyif vermesi yönüyle şaraba benzetmiştir. Şarabın eskidikçe daha fazla neşe verdiğini yani içindeki alkolün artarak daha çabuk sarhoş ettiğini anlatmaktadır. Şarabın eskimesi ya da yıllanması bizim bugünkü anlamda bildiğimiz “yıllanma” demek değildir. Çünkü; o dönemin şarap yapım tekniklerine baktığımızda şarabın uzun süre saklanması mümkün olmadığını görürüz. Şarap soğuk ve nemli yerlerde ağzı açık veya kapalı küplerde saklanmaktaydı. Şarap mantarın keşfiyle birlikte şişeler içinde uzun süreli saklanma imkânı bulmuştur ki bu da 17. yüzyıla rastlamaktadır.⁷⁵

Mey-i nâbuñ nice olmayalum ölümlüsü biz

Bir iki gün bu fenâ evde anuñ dirisiyüz (Hayretî, g.131/1)

Biz saf şarabın niçin ölümlüsü olmayalım. Bu yok olacak evde biz zaten onun sayesinde diri kalıyoruz.

⁷⁵ A.Ahmet Uhri, “Şarabın Tarihi”, **Bilim ve Ütopya**, Bilimsel Yay. , İstanbul 2001, Sayı:85, s. 68-75.

Jeng-i ğamdan nice demlerdür ki dil bî-tâbdur

Ana şaykal eyle ey gönül ancak şarâb-ı nâbdur (Muhibbî, g. 792/1)

Gam pasından dolayı gönül, uzun zamandan beri parlaklığını yitirmiştir. Ey gönül ona saykal, ancak saf şarap olabilir.

Şair şarabı ayna temizliği için kullanılan cilaya benzetmiştir. Gönül de klasik edebiyatımızda ayna olarak değerlendirilmektedir. Saykal nasıl kararan aynayı tekrar parlatıyorsa şarap da gam pasıyla kirlenmiş olan kararmış gönlü parlatacaktır.

Kendümi atar idüm kahr ile çâh-ı ‘ademe

Rahm idüp ger beni tutmasa şarâb-ı safî (Zâtî, g. 1808/3)

Eğer saf şarap bana merhamet edip beni tutmasaydı; kendimi (içimdeki) sıkıntıyla yokluk kuyusuna atardım.

Zâtî, şarabı kuyuya düşeni kurtaran bir insan olarak tasvir etmiştir. Şarap hem insandır hem de merhametlidir. Çünkü şarap; gam, keder ve tasaya düşeni kurtarmaktadır. Ayrıca beyitte geçen “kahr ve rahm”ın Allah’ın sıfatları olduğunu da düşünürsek, beyit tasavvufî bir boyuta ulaşır ve burada yer alan şarap da Allah sevgisi haline gelir.

‘Ârızuñ âb-ı nâbdur gūyâ

Zekānuñ bir habâbdur gūyâ (Bâkî, g. 14/1)

Yanağın sanki saf şarap, çene çukurun da sanki (onun üzerindeki) hava kabarcığıdır.

Şair, sevgilinin yanağını kırmızı rengi dolayısıyla şaraba, çene çukurunu ise hava kabarcığına benzetmektedir. Şarap ve hava kabarcığının kadehin içinde bulunduğunu düşünürsek şair, yüzü; kadehe benzetmekte ve aynı beyitte şarap, kadeh ve hava kabarcığını kullanmaktadır. Böylelikle kavramları bir arada aynı beyitte kullanarak sanat yapma amacına ulaşmaktadır.

1.3.3.6. Kümeyt-i Bâde

Kümeyt kelimesi, ilk anlamı itibariyle sözlüklerde yelesi ve kuyruğu siyah at anlamına gelmektedir. İkinci anlamı ise; “Siyaha çalan kırmızı şarap”, “Kırmızı şarap”tır. Klasik edebiyatımızda “kümeyt” kelimesi tevriyeli olarak at ve şarap manalarında kullanılmıştır. Edebiyatımızda çok fazla bahsedilen bir şarap çeşidi değildir. Bulabildiğimiz tek örnek Nev’î’ye aittir. Aşağıdaki beyitte şair kullandığı

kavramlarla Kanunî Sultan Süleyman'ın uyguladığı şarap yasağını⁷⁶ anlatmaktadır. Şarap ayağı bağlı Arap atları olarak hayal edilmiş yani yasaklanmıştır. Onun yokluğunda meydanı total atlar yani şarap yerine kullanılabilir (kahve, boza, afyon gibi) keyif verici içecekler doldurmuştur.

Esb-i t̄az̄iler küme-y-i b̄ade gibi p̄ay-best
'Arşayı h̄ālī bulup her leng meydān almada (Nev'î, g. 422/6)

Arap atları, siyaha çalan kırmızı şarap gibi ayakları kösteklendiği (için) meydanı boş bulan ortaya atılmaktadır.

1.3.4. Bâkî Şarap

Bâkî kelimesi “artık, artan, fazla, geri kalan; bundan başka”, “geriye kalan” anlamlarını barındırmaktadır. Bu terkip, akşam başlayan eğlence meclislerinin sabaha kadar sürdüğü ve sabaha yakın kalan (artık) şarapları karşılamaktadır. Şairlerimiz artık şarapları ayrı bir tür şarap olarak şiirlerinde işlemişlerdir.

Çok teh̄i devr ide bu s̄ağar-ı m̄inā bizden
Var iken ş̄ışede b̄âkî hele s̄âkî berü gel (Bâkî, g. 292/6)

Bu cam kadeh çok boş devrediyor. Sâkî, şışede bizden arta kalan varken bu tarafa gel(bize onu sun).

İrdi vaqt-i şabâh ey s̄âkî
Bize şun var ise mey-i b̄âkî (Bâkî, g. 540/1)

Ey sâkî sabah vakti erişti, bize arta kalan şarap varsa sun.

1.3.5. Bintü'l- 'İneb/ Duhter-i Rez

Bintü'l- 'İneb; “Üzüm kızı, üzümden çekilmiş şarap veya rakı” anlamına gelmektedir. Şairlerimiz ayrıca bu kelimenin Farsça adlandırması olan “duhter-i rez” i de şarap için kullanmışlardır. Duhter-i rez; “Üzüm kızı” demektir. Şiirlerde bu terkiplerle ilgili oyunlar yapılmıştır. Şairler şarabı bazen genç bir kız, gelin, kız oğlan kıza benzetmiş bazende üzümü anneye, üzümden elde edilen şarabı da onun kızına benzeterek çeşitli anlam oyunları meydana getirmişlerdir.

⁷⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. çalışmanın “Şarap Yasağı Bölümü”.

urtulur dil guşşadan bint-i 'ineble gyy
Madiyn ile Skender zlmet içinden çıkar (Zt, g. 409/4)

*Gönül, kederden şarapla kurtulur. (Bu) sanki İskender('in) atıyla karanlık içinden
ıkması gibidir.*

Deme meyhnede hra şaın bint-i 'inebden yeg
Ne vardur zhid Beytül-Hrm içre edebden yeg (Hayl Bey,g. 33/1)

*Ey zahit, meyhanede(edepsizlik yapıp) sakın ola ki huri(ler) zm kızından(şaraptan)
daha güzel deme; zira sende bilirsin ki Kabe'de edepli olmaktan daha iyi bir Şey
yoktur.*

Rez duterini virmediler kimseye ¼aldı
Aırlıını almadılar rı¼l-ı girnuñ (Bk, g. 278/3)

*zm kızını kimseye vermediler (evde) kaldı. Büyük kadehin verdiği ağırlığı kabul
etmediler.*

fitb-ı 'ış¼ı şanmañ duter-i rezden toar
'ış¼ odur kim 'ş¼kun ola tabı'at-zdesi (Nev', g. 532/4)

*Aş¼ güneşinin üzüm kızından doduunu sanmayın. (Gerçek) aş¼, ş¼ğın kendi
tabiatında ¼ıkandır.*

Bde nş itseñ kenr-ı cma gelse leblerüñ
Duter-i rez gşına gy takarlar la'l-i nb (Bk, g. 18/5)

*Şarap içerken dudaklarının kadehin kenarına gelmesi, üzüm kızının kulağına
yakut(tan küpe) takmasına benzer.*

1.3.6. Dem

Dem kelimesi edebiyatımızda tevriyeli olarak sıklıkla kullanılmaktadır. Dem,
"İçki, şarap", "İçki", "wine, raki(şarap, rakı)" anlamlarına geldiği gibi "Soluk, nefes,
an, vakit, saat, zaman ve Arapça'da kan" anlamlarına gelmektedir. Şairler Şiirlerinde
kelimenin bütün anlamlarını tevriyeli olarak kullanmışlardır.

Bezm-i Ęam içre olalıdan göz yaşı mdm
Yrn demine eylemişem barumı kebb (Muhibb, g. 120/4)

Gam meclisinde, göz yaşı şarap olduğundan beri, sevgilinin şarabına (meze olarak) bağrımı kebab eyledim.

Gözüm yaşına ol la‘l-i leb-i sîr-âb olur bâ’iş
Dem-â-dem kana ey sâkî şarâb-ı nâb olur bâ’iş (Bâkî, g. 29/1)

Gözyaşıma, o yakut gibi kırmızı ve körpe dudaklar sebep olur. Ey sâkî, zaman zaman saf şarap da kana sebep olur.

1.3.7. Dîde-i Horos

Kaynaklarımızda Dîde-i Horos; “Kırmızı Şarap”, “Horoz gözü, kırmızı şarap”, “Güvercin kanı, horoz gözü demektir. Koyu kırmızıya da güvercin kanı derlermiş. Şarap maksûddur”⁷⁷ “mec. kırmızı şarap” şeklinde açıklanmaktadır. Çalışmamıza konu olan ve tarama yaptığımız on divandan sadece Bâkî Divanı’nda rastladığımız bir şarap çeşididir. Tanımlamalara göre renk itibariyle koyu kıvamlı ve yoğun kırmızılıkta olan bir şarap türüdür. Şarap için bu adlandırma ilk olarak İslamiyet öncesi Arap şairleri⁷⁸ tarafından kullanılmış ve daha sonraları da kullanılmaya devam etmiştir. Dîde-i horos adlandırması incelediğimiz 16. yüzyıl şairleri içinde sadece Bâkî tarafından kullanılmıştır. Horoz gözü adlandırması bir gözleme dayanmaktadır. Şair altın kadeh içinde getirilen bir şarap hayal etmiştir. Bu şarap parlaktır ve kadehe üstten bakıldığında, dışında sarı halka içinde kırmızı bir görüntü oluşturmaktadır. İşte bu görüntü horozun gözüne benzemektedir. Ayrıca halk arasında horoz gözü diye adlandırılan Frenk üzümü adlı bir meyve de mevcuttur.

Hün-ı kebüter ile pür olup yine kü’üs
Devr-i piyâle göstere mi dîde-i hurûs (Bâkî, g. 212/1)

Kadehler yine güvercin kanıyla doldu, kadehin devri (bize) horoz gözünü gösterecek mi?

1.3.8. Edirne Şarâbı

⁷⁷ Agâh Sırrı Levend, a.g.e., s. 249.

⁷⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. M. Faruk Toprak, “Arap Şiirinde Geçen Şarap Adları ve Bazı Hamriyyat Terimleri”, *EKEV Akademi Dergisi*, Kasım 2000, C. II, S. 3 s. 169-194.

Taradığımız divanlar içinde sadece Hayâlî Bey Divanı'nda yer alan bir şarap çeşididir. Hayâlî'nin, Trakya (Vardar) taraflarından olması dolayısıyla bu şarap çeşidinin şiirlerinde yer almasını yadsımamız gerekir.

Kārbān-ı 'işrete lāyık mıdır Yūsuf-miṣāl
Çāh-ı hūmda muntazır olmağ şarāb-ı Edrine (Hayâlî Bey, g. 39/2)

Edirne şarabının, küp kuyusunda, Yusuf gibi, eğlence kervanını gözlemesi uygun mudur?

Hayâlî Bey Edirne şarabını Hz. Yusuf kıssasına göndermede bulunarak okuyucuya anlatmaktadır. Bilindiği üzere Hz. Yusuf kardeşleri tarafından kuyuya atılmış, bir kervan tarafından bulunmuş, sonra Mısır'a emir olmuş ve babasını beklemiştir. İşte Edirne şarabı da, Hz. Yusuf gibi eğlence kervanındaki küp kuyusunda onu içmek için bekleyenleri gözlemektedir.

1.3.9. Hûn-ı Kebûter

Üstteki bölümde yer verdiğimiz Bâkî beytinde geçen diğer şarap türüdür. Sözlüklerde; “Güvercin kanı, şaraptan kinayedir”⁷⁹ “Güvercin kanı, horoz gözü demektir. Koyu kırmızıya da güvercin kanı derlermiş. Şarap maksûddur”⁸⁰ şeklinde izah edilmiştir. Güvercin kanı, aynı zamanda en değerli yakut cinsinin sahip olduğu renk olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışmamızda yukarıda da değindiğimiz gibi sadece Bâkî tarafından şiirlerde kullanmış bir şarap çeşididir.

Ayağ elde ʔolu hûn-ı kebûter
Bi-hamdi'llah yine dem der-şademdür (Bâkî, g. 147/2)

Kadeh elde (olup içinde) güvercin kanı doludur. Allah'a şükür olsun ki yine uğurlu zaman içindeyiz.

Şair içinde bulunduğu dönemi elinde şarap kadehi olduğu için uğurlu bir zaman dilimi olarak kabul etmektedir. Çünkü edebiyatımızda elde tutulan şarap kadehi, refahı simgelemektedir. Bâkî de zamanın iyi olduğunu belirterek Allah'a şükretmektedir. Beyitte yer alan “dem” kelimesinin aynı zamanda “şarap” anlamına geldiği unutulmamalıdır.

⁷⁹ Mehmet Arslan, a.g.e., s. 91.

⁸⁰ Agâh Sırrı Levend, a.g.e., s. 249.

Hûn-ı kebûter ile pür olup yine kü'ûs
Devr-i piyâle göstere mi dîde-i hurûs (Bâkî, g. 212/1)

Kadehler yine güvercin kanıyla doldu, kadehin devri (bize) horoz gözünü gösterecek mi?

1.3.10. 'İsî Suyu/ Âb-ı Mesihâ

Kaynaklarda, tam karşılığına rastlayamadığımız bu terkip Hıristiyanlıkta şarabın Hz. İsa'nın kanı olarak addedilmesi ve içilebilmesinden dolayı şarap manasında kullanılmıştır. Kaynaklarda bulamadığımız ve az örnek kaydettiğimiz için az kullanılan bir adlandırma olduğunu söylememiz mümkündür. Bu benzetmenin temelinde muhtemelen İncil'de anlatılan ve Hz. İsa'nın Kana'da katıldığı bir eğlencede şarabın bitmesi üzerine, küplerin içindeki suyu, şaraba çevirmesi mucizesi yatmaktadır.⁸¹ Şairler bu bilgiden haberdardır ve bu bilgiyi yeni mazmunlar oluşturmak için kullanmışlardır. Kaydettiğimiz örnekler aşağıdadır.

Gel beru 'İsî şuyundan idüben nüş ey şanem
İdelüm zehr-i ğamın devrûñ ferâmuş ey şanem (Zâtî, g. 976/1)

Ey put(gibi güzel sevgili) böyle gel İsa suyundan (şaraptan) içiver de zamanın verdiği gam zehrini böylelikle unutam.

Geçürmezler boğazdan kaçıraca âb-ı Mesihâyı
Yasağı âdem öldürmez mi hey şüfî Kâlâtânuñ (Nev'î, g. 257/2)

(Şarap) yasağı boğazdan zerre kadar şarap geçmesine izin vermez. Ey sufi, yasak zamanında Galata'ya gitmek adamın öldürülmesine sebep olmaz mı?

(Şarap) yasağı Boğaz'dan zerre kadar şarap geçirilmesine(taşınmasına) izin vermez. Ey sufi, yasak zamanında Galata'ya gitmek adamın öldürülmesine sebep olmaz mı?

Şair yukarıdaki beyitte o dönem uygulanan şarap yasağını detaylı bir şekilde açıklamıştır. Şair, Galata'nın Hıristiyan ve diğer gayr-i müslimlerin yaşadığı yer olması sebebiyle orada şarap içilebildiğini ama şarap yasağı sebebiyle bunun mümkün olmadığını söylemiştir. Ayrıca şarabın Galata'ya İstanbul Boğazı yoluyla geldiği veya şarap içmek isteyenlerin oraya boğaz yoluyla ulaştıkları düşünüldüğünde beyitte kullanılan "boğaz" kelimesinin anlamı daha iyi anlaşılır.

⁸¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. "Şarap ve Din" bölümü.

Şair, şarap dolu gemilerin Boğazdan geçemediğini anlatmaya çalışmıştır. Boğaz kelimesi beyitte kullanılan sufi kelimesi ile değerlendirildiğinde ise karşımıza sufinin şarabı boğazından geçirmediği yani şarap içmediği çıkmaktadır. Son olarak beyitte şarap yasağının cezasından bahsedilmiş ve şarap içenin öldürüleceği anlatılmıştır.

1.3.11. Kızıl Deli

Deli; “divâne” kıpkızıl kelimesi ise; “aşırı” anlamlarına gelmektedir. kıpkızıl deli ya da kızıl deli ise; aşırı deli olarak ifade edilebilir. Şairler şarabın rengi ve kızıl arasındaki renk benzerliğinden hareketle şarabı “kızıl deli”ye benzetmişlerdir. Zamanla bu benzetme, Bektaşiler arasında şarabın diğer bir adı⁸² olarak kullanılmaya başlamıştır.

Hasret-i cām-ı lebûn şol deñlü te’şîr itdi kim
Kıpkızıl dīvâne mey baş açuğ abdâluñ habâb (Bâkî, g. 18/4)

Dudak kadehinin ayrılığı (şarap ve hababı) o kadar etkiledi ki şarap aşırı deli, kabarcık da başı açık bir abdalın olmuştur.

1.3.12. Köhne Şarap

Kelime anlamı olarak şarab-ı köhne “Eskimiş, yillanmış şarap” anlamına gelmektedir. Şairler şiirlerinde farklı bir şarap türü olarak kullanmışlardır. Bunu yaparken beyitlerde köhne kelimesinin zıt anlamı olan tazeyi kullanarak çeşitli söz oyunları yapmaya çalışmışlardır. Divanlarda adı çok geçen bir şarap çeşidi değildir.

Sākî şarâb-ı köhnei ço tazesin getir
Bilmez misin ki lezzet dünyâ-yı nevedür (Muhibbî, g. 894/3)

Ey içki sunan, eski şarabı koy, yenisini getir. Bilmez misin ki lezzet yeni dünyadadır.

Yukarıdaki bölümlerde de bahsettiğimiz gibi taze şarap henüz acılaşmaya başlamadığından beklemiş şaraba göre tatlı ve lezzetlidir. Muhibbî de beyitte bu olayı anlatmış ve yeni olan her şeyin lezzetli olduğuna dair bir fikir ileri sürmüştür.

---

⁸² A.Talat Onay, a.g.e., s.94

1.3.13. La‘l-i Müzâb

Kelime anlamı olarak eritilmiş lal taşı anlamına gelen bu terkip rengi ve sevgilinin dudağının verdiği keyfe benzer bir keyif vermesi dolayısıyla şarap anlamında kullanılmıştır. Sözlükte “Şarap, kan” anlamına gelmektedir. Taradığımız divanlarda sadece Bâkî Divanı’nda tespit edilen bir şarap çeşididir.

İbrîk-i zerden sâkıyâ la‘l-i müzâbı kııl revân
Altun olur işüñ hemân Kibrît-i aħmer kendidür (Bâkî, g. 95/3)

Ey sâkî altın ibrikten eritilmiş lal taşını (şarabı) akıt, (o zaman) işin altın olur (çünkü) kırmızı (halis) altın şarabın kendisidir.

İçelüm la‘l-i müzâbı şaçalum cür‘aları
Hâk-i gül-zârı bu gün kân-ı Bedaħşân idelüm (Bâkî, g. 323/3)

Şarap içip son kalan yudumlarını gül bahçesinin toprağına dökelim ki bu gün (burayı) Bedeħşan madeni haline getirelim.

Şair beyitte çok derin bir hayal dünyası oluşturmaya çalışmıştır. Şair, içilen şarabın dibinde kalan ve içilmeyip toprağına dökülen kısmını (cür’a) gül bahçesinin toprağına dökerek orayı en değerli lal taşının çıktığı Bedeħşan’a benzetmek istediğini söylemektedir. Bâkî, zaten mevcut olan gül bahçesinin kuş bakışı olarak görüldüğü hayalinden hareketle güllerle dolu olan bahçedeki her bir gülü lal taşına benzetmiştir. Bu güllerin (ve kuşbakışı seyretme dolayısıyla toprağın) renginin oluşma sebebini de toprağına saçılan cür’alar olduğunu söyleyerek hüsn-i tahlil sanatı yapmıştır.

1.3.14. La‘l-i Rummânî

La‘l-i Rummânî kaynaklarda; “Nar kırmızısı renginde kırmızı şarap” anlamına gelmektedir. Şairler “la‘l-i rummânî”nin geçtiği beyitlerde farklı meyve adlarını zikrederek tenasüp sanatı yapmışlardır.

Sîbdür ğabğabı ruħı nârenc
Leb-i rengîni la‘l-i rummânî (Bâkî, g. 488/3)

Çenesinin altı; elma, yüzü; portakal, renkli dudağı; nar renginde kırmızı şaraptır.

1.3.15. Mâ-i ‘İneb

‘İneb; Arapça “Üzüm” anlamına gelir. Şarabın üzümünden yapılmış olması üzümle ilgili bir çok terkinin oluşmasına neden olmuştur. Bu terkiplerden biri de “Mâ-i ‘ineb”tir. “Üzüm suyu, mecâzen şarap”, anlamında kullanılmaktadır. Şarap yerine kullanılan bir adlandırmadır.

Bu Muhibbî la‘l-i nâbı şevkine
Kıomaz elden nûş ider mâ-i ‘ineb (Muhıbbî, g. 155/7)

Bu Muhibbî (senin) yakuta benzeyen dudaklarının şiddetli arzusundan dolayı şarabı elinden bırakmadan içer.

1.3.16. Menekşe Şarabı

Menekşe şarabı adında bir şarap türü mevcuttur. Bu şarap çeşidi daha ziyade likör şeklinde farklı yöntemlerle yapılan içki çeşitlerini karşılamaktadır.⁸³ Ayrıca şairlerimiz menekşenin geçtiği yerde gülden veya gül bahçesinden bahsederek tenasüp oluşturmuş ve beytin anlamını zenginleştirmişlerdir.

Gülşende benefşe ile yüri ol şu kadar mest
Gül-deste gibi götüreler tâ seni ber-düş (Zâtî, g. 586/6)

Gül bahçesinde menekşe şarabıyla dolaşarak sarhoş ol (ki) seni gül destesi gibi omuz üstünde götürsünler.

İçersem gülşen içinde benefşe
Harâm olsun nigârâ baña sensüz (Muhıbbî, g. 1137/4)

Ey sevgili, gül bahçesi içinde sensiz menekşe (şarabı) içersem bana haram olsun.

Beyte bakıldığında iki unsur dikkati çekmektedir. Bunlardan ilki şarap meclisinin kurulduğu bahçelerde yer alan gül ve menekşe gibi unsurların zikredilmesi, ikincisi şarabın haram olması konusudur.

1.3.17. Merhaba Şarabı

Merhaba kelimesi; “Genişlenin, rahat oturun manasına gelen bir selamlaşma sözü, günaydın, hoş geldiniz” anlamına gelmektedir. Fakat karşılaştığımız beyitler bu kelimenin sadece bu anlamda olmadığını göstermektedir. Yapılan kaynak

⁸³ Ahmet Talat Onay, a.g.e., s. 418.

taramalarında merhaba kelimesinin; [*Merhaba sözcüğü, aslında “Hoş geldin, safalar getirdin, merhaba!” anlamında bir ilgi ve hitap edatı iken; daha sonra meyhaneye yeni gelen kişilere, “Hoş geldin!” makamında sunulan şarap kadehini ifade etmeye (merhaba kadehi) başlamış ve bu yaygın uygulama daha sonra “merhaba” sözcüğünde “Hoş geldin!” anlamı ile birlikte tevriyeli olarak kullanılan bir istiare kalıbı oluşturmuştur.*]⁸⁴ anlamına geldiğini de öğrendik. Merhaba kelimesi kadeh anlamında kullanıldığı gibi bir şarap çeşidi olarak da şairlerimiz tarafından kullanılmıştır.

Tekellüfsüz şunup meygün lebini

Müdām içilse tolu merhabālı

(Helâkî, g. 140/3)

Şarap renkli dudağını gösterişsiz (bir şekilde) sunup içinde devamlı merhaba şarabı olan kadeh içilse.

Beyitte yer alan müdam, tolu ve merhaba kelimeleri tevriyeli olarak kullanılmak üzere seçilmiştir. Çünkü; bu kelimelerin hepsinin bir anlamı da “şarap”tır. Bu kelimeler aynı zamanda tenasüp sanatı oluşturmaktadır. Şair gösteriş yapmadan sunulan dudağı, içinden devamlı olarak merhaba şarabının içildiği kadehe benzetmektedir.

Ḳullaruñla serverā ‘ayş-ı müdām it sen müdām

Ḥayretî bir merḥabāya rāzîdur eyyāmda

(Hayretî, g. 411/5)

Ey sultanım, sen kullarınla devamlı şarap eğlencesi düzenle, Hayretî, gündüzleri bir merhabaya razıdır.

Beyitte kullanılan merhaba kelimesi hem selamlaşma hem de içki meclisinin kurulduğu yere gelenlere verilen ilk içki anlamına gelmektedir. Beyitte yer alan müdam, merhaba, ayş, eyyam kelimeleri tenasüp sanatı çerçevesinde şiirde kullanılmıştır.

1.3.18. Mey

Mey kelimesinin karşılığı sözlüklerde “(Peh.) İçki, şarap; wine (şarap), şarap” olarak karşımıza çıkmaktadır. Mey, şarap yerine en sık kullanılan isimdir.

⁸⁴ Muhammet Nur Doğan, “Divan Şiirinde “Şarap” Metaforları”, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* 2009. s.71.

Bilindiği üzere klasik edebiyatımızda mey, değişik şekillerde ele alınıp işlenmiştir. Edebiyat kültürünün şarap ile harmanlanmasından dolayı “mey”, etrafında birçok kavramla birlikte kullanılmıştır.

Didüm beni ‘ışkuñ meyi mest eyledi cānā
Gülđi didi sen mest-i mey-i bezm-i ezelsin (Zâtî, g.1084/4)

(Sevgilime) “Ey sevgili, aşkın şarabı beni sarhoş etti” dedim. (O) güldü ve dedi (ki) sen ezel meclisi şarabının sarhoşusun.

Zâtî beytinde, klasik edebiyatımızda işlenen şarap kavramının kısa bir tarifini yapmaktadır. Çünkü; Klasik Edebiyat belirli kalıplar içinde yaratılan ve yaşatılan bir edebiyattır. Bu edebiyatta hiçbir kelime görüldüğü gibi değildir. Kullanılan kelimelerin hepsi geniş bir kültür birikiminin ürünüdür. Şarap, şair tarafından aşk olarak düşünülmekte ve ezel meclisi anlatılmaktadır. Beyit sarhoşluğa neden olanın dünyevî şarap değil, ilâhî şarap olduğunu anlatmaktadır.

Çalışmamızda gözden kaçmayan bir diğer nokta ise mey kelimesinin, “kan” kelimesi ile birlikte kullanılmasıdır. Şarap; renk, akıcılık, sıcaklık gibi yönleriyle kana benzetilmektedir.

Zemāne mey yirine āl ile nūş itmedin şanun
Yüri ‘ayş üstine Zātî revān al ayağı deste (Zâtî, g.1288/5)

(Bu) zaman şarap yerine kanını hile ile içmeden önce eğlenmeye devam et; hemen kadehi eline al.

Bī-hisāb al meyi yār ile bu şeb haşr oluruz
Sākīyā yarına tā ide kifāyet bākī (Zâtî, g. 1727/2)

Ey sâkî şarabı sınırsız al (belki) bu gece sevgili ile bir araya geliriz (yanına aldığın şarap) yarına kadar bize yetsin.

Şair, yukarıdaki beyitte “hisab, haşr, baki” kelimelerini İslam inancındaki kıyamet ve mahşer meydanı kavramlarını çağrıştıracak şekilde kullanmıştır. Bu şekilde beyitte kullanılan “mey” kavramının tasavvufî değerler sistemine göre değerlendirildiği görülmektedir.

Klasik Edebiyatta devamlı surette yer alan sofu-rint⁸⁵ kavramı ve çatışması, mey kelimesiyle birlikte sıkça kullanılmıştır. Çünkü; rint, mey içmeyi tercih eder ve sofu tarafından aşağılanır.

Bize esrārını açmaz meye ta'n itmeden geçmez
Gel ey sākī geçür bundan bu 'aql-ı dāniş-endüzi (Bâkî, g. 530/4)

(Sofu) bize sırlarını söylemez, şarabı ayıplamadan da vazgeçmez. Ey sākî gel bu zahiri bilgi sahibi kişileri bu sevdadan vazgeçir.

Yukarıdaki beyit edebiyatımızda mevcut olan bir çatışmaya işaret etmektedir. Klasik edebiyatımızda sofu, şarabı anlamadan kötölemektedir. Beyit bu bahse atıfta bulunmaktadır. Ama şu bilinmelidir ki, meye hürmet etmek şairler-rintler arasında önemli bir görevdir.

Hürmet itdūñ meye ta'zīm ile dutduñ sākī
Azzamalahu leke'l-ecre alel-lāhi cezāk (Fuzûlî, g.155/2)

(Ey)Sākî, şaraba hürmet ederek onu saygı ile tuttun. (Bu yüzden) Allah, sevabını büyük kılsın, Allah sana bunun mükaflatını versin.

Ey Fuzûlî ne bilür ehl-i vera' mey zevğin
Enkere'l-hikmete men lāmeke cehlen ve nehāk (Fuzûlî, g.155/7)

Ey Fuzuli verâ ehli(Takvânın ileri derecesinde olup bilmediği ve şüphe ettiğiinden bütün günahlardan çekinme halinde olanlar⁸⁶) şarabın keyfini ne bilir. Cahillik edip seni(şarap içtiğin için) kınayan hikmeti inkar etmiştir.

Yukarıdaki beyitlerde de görüldüğü gibi burada bahsedilen şarap herkesin zannettiği gibi üzüm suyundan yapılan şarap değildir. Burada anlatılan şarap, ikinci beyitte de yer aldığı gibi “hikmet”tir, yani her şeyin Allah’a bakan cihetini anlamaktır. Bu değerlendirmeler yapılırken şairlerimizin içinde yetiştiği yüzyıl ve yaşadıkları sosyal ortam dikkatlice incelenmelidir. Fuzûlî ve diğer şairlerde şarap, çeşitli fikirleri daha somut hale getirmek için kullanılan bir sembol olmuştur. İşte bu sebeple şairlerimizin hemen hepsi, şairlerinde ilahî şaraba hürmet göstermişlerdir.

⁸⁵ **bkz.** “Zahit ve Rint Değerlerine Göre Şarap” bölümü.

⁸⁶ Vera kelimesi sözlükte; “Arapça, takva, Allah'tan korkmak, şüphelilerden kaçınmak, mubah ve mekruhlarda bile titizlikle davranmayı ifade eder. Kulun gazab veya rıza halinde gayriyi konuşmaması. Bütün gayretini Allah rızasına yöneltmek” anlamına gelmektedir. Ethem Cebecioğlu, **Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü**, Anka Yay. İstanbul 2009.

Bu yaşayış biçimini benimseyen kişiler de ehl-i vera olarak adlandırılmaktadır.

Edebiyatımızda yer alan sofu-rind çatışması divan sayfaları arasında yüzlerce beyit boyunca devam eder. Şairlerin meye yaklaşımı onların yanlış anlaşılmasına sebep olmuş olsa da onlar rint tavırlarından ve meyden vazgeçmemiş hatta bunu yapmanın önemli bir kuralı olduğunu da anlatmışlardır. Nev'î bu kuralı şu şekilde ifade etmektedir;

Mey içme güzel sevmeye dimezler şaňa Nev'î
Ol zevki hemân zümre-i nadâna tıyurma (Nev'î, g. 395/5)

Nev'î, sana şarap içme, güzel sevmeye demezler, (sana) o zevki, cahiller topluluğuna duyurma (derler).

Şair, yukarıda temas ettiğimiz düşünce sistemi içerisinde şarap içmenin ayrı bir değer olduğunu ve bunu herkesin anlayamayacağını söylemektedir. Şair, okuyucuya konu edilen şarabın maddî şarap olmadığını anlatmaya çalışmaktadır.

1.3.18.1. Mey-i Ahmer/ Mey-i Hamrâ/ Bâde-i Ahmer/ Bâde-i Hamrâ

Mey-i Al/ Mey-i Sürh

Edebiyatımızda “mey” kelimesi çeşitli sıfatlar ve terkiplerle birlikte kullanılmıştır. Mey ya da bâde ile kullanılan hamrâ (kırmızı) ve yine aynı kökten gelen ahmer (kırmızı) kelimeleri bunlardan biridir. Bu kelimeler sözlükte “*kırmızı şarap*” anlamına gelmektedir. Özellik olarak diğer şaraplardan farkı yoktur. Mey-i hamrâ, bâde-i hamrâ, mey-i ahmer, mey-i al ve mey-i sürh edebiyatımızda sıkça kullanılmış zengin mazmun ve benzetmelere konu olmuştur. Şairlerimiz, “mey-i hamrâ”yı bütün sıkıntıları alıp götürün bir dost “mey-i ahmer”i ise gamdan kurturan mutlu olmayı sağlayan bir içecek olarak görürler. Ayrıca ağlamaktan sararan yüzlerini “mey-i ahmer”in yüzlerine vereceği kırmızılıkla saklamak isterler. Bunun için sarı yüz ve kırmızı şarap hem renk hem de bu anlam oyunu çerçevesinde beraber kullanılır. Bu şarap adıyla ilgili örnekler şu şekildedir;

Beñzümüz saz oluban geldi belâ başumuza
Bezmi ayakladı guşşa mey-i ahmer yürüsün (Zâtî, g. 1099/6)

Benzimiz saz gibi (sapsarı) kesilip başımıza bela geldi. Gam, meclisi bastı kırmızı şarap (gam ordusunu karşılayarak savaşması için) yürüsün.

Şair bu beyitte bir savaş sahnesini canlandırmaya çalışmıştır. Şair gamı meclisi basan bir ordu olarak telakki etmiştir. Meclisin ve içindekilerin tek kurtarıcısı ise ayak(kadeh) içinde bulunan kırmızı şaraptır. Şairin yarattığı savaş sahnesi ve kırmızı şarabın renk olarak kana benzemesi de savaş-kan ilişkisini gözler önüne sermektedir. Yürümek fiilinin bir anlamı da “Hücum etmek, saldırmak”⁸⁷ tir. Şair kırmızı şarabın bir ordu gibi yürümesini, saldırmasını istemekte ve meclisi gam ordusundan kurtarmasını beklemektedir. Gerçekten de şarap içildiğinde insanı sarhoş edeceği için sıkıntı ve kederi giderir. Birinci mısradaki yer alan “belâ” kelimesi ise tevriyeli olarak kullanılmıştır. Bilindiği üzere “belâ” ezel meclisinde ruhların Allah’ın tek “rab” olduğunu kabul ettiklerini simgeleyen kelimedir. Bu değerlendirme sonucu beyitin görünen anlam dışına çıkarak tasavvufî bir nitelik kazandığını söyleyebiliriz.

Cām-ı la‘lûndür açan ‘âşıklañ ğamgîn dilin

Nitekim başdan humâr bâde-i aħmer yazar (Muhibbî,g. 547/4)

Âşıkların kederli gönlüne ferahlık veren, (senin) yakut (gibi kıpkırmızı olan) dudağının kadehidir. Nitekim baştaki (sarhoşluk) ağrısını (alanda) kırmızı şaraptır.

Muhibbî şiirde şarabın iki etkisine değinmiştir. İlki, şarabın sarhoşluk vererek sıkıntıyı unutturması, ikincisi ise şarabın etkilerinden biri olan “humar” baş ağrısıdır. İnanca göre humarı dindirmek için “sabûh” adı verilen sabah içkisini içmek ve bu şekilde sarhoşluğa devam etmek gereklidir.

Çihre-i zerd ile meclisde mey-i al içmek

Bir marazdur bu ki ‘ışk ehline olur sârî (Nev’î, g. 509/3)

Mecliste, sararmış çehre ile kırmızı şarap içmek; aşk ehline bulaşmış bir hastalıktır.

Şair, beyitte hastalık mazmunu oluşturmaktadır. Hastalık olarak nitelendirilen kavram “şarap”tır. Şarap, aşk ehline bulaşan bir hastalık gibi düşünülmüştür. Aynı zamanda “Maraz, sârî, zerd” kelimeleri hastalığı tanımlayıcı kelimeler olarak seçilmiştir. Beyitte kullanılan “sararmış yüz” ifadesi “sârî” kelimesi ile birlikte düşünüldüğünde sarılık hastalığının iham yoluyla okuyucuya aktarıldığı söylenebilir. Yukarıdaki anlam ilişkileri düşünüldüğünde daha önce de belirttiğimiz gibi bahsedilen şarabın dünyevî değil, tasavvufî şarap olduğu ortaya çıkmaktadır.

⁸⁷ T.D.K. **Tarama Sözlüğü**, Ankara Üniversitesi Basımevi 1995 Ankara. C. VI, s. 4776.

Bir nefes hem-dem olup def'-i melâl eyleyecek
Bulmadum dünyede cām-ı mey-i hāmṛādan yig (Bâkî, g. 261/4)

Dünyada kısa zamanda üzüntüyü yok edebilen, kırmızı şarap kadehinden daha iyi bir dost bulamadım.

Ḳana döndürdi emüp la'1-i lebin cānānuñ
Şora şora kızılı çıkdı mey-i hāmṛānuñ (Nev'î, g. 272/1)

(Şarap) sevgilinin yakut renkli dudağını emerek kan(rengine)a döndürdü. Sora sora(araştırılarak)(bu) fenalığı kırmızı şarabın (yaptığı) ortaya çıktı.

Yukarıdaki beyitte şair, çok farklı bir hayal geliştirmiştir. Beyitte, zaten kırmızı renkli olan dudağın, rengini kırmızı şaraptan aldığı fikri ortaya atılmıştır. Böylece farklı bir anlam oluşturulmuştur. Ayrıca sora sora ikilemesi de tevriyeli olarak kullanılmıştır. “Sormak” fiili, “emmek” anlamına da gelmektedir. O zaman ikinci mısraya “Kırmızı şarabın bu fenalığı(dudağı kızartma işini) eme eme yaptığı ortaya çıktı” anlamı verilebilmektedir. Şarap kavramı ve onun etrafında oluşturulan zengin kavramlar neredeyse her beyitte karşımıza çıkmaktadır.

1.3.18.2. Mey-i Bâkî

“Bâkî” kelimesi “artık, artan, fazla, geri kalan; bundan başka”, “geriye kalan” anlamlarını barındırmaktadır. Bu terkip, akşam başlayan eğlence meclislerinin sabaha kadar sürdüğü ve sabaha yakın geriye kalan, artık içilemeyecek durumda olan şaraplara verilen adı karşılamaktadır. Baki şarap, bir yönüyle içki meclislerinde tüketilen şarapların fazlalığını gözler önüne sermekte, diğer yönüyle de şarap içenlerin ne bulursa içtiklerini anlatması yönüyle ilginçtir.

Duḫūl it bezm-i rindāna seḫer-gehdan zārīfāne
Çeküp cām-ı mey-i bâḳī öpül ‘ömrüm ḳocul ‘ömrüm (Zâtî, g. 964/ 2)

Rintlerin meclisine, sabah vakti zarif bir şekilde dahil ol. Arta kalan şaraptan içip öpül ömrüm sarıl ömrüm.

Açılsun gönlümüz sâḳī ḳadeḫ şun var ise bâḳī
Temāşā eyle āfâḳı çü açıklık zamānıdur (Bâkî, g. 181/4)

(Ey) sâkî eğer artık şarap var ise bize kadeh sun, gönlümüz açılsın. Ufukları seyret çünkü (gökyüzünün) açık (olduğu) zamandır.

1.3.18.3. Mey-i Bî-gış

Mey-i bî-gış, “(Saf, hilesiz şarap): Halis, saf şarap.”, “Hilesiz katıksız şarap” anlamlarına gelmektedir. Şairler, insanı yaratılışı gereği mükemmeli arzulayan, saf, hilesiz varlıklar olarak tahayyül etmektedirler. Fakat devir (zaman) öyle bir hale gelmiştir ki insanda doğası gereği bulunması gereken bu özellikler kaybolup gitmiş ve hile, saf olmayan düşünceler insanın içine dolmuştur. İşte şairler “mey-i bî-gış” terkibiyle halis saf şaraptan, mükemmel olan şaraptan bahsetmiş ve onun karşısına da insanı ve onun içinde bulunduğu durumu koyarak bir tezat ilişkisi oluşturmaya çalışmıştır.

Büyü dil-keş semenüñ ferşi münakkaş çemenüñ
Mey-i bî-gış çekelüm hōş geçelüm leyl ü nehār (Nev’î, k.18/6)

Gönül çeken kokun; yaseminin, örtüsü nakışlı çemenin (olsun). Saf şarap içelim gece ve gündüzü hoş geçirelim.

Mey-i bî-gış gibi bir pāk-meşreb bulmaduk yohsa
Çemende ne güzel sākî ne büseyle kinār eksük (Nev’î, g. 263/2)

Saf şarap gibi temiz yaratılışlı bir (sevgili) bulamadık. (Bunun için üzgünüz) yoksa çemende(meclisin kurulduğu yerde) ne güzel sakî ne öpücük ne de kucaklama eksik.

1.3.18.4. Mey-i Engûr/ Bâde-i Engûr/ Âb-ı Engûr

Engûr kelimesi, başlıkta da yer aldığı gibi üç şekilde terkip oluşturmaktadır. Sözlük anlamı; “Üzüm suyu. Üzümden çekilmiş şarap veya rakı”, “Şarap” tır. Şairlerin bu terkibi tercih etmelerinin bir sebebi de eski dönemlerden beri çeşitli meyvelerden içki yapılması ve üzümünden yapılan şarabı diğerlerinden ayırmak olarak düşünülebilir. Bilindiği gibi hurma, incir gibi meyvelerden de içki elde ediliyordu. Ama şairler için şarap denildiğinde, kıymetli ve devamlı üretilebilmesi açısından üzüm şarabı her zaman ayrı bir yer teşkil etmiştir.

Bākî çeker mi bâde-i engûr minnetin
Her kim ki mest-i cür‘a-i cām-ı Elest olur (Bâkî, g. 97/5)

Bakî, Elest kadehinin yudumunun sarhoşu olan kişi üzüm şarabına minnet eder mi?

Bu beyit iki anlam tabakasından meydana gelmektedir. Birinci ve görülen anlam nesre çevirmeye çalıştığımız manadır. İkinci anlamı çıkarmak için beyite tekrar bakılırsa beyit; “*Bakî Elest kadehinin yudumunun sarhoşu olan kişi (hiç) şarap içer mi?*” şeklinde nesre çevirilebilir. Çünkü; Elest meclisi İslamî değerler sisteminde mevcut olan ruhların yaratılıp Allah’ın ilahlığını kabul ettikleri, meclis metaforu altında somut hale getirilen bir kavramdır. İslamiyet’te de şarap içmek haramdır.

Ey gönül kıpırmaz şafâ çün merdüm-i maḥmûrdan

Mest-i cām-ı ‘aşk olunur mu mey-i engûrdan (Hayâlî Bey t.s. 75)

Ey gönül, mutluluk, şarap sersemliği olan adamın yanından ayrılmaz. (Hiç) üzüm suyundan (içerek) aşk şarabının sarhoşu olunur mu?

Hayâlî Bey beyitte okuyucu için iki anlam meydana getirebilecek kelimeler tercih etmiştir. İlk anlam yukarıda nesre çeviride verilmeye çalışılmıştır. İkinci anlam ise “safa”⁸⁸ kelimesinin barındırdığı mananın açığa çıkmasıyla ilgilidir. Safa kelimesi topraktan su kabı anlamına gelmektedir. Bu durumda beytin anlamı; “Ey gönül, topraktan yapılan kadeh, şarap sersemliği olan adamın yanından ayrılmaz. (Hiç) üzüm suyundan (içerek) aşk şarabının sarhoşu olunur mu?” halini almakta ve sarhoşlar için var olan bir gerçeği anlatmaktadır. Sarhoşlar yanlarında içki içmek için devamlı olarak bir kase taşırlar ve ondan şarap içerek sarhoş olurlardı.

1.3.18.5. Mey-i La’l/ Bâde-i La’l-fâm/ Şarâb-ı La’l-fâm

Sözlük anlamı “*kırmızı şarap*” demektir. Yakutun ve şarabın sahip olduğu kırmızı renkten dolayı bu ad kullanılmıştır. Yakut edebiyatımızda sevgilinin dudağını simgelemektedir. Beyitlerde kullanılan “mey-i la’l” ifadesi, bir yönüyle okuyucuya her zaman sevgilinin dudağını işaret etmektedir. Şairlere göre “mey-i la’l” zarar veren bir içki çeşidi değildir. Çünkü; sevgilinin dudağıdır ve mutlu olabilmek için gereklidir.

Mey-i la’l âdeme ziyân itmez

Belki ser-mâye-i sa’âdet olur

(Bâkî, g. 93/6)

⁸⁸ T.D.K. **Tarama Sözlüğü**, Ankara Üniversitesi Basımevi 1995 Ankara. C. V, s.3220.

Kırmızı şarap insana zarar vermez (o ancak) mutluluk (için) sermayesi olur.

Bahār irişdi cām içmek gerekdür
Şarāb-ı la‘l-fām içmek gerekdür (Hayretî, g.90/1)

Bahar geldi kadeh ile (şarap) içmek gereklidir. Kırmızı şarap içmek gereklidir.

1.3.19. Misket Şarabı

Misket şarabı; “Güzel kokulu misket üzümünden yapılan şarap”, “Güzel kokulu üzümünden çekilmiş şarap” anlamına gelmektedir. Misket üzümü adı verilen kokulu üzümünden yapılan bir şarap cinsidir. Seyyahlarda bu şarap çeşidinin diğer şaraplardan daha güzel ve pahalı olduğunu anlatmışlardır.⁸⁹ Çalışmamızda bu şarap türünün geçtiği bir beyit bulunabilmiştir.

Varup gülşende iç misket şarābın
Olup mest añma hîç nāmūs u nengi (Muhibbî, g. 2754/3)

Gül bahçesine gidip(orada) misket şarabını iç. Sarhoş olup namus ve utanmayı hiç anma.

Şair beyitte sarhoşluğun etkilerinden⁹⁰ biri olan utanma duygusunun zayıflamasından bahsetmektedir. İnsan sarhoş olunca utanma duygusu kaybolur ve kendini bilmeden uygun olmayan davranışlarda bulunabilir.

1.3.20. Müdâm

Müdâm, klasik edebiyatımızda, tevriyeli kullanılması bakımından en önemli kelimelerden birisidir. “Devam eden, süren, süreklî” anlamına geldiği gibi “Şarap”,⁹¹ “Cevherî şarap”, “Uzun süre fıçıda kalan yillanmış şarap” anlamına da gelmektedir. Şairlerimiz bu vesileyle “müdâm” kelimesini sıkça kullanmış ve kelimenin her iki anlamının kastedildiği anlam oyunları oluşturarak, beyitlere ayrı bir zenginlik katmışlardır.

Düşmanlar ile sen yüri ey şāh müdām iç
Bendeñ yaqayın āteş-i hasretle müdām iç (Zâtî, g. 94/1)

⁸⁹ Metin And, **16. Yüzyılda İstanbul, Kent- Saray- Günlük Yaşam**, YKY Yay. İstanbul, 2011 s.171.

⁹⁰ **bkz.** “Şarabın Etkileri” bölümü.

⁹¹ Ferit Devellioğlu **a.g.e.**, s.706.

Ey şah sen düşmanlarla beraber dolaş şarap iç. Kulun olan ben ise hasret ateşiyle her dem iç(gönül) yakayım.

Fāsıkuñ zelzele-i zilletidür hamrı müdām
Sāye-veş bir gün ider hāke berāber anı (Yahyâ Bey, g. 502/4)

Fasıkın daima şarap içmesi onun zillet depremidir.(Bu deprem) bir gün onu da gölge gibi yerle bir eder.

1.3.21. Mül

Edebiyatımızda şaraba verilen diğer isimlerden biri “mül” dür. Mül; “wine(şarap)”, “Şarap” anlamına gelmektedir. Şiirlerde çok kullanılan bir isimdir. Mül kelimesi genellikle şiirlerde tek başına kullanılmaz, sohbet ve eğlence gibi kelimelerle beraber kullanılır. Böylece şairler, şarap ve şarabın yarattığı keyfiyet halini bir eğlence olarak tasvir ederler.

Eglemezdi gönümüz efkār-ı būs-ı lā‘l-i yār
‘Āşıkuñ āvārenüñ olmasa mül eglencesi (Zâtî, g. 1623/3)

Şarap, âşığın ve başıboş dolaşanın eğlencesi olmasaydı, gönümüz sevgilinin dudaklarını öpme düşüncesiyle oyalanmazdı.

Kılmaz isem lāle-ruḥ bir yār ile mül şöḥbetin
Dūd-ı ahumla temāşā eyle sünbül şöḥbetin (Hayâlî Bey, 23/1)

Gelincik yanaklı bir sevgili ile şarap sohbeti yapmazsam, feryadımın dumanıyla sümbül sohbetini bir seyret.

1.3.22. Müselles

Sözlüklerde; “Üçte biri kalıncaya kadar kaynatılmış şarap”, “Üç kere tasfiye olunarak çekilmiş bir tür şarap”, “Üçte biri kalıncaya kadar kaynatılmış şarap” anlamlarına gelen “müselles”in edebiyatımızda özel bir yeri vardır. Müselles edebiyatımızda önemlidir çünkü; müsellesin fikhî olarak haram olmadığına dair bir inanç söz konusudur.⁹² Müselles içmek serbesttir. İçindeki alkolün kaynatılınca uçup gittiğine inanılır. Bu sebeple şairlerin devamlı çekiştirdiği “zahid-sofu” karakterinin

⁹² Ahmet Atilla Şentürk, **Osmanlı Şiir Antolojisi**, YKY, İstanbul 2004. s.154.

başlıca içeceği olmuştur.⁹³ Sofular, helal olarak nitelendirilen müselleşi içerken, rintlerin içtikleri şaraba haram gözüyle bakmış, onları aşağılamışlardır.

Gülgün meye tañı o ey zāhid-i od-rū
Mey ‘āşıkā şunuldu ezel saña müselleş (Muhıbbî,g. 256/2)

Ey kendini beğenmiş zahit, gül renkli şarabı kötülemeyi bırak. Ezelde âşığa şarap sana müselles sunuldu.

Müselleş şöhbeti keşret gerekmez
Ola maħbūb şānī cām şālīş (Zātî, g. 92/4)

Müselles sohbeti için kalabalık gerekmez. (Şarap birinci) sevgili ikinci olsa, kadeh üçüncü.

Var müselleş saña ħalāl olsun
Şōfî o biz mey-i ħarām içelüm (Hayretî, g.318/3)

Sofî varsın müselles sana helal olsun, boş ver biz haram şarabı içelim.

1.3.23. Râh/ Rahîk/Rûh/ Mey-i Râhat

Râh kelimesi; “Arapça bâde, şarap demektir”,⁹⁴ “Neşe, sevinç, şarap; insana rahatlık veren güzel kokulu şarap”,⁹⁵ “Şarap”,⁹⁶ anlamlarına gelmektedir. Rahîk kelimesi ise; “Yıllanmış eski şarap, kızıl renkli duru ve temiz şarap, katıksız saf şarap, halis şarap”,⁹⁷ “Kızıl renkli duru ve temiz şarap”,⁹⁸ “Şarap”,⁹⁹ anlamlarına gelmektedir. Rûh kelimesi “Eşya ve nebâttan taktîr olunan müessir, keskin madde, yahut hülâsa demektir. Edebiyatımızda gül, menekşe, nâne gibi çekilen içkilere derler.”¹⁰⁰ anlamına gelmektedir. Klasik edebiyatımızda bu şarap türü şairlerimiz tarafından râh, rûh, râhat kelimeleriyle cinaslar yapılarak kullanılmıştır. Bu sayede farklı anlam katmanları oluşturulmuştur.

Men hem ol rûĥ-fezā rāĥı dökem sāğara kim
Naĥl-i ‘işret reşehâtından alā neşv ü nemā (Fuzûlî g.23/6)

⁹³ Ayrıntılı bilgi için bkz. “Zahid- Rind değerlerine göre şarap” bölümü.

⁹⁴ Ahmet Talat Onay, **Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı**, Akçağ Yay. Ankara 2000. s. 371.

⁹⁵ Mehmet Arslan, **a.g.e.**, s.101.

⁹⁶ Ferit Devellioğlu, **a.g.e.**, s. 872.

⁹⁷ Mehmet Arslan, **a.g.e.**, s.101.

⁹⁸ Ferit Devellioğlu, **a.g.e.**, s. 873.

⁹⁹ Ahmet Talat Onay, **a.g.e.**, s.372.

¹⁰⁰ Ahmet Talat Onay, **a.g.e.**, s.418.

Ben o ruh verici şarabı kadehe dökeyim ki, damlasından işret fidanı boy atsın ve büyüsün.

Yukarıdaki beyit birçok anlam katmanını içinde barındırmaktadır. Fuzûlî râh kelimesini şarap anlamında kullanmıştır. Şarap, kadehe dökülmektedir. Bu panoramada bir de himmet ağacı mevcuttur. Şair bu ağacın, kadehin damlalarından (yani cür'a adı verilen ve içilmeyip yere dökülen) büyüyeceği hayalini kurmuştur. Beyitte yer alan “neşv” kelimesinin bir anlamı da yeniden peyda olup hayata gelmektir. Klasik edebiyatımızda yeniden hayata geleceğine inanılan tek kişi “Hz. İsa”dır. Beyitte Hz. İsa mazmunu yer almaktadır. Zaten birinci mısradaki yer alan “ruh” kelimesi onun lakabı olan “ruhullah”ın kısaltılmışıdır. Ayrıca şarap, Hıristiyanlar tarafından Hz. İsa ile her zaman yan yana tutulmuş ve edebiyatımızda da bu şekilde kullanılmıştır. İçinde bu kadar dinî motifin saklı olduğu bir beyit için tasavvufî bir metindir denilmesi uygun olacaktır. Beyitte yer alan “ruh(Hz. İsa), râh, sagar, işret, reşahat kelimeleri birbiriyle uyum sağlayacak şekilde kullanılarak tenasüp sanatı yapılmıştır.

Ol yüzi hõrşîdi mey gâyet ferh-şâd eyledi
Rûhumuz râh-ı refâhiyyetle râhatdur yine (Zâtî, g. 1247/4)

O güneş yüzlüyü şarap gayet ferahlattı. Ruhumuz bolluk şarabıyla yine rahattır.

Zâtî de bu beyitinde hem şarabı hem de Hz. İsa'yı beyite konu etmiştir. Zira güneş Hz. İsa'nın bulunduğu inanan dördüncü kat felekte yer alan bir gök cisimidir. Güneş, ruh ve rahat(şarap) bir araya gelince bizlere Hz. İsa mazmununu vermektedir.

Sâkî müdâm şun berü sen râhat'ül-ķulûb
Nüş eyleyelüm itmeden 'ömrüñ günü ğurûb (Muhibbî,g. 141/1)

*Ey sâkî, ömrün güneşi batmadan sen devamlı kalpleri rahat ettiren şarabı sun;
içelim.*

1.3.24. Sabûh

Sabûh kelimesi; “Geceden artıp kalan ve mahmurluk sökmek, neşe tazelemek için sabahleyin içilen şarap. Sabah vakti içilen şarap, mahmurluk bozan içki”, “morning draught, drink taken in the morning(sabah içmesi, sabah içilen içki.”

“Sabah vakti içilen içki, mahmurluk bozan içki”¹⁰¹ anlamlarına gelmektedir. Şairler sarhoşluktan ayılmak istememektedir. Çünkü; sarhoşluk¹⁰² çok sıra dışı bir haldir adeta ilahî yönleri vardır. Bu sebeple sarhoşlar hem mahmurluğu gidermek hem de ayılmamak için sabûh içerek tekrar sarhoş olurlar. “Sabûh”un aynı zamanda sarhoşluktan sonra oluşan baş ağrısını giderdiğine yönelik bir inanış da bulunmaktadır.

Ṭur şabûhı şun eyâ sâkî ki bir kuş kalmadı
Vaqt-i şubhı oldu salâ-yı şoḥbet-i şahbâ dimez (Hayretî, g.135/3)

Ey sâkî bekle (gökyüzünde) hiç kuş kalmadı sabah şarabını sun(ma vaktidir), (ama o) sabah vakti oldu(ğü için) şarap sohbetine davet etmez.

1.3.25. Sahbâ/ Mey-i Sahbâ

Klasik edebiyatımızda sıklıkla kullanılan bir diğer isim de “sahbâ”dır. Sahba kaynaklarda “Kırmızı şarap”, “Beyaz üzümünden yapılan şarap. Rengi kırmızıya çalan sarı renkli şarap. Rengi beyaza çalan şarap içinde kullanılır.”, “Şarap” anlamlarına gelmektedir. Sahbâ kelimesi ise tek başına şarap anlamına gelmekle birlikte “mey-i sahba” terkininde kırmızı şarap anlamı mevcuttur. Sözlükte sahbanın “Şarap, (bkz. bâde, hamr, mey). [asıl mânâsı: “ashab” ismi tafdilinin müennesi olup “al, kırmızı” mânâsına gelir].” anlamına geldiği düşünülerek kırmızı şarap manası verilmiştir. Şairlerimizin divanlarında sıkça kullandığı bir adlandırmadır. Örnekler aşağıda verilmiştir;

Hün-ı eşki getirür ‘ışk şarâbın gözine
Şanmañuz Nev’î’yi keyfiyyet-i şahbâ gözedür (Nev’î, g. 115/5)

Nev’î’nin gözyaşı onun gözüne aşk şarabını getirir. Yoksa Nev’î’nin şarabın keyfiyetini beklediğini sanmayın.

Fuzûlî hâli olmak cām-i ‘ayşum şâf şahbâdan
Nişân-i baht-i nâ-fercām ü iḳbâl-i nigūnumdur (Fuzûlî, g.87/7)

Fuzûlî, hayat kadehimin saf şarapla dolu olmaması, sonsuz talihimin ve ters dönmüş baht açıklığının alametidir.

¹⁰¹ Ferit Devellioğlu, a.g.e., s. 905.

¹⁰² bkz. çalışmamızın “Sarhoşluk” bölümü.

Fuzûlî, beyitte eski gökyüzü sistemini ve inanç felsefesini konu edinmiştir. Batlamyus sistemine göre gökyüzü iç içe geçmiş soğan kabukları gibi sıralanmıştır ve dönmektedir. “Talih” dediğimiz kavramda, bu dönüşün dışına çıkarak farklı bir şeylerin olmasını sağlayan sıra dışı bir durumdur. Talihin ters dönmesi, feleklerin kendi içindeki dönüşünün tersine akması anlamındadır.¹⁰³ Yani feleğin tersine bir dönüştür. Şair işte bu sebeple çok mesut ve mutludur. Şairin mutlu olma sebebi hayatında şarap içmemiş olmasıdır. Ayrıca beyitte yer alan “hâlî” ve “nigûn” kelimeleri içi boş olan kadehlerin ters olarak saklanması âdetine telmih yapıldığını göstermektedir.

Rind hâk olsa daği dürd-i hum-ı bāde olur
Ne ise kıoymaz elinden mey-i şahbā eteğin (Fuzûlî, g.226/6)

Rint, ölse bile (o toprak olunca) şarap küpünün tortusu olur. Her ne hikmetse (o), kırmızı şaraptan yardım istemeyi bırakmaz.

Şair, ölen rintleri şarap tortusuna benzetmektedir. Rint ölür ve toprak olur yerin dibine(altına) gömülür. Fuzûlî de onların toprak olmuş bedenlerini, şarap küpünün içinde dibe çökmüş tortuya benzetmektedir.

Vālih-i zevk-i leb-i mey-gün ü çeşm-i mestüñem
Sākīyā şanma hārāb itmiş mey-i şahbā meni (Fuzûlî, g.290/4)

Ey sākî, (ben) (senin) şarap renkli dudağın ve sarhoş gözünün zevkinden dolayı kendimden geçmişim. Şarabın perişan ettiğini sanma.

Fuzûlî, bu beyitte mey-i sahbayı sevgilinin güzellik unsurlarına benzeterek sevgilinin ve şarabın etkilerinin aynı olduğundan bahsetmiştir.

Cām-ı la‘line irem diyü ider cūş u hurūş
Dāyimā meyhānede kendin mey-i şahbā şatar (Muhibbî, g. 664/3)

Kırmızı şarap, dudağının kadehine kavuşmak için coşup, kendinden geçer (ve) meyhanede kendisini devamlı (olarak) satar.

¹⁰³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmet Atilla Şentürk; **Osmanlı Şiiri Antolojisi**; Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2004.

1.3.26. Seb‘a-i Seyyâle

Ahmet Talat Onay’ın Eski Türk Eebiyatında Mazmunlar ve İzahı adlı kitabında [*Yedi kadeh şarap mânâsını ifade etmektedir. Muhterem fâzıl Veled Çelebi şu mütalâayı yazmışlardır; “Bu âdetâ mâlûm seb‘a-i seyyâreye karşı bir edebiyat oyunu yapılmıştır. Yoksa ayrıca seb‘a-i seyyâle yoktur.” Muhterem Tâhir olguna göre: “Ateş-i seyyâledir. Şu fark ile ki, ateş-i seyyale mutlak şaraptır. Seb‘a-i seyyâle ise yedinci kadeh olacak”*]¹⁰⁴ şeklinde anlatılmaktadır. Kadeh değil, içindeki şarap tüketildiği için bu adı, bir şarap türü olarak ele aldık.

Ꞑulûba seb‘a-i seyyâle deñlü bir şafâ virür
Bulınmaz arasañ Zâtî ser-â-ser rub‘-ı meskûnı (Zâtî, 1718/4)

Zâtî, dünyanın dört bir tarafını baştanbaşa arasan kalplere yedi kadeh gibi keyif veren bir içecek bulamazsın.

Yetiş tāk oldı taqat seb‘a-i seyyâle şun sākî
Ferâmüş idelüm bir dem gam-u-endüh-ı nüh tākı (Zâtî, g. 1725/2)

Yetiş ey sākî! Gücüm bitti seb‘a-i seyyâle sun, bir anda bu dokuz kubbenin gam ve kederini unutam.

1.3.27. Selâse-i Gassâle/ Bâde-i Gassâle

Sözlüklerde “*tas. Bektaşilerde içki sofrasında içilen ilk üç kadeh, üçüncü bardağı içme, içleme*”¹⁰⁵, “*Aç karnına veya tok karnına içilen üç kadeh şarap. Aç karnına mideyi temizlemek, iştahı açmak için; tok karnına hazmı kolaylaştırmak için içilir. Ayrıca içkideki ilk üç kadehe de denir ki, üçüncü kadehten sonra artık pervâ kalmaz*”¹⁰⁶ anlamlarına gelmektedir. Edebiyatımıza konu olmuş şarap çeşitlerinden biridir. “Selâse-i Gassâle”nin şarap çeşidi olmasının yanı sıra şer’i bir anlamı olduğunu da Ahmet Talat Onay’dan öğrenmekteyiz; “*Kemal Üçok diyor ki: Şer’an necaset tathîr olunmak için isabet ettiği yeri üç defa yıkamak lâzımdır. Bu suyun adı selâse-i gassâledir ve mâ-i tâhir-i cârîdir*”¹⁰⁷ denilmektedir. Bu vesileyle yine şairlerin bu terkibi tevriyeli olarak kullandıklarını söyleyebiliriz. Bâde-i Gassâle ise

¹⁰⁴ Ahmet Talat Onay, **a.g.e.**, s. 394.

¹⁰⁵ Ferit Devellioğlu, **a.g.e.**, s. 932.

¹⁰⁶ Mehmet Arslan, **a.g.e.**, s. 103.

¹⁰⁷ Ahmet Talat Onay, **a.g.e.**, s. 397.

çalışmamız sırasında aşağıdaki beyitte rastladığımız bir terkiptir. Muhtemelen şair, bu terkibi “selâse-i gassâle” şeklinden bozarak oluşturmuştur. Selâse-i gassâle; “İçki kadehini içleme, üçüncü kadehi içmiş olma”¹⁰⁸ anlamına gelmektedir. Gassâl kelimesi ise; “Gasleden, ölü yıkayan, yıkayıcı (müennesi; gassâledir)”¹⁰⁹ anlamına gelmektedir. Zaten örnek olarak seçilen beyitte de temizleme, temizleyicilik anlamı mevcuttur.

Gül devri geldi nergis ile lâle vaktidür
Mey nûş idün şelâşe-i ğassâle vaktidür (Nev‘î, g. 153/1)

Gül zamanı (bahar) geldi nergis ve lalenin açılma vaktidir. Şarap için üçlü içme vaktidir.

Sâķīyâ öldüm meded âh-ü-figân-ü-nâleden
Dil kararđı ğuşşadan şun bâde-i ğassâleden (Zâtî, g.1016/1)

Ey sâķî, ağlayıp sızlamaktan öldüm (bana) yardım et. Gönül kederlerden kararđı (gönlümün eski rengine kavuşması için)üçlüden sun.

Beyitte gönlün aynaya benzetilmesi geleneği vardır. Selase-i gassalede gönlü yıkayıp temizleyecek ona saykal olacaktır. Ayrıca şairin onu öldüren âh-figân-nâle gibi üç kavramdan bahsederken çare olarak selâse-i gassâle istemesi dikkate şayandır.

Sâķīyâ öldüm meded ah-ü-figân-ü-nâleden
Dil kararđı ğuşşadan şun bâde-i ğassâleden (Zâtî, g.1016/1)

Ey sâķî, ağlayıp sızlamaktan öldüm beni kurtar. Gönül gamlardan kararđı, (bana bu günahları) temizleyecek şaraptan sun.

Zâtî, bu beyitte bâde kelimesini, insanların öldükten sonra gassal tarafından yıkanması realitesini kullanarak oluşturduğu bir sahne dâhilinde kullanmaktadır. Buna göre, şair sâķīye seslenerek ah, figan ve inlemekten öldüğünü; gönlünün -gönül aynasının- kederden kararđığını söylemektedir. Kararan gönlü temizlemek için, gassal bir şarap içmenin gerektiğini anlatmaktadır. Beyitte yer alan mazmun şair; “öldüm” dediği için; gassâl-ölü ilişkisidir.

¹⁰⁸ Ferit Devellioğlu, a.g.e., s. 279.

¹⁰⁹ Ferit Devellioğlu, a.g.e., s. 279.

1.3.28. Şarâb

Çalışmamızın konusunu oluşturan şarap, Klasik edebiyatımızda çokça kullanılmıştır. Çalışmamızın her bölümünde şarap kelimesi geçtiği için bu bölümü sadece bir örnek vererek geçmeyi uygun bulduk. Şarap kelimesi birçok farklı terkipler oluşturmuştur. Bazı terkipler diğer isimlerle (mey, bâde) birlikte kullanıldığından burada tekrar zikredilmeyecektir.

Bezm-i yâra hûn-ı ‘âşıkdan şarâb eglennesün
Şol oda yanmış ciğerlerden kebâb eglennesün (Hayâlî Bey, 61/1)

Sevgilinin meclisine, âşıkların kanından şarap yapılmasın. Şu (aşk) ateşine yanmış (âşıkların) ciğerlerden kebab yapılmasın.

Hayâlî Bey bu beyitte, şarabın en temel benzetme unsurunu konu edinmiş ve âşıkların kanını; şaraba, aşk ateşiyle yanan ciğerini de; biryan kebabına benzetmiştir.

1.3.28.1. Şarâb-ı Bî-gış/ Şarâb-ı Nâb/ Şarâb-ı Çekîde/ Puhte Şarâb

Puhte şarap; olmuş, olgunlaşmış, eskimiş şarap anlamındadır. Beyitlerde ham ile birlikte tevriyeli olarak kullanılmıştır. Bununla birlikte puhte şarap, şairler tarafından insanın kişiliğini, ruhunu olgunlaştırıcı bir araç olarak düşünülmüştür. Şairler insanları ham olarak kabul etmiş, şarabın küp içinde olgunlaşması, mayalanması gibi insanında şarap ile olgunlaşacağından bahsetmişlerdir. Şarâb-ı nâb ve şarâb-ı bî-gış ise “(Saf, hilesiz şarap): Halis, saf şarap.”, “Hilesiz katıksız şarap” anlamlarına gelmektedir. Aynı bir şarap çeşididir. Zira şarabın saf olması, içine bir şey katılmaması önemliydi. Eskilerin en çok yaptıkları hileler arasında şaraba su katarak onu çoğaltmak vardı. Bundan dolayı hilesiz şarap değerli şaraptı. Çekîde kelimesi sözlüklerde “Damlamış”, “Damlamış, özet” anlamına gelmektedir. Bu bilgidен hareketle şarap yapım tekniklerinden biri olan ve daha çok rakı “arak” yapımında kullanılan damıtma metodunun şarap içinde uygulandığını söyleyebiliriz. Çalışmamız sırasında sadece Hayâlî Bey Divanı’nda rastladığımız bu şarap çeşidini çalışmamıza ekledik.

Sevdâ-yı hāmı sürmege besdür dimâğdan
Puhte şarâb ile tolu bir kâse-i zücâc (Nev’î, muk. 72/2)

Ham sevdayı akıldan uzaklaştırmak için olgunlaşmış şarapla dolu bir cam kase yeterlidir.

‘Ālemi efsürde-dil kıldıysa rûze ğam degül
Puhte eyler humm-ı mey her hāmı bayram irtesi (Helâkî g.145/2)

Oruç, dünyayı donuk(hissiz) gönüllü kıldıysa (bu) dert değildir. (Çünkü) şarap küpü ham olan her (kişiyi) bayramdan sonra olgunlaştırır.

Helâkî beyitte ramazan ayıyla birlikte orucun başlamasını ve bu mübarek ayda içki içilmediğini hatırlatmıştır. İçki içilmediğinden dolayı orucun insanları donuk ve hissiz yaptığını anlatmış ve şarabın bayramda (sonra serbest olacağı için) ham kalan bu gönülleri olgunlaştıracağını söylemiştir.

Güşına taķmış iki la‘l-i muşaffâ leblerüñ
Hep budur revnaķ viren cām-ı şarâb-ı bî-ġışa (Bâkî, g. 431/2)

Saf şarabın sunulduğu kadehe ziynet veren (senin) dudaklarını iki lal taşı gibi kulaklarına takmış olmasıdır.

Göñlüm hayâlüñ ile kaçan şöhet eylese
Kanlu yaşum o bezme şarâb-ı çekîdedür (Hayâlî Bey, g. 41/3)

Gönlüm, hayalin ile ne zaman sohbet eylese kanlı gözyaşım o meclise damlamış şarap haline gelir.

Hayâlî Bey beyitte damla damla akan gözyaşlarını damlayarak elde edilen şaraba benzetmiştir.

Şarâb-ı nâba ey şōfi nola meyl eylesem şāfi
Be-gāyet hoş tutar insānı ol hergiz melül itmez (Zâtî, g. 522/4)

Ey sofu saf şaraba saf(temiz niyetle) yönelsem ne olur, o insanı son derece hoş tutar asla mahzun etmez.

1.3.28.2. Şarâb-ı Erguvân/ Şarâb-ı Erguvânî

Erguvan şarabı şiirlerde çokça kullanılan bir şarap çeşididir. Kaynaklarda “Kırmızıya mâyil olan erguvana kırmızı şarabı teşbih adetti. Bu cihetle şarâb-ı erguvân renk, şarâb-ı erguvânî sözü çok kullanılmıştır.”¹¹⁰, “Erguvan rengindeki

¹¹⁰ Ahmet Talat Onay, a.g.e., s. 418.

kırmızı şarap”¹¹¹ anlamlarında karşımıza çıkmaktadır. Bu açıdan bakıldığında sadece benzetme unsuru olarak düşünebileceğimiz erguvan Burhân-ı Kâtî’da şarap çeşidi olarak karşımıza çıkmakta ve humarı gidermek maksadıyla içildiği yazmaktadır. Bu yönüyle erguvan şarabı farklı bir tür şaraptır. Örnek olarak seçtiğimiz beyitlerde de bunu anlamaktayız.

Ġoncalar çĠnĠ şurāhĠler tıttup řāh-ı gđlđñ

La‘lden cāmın pđr itmiřdđr řarāb-ı ergavān (HayretĠ, k.15/16)

Goncalar çiniden sürahiler tutarak gül dalının lal(taşından)den yapılmış kadehini erguvan şarabıyla doldurmuştur.

Cām-ı gerdđn-veş bu bezmđñ dđrd đ řāfindan tehĠ

Beng đ afyđn u řarāb-ı ergavāndan fāriĠđz (Nev‘Ġ, g. 189/3)

Biz felek kadehi gibi bu meclisin tortu ve şarabından (boş olduĠu) gibi, esrar, afyon ve erguvan şarabından vazgeçmişleriz.

1.3.28.3. řarāb-ı Tahđr/ Mā-ı Tahđr

řarāb-ı tahđr sözlükte “şer’an içilmesine cevaz verilen, müsaade edilen içilecek”¹¹², “şer’an içilmesine cevaz verilen, müsaade edilen içilecek. Hem temiz, hem de temizleyici şarap. TasavvufĠ anlamda da kullanılır.”¹¹³, “Hem temiz, hem de temizleyici şarap. TasavvufĠ anlamda da kullanılır”¹¹⁴ anlamlarına gelmektedir. şairler tarafından dinĠ olarak içilmesine izin verilen içecek anlamında olması ve ayette geçen “Üstlerinde ince ve kalın ipekten yeşil elbiseler vardır. Gümüş bileziklerle süsleneceklerdir. Rableri onlara tertemiz bir içecek içirecektir.”¹¹⁵ ifadesi sebebiyle farklı bir tür şarap gibi düşünöldüĠü fikri ağır basmaktadır. Bu tasarımlardan hareketle şairler deĠiřik mazmunlar oluşturmuşlardır.

Revzenler açılıb aña Darđ’s-selāmdan

Nđř itdđĠi mđdām řerāben řahđr ola (Yahyā Bey, m. 7/2)

Ona cennetten pencereler açılarak içtiĠi devamlı temiz içecekler olsun.

¹¹¹ Mehmet Arslan, a.g.e., s. 105.

¹¹² Ferit DevellioĠlu, a.g.e., s. 978.

¹¹³ Mehmet Arslan, a.g.e., s. 106.

¹¹⁴ Agah Sırrı Levend, a.g.e., s. 332.

¹¹⁵ İnsan Suresi- 21. Ayet

Beyitte yukarıda bahsedilen ayete telmih vardır. Aynı zamanda ikinci mısradaki yer alan “müdam” kelimesinin bir çeşit şarap adı olduğu da unutulmamalıdır. Beyiti bu şekilde değerlendirirsek beyitin nesre çevirisi; “*İçtiği şarap cennetten pencereler açılarak temiz içecek haline gelsin*” şekline dönmektedir.

Gel olma bezm-i fenâda mey ile âlûde
Ki şuna sâki-i vahdet elüñe Mâ-ı Tahûr (Hayâlî Bey,1 6/10)

Dünyada şaraba karışmış olma ki vahdet sâkîsi senin eline temiz su sunsun.

Bu beyitte de şair ahiret gününde vahdet sâkîsi olarak değerlendirdiği Hz. Muhammed’in elinden Kevser Suyu içebilmek için bu dünyada şaraba meyledilmemesi gerektiği fikrini anlatmaya çalışmıştır.

1.3.28.4. Şarâb-ı Telh/ Mey-i Mür

Telh sözlüklerde “Acı”, “Acılık” anlamlarına gelmektedir. “Şarâb-ı telh” ise acı şarap anlamına gelmektedir. Şairler şarapta doğal olarak bulunan acılığını ayrı bir şarap ismi olarak tefekkür etmişler ve acı şarap edebiyat literatürümüze ayrı bir şarap türü olarak girmiştir. Acı şarabın çeşitli özellikleri şiirlere yansımıştır.

Mey telh olıcak hâlet olur anda ziyâde
‘Aşk ehline yiter bu kadar keşf ü kerâmât (Hayâlî Bey g.3/2)

Şarap acı olursa onda keyif vericilik fazla olur. Aşk ehline bu kadar keramet yeter.

Şair beyitte “hal, keşf ve keramet” kelimelerini kullanarak hem İslamî karakterli bir beyitin altyapısını oluşturmakta hem de tenasüp sanatı yapmaktadır. Uzun süre bekleyen üzüm sularının acılaştığı ve şaraba dönüştüğü bilinmektedir. Uzun süre bekleyen şarabın etkilerinden birisi de içindeki alkol oranını artmasıdır. Ayrıca üzümlerin kireç üzerinde bekletilmesi de şarabın acılaşmasına sebep olmaktadır. Beyit acı olan şarabın yani çok bekleyen şarabın daha çok keyif vereceğini söylemektedir. Beyitte yer alan “hal, keşf ve keramet” kelimeleri ise tasavvuf yoluna girmiş dervişler için önemli olan kelimelerdir. Hal; “*Arapça, hal, durum demektir. Zikir, hüznün sevinç gibi durumlarda kalbe gelen şeye denir. Bu bast, kabz türünden birşey olur; geçicidir.*”¹¹⁶ Keşf; “*Arapça, açığa çıkarma, örtülü olanı açma, sezme, tahmin etme gibi anlamları olan bir kelime. Keşf bir şeyi örten*

¹¹⁶ Ethem Cebecioğlu, **Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü**, Anka Yay. İstanbul 2009.

perdenin kalkması anlamındadır. Mukaşefe, hakikatleri görmek anlamında maddî değil, manevî gözle olur.”¹¹⁷ Keramet; “Peygamberlerden ortaya çıkan olağanüstü olaylara mucize denirken, benzeri, durum veliler için söz konusu olunca, buna da keramet denir.”¹¹⁸ anlamlarına gelmektedir. Bu açıklamalarda sonra burada acı olan şarabın bizim anladığımız şarap olmadığı tasavvufî şarap yani Allah aşkı olduğu anlaşılmaktadır.

Zehr-i hicrân ile ğam cānumuz acıtdı meded

Acıyı acı şavar şun beri sâķī mey-i mür (Zâtî, g. 482/3)

Ayrılık zehri ile keder canımızı acıttı yardım edin. Sâķî, acı şarap sun acıyı acı uzaklaştırır.

1.3.29. Şerbet

Sözlüklerde içilecek tatlı şey anlamına gelen şerbet, klasik edebiyatımızda şarap yerine kullanılmıştır. Bazen de şarapla şerbet karşılaştırılmıştır. Sarhoşların akşamdan içtikleri fazla içkinin ardından midelerini rahatsız etmesin diye sabaha su içmedikleri, su yerine şerbet içtikleri de bilinmektedir.¹¹⁹ Edebiyatımızda şerbet her iki yönüyle de kullanılmıştır.

Cümle bīmāra ey tabīb anı vir

Hîç şerbet nemī resed be-şarāb (Zâtî, g. 66/4)

Ey tabip, bütün hastalara (şerbet vereceğine) onu (şarabı) ver; hiç şerbetle şarap bir olur mu?

Daħi uşlanmaz ey sâķī dil-i dīvāne-i Zātî

Şu deñlü şerbet içmişdür senüñ ‘ışķuñ şarābından (Zâtî, g. 1046/5)

Ey sâķî, Zati'nin deli gönlü, senin aşķ şarabından o kadar çok şerbet içmiştir ki artık akıllanmaz.

Şerbet-i bāde ile çoħ şınadum ħastelere

Eyler anı ki ne Buķrāķ ü ne Loķmān eyler (Fuzûlî, k.32/11)

Şarap şerbetini hastalar üzerinde çok denedim. Hastayı öyle bir iyileştirir ki; (hastayı) ne Hipokrat ne de Lokman o kadar iyi edebilir.

¹¹⁷ Ethem Cebecioğlu, a.g.e.

¹¹⁸ Ethem Cebecioğlu, a.g.e.

¹¹⁹ A. Talat Onay, a.g.e., s. 424.

Faşl-ı güldür seyr-i bâğ it  urma ey n z g-miz c
Şerbet-i eng r ile derd-i  ama eyle ‘il c (Z t , g. 98/1)

Ey nazik yaratılışlı(sevgili)  l devridir, durma bağ bostan seyrine  ık ve üzüm  erbetiyle gam derdine ilaç yap.¹²⁰

1.3.30. Taze  arap/ B de-i Ter

Ter kelimesi sözlüklerde “Yaş, ıslaklık, rutubetli, taze” “Taze, yeni”, taze kelimesi; “Taze, körpe, sulu, yaş”, “Yeni, henüz,taze” anlamlarına gelmektedir. Taze  arap ise açıklamalardan anlaşılacağı üzere yeni yapılmış yeni sıkılmış şarap anlamındadır. K hne  arap bahsinde değinildiği üzere taze şarap lezzet olarak daha tatlıdır.

S kiy  gel  un Mu ıbb ye  ar bu  t zesin
H k  dimişler lezzeti artuk olanu  ced d (Muhıbb , g. 325/7)

Ey içki sunan gel Muhibb ’ye taze şarabını sun. Taze olanın tadı iyi olur diyerek doğru söylemişler.

1.3.31. Tolu

Tolu kelimesi anlam itibariyle “Sağrak, içi içki ile doldurulmuş kadeh”¹²¹ anlamına gelmektedir. Kelime tevriyeli olarak hem kadehin dolu olması anlamında hem de şaraba bir isim olarak kullanılmaktadır. Kadehler s k ler tarafından doldurulur ve dolu olarak servis edilirdi. Dolu kadeh boşaldığında s k  tarafından doldurularak tekrar servis edilirdi.

Biz  ab b-ı c mumuz t c-ı  ub da vermez z
Bezm-i istiğn da dolumuz içilen Cemleriz (Hay l  Bey,g.7/3)

Biz istiğna meclisinde  arabımız içilen Cemleriz; kadehimizin hava kabarcığını, Kubat¹²²’ın (şekilsiz) tacına vermeyiz.

¹²⁰ şarap-ilaç ilişkisi için ayrıntılı bilgi için bkz. “ arap-ilaç” bölümü

¹²¹ T.D.K. **Tarama Sözlüğü**, C.II, s.1205.

¹²² İran’ın Sasaniy n sülalesi h k mdarlarındandır. Meşhur Nuşirevan’ın babasıdır.

Kaynayup anı arāb ienlerūn pūr-cū idi

Sāī olu olu sunduka adeler bo idi (Helākī, t.8-III/1)

Meclisinde arap ienlerin kanı, kaynayıp cotu. Sāī, arap dolu kadehler sunduka (kadehler) boalıyordu.

1.3.32. Ūmmū'l-Habā'is

iirlerde arap anlamında kullanılan “Ūmmū'l-Habā'is” kelimesi Hz. Muhammed'in “*İki, bŪtŪn kŵtŪlŵklerin anasıdır.*”¹²³ hadisinde gemektedir. airler, kŵtŪlŵklerin anası olarak deerlendirilen arabı edebiyatımızda ve iirlerinde kullanmıtır. Edebiyatımızda bu adlandırma ok fazla kullanılmamıtır.

Baa meyden afā oar aa līk

Dimiler atalar Ūmm-Ūl-abā'is (Zātī, g. 92/3)

Bana meyden safa gelir ama atalar arap iin “kŵtŪlŵklerin anasıdır” demiler.

ŵfī-i ehr sevmeyŪb Ūmm-Ūl-abā'isī

Ūgretti fenn-i fitnede eyana yolların (Hayālī Bey, g. 22/4)

ehrin sofisi “kŵtŪlŵklerin anasını” (arabı) sevme(di ama) eytana, fitne ilminin inceliklerini ŵgretti.

abā'isden ider mi dilleri pāk

Neden dirler aa Ūmmū'l-abā'is (Muhibbī, g. 269/2)

(arap)kŵtŪlŵklerden gŵnŵlleri temizler mi? Neden araba “kŵtŪlŵklerin anası” derler.

¹²³ KefŪ'l Hafā, I/382 Hadis No: 1225, Beyrut 1351.

1.4. ŞARABIN MEYDANA GETİRDİĞİ ETKİLER

Önceki bölümlerde çalışmamızın temel konusunu oluşturan şarap ile ilgili temel bilgileri aktarmaya çalıştık. Bu bölümde ise şarabın meydana getirdiği etkiler ve bu etkilerin klasik edebiyatımızda oluşturduğu yansımalar çalışmamıza konu olan divanlardan hareketle incelenmeye çalışılacaktır.

1.4.1. Sarhoşluk Vermesi

Bilindiği üzere şarabın bilinen ve akla ilk gelen etkisi sarhoşluktur. Sarhoşluk sözlükte; “*Sarhoş olma durumu, esriklilik, sermestlik, sermesti*” anlamlarına gelmektedir. Sarhoşluk sadece şarabın değil, diğer alkollü içkilerin tüketilmesi sonucu meydana gelen bir durumdur. Klasik edebiyatımızda içki denildiğinde aklımıza şarap geldiği için şairlerimizde sarhoşluk kavramını şarapla birlikte kullanmışlardır. Sarhoşluk içki içmenin sonucudur. İçki içen kişiye de sarhoş denir. Sarhoş sözlükte; “*Alkollü içki veya keyif verici bir madde sebebiyle kendini bilmeyecek durumda olan (kimse), esrik, mest, sermest, başı dumanlı, kafası bulutlu, kafası iyi, kafası dumanlı, kafası kıyak*” anlamına gelmektedir. Edebiyatımızda şarap, sarhoşluk, sarhoş kelimeleri birbirinden ayrılmaz kavramlardır. Klasik edebiyatımızda şairlerimiz sahip oldukları geniş kültür birikimlerini beyitlere belirli kalıplar çerçevesinde sığdırmaya çalışmışlardır. Bunun neticesi olarak karşımıza şarap ve sarhoşlukla ilgili çok zengin içerikli bir edebiyat çıkmıştır.

Klasik edebiyatımız dört ana kaynaktan beslenmektedir. Bu kaynaklar; “1. Din ve tasavvuf; 2. Tarih ve sosyal hayat bilgisi; 3. Felsefe ve ilim; 4. Estetik değerler sistemi.”¹²⁴ şeklinde sıralanabilmektedir. 16. yüzyılın sosyal hayatı üzerinde en etkin değerlerden biri şüphesiz İslamiyet’tir. İslamiyet’in¹²⁵ şaraba yaklaşımındaki kesin yasakçılık sosyal hayata etki ederken, şiiirlere bu yasak edebî geleneğin sayesinde yansımamıştır. Yekta Saraç bunu; “*İslâm’dan sonra Arap edebiyatında içki şiiirleri iki tarzda devam etmiştir. Biri gerçek anlamıyla şaraptan bahseden, şarap ve içki meclislerini konu edinen şiiirler; diğeri tasavvufi anlamıyla içkinin yer*

¹²⁴ Muhammet Nur Doğan, *Eski Şiiirin Bahçesinde*, Alternatif Düşünce Yay. İstanbul 2005. s. 13.

¹²⁵ **bkz.** “Dinlerin Şarap Kavramına Yaklaşımları” bölümü.

aldığı şiirler."¹²⁶ şeklinde ifade etmektedir. Zaten şiirin beslendiği kaynakların tasnifine bakacak olursak İslamiyet ve tasavvufun iç içe olduğu görülecektir. Tasavvuf kısaca; *"Mutasavvıflarca, içinde bulunulan hâl ve makam gereği olarak, çeşitli biçimlerde tarif edilen tasavvuf, ilahî kaynaklı bir hikmetin bu düşünce sistemine katılmış olanlar tarafından yeni gelenlere onu aktarma geleneğidir."*¹²⁷ şeklinde tanımlanmaktadır. İşte bu noktada klasik edebiyatımızda kullanılan şarap ve şarapla ilgili her kavramın tasavvuf felsefesinin içinde yeniden, yeni bir anlam kazandığını söylememiz gerekmektedir. Bu sebeple şairler dışarıdan bakıldığında gerçek içkiyi anlattığı izlenimi veren ama özünde tasavvufî sembollerle Allah aşkını anlatan şiirler meydana getirmişlerdir. Tabii ki bu her söylenen beyitin tasavvufî anlam içerdiği manasına da gelmemektedir. Sonuçta klasik edebiyat yüzyıllar boyu süre gelen bir geleneğin devamı niteliğindedir ve bu geleneğe uygun olan şiirler meydana getirilmiştir. Şiirlerin içeriklerinde bazen gerçek şarap bazen de ilahî şarap kullanılması da bu geleneğin getirdiği bir uygulama olarak değerlendirilebilir. Ayrıca şairlerin hem tasavvufî hem de gerçek anlamda şarabı konu etmesi şiirlerde ikisinin de anlaşılabilir olmasına ve şiire anlam derinliği kazandırmasına vesile olmuştur. Çalışmamızda yapılacak olan açıklamalar ve verilecek olan örnekler edebiyatımızda varolan bu iki yaklaşımı da açıklar niteliktedir.

1.4.1.1. Sarhoşluk Çeşitleri

Çalışmamızda sarhoşlara, sarhoşluk derecelerine göre değişik adlar verildiği ve sarhoşluğun değişik isimlerle anıldığı kaydedilmiştir. Bu bölümde sarhoşlara verilen değişik adlar sıralanacaktır. Aşağıdaki bölümde yer alan sarhoşluk çeşitlerinin hepsi fazla şarap içerek kendinden geçme anlamını taşımaktadır. Aşağıda verilen alt başlıklar ve örnek olarak seçilen beyitlerde sarhoşluk ile ilgili adlandırmaların yanı sıra sarhoşların ruh durumları, âdetleri, şarabı içme sebepleri, sarhoş olma sebepleri gibi kavramlarda kendilerine yer bulabilmiştir.

---

¹²⁶ M.A. Yekta Saraç, "Tasavvuf Edebiyatında İçki Kavramına Giriş ve Yunus Emre Örneği", **İlmî Araştırmalar**, 2000 sayı: 10, s. 135-154

¹²⁷ Hayrani Altıntaş, "Tasavvuf", **Ankara Üniv. İlahiyat Fak. Der.**, Ankara 1990, C: XXIV, s. 413-423.

1.4.1.1.1. Ayyâş

“Ayyâş” kelime olarak sözlüklerde; “*alcoholic, drunkard(alkolik)*”, “*Daima ıyş u işret eden, çok içen işrete müptela, bekrî*”, “*Eğlence düşkünü, safa düşkünü*” anlamlarına gelmektedir. Bu kelime şiirlerde çok şarap içerek sarhoş olmuş insanları anlatmaktadır. Buradaki şarap gerçek anlamda olabileceği gibi tasavvufî anlamda da kullanılabilir.

Geldi ‘ayyâşların aldı ayağın ramazân

Zühd işin tâc gibi başa çıkardı el-ân (Zâtî, g. 1117/1)

Ramazan geldi, sarhoşların kadehlerini aldı, şimdi dünyaya rağbet etmeme işini tac gibi başa çıkardı.

Geh mest olup cür‘a şaçar zülfüñ üzre

Mihnet gamını içici ‘ayyâşlaruz (Muhibbî, g. 1160/3)

Bazen sarhoş olup saçının üzerine içki damlası saçan, mihnet gamını içici ayyâşlaruz.

1.4.1.1.2. Kan Delisi/ Kan Sarhoş/ Kan Mest

Yukarıdaki başlığı oluşturan “Kan Delisi, Kan Sarhoş, Kan-mest” kelimeleri çok sarhoş anlamına gelmektedir. Bu durum; “*Kandil, kanzil sözlerinin çok sarhoş demek olduğuna ve İbn-i Kemâl merhumun esrar sarhoşluğunu ifade ederken “kan hayran” tabirini kullandığına bakılırsa kan sözünü çok fazla, ağır manalarında kullanıldığına hükümlenabilir*”¹²⁸ şeklinde izah edilmektedir. Örnek olarak seçilen beyitler de bu açıklamayı doğrulamaktadır.

Delükanluluğ ider miydi yaşum gibi şarâb

La‘l-i meygūnuñ olmasa kızıl kıan delüsi (Hayretî, g. 437/3)

(Eğer)Şarap, şarap rengi dudaklarının sarhoşu olmasa, göz yaşım gibi delikanlılık eder miydi?

¹²⁸ A. Talat Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, Akçağ Yay. Ankara 2000.s.279.

Düşdi üftāde yaşum gibi ayağa mey-i nāb

Olalu sen delūkanlu güzelūñ an delūsi (Hayretī, g. 438/4)

Saf şarap, zavallı gözyaşım gibi delikanlı bir güzelin bağımlısı olduğundan beri ayağa düştü.

Didüm bu çeşm-i ser-mesti niçün baqlarsın ey hūnī

Didi an-mest olup avgā için aldı ele hançer (Zâtī, g. 283/2)

Ey kan dökmeye meyilli (sevgili) bu sarhoş gözü niçin baqlarsın dedim. Dedi ki; çok sarhoş olup kavga için eline hançer aldı.

Meger an içmek ile esrimişdür nerkis-i mestūñ

Besī mey nūş edenler gördüm olmaz beyle an ser-hōş(Fuzulīg.134/4)

Galiba nergise benzeyen gözüñ, kan içmekten sarhoş olmuştur. Yoksa çok şarap içenler gördüm böyle çok sarhoş olmuyorlar.

1.4.1.1.3. Kanzil

Kanzil kelimesi “Geçkin sarhoş, körkütük sarhoş”, “Halk arasında sarhoşluğun son derecesini ifade için kullanılan tabir” anlamına gelmektedir. Şairler bu ifadeyi beyitlerde tam olarak aksettirmişlerdir. Örnek olarak seçilen beyitlerde “kanzil” ifadesi âdeta sarhoşluktan bir adım daha öteye giderek kendinden geçme halini ifade etmektedir.

Deyr-i ‘ışkuñda ceres gibi ne için feryād ider

Çün şarāb-ı ‘ışk ile kanzil degüldür gönümüz (Zâtī, g. 535/5)

Madem ki gönümüz aşk şarabıyla körkütük sarhoş değil, (o halde) niçin senin aşk kilisende çan gibi inler.

‘Älemde henüz adı yād olmadan engūruñ

Hūm-hāne-i vaḥdetde ben kanzil idüm cānā (Hayretī, g.1/3)

Ey sevgili, dünyada henüz üzümün adı anılmamışken ben vahdet meyhanesinde körkütük sarhoştum.

İçeli ‘ışkuñ şarābın bu Muhibbî haste-dil

Giceden gündüzi fark itmez yatur şanzildürür (Muhibbî, g. 1059/6)

Bu gönlü hasta Muhibbî, aşkının şarabını içtiğinden beri gece ile gündüzü ayıramadan yatan körkütük bir sarhoştur.

1.4.1.1.4. Mest

Mest kelimesi sözlükte sarhoş anlamına gelmektedir. Klasik şiirde mest kelimesi değişik kelimelerle terkipler oluşturmuştur. Bu terkipler zamanla farklı durumda olan sarhoşları anlatmak için kullanılan adlandırmalar halini almıştır. Aşağıdaki bölümde bu değişik adlandırmalar kısaca açıklanarak zikredilmeye çalışılmıştır.

1.4.1.1.4.1. Bed-mest

Bed kelimesi sözlüklerde; “ugly, unseemly(kötü)”, “kötü, fena” anlamlarına mest kelimesi ise “sarhoş, sekrân” anlamına gelmektedir. Bed-mest ifadesi ise çok içerek sarhoş olan, kötü sarhoş, aşırı sarhoş anlamlarını ihtiva etmektedir. Kötü sarhoş olan kişi ise ne yaptığını bilemez haldedir. Klasik Edebiyatta “bed-mest”in kendini bilemez halde olması ve bu sebeple tartıştığı kişiyi öldürme amacıyla sardırması “kan yapma” şeklinde şiirlere aksetmiştir. Bu sebeple kan ve “bed-mest” ifadesi bir arada kullanılmıştır.

Cām-ı la‘lin isteme gel eyle çeşminden hāzer

Kim ki bed-meste uyarsa lābūd anda şan olur (Muhibbî, g. 817/2)

Dudak kadehini isteme, gel gözünden sakın. Kim kötü huylu sarhoşa uyarsa, ondan kan dökülmesi normaldir.

Ġamzesi şanımı içerse dostlar olmaz ‘aceb

Kāfir-i bed-mest olanuñ meyli dāyim şanedür (Muhibbî, g. 988(a)/4)

Yan bakışı, kanımı içerse dostlar şaşırmanın. Kötü sarhoş olan kafirin yönelişi, daima kanadır.

1.4.1.1.4.2. Evgâr-ı Mest

“Evgâr-ı mest” kelime olarak sarhoş anlamına gelmektedir. Şiirlerde bu adlandırmayı sıklıkla görmekteyiz.

Hazer kıl Nev‘iyâ dil şîşesinüñ inkisarından

İçüp ol seng-dil bî-raħm ile evgâr-ı mest olma (Nev‘î, g. 411/5)

Ey Nev‘î, gönül şîşesinin karılmasından sakın. (Şarap) içip o taş kalpli, merhametsiz ile sarhoş olma.

1.4.1.1.4.3. Mest-i Harâb

“Mest-i harâb” kelimesi sözlüklerde “*dead drunk intoxicated(ölü gibi sarhoş)*”, “*Harap olmuş sarhoş, yıkılasıya içmiş adam*” anlamlarına gelmektedir. Beyitlerde de sözlük anlamına uygun kullanımlar mevcuttur.

Dünyâ şarâbı ile olmaz Hayâlî böyle

Humhâne-i ezelden mest-i harâba beñzer (Hayâlî Bey, g. 92/5)

Hayâlî dünya şarabıyla böyle (sarhoş) olmaz. (O) ezel meyhanesinden harap sarhoş olmuşa benziyor.

Sâkiyâ şun kadeh-i hicrân beni hâk itmedin

Çün harâb eyler olayın bâri ben mest-i harâb (Muhibbî, g. 169/3)

Ey içki sunan, ayrılık kadehi beni toprak etmeden, bir kadeh sun, madem ki (ayrılık şarabı) harap eder, ben bari harap sarhoş olayım.

Müyesser ola mı sâkî baña bu dâr-ı dünyâda

İçüp mest-i harâb olup yatup qalmak Qalatada (Helâkî, g. 126/1)

İçki sunan, bana bu dünya konağında içerek harap sarhoş olup Galata'da yatıp kalmak kolay olabilir mi?

1.4.1.1.4.4. Mest-i Lâ-ya'kıl

“Mest-i lâ-ya'kıl” ifadesi sözlükte; “sızmış, sarhoş” “aklı başında olmayan, yaptığı**ını** bilmeyen” anlamına gelmektedir. Şairler sarhoş olan insanın aklının başında olmaması durumundan hareketle bu ifadeyi kullanmışlardır.

Zâhidâ ‘aşk içre te’şîr eylemez Bâkîye pend

Mest-i lâ-ya'kıl bilürsin diñlemez efsâneyi (Bâkî, g. 509/6)

Ey zahid, Bâkî'ye aşk içinde nasihat etki etmez, bilirsin (ki) sızmış sarhoş olan (mecliste anlatılan) efsaneyi dinlemez.

Şöyle mest itdi Muhibbîyi lebüñ cāmı kim

Hergiz ayılmaya lâ-ya'kıl ola tâ dem-i şür (Muhibbî, g. 526/5)

Dudağının kadehi Muhibbî'yi öyle sarhoş etti ki, asla ayılmayıp kıyamete kadar sızmış sarhoş(gibi) kalacak.

1.4.1.1.4.5. Mest-i Müdâm

Mest-i müdâm sözlükte “*Perpetually drunk; habitual drunkard (daimi sarhoş)*”¹²⁹, “devamlı her zaman sarhoş” anlamlarına gelmektedir. Şairler sarhoşluk kavramını anlatırken sarhoşluğun farklı bir hal olduğundan bahsetmişlerdir. Bu sebeple şiirlerde bu ifadeyi kullanarak sarhoşların içinde buldukları bu farklı durum anlatılmış ve farklılık yaratan bu halin ilahî kavramlar olduğu ifade edilmiştir.

Şunup la'lüñ şarâbından beni mest-i müdâm eyle

Gedâ isem n'ola himmetle sulţân eyle sulţânım (Hayretî, g. 284/3)

Sultanım, dudağının şarabından sunarak beni devamlı sarhoş et, dilenci isem ne çıkar bana himmet (ederek) beni sultan yap.

Şarâb-ı lâyezâliden şu kim mest-i müdâm oldı

Ana hüşyârlık ‘âlemde bir lahza harâm oldı (Hayretî, g. 462/1)

¹²⁹ Sir James Redhouse, a.g.e., s.763.

Allah (aşkının) şarabından devamlı sarhoş (haline gelen kimseye) dünyada bir anlık ayıklık haram oldu.

Mey içüp mest-i müdām olmayıcağ ey Bâkî

Ne gönül bağlasun âdem bu harâb-âbâde (Bâkî, g. 423/7)

Ey Bâkî, insan şarap içip devamlı sarhoş olmayacaksa bu dünyaya niçin gönül bağlasın.

Ey Bâkî, şarap içmeyip sarhoş olmayan adam (Allah'ın yasaklarına uyan) niçin bu harap yere (dünyaya) gönül bağlasın.

Şarâb-ı 'ışk ile Nev'î gibi mest-i müdām olmak

Bakup bu ni'met-i dünyāya hayrân olmadan yegdür (Nev'î, g. 133/5)

Aşk şarabı ile Nev'î gibi, devamlı sarhoş olmak bu dünyanın nimetlerine bakıp hayran olmaktan daha iyidir.

1.4.1.1.4.6. Mest-i Ser-girân

Sözlükte; “whose head is heavy with drink, intoxicated (başı içkiyle ağırlaşmış kişi)”, “Ağır, sersem, mahmur, sarhoş” anlamlarına gelmektedir. Şiirlerde çok fazla kullanılan bir adlandırma değildir.

Meclisüñ şüh-ı gül-'izârların

Ġonca-veş mest-i ser-girân idelüm (Bâkî, g. 328/7)

Meclisin gül yanaklı güzellerini gonca gibi çok sarhoş edelim.

Bezm-i gülşenden götürürler giderler gülleri

Beñzer olmuşlar durur gâyetde mest-i ser-girân (Hayretî, k.15/8)

Gülşen meclisinden gülleri götürüp giderler (onlar) çok sarhoş olmuşlara benzerler.

1.4.1.1.4.7. Katı Mest

Katı kelimesi sözlükte “Çok, çok ziyade, pek şiddetli, iyice, sıkı sıkı, gayet” anlamlarına gelmektedir. Buradan hareketle “katı mest” ifadesinin çok sarhoş anlamına geldiği söylenebilir. Katı mest ifadesi çok fazla kullanılmamakla birlikte mest başlığı altında konu edilmiştir.

Tāb-ı ruḥuñla la‘lũñ añan ‘aqlın aldurur

Şevk ile içse kişi meyi katı mest olur (Bâkî, g. 97/2)

Yanağının parlaklığıyla lal gibi dudağını zikreden aklını (aşkına) kaptırır. Nitekim eğer bir kişi şarabı çok istekli içerse çok sarhoş olur.

1.4.1.1.4.8. Nîm-mest

Nîm-mest ifadesi sözlükte “Yarı sarhoş” anlamına gelmektedir. Şiirlerde az kullanılan bir ifadedir.

Ey Türk-i nîm-mest bu cānum ḥarābdur

Yağduñ ḥazîn göñlümi bu ne ‘itābdur (Muhibbî, g. 1039/1)

Ey yarı sarhoş Türk bu canım haraptır. Hüzünlü gönlümü yaktın bu ne azarlamadır.

1.4.1.1.5. Müdâmî

Sözlükte; “Durmadan şarap içen” anlamına gelmektedir. Şiirlere çok sık konu olan bir adlandırma değildir.

Cür‘a-i cām-ı maḥabbet nüş iden abdāllar

Hergiz ayılmadılar şāhum müdāmiler gibi (Hayretî, g. 445/4)

Şahım, muhabbet kadehinin son yudumunu için abdallar devamlı içen sarhoşlar gibi asla kendine gelemeler.

1.4.1.1.6. Sekrân

“Sekrân” kelimesi sözlükte “*Sarhoş, mest*” anlamına gelmektedir. şiiirlerde çokça kullanılan bir ifade değildir.

Ey Muhibbî tañ degül gitmezse başından humâr

Câm-ı ‘ışkı nüş idüp anlar ki sekrân oldılar (Muhibbî, g. 458/5)

Ey Muhibbî aşk şarabını içip sarhoş olanların sabah sarhoşluğu başından gitmezse şaşılmaz.

1.4.1.1.7. Şârib

Şârib, kelime anlamı olarak “*işrete müptela*”, “*içen, içici*” demektir. Şiiirlerde çok kullanılan bir adlandırma değildir.

Gelüb hatt-ı lebûñ içdi bu gün mey yirine xanum

Anûñçün şehr-i hüsnûñ içre adı şârib olmışdur (Zâtî, g. 479/4)

Bu gün dudağının ayva tüyleri gelip şarap yerime kanımı içtiler. Onun için güzellik mahallesinde (ayva tüyelerinin) adı şarap içiciye çıkmıştır.

1.4.1.1.8. Yaman Sarhoş

Yaman kelimesi sözlükte “*Fena, kötü, hoş olmayan*”¹³⁰ anlamlarına gelmektedir. Yaman sarhoş ifadesi de çok içmiş, çok sarhoş, kötü sarhoş anlamına gelmektedir. Az kullanılan bir adlandırmadır.

Fuzûlî gayr ile hâlvet meger bezm etmiş ol gül-rûh

Raķīb-i kec-revi gördüm bu gün bari yaman ser-hõş (Fuzûlî, g.134/7)

Fuzûlî, galiba o gül yanaklı (güzel) başkası ile tek başına meclis düzenlemiş. Eğri yürüyen rakibi en azından bugün kötü sarhoş olmuş gördüm.

¹³⁰ T.D.K. a.g.e., C. VI s.4261.

1.4.1.2. Sarhoşluğun Tanımı

Çalışmanın bu bölümünde klasik edebiyatımızda tasvir edilen sarhoşluk kavramı ile alakalı bilgiler vermek amaçlanmaktadır. Edebiyatımızda sarhoşluk, şarap içmenin doğal bir etkisi olmanın yanı sıra, aynı zamanda Allah sevgisiyle kendinden geçme (vecd) halinin sembolik ifadesidir. Bu iki kavram öylesine iç içe geçmiştir ki birini diğerinden ayırmak oldukça zordur. Şairler de bahsedilen zorluğun farkındadır. Bu sebeple şiirlerini anlam ve estetik değerler açısından zenginleştirmek amacıyla sarhoşlukla ilgili tevriyeli kullanımlar oluşturmuşlardır. Şiirleri ve anlamlarını ayrıştırma işi de okuyucu ve araştırmacılara kalmıştır.

Şairler bu ayrımı kolaylaştırmak amacıyla bazen belirli ipuçları bırakmış bazen de doğrudan doğruya bahsettikleri kavramların gerçek şarap yahut ilahî şarap olduğunu beyan etmişlerdir.

Ser-â-ser bu toköz eflâk anuñ mihriyle raqs eyler

Zemîn ser-mest olub yatur anuñ ‘ışkı şarâbindan (Zâtî, g. 1004/3)

Baştan başa bu dokuz kat gök yüzü onun aşkıyla dans eder (döner), yeryüzü de onun aşk şarabından sarhoş olup yatmaktadır.

Zâtî, beyitte çok net bir şekilde ilahî aşkı tanımlamıştır. İlahî aşk; coşkunluk verme, kendinden geçirme, ne yaptığını bilememe gibi etkileri vermesi sebebiyle şairlerimiz tarafından âdeta şarapla özdeşleştirilmiştir. Zâtî, beyitte (eski astroloji bilgisi ışığında¹³¹) dokuz kat gökyüzünün dönme sebebinin Allah aşkına, aynı şekilde yeryüzünün hareketsiz bir şekilde durmasını da ilahî şaraptan sarhoş olarak sızmasına bağlamaktadır. Şairin bu ifadeleri (zaten mevcut olan bir durumu güzel sebeplerle süsleyerek) “hüsn-i talil” sanatı yaparak şiirine yansıtmıştır. Beyitte yer alan “mihir” kelimesinin bir anlamı da “güneş” tir. Ayrıca “raks” kelimesinin fizik bilimindeki anlamı “salınım; düzenli olarak hep aynı konumlardan aynı hızla geçen bir nesnenin hareketi, raks.”, “yatmak” fiili “Yatay bir yerde durmak, bulunmak” anlamına gelmektedir. Beyiti, kelimelerin bu anlamlarını yükleyerek nesre çevirdiğimizde ise; *“Baştan başa bu dokuz kat gök yüzü onun güneşiyle birlikte düzenli bir yörüngede hareket eder, yeryüzü onun aşk şarabından sarhoş olup yatay*

¹³¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Atilla Şentürk, Osmanlı Şiir Antolojisi.

bir düzlemde durmaktadır.” anlamına ulaşmaktayız. Bu anlam o dönemin fizik bilimine de uygundur. Beyit değerlendirildiğinde şarabın, aşkın, sarhoşluğun birer simge olarak kullanıldığını görmekteyiz. Beyit bununla beraber klasik edebiyat şairlerimizin sahip olduğu astronomi bilgisini açıklaması ve klasik edebiyatta sadece şarabın, aşkın, sarhoşluğun değil, şiirlerde kullanılan diğer kelime kadrosunun da görünenin çok ötesinde anlam tabakaları oluşturduğunu göstermesi yönünden çok önemlidir.

Kendümi āhiretde daħi bulmayam gibi

Şol deñlü mest itdi ki Bezm-i Ezel beni (Zâtî, g. 1488/4)

Ezel meclisi beni kendimi ahirette dahi bulamayacak kadar sarhoş etti.

Örnekte yer alan ezel meclisi kavramı, beyti hemen tasavvufî manaya yöneltmektedir. Ezel meclisi; Allah’ın ruhları yarattıktan sonra onları toplayarak konuştuğu ve söz aldığı inancından hareketle kurgulanmış bir kavramdır. Allah ruhlara “Ben sizin rabbiniz değil miyim?”¹³² diye sormuş bütün ruhlar da Allah’a “Sen bizim rabbimizsin” diyerek söz vermiştir. İşte ezelde olduğu varsayılan bu olay edebiyatımızda sıkça kullanılan mazmunların oluşmasına sebep olmuştur. Zâtî’nin beyitte sadece adını zikrettiği bu meclis, arkasında işte böyle bir kurgu taşımaktadır. Şair, bu mecliste Allah’la yüz yüze geldiği için Allah aşkını tatmış ve o aşkın etkisiyle sarhoş olup kendinden geçmiştir. Ama bu sarhoşluk alelade bir sarhoşluk değildir. Çünkü; şair bırakın bu dünyayı ölüp tekrar dirildikten sonra bile bu sarhoşluğun etkisini taşıyacakmış gibi hissetmekte ve kendini bile bulamayacağını ifade ederek ezel sarhoşluğunun bu dünyada devam ettiği inanışını anlatmıştır.

Seni hüşyār yazdılar beni mest

Çalem-i şun‘da ħatā n’eyler (Bâkî, g. 164/5)

(Ey sofı) Seni ayık, beni sarhoş olarak yazdılar yaratıcının kaleminde hata ne arar.

---

¹³² Araf Suesi 172-173. ayet. “Rabbin, insanoğlunun sulbünden soyunu alıp devam ettirmiş, onlara: "Ben sizin Rabbiniz değil miyim" demiş ve buna kendilerini şahit tutmuştu. Onlar da: "Evet şahidiz" demişlerdi. Bu, kıyamet günü, "Bizim bundan haberimiz yoktu" dersiniz veya "Daha önce babalarımız Allah’a ortak koşmuşlardı, biz de onlardan sonra gelen bir soyuz, bizi, boşa çalışanların yaptıklarından ötürü yok eder misin?" dersiniz diyedir.”

Bâkî beyitte ayık ile sarhoş kelimelerini ele alarak kader inancına göndermede bulunmuştur. Şair beyitte, “Allah seni aşktan habersiz beni ise aşktan sarhoş olmuş olarak yarattı” diyerek bu inancı gözler önüne sermektedir. Şair bir insanın ayık ya da sarhoş (Allah aşkına sahip olma) olmasının nedenini, ezelde Allah’ın takdir ederek “Levh-i Mahfuz” a yazmasına bağlamıştır. Bu vesileyle insanların yapabilecekleri bir şey olmadığını kısacası takdir-i ilahî kavramını anlatmış, ayrıca yaratıcının insanları ayık ya da sarhoş olarak yazmasında hataya yer olamayacağını da eklemiştir.

Olup ser-mest kıldum neş’e-i zevk-i lebüñ zikrin

Meye rāğıb olanlar küfrünü halka ‘ayān itdüm (Fuzûlî, g.201/4)

Sarhoş olup dudağının zevkinin neşesini zikrederek şaraba rağbet edenlerin küfrünü halka açıkladım.

Şair beyitte sarhoş olduğunu söylüyor. Şair, her sarhoş olanın bir şeyleri zikir gibi tekrar tekrar söylemesi olayını hatırlatarak, onun da bir zikri olduğunu anlatıyor. İşte şairin zikri de sevgilinin dudağını anmaktır. Birinci mısra da dudağın şaraba benzetilmesi ve şairin sevgilinin dudağını devamlı anması dolayısıyla sarhoş olması motifi vardır. İkinci mısra ise, birinci mısraın tasavvufî olarak anlamlandırılması gerektiğini izah eder. Çünkü şair şarap içmek isteyenlerin günah işlediğini insanlara açıkladığını söylemektedir. Bu durumda birinci mısra da yer alan sarhoşluk bizim idrak edemeyeceğimiz bir sebepten (Allah aşkından) oluşmak durumundadır. Bu sebeple şaire sarhoşluk veren sebep din dışı değil, dine uygundur. Ayrıca şair bu vesileyle şarap içenlerin günah işlediğini de beyite eklemiştir.

Cihān gözümde degül mest-i cezbe-i ‘ışkām

Ne cām-ı bāde vü ne kāse-i ‘arāk çekdüm (Nev‘î, g. 301/3)

Ben Allah sevgisiyle kendinden geçerek sarhoş olmuşum, dünya umrumda değil.(Bu halimin sebebi Allah aşkıdır) (yoksa) ne şarap kadehi ne de rakı kasesi(nden) içtim.

Nev‘î beyitinde, içinde bulunduğu sarhoşluğu anlatırken ne şarap kadehi ne de rakı kasesinden içki içmediğini söylemektedir. Sarhoşluğunun sebebini yukarıda yer alan beyitler gibi Allah aşkına bağlamaktadır. Bu beyitte de yer alan “cam, bade,

arak, kase, mest, çekmek” kelimeleri görünen anlam itibariyle içki içmekle alakalıdır. Ama beyitte yer alan cezbe ve aşk kelimeleri anahtar kelimeler olarak düşünülüp tasavvufî mana vermeye götüren kelimelerdir.

Rûz-ı mahşerde daği ayılmayam

Olmışam cām-ı lebünden öyle mest (Muhibbî, g.226/4)

Dudağının kadehinden öyle sarhoş olmuşum ki mahşer gününde bile kendime gelmeyeyim.

Muhibbî'nin bu beyiti yukarıda kısaca açıklamaya çalıştığımız Zâtî gazeliyle yakın anlamlar içermektedir. Muhibbî, sevgilinin dudağını içi şarapla dolu bir kadehe benzetmiştir. Şair, bu şarapla sarhoş olmuştur. Bu şarap, şairi öyle bir sarhoş etmiştir ki yeniden dirilişin olacağı mahşer gününde bile kendine gelmesi zordur ve zaten kendine gelmek istememektedir.

Her kişi cām-ı mül ile mest olur ammā ki ben

İçeli ‘ışkuñ şarābın oluram her bār mest (Muhibbî, g. 228/2)

Her insan şarap kadehi ile sarhoş olur ama ben aşkın şarabını içtiğimden beri devamlı sarhoş oluyorum.

Şair beyitte sarhoşluğun iki çeşit olduğunu açık bir dille anlatmaktadır. Muhibbî, sarhoşluğun iki türlü olabileceğini söylemektedir. Bunlardan ilki; şarap içerek sarhoş olmak, ikincisi ise; aşk şarabından, ilahî şaraptan içerek sarhoş olmaktır. Şair, insanın ilahî şarap içerek sarhoş olması durumunda devamlı surette sarhoş olarak kalacağını çünkü; aşk şarabının tarif edilemez bir kavram olduğunu izah etmeye çalışmıştır.

Beni mest eyledi ‘ışkuñ şarābı

Beni şanur görenler içmişem mül (Muhibbî, g. 1655/3)

Aşkın şarabı beni sarhoş etti (öyle ki) beni görenler şarap içti sanır.

Muhibbî, aşk şarabından sarhoş olduğunu fakat etrafındaki insanların (içindeki durumu bilmedikleri ve anlamadıkları için) onun, şarap içerek sarhoş olduğunu zannettiklerini söylemektedir.

Bi-ḥamdillāh geçüp hüşyârlıktan
Bekâ cāmın çeküp mestâne oldum (Hayretî, g.326/4)

Allah'a şükürler olsun ki bekâ kadehini çekip ayıklıktan vazgeçip sarhoş oldum.

Beyit barındırdığı kelimeler yönüyle tasavvufî bir şiir olduğunu anlatmaktadır. “hamd, huşyârlık, bekâ” bu kelimeler dinî içerikler ihtiva eden kavramlardır. “cam, mestane ve çekmek” kelimeleri ise edebiyat geleneği çerçevesinde kullanılan ve ilahî aşkı simgeleyen sözcükler olarak beyitte yer almıştır. Hayretî, ayıklıktan vazgeçip ebedilik kadehini içip sarhoş olduğu için Allah’a şükretmektedir. Bunun sebebi şairin ilahî aşkın içerdiği ve başkaları tarafından sezilemeyen gerçeklerine ulaşmış olmasıdır denilebilir.

1.4.1.3. Sarhoşluk Halleri

Sarhoşluk, klasik edebiyatımızda sıkça işlenen konulardan bir tanesidir. Bundan dolayı sarhoşluğun etkisiyle meydana gelen bazı durumlar, sarhoş insanların yaşadıkları ve hissettikleri şiirler içinde kendine uygun yerler bulmuştur. Çalışmamızın bu bölümünde edebiyatımızda sarhoşluk sebebiyle meydana gelen hallerin, şairlerin beyitlerinden nasıl yansıdığını görmeyi amaçlamaktayız.

1.4.1.3.1. Sarhoş Bağırır

Sarhoş olan insanlarda meydana gelen farklılıklardan ilki yüksek sesle konuşma eğilimidir. Vücutta yayılan alkol duyu organlarını ve beyni etkilediği için sarhoş insanlar yüksek sesle konuşmaya başlayıp bağırıp çağırırlar. Şairlerimiz bu olayı şiirlerine güzel beyitlerle aktarmışlardır.

Ṭuydılar sākī metā‘-ı vuşlatuñ hicrānını

Ƙıldı pür bāzār-ı bezmi nāle-i mestāneler (Zâtî, g. 450/3)

(Ey) sakî (sarhoşlar) kavuşma malının defosunu öğrendiler (bu yüzden) bağırtiları dünya pazarını doldurdu.

‘İd ü gül hem-şoĥbet oldı cām-ı zer şundı hilāl

Göklere çıksa yiridür na‘re-i mestān eger (Bākî, k. 13/2)

Bayram ve gül birlikte sohbet ettiler, hilal onlara (sâkî olup) altın kadeh sundu. Sarhoşların bağırtısı bu sebeple çok yükselirse şaşılmaz.

1.4.1.3.2. Sarhoş Kendini Bilmez

Sarhoş olan insan alkolün etkisiyle kendisini, ne yaptığını, ne söylediğini bilemez. Şairlerimiz bu durumu da şiirlerinde anlatmışlardır. Yukarıda da bahsettiğimiz üzere sarhoşların kendini bilmemesinin iki sebebi vardır. Şarap ve ilahî aşk. İlahî şarap insana öyle bir sarhoşluk verir ki âşık yerle gökyüzünü ayırt edemez, etrafında yer alan her şeyi sarhoş olarak görür, nerede yatıp kalktığını bilemez duruma gelir. Genel olarak değerlendirdiğimizde sarhoş- ilahî aşk sarhoşu- kendisini ve yaptıklarını bilmez-bilemez.

Yürürem ser-mest-ü-şeydâ-vü-özüm-den bî-haber

İçmeyen ‘ışkuñ meyin bilmez benüm keyfiyyetüm (Zâtî, g. 922/3)

Ben sarhoş, çılgın ve kendimi bilmez bir şekilde gezerim. Aşkının şarabını içmeyen benim durumumu bilmez.

Zâtî, beyitte kendisinin aşk şarabından içtiğini ve bu şaraptan içmeyen insanların şairin içinde bulunduğu durumu anlayamayacaklarını söylemiştir. İçilen aşk şarabı (gerçek şarap gibi) insanı sarhoş, çılgın ve kendisinden habersiz hale getirmektedir.

Ey hoş ol mest ki bilmez gam-i ‘ālem ne imiş

Ne çeker ‘ālem için gam ne bilir gam ne imiş (Fuzûlî, g.131/1)

Ey sarhoş, rahat ol (sen) ki dünyadaki gam nedir bilmiyorsun, gamın ne olduğunu bilmediğinden dolayı dünya için gam çekmiyorsun.

Şair, sarhoş olanların gam, sıkıntı, keder gibi insanı üzen kavramlardan uzak, habersiz olduğunu söylemektedir. Burada da sarhoşluk iki anlamda kullanılmıştır. Beyitteki sarhoşluk hem Allah aşkından meydana gelen sarhoşluk hem de içki sarhoşluğudur. Kendini Allah’a adayan insan için ne dünya ne de dünyada çektiği,

çekeceği sıkıntılar önemli değildir. Fuzûlî sarhoşluğun iki çeşidinin ortak yönlerini bir arada kullanarak aynı beyitte iki farklı anlam tabakası meydana getirmeye çalışmıştır.

Şahn-ı bâğı tıtdı encüm gibi nergis şöyle kim

Mestler fark eylemez yirden gögi eyler gâlaṭ (Bâkî, g. 222/2)

Bağın meydanını nergis çiçeği yıldız gibi öyle (bir) kapladı ki sarhoşlar yanılıp gökyüzü ile yeryüzünü birbirinden fark etmezler.

Şöyle mest itdi beni bu cām-ı ‘aşk-ı Lā-yezel

Ṭañ mı sansam ‘arş u ferş ü şahra vü kuhsār mest (Hayâlî Bey, Y. G.)

Lâ-yezâl(olan Allah)ın aşk şarabı beni o kadar sarhoş etti ki yeri, göğü, çölleri ve dağları sarhoş sansam ayıplanmaz.

Rāh-ı ‘ışka ger girürseñ ayağun mestāne bas

Şöyle kim hîç olmasun yanunḍa fark-ı pā vü ser (Nev‘î, k.12/20)

Eğer aşk yoluna girersen, ayağını sarhoş gibi öyle bir bas ki yanında ayak ve başın farkı kalmasın.

Şöyle mest itdi dili cür‘a-i cām-ı la‘lün

Kendüzin fehm idemez kande düşüp kande yatur (Muhibbî, g. 734/4)

Senin lal taşı gibi dudağının kadehinde bir damla (bile) gönlü öyle sarhoş etti ki, nerede düşüp nerede yattığını kendisi de anlayamaz.

1.4.1.3.3. Sarhoş Sırrını Söyler

Sarhoşluk, insanın vücudunda meydana gelen alkol zehirlenmesi olarak da tanımlanmaktadır. Alkol, vücuda girdiğinde duyuların ve dolayısıyla beynin çalışmasını engeller. Beyin fonksiyonları düzgün çalışmadığı için önemli-önemsiz bütün bilgiler sarhoşların ağızlarına dökülür. Eskiden olduğu kadar bugün de kullanılan bilgi edinme tekniklerinden biri, insanı sarhoş ederek ağzından bilgi almaktır. Tabi ki günümüzün teknolojik şartlarıyla 16. yüzyılın şartları kıyaslanamaz. O dönem için başkasından bilgi almanın en yaygın yolunun insanı sarhoş etmek olduğunu beyitlerden anlamaktayız. Şairler sarhoşun sır söyleme huyunu

sevmemektedir. Çünkü; şairlere göre saklanması gereken en büyük sırlardan biri de “Allah aşkı”dır.

Açılma cām-ı bāde-i gül-gūna gonca-vār

Nāzūkluk ile la‘l-i lebūnden haber çeker (Bâkî, g. 163/4)

Gonca gibi, gül renkli şarabın kadehine içini açma. (O) nezaket yoluyla senin lal taşına benzeyen dudağından bilgi alır.

Bâkî, tam olarak yukarıda anlatmaya çalışılan bilgilere ışık tutan bir beyit oluşturmuştur. Şair içki içen sevgilisine nasihat ederek sırlarını şarap kadehine anlatmamasını istemektedir. Çünkü kadeh bir casustur ve sevgilinin ağzından haber almaya çalışmaktadır. “Çekmek” kelimesinin zorla almak anlamı da olduğu düşünülürse beyitte sarhoş ederek bilgi alma sahnesi âdeta canlandırılmıştır.

Degül taq̄vīden itsem bāde terkin vehmüm andandur

Ki izhār eyleyem halk içre ‘aşkın nā-gehān ser-hōş (Fuzûlî, g.134/3)

Şarabı terketme sebepim günahtan sakınmak değil, (şarabı terketme sebepim) korkum sarhoş bir haldeyken halkın içinde ansızın aşkımı açıklamaktır.

Klasik edebiyatımızda aşk saklanması gereken çok büyük bir sırdır. Âşık, aşkını saklamak için her şeyi yapar. Başkaları tarafından hor görülmeye, aşağılanmaya bile sesini çıkarmaz. Bazı durumlarda ise âşığın bu sırrı saklamak için yapabileceği bir şey kalmaz. Bazen kanlı gözyaşları ile bu sırrı ifşa eder bazen de (âşk sarhoşu olduğu için) sarhoşlar gibi beyni düzgün çalışmadığından aşk sırrını açıklar. Fuzûlî ise sırrını saklayabilmek için elinden geleni yapmaktadır. Hatta insanların içinde birdenbire aşkını açıklamaktan korktuğu için şarap içmeyi bile bırakmıştır.

Mey-i ‘ışkuñla ser-mest olduğum ilden nīhān q̄almaz

Muḥāl-i ‘aḳldur kim şahlaya rāzın nīhān ser-hōş (Fuzûlî, g.134/5)

Aşkının şarabıyla sarhoş olduğum halktan gizli kalmaz. Sarhoşun sırları gizli tutması akla aykırı bir şeydir.

Sarhoşların sır saklayamaması beyite sanki bir mizah unsuru gibi işlenmiş ve alaycı bir üslupla ele alınmıştır. Fuzûlî, aşk şarabıyla sarhoş olduğunu insanlardan

saklayamayacağını söyler. Çünkü; sarhoş insan yürümesi, konuşması, ağız kokusu ve sır saklayamama gibi özellikleri sebebiyle hemen fark edilir. Aşk sarhoşunun da buna benzer özellikleri vardır. Şair, sarhoşun sırlarını saklama ihtimalini olmayacak bir düşünce olarak görmektedir.

Şarāb-ı ‘ışk ile Yahyāyı mest idüp sākī

Ümīddür niçe rāz-ı nihānı söyledelüm (Yahyâ Bey, g. 272/7)

Sākī, “gizli sırrını söyletelim” ümidiyle aşk şarabı ile Yahya’yı sarhoş eder.

Sırr-ı ‘ışkı fāş iderse göz yaşı olmaz ‘aceb

Çün ola gelmişdür eyler sırrını izhār mest (Muhibbî, g. 228/3)

Göz yaşı, aşk sırrını açıklarsa şaşılmaz, çünkü sarhoş sırrını saklayamaz, bu hep böyle olmuştur.

Cām-ı la‘lūñden Muhibbīyi katı mest eyledūñ

Çorçum oldur sırr-ı ‘ışkuñ ‘āleme ifşā olur (Muhibbî, g. 616/5)

Lal taşı gibi olan dudağının kadehiyle, Muhibbî’yi iyice sarhoş ettin. Korkarım sana duyduğum aşkın sırrı tüm dünyaya yayılacaktır.

O pür-sāğār lebin görmiş şürāhī bağı kan olmuş

Anuñ lu‘b ile ağızından haber çekdüm haber çekdüm (Muhibbî, g. 1990/4)

O dolu kadeh(gibi olan) dudağını görüp sürahinin bağı kan olmuş. Onun hile ile ağızından ne sırlar öğrendim.

1.4.1.3.4. Sarhoş Ağlar

Sarhoşların yaygın özelliklerinden birisi de anlık yaşadığı duyguları bir patlama şeklinde çok yoğun olarak yaşamasıdır. Sarhoş neşelendiği zaman bağırır, kendinde olmadığı için sırlarını anlatır ve üzüldüğü bir olay, anı ya da sevgilisi aklına gelince de ağlar. Bu durum neredeyse her sarhoş olan kişide gözlemlenebilir. Şairler bu konuyu şiirlerinde işlemişlerdir.

Mest olub ağladı ol serv-i gül-endām bugün

Gözinūñ yaşı döküldi gül-i bādām gibi (Zâtî, g. 1552/3)

Boyu gül gibi nazik olan servi bu gün sarhoş olup ağladı, göz yaşı da badem çiçeği gibi döküldü.

Her kişi bezm-i cihân içinde bir hâletdedür

Şem‘ yanmakta şürâhi gülmede ağlar mest (Hayâlî Bey, g. 1/3)

Dünyada herkes (farklı) bir hal içindedir; mum yanmakta, sürâhi gülmekte, sarhoş ise ağlamaktadır.

La‘lûñ añdum feraħdan yoğ yire ƙan ağladum

Gah olur meclis içinde yoğ yire ağlar mest (Muhıbbî, g. 228/4)

Dudağını andım da yok yere çok üzülererek göz yaşı döküm. Zaman olur, sarhoş mecliste böyle gereksizce ağlar.

1.4.1.3.5. Sarhoş Güler

Sarhoşların gülmesi de ağlaması gibi sıradan olaylardan biridir. Çünkü sarhoşlar ani duygu patlamaları yaşamaktadır. Aşağıdaki beyitte şair ağlamak ve gülmek kavramını iç içe kullanmıştır. Şair ağlamasına sebep olarak çok gülüp mutlu olmasını göstermektedir.

Ėam degüldür ‘âşık-ı sermest olanlar ağlamak

Bezm-i Ėam içinde gülmekdendür ey yâr ağlamak (Hayretî, g.186/1)

Ey sevgili, Ėam meclisinde sarhoş âşıkların ağlaması, sıkıntı verici bir durum değildir (burada) ağlamak gülmekten dolaydır.

1.4.1.3.6. Sarhoş Kavga Eder

Çalışmaya kaynak olan divanlar taranıyorken dikkati çeken diğer bir unsur da sarhoşların kavgacı yanlarının şiire taşınması olmuştur. Sarhoşlar, kendilerine hakim olmadıkları için, sinirlendikleri zaman ya da ortada bir neden yokken kavga etme eğilimindedir. Klasik edebiyatımızda çizilen sarhoş karakterinin belirgin özelliklerinden biri, yanında dönemin meşhur silahı hançerle dolaşmasıdır. Sarhoş kavga yaptığı zaman sonuçta ölüm olmasa bile silahına sarılacağı için mutlaka kan

olmaktaydı. Bu sebeple “sarhoş” kelimesinin geçtiği beyitlerde hançer, kan kelimelerinin de sık sık kullanıldığını görmekteyiz.

Çeşm-i cellādın anuñçün bağlamış ol pādişā

Mest olub ğavġā için yanına hançer bağlamış (Zâtî, g.584/1)

O padişah, sarhoş olup kavga için iki yanına hançer bağladığından dolayı, cellat gözünü(öldürme işinden) alıkoymuş.

Hāy-ı hūdan geçmedi meyhāneden gelmiş gibi

Görmedim şōfî gibi ‘ālemde bir ğavġā-perest (Hayâlî Bey, 6/3)

Sufî, meyhaneden gelmiş gibi eğlencedeki gürültüsünden vazgeçmedi, dünyada onun gibi kavgayı tapan birini görmedim.

1.4.1.3.7. Sarhoş Cana Kast Eder/ Kan Eder

Yukarıdaki başlıkta da değinildiği gibi klasik edebiyatta şiirlere konu olan sarhoş karakterinin eli kanlıdır. Sarhoş, elindeki silahıyla (sonuçta ne olacağını düşünemediği için) kavga ettiği insanların canına kast eder ya da onları yaralar.

Dedüm merdümlerüñ hançer çeküb cān kaşdin eylerler

Dedi ma‘zūr tūt billāh ikisi daħi ser-ħoşdur (Hayâlî Bey, g. 139/2)

Gözlerin hançer çekerek canımı almaya kast ediyorlar dedim, dedi ki; (onların) kusuruna bakma ikiside sarhoştur.

Ƙan iden çeşm-i mestidür dā’im

Leb-i mey-gūnı ehl-i şöħbetdür (Nev‘î, g. 88/5)

Her zaman kan döken sarhoş gözüdür. Şarap renkli dudağı(ise) sohbet ehlidir.

Cellād-ı çeşmi hūnum içerse ‘aceb degül

Mest olsa bir kişi lābūd anuñ kaşdı cānedür (Muhibbî, g. 454/4)

Göz celladı, kanımı içerse şaşılmaz. Zira insan sarhoş olduktan sonra onun kasti canadır.

Bu gün mestāne bir kaç beyt ile a‘dāyı vaşf itdüm

Kiminüñ başını yardım çıkardum kiminüñ gözün (Zâtî, g. 1103/2)

Bugün sarhoşça birkaç beyit ile düşmanı tasvir ettim. Kiminin başını yardım kiminin gözünü çıkardım.

1.4.1.3.8. Sarhoş Silah Taşır

Şiirlerimizde anlatılan sarhoş tipinin bir özelliğinin de silah taşınması olduğunu belirtmiştik. Şairler sevgilinin yan bakışını insanı öldürücü derecede güçlü olması sebebiyle cellâda, kılıca, hançere benzetmişlerdir. Bakma eylemini gerçekleştiren göz ise sarhoştur. Bu iki kavram bir araya gelince sarhoşun silah taşınması, kan yapması, cana kast etmesi, hançer çekmesi gibi hadiseler şiirlerde kendilerine yer edinebilmişlerdir.

Bezm-i meydür güzelüm kıan ola şâyed arada

Çekmesün hançerini gamzelerüñ mestâne (Bâkî, g. 437/3)

Güzelim, şarap meclisidir eğer meydanda kan (akma) ihtimali (olursa) gamzelerin hançerlerini sarhoş bir şekilde çekmesin.

Döstar bilsem günâhum neyledüm ol dil-bere

Hışm idüp mestâne çeşmi katlüme hançer çeker (Figânî, g. 20/2)

Ey dostlar o güzele ne hata yaptığımı bilseydim (üzülmezdim) sarhoş gözleri öfkeyle beni öldürmek için hançer çeker.

Bezm-i gülşende bıçağı düşmez elden süsenün

Ġālibā ġāyetde mest olmuş durur ol nābekār (Hayretî, k.16/14)

Gülşen meclisinde süsen çiçeğinin elinden bıçak düşmez, galiba o işe yaramaz çok sarhoş oldu.

Yine mest oldu cānānum ele aldı revān hançer

İçelden hün-ı ‘uşşākı olubdur hün-feşān hançer (Muhibbî, g. 505/1)

Sevgilim, yine sarhoş oldu, kan akıtan hançerini eline aldı. Âşıkların kanını içtiğinden beri hançer, kan saçmaya başladı.

1.4.1.3.9. Sarhoş Elbisesini / Yakasını Yırtar

Sarhoş kendinde olmadığı için ne yaptığını anlayamaz. Bazen bir hezeyan bazen kızgınlık sonucu üstünde başında ne varsa yırtarak kendini sâkînleştirir. Bu davranışın bir nedeni de sarhoşların kendilerini gösterme ve kanıtlama eğilimidir.

Dün gece gördüm gelür pür-şevk bir bedr-i temām

Yakasını şubh-veş çāk eylemiş destinde cām (Zâtî, g. 927/1)

Dün gece dolunay (gibi parlak yüzlü) neşe dolu birini gördüm elinde kadeh, yakasını sabah gibi yırtmıştı.

Mest olup ‘âşık-ı rüsvā yakasın çāk eyler

Düşüben küy-ı harābāta özin hāk eyler (Bâkî, g. 188/1)

Rezil âşık (Kalender) sarhoş olup yakasını yırtar. Meyhânelerin olduğu mahalleye gidip özünü toprak eyler.

N’ola şabrum yakası çāk olsa

Mest ü medhüş-ı cām-ı hicrānem (Bâkî, g. 330/4)

Sabrımın yakası yırtık olsa buna şaşılır mı? Ben ayrılık kadehinin şaşırması ve sarhoşuyum.

Menim çāk-i giribānum görüp ‘ayb eylemez ol kim

Görür ser-mest çıldukça anuñ çāk-i giribānın (Fuzûlî, g. 224/3)

Sarhoşun yırtık elbiseyle sokağa çıktığını gören kişi, benim elbise yırtmamı görünce beni ayıplamaz.

1.4.1.3.10. Sarhoş Oynar/ Raks Eder

Klasik edebiyatımızda sarhoşun sahip olduğu özelliklerden biri dans edip oynamasıdır. Bilindiği gibi eski eğlence meclisleri sazlı sözlü olurdu. Eğlenceye katılanlar sarhoş olmaya başlayınca müziğin etkisiyle dans etmeye başlardı. Bu dansın “dönüş şeklinde” olduğunu görmekteyiz. Gerçekten de sarhoşlar müziğin etkisine kolay kapılmaktadır. Klasik edebiyatımızda mevcut sarhoşların dansı ise sıradan bir dans değildir. Onlar aşk sarhoşu olduğu için dansları ilahî bir karakter taşır.

Her kişi bir usüle döner bu devr içinde

Bî-hüde sanma şofî raşş u semâ‘ ider mest (Helâkî, g. 11/3)

Ey sufi, her kişi bu devirde bir usule göre döner; sarhoşun dans etmesini boş sanma.

Büy-ı zülfünden hevâ başında var servün meger

Raşşa girmiş ol hevâdan şöyle kim oynar mest (Muhibbî, g. 214/6)

Saçının kokusundan, servinin başında arzu hasil olmuş; o delilikten dansa başlamış, sarhoşça oynamaktadır.

Künc-i mescidde nola zâhid ola mest-i semâ‘

Der-i meyhânede ol zevk irişür baña müdâm (Muhibbî, g. 1781/2)

Sofu mescit köşesinde semadan sarhoş olsa ne olur? O zevk bana meyhane kapısında her zaman erişir.

1.4.1.3.11. Sarhoşun Eli Titrer

İçkiyi fazla tüketen sarhoşların ellerinde, beyin uzuv koordinasyonunun eksikliğinden kaynaklı olarak titremeler meydana gelmektedir. Sarhoşun eli titrediğı için kadehini düzgün tutamayıp yere düşürme ihtimali oluşur. şairlerimiz buna benzer görsel olayları şiirlere yansıtmışlardır.

Muhibbî bade-i ‘ışkı içelden şöyle mest oldu

Degül kadîr eli ditrer aña řunmañ ayağ anda (Muhibbî, g. 2475/5)

Muhibbî, aşk şarabını içeli öyle sarhoş oldu ki (kadeh tutmaya) gücü yetmez eli titrer orada ona kadeh sunmayın.

Maħmür-ı meyün ‘âdet odur kim eli ditrer

La‘lün meyi cân ditredür ey kân-ı melâhat (Nev‘î, g. 28/4)

Şarap sarhoşunun elinin titremesi adet olduğu gibi ey güzellik madeni (lal taşına benzeyen) dudağının şarabı (da) canı titretir.

Nūş idüp haṭṭuñ zenaḥdānuñda la‘lūñ bādesin

Şöyle mest olmuş düşer şandum elinden sāğarı (Nev‘î, g. 502/3)

Ayva tüylerin dudak şarabını çene çukurundan içip öyle sarhoş olmuş ki elinden kadehi(nin) düşeceğini sandım.

1.4.1.3.12. Sarhoş Uyur/ Sızār

Sarhoşluğun son aşaması uykudur. Sarhoşlar çok miktarda içki içtikten sonra kendinden geçercesine bir uyku durumuna girerler. Sarhoşların bu durumu “sızmak” olarak nitelendirilir. Sızan insan kendini bilmez bir haldedir. Nerede yattığını, nerede olduğunu hatırlamaz. Günümüzde de kullanılan “küfelik” tabiri, çok içerek sızan insanların küfelere konularak evlerine götürüldüğü dönemlerden kalmıştır. İşte bu olay klasik edebiyatımıza konu olmuş ve şiirlere girmiştir.

Derd-i ‘aşkuñ ‘āşık-ı miskîni āḥır öldürür

Mestlik pāyāne yitse irişür elbette ḥ^wāb (Bâkî, g. 20/5)

Aşkının derdi, zavallı âşığı en sonunda öldürür. Sarhoşluğun sonunda elbette insana uyku bastırır.

Ol cām-ı şafā-baḥşı çün şevk ile nūş etdüm

Yatdum nice gün sarḥōş meyḥāne bucağında (Hayâlî Bey, g. 90/4)

O safâ bağıslayan kadehi arzuyula içtim; bir çok gün meyhane köşelerinde sarhoş bir halde yattım.

Nev‘î maḥabbet ehlini āgāh-ı ‘ışk ider

Mestānuñ uyḥusını ḥumār-ı şarāb açar (Nev‘î, g. 114/5)

Nev‘î muhabbet ehline aşktan haber verir. Sarhoşun uykusunu şarabın baş ağrısı uzaklaştırır.

1.4.1.3.13. Sarhoşa Nasihat Edilir

Sarhoşların içinde buldukları kötü durumdan kurtulmaları için arkadaşları başta olmak üzere toplumun hemen her kesimi nasihat yoluyla uyarılarda bulunurlar. 16. yüzyılda sarhoş olmak (içinde bulunulan toplum açısından) hoş karşılanmıyor ve cezalar veriliyordu. Bu sebeple gizlice içen sarhoşlara tavsiyeler veriliyor ve nasihat ediliyordu. Ama sarhoşlar tarafından bu öneriler pek hoş karşılanmıyordu. İşte aşk sarhoşu için bu nasihatlar acı, gereksiz ve anlamsız gelmekteydi.

Şerh-i ahvālüm saña meste naşīhat kimi telh

Telh güftāruñ maña maħmūra sāgar tek lezīz (Fuzûlî, g. 65/3)

Vaziyetimi anlatmam sana sarhoşa yapılan nasihat gibi acı (gelir), senin acı sözün bana sarhoşa verilen şarap gibi lezzetli (gelir).

1.4.1.3.14. Sarhoş Utanmaz

Sarhoşlar kendilerini bilmedikleri gibi yaptıkları işlerden herhangi bir kaygı da duyamazlar. Sarhoş insanlar, akılları başlarındaiken yapamayacakları işleri ya da söyleyemeyecekleri sözleri içkinin tesiriyle çekinmeden utanmadan söyleyebilirler. Bunun nedeni alkolün vücudu zehirleyerek şuuru örtmesidir. Klasik edebiyatta şairlerimiz, sarhoşluğun utanmayı ortadan kaldırmasını şiirlerinde sıkça kullanmıştır. Utanmanın ortadan kalkması, bazen sevgiliye duyulan aşkı ortaya çıkarır bazen kendi ayıplarını görmesini engeller bazen de aşk sarhoşluğunun etkisiyle dünyaya değer vermez hale gelmesine sebep olur.

Ey hoş ol ser-mestlik vakti ki ref' olub hicāb

Zevk-i mey bī-ihtiyār eyler saña mā'il meni (Fuzûlî, g. 291/5)

Ey (sevgili) sen rahat ol! Sarhoşluk vakti olunca utanma ortadan kalkar şarabın zevki beni ister istemez sana tutkun eder.

Dönme o meste ki göremez kendi 'aybını

Sana zarar gelen yire bak dīdebān gibi (Yahyâ Bey, k. 34/13)

Kendi ayıbını göremeyen sarhoşa dönme sana zarar gelen yere bir gözcü gibi bak.

Gözini korğağ öğretmez cihānı ‘aynına almaz

Maḥabbet cāmını nūş eyleyen ḥavf ile ‘ār itmez (Yahyâ Bey, g. 160/5)

Muhabbet kadehini içen gözünü korkak alıştırmaz dünyaya değer vermez korkusuz ve utanmaz (olur).

Ġonca-veş yāri ḳoyup ḳat ḳat ḥicāb-ı nāzda

‘Āşıkı ‘uryān idüp ser-mest ü bī-‘ār eyleyen (Nev‘î, g. 332/3)

Gonca gibi(güzel) sevgiliyi kat kat naz örtüsünde bırakıp, âşığı çıplak ederek sarhoş ve utanmaz eyleyen.

Pā-bürehne ‘āşıkam ben la‘li şevḳine müdām

İstemeñ benden selāmet olmışam bī-‘ār mest (Muhibbî, g. 214/2)

Ben ayak izine âşığım, dudağının devamlı arzulayıcısıyım. Benden doğru bir şey beklemeyin, utanmaz bir sarhoş olmuşum.

1.4.1.3.15. Sarhoş Sarhoşluğu İnkâr Eder

İçki meclislerinin en büyük sıkıntılarından biri, eğlenceye katılanların sarhoş olmasıdır. Eski dönemlerde içki sunmakla görevli olan sâkîler meclise gelenlerin hal, tavır ve hareketlerinden onların sarhoşluk durumunu takip ederdi. Çok sarhoş olanlar içki içmeye devam etmek isterlerdi. Böyle durumlarda sâkîler sarhoşlara boş kadeh sunarlardı. Kadehe uzanan sarhoş kendinden o kadar geçmiş olurdu ki kadehin içinde şarap varmış gibi içer ve bir süre sonra da sızardı. Bu işlemlerin takibi, sarhoşlarla ilgilenme işi sâkîlerin göreviydi. Şairler, sosyal hayatta yaşanan sarhoşluğu inkâr etme hadisesini şiirlerine de yansıtmışlardır.

Bildi ‘ālemler Ḥayālî saña şeydā olduğın

Añlanur biñ eylesün keyfiyyetin inkār mest (Hayâlî Bey, g. 1/7)

Hayâlî'nin sana tutkun olduğunu herkes öğrendi. Sarhoş, çakırkeyifliğini bin kez inkar etse de anlaşılır.

Dime mest olup ayak seyrini itdüğümüz

Kim ne dirse disün elden çoma inkârı şaşın (Yahyâ Bey, g. 336/3)

Sarhoş olup kadeh eğlencesi yaptığımızı (kimseye) söyleme, kim ne derse desin inkar etmeyi asla bırakma.

Bildiler dîvâne gönlüm saña 'âşık olduğın

Cünbişinden bellüdür diyüñ inkar mest (Muhibbî, g. 203/4)

Çılgın gönlümün sana âşık oluşunu öğrendiler, söyleyin sarhoşluğunu inkar etmesin (çünkü) hareketinden bellidir.

1.4.1.3.16. Sarhoş İçin Mal (Para) Kıymetsizdir/ Sahip Çıkamaz

Şarap içerek kendinden geçmiş insanlar etraflarında olup bitenlerden habersizdirler. Bu yüzden içki meclislerinde hırsızlık olayı çok yaygındır. Ayrıca sarhoşlar, içinde buldukları keyfiyeti para ve mülkle ölçülemeyeceğini söylerler. Hele ki bu sarhoşluk klasik edebiyatımızda yer alan aşk sarhoşluğu ise hiçbir şey o halin yerini tutamaz. Sarhoş dünyaları verseniz sarhoşluğundan vazgeçmek istemez.

Kem habâbın bādenüñ virmez Ferîdün tâcına

Güşe-i küy-ı hârâbat içre bir evgâr mest (Hayâlî Bey, g. 2/4)

Meyhane mahallesinin köşesinde kendinden geçmiş bir sarhoş; şarabın en küçük bir köpüğünü (dahi) Ferîdün'un tacına vermez. (değişmez)

Mest olup naqd-i dili yolda düşürmüş Nev'î

Mü-miyân bulmuş anı yoğsa Hasan Hân mı disem (Nev'î, g. 296/5)

Nev'î sarhoş olup can parasını yolda düşürmüş (onu) ince belli güzeller mi yoksa Hasan Han mı buldu desem.

Göñül tã oldu bî-ħod aldı ğamzeñ cãnumı tenden

Virür yağmaya naħdın gencüñ olğaç pãs-ban ser-ħõş (Fuzûlî, g.134/6)

Gönül kendinden geçince yan bakışın canımı vücudumdan aldı. Bekçi sarhoş olduğu vakit hazinedeki para yağma edilir.

1.4.1.3.17. Sarhoş Vücudunu Dağlar

Âşıklar sevgilerini göstermek için çeşitli davranışlarda bulunurlar. Klasik edebiyat metinlerinde bu davranışın en yaygın örnekleri elif çekmek ya da vücuduna dağ vurmaktır. Sarhoşlar içkinin etkisiyle (acı hissini azalması dolayısıyla) kızgın demiri vücutlarının değişik yerlerine basarlardı. Dağ yakmak olarak adlandırılan bu olay o dönemde sarhoşlar arasında yaygındı.¹³³

Şan benüm yãrum gibi mestãne bir maħbũbdur

Lãlenũñ ğülşende gördüm sãnesinde dãğı var (Hayretî, k.16/11)

Ēül bahçesinde, lalenin göğsünde yanık yarası olduğunu gördüm sanki benim sevgilim gibi sarhoş bir güzeldir.

1.4.1.3.18. Sarhoş Yürümekte Zorlanır

Bilindiğı gibi sarhoşluğun en belirgin alamet-i farikalarından biri denge sıkıntısı, dolayısıyla yürürken zorlanmasıdır. Sarhoşlar beyinlerinde meydana gelen etkilerden dolayı düzgün bir hat üzerinde yürüyemezler. Onlar bir sağa bir sola hareket ederler. Şairlerimiz bu durumu bazen buzun üzerinde yürüyemeyen insanların durumuna, bazen de içki eğlencelerinde kadehlerin devretme esnasında meydana gelen karışıklıklara benzetmişlerdir.

Memerr-i nãs buz olmuş mişãl-i mestãne

Ŧuramaz ayağı üstinde pãdişãh u gedã (Yahyã Bey, k. 26/18)

¹³³ Ayrıntılı bilgi için bkz. çalışmamızın “Şarap Kavramıyla Birlikte Kullanılan Halk İnançları ve Adetleri” bölümü.

İnsanların yürüdüğü yerler buz tutmuş üzerinde padişah(da) dilenci(de) sarhoş gibi yürüyemez.

Şöyle mest itdi senüñ cām-ı lebüñ anları kim

Yürüdükçe ıolaşur ayağı peymānelerüñ (Nev'î, g. 242/2)

Dudağının şarabı, kadehleri öyle bir sarhoş etti ki kadehlerin ayakları yürüdükçe dolaşır.

1.4.1.3.19. Sarhoş Verdiği Sözü Unutur

Sarhoş olan insanlar içkinin etkisinden kurtuldukları zaman ne yaptıklarını ne söylediklerini hatta nerede yattıklarını bile hatırlayamazlar. Sarhoşluğun bu etkisi sarhoş olanlar için değil ama sarhoşken onlardan söz alan insanlar için büyük sıkıntılar teşkil eder. Çünkü sarhoşun, ayılınca akşam verdiği sözü hatırlama ihtimali çok düşüktür. Şairlerimiz de şiirlerinde, sarhoşların verdikleri sözü unutmasıyla ilgili durumu anlatmışlardır.

Yad ile içdüğüne ağlamazam kōrkum odur

Mest olup eyledüğüñ 'ahdi ferāmüş idesin (Nev'î, g.362/2)

(Eskileri) hatırlayarak şarap içtiğın için ağlamıyorum sarhoş olup verdiğın sözü unutma ihtimalinden korkuyorum.

Seni bir cür'a ile yād ideyin demiş idüñ

Kōrkarın mest olup ol 'ahdi ferāmüş idesin (Nev'î, g. M.15/2)

Seni bir yudum şarap ile hatırlayayım demiştin, sarhoş olup verdiğın sözü unutmandan korkuyorum.

1.4.1.3.20. Sarhoş Bahse Girer

Sarhoşlar şarabın etkisiyle her şeyin en iyisini bilip en iyisini yaptıklarını zannederler. Bu sebeple buldukları meclislerde bahis eksik olmamaktadır. Şarabın etkisiyle kafalarına yerleştirdikleri düşüncelerden vazgeçemedikleri için her olayı bir bahis konusu yaparlar.

Mey yirine kanuñ içer ęamzesinden orma ęül

Meste uyup eylemek lāyık degül hüşyār baħş (Muhibbī, g. 270/4)

Sarhoşa uyupta akıllıca sohbet etmek olacak iş değil. ęülü (sorma), şarap yerine yan bakışından kanını içmektedir.

1.4.1.4. Sarhoşun Benzetildiği ve Sarhoşa Benzetilen Unsurlar

Klasik edebiyatımızda sarhoşluk çok önemli bir yere sahiptir. Şiirlerin anlamlarını zenginleştirmek için çeşitli edebi sanatlardan faydalanılmaktadır. Sözlükte belirli bir anlamı olan kelimenin daha zengin anlamlar oluşturmasını sağlamanın en kolay ve en şairane yolu teşbih sanatını kullanmaktır. Teşbih kısaca iki kavram arasında çeşitli benzerlik ilişkileri kurularak, güçlü olanın güçsüz olana benzetilmesi olarak tanımlanmaktadır. Sarhoş kelimesinin sözlüklerdeki karşılığı sadece ve sadece bir anlam içeriyorken şairlerimiz, sarhoş kelimesini çeşitli benzetmelere konu ederek bu kelimenin anlamını derinleştirip çoğaltmayı başarmışlardır.

1.4.1.4.1. Akıl

Akıl ve sarhoşluk doğrudan ilişkili iki kavramdır. Çünkü; sarhoşluk neticesinde insan ne yapığını bilemez. Alkolün etkisi, sarhoşların aklını geçici olarak örter. İnsan sarhoş olurken aslında aklı da sarhoş olmaktadır. Hayretî ise bu durumu aklın aşk şarabından içerek sarhoş olması şeklinde izah etmiştir.

Maħabbet bezminüñ dil menzilidür

Mey-i ‘ışkuñ ĥired lā-ya’kılidür (Hayretî, g. 50/1)

Muħabbet meclisinin yapılacağı yer gönüldür. Akıl, aşkının şarabının sarhoşudur.

1.4.1.4.2. Âşık

Şairler âşık olmayı sarhoşlukla aynı özellikleri barındırması sebebiyle bir tutmuşlardır. Sarhoşlar nasıl kendilerini bilmiyor, utanmıyor, kendinden geçiyorsa âşık olanlarda aynı özellikleri taşırlar. İşte bu ortak noktalardan hareketle şairler âşığı sarhoşa ya da sarhoşu âşığa benzetmişlerdir.

Her ki ‘aşıkdur ezel mest ü harābātī olur

Zahmete girüp aña pend eyleyüp neyler edīb (Muhibbî, g. 137/4)

Âşık olan herkes, ezelde sarhoş ve meyhane düşkünü olur; nasihat verici ona öğüt vermek için neden zahmete girer.

Ser-i kūyine n’ola sehv ile başşa kadem ‘āşık

Ser ü pā farkın itmez n’eylesün hem mest hem ‘āşık (Nev‘î, g. 228/1)

Âşık yanlışlıkla senin mahallenin tepesine ayak bassa; baş ve ayağı birbirinden ayıramaz ne yapsın hem âşık hem sarhoştur.

1.4.1.4.3. Âteş

Ateş ile şarap arasında renk, sıcaklık, akıcılık gibi özellikler sebebiyle kullanılan, çok yaygın mazmunlar mevcuttur. Hatta “âteş-i seyyâle”nin “akan ateş” demek olup şarap anlamına geldiğinden bahsetmiştik. Muhibbî’nin aşağıdaki beytinde ise şair, mecliste mumun üzerindeki ateşin yanma sebebinin sevgiliye olan şiddetli arzu ve isteği olduğunu anlatmaktadır. Muhibbî mumun üzerinde rüzgarın etkisiyle sallanan ateş yalımını yolda yürümekte zorlanan bir sarhoş gibi düşünerek şiirine yansıtmıştır.

Meclisüñde şem‘i gördüm karşuna par par yanar

Yanmaz idi şevküñ ile olmaya ger nār mest (Muhibbî, g. 214/5)

Meclisinde mumu gördüm, karşında pırıl pırıl yanar. Eğer, ateş senin arzunla sarhoş olmasaydı böyle yanmazdı.

1.4.1.4.4. Baht

Baht ya da talih, klasik edebiyatımızda genellikle şikayet edilen bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Baht, insanın sahibi olduğuna inanılan yıldızıyla feleğin uyum içinde dönmesi ya da feleğin tersine dönmesiyle ortaya çıkmaktadır. Nev'î, bahtı sarhoş, kendinden geçmiş, hiç kimseye faydası olmayan ve çok içerek uykuya dalmış bir sarhoşa benzetmiştir.

Bu baht-ı ser-nigūnum hābdan bī-dār olur bir gün

Bu devlet böyle kalmaz mest iken hüşyār olur bir gün (Nev'î, g.365/1)

Bu ters dönmüş talihim bir gün uykudan uyanır. Bu talih böyle kalmaz sarhoş iken bir gün ayık olur.

1.4.1.4.5. Bülbül

Bülbül klasik edebiyatımızda âşıklık kavramı için sembol haline gelmiş bir varlıktır. Bülbül, sevgilisi gül için her türlü ızdırabı çeker yine de kendini gülün üzerindeki dikenlerle kanatmadan duramaz. Ayrıca bülbül çok ötmesi, kendini bilmez hareketlerde bulunması gibi sebeplerle sarhoşa da benzetilmiştir. Şairler bülbülün ağlayıp inleme sebebini sarhoş olmasına bağlamışlardır.

İçmeden dil lebleründen oldu çün mest

Nitekim büy-ı gül ile bülbül-i gülzār mest (Muhibbî, g. 203/1)

Ey sevgili, gönül dudaklarından içmeden sarhoş oldu. Nitekim gül kokusu ile gül bahçesi bülbülü de sarhoş oldu.

Sāğar-ı gülde seher meyle karışdur jālei

Mest olup bülbül gibi eyle figān u nāleyi (Muhibbî, m. 5/4)

Çiğ tanesini gül kadehinde seher vakti şarapla karıştır. Sarhoş olup bülbül gibi ağlayıp inle.

1.4.1.4.6. Deli/ Mecnûn/ Dîvâne

Şairler şiirlerde sarhoş ile deli arasında yaptıkları hareketler, davranış şekilleri yönüyle çeşitli benzerlikler kurmuşlardır. Şarap içen kişinin sarhoş yerine deli olarak anılması da buna güzel bir örnek teşkil etmektedir. Deli ve sarhoş davranışlarının birbirine çok benzemesi, şairlerin gözünden kaçmamıştır. Şairler delilerin ve sarhoşların kendini bilmez olması ve sağa sola saldırmalarından hareketle sarhoşu, deliye benzetmişlerdir.

Çok çok içenleri mey ider kıp kızıl deli

Az az nûş idûñ siz anuñ ālın aluñuz (Zâtî, g. 529/4)

Çok fazla içenleri şarap aşırı deli eder. Siz az için onun kırmızılığını alın.

Rûh-ı şânî didüğüm ey mey harâm olsun saña

La‘l-i yâra öykünürsin kıp kızıl dîvânesin (Hayretî, g. 379/4)

Ey ikinci ruh dediğim(şarap) sevgilinin dudağına benzemeye çalışırsın (demek ki) kendinden geçmiş delisin sana şarap haram olsun.

Bâda virmişdür hevâ-yı bâde şabrum hırmenin

Ƙıbkızıl dîvâne itmişdür beni sevdâ-yı mey (Hayretî, g. 439/3)

Şarap isteği sabrımın harmanını rüzgarla dağıtmıştır. Şarabın sevdası beni çok deli yapmıştır.

Āşiyân-ı bülbülün başında güller kanlı dâğ

Şâh-ı gül olmuş gülistân içre Mecnûn-vâr mest (Hayâlî Bey, g. 1/2)

Gül dalı, başında bülbül yuvası, güller kanlı yarası (olduğu halde) gül bahçesinde deli(Mecnûn) gibi sarhoş olmuştur.

Medhûş-ı cām-ı la‘lün mestânedür şanurlar

Mest-i şarâb-ı ‘aşkuñ dîvânedür şanurlar (Bâkî, g. 115/1)

Dudağının kadehinden dehşete uğramış (olanın) sarhoş olduğunu zannederler. Aşkının şarabının sarhoşunu deli zannederler.

1.4.1.4.7. Deve

Şairler, ağır yükleri çeken deve ile ayrılık yükünü çeken ve bu sebeple şarap içerek sarhoş olan insanlar arasında bir ilişki kurmuşlardır. Çok şarap içerek dertleri unutmak isteyen sarhoşları deveye benzetmişlerdir.

Bir üstür-i ser-meste dönmiş mey içüb şöfi

Nā-gāh beni gördi didi deve gördün mi (Zâtî, g. 1571/2)

Sufi şarap içip bir sarhoş deveye dönmüş. Beni görür görmez deve gördün mü diye sordu.

Ne kadar cevr ü cefâ eyler ise dil götürür

Mest-i üstür gibidür bārını merdâne çeker (Muhibbî, g. 496/6)

Ne kadar cefa ve eziyet etse de gönül o acıları çeker. (Gönlüm) sarhoş deve gibidir, yükünü yiğitçe çeker.

Dil çeker hicrân yükin itmez taḥammül Kāf aña

Mest-i üstürdür anuñ için kendüzin ner gösterür (Muhibbî, g. 875/2)

Gönül, Kaf Dağı'nın bile dayanamayacağı ayrılık yükünü çeker. Sarhoş yük devesi gibi olduğundan kendini er, yiğit gösterir.

1.4.1.4.8. Gamze

Klasik edebiyatımızda gamze “yan bakış” sevgilinin olmazsa olmaz özelliklerinden biridir. Sevgili, âşığına eziyet eder. Bu eziyeti yaparken kılıç gibi keskin olan gamzelerini kullanır. Şairlerimiz, şiirlerinde gamzeyi bir silah olarak tasavvur etmişlerdir. Sarhoşların silah taşınması ve kan dökmesi sevgilinin gamzeleriyle bütünleştirilmiş ve gamze, silah taşıdığı için sarhoş olarak değerlendirilmiştir.

Sīneme nīzelerin ol müjeler toğrıldur

Üstüme ḥançerin ol ğamze-i mestāne çeker (Bâkî, k.12/6)

O kirpikler göğsüme mızraklarını doğrultur. Bana hançeri o sarhoş yanbakışlı çeker.

Dil-i şad-pāreden bī-dādı kesmez ğamze-i mestūñ

Ne ğāfil pād-şehdür mülkü virān olduĝın bilmez (Fuzûlî, g.116/5)

Sarhoş yan bakışın yüz parça olmuş gönüle işkence etmeyi bırakmaz. (O) ne ihtiyatsız, iyi düşünemeyen padişaktır ki mülkünün harap olduğunu bilmez.

Sulţān olalı mülk-i dile ğamze-i mestūñ

Tātār-şıfat mülk-i dili eyledi yağma (Muhıbbî, g. 34/3)

Sarhoş edici yan bakışın gönül ülkesinde sultan olalı, gönül ülkesini Tatar gibi yağma etti.

1.4.1.4.9. Gazi

Gazi, İslam dinine göre bir savaşa giderek o savaştan sağ ya da yaralı olarak dönen askerlere verilen bir unvandır. Aşağıdaki beyitte gazilerin gayret şarabını içtiklerini bu sebeple de kendilerinden geçmiş birer sarhoş gibi canını hiçe sayarak savaştığı anlatılmıştır.

Nüş idüp humhāne-i şāhīde ğayret bādesin

Kendüden geçmiş birer mestānelerdür ğāzīler (Hayretî, g. 75/3)

Gaziler, gayret şarabını hükümdarın meyhanesinde içip kendilerinden geçmiş birer sarhoşturlar.

1.4.1.4.10. Gonca

Gonca, gül çiçeğinin açılmadan önceki haline verilen addır. Gonca şairler tarafından iki sebeple sarhoş olarak değerlendirilmiştir. Bunların ilki sarhoş ve goncanın elbiselerini yırtmasıdır. Şairler sarhoş olup elbisesini yırtan bir kişi ile goncadan gül haline geçen çiçeğin taç yapraklarının açılması olayını birbirine benzetmişlerdir. İkinci sebep ise gonca ve sarhoş arasında yer alan kırmızı renk ilişkisidir.

Meclisūñ şūh-ı gül-‘izārların

Ğonca-veş mest-i ser-girān idelüm (Bâkî, g. 328/7)

Meclisin gül yanaklı güzellerini, gonca gibi çok sarhoş yapalım.

Nergis gözin süzüp ege komış külâhını

Mestâne goncalar oturur çāk-pîrehen (Hayretî, k.20/5)

Nergis gözünü süzüp şapkasını (başına) eğerek koymuş, sarhoş goncalar elbise yırtmış otururlar.

1.4.1.4.11. Gönül

Gönül, aşkın idrakinin yaşandığı yerdir. Eğer aşkı şaraba benzetirsek gönlü de sarhoşa benzetmemiz gerekmektedir. Çünkü; gönül aşk şarabını içmiş ve onunla sarhoş olmuştur. Şairlerimizin bu düşünce şekli, şiirlerine yansımıştır.

Nigārā bezm-i hüsnuñde dil-i mestānemüz kaldı

Perin yakmış cemālūñ şem‘ine pervānemüz kaldı(Hayâlî Bey, g. 83/1)

Ey güzel yüzlü sevgili güzellik meclisinde sarhoş gönlümüz (sana) bağlandı. Pervanemizin kanadı, yüzünün mum (ateşine) kapılarak yandı.

1.4.1.4.12. Göz

Klasik edebiyatta şairler gözü; kadehe ve kanlı göz yaşını; şaraba benzetmişlerdir. Göz bu sebeple ve “baygın bakışı” sebebiyle sarhoş olarak tanımlamaktadır.

Niçe bir bülbülünü ide gülistāndan ırağ

Ruħı gül lebleri mül gözleri mestāna ilet (Figānî, g. 7/4)

Yanakları gül, dudakları şarap, gözleri sarhoş olan (sevgiliye) bülbülünü nasıl gül bahçesinden uzak tuttuğu (haberini) ulaştır.

Çāk-i sinemde olan kanlu ciğer pāreleri

Mest çeşmüñde olan ğamze-i hun-hāra fidā (Fuzûlî, g.7/4)

Göğsümün yarıklarında olan kanlı ciğer parçaları, sarhoş gözünde olan kan içici yan bakışlarına feda olsun.

1.4.1.4.13. Güneş

Güneş, insanlığın yaşam kaynağıdır. Güneş olmadan hayat devam edemez. Güneş de âşıklar gibi bir sevgilinin aşk şarabından içmiş ve sarhoş olmuş olarak tasvir edilmiştir. Hiç kuşku yoktur ki güneşin şarabını içtiği sevgili alemlerin Rabbi olan Allah'tan başkası değildir. Bâkî'ye göre güneş, aşk şarabından sarhoş olmuş ve kendini bilmez bir halde kendini sarhoşlar gibi duvardan duvara vurmaktadır.

Şöyle olmuş cām-ı 'aşk-ı yārdan mest ü ḥarāb

Kendüsin dīvārdan dīvāra urmuş āfitāb (Bâkî, g. 20/1)

Güneş, sevgilinin aşk şarabından öyle sarhoş ve harap olmuş ki kendisini duvardan duvara vurmuş.

1.4.1.4.14. Habâb

Şarap üzerinde meydana gelen hava kabarcığına "habâb" denilmektedir. Nev'î çok şairane bir benzetmede bulunarak habâbı sarhoşa benzetmiştir. Çünkü; sadece içki içen kişi ve hava kabarcığı devamlı olarak şarap içmektedir. Şair, şarap doldurulurken her kadeh içinde doğal olarak oluşan hava kabarcığını şarap içen bir sarhoşa benzetmiştir. Beyitte doğrudan sarhoş kelimesi geçmese de devamlı olarak şarap içenlere sarhoş denildiği herkesçe malumdur.

'Ayş-ı dünyā göz açup yummuşca gelmez 'aynına

Nüş ider peymāneyi hem-vāre bir ben bir ḥabāb (Nev'î, g. 15/2)

Dünya eğlencesi (insanın) gözüne göz yumup açmış kadar (kısır) gelir. (Onun için) şarap kadehini bir ben bir de hava kabarcığı devamlı olarak içeriz.

1.4.1.4.15. Künbed/ Felek

Gökyüzü kendi doğası gereği hareketlidir. Bu hareket dönme şeklindedir. Şairler, feleğin bu dönüşünün sebebini sarhoş olmasına bağlamıştır. Bu sarhoşluğun nedeni tabii ki ilahî aşktır.

Ben degülem yalnız ‘ışkuñ ile ser-gerdān senüñ

Bunca yıl ser-geştedürür künbed-i devvār mest (Muhıbbî, g. 214/4)

Aşkın ile başı dönmüş olan yalnız ben değilim. Bunca yıldır, dönen gökyüzü de başı dönmüş sarhoştur.

Bezm-i ‘ışk içre şehā cām-ı belā nüş ideli

Felege virmez olupdur der-i meyhāneyi dil (Hayretî, g.254/3)

Ey şah gönül aşk meclisinde bela kadehini içtiğinden beri meyhane kapısını feleğe bırakmaz oldu.

1.4.1.4.16. Lale (Gelincik)

Lale ve gül şairlerce elinde şarap kadehi tutan insan olarak düşünölmüştür. Örnek olarak alınan beyitte de lale, gül bahçesinde içki içen biri olarak tasvir edilmiştir. Lalenin şarap içmesi, insanlarda olduğu gibi sarhoşluk sonucunu doğuracaktır. Bu sebeple şair -doğrudan zikretmese de- laleyi şarap içen ve sonuçta sarhoş olan bir insan olarak tahayyül etmiştir.

Sen şarāb iç gülşen içre lāle-var ben kıan yudam

Kısmetüm rüz-ı ezelde varsa kıandur baña (Muhıbbî, g. 64/2)

Sen gül bahçesinde lale gibi şarap iç; ben de kan yutayım; ezel gününde galiba kıismetime kan düşmüştür.

1.4.1.4.17. Nergis

Nergis, klasik edebiyatımızda sıkça kullanılan bir çiçektir. Bu çiçek gözleri uykuda mahmur bir göz şeklinde olan görünüşü itibariyle şairler tarafından sarhoş olarak nitelendirilir. Ayrıca nergis içinde bulundurduğu uyuşturucu madde sebebiyle mestlik sembolü olarak düşünölmüştür.¹³⁴

¹³⁴ Esmā Şahin, *Bâkî Divanı’na Göre 16. yüzyıl Osmanlı Toplum Hayatı*, yayımlanmamış doktora tezi, İstanbul 2011. s.316.

Devlet-i bīdar añanlar ğaflet uyhusundadır

Nergis-i sermest yanında ki h^vāb-ālūdedür (Hayâlî Bey, g.113/6)

Uyanık talihten bahsedenler ğaflet uykusundadır. Sarhoş nergis (de) onların yanında ki uykuya bulaşmış kişidir.

Nergis şarāb-ı dün gece nūş eylemiş meger

Bağ çīn seherde çeşmine kim görünür humār (Muhibbî, g. 570/2)

Nergis, dün gece şarap içtiği için seher vaktinde gözünde sarhoşluğun verdiği baş ağrısı sezilir.

1.4.1.4.18. Saç

Saç, klasik edebiyatımızda uzun olması, kıvrımlı olması, siyah olması, âşıkları kendine bağlaması gibi özelliklerinden dolayı çeşitli benzetmelere konu olmuştur. Aşağıdaki örnekte sevgilinin saçlarının sağa sola hareket etmesi ile sarhoşun dengesiz yürüyüşü ve yılanın kıvrılışı arasında bir benzerlik oluşturulmuş ve saç sarhoş gibi düşünülmüştür.

‘Ārızuñda zūlfuñi gördüm senüñ ey yār mest

Hâğ dimişler günde yatsa olur imiş mār mest (Muhibbî, g.214/1)

Ey sevgili, yanağında saçını sarhoş gördüm. Yılan güneşte yatsa sarhoş olur, demekle doğru söylemişler.

Muhibbî yukarıdaki beyitte sevgilinin saçını sarhoş olarak gördüğünü söylemektedir. Çünkü sevgilinin saçı, güneş parlaklığında olan yanağındadır ve yılanların güneşte kalmasının onları sarhoş edeceği yönünde bir inanış mevcuttur. Şair sevgilinin yanağını güneşe, saçlarını da yılanla benzetmiştir. Bununla birlikte yılanın güneşte sarhoş olmasıyla, saçların sarhoş olması arasında da bir bağlantı kurarak sevgilinin saçlarını sarhoşa benzetmiştir. Çünkü sevgilinin saçları yüzünde kendini bilmez bir şekilde tıpkı sarhoşlar gibi sağa sola savrulmaktadır.

1.4.1.4.19. Sebû

Sebû; “testi, şarap kabı” anlamına gelen Farsça bir kelimedir. Meclislerde şarap servisi testilerle yapılırdı. Testi ile gelen şarap kadehlere dökülür ve sâkî tarafından sunulurdu. Muhibbî beyitte testinin sarhoşlar gibi yerinde durmadığını sağa sola hareket ettiğini söyleyerek testi sarhoşa benzetmiştir. Gerçektende testi mecliste devamlı kadehe şarap boşalttığı için yerinde duramaz. Devamlı bir sağa bir sola kendinde olmayan sarhoşlar gibi hareket eder.

Çalkınup meclisde itdüñ ey sebû mestânelik

Țutmaduñ mı hîç kulağ senüñ için gör mül ne dir (Muhibbî, g.571/4)

Ey testi, mecliste yerinde duramayıp sarhoşluk ettin. Hiç kulak vermedin mi, gör şarap senin için ne söyler?

1.4.1.4.20. Sümbül

Sümbül çiçeği beyitte görünüşü ve rüzgarda salınışı sebebiyle sarhoşa benzetilmiştir. Sümbül çiçeği sarhoş olduğu için kavga yapmış ve yaptığı kavga sonucunda başına sardığı sarığı dağılmış bir kişiye benzetilmiştir. Sümbül kavgayı gül bahçesinde ve orada mevcut çiçeklerle yapmıştır.

Bezm-i gülşende olur mıydı perîşân-destâr

Mest olup itmese ezhâr ile ğavgâ sünbül (Nev'î, k. 30/6)

Sümbül sarhoş olup çiçeklerle kavga etmese gül bahçesinde sarığı dağılık olur muydu?

1.4.1.4. 21. Şiir/ Gazel

Şairlerin düşünceleri, sanat yapma yeteneklerini gösterdikleri yer şiirleridir. Şiirler, bazen o kadar etkili o kadar kendinden geçirici oluyor ki şairler bu gazelleri sarhoş edalı olarak nitelendirirler.

Țoyalum lâf u güzâfî gelüñ inşâf idelüm

Țayretîñüñ Țatı mestâne degül mi ğazeli (Hayretî, g.463/5)

Konuşmayı ve boş sözleri bir kenara bırakıp hakikati kabul edelim. Hayretî'nin gazeli sarhoş edalı değil mi?

Cām-ı la'lüñ şevkine bezm-i vişālũnde senũñ

Şi'r-i rengĩnũm gørenler didiler mestānedũr (Nev'ĩ, g. 55/4)

Senin kavuşma meclisinde kadehinin arzusuna (yazılan) renkli şiirlerimi gørenler (onların) sarhoş edalı olduğunu söylediler.

1.4.1.4.22. Tüfek Sesi

Şairlerin şarapla ilgili unsurları benzettikleri ve kendisine benzettikleri kavramlarda sınır tanımaması, çalışmamıza ayrı bir zenginlik katmıştır. Şöyle ki; ateşli ve uzun namlulu bir silah çeşidi olan tüfek, ateş edilip patlarken çıkardığı sesle sarhoşların çıkardığı ses arasında bir benzerlik oluşturularak tüfek sesi sarhoş naralarına benzetilmiştir.

Na're-i mest-i 'aşka beñzedemez

Lāf çatlamasun iñende tüfek (Bākĩ, g. 252/3)

Tüfek boşuna çok konuşmasın (çünkü; ne kadar uğraşırsa uğraşsın sesini) aşk sarhoşunun bağırtısına benzetemez.

1.4.1.4.23. Zerre

Zerre- güneş ilişkisi klasik edebiyatımızda çok kullanılan bir konudur. Eski zamanlarda en küçük madde parçasının zerre olduğuna inanılırdı. Zerreler, güneşin çekim etkisiyle ona doğru yükselmekteydi. Hayâlî Bey işte bu görüntüyü zerrelerin sarhoş olup dans etmeleri gibi hayal etmiştir.

Cür'a-i feyz dõke arza inā'-i ħorşĩd

Cũmle zerrāt girũp rakşsa ola mest-i likā (Hayālĩ Bey, g.10/4)

Güneşin kabı yere çoşku cürasını dõksün, bütün zerreler raksa girip güzellikten sarhoş olsun.

1.4.2. Aklı Tazelemesi

Şarap içildiği vakit hemen kana karışmaya başlar. Bunun neticesinde kan daha hızlı hareket etmeye ve insana zindelik hissi uyandırmaya başlar. Bu his beyinde de oluşur. Şairler bu durumu akli tazelemek olarak değerlendirmişlerdir.

Ger müşğ derse ‘âşık ol bûy-i zülfe sâķī

Tünd olma bir kadeh vir ter eylesün dimāģı (Fuzûlî, g. 261/6)

İçki sunan, eğer âşık (sevgilinin) saçının kokusuna misk derse kızma, bir kadeh şarap ver akli tazelesin.

1.4.3. Arsızlık Vermesi

Şarabın bir başka etkisi de insanın sahip olduğu utanma duygusunu ortadan kaldırmasıdır. Sarhoş olanlar kendilerinin ne yaptıklarını bilmedikleri için her türlü edepsizliği, arsızlığı yaparlar. Kendilerine geldiklerinde ise hiçbir şey hatırlayamazlar. Şairler şarap içerek utanmanın ortadan kalkmasını şiirlerine konu etmişlerdir. Şairler, sarhoş olanların utanmaz ve arsız olduklarını şiirlerine şu şekilde yansıtılmışlardır:

Şoħbetde mäh-rûları cām-ı şarāb açar

Niteki tāze ğoncaları āfitāb açar (Yahyâ Bey, g. 73/1)

Yeni goncalar güneş (ışığı sayesinde) açıldığı gibi sohbet (zamanı) ay yüzü (güzelleri) şarap kadehi açar.

Gül gibi cām içen açılır gül-‘izār ile

Bir cām-ı mey arada hezārān ħicāb açar (Yahyâ Bey, g. 73/4)

Gül yanaklı sevgiliyle gül gibi şarap içen(in) içi açılır. Bir şarap kadehi binlerce utanılacak şeyi ortadan kaldırır.

Lā’lûñ öpünce vaşluñ içün dil cevāb açar

Zīrā şarāb-ı nāb efendi ħicāb açar (Nev‘î, g. 114/1)

Dudağını öpünce gönül (ona) kavuşmak için cevap bekler. Çünkü; efendi saf şarap utangaçlığı giderir.

Uyma şarāba ister iseñ ‘izzet ü vakār

Zīrā şarāba tābi‘ olan bī-ħicāb olur (Nev‘î, g. m.19/1)

(Eğer) yücelik ve ağır başlılık istersen şaraba uyma. Çünkü; şaraba uyanlar utanmaz olur.

1.4.4. Cesaret Vermesi

Şarabın etkilerinden bir başkası da cesaret vericiliktir. Şarap içen insanlar, sarhoş olmaya yaklaştıkları zaman vücuttaki alkolün (kanın hızlı akmaya başlaması) etkisiyle kendilerini daha cesur hissetmeye başlarlar. Yapamayacakları şeyleri söyler ve karşısındaki insana diklenirler. Zaten bunun sonucunda da kavga olur. Klasik edebiyatımızda bu durumun adı “kan yapmak” tır. Şairlerimiz şarabın cesaret verme özelliğini şiirlerine konu etmişlerdir. Şarap, içeni bazen aslan bazen de levent yapmaktadır.

Sākīyā nūş eyleyenler cāmuñi şīr oldılar

Dūd-ı āh-ü-eşk-i çeşm anlara zencīr oldılar (Zâtî, g. 268/1)

Ey içki sunan, senin (sunduğun) kadehten (şarap) içenler aslan (gibi cesur) oldular. Feryadımın dumanı ve gözümün yaşı onlara zincir oldu.

Yanuma uğramaz oldu gönül ey pīr-i muğān

Yine ğāyetde lewend eyledi oğlanı şarāb (Hayretî, g.17/4)

Ey yaşlı meyhaneci gönül yanıma uğramaz oldu. Şarap nihayet sākīn adamı levent (gibi cesur) yaptı.

1.4.5. Gamdan Uzak Tutması

Şarap içilmesinin belki de en büyük sebeplerinden biri gam, keder ve sıkıntıyı unutturarak onları insanlardan uzaklaştırmasıdır. Klasik edebiyat metinlerinde de şarap içme sebeplerinden biri olarak bunu görmekteyiz. Şiirlerde gamın ilacı şaraptır. Şarap içmek bütün gamı alır götürür. Şarap, yalnızca ayrılık acısına deva olamaz.

Yüri Zâtîyâ meye ol yakın

Ġam-u- ğuşşa senden ıraĝ ola (Zâtî, g. 17/7)

Ey Zâtî yürü şaraba yakın ol (ki) gam ve kederler senden uzak olsun.

Şaldı ayaĝdan ğam-i ‘âlem meni

Vir maña ğam def‘ine sâķî şarâb (Fuzûlî, g. 26/7)

İçki sunan dünyanın gamı beni ayaklar altına aldı, bana gamı yok etmek için şarap ver.

Dediler ğam giderir bâde çoĝ içdüm sensüz

Ġam-i hicrâna müfid olmadı ol ğan olmuş (Fuzûlî, g. 136/4)

Şarap gamı giderir dediler, sensiz çok içtim. (Ama) o kan olasıca ayrılık gamına fayda vermedi.

1.4.6. Gözleri Kızartması

Şarap içenlerde meydana gelen etkilerden birisi de yanakların kızarmasının akabinde gözlerin kızarması, göz bebeklerinin büyümesidir. Klasik edebiyatımızda gözün kızarma sebeplerinden biri çok ağlamak ikincisi de şarap içmektir.

Şanurlar tâb-ı meyden surĝ olubdur şevķı nârından

Beni yakmaĝ için iki kızıl köz gözleri anuñ (Zâtî, g. 737/2)

Onun gözlerinin kırmızı olma sebebini şarabın tabiatından sanırlar (ama) beni yakma arzusunun ateşinden (dolayı) gözleri iki kızıl köz olmuştur.

Şanaşın al hıl‘atlerle zeyn olmuş iki merdüm

Ķızarılmış gözleri meyden bu gün meclisde cānānuñ (Zâtî, g. 737/5)

Bu gün mecliste sevgilinin gözleri şaraptan kızardı (ama sen o gözleri) kırmızı kaftan giymiş iki adam sayabilirsin.

Ķızarur bâdeden ol nergis-i mestāne biraz

Mey-i nāb içse gözi mā’il olur ğana biraz (Bâķî, g. 205/1)

O sarhoş nergis biraz saf şarap içse şaraptan gözleri kızararak biraz kana benzer.

1.4.7. Halsizlik Vermesi

Şarap fazla içildiği vakit sarhoş eder. Şairler bu durumu, halsizlik olarak değerlendirmişlerdir.

Cām-ı şarābı içmez elinde tutar turur

‘Aşkuñ meyinden oldı meger bī-mecāl gül (Bâkî, g. 308/4)

Gül şarap kadehini içmez elinde tutarak durur meğerse aşk şarabından halsiz düş(tüğü için bu vaziyetteymiş.)

1.4.8. Hazmı Rahatlatması

Şarabın etkilerinden birisi mideye rahatlık hissi vermesi ve kan akışını hızlandırdığı için yemeklerin sindirilmesine yardımcı olmasıdır.

Sākî ziyāde çok yemişüz h^wān-ı guşşayı

Bir iki cām şun bize hażm-ı ta‘ām için (Zâtî, g. 1090/2)

İçki sunan, kederler sofrasından çok fazla yemişiz; bize yediklerimizi hazmetmek için bir iki kadeh şarap sun.

1.4.9. Humar

Klasik edebiyatımızda şarap denildiğinde insanın aklına gelen kavramlardan birisi humardır. Humar; “İçkiden sonra gelen baş ağrısı, sersemlik” anlamına gelmektedir. Humar, şairler tarafından özel bir hal olarak değerlendirilmiş, farklı bir durum olarak hayal edilmiştir. Humar, şairlere göre aynı zamanda bir derttir. Onun iyileştirilmesi gerekir. Humarın geçmesini sağlamanın yolu ise şarap içmektir. İçilen bu şarap bazen bildiğimiz şarap tanımına uymamaktadır. Şarap içmenin sonunda mutlaka humar vardır. Şarabı içmek isteyen önce humara katlanması gerektiğini bilmeli ve şarap içmeye ona göre başlamalıdır. Humar, yalnız şarabın verdiği bir etki

değildir, benlik de şarap gibi bir etki yaptığından benlik de humara sebebiyet verebilir.

Sākīyā destüñdeki altun ayak nārenc-i nīm
Ābın anuñ çāre kıl derdüm humār itdi dilim (Zâtî, g. 998/1)

Ey içki sunan elindeki altın kadeh (sanki) yarım portakal, onun suyunu gönlümün başağrısı derdime çare olarak sun.

Sākīyā sāğarı şun hecr humārın yazalum
Nāmeden hakk idelüm nām-ı firākı berü gel (Bâkî, g. 292/2)

Ey sâkî kadehi sun ayrılık(tan doğan) baş ağrısını nakşedelim. Mektuptan ayrılık nişanını kazıyalım bu yana gel.

Çoñ bāde bezm-i devrde nüş itmişem velī
Men hiç meyde görmemişim bu şifāt humār (Fuzûlî, k.37/29)

Devrin meclisinde çok şarap içtim ama ben hiçbir şarapta böyle bir baş ağrısı görmedim.

Ķosam çemende neşātı bahārı neyleyeyin
Seherde içmez isem ya humārı neyleyeyin (Hayâlî Bey, g. 35/1)

Çemende eğlenceden vazgeçeceksem baharı ne yapayım, sabah vakti içmezsem baş ağrısını ne yapayım.

Şabr etmeyen belālaruñā ‘aşkuñ añmasun
Nüş etmesün şarābı kaçanlar humārdan (Hayâlî Bey, g. 75/3)

Aşkın belalarına sabretmeyecek olan aşktan söz etmesin. Baş ağrısından sakınanlar şarap içmesin.

Bezm-i vañdetde gelüp olmağ dilerseñ bāde-nüş
Evvelā benlik humārından ayl var ey gönül (Hayretî, g.246/2)

Ey gönül, vahdet meclisine gelip şarap içenlerden olmak istersen ilk önce benliğin (yarattığı) baş ağrısından ayıl.

Şād olma aña kim seni āhir melül ide

Nüş itme ol meyi şöñinda humār ola (Yahyâ Bey, mus. 4/4/2)

Onun için mutlu olma ki sonunda seni kederlendirir. Sonunda başağrısı yaratacak o şarabı içme.

Nergis düşürdi kâsesini ditreyüp eli

Her ‘ays ü ‘işretüñ şöñi ya‘ni humārdur (Nev‘î, g. 71/2)

Nergis eli titreyince kadehini düşürdü yani her yeme-içme eğlencesinin sonu sarhoşluktan doğan baş ağrısıdır.

Bir cür‘a ile kılmadı sâkî meded baña

Çaldum humār-ı gamda meded yok ebed baña (Helâkî, g. 7/1)

Sâkî bir yudum ile bana yardım etmedi. Gam humarında kaldım (artık) bana sonsuza kadar yardım yok.

Bir bāde ile def‘-i ider başda humārum

Ger pîr-i muğān itse ne tañ keşf-i kerāmet (Muhibbî, g. 185/3)

Bir kadehle baş ağrısını giderir; eğer meyhaneci(böyle) keramet gösterse şaşılır mı?

Dün gice cām-ı lebüñüñ cür‘asını nüş eyledüm

Şöyle mest oldum velîkin bilmedüm hergiz humār (Muhibbî, g. 395/4)

Dün gece dudak kadehinin son yudum içkisini içtim. Öyle sarhoş oldum ki asla baş ağrısı ve sersemlik nedir bilmedim.

Mest idüm dün gice vardum şubh-dem meyhāneye

Bir kadeh mey şundılar başdan humārum aldılar (Muhibbî, g. 770/4)

Dün gece sarhoştum sabah vakti meyhaneye vardım. Bir kadeh şarap sunup beni tekrar sarhoş ederek başağrımı geçirdiler.

Gözlerini açmağa yokdur mecâli nergisün

Giceden beñzer ki mey içmiş başında var humār (Muhibbî, g. 801/3)

Nergisin gözlerini açmaya gücü yoktur. Gecedен şarap içmiş, başında hala sersemlik kalmışa benzer.

1.4.10. İnsanı Islah Etmesi

Aşağıdaki beyitte şair; şarabın ıslah ettiğinden bahsetmiştir. Beyti nesre çevirdiğimizde şairin bahsettiği şarabın tasavvufi şarap olduğunu anlamaktayız.

Şarāb idermiş mizacı ıslāh

Mizāc-ı Nev'î sever şalāhı (Nev'î, g. 547/6)

Şarap yaratılışı düzeltirmiş. Nev'î iyi şeyleri sever.

1.4.11. Kalbi Temizlemesi

Şairler şiirlerinde, gamın zamanla aynaya benzeyen kalbi kararttığını veya üzerinde gam tozu oluşturduğunu anlatmışlardır. Bu hayalden hareketle şairler, şarabın gamı temizlediği için kalbi de temizlediğini düşünmüşlerdir.

Şōfiyā biz mey-i şāfı nice terk eyleyelüm

Ķalbümüz şāf kı lup rūha şafālar getirür (Hayretî, g. 103/3)

Ey sufi, biz saf şarabı nasıl terk edelim (o) kalbimizi temizleyip ruhumuza huzur getirir.

Şāf bāde nūş kı l eyle anuñla kı lbi şāf

Yürüyüp mestāne ile gülşeni cümle tavāf (Muhibbî, g. 1369/1)

Katkısız şarap iç onunla kalbi temizle. Sarhoşça yürüyüp gül bahçesinin çevresini dolaş.

1.4.12. Keyfinin Saklanamaması

Şarap içildikten sonra oluşan ruh hali ve davranış bozuklukları saklanamaz. Çünkü; içilen şarap insandaki el-göz-ayak-beyin koordinasyonunu bozmuştur. Şairler de bu vaziyetin bilincindedir. Nev'î bu durumu şiire aşağıdaki gibi yansıtmıştır.

Nev'iyâ esrâr-ı 'ışkı şaklamak âsân degül

Mey içüp keyfiyyetini itmemek izhâr güç (Nev'î, g. 42/5)

Ey Nev'î aşkın sırlarını saklamak, şarap içip keyfiyetini göstermemenin güç olduğu zordur.

1.4.13. Konuşmakta Zorlaması

Sarhoş olan insanlar, beyin, dil ve ağız koordinasyonunda meydana gelen bozukluk sebebiyle konuşmakta zorlanırlar.¹³⁵ Konuştukları anlaşılmaz. Şairlerimiz şarabın bu etkisini de şiirlerinde kullanmışlardır.

Haţuñla söyleşemez bezm-i gülşen içre senüñ

Şarâb-ı jâle dilin ağır eyledi çemenüñ (Nev'î, g. 235/1)

Ey sevgili, jale şarabı dilini ağırlaştırdığı için çemen Gülşen meclisinde senin ayva tüylerinle söyleşmeye cesaret edemez.

Mey içüp kayd-ı gam u guşşadan âzâd olsağ

Yapılup dilde belâ rahnesi âbâd olsağ (Nev'î, g. m. XVII-4/7)

Şarap içip gam ve keder kelepçesinden kurtulsak, gönülde yaralar tamir edilerek mamur hale gelsek.

¹³⁵ Musa Tosun, "İçki", **Diyanet İslam Ansiklopedisi (DIA)**, TDV. Vakfı Yay., İstanbul 2000, C. XXI, s. 462-464.

1.4.14. Konuşturucu Olması

Sarhoşların çok konuştuğuna daha önce değinmiştik. şairler de şiirlerinde şarabın konuşturucu özelliğinden bahsetmişlerdir. şairler, sarhoşların anlamsız konuşmalarını; bülbüllerin şakıması olarak değerlendirmişlerdir.

Gül gül itdi yine sākī ruğı-ı cānānı řarāb

Bülbül itdi şamu meclisdeki yārānı řarāb (Hayretī, g. 17/1)

İçki sunan, şarap sevgilinin yanağını kırmızı kırmızı yaptı. şarap meclisteki bütün dostları bülbül etti.

Sākıya cām-ı mey ne hōř gül olur

Eline kim alursa bülbül olur (Bākī, g. 156/1)

Ey içki sunan şarap kadehi ne güzel gül olur (onu) eline kim alırsa bülbül(gibi şakımaya başlar) olur.

1.4.15. Ruhu Açması

şarabın içildikten sonra hafızada meydana getirdiği dertleri unutturma ve hissizleştirme etkisi dolayısıyla şarabın gönlü ferahlattığı, yani sıkıntılarını unutturarak ruhu açtığı söylenmektedir. Aşağıdaki beyitte de bu konuya temas vardır. Ayrıca beyitte yer alan “ruh” kelimesinin bir anlamının da şarap olduğu unutulmamalıdır.

Gözüme geldi řarāb-ı nāb-ı rūh-efzā yine

Gözüme bir çöpce gelmez sākıyā dūñyā yine (Hayretī, g. 395/1)

Ey sākī ruh açıcı saf şarap yine gözümün önüne geldi. Dünya artık gözüme çöp kadar kıymetli gelmez.

1.4.16. Safa/ Keyif / Kayıtsızlık Vermesi

şarap içindeki alkolün kan akışını hızlandırması sebebiyle insanda normal zamanda hissedemeyecekleri bir haz verir. şairlerimiz bunu safa veya keyfiyyet olarak tanımlamışlar ve şarap içmenin sebeplerinden biri olarak görmüşlerdir.

Şöfîyâ kim iderdi meyli aña

Ƙalbe ger virmese şafâ mey-i nâb (Zâtî, g. 66/3)

Ey sufî, eğer saf şarap kalbe rahatlık vermeseydi ona kim meylederdi.

Gül gibi olmak dilerseñ şâd u hurrem ey gönül

Lâle-veş elden düşürme câmı bir dem ey gönül (Bâkî, g. 300/1)

Ey gönül, gül gibi neşeli ve güler yüzlü olmak istersen, gelincik gibi kadahi bir an elinden düşürme.

Şarâbuñ anladum keyfiyyetin bir zevk-ı yârîdür

Ġam u şâdîde yâr oldur ki senden olmaya müñfek (Hayretî, g. 202/3)

Şarabınun keyfiyyetinin dostluk zevki olduğunu anladım. Gam ve neşede(zamanında) yardımcı, senden ayrılmayandır.

Ƙayd-ı ‘âlemden hâlâş ol câm-ı mey nüş eyle kim

Niceler nâ-bûd olur dünyâ bu dünyâdur yine (Bâkî, g. 455/5)

Dünya kelepçesinden kurtul o şarap kadehini iç ki, birçokları yok olur dünya yine aynı dünyadır.

1.4.17. Uyku Vermesi

Şarap aşırı miktarda alındığında insanı sarhoş eder. Sarhoşluk neticesinde insan bir süre sonra uykuya dalar. Bu uyku “sızmak” olarak değerlendirilir¹³⁶. Aşağıdaki beyitte de şair, şarabın uyku verdiğini ancak, şarabın yarattığı neşe kaybolunca uykunun da yok olduğunu anlatmıştır.

Dem-i şebâb gelüp geçdi aç gözün Nev’î

Şarâb neş’esi geçse kişiye gelmez hâb (Nev’î, g. 16/5)

Nev’î, gençlik günleri geldi geçti gözünü aç. Şarabın neşesi geçince insandaki uyku kaçır.

¹³⁶ Musa Tosun, “İçki”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi (DIA)**, TDV. Vakfı Yay., İstanbul 2000, C. XXI, s. 462-464.

1.4.18. Yanak Kızartması

Şarap içildikten kısa süre sonra alkolün etkisinden dolayı damarlar genişler ve kan akışı hızlanır. Bunun neticesinde insanın vücudunda bazı değişiklikler meydana gelir. Bu değişikliklerin en çabuk ortaya çıkanı, yüzde kızarıklık meydana gelmesidir. Şairler yanaklarda meydana gelen bu kızarıklığı şairane yollarla anlatmışlar, bu kızarıklığı bazen gül rengine bazen lale rengine benzetmişlerdir.

Gül-ü-mül şöhetin bilsem kimüñle itdüñ ey gonca

Gülistân-ı 'izāruñ táb-ı mülden yine gülgüldür (Zâtî, g. 375/3)

Ey gonca, gül ve şarap sohbetini kiminle yaptığını bilmiyorum (ama) gül bahçesine benzeyen yanağın şarabın (etkisinden) kırmızı kırmızıdır.

Sâkıyâ gül-güne-veş gel bâde-i gül-günü sür

Lâle-reng olsun kızarsun ol iki ruhsâreler (Bâkî, g. 59/5)

Ey içki sunan, makyaj malzemesi (yerine) gel gül renkli şarabı sür (ki) o iki yanak kızarak gelincik renkli olsun.

Veh ne sâhîrsen ki oddan şu çıharduñ şudan od

Derletüb ruhsâruñı gül gül kılanda táb-i mül (Fuzûlî, g.178/2)

Sen ne büyük sihirbazsın ki şarabın karakteri yanağını terletip kırmızı kırmızı yaptığında (sen) ateşten su, sudan ateş çıkardın.

1.5. ŞARAP İLE BİRLİKTE KULLANILAN KAVRAMLAR

Bu bölümde amacımız şairlerde şarapla birlikte kullanılan kavramları sıralamak, kavramlar hakkında kısa bilgiler vermek ve beyitlerle örneklendirmektir.

1.5.1. Câm-ı Cem/ Câm-ı Cihân-nümâ

Edebiyatımızda sıklıkla kullanılan tamlamalardan biri “câm-ı Cem”dir. Yukarıdaki tamlamalar şairlerimiz tarafından bazen karıştırılarak birbirinin yerine kullanılmıştır. Câm-ı Cem sözlükte; “Şark mitolojisinde, şarabın îcatçısı sayılan “Cem”in sihirli kadehi, şarap”, Câm-ı Cihân-nümâ; “*cihanı gösteren kadeh, içinde dünyayı seyrettiren kadeh*” anlamlarına gelmektedir. Câm-ı Cem’in çeşitli özellikleri vardır. Bu sıradan bir kadeh değildir. Yedi kat gökyüzü gibi yedi madenden yapılmıştır. Üzerinde yedi hat (yazı, çizgi) vardır. Her hattın kendine özel bir anlamı vardır. Cem’in kadehinde bulunan hat türleri şunlardır; Hatt-ı Cevr, Hatt-ı Bağdat, Hatt-ı Basra, Hatt-ı Ezrak veya Hatt-ı Siyâh veya Hatt-ı Şeb, Hatt-ı Eşk veya Hatt-ı Hatîr, Hatt-ı Kâse, Hatt-ı Ferverdîne. Bu kadeh sihirli bir kadehtir ve boşaldığında kendiliğinden dolar. En önemli özelliklerinden birisi de hanedan yoluyla padişahlara geçmesi ve dünyayı yöneten padişahın hazinesinde bulunuyor olmasıdır.¹³⁷ Câm-ı Cem’e şairlerde yukarıda saydığımız özellikleriyle rastlamaktayız.

Nâm ile tıtdı cihân mülkin olursa t̄ân mı
Mâlik-i Câm-ı Cem ü t̄ac-ı Sikender h̄âtem (Bâkî, k. 19/2)

Yüzük, İskender’in tacı ve Cem’in kadehinin sahibi olarak nam salsa ve dünya mülkünü alsa buna şaşılır mı?

Câm-ı cihân-nümâ-yı cemâlin göreydi ger
İtmezdi vaż’-ı âyine ferzend-i Fîlekûs (Bâkî, g. 212/4)

Eğer Filekus’un oğlu, yüzünün dünyayı gösteren kadehini görseydi aynayı icat etmezdi.

Mürşid-i kâmil âdemi câm-ı cihân-nümâ ider
Câm-ı cihân-nümâ nedür âyine-i Hudâ ider (Yahyâ Bey, g. 80/1)

¹³⁷ Muhammet Nur Doğan, *Avnî Divanı ve Şerhi*, Yelkenli Yayınevi, İstanbul, 2006.

Doğru yolu gösteren âlim, insanı; dünyayı gösteren ayna haline getirir. Dünyayı gösteren ayna nedir (o insanı) Allah'ın aynası haline getirir.

1.5.2. Cem/ Cemşîd

Şarabın ve kadehin mucidi olan Cem¹³⁸ doğal olarak şarapla birlikte kullanılmaktadır. Bu kullanım çok yoğundur. Neredeyse şarabın kullanıldığı her beyitte bir vesileyle Cem'e göndermede bulunulmuştur.

Ğam elinden baş kurtarmak dilersen dünyede
Zâtîyâ kıoma müdâm elden ayağı Cem gibi (Zâtî, g. 1541/5)

Ey Zâtî, dünyada sıkıntıdan başını kurtarmak istersen Cem gibi kadehi elden asla bırakma.

Hâk-i Cem üzre çıhub lâle dutub cāmını dir
Ki kimüñ vār ise bir cāmı bu gün oldur Cem (Fuzûlî, k. 24/9)

Gelincik çiçeği, Cem'in toprağının üzerinde (biterek) kadehini tutup der ki; kimin (elinde) bir kadeh varsa bu gün Cem odur.

1.5.3. Cür'a

Sözlükte “Yudum, içim” anlamına gelen cür'a kelimesi, klasik edebiyatımızda kadehin içinde kalan, şarabın tortusunu içeren ve yere dökülmesi ya da kadehte bırakılması bir gelenek haline gelmiş olan son yudumuna verilen ad olarak izah edilebilir. Şiirlerde çoğu zaman cür'anın yere dökülmesi âdetine telmihte bulunulmuştur. Zaman zaman ise cür'anın içilmeyerek kadehte bırakılması olayına gönderme yapılır. Cür'a edebiyatımızda yoğun şekilde kullanılan kavramlardan biridir. Şairler cür'ayı; şafak, şiir, gibi kavramlara benzeterek kelime etrafında zengin bir anlam dairesi meydana getirmişlerdir.

Şi'r-i Bâkîyi şalardum cür'a gibi ayığa
Başuma toğsa benüm de mihr-i devlet şubh-dem (Nev'î, k.36/10)

Sabah vakti, benim de başıma talih güneşi doğsaydı, Bâkî'nin şiirini cür'a gibi kadehte bırakırdım.

¹³⁸ Cem/ Cemşîd ile ayrıntılı bilgi için bkz. çalışmamızın “Şarabın Tarihçesi” bölümü.

Gelüb cur‘a ile nem-nāk itmese dōst
Tozardı yil öñince Zātî-i hāk (Zâtî, g. 748/5)

Eğer dost (mezarıma) gelip (toprağımı) cür‘a ile ıslatmasaydı, toprak gibi olan Zâtî rüzgârın önünde toz gibi savrulurdu.

Bezm-i şevkuñ içre devr eyler felek bir cāmdur
Cāmda bir cür‘adur ‘aşkuñ şarābindan şafāk (Bâkî, g. 243/3)

Felek senin meclisinin şevkiyle dönüp duran bir kadehtir. Şafak ise aşk şarabından o kadehte kalan bir cür‘adır.

1.5.4. Deyr

Deyr kelimesi sözlüklerde; “*Kilise, manastır, meyhane*”, “*Manastır, kilise, insanlık alemi, bu dünya, mec. meyhane*” anlamlarına gelmektedir. Edebiyatımızda şarapla olan ilişkisi sebebiyle şiirlerde kullanılmıştır. Eskiden şarapların ayinler için manastırlarda yapılması şiirimize deyr ve şarap ilişkisini sokmuştur.¹³⁹

Deyr-i ‘ışkuñda ceres gibi ne içün feryād ider
Çün şarāb-ı ‘ışk ile kınzil degüldür gönlümüz (Zâtî, g. 535/5)

Gönlümüz, aşkının kilisesinde aşk şarabı ile çok sarhoş olmadığı için çan gibi bağırır.

Getür ey muğbeçe cāmı muğāna
Ki ender deyr netuvān būd mestūr (Muhibbî, g. 788/4)

Ey meyhaneci çırağı kadehi bu meyhaneciye getir ki, manastır içinde cansız varlıklar örtünmüş olsun.

Deyre vardum yār ile ben bir kadeh nüş itmege
Her taraftan tölilar pîr-i muğānlar çekdiler (Muhibbî, g. 918/3)

Ben sevgili ile bir kadeh içmek (için) meyhaneye geldim. Meyhaneciler, her taraftan dolu kadehleri çektiler.

¹³⁹ Bkz. Nebi Bozkurt, “İçki”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi (DIA)**, TDV. Vakfı Yay., İstanbul 2000, C. XXI, s. 455-456.

1.5.5. Habâb

Habâb, kaynaklarda; “*Su üzerinde olan hava kabarcıkları*”, “*Kadehteki içkinin üzerinde hasıl olan hava kabarcığı*”, “*Kadehteki içkinin üzerinde meydana gelen hava kabarcığı*” şeklinde tanımlanmıştır. Edebiyatımızda, içkinin hava ile dolu olması sebebiyle dünyanın geçiciliğini anlatmakta kullanılmış, şarap üzerinde bulunması sebebiyle şiirlere konu olmuş ve aşağıda açıklayacağımız gibi abdal, ayna diş gibi kavramlarla benzerlik ilişkisi kurularak şiirimize zenginlik katmıştır.

Habâb-ı mey gibi dem-beste-vü-âvâreyem her dem
Hey ol mest-i mey-i nâza hevâ-dâr olmasun kimse (Zâtî, g. 1290/3)

Şarap üzerindeki hava kabarcığı gibi her zaman sesi kesilmiş ve başıboş haldeyim. O naz şarabının sarhoşuna kimse uymasın.

Her habâb-ı mey verür ‘âlem fenâsından haber
Gösterür her gece ‘ömrün olduğun kütâh şem‘ (Hayâlî Bey, g. 1/2)

Şarap üzerinde oluşan her hava kabarcığı dünyanın yok olacağından haber verir. Mum da ömrün kısa olduğunu her gece (eriyerek) kanıtlar.

1.5.5.1. Habâbın Benzetildiği ve Habâba Benzetilen Unsurlar

Habâb, klasik edebiyatımızda sıkça hayatın gelip geçiciliğini anlatmak için kullanılmıştır. Şairler ise “habâb”ı farklı şekillerde hayal etmiş ve değişik benzetmelerde kullanmışlardır.

1.5.5.1.1. Abdal/ Kalender

Abdal kelime anlamı itibarıyla; derviş, ermiş, kalender; kendini Allah’a adanmış, ona teslim olmuş, bu yolda çile çekmiş kimse anlamına gelmektedir. Örnek olarak seçilen beyitte Bâkî’nin şiire konu ettiği kalender dervişler genellikle saç, sakal, bıyık ve kaşlarını keserdi. Buna “çehar-darb”¹⁴⁰ adı verilmekteydi. İşte şair aşağıdaki beyitte saçını sakalını kazımış bir dervişin kafası ile hava kabarcığı arasında şekil ve görünüş benzerliği kurmuş ve habâbı abdala benzetmiştir.

Hâsret-i cām-ı lebûñ şol deñlü te’şîr itdi kim
Kıpkızıl dīvâne mey baş açuğ abdâlûñ habâb (Bâkî, g. 18/4)

¹⁴⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. A. Yaşar Ocak, **Osmanlı İmparatorluğunda Marjinal Sufilik; Kalenderîler**, T.T.K., Ankara 1992

Senin dudağının kadehinin hasreti (onu önceden içenlere) o kadar tesir etti ki, şarap çok sarhoş bir deli, (üzerindeki) hava kabarcığı da başı açık bir (kalender) dervişin olmuştur.

1.5.5.1.2. Âbile

Abile sözlüklerde; “*pustule, pimple, bubble(sivilce, kabarcık, su üzerindeki kabarcık)*”, “*çiçek hastalığı, su toplaması, uçuk*” anlamlarına gelmektedir. Aşağıdaki beyitte şair, sevgilinin şaraba benzeyen dudağı üzerinde oluşan sivilceyi, şarap dolu kadehte meydana gelen habâba benzetmiştir.

Tâb-ı teb ile âbile ol la‘l-i nâbda

Beñzer habâb-ı bâdeye câm-ı şarâbda (Nev‘î, g. 408/1)

Sıtma hararetiyle o (saf lal taşına benzeyen) dudakta (oluşan) sivilce; şarap kadehinin üzerindeki hava kabarcığına benzemektedir.

1.5.5.1.3. Arakiyye

Arakiyye sözlükte; “*soft felt cap(yumuşak keçeden şapka)*”, “*Tiftikten ince külâh ki dervişler giyer*” şeklinde izah edilmiştir. Şair şarabı bir güzele benzeterek üzerindeki habâbı şekil benzerliği yönüyle onun başında olan külâha benzetmiştir.

Hıdmetde gice şâhid-i mey derledi qanlar

Oldı şanasın başda habâbı ‘arakiyye (Nev‘î, g. 388/3)

Şarap güzeli(sâki) gece hizmet ediyorken kan ter içinde kaldı. Sanki hava kabarcığı başındaki arakiyye oldu.

1.5.5.1.4. Ayna

Şairler, ayna ve habab arasındaki yuvarlık ve yansıtma özelliklerini benzetmelere konu etmişlerdir. Aşağıdaki beyitte ayna, kadeh içinde bulunan hababa benzetilmiştir.

Câm içre mey ki da‘ire şalmış habâb aña

Âyinedür ki ‘aks şalur âf-tâb aña (Fuzûlî, g. 8/1)

Kadeh içindeki şarap üzerinde oluşan hava kabarcığı, (şarabın üzerini) kaplamış (ve) güneşin ışığını yansıtan bir aynaya benzemiştir.

1.5.5.1.5. Baş

Aşağıdaki beyitlerde şairler habab ile baş (kafa) arasında şekil yönüyle ilişki kurmuşlardır. Kadeh içindeki kabarcıklar insan kafalarına benzetilmiştir.

Ey Hıyālî kanlu başdur bādede her bir hābāb
Merd-i meydān olalı ğam leşkeri şavaşına (Hayâlî Bey, g. 3/5)

Ey Hayâlî şarap içinde bulunan her bir kabarcık, (şarap kadehi) gam askeri ile yapılan savaştta meydanın merdi olduğundan beri kanlı baş olmuştur.

1.5.5.1.6. Bina

Habāb, şairler tarafından bina/yapı olarak hayal edilmiş ve şiirlere konu edilmiştir. Özellikle türbelerin, camilerin kubbe bölümleri ile habāb, görüntü olarak birbirine benzemektedir. Aşağıdaki bölümde Fuzûlî, hababı binaya benzetmiştir.

Ġālibā bir ehl-i dil toprağıdur cām-i şarāb
Kim kılub hürmet binālar dutmuş üstünde hābāb (Fuzûlî, g. 29/1)

Galiba şarap kadehi ehl-i dil (toprağından yapılmıştır) toprağıdır. O toprağa hürmet için hava kabarcığı şarap üzerinde binalar inşa etmiştir.

‘Ayş-ı dünyā göz yumup açmışça gelmez āh kim

Kaşr-ı ‘ömrüñ bir hābāb-ı mey kadar bünyādı yok (Nev‘î, g. 220/3)

Ne yazık ki dünya eğlencesi (insana) göz açıp kapatmak kadar bile gelmez. Ömür binasının bir şarap kabarcığı kadar temeli yok.

1.5.5.1.7. Diş

Şairler, şarapta oluşup kadehin kenarına doğru biriken hava kabarcıklarını sevgilinin dişine benzetmişlerdir. Şairler, şarap içerken kadehin kenarına temas eden dişler ile habab arasında güzel bir benzerlik ilişkisi kurmuşlardır.

Dehānuñ bir kadeh lā‘l-i lebüñ sākî şarābıdur
Kenārına dizilmiş dişlerüñ anuñ hābābıdur (Zâtî, g. 380/1)

Sākî, ağzın bir kadeh, lal taşına benzeyen dudağın onun içindeki şaraptır. Kenarına dizilmiş olan dişlerin ise şarabın üzerideki hava kabarcığıdır.

Güldüğünce leblerün üzre görinen dişlerün
Beñzer ol ħurde ħabāba kim şarāb üstindedür (Zâtî, g. 160/3)

Güldüğün zaman dudaklarının üzerinde görünen dişlerin şarap üzerinde görünen ufak hava kabarcığına benzer.

1.5.5.1.8. Düğme

Aşağıdaki beyitte şair sevgilisinin teni ile gül suyu arasında bir benzerlik ilişkisi kurduktan sonra, o su üzerinde biriken habâbı, şekil ilişkisi sebebiyle sevgilinin giydiği elbise üzerindeki düğmeye benzetmiştir.

Ey ħarîr içre tenün muṭlak bilür içre gül-āb
Gögsün āb-i rüşen ol āb üzre tügmeñdür ħabāb (Fuzûlî, m. 1/1)

Ey(sevgili) ipek içinde(ki) tenin cam şişeden salıverilmiş gülsuyudur. Göğsün parlak su, o su üzerindeki kabarcık senin düğmendir.

1.5.5.1.9. Dürr-i Şehvar

Aşağıdaki beyitte habâb ile inci tanesi karşılaştırılmıştır. Şair denizin derinliklerinden çıkarılan inci tanesi ile kadehin içinde oluşan ve zahmetsizce seyredilebilen habâbı karşılaştırmıştır. Bu karşılaştırmayı yaparken inciye ait olan yuvarlaklık, parlaklık gibi özellikleri habâba aktararak benzetme yapmıştır.

Ayağda seyr-i ħabāb eylemek elümde iken
Muḫîṭ içinde dürr-i şāhvârı neyleyeyin (Hayâlî Bey, g. 35/4)

Kadeh içinde hava kabarcığı seyretmek varken deniz içindeki büyük inci tanesini (seyredip) ne yapayım.

1.5.5.1.10. Eflak/ Felek/ Çarh

Şairler, habab ile felek arasında yuvarlaklık ve dönüş hareketi sebebiyle ilişki kurmuşlardır. Kadeh içinde yüzen habâb şekil ve hareket yönüyle dönen feleklere benzetilmiştir. Böylece şiirlerde çeşitli benzetme unsurları oluşmuştur.

Çarḫuñ tokuz kıbāb-ı mu‘allāsını muḫîṭ
Cām-ı mey-i maḫabbeti içinde bir ħabāb (Zâtî, g. 71/4)

Muhabbet şarabının kadehi içindeki tek bir hava kabarcığı feleğin yüce dokuz kubbesini sarmıştır.

Reşk itmesün mi bezm-i meye zühre-i felek
Her cām āfītāb ola her bir ḥabāb çarḥ (Nev'î, g. 46/2)

(Senin kurduğun) şarap meclisini feleğin zühresi nasıl kıskanmasın. (Orada)her kadeh güneş, her bir kabarcık felek olsun.

1.5.5.1.11. Gamhâne

Şairlerin habâbı binaya benzettiğinden bahsetmiştik. Aşağıdaki beyitte Fuzûlî bize bu binanın bir gam evi olduğunu, hababı gam evine benzeterek anlatmaktadır.

Ḳanlı yaşın anca kim saçmış Fuzûlî her taraf
Lâle-reng olmuş ḥabāb-i mey kimi gam-ḥānesi (Fuzûlî, g. 298/7)

Fuzûlî, kanlı yaşını etrafa o kadar (fazla) kim saçmış (ki) gam hanesi şarap kabarcığı gibi lale renkli olmuş.

1.5.5.1.12. Göz

Habâb şairler tarafından su veya şarap içinde oluşması ve şekli sebebiyle “göz”e benzetilmiştir. Zira göz de su içindedir ve yuvarlaktır. Ayrıca göz edebiyatta kadehe benzetilmektedir. Bu sebeple göz-kadeh ve göz-habâb arasında bir bağlantı kurulmuştur.

Şûfî semâ‘ u zıkr ile rü'yâ degül müfîd
Çün yok ḥabāb u cām gibi sende göz kulağ (Nev'î, g. 214/4)

Sufî, sema ve zikir ile rüya meramını güzel anlatamaz çünkü sende kadehteki gibi kulak ve kabarcıktaki göz yoktur.

1.5.5.1.13. Gümüş Zil

Aşağıdaki beyitte Zâtî, habâbı; parlaklığı ve şekli sebebiyle postacıların taşıdığı gümüş zile benzetmiştir.

Destüñde ḥabābı ile o zerrîn ayağ ey şūḥ
Sol peyke müşābih ki gümüşden ceresi var (Zâtî, g. 396/4)

Ey güzel (sevgili), elinde (tuttuğun) o altın kadeh, kabarcığı ile gümüştan küçük çanı olan postacıya benzemektedir.

1.5.5.1.14. Güneş/ Ay/ Zühre

Feleğin habâba benzetildiği gibi, felekte bulunan cisimler de şekil olarak habâba benzetilmiştir. Aşağıdaki beyitte şair güneş, ay ve zühreyi sonsuz bir deniz içindeki üç habâb olarak hayal etmişlerdir.

Hüsni anuñ nürdan bir baħr-i bī-pāyān imiş
Mihr-ü-māh-ü-zöhre ol deryāya üç dāne ħabāb (Zâtî, g. 64/2)

Onun güzelliği nurdan (oluşmuş) sonsuz bir denizmiş, güneş, ay ve zühre o denizde üç tane hava kabarcığıymış.

1.5.5.1.15. Hayme/ Otag

Hayme/otag; çadır anlamına gelmektedir. Şairler, habab ve çadır arasındaki şekil ve renk benzerliğinden hareketle çeşitli benzetmeler yapmışlardır.

Ĥaymeler kurdığı dem kanı ħabābuñ ‘ayşa
İ‘tidāl üzre görüp āb u hevāsın kadeħüñ (Bâkî, g. 270/4)

Hava kabarcığının, kadehin havasını ve suyunu uygun görüp eğlence için çadırlar kurduğu dönem nerede?

Görsem Fiğānî cām-i mey içre ħabāb-i al
Dešt-i belāda yād iderem cān otağın (Figānî, g. 94/5)

Figānî, şarap kadehi içinde kırmızı kabarcık görsem, bela çölünde(ki) can çadırımı hatırlarım.

Ĥabāb-ı cām-ı meyüñ kim diler bozulduğunu
Ki şāh-ı şādīnūñ ol kırmızı otağıdır (Hayâlî Bey, g. 136/5)

Şarap kadehindeki kabarcığın bozulmasını kimse istemez. (Zira) o mutluluk şahının kırmızı çadırıdır.

1.5.5.1.16. Kasır

Şairlerin habâbı benzettikleri bir diğer yapı da kasır olarak adlandırdığımız büyük konak ve köşklendir. Aşağıdaki beyitte şair hava kabarcığının patlayıp yok

olacağı gibi, bu dünyadaki binalarında bir gün yok olacağını anlatarak dünyanın faniliği ile habâbın hemen patlayıp yok olması arasında bir ilişki kurmuştur.

Yegdür şu kaçırardan k'ola anuñ şonu ħarâb

Rind-i şarâb-ı ħ^wâreye cām içre bir ħabâb (Hayâlî Bey, g. 13/1)

Şarap içen kalendere, kadeh içindeki bir hava kabarcığı sonu harap olacak olan şu kasırdan daha iyidir.

1.5.5.1.17. Rakkas

Şairler kadehlerin içinde hareket eden hababları, dans eden rakkaslara benzetmişlerdir.

Sâķî semâ'-ı nağme-i nây ile vaķtidür

Meydân-ı sâğar içre ide her ħabâb rakş (Nev'î, g. 207/3)

Ey sâķî, ney sesi ile kadeh meydanındaki her hava kabarcığının dans etme vaktidir

1.5.5.1.18. Saltanat

Aşağıdaki beyitte şair, yok olup giden hava kabarcığı ile yok olup gidecek saltanat arasında bir ilişki oluşturmuş ve saltanatı gelip geçiciliği yani faniliği yönüyle kabarcığa benzetmiştir.

Ĥaķ bu bezmün itmesün cām-ı muşaffâsın şikest

Ĥam degül berbâd ise bir kaç ħabâb-ı saltanat (Nev'î, k. 6/16)

Allah bu meclisin temizlenmiş kadehinin kırılmasına izin vermesin (yoksa) birkaç (tane) saltanat kabarcığının harap olması sıkıntı değildir.

1.5.5.1.19. Tac

Tac; hükümdarların başlarına taktıkları değerli mücevherle süslü başlık ya da bir tarikata giren dervişlerin başlarına taktıkları şapka anlamında kullanılmaktadır. Dervişler için tarikat içindeki konumlarının alâmet-i farikasıdır. Hayâlî Bey aşağıdaki beyitte, tac ile habab arasında şekil yönüyle bir benzerlik ilişkisi kurmuştur.

Kemdür ednā bir ḥabābından maḥabbet cāminūñ

Şol mükellef tāc kim ‘izzetle Efrīdūn geyer (Hayâlî Bey, g. 72/2)

Efridun'un giydiği şu süslü taç, muhabbet kadehinin (içindeki) küçük hava kabarcığından daha değersizdir.

Çıksa tañ mı farkına pür-mey şurāḥīnūñ ḥabāb

Bir şeh-i Cemşid-ferdūr tāc-ı Efrīdūn geyer (Hayâlî Bey, g. 120/2)

Hava kabarcığı şarap dolu olarak sürahinin tepesine çıksa ayıplanır mı? O Feridun tacı giyen parlaklık dolu Cemşid şahıdır.

Kem ḥabābı tāc-ı ḥākān olsa tañ mı bir ayak

Her birin bezm ehlinūñ başına sulṭān eyledi (Nev‘î, g. 506/3)

Kadehin değersiz hava kabarcığı, sultan tacı olsa şaşılmaz (çünkü) meclisteki her kişiyi (meclise katılanların) sultan yapar.

1.5.5.1.20. Top

Hayâlî Bey, habâbı şekli dolayısıyla çevgân oyununda kullanılan topa benzetmişlerdir. Beyitte sâkînin saçı ise topa vurmak için kullanılan sopa olarak hayal edilmiştir.

Ṭōpdur peymāne içre gūyiyā her bir ḥabāb

Kim saçı ‘aksiyle sâķīnūñ olur çevgān aña (Hayâlî Bey, g. 25/4)

Şarap içindeki her köpük sanki bir topdur, sâkînin saçı, (şaraptaki) yansımayla ona sopa olmuştur.

1.5.5.1.21. Türbe

Aşağıdaki beyitte şair; hababı, şekil yönüyle türbeye benzetmiştir. Bu sıradan bir türbe değildir. Bu türbe aşk ile başıboş dolaşanların gelip yüz sürdüğü bir türbedir.

Ḥabāb-ı şağarı görseñ beni ḥayr ile yād et kim

Gelip āvāreler yüzler sürerler aña türbemdür (Hayâlî Bey, g. 107/4)

Kadehin içindeki hava kabarcığını görünce beni hatırla, o (kabarcık) başıboş dolaşanların yüz sürdükleri türbemdir.

1.5.5.1.22. Yelken

Aşağıdaki beyitte Zâtî, kadehi; gemiye, sâkîyi; kaptana ve habâbı o bahsettiği geminin (içi hava dolu olduğu için) yelkenine benzetmiştir.

Bir gemidür baħr-ı ğamdan geçmege cām-ı şarāb
Kim anuñ mellāhı sākī bād-bānıdur ħabāb (Zâtî, g. 60/1)

Şarap kadehi gam denizinden geçmek için bir gemidir. O geminin kaptanı sâkî, yelkeni ise hava kabarcığıdır.

1.5.5.1.23. Yıldız

Hayâlî Bey aşağıdaki beyitte gökyüzündeki unsurları kullanarak elinde kadeh tutan bir insan imajı çizmiştir. Bu kadeh öyle bir kadehtir ki onun içindeki yıldızlar şekilleri ve parlaklıkları yönüyle habâba benzemektedir.

Şafāk mey mihr ü meh sāġar ħabābıdur anuñ encüm
Elümde mest-i ‘aşkem iki ‘ālem bir ayaġumdur (Hayâlî Bey, g. 13/4)

Şarap; şafak, ay ve güneş; kadeh, yıldızlar onun hava kabarcığıdır. Aşk sarhoşuyum iki âlem elimdeki bir kadehtir.

1.5.5.1.24. Zekan

Zekan, iki çenenin birleştiği yer, çene çukuru anlamına gelmektedir. Şairler, sevgilinin yüzündeki çene çukurunu şekli itibariyle habâba benzetmişlerdir.

‘Ārızuñ āb-ı nābdur gūyā
Zekānuñ bir ħabābdur gūyā (Bâkî, g. 14/1)

Yanağın sanki şaraptır. Çene çukurun da sanki(üzerindeki)hava kabarcığıdır.

1.5.5.1.25. Zindan

Habâbın içinde bulunan hava, şairler tarafından esir olarak hayal edilmiş ve habâb havayı içinde tutan bir zindana benzetilmiştir

Oldı devrinde hevā maħbūs-i zindān-i ħabāb
Ġālibā görmüş hevādan şemme-i āzār gül (Fuzûlî, k. 9/39)

Sanırım gülden azar işittiği için gül devrinde hava habâb zindanına hapsedilmiş.

1.5.6. Hz. İsa

Hz. İsa, edebiyatımızda sıkça anılan bir peygamberdir. Çeşitli özellikleri sebebiyle şiirlere konu edilmiştir. Biz çalışmamız gereği Hz. İsa'nın şarap ile ilgili yönlerine değinmeyi planlamaktayız. Hz. İsa, Hıristiyanlık dininin peygamberidir. En önemli mucizeleri arasında ölüleri diriltmek ve hastaları iyileştirmek vardır. Klasik edebiyatımızda şarap ile ilgili olarak Hz. İsa iki yönüyle ele alınmıştır. Bir; ölüye benzeyen âşıkları “dem”i ile diriltmesi -ki bu dem şaraptan kinayedir- iki; ona ümmet olanların şarap içmesinde bir sakınca olmamasıdır.

Rūḥ-baḥş olmuş Mesīhā-veş o la‘l-i cān-fezā (Bâkî, m. 5/3/3)

O, gönle can veren (şarap renkli) dudak Mesih gibi can veren olmuştur.

Mezheb-i pîr-i muğāndur hem daḥi dîn-i Meşîh
Bāde ḥaḳḳında helāl dinmiş degül ammā şaḥîḥ (Muhibbî, g. 306/1)

İkisi de doğru yol olan pir-i muganın mezhebi ve Hz. İsa'nın dini şarap hakkında helaldir dememiştir.

1.5.7. İbrîk

İbrîk; “*Toprak veya mādenden yapılmış, kulplu ve emzikli su kabı. İbrîk-i mey; şarap kabı*”, “*Su kabı, şarap kabı*” anlamına gelmektedir. Şarapla birlikte kullanılan bir kavram olduğu için şiirlerde de kullanılmaktadır.

Lā‘lūñe sākî müşābih olduğıyün mey müdām
Gösterür ibrîk ehl-i ‘işrete barmağ ile (Zâtî, g. 1291/2)

Sâkî, şarap senin dudağına benzediği için, ibrik daima iştret ehline onu parmak ile gösterir.

Müdām acı dili virse ‘aceb mi sâğara ibrîk
Lebûñden döne döne alur ey şîrîn-zebân buse (Zâtî, g. 1427/2)

Ey tatlı dilli(sevgili), ibrik, kadehe devamlı acı söz söylese şaşılmaz (çünkü; kadeh) dudağından döne döne öpücük alır.

1.5.8. Kulkul

Kulkul sözlüklerde “*Ruhu hafif, eline ayağına çabuk(adam); Bir şeyin hareketinden , deprenmesinden çıkan ses*”, “*Sürahiden kadehe içki boşaltırken çıkan ses*”, “*Sürahiden kadehe şarap koyarken çıkan ses*” anlamlarına gelmektedir. Şairlerimiz, sürahiden kadehe şarap dökülürken çıkan ses için bu kavramı kullanmışlardır. Ayrıca “Kul” Arapça “söyle” anlamına geldiği için çeşitli vesilelerle tevriyeler yapmışlar, çeşitli benzetmelere konu etmişlerdir.

Gül-sitân bezm-i şarâb u cām-ı mey güldür baña
Kulkul-i halk-i şurâhi şavt-ı bülbüldür baña (Bâkî, g. 12/1)

Gül bahçesi, bana şarap meclisi ve şarap kadehi bana gül çiçeği (gibi) gelir. Sürahinin boğazından (çıkan) kulkul sesi bana bülbül sesi gibi gelir.

Bâkî çemende şîşe-i mey kulkul eylese
Bülbül terâne başlayacak uysa bülbüle (Bâkî, g. 447/5)

Bâkî, (şarap meclisinin kurulduğu) çimenlikte, şarap şişesi (içinden şarap boşalırken) kulkul (sesi) çıkarsa, bülbül, küçük kadehin ahengine uyup ötmeye başlayacaktır.

Kaḫkaḫa ile şurâhî gülse meclisde ne var
Sâkiyâ eyyâm-ı şevḫ erişdi ğulğul vaḫtidür (Hayâlî Bey, g. 98/2)

Ey sâkî, sürahi mecliste kahkaha ile gülse buna şaşılmaz, (çünkü) eğlence zamanı geldi, bağırp çağırma vaktidir.

1.5.9. Sebû

Sebû sözlüklerde “*Testi, şarap kabı*”, “*Testi*” anlamına gelmektedir. Şarabın içine konarak saklandığı veya servis edildiği topraktan üretilen testidir. Sebû şiirlerde meclisin bir parçası olarak ve şarabın içinde saklandığı bir eşya olarak yer alır. Sürahiden farkı topraktan yapılması ve kulplu oluşudur.

Bezm-i mihrûnde sebû geçdi diyü
Kulp daḫdı feleke ḫavs-i ḫuzah (Zâtî, g. 100/2)

Senin muhabbet meclisinde, testi gittiği için gökkuşağı feleğe kulp takarak(onun kusurlarını) gösterdi.

Komaz ayağa düşmeğe tatar elin müdām
Yokdur bizüm sebū gibi bir dest-yārumuz (Figânî, g .35/4)

(Testi) devamlı yardım ederek ayağa düşmeye izin vermez. Bizim, testi gibi bir yardımcımız yoktur.

Bildi muṭrib ki nedür hāl götürdü kopuzın
Bezmden çekdi ayağını şurāhi vü sebū (Fuzûlî, g. 239/2)

Çalgı çalan durumu anladı ve kopuzu ortadan kaldırdı. Sürahi ve testi de meclisten ayağını çekti.

1.5.10. Sürahi

Sürahi kelime anlamı itibariyle; “*decanter, water bottle(şarap ya da alkollü içki kabı, su şişesi)*”, “*Uzun boyunlu su ve şarap şişesi*” demektir. Sürahi şarap meclislerinin olmazsa olmazıdır. Çünkü; şarap küplerden alındıktan sonra sürahi ile servis edilirdi. Sürahiler genellikle uzun ve dar ağızlı imal edilmekteydi. Bu sebeple sürahiden şarap akarken bir ses oluşmaktaydı bu sese “kukul” denilmektedir. Şairler sürahiye -aşağıda açıklanacağı gibi- bülbüle, âşığa, haramîye benzeterek bu kelime etrafında farklı imajlar oluşturmuşlardır.

Secdeler kılsun müdām ayağuna söz diñlesün
Penbeyi sâkî şurāhînüñ kulağından çıkar (Zâtî, g 237/6)

Ey sâkî, pamuğu sürahinin kulağından çıkar ki söz dinlesin (itaat etsin) ve devamlı kadehine secde kılsın.

Sâgar-ı zerrîn ile düşmezdi nergis pâyına
Gitmese çînî şurāhîlerle süsen bir yaña (Hayâlî Bey, g. 22/5)

Mavi renkli çinilerle süsen bir tarafa gitmese nergis elinde altın kadehle¹⁴¹ ayağına düşmezdi.

¹⁴¹ Altın kadeh yani zerrîn-kadeh; “nergis çiçeğinin bir çeşidi olup beş adet beyaz taç yaprağın ortasında altın sarısı bir kadeh şeklinde oturan diğer taç yapraklarıyla oluşan ve bu haliyle şairlerce elde tutulan kadehe benzetilen nefis bir görünüm arz eder.”
Ahmet Atilla Şentürk; **Osmanlı Şiiri Antolojisi**; Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2004.

1.5.10.1. Sürahinin Benzetildiği ve Sürahiye Benzetilen Unsurlar

1.5.10.1.1. Âşık

Aşağıdaki beyitte sürahi, kadehin sevgilinin dudağını öptüğünü duyunca canı yanan bir âşığa benzetilmiştir. Çünkü; sürahi kadehe şarap döker ve sevgilinin dudağına şarabı kadeh taşır. Sürahi hiçbir zaman sevgilinin dudağına erişemez ama kadeh her daim sevgilinin dudağını şarap taşıma bahanesiyle öper. İşte bu yüzden sürahinin içi acır yani üzülür. Ayrıca sürahinin içinde şarap olması ve şarabın acı olması bu fikirden hareketle hüsn-i talil sanatı yapılarak beyite gizlenmiştir.

Ğadeh lâ‘l-i şîrînüni öpdügin
İşitmiş şurâhî içi acımış (Zâtî, g. 588/4)

Sürahi, kadehin şirin dudağını öptüğünü duyunca canı yanmış.

1.5.10.1.2. Bağır

Aşağıdaki musammatta şair bağrının sürahinin şarap dolu olması gibi bağrının dert dolu olduğunu söyleyerek derdi şaraba, “bağır”ı, sürahiye benzetmektedir.

Derd ile bağrum şurâhî-veş tolu kan eyledün (Hayretî, m. 4/III/3)

Bağrımı dertle sürahi gibi kan dolu hale getirdin.

1.5.10.1.3. Borçlu

Aşağıdaki beyitte Zâtî, sürahiye; rinde (içinde şarap olduğu için) boğazına kadar borçlu biri olarak hayal ederek, sürahiye borçluya benzetmiştir.

Boğazına dek borçlıdurur rinde şurâhî
Sâkî alı vir borcına tüt a bize râhı (Zâtî, g. 1674/1)

Sürahi rinde boğazına kadar borçludur. İçki sunan, bize (sürahinin) borcuna karşılık (sürahiden) şarap sun.

1.5.10.1.4. Bülbül

Şairler sürahide n kadehe şarap dklyorken çıkan sesi bülbül t olarak değerlendirmiş ve sürahide n çıkan bu sestem hareketle sürahiyi bülbüle benzetmiştir.

adehler meclis içre Şanki güldür
rh bülbül olmuş klklu var (Muhibb, g. 851/3)

Mecliste kadehler sanki güldür. Sürahi bülbül olmuş hoş sesi var.

Bülbül olmuşdur ter her dem Őrh klklı
Arada gy kadehler Şan gl-i hndndur (Muhibb, g. 880/2)

Sürahi sesi (sanki) bülbül olmuştur, her an ter. Sanki kadehler orada açılmış güldür.

1.5.10.1.5. Esir

AŞağıdaki beyitte Şair, sürahiyi rindlerin meclis halkasında dolaşan boynu bağlı bir esire benzetmiştir.

UrmiŐ Őrh gerdenine niçe yirde bend
B-re gör ki hlka-i rindn esridr (Nev', g. 54/4)

Sürahi gerdanına birçok yerinden bağ vurmıŐtur. Zavallıya bak, rintlerin halkasının esiri olmuştur.

1.5.10.1.6. Gonca

Şairler emen meclislerinden bahsettikleri zaman, mecliste bulunan unsurları çemende bulunan nesnelere benzetme eğilimi içinde olmuşlardır. AŞağıdaki beyitte de Şair gonca ve sürahi arasında benzerlik ilişkisi kurmuştur.

Nitekim bezm-i çemende sürülüp devrn-ı gül
Ėoncalar ola Őrh sğar-ı devvr gl (Nev', k. 31/23)

emen meclisinde gl zamanının keyfi sürülüp goncalar; sürahi, durmayıp dönen kadehler; gl olsa.

1.5.10.1.7. Gülen Adam

Sürahinin kadehe dökülürken çıkardığı ses, aşağıdaki beyitlerde sürahinin gülmesi olarak düşünülmüştür. Bu vesileyle sürahinin şairler tarafından gülen adama benzetildiğini söyleyebiliriz.

Her kişi bezm-i cihân içinde bir hâletdedür
Şem‘ yanmakta şürâhi gülmede ağlar mest (Hayâlî Bey, g. 1/3)

Dünyada herkes (farklı) bir hal içindedir; mum yanmakta, sürahi gülmekte, sarhoş ise ağlamaktadır.

Mevsim-i gül ‘ıyş eyyâmı irişdi sâkiyâ
Elüñe alsañ şürâhî eyleyüp kılkııl güler (Muhibbî, g. 1016/2)

Ey içki sunan güzel gül mevsimi yeme içme günleri geldi. Eline sürahi alsan “kukul” sesi çıkarıp güler.

1.5.10.1.8. Güzel

Aşağıdaki beyitte Yahyâ Bey, sürahiye güzel, uzun boylu bir sevgiliye benzetmiştir. Sürahi, şekil olarak uzun olması ve mecliste devamlı hareket etmesi yönüyle sevgili ya da güzel olarak anlatılmıştır.

Şürâhî bir uzun boylu güzel serv-i hırâmândur
Niğîn-i halka-i şöhbet olan ol âfet-i cândur (Yahyâ Bey, g. 96/1)

Sürahi uzun boylu ve güzel yürüyen bir servidir. Sohbet halkasının yüzüğü o cana âfet olan güzeldir.

1.5.10.1.9. Haramî

Hayâlî Bey aşağıdaki beyitte sürahinin içinde şarap bulunmasından hareketle, sürahiye haram yiyen, kötü işler yapan birisi olarak telakki etmiş ve sürahiye, haramîye benzetmiştir.

Eyleyüb meclis çemende sen haramîsin deyu
Kâzîler bî-ħad şürâhîñün günâhın şordular (Hayâlî Bey, g. 8/4)

Kadılar, çemen meclisinde sürahiye sen haram yiyicisin diyip acımasızca onun günahını şordular.

1.5.10.1.10. Hem-nişîn/ Agyâr

Aşağıdaki beyitte şair, sūrahiyi sevgiliyle beraber oturup içki içen birine benzetmiştir. Klasik edebiyatta sevgili ile içki içebilen kişi agyârdır. Bu sebeple sūrahi hem hem-nişîn hem de agyâr olarak hayal edilmiştir. Ayrıca şair bu durumdan duyduğu rahatsızlığı da beyitte dile getirmektedir.

Sūrāhī hem-nişînün hem-demūñ cām
Niçün ben cür‘a gibi atılam dūr (Bâkî, g. 132/2)

Sūrahi seninle oturan, kadeh seninle içki içen (olurken) ben niçin son yudum gibi uzağa atılayım.

1.5.10.1.11. Katil

Aşağıdaki beyitte Bâkî, sūrahiyi sevgilisi uğruna kan döken bir katile benzetmiştir. Şair beyitte kadehin sevgilinin dudağına yaklaştığını görünce sūrahi tarafından hançerlendiğini anlatmıştır.

Bezm-i meyde buse-i la‘l-i nigāra kaçd ider
Gögsine ursa n’ola cāmīñ şurāhī hançeri (Bâkî, g. 515/4)

Kadeh, şarap meclisinde sevgilinin lal renkli dudağına yönelir (bu durumda) sūrahi onun göğsüne hançer vursa şaşılır mı?

1.5.10.1.12. Mert/ Pehlivan

Aşağıdaki ilk beyitte sūrahi, elindeki kadehle tek başına gam ordusunu dağıtan bir “mert”e benzetilmiştir. İkinci beyitte ise şair sūrahiyi, başka pehlivanların oyun yapamayacakları usta bir pehlivana benzetmektedir.

Bir ayağ ile surāhī tagıdur merdāne-vār
Leşker-i ğam tıtdugınca başuma hengāmeler (Helâkî, g. 55/4)

Sūrahi, gam askeri başımı kavga ile kaplayınca mert bir adam gibi bir kadehle (hepsini) uzaklaştırır.

Ey şurāhī yokdur ayağūñ çeker bir pehlevān
Gerçi kim devrān sefid etmiş başuñda perçemūñ (Hayâlî Bey, g. 27/2)

Ey sūrahi, her ne kadar zaman (tıraş olmuş) başındaki perçemini beyaz etmişse de sana ayak çekme oyununu yapacak bir pehlivan yoktur.

1.5.10.1.13. Müderris

Aşağıdaki beyitte Hayâlî Bey, eğlence kadehinin güle ders verdiğini, sürahi sesinin de bülbüle şarkılar öğrettiğini söylemiştir. Bu hayalle birlikte şair sürahiye ders veren bir insana yani müderrise benzetmektedir.

Sāğar ʔarīḳ-i ʔiṣreti taʔlīm edüb güle
Şavt-ı şurāḫī nağmeler öğretti bülbüle (Hayâlî Bey, g. 44/1)

Kadeh eğlence yolunu güle öğretti. Sürahinin sesi, bülbüle şarkılar öğretti.

1.5.10.1.14. Nale Eden

Sürahi aşağıdaki beyitlerde sevgilisinin kadeh tarafından öpüldüğünü gören ve bu sebeple nale eden bir insana benzetilmektedir.

Öpelden laʔlūñi āl ile bāde cām u sāğar hem
Benümʔçün dem-be-dem ağlar şurāḫī şemʔ-i enver hem (Bâkî, g. 343/1)

Dudağımı şarap ve kadeh hile öptüğünden beri sürahi ve ışık saçan mum benim için ara sıra ağlar.

1.5.10.1.15. Sanem

Fuzûlî, aşağıdaki beyitte, sürahiye, görünüşünün kiliselerdeki putlar kadar güzel olması sebebiyle saneme benzetmektedir. O sanem çok güzeldir ve bazen meclise katılarak tıpkı sürahi gibi meclise neşe verir.

Bu şurāḫī meşelā bir şanem-i raʔnadur
Ki dem-ā dem ʔarab-engīz ü neşāt efzādur (Fuzûlî, k.38/1)

Bu sürahi, söz gelişi(bazen) put gibi bir güzeldir bazen de sevinç koparan ve neşe arttırandır.

1.5.10.1.16. Sarhoş

Bâkî, aşağıdaki beyitte sürahinin içinde şarap bulunmasını, sürahinin çok şarap içmesi olarak değerlendirmiş ve sürahiye, sarhoşa benzetmiştir.

Şurāḫī üştür-i ser-mestdür gerden-firāz olmuş
Lebūñ şevḳi ile cām-ı şarāb-ı nāb ʔanzıldür (Bâkî, g. 89/3)

Sürahi (çok içki içtiğinden) sarhoş deve gibi kibirli olmuştur. Dudağının arzusu ile saf şarabın kadehi zil zurna sarhoştur.

1.5.10.1.17. Serv

Hayâlî Bey aşağıdaki beyitte bir gül bahçesi ve meclis tasviri yapmıştır. Bu bahçedeki sürahi boyunun uzun olması sebebiyle servi ağacına benzetilmiştir.

Bezm-i mey bir gülisitândur anda sâkî bâğ-bân
Câm-ı mey güldür şurâhî serv bülbül bülbüle (Hayâlî Bey, g. 69/4)

Şarap meclisi; gül bahçesi (gibi) bir yer, sâkî ise orada bahçıvandır. (Bu gül bahçesinde) Şarap kadehi; gül çiçeği, sürahi; servi ağacı, bülbül ise küçük şarap kadehidir.

1.5.10.1.18. Şair

Aşağıdaki beyitte şair, sürahinin son derece renkli ve güzel oluşu ile yazdığı şiirler arasında bir ilişki kurmuştur. Şair bu ilişkiden hareketle sürahi ile şair arasında bir benzerlik meydana getirmiştir.

Ser-firâz olsağ bu devr içre ‘aceb mi Bâkıyâ
Biz şurâhî-veş bu gün rengîn edâya mâliküz (Bâkî, g. 191/7)

Ey Bâkî, bu zamanda diğerlerinden üstün olsak (buna) şaşılır mı? Biz bu gün sürahi gibi renkli üsluba sahibiz.

1.5.10.1.19. Şakayık

Aşağıdaki beyitte şair meyhane ile baharda açık havada yapılan eğlenceleri kıyaslamaktadır. Bu eğlencelerde şakayık görünüşü itibariyle sürahi olarak düşünülmüştür.

Bahâra ta‘n ider faşl-ı şitâda künc-i meyhâne
Kadehler lâleler pür-mey şurâhiler şakâyıkdur (Hayâlî Bey, g. 59/3)

Kış mevsiminde meyhane köşesi bahara hoş bakmaz. Kadehler, laleler şarap dolu sürahiler şakayık çiçeği (gibi) olmuştur.

1.6. ŞARABIN BENZETİLDİĞİ UNSURLAR

Çalışmanın bu bölümünde klasik edebiyatımıza konu olan “şarap” kavramının, şairler tarafından “teşbih” sanatıyla birlikte nasıl kullanıldığını incelemek amaçlanmıştır. Bilindiği üzere klasik edebiyatımız hakikat-mecaz ilişkisinden hareketle meydana gelmiştir. Bu sebeple teşbih sanatı açısından zengindir. Teşbih kısaca “Sözü daha etkili bir duruma getirmek için, aralarında türlü yönlerden ilgi bulunan iki şeyden, benzerlik bakımından güçsüz durumda olanı nitelikçe daha üstün olana benzetmektir”¹⁴² şeklinde tarif edilebilmektedir. Bu yönüyle teşbih, şairlerin gözlem yeteneğini, hayal gücünü ve zekâsını ön plana çıkaran bir sanattır. Çünkü; klasik edebiyatımızda bütün şairler ortak kavramlar ve mazmunları belirli bir çerçeve içinde kullanılmaktadır. Bu kavramlar çoğunlukla aynıdır. Hemen her şiir gül, lale, sevgili, dudak, şarap, meyhâne, kadeh vb. kelimeler ve onların oluşturdukları anlam daireleri çevresinde yazılmıştır.

Çalışmanın temelini oluşturan şarap da bütün şairlerin edebiyat geleneği gereği sıklıkla kullandığı bir kavram haline gelmiştir. Şarap, neredeyse bütün şiirlere konu edilmesi dolayısıyla, birlikte oluşturduğu zengin anlam sanatları âdeta göz ardı edilmiş gibidir. Halbuki klasik edebiyatımızın temel kavramlarından birisidir. Şairlerin, şarabı nelere benzettiklerini bilmenin beyitlere mana verirken faydası olacağı düşünülmüştür. Böylece gerçek ve mecaz arasında bir köprü vazifesi gören şarabın, hangi anlamda kullanıldığını anlama şansını yakalamak hedeflenmiştir. Yapılan divan taramalarının sonucunda şarabın bazı beyitlerde benzetme unsuru olarak kullanıldığını bazı beyitlerde de kendisine benzetilen olduğu görülmüştür. Bu sebeple çalışmamızda “Şarabın Benzetildiği Unsurlar” ve “Şaraba Benzetilen Unsurlar” ayrı başlıklar halinde ele alınmıştır. Tabi ki bu benzetme unsurları bazen karşılıklı olarak hem benzeyen hem de benzetilen olarak kullanılmıştır. Bu sebeple, bir bölümde zikredilen unsur diğer bölümde ele alınmamıştır. Çalışma sırasında beyitler nesre çevrilmiş, kelimeler arasında yer alan anlam ilişkileri kısaca anlatılmış ve şarabın hangi sebeplerle (vech-i şebeh) hangi kavrama benzetildiği kısaca açıklanmaya çalışılmıştır. Bölüme konu olan kavramlar alfabetik olarak sıralanmıştır.

---

¹⁴² Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, T.D.K. Yay., Ankara, 2000.

1.6.1. Âb-1 Hayvan/ Âb-1 Hayât¹⁴³

Âb-1 Hayvan ya da Âb-1 Hayat sözlükte; “İçene ebedî hayat bağışlayan efsanevî su. Mec. çok tatlı ve hafif su” anlamına gelmektedir. Şairlerimiz şarabı, sıradan bir içecek olarak düşünmemişlerdir. Çünkü; şarap içeni, hiç kimsenin bilmediği, herkesin kendine has olan ayrı bir dünyaya götürür. Şairlerimiz şarabı, “Âb-1 Hayât”la ortak paydalarda buluşturmışlardır. Bu ortak paydalar; ikisinin de karanlık mekânlarda bulunması, sadece arayanların bulup içmesi, ikisinin de gizli olarak içilmesi, ikisinin de insanda yaptığı etkinin ebedi hayat vericilik olarak tanımlanmasıdır. İşte bu ortak noktalar şairlerimizin çeşitli hayaller geliştirerek şarabı, “âb-1 hayât”a benzetmelerine sebep olmuştur.

Lezzet-i Âb-1 Hayât ey dil şarâb-1 mürdedür
Anı kim nûş eylemezse dirliğinde mürdedür (Zâtî, g. 293/1)

Ey gönül, ölümsüzlük suyunun lezzeti yıllanmış şaraptadır. Kim şarap içmezse hayattayken ölü gibidir.

Birinci mısradaki şaire göre yıllanmış şarabın tadı ve etkisi, Hızır’ın karanlıklar ülkesinde bulduğuna inanılan ölümsüzlük suyunun tadı ve etkisi gibidir. Etkileri hasebiyle şarap, insanda ölümsüzlük suyu etkisi yapmaktadır. İkinci mısradaki ise “âb-1 hayât”ın asıl özelliği olan içildiğinde ölümsüz bir hayata kavuşmadan bahsedilmiştir. Şair hayattayken şarap içmeyen ölüm gibi olduğunu söyleyerek hem tezat yapmış hem de şarabı ölümsüzlük etkisi veren bir içeceğe, yani “âb-1 hayât”a benzetmiştir.

Höcre-i târiküme ben mey getürdüm bu gece
Âb-1 hayvân iç gel ey Hızır-ı zamânum gizlice (Zâtî, g. 1451/4)

Ey zamanın Hızır’ı, ben bu gece karanlık odama gizlice şarap getirdim. Gel ve ölümsüzlük suyu(olan şarap) iç.

Zâtî bu beyitte, “âb-1 hayât”ın karanlıklar ülkesinde olduğunu bize “karanlık oda” terkihi ile anlatmıştır. Ayrıca beytin devamında şarabın karanlık ortamlarda, gizlice içildiğine de göndermede bulunulmuştur. Hızır kelimesinin

¹⁴³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Dr. Ahad Emirçüpani, Farsça Deyim ve Atasözlerinde Âb-1 Hayât ve Türk Edebiyatına Yansımaları, A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Erzurum 2008. S. 37, s.187-208.

kullanılmamasının sebebi de “âb-ı hayât”ı bulan kişinin Hızır olduğuna inanılmasıdır.

Şarâb Āb-ı hayât u cām-ı zerrīn āfitāb olsa
Cinān içre gerekmez baña cānān olmasa meclis (Bâkî, g. 208/3)

Bana cennette, sevgilim (olmadan) şarabın ölümsüzlük suyu ve güneşin altın kadeh olduğu meclis gerekmez.

Bu beyitte şair şarap, kadeh, cennet kelimeleri ile meclisi oluşturan unsurları sıralayarak bir meclis manzarası oluşturmuştur. Bu meclisteki şarap meclis yerinin cennet olması ve cennette sonsuz hayat olması hasebiyle “âb-ı hayât”tır. Ayrıca beyitte Kur’ân-ı Kerîm’de yer alan bir ayete de telmihte bulunulmuştur.¹⁴⁴

Bezm-i ğamda şarâb-ı ‘ışk içsün
Kime kim ‘ömr-i cāvidāne gerek (Hayretî, g. 225/2)

Kimin uzun ömre ihtiyacı varsa gam meclisinde aşk şarabı içsin.

Hayretî beyitte, aşk şarabının uzun ömür verdiğini söyleyerek şarabı “âb-ı hayât”a benzetmektedir.

Herkese bulmağa ‘ömr-i cāvidān bir şey sebeb
Hızra āb-ı hayât viren de āb-ı ‘ineb (Muhıbbî, g. 176/1)

Sonsuz bir ömür bulmak için herkese, bir şey sebep olmuştur; Hızır’a ölümsüzlük suyunu veren de üzüm suyudur(şaraptır).

Seçilen örnekte yine “âb-ı hayât”ın karanlıklar ülkesinde bulunması ve uzun ömür vermesi özelliklerinden bahsedilmiştir. Beyti farklı kılan ise Muhıbbî’nin yaklaşımıdır. Muhıbbî’ye göre, Hızır’a ölümsüzlük suyunu veren, o suyun insanı ölümsüz hale getirmesine vesile olan şaraptır.

İçen mey buldı ‘ömr-i cāvidānı
Meger āb-ı hayātest āb-ı engūr (Muhıbbî, g. 788/3)

Şarap içen ebedi ömrü buldu. Meğerse, ölümsüzlük suyu, üzüm suyuymuş.

¹⁴⁴ Muhammed, 15. ayet: “Allah’a karşı gelmekten sakınanlara söz verilen cennetin durumu şöyledir: Orada bozulmayan su ırmakları, tadı değişmeyen süt ırmakları, içenlere zevk veren şarap ırmakları ve süzme bal ırmakları vardır. Orada onlar için meyvelerin her çeşidi vardır. Rablerinden de bağışlama vardır. Bu cennetliklerin durumu, ateşte temelli kalacak olan ve bağırsaklarını parça parça edecek kaynar su içirilen kimselerin durumu gibi olur mu?”

Muhibbî'nin bu beyitinde de aslında ölümsüzlük suyu diye bir şeyin olmadığı, bahsedilen bu suyun aslında şarap olduğu dile getirilerek şarap “*âb-ı hayât*”a benzetilmiştir.

1.6.2. Âfitâb/ Mihr/ Hurşîd/ Güneş

Şairlerimiz şarabı, parlaklığı ve insanın içini ısıtması yönleriyle güneşe benzetmişler ve çeşitli şekillerde beyitlerinde kullanmışlardır. Tabi ki bu kullanımlar sırasında beyitlerde hem gökyüzü hem de şarapla ilgili kelimeler tercih edilmiştir. Şairler kış soğuşundan kurtulmak için şarap güneşinden yardım istemişlerdir.

Ne için itmez bürc-i humdan âfitâb-ı mey tulû‘
Cûy-i dil sâkî şitâ-yi guşşadan efsürdedür (Zâtî, g. 293/4)

Niçin şarabın güneşi küp burcundan doğmaz. Sâkî, gönül ırmağı kış mevsiminin kederinden donmuştur.

Şitâ-yı guşşa ey Zâtî beni efsürde itmişdi
Yetişdi pertev-i hürşîd-i mey bir pâre germ oldum (Zâtî, g. 977/5)

Ey Zâtî, keder kışı beni dondurmuştu. Şarap güneşinin ışığı yetişti(de) bir parça ısındım.

1.6.3. Anahtar

Yukarıda bahsedildiği üzere bazı şairler diğerlerinin kullanmadığı kavramları ve benzetme unsurları şiirlerine yansıtmayı başarmışlardır. Böylece şairler kendilerini farklı ve değerli kılmışlardır. Şarabın anahtara benzetilmesi de ortaya attığımız fikri destekler niteliktedir. Çünkü; çalışmamız sırasında sadece Muhibbî'nin aşağıdaki beyitinde bu benzetmenin kullanıldığını fark ettik. Şair beyitinde gamı, kilide benzetmektedir. Bilindiği gibi kilit anahtarla açılmaktadır. Ama gam gibi bir duyguyu açacak anahtar, şarap olabilir. Şairin burada öne sürdüğü ele geçirme şartı o dönemde şarabın Müslümanlara satılmasının ve Müslümanlar tarafından içilmesinin yasak olması sebebiyle olmalıdır. Muhibbî mahlasıyla şiirler

yazan Kanunî Sultan Süleyman'ın, döneminde şarabı yasakladığı ve Galata'ya demirlemiş şarap yüklü gemileri ateşe verdiğini bilmekteyiz.¹⁴⁵

Ġam kilidi açılır mı bu gönülden hergiz
Ele girürse Muhibbî aña meydür miftâh (Muhibbî, g. 301/4)

Muhibbî, bu gönüldeki gam kilidi asla açılmaz. Ona anahtar, ele geçerse (sadece)şarap olur.

1.6.4. Asa

Asa kelimesi sözlükte; “*Değnek, sopa, dervişlerin taşıdıkları sopa.*” anlamına gelmektedir. Bunun yanı sıra ‘asa bir kadeh çeşidine verilen addır. Şairlerimiz kelimenin iki anlama gelmesinden faydalanarak anlam oyunları meydana getirmişlerdir.

Düz başdı yine meclis içinde ayağumuz
Elde ‘aşâ-yı bâde olaldan çayağumuz (Hayretî, g.127/1)

Meclis içinde elimizde şarap asası(kadeh) dayanağımız olduğundan beri ayağımız düz basmaktadır.

Beyitte yer alan “asa-yı bâde” iki anlamda anlaşılabilir. Birincisi şarap kadehi, ikincisi ise şarap değneği. Şairin ikinci beytinde ise şarap, doğrudan değneğe benzetilmiştir. Ayrıca beyitte bulunan “ayağumuz” ibaresi iki anlamda anlaşılabilir. Kelimenin ilk anlamı dayanacak yer olmakla birlikte “dayak” anlamı da vardır. Beyitin anlam bütünlüğü düşünüldüğünde beyitte şarap içenlere uygulanan “had yani dayak cezası”¹⁴⁶na da gönderme yapıldığı söylenebilir.

Bâdesüz ‘arîf ‘aşâsuz pîre beñzer yâ benüm
Lâm iderse bu elif kıddüm ‘aceb mi lâ-yı mey (Hayretî, g. 439/2)

Şarabı olmayan arif, değneği olmayan yaşlı adama benzer. Bu yüzden şarabın tortusu benim elif gibi doğru boyumu lam (gibi) eğerse şaşılır mı?

¹⁴⁵ Ahmet Talat Onay, **Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı**, Akçağ Yay. Ankara 2000. s. 419.

¹⁴⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. “Şarap-Ceza”

Şair beyitte “ﻝ” harfini şekil itibariyle asaya benzetmektedir. İkinci mısradan ise şair “ﻝ” harfi gibi olan boyunun “ﻝ” harfi gibi olmasını birinci mısradan söylediğine örnek olarak göstermektedir.

1.6.5. ‘Aşk

Edebiyatın neredeyse ortaya çıkış sebebi diyebileceğimiz kavramlarından bir tanesi aşktır. Aşk, klasik edebiyatımızda yer alan ve arzulanan yegâne kavramdır. Aşk, edebiyatımız için anahtar kelime olarak adlandırabileceğimiz bir duygudur. Aşk insanı farklı duygulara sevk eder. Âşık olan kişi kendini değişik hissederek ve diğer insanlardan ayrılmaya başlar. Bazen baş dönmesi bazen mide bulantısı bazen de kendinden geçmesi âşığı farklı kılan özelliklerdir. Edebiyat bu etkileri insanda meydana getiren başka bir kavram olduğunu keşfetmiştir. Ayrıca bu kavram hissedilenleri daha somut olarak anlatma amacına da uygundur. Bu kavram tabii ki “şarap” tır. Çünkü şarap da aşk gibi, içildiğinde insanı farklı bir ruh haline sokmakta; heyecana sebep olmakta ve fazla içildiğinde de insanın kendinden geçmesine, aklını kaybetmesine sebep olmaktadır. Kısaca şarap, aşkın insanlara verdiği bütün ruhî halleri somut olarak insana vermektedir. İşte bu fikirden hareketle şairler aşk- şarap arasındaki ilişkileri şiirlerinde kullanmışlardır. Klasik edebiyatımız hali hazırda yüzyıllardır kullanılan bu edebî geleneği alarak kendi hayal dünyasında kurgulayıp kendine has bir oluşum haline getirmiştir. Klasik edebiyatın kuruluş dönemi içinde meydana çıkan bazı fikir akımları “şarap” kavramına daha farklı bir boyut katmış ve tasavvuf olarak adlandırdığımız ikinci bir anlam tabakasının şiire yerleştirilmesine vesile olmuştur. Yüzyıllar boyunca iç içe geçmiş olan kavramlar artık bir edebiyat geleneği halini aldığı için, toplum tarafından yadırganmadan kullanılabilmektedir. Örneklerde şarap; aşka benzetilmiş ve gerekli yerlerde kısa açıklamalar verilmiştir.

Dil virdüğüm bilüb baña dil çarbin urma kim

Yoğdur şarâb-ı ‘ışkuñ ile mest olana had (Zâtî, g. 116/6)

Sana âşık olduğumu anlayıp bana gönül darbını vurma çünkü; aşkının şarabı ile sarhoş olana had cezası yoktur.

Şair beyitin ikinci mısrasında sarhoşluk ile ilgili şer’î bir bilgiyi bizlere aktarmaktadır. İslam dinine göre şarap içmek haramdır. Şarap içen veya içtikleri

tespit edilen insanlara “had” adı verilen bir ceza uygulanmaktaydı. Bu ceza gereği şarap içenlere 50 ila 80 sopa vurulurdu.¹⁴⁷ Şair burada, aşk şarabı ile sarhoş olana diyerek bu şarabın bizim anladığımız “şarap” olmadığını anlatmıştır. Ama şair bununla yetinmeyip ikinci bir açıklamayla yanlışa düşmemizi engellemiş ve bu şaraptan içene “had” cezası uygulanmayacağına değinmiştir. Yani burada açık bir şekilde şair, şarap-aşk kavramını iç içe sokarak aralarında hiçbir fark olmadığını anlatmaya çalışmıştır.

Gönlüm şarāb-ı ‘ışkı içer müdām ayılmaz
Aldurdı naqd-i ‘aklı ol kendüzini bilmez (Zâtî, g. 502/1)

Gönlüm aşk şarabını devamlı içer, ayılmaz. O kendini bilmez, akıl nakdini çaldırdı.

Remmāle varuñ görsün yitik ele girer mi
Mest-i mey-i ‘ışk oldum naqd-i dili aldurdum (Zâtî, g. 979/2)

Falcıya gidin (fal baktırın) kaybolan bulunur mu? Aşk şarabının sarhoşu oldum akıl nakdini çaldırdım.

Yukarıda yer alan iki örnekte aşk şarabı ile sarhoş olan insanlardan ve bu insanların gönül ve akıl paralarını çaldırmalarından bahsedilmektedir. Sarhoş olan insan kendini kaybettiği için etrafında olup bitenleri anlayamaz. Bunun sonucunda üzerindeki hırsızlar tarafından çalınır. Şair görünen anlam olarak değerlendirebileceğimiz bu sosyal hayat bilgisini şiire aktarmıştır. Fakat beyitte sarhoşluk veren şarabın aşk kavramıyla ilişkilendirilmesi yani; hakikatten mecaza geçiş söz konusudur. Bu durumda beyitte saklanan ikinci anlam tabakasını oluşturan bir bilgiden söz etmemiz gerekmektedir. Aşk şarabı ile sarhoş olan kişi kendini bilmez, onu dünyaya bağlayan para, mal, mülk gibi şeylerden uzaktır. Onlar çalınsa da (sarhoş için, içinde bulunduğu durum önemlidir) önemli değildir. Aşk sarhoşu için de akıl ve gönül parasının çalınmış olması önemli değildir.

‘Adem diyārına çokdan giderdüm ey Bâkî
Şarāb-ı ‘aşk ile reftāra iktidārum yok (Bâkî, g. 245/5)

Ey Bâkî, yokluk ülkesine çoktan giderdim (ama) aşkın şarabıyla birlikte yürümeye halim yok.

¹⁴⁷ bkz. Çalışmamızın “Şarap-Ceza” bölümü.

Gedā-yi ‘ālemi sulṭān ü sulṭāni gedā eyler
Şarāb-i ‘ışk-i dil-berde Fuzūlî özge ḥālet vār (Fuzūlî, g. 66/5)

Sevgilinin aşk şarabında dilenciyi sultan, sultanı dilenci yapan başka bir keyfiyet var.

Şarabın etkilerinden birinin insanı rezil etmesi; diğerinin de sultanı dilenci, dilenciyi sultan yapması olduğunu söyleyen bu beyitler dikkate şayandır. Çünkü; her ikisinde de gerçekten mecaza, diğer bir deyişle tasavvufa geçiş vardır. Beyitlerdeki şarap; aşk şarabıdır. Bu şarap insana farklı ve o anı yaşamayanların bilmeyeceği bir keyif vermektedir.

Bāde-i ‘aşkuñla gerçi cümle-i huşyār mest
Līk ben maḥşerde de olam yine tekrār mest (Hayâlî, y.g.)
Senin aşkınun şarabıyla bütün akli başında olanlar sarhoştur; ama ben maḥşerde de tekrar tekrar sarhoş olmak isterim.

Bāde-i ‘aşkuñı ey dōst Hayālî içeli
Gelmedi başına ‘aklı daḥi sarḥōşundur (Hayâlî, g. 51/5)
Ey dost Hayâlî senin aşk şarabını içtiğinden beri akli başına gelmedi hala sarhoşundur.

Yā İlāhi bāde-i ‘aşkı içen ayılmasun
Nice ḥaşr olsun temām ol daḥi kendin bilmesün (Hayâlî, g. 25/1)
Ey Allahım, aşk şarabını içen ayılmasın, yeniden dirilip yaratılsın, nasıl dirildiğini bilmesin.

Hayâlî’den seçilen beyitlerde de aşk şarabı ve onun zaman-mekan kavramlarından geçerek yarattığı sarhoşluk hali anlatılmaktadır. Aşk, öyle bir şaraptır ki; akıllı insanlar zaten onunla sarhoştur, o şarabı bir kez içip sarhoş olan her zaman sarhoş olarak kalmakta ve kıyamette bile bu sarhoşluğun devam edeceği hayal edilmektedir.

Maḥabbet bezminüñ dil menzolidür
Mey-i ‘ışkuñ ḥired lā-ya’kılidür (Hayretî, g. 50/1)
Muhabbet meclisinin kurulduğu yer gönüldür. Akıl, aşk şarabın sarhoşudur.

‘Aqlumı mest itdi ey sākī benüm şahbā-yı ‘ışk
Cānuma cān kätدی zevk-ı rāḥ-ı rūḥ-efzāyı ‘ışk (Hayretî, g. 178/1)

Ey sâkî, aşk şarabı benim aklımı sarhoş etti. Aşk şarabının gönül açan zevki canıma can kattı.

Leb-i mey-günına üftâde olsam cur'a-veş tañ mı

Şarâb-ı 'ışkı ile cümle 'âlem mest ü hayrândur (Yahya Bey, g. 96/3)

Şarap renkli dudağına cüra gibi tutkun olsam şaşılmaz. (Çünkü;) aşk şarabı ile bütün dünya sarhoş ve kendinden geçmiştir.

İreli baña şarâb-ı 'ışkuñuñ keyfiyyeti

Ne ğam-ı hicrânı fehm itdüm ne zevk-ı vuşlatı (Yahya Bey, g. 465/1)

Aşk şarabının keyfiyeti bana ulaştığından beri ne ayrılık sıkıntısını ne de kavuşma zevkini anlayamadım.

Şarâb-ı 'ışkı her ayak çekenler zevk ider şanmañ

Maḥabbet neş'esin hergiz başından geçmeyen bilmez (Nev'î, g.194/2)

Aşk şarabını, kadeh içen herkesin keyifle içtiğini sanma, muhabbet neşesi başından geçmeyen asla bilmez.

Şöyle bî-höd kııl mey-i 'ışkuñla cānā 'āşıkı

'Āleme hiç cennet-i küyuñdan âdem gelmesün (Nev'î, g. 367/3)

Ey sevgili âşığı, aşk şarabınla öyle kendinden geçir ki; dünyaya cennetten hiç adam gelmesin.

Şarâb-ı 'ışk ile mestem eger leblerin istersem

Ḳatı dīvānedür gönülüm aña ḳalma geçenden geç (Muhibbî, g. 287/3)

Eğer dudaklarını istersem, (anla ki) aşk şarabıyla sarhoş olmuşum. Gönüm deli divanedir, ona kalma, seni istemeyenden vazgeç.

Leblerüñ zikri şehā cān u dilüm medhüş ider

Kim şarâb-ı 'ışk içre lābüd anı sarhoş ider (Muhibbî, g. 629/1)

Ey şah, dudaklarını anmak can ve gönلümü şaşkın eder. Kim aşk şarabı içerse mutlaka onu sarhoş eder.

1.6.6. Âteş/ Âteş-i Cehennem

Şarap, şairlerimiz tarafından rengi, hararet vericiliği gibi özellikleri sebebiyle ateşe benzetilmiştir. Bununla birlikte beyitlerde, şarabın haram olması ve haram olan

işlerin yapılması neticesinde gidilecek yer olan cehennem de işlenmiştir. Böylelikle şarap, ateş, cehennem arasında bir ilişki oluşturulmaya çalışılmıştır. Konu ile ilgili olarak seçilen beyitler aşağıdadır.

Harâbât içre her peymānede ‘aksüñ görünmezse
Cehennem ola peymāne şarâb-ı ergavân âteş (Hayâlî Bey, 7/4)

Meyhane içinde her kadehte (yanağının) yansımaları görünmezse, kadeh; cehennem, erguvan şarabı da ateş olsun.

Nâşih içdi etmeden ibrâmi bayram ertesi
Âteş-i mey pulhte kıldı hāmı bayram ertesi (Hayâlî Bey, g. 28/1)

Şarabın ateşi bayram ertesi ham olanı pişkin hale getirdi. Nasihat eden ısrar etmeden (kendi rızasıyla) bayram ertesi şarap içti.

Cām devrinde Fuzûlî oğurum mey vaşfin
Âteş-i hırmen-i gam Āb-i Hayât-i hükemâ (Fuzûlî, g. 23/7)

Fuzûlî, camın devretmesi sırasında şarabın özelliklerini hatırlarım. (Şarap) gam harmanını (yakan) ateş, hikmet sahipleri için ölümsüzlük suyudur.

Şitānuñ şiddeti te’şir ider mi rind-i mey-hāra
Mişâl-i penbedür berf ü şarâb-ı ergavân âteş (Nev’î, g. 198/4)

Kış mevsiminin şiddetli geçmesi içki içen rinde etki eder mi? Kar, pamuk gibi, erguvan renkli şarap (da) ateş gibidir.

Şu cām-ı bāde ki bir âteş-i cehennem idi
Yasağı eyledi anı güneş gibi fānî (Yahyâ Bey, k. 6/24)

Şarap kadehi, cehennem ateşi gibi (sonsuzdu); (ama) şarap yasağı onu güneş gibi gelip geçici yaptı.

Beni yakarsa ‘aceb mi şarâb-ı âteş-reng
Ki şevki her neye düşdiyse sūznāk itdi (Helâkî, g. 149/4)

Ateş renkli şarap, beni yakarsa buna şaşılmaz. Çünkü; onun arzusu neye düştiyise (düştüğünü) yakıcı hale getirdi.

1.6.7. Avcı

Şairler yaptıkları gözlemleri, hayal gücü ile birleştirerek farklı benzetme unsurlarını şiirlerine katmayı başarmışlardır. Şarabın avcıya benzetilmesi de yukarıda söylenileni açıklar niteliktedir. Şairler, şarap meclislerinin kurulduğu çayırıları, kuşların taneler verilerek yakalandıkları av sahası gibi düşünmüşlerdir. Şairler meclislerde bulunan yiyecek ve içecekleri kuşlar için tane; kuşları yakalayanın da şarap olduğunu hayal etmişlerdir. Böylece şairler şarabın insanları bir avcı gibi yakaladığını, ondan kurtulmanın mümkün olmayacağını şiirlerinde anlatmıştır.

Âl ile tıtdı lâ'1-i niğârı bâde

Virse 'aceb mi ahum bezm-i cihâni bâda (Zâtî, g. 1254/1)

Şarap, sevgilinin dudağını hile ile alıkoydu. (Bu yüzden) ahım dünyayı rüzgara verse buna şaşılır mı?

Dâne vü dâm ile tıtulmaz imiş murğ-ı hümâ

Gelmedi bezmümüze bakmadı peymânemüze (Yahyâ Bey, g. 378/3)

Hüma kuşu, meclisimize gelmedi kadehimize bakmadı (demek ki) hüma, tane(nevale) ve tuzak(şarap) ile yakalanmazmış.

1.6.8. Ayna

16. yüzyılda ayna, metallerin parlatılması sonucu elde edilen çok kıymetli bir araçtı. Özenle ve pamuk içinde saklanırdı. Aynanın özelliği görüntüyü aksettirmesidir. Ayna keşfedilmeden önce insanlar durgun sular veya kaplar içindeki sıvılardan kendilerini görebiliyorlardı. Örnek olarak seçilen beyitte de şair, elindeki kadeh içinde yer alan parlak şarabı, aynaya benzetmiştir. Ama bu öyle bir aynadır ki ona bakanların içyüzünü göstermektedir. Çünkü; şarap içerek sarhoş olan kişi, karakter özelliklerini saklayamaz. Gerçek yüzü ortaya çıkar. Hayretî bu bilgi birikimini bir beyite sığdırmayı başarmıştır.

Gösterür baña ke-mâ-hî n'idügin mâhiyyetüm

Elde şan âyinem olmuşdur mey-i rüşen benüm (Hayretî, g. 286/3)

Elimdeki parlak şarap sanki ayna olmuş da benim nasıl biri olduğumu bana göstermektedir.

1.6.9. Barış

Zâtî, örnek olarak alınan beyitte bir şarap meclisi ortamı anlatmıştır. Meclislerde düzeni bozan hareketler yapılmaz, herkese saygılı olunması beklenir ve kavga hoş karşılanmazdı. Tabi ki meclise, kavga etmiş iki kişi geldiğinde onların kavga edip düzeni bozması istenmezdi. Bu sebeple şarap ikram edilerek onların yapacağı tartışma engellenmeye çalışılırdı. İşte bu manzara içinde şair şarabı barışa, barışa vesile olan bir nesneye benzetmiştir.

İki çekişli kimse ki bir meclise gele
Barışdur ikisine gönülden o dem şarâb (Zâtî, g. 61/4)

Bir meclise, kavgalı iki kişi gelse o zaman şarap, ikisine de gönülden barış olur.

1.6.10. Can

Can; ruh, yaşayış demektir. Hayretî'nin şarabı, "can"a benzetmesinin tesadüf olmadığını söyleyebiliriz. Çünkü; ruh kelimesi barındırdığı anlam itibariyle Cebrail'i hatırlatmaktadır. Cebrail, ruhtur. Onun görevi Allah ile peygamberler arasında aracılıktır. İlahi emir, yasak, hükümleri peygamberlere o haber verir, ilham eder. Ayrıca cahiliye döneminde Araplar şairlerin sıradan insanlar olmadıklarını, onların şiir söyleyebilmek için cinlere hükmettiklerini, onlardan ilham aldıklarını düşünmekteydiler. "Cân" kelimesi cin kelimesinin çoğulu yan cinler anlamındadır. Şair, beyti her iki inancı hatırlatacak şekilde kurgulamıştır. Klasik edebiyat şairlerine göre şiir ilham yoluyla yazılabilir. Bu ya Allah'tan ya da cinlerden gelmektedir.¹⁴⁸ Hayretî ise ilham kaynağına bir yenisini ekleyerek şarabı "can"a benzetmiştir. Yani Hayretî için şarap da bir ilham kaynağı haline gelmiştir.

Hayretî büse-i la'lüne n'ola cân virse
Sâkıyâ şâ'ir olanñ çüñ olur cânı şarâb (Hayretî, g.17/9)

Hayretî, dudağından alacağı öpücük için canını verse şaşılır mı? Ey sâkî, şair olanın canı; şaraptır.

¹⁴⁸ Ayrıntılı bilgi için **bkz.** Muhammet Nur Doğan, **Eski Şiirin Bahçesinde**, Alternatif Düşünce Yayınevi, İstanbul 2005.

1.6.11. Cilâ

Cilâ; parlama, parlaklık anlamlarına gelmektedir. Şairlerimiz şarabı, parlak olması ve insanın aklına farklı şeyler getirerek parlaklaştırması yönüyle cilâyâ benzetmişlerdir. Bu benzetme bugün bile yaşamaktadır.

‘Aşk ehline şol cāmı şunar sākī-i la‘lūñ
Kim ‘aqla cilâ kalbe şafâ rûha gıdâdur (Bâkî, g. 106/4)

Dudağının sâkîsi aşk ehline akla cila, kalbe rahatlık, ruha gıda olan şu kadehi sunar.

Cilâ vir çeşme ey sākī mey-i şâf-ı muravvağdan
Kamaşdı gözlerüm cām-ı hilâl-i ‘îda bakmağdan (Bâkî, g. 366/1)

Ey sâkî süzölmüş saf şarapla göze cila ver çünkü; gözlerim bayram hilalinin kadehine bakmaktan kamaştı.

1.6.12. Çerâğ

Çerâğ, kandil demektir. Eski dönemlerde aydınlatma aracı olarak meclislerin ve eğlence yerlerinin aydınlatılmasında kullanılırdı. Şarap meclislerinin akşamları kurulması ya da şarabın yasak olmasından dolayı karanlık köşelerde içilmesi nedeniyle kandiller ayyaşlar için önemliydi. Nev‘î aşağıdaki beyitte şarabı parlaklığı ve karanlık gecede etrafındaki insanların içini aydınlatması yönüyle şaraba benzetmiştir. Öyle ki şair, şarap kandilinin sabaha kadar yanmasını yanan, şarabın sabaha kadar bitmemesini istemektedir.

Zalâm-ı gâmda çerâğ-ı bâde
Şabâha ilte dem-i revâhı (Nev‘î, g. 547/2)

Gamın karanlığında şarap kandili, şarap eğlencesini sabaha kadar devam ettirsin.

1.6.13. Dem-i ‘İsâ

Bâkî, beyitte Hz. İsa ve şarap arasında çok farklı bir benzetme unsuru oluşturmuş ve şarabı, Hz. İsa’nın mucizevî hayat veren nefesine benzetmiştir. Şaire göre şarap, ölüm derdi ve gam çekene yeniden hayat vermektedir. Bu özelliği sebebiyle Hz. İsa’nın nefesidir. Ayrıca “dem” kelimesi şarap ve kan anlamlarına gelerek yine Hz. İsa’yı çağrıştırdığı unutulmamalıdır.

Mürde-i derd ü gama cânlar bağışlar cür‘ası
Sâkıyâ bi’llâh mey-i hâmrâ dem-i ‘İsâ midur (Bâkî, g. 120/3)

Ey sâkî, Allah aşkına(söyle); yudumu ölüm derdine ve gama hayat veren kırmızı şarap, Hz. İsa'nın (hayat veren) nefesi midir?

1.6.14. Denî

Hayâlî şarabı, İslam dini açısından değerlendirip aşağılık bir kişi olarak terennüm ederek, hem benzetme hem kişileştirme yapmaktadır. Şaire göre sarhoş olmak için sevgilinin dudağının hayali yeterlidir. Çünkü; sevgilinin dudağı da şarabın sahip olduğu renk ve sarhoş edicilik özelliklerini sahiptir. Ayrıca dudak, şarap gibi dinî açıdan bir yasak değildir. Fakat şarap hem dinî hem de kanunî olarak yasaktır, pistir ve içen insanı aşağılık yaptığı gibi kendisi de aşağılıktır.

Ey Hayâlî şevk-i la‘l-i yâr besdür gönlüme
Çekmezem daği o mey denen denînüñ minnetin (Hayâlî Bey, g. 53/5)

Ey Hayâlî, gönlüme sevgilinin dudağının arzusu yeterlidir. Şarap, denen o aşağılığın sıkıntısını çekmem.

1.6.15. Deryâ

Şairlerimiz kadehte duran ve hareket ettikçe çalkalanarak dalgalanan şarabı bu özelliğiyle denize benzetmişlerdir. Şarap denizse, kadeh; gemi, sâkî; kaptan olarak hayal edilmiş ve benzetmelere konu olmuştur.

Şal zevrağı deryâ-yi meye bād-ı şabâdan
Mevc urdı çemen bahır-ı bahâr itdi yine cüş (Zâtî, g. 586/5)

Şarap denizine kadeh(gemisini) salıver. Sabah rüzgarından çayır dalgalandı, bahar denizi coştı.

Dil kurtulurdu şalsa gam-ı rüzgârdan
Bahır-ı şarâba sâkî-i mellâh zevrağı (Zâtî, g. 1724/4)

Kaptan olan sâkî, şarap denizine kadeh gemisini salsaydı, gönül rüzgar gamından kurtulurdu.

1.6.16. Dudak/ La'l/ La'l-i Nâb

Sevgilinin dudağı, şairler tarafından rengi sebebiyle la'l olarak adlandırılan yakuta o kadar çok benzetilmiştir ki artık la'l denildiği vakit akla dudak gelmeye başlamıştır. Bu sebeple örneklerimizde dudak, la'l ve la'l-i nâb kelimelerine beraber yer verdik. Şairler şarabı dudağa (sevgilinin dudağına) benzetmişlerdir. Çünkü; şarap kırmızıdır, sıcaktır, sarhoşluk verir ve dudağa temas ederek öper. Hakikat- mecaz boyutunda düşünüldüğünde dudak da sevgili için şarabın etkilerinin aynısını yaratır. Dudak da kırmızıdır, sıcaktır, sarhoşluk verir ve öper. Bu benzerlikler şairlerimizin zengin hayallerle dolu beyitler oluşturmasına imkan vermiştir. Âşık bazen sarhoştur ama sarhoşluk nedeni şarap değil, sevgilinin dudağıdır. Şair bazen gönlünde sevgilinin dudağının hayalini; şişe içindeki şarap gibi düşünmüş bazen de şarabın zarif insanlar tarafından elde tutulma sebebinin, şarabın dudağa benzemesi olarak göstermiştir.

Mest ü medhüşam veli hâlî mey-i engürdan
La'l-i nâbuñ hâleti keyfiyyet-i müldür baña (Bâkî, g. 12/4)

Sarhoş ve şaşırılmışım, ama üzüm şarabından içmedim. Saf dudağının etkisi, bana göre şarabın verdiği keyif gibidir.

Ruñuñ berg-i gül-i sîr-âba beñzer
Leb-i la'lüñ şarâb-ı nâba beñzer (Bâkî, g. 116/1)

Yanağın, körpe gül yaprağına, lal renkli dudağın kırmızı şaraba benzer.

Âb-gîne içinde mey gibidür
Leb-i la'lüñ hayâli dilde müdâm (Bâkî, g. 329/4)

Yakut renkli dudaklarının gönlümdeki hayali, devamlı olarak sürahi içindeki şarap gibidir.

Nüş ideli bâde-i lâ'l-i lebüñ
Nerkis-i mestüñ kimi hâlim hârâb (Fuzûlî, g. 26/9)

Lal renkli dudağının şarabını içtiğimden beri, halim sarhoş nergis çiçeği gibi haraptır.

Şusamış cānlara la'lüñ şarâb-ı zīdegānīdür
Kara güñlülere zūlfüñ hayât-ı cāvidānīdür (Hayretî, g.106/1)

Susamış canlar için dudağın, zindelik veren şarap; talihsizler için saçın uzun ömürdür.

Cām-ı la‘lūñ şun lebūñden beni mest eyle didüm
Didi çeşm-i hışm ile mestāne söylersin baña (Muhibbî, g. 56/6)

*“Dudağından dudak kadehini sunarak beni sarhoş et” dedim, öfkeli bakışla;
“sarhoşça konuşuyorsun” dedi.*

La‘l-i dildāre benzedügiyçün mey-i nāb
Bezm-i şevk içre düşürmez anı elden zürefā (Muhibbî, g. 94/5)

Muhibbî, saf şarap sevgilinin dudağına benzediği için nazik insanlar, âşıklar onu aşk meclisi içerisinde elden düşürmez.

1.6.17. Elbise

Şarap, şairler tarafından rengi dolayısıyla kırmızı elbiseye benzetilmiştir. Bu kırmızı elbiseyi bazen şişe bazen de kadeh giymektedir.

Cāma vālā pīrehen geydürdüler meyden yine
Sāğara kan yutdurub her dem dil-ifgār etdiler (Hayâlî Bey, g. 94/5)

Cam kadehe, yine şaraptan (kırmızı) elbise giydirdiler. Kadehe her zaman sıkıntı çektirip gönlünü yaralarla doldurdular.

Key yaraşır bezmde mīnā ile gül-gün şarāb
Güyyā bir lāle-çihre cāme-i māyün geyer (Hayâlî Bey, g. 120/4)

Mecliste, şişe ile gül renkli şarap birbirine pek yakışır. Lale yüzlü bir (güzel) sanki kırmızı elbise giyer.

Yine maḥbūb ḥil‘atler geyüb zeyn oldı her maḥbūb
Demidür sākīyā cāma geyürseñ kırmızı cāme (Zâtî, g. 1359/4)

Yine güzeller güzel elbiseler giyip süslendi. Ey sâkî kadehe kırmızı elbise giydirme zamanıdır.

1.6.18. Ferrâş

Ferrâş; “döşeyen, döşemeci, hizmetçi, Ka’be’yi süpüren” anlamlarına gelmektedir. Zâtî şarabı, gönülde gam, sıkıntı ve üzüntü bırakmadığı, onları süpürüp

temizlediği için “ferrâş”a benzetmiştir. Beyit aynı zamanda başka bir anlam tabakasını barındırmaktadır. Şairin seslendiği kişi dinî vecibelerini tam olarak yerine getiren sufidir. Ferrâş kelimesinin Ka’be’yi süpürenlere verilen ad olması ve gönlün yaygın bir şekilde Ka’be’ye benzetilmesi beytin değerlendirilmesinde göz önüne alınmalıdır.

Sõfiyâ şâfi meye meyl eylese qalbüm nola
Hõş tatar anı gubâr-ı guşşanuñ ferrâşıdur (Zâtî, g. 265/4)

Ey sufi, kalbim saf şaraba meyletse ne olur? Kalbimi, gam tozundan temizler, (şarap) kalbimin temizleyicisidir.

Aña bu qalb-i gam-ginüm nice meyl itmesün şâfi
Mey-i nâbuñ gubâr-ı guşşanuñ ferrâşıdur sâkî (Zâtî, g. 1767/3)

Ey sâkî, senin şarabın, gam tozunun süpürücüsüdür; ona bu gam çeken kalbim nasıl meyletmesin.

1.6.19. Fitneci

Fitne sözlükte; “belâ, mihnet, sıkıntı, ayartma, azdırma, fesat, ara bozma, karışıklık” anlamlarına gelmektedir. Bilindiği gibi şarap İslam’a göre fitne kelimesinin tanımında yer alan bütün kavramları karşılamaktadır. Bu sebeple “Ümmü’l habâ’is” yani kötülüklerin anasıdır. Bununla birlikte Hz. Muhammed’in “Fitne uykudadır, onu uyandırmayın” hadisinde de geçen fitne kelimesi ile bu beyit arasında bağlantı kurulabilir. Klasik edebiyatın zemini oluşturan bu inançlar şiirlerimize de yansımış ve şarap, fitne çıkarana, fitneciye benzetilmiştir.

Öldürür bir gün beni anuñ lebi haç gösterüb
Fitneye ekşer sebep bezm-i cihânda bâdedür (Zâtî, g. 239/5)

Sevgilinin dudağı bir gün hat (padişah fermanını) gösterip beni öldürür. Dünyada fitneye en çok sebep olan şaraptır.

Lebleründe haç ü hâlinden Hayâlî gam yemez
Fitne vü aşüb çün bezm-i şarâb üstündedür (Hayâlî Bey, g. 54/5)

Hayali, dudaklarındaki ayva tüyü ve beninden (fitne çıkaracak diye) endişe etmez. Fitne ve karıştırıcılık şarap meclisi üzerinde (toplanmıştır).

Nev'î ḥabāb-ı bādeyi gördükçe şanuram
Bezm-i mey içre fitneye baş kaldurur şarāb (Nev'î, g. 18/5)

Nev'î, şarabın (üzerindeki) kabarcığı gördükçe şarap meclisinde, şarabın karışıklık (yaratmak) için uğraştığını sanırım.

1.6.20. Gemi

Şairlerimiz, şarap ve şarapla ilgili unsurlarla ellerinden geldiği kadar karışık söz ve anlam oyunları oluşturarak okuyucunun zihnini karıştırmayı amaç edinmişlerdir. Çalışmamız sırasında bazı kelimelerin iki anlamının da birlikte kullanıldığı görme fırsatına kavuştuk. Şairler şarap içilen ve gemi şeklinde bir tasarımı olan “zevraḳ”¹⁴⁹ adı verilen bir kadeh türünden haberdarlardı. Dolayısıyla şairler şarap gemisi “zevraḳ-ı mey” terkihiyle hem şarabı(n) içinde olduğu kadehi) gemiye benzetiıyorlar hem de varolan bir kadeh türünü kastediyorlardı.

Ḳullanur zevraḳ-ı meyi sākī
Çekdürür rüzgāre ḳatlanmaz (Bākī, g. 200/4)

Sākī, gemiye benzeyen şarap kadehini kullanır. O bu gemiyi (küreklerle) hareket ettirir rüzgar için beklemez.

Geçmege baḫr-i ḡamdan ey sākī
Zevraḳ-ı mey gibi sefine gerek (Bākī, g. 282/2)

Ey sākī, gam denizinden geçmek için şarap kadehin gibi gemi gereklidir.

Zevraḳ-ı şahbāyı sākī şundi çün nüş eyledüm
İrdi bir ḫālet ki deryālar gibi cüş eyledüm (Bākī, g. 324/1)

Sākī, (bana) şarap kadehini sundu; içtiğim zaman bende öyle bir hal oluştu ki denizler gibi coştum.

Çıḳarsun lücce-i ḡamdan kenāre keştī-i bāde
Necāt ümmīdin eylerseñ bir iki çek bu zevraḳdan (Bākī, g. 366/3)

Gamın engin sularından sahile, gemiye benzeyen şarap kadehiyle çıkarırsın. Kurtuluşu ümit edersen bu kadehten bir iki (yudum) çek.

¹⁴⁹ Selami Turan, Divan Şairlerinin “Zevraḳ” Etrafında Oluşturdukları Benzetme Dünyası, **Turkish Studies**, C.4/2 2009.

Keşti-i bâdeyi gel Tuncaya karşı çekelüm

Ey diyen Edrinede zevk-i İstanbul olmaz (Hayâlî Bey, g. 17/5)

Ey Edirne'de İstanbul'un eğlencesi olmaz diyen; gel gemiye benzeyen şarap kadehini Tunca Nehri'ne karşı içelim.

Ey Edirne'de İstanbul'un eğlencesi olmaz diyen; gel gemiyi Tunca Nehri'ne karşı çekelim.

Zevrak-ı şahbâyı sâkî tırmayup çekdürmede

Gül re'îs olmuş tonanmadur çiçekler fi'1-meşel (Nev'î g. 294/3)

Sâkî, gemiye benzeyen şarap kadehini durmadan (küreklerle) hareket ettirmeye devam ediyor. Sanki çiçekler donanma, gül (de) onların kaptanı olmuştur.

1.6.21. Gıda

Gıda kelimesi bugünde kullanılmakta olan bir sözcüktür. Şairlerimiz şarabı gıdaya benzetmiştir. Ama bu gıda ruh için gereklidir. Gıda olmadan hayat olmaz. Şairler açısından da şarap olmadan ruh olmaz, yaşayamaz. Şairlere göre şarap ruhun gıdasıdır. Ayrıca “ruh” kelimesinin bir anlamı da “şarap”tır.

Zevk ehlinün katında şu kim mey şabûh ide

Hem kuvvet-i cism olur aña vü hem gîdâ-yı rûh (Muhibbî, g. 298/2)

Zevk sahiplerinin yanında sabah içkisinin yeri başkadır. Zira hem bedene hem de ruha gıda verir.

‘Ârife rûha gîdâ dirler şarâb u şâhidi

Zâhidâ hayvân gibi lâyıq saña yimek ‘alaf (Muhibbî, g. 1364/4)

Bilgili insanlar (için), şarap ve sevgilinin ruha gıda olduğunu söylerler. Ey sufi hayvan gibi ot yemek sana layıktır.

1.6.22. Girdâb

Bâkî, aşağıdaki beyitte leff ü neşr sanatı yaparak gönlünü hem kadehe hem de kayığa, şarabı da girdaba benzetmiştir. Gönül, şekil itibariyle kadehe benzemektedir. Şarabın girdaba benzetilme sebebi ise şöyle açıklanabilir; sürahidan kadehe boşaltılan şarabın yer çekiminin etkisiyle kadeh içinde girdaba benzer küçük bir

dönüş hareketi yapması şairin gözünden kaçmamıştır. Şair de bu gözlemini benzetme sanatını kullanarak şiire aktarmıştır. Şair, girdabın denizde meydana gelmesi sebebiyle ikinci mısradaki kayık kelimesini kullanmıştır. Ayrıca gönül gemisinin girdaptan kurtulma şansı olmadığı için şair üzülmemektedir. Şarap içmekte aynı girdap gibi kurtulması zor bir durumdur. Onun için şarapla ilişkili olarak müptela kelimesi tercih edilmiştir.

Mübtelā oldı gönül cām-ı şarāb-ı nāba
Âh kim zevrağ-ı dil düşdi yine gird-āba (Bâkî, g. 436/1)

Gönül, saf şarap dolu kadehe tutulmuştur. Eyvahlar olsun ki, gönül kayığı yine girdaba düşmüştür(kapılmıştır).

1.6.23. Gözyaşı

Klasik edebiyatımızda âşık, sevgiliye kavuşma ümidiyle yaşamakta olan bir karakter olarak düşünülmüştür. Bu sebeple âşık ve sevgili hemen hiçbir şiirde bir araya gelemez. Sevgilisinden ayrı kalan âşık ise göz yaşı akıtarak ağlar ve üzüntüsünü ifade etmeye çalışır. Âşığın sürekli ağlayan ve gözleri kanlı görüntüsü şairler tarafından kan ağlamak olarak şiirlerde işlenmiştir. Göz yaşı kırmızı renkte olması, gözden aşağıya akması (çünkü; göz şarap kadehine benzetilmektedir) sebebiyle şarapla benzerlikler göstermektedir. Şairlerimizde şarabı bu yönleriyle göz yaşına benzetmişlerdir.

Yaluñuz nüş eylerem eşküm meyin ey zülf-i yār
Gönlümi bu gicecik gönder nedim olsun baña (Zâtî, g.4/4)

Ey sevgilinin saçı, göz yaşı şarabımı tek başına içerim. (Hiç olmazsa) bu gece için gönlümü bana gönder de (gönlüm) sohbet arkadaşım olsun.

‘Ayş iderdi derd ile Mecnūn maçam-ı ‘ışkda
Mey sirişk-ü-aña sâz āvāze-i zencîr idi (Zâtî, g. 1481/4)

Mecnun, aşk makamında dert ile eğlence düzenlerdi. Göz yaşı, ona şarap, zincirinin sesi ise saz olurdu.

Dağı Cemşîdi yād eyler gözinden kıan döker meclis
Mey-i gül-gün sirişki cām çeşm-i hūn-feşânıdur (Bâkî, g. 54/2)

(Eğlence) meclisi hala Cemşid'i anarak gözünden kanlı yaşlar döker. (O mecliste) gül renkli şarap; gözyaşı, kan akıtan göz; kadeh (olmuştur.)

Ne sâkıdür lebûñ gam bezmine yaşum şarâb eyler
Ne âteşdür maḥabbet odı kim bağrum kebâb eyler (Bâkî, g. 167/1)

Dudağın nasıl bir sâkîdir ki gam meclisine göz yaşımı; şarap haline getirir. Sevgi ateşi nasıl bir ateştir ki bağrımı; kebab haline getirir.

Bezm-i 'ışk içre sirişkümdür şarâb-i lâle-gün
Kıldı gam ḳaddüm büküb cām-i şarâbum ser-nigün (Fuzûlî, g. 229/1)

Aşk meclisinde, gam; gözyaşımı, lale renkli şarap haline getirip boyumu büktü (ve) şarap kadehimi ters çevirdi.

Benüm gözümden akan ḳan degül şu meydür kim
Nigâr nüş ider ağıyarı ile anı müdām (Yahya Bey, g. 251/4)

Benim gözümde akan kan değil, şu sevgilinin rakipler ile devamlı içtiği şaraptır.

Sînemüz beytü'l-ḫazen yaşum şarâb u dil kebâb
Miḫnet derd ü belâ cem' oldı dil şoḫbetdedür (Muhibbî, g. 865/4)

Göğsümüz hüznler evi, yaşım şarap, gönlüm de kebaptır. Dert sıkıntısı ve bela bir araya geldi, gönülle sohbettedir.

Seyl-i eşküm içre güyâ çeşm-i ḫünînüm benüm
Bâde-i nâb içre ḳonmuşdur iki rengîn ḳadeḫ (Helâkî, g. 21/3)

Gözyaşı seli içinde benim kanlı gözlerim sanki saf şarabın içine konulduğu iki renkli kadeh olmuştur.

1.6.24. Gül

Şarabın şairler tarafından güle benzetilmesi daha çok kadeh içinde bulunması sebebiyledir. Çünkü; kadeh şekil yönüyle, içindeki kırmızı renkli şarap da renk yönüyle güle benzemektedir. Şairler böylece kadeh içindeki kırmızı şarabı güle benzetmişlerdir.

Sâkıya cām-ı mey ne ḫōş gül olur
Eline kim alırsa bülbül olur (Bâkî, g. 156/1)

Ey sâkî, şarap kadehi ne güzel gül olur. Eline kim alırsa (o) bülbül gibi olur.

Helākī ‘arızı bāğında tāb-ı mey ‘aksi
Bitürdi gülşen-i cennetde san kızıl güller (Helâkî, g. 52/5)

Helâkî, (sevgilinin) yanağının bağında, şarabın parlaltısının aksi; sanki cennetteki gül bahçesinde parlak kırmızı güller yetiştirdi.

1.6.25. Harâmî

Hayâlî Bey aşağıdaki beyitte şarabı, adam alı koyması(insanın aklını alması) ve karışıklığa sebep olması yönüyle harâmîye benzetmektedir. Şair beyitte şarap ve harâmînin iki özelliğini dile getirmiştir. Şarap çok içildiğinde insan sarhoş olacağı için fitneye sebep olur ve insanı kendisinden alı kor. Aynı şeyi harâmî de yapmaktadır. O da bir şehre ya da kasabaya geldiğinde hırsızlık yaparak, adam döverek fitne çıkarır ve şehirden adam kaçıtır. Şairin, haram kelimesi ile şarabın haramlığını vurguladığı söylenebilir. Ayrıca beyitte “kanı dökülür” ifadesi harâmîlerin yakalandığı zaman idam edildiği yönündeki uygulamaya da işaret etmektedir. “Kan” kelimesinin şarap için kullanıldığı unutulmamalıdır. Meclislerde sarhoşların çeşitli vesilelerle kavga çıkarıp kan dökmesi olayının da beyitte yer alan meclis imajı altına gizlenmiş olması beytin zenginliğini ifade etmek için önemlidir.

Hemân devrinde mey âdem tutar fettânlık eyler
Anuñçün ol harâmînüñ dökülür bezmde xanı (Hayâlî Bey, k. 27/45)

Şarap, (kadehlerin) dönüşü sırasında; adam alı koyar, karışıklık çıkarır. Onun için mecliste o haram yiyeceğinin kanı dökülür(canına kıyılır).

1.6.26. Hem-dem

Hem-dem kelimesi “sıkı fıkı, can ciğer arkadaş” anlamına gelmektedir. Şarap meclisleri içki içilen yerler olduğu gibi, belirli kurallar çerçevesinde işleyen sosyal bir yapı olarak da görev yapmıştır. Meclislerde genellikle yabancılar bulunmazdı. Ahbablarla sohbet edilir ve eğlenilirdi. İşte bu meclis arkadaşları şiirlerde hem-dem olarak adlandırılmıştır. Tabi ki bir meclis ortamında herkesin en iyi dostu şaraptan başka kimse olamaz. Bunun için şairler şarabı “hem-dem”e benzetmişlerdir. Şarap ve hem-dem meclislerin olmazsa olmazıdır.

Bākıyā hem-dem ü hevā-dāruñ

Cām-ı gül-reng ile ḥabāb yiter

(Bākî, g. 140/6)

Ey Bākî, dostun ve etrafı açık yer (olarak) sana gül renkli şarap kadehi ile şaraptaki hava kabarcığı yeter.

Lebüñ ile şarāb hem-demdür

N'ola kan ağlasa gözüm demdür

(Nev'î, g. 101/1)

Dudağın ile şarap dosttur. Gözüm şimdi kan ağlasa ne olur, zamanıdır.

1.6.27. Hz. İsa

Hayretî aşağıdaki beyitte şarabın ve telmih yoluyla Hz.İsa'nın iki özelliğine yer vermiş, şarabı ilk başta göremesek bile doğrudan doğruya Hz. İsa'ya benzetmiştir. Bilindiği üzere Hz.İsa, anadan doğma körleri iyileştirme ve ölüleri diriltme mucizeleri gösterip tek tanrı inancını yaymaya çalışmıştır. Şair bu beyitte Hz. İsa'ya atfedilen mucizevî özellikleri şaraba yüklemiştir. İlk bakışta dinî açıdan şaşırtıcı gibi görünse de Hz.İsa ve şarap arasında bulunan ilişki aşıkardır.¹⁵⁰ Hayretî'nin de bu ilişkiyi ustaca kullanarak şairlik yeteneğini gösterdiğini söyleyebiliriz.

Zāhidā bīnā ider her çeşm-i nā-bīnāyı mey

Mürdeye cānlar bağışlar cām-ı rūḥ-efzā-yı mey (Hayretî, g. 439/1)

Ey zahit, şarap anadan doğma kör gözü, görür hale getirir. Şarabın canlılık veren kadehi ölüyü diriltir.

1.6.28. İlaç¹⁵¹

Eski dönemlerden beri şarap bir çeşit ilaç olarak kullanılmaktadır. İslamiyet'in şarabı yasaklamasıyla birlikte şarabın ilaç olarak kullanılması konusunda iki farklı görüş ortaya çıkmıştır. Fakat şarabın haram olması onun ilaç olarak kullanılmasını engellemiştir.¹⁵² Sonraları bu uygulamanın, şiirlerde şarabın

¹⁵⁰ bkz. "Dinlerin Şaraba Yaklaşımı" bölümü.

¹⁵¹ Abdülaziz Bayındır, "İslam Açısından Sarhoş Edici İçkiler", **İslam Medeniyeti Mecmuası**, İstanbul, C.4, s.3-17.

¹⁵² Ayrıntılı bilgi için bkz. Nurdeen Deuraseh, çev. Abdullah Çolak, "İslâm Hukuku Alkollü İçkinin Tedavi Amaçlı Kullanılmasına Müsaade Etmiş Midir?" **Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, Samsun 2008, Sayı:4, s. 191-206

ilaca benzetilmesi şeklinde yaşamaya devam ettiğini görmekteyiz. Zaten şairlerin aldıkları dinî eğitimle bu yasakları ve uygulamaları öğrendikleri muhakkaktır. Şarap içildikten sonra insandaki kan dolaşımını hızlandırarak bedende bir zindelik uyandırdığı için ilaç gibi düşünülüp kullanılmıştır. İşte şairler hem bu tarihi olayı hatırlatmak hem de şarabın insana verdiği zindeliği düşünerek şarabı ilaca benzetmişlerdir.

Ben ki evşâf-ı şarâb-ı lâ'î-i dil-dâr eyleyem

‘Âşık-ı dil-ḥasteye anuñla tîmâr eyleyem (Zâtî, g. 900/1)

Ben sevgilinin şaraba benzeyen dudağının sıfatlarını (anlatarak) gönü hasta olan âşığı onunla iyileştireyim.

Câm şun destüme bî-vaḳt ağardur sâkî

Kişinüñ rîşini ğam niteki şubḥ-i kâzib (Zâtî, g. 67/5)

Sâkî, elime kadeh sun (çünkü) gam, insanın yarasını sahte sabah gibi ağrıtır.

Beyitte “agardur” kelimesi iki anlamlı olarak kullanılmıştır. Kelimenin ilk anlamı “subh-ı kâzib” sahte sabah ifadesi dolayısıyla günün ağarmasıdır. İkinci anlam olarak beyit sabah vakitlerinde hasta olanların ağrılarının artması olayına telmihte bulunularak “agardur” kelimesi “ağrı” ifadesi olarak kullanılmıştır.

Çeşmüñ marîzi oldı gönül lâ'lden em it

Renc-i ḥumâra düşdi devâdur şarâb aña (Fuzûlî, g. 8/5)

Gönül gözünün hastası oldu (ona) dudağından ilaç yap. Humar ağrısına yakalandı ona ilaç şaraptır.

Beyitte üç anlam tabakası mevcuttur. Birincisinde şair, sevgilinin gözünün güzelliğinden dolayı âşığın hasta olduğunu anlatmıştır. Âşık sevgilisinden –istiare yoluyla – dudağından ilaç yapmasını istemektedir. Burada dudak, renk ilişkisi sebebiyle şaraba benzetilmiştir. İkinci anlam tabakasında ise, o dönemin yaygın bir ilaç yapma tekniğinden – Ağrı olan yerlere sürülecek olan merhemlerin içine toz haline getirilmiş lal taşı konulmaktaydı.- bahsedilmektedir. Şair sevgilisine lal taşından ilaç yapmasını çünkü gözlerinin ağrıldığını söylemektedir. Bu durumda yine lal taşı rengi itibarıyla şaraba benzetilmektedir. Üçüncü anlam tabakasını ise tasavvufî değerler sistemi oluşturmaktadır. Burada şair, “göz”ü, âşığı ilahî aşktan

uzaklaştıran dünya nimetleri olarak değerlendirmektedir. Tasavvufî olarak dudak “fenâfillâhtır” yani âşığı dünyadan uzaklaştırıp Allah’a yaklaştıran manevî kavramlardır.¹⁵³ Tasavvufta göz hasta edici, dudak şifa vericidir. Beytin ikinci mısrasında ise akşamdan kalanların baş ağrısını dindirdiğine inanılan ve sabah içilerek insanı tekrar sarhoş eden sabûhî şarap anlatılmıştır.

Bâde dükendi hâli mükedder Figāninüñ
Çäre şarāb-i nāb imiş artuğ devāsı yoğ (Figanî, g. 43/5)

Şarap tükendi, Figanî'nin hali harap. (Bu durumun) ilacı saf şarapmış, başka ilacı yokmuş.

Derdü devā olmaya kânün-ı şifādan
La‘l-i leb-i dilberden ulı şanmañ emi var (Muhibbî, g. 401/2)
(İbn-iSina'nın)Şifa kanunundan derdime deva olmasın. Sanmayın ki sevgilinin dudak şarabından etkili ilacı vardır.

1.6.29. Jâle

Jâle kelimesi sözlükte “kırağı, çiğ, şebnem” anlamına gelmektedir. Şairler beyaz üzümde elde edilen şarabı, jâleye benzetmişlerdir. Jâlenin şaraba benzetildiği beyitlerde bahçe motifi ve sabah vaktinin kullanılması jâlenin oluşumu ile ilgilidir.

Seherde mest iden her ‘andelîbi gonca cāmından
Mey-i jâle ile dolmuş süsenüñ çîñî kabâğıdur (Hayâlî Bey, g. 57/3)
Seher vakti her bülbülü, gonca kadehinden sarhoş eden, jale şarabıyla dolmuş süsen çiçeğinin çiniye benzeyen kabağıdır.

Haţuñla söyleşemez bezm-i gülşen içre senüñ
Şarāb-ı jâle dilin ağır eyledi çemenüñ (Nev‘î, g. 235/1)
Çimen, jale şarabı dilini ağırlaştırdığı için gül bahçesi meclisinde senin ayva tüylerinle söyleşemez.

1.6.30. Kan

Şairlerimiz göz yaşı gibi ciğer kanını da şarap ile ilişkilendirmişlerdir. Şarap rengi ve sıcaklığı gibi özellikleri sebebiyle kana benzetilmiştir. Ayrıca şarap

¹⁵³ Ali Nihat Tarlan, **Fuzulî Divanı Şerhi**, Akçağ, Ankara 2001.

üretilirken üzümün sıkılması ve suyunun alınması şairler tarafından üzümün kanını akıtmak olarak değerlendirilmiş olabilir.

Dil derd-i ‘aşk-ı yâr ile bezm-i belâdadur
Kad çeng ü nâle nây u ciğer hûnı bâdedür (Bâkî, g. 87/1)

Gönül, sevgilinin aşk derdiyle bela meclisindedir. (Bu mecliste) boy çenge, feryat ney sesine ve kan şaraba (dönüşmüştür).

Ger Fuzûlî meyl-i gül-zâr itse faşl-i gül n’ola
‘Ayş için hûn-âbe-i dilden şarâb-i nâbı var (Fuzûlî, g. 74/7)

Eğer Fuzûlî, gül mevsiminde eğlence için gül bahçesine meyletse ciğer kanından saf şarabı olduğu için buna şaşılmaz.

Zemâne kanuñ içer olduñ ise çok başlu
Bu bâğ-ı dehrde mânend-i hûşe-i engür (Hayâlî Bey, g. 5/6)

Bu zaman(da dünya) bağında eğer üzüm salkımı gibi çok başlı olursan, senin kanını içer.

Hûn-ı ciğer olalı mey-i dil-güşâ baña
Geldi cihân elemeleri zevk u şafa baña (Hayâlî Bey, g. 18/1)

Ciğerin kanı bana gönül açan şarap olduğundan beri dünyanın ızdırap ve kederleri bana zevk ve sefa oldu.

Ey gamze-i maḥmûr-ı mey-i nâz u kirişme
İç bade gibi kanımı def’ eyle humârûñ (Hayretî, g. 207/4)

Ey naz şarabı mahmurunun hışımlı ve işveli yan bakışı. Kanımı şarap gibi iç ve baş ağrını dindir.

Hasret-i la’l-i lebûñle bezm-i gamda sâkiyâ
Kâse kâse içürür baña ciğer kanın kadeḥ (Helâkî, g. 21/4)

Ey sâkî, gam meclisinde lal taşına benzeyen dudağının hasretinden; kadeh bana ciğerinin kanı (olan şarabı) kase kase içirir.

1.6.31. Kan Yağı

Kan yağı, tarama sözlüğünde “kan düşmanı” anlamına gelmektedir. Bu beyitte şarap kan düşmanına benzetilmektedir. Sadece Bâkî’de rastladığımız

benzetme dikkate değerdir. Kan düşmanlığı ya da kan davası iki kişi arasında başlayan bir kavganın nesilden nesile sürüp gitmesi olarak tarif dileyebilir. Beyitte sürahinin içindeki şarabın kadehe akması hadisesi, kan ağlamak (büyük üzüntü içinde olmak) olarak değerlendirilmiştir. Şair bunun sebebini kırmızı şarabın, sâkînin dudağına kan davası gütmesi olarak açıklamaktadır. Yani kırmızı şarap ile sâkînin kırmızı, yakuta benzeyen dudağı arasında bir anlaşmazlık mevcuttur. Bu anlaşmazlık da hangisinin daha kırmızı olduğu hususundadır.

Bezm içre şürâhî gibi kan ağladuğum bu
Sâkî lebûne kan yağdı mey-i hamrâ (Bâkî, g. 5/4)

Sâkî, mecliste sürahi gibi kan ağlamamın sebebi; kırmızı şarabın, senin dudağına kan davası gütmesidir.

1.6.32. Katil

Şairlerimiz şarabı kederi ve gamı yok ettiği, öldürdüğü için katile benzetmişlerdir. Beyitteki kullanımda katil kahraman, cengâver gibi bir vasıfla ödüllendirilmektedir.

Şol dem ki şafâ ile mey-i kâtil-i endüh
Bezme gele bil hürmetin ayağına şu dök (Zâtî, g. 684/4)

Keder katili şarap ile kadeh meclise gelse, ona saygılı davranmasını bil ve ayağına su dök.

Şarâb-ı ‘aşk hōş kıttâl imiş içmiş iki ‘âşık
Yıkılmış biri şahrâda biri kühsâra yaşdanmış (Hayâlî Bey, g. 6/6)

Aşk şarabı, iyi bir katilmiş iki âşık içmiş biri çölde perişan olarak diğeri dağa yaslanarak (ölmüş).

Hîç benüm şeydâlıgum ‘ayb itmesüñ hüşyâr olan
‘İşk-ı dilber gibi bir kâtil şarâbum var benüm (Hayretî, g. 295/2)

Ayık olan, benim çılgınlığımı hiç ayıplamasın. Benim sevgili aşkı gibi katil bir şarabım var.

1.6.33. Kevser Suyu

Kevser “*Arapça, çokluk, çok şey demektir. Cennette Allah'ın nimetlerinden olan bir ırmak. Bu ırmağın suyu baldan tatlı, kardan soğuk, bir içen bir daha susamaz. Cennetin diğer ırmakları Kevser'den çıkmıştır. Pek çok hayr.*”¹⁵⁴ anlamına gelmektedir. Şairlerimiz şarabı kevser suyuna benzeterek onun sahip olduğuna inanılan özelliklerini şaraba yüklemişlerdir. Bir anlamda şarabı ilahileştirmiştir. Kevser şarabı şairlerce öyle ele alınmıştır ki sanki bir şarap çeşididir. Kevser suyunun bir özelliği de cennette bulunduğu inanılan havuzundan Hz. Muhammed tarafından müminlere içirileceği inancıdır. Şairlerimiz Kevser'in cennette olması sebebiyle Kevser şarabının kullanıldığı beyitlerde cennet ile ilgili unsurları kullanmışlardır.

Nüş iden cām-ı lebūñ ölmekden ašlā ğam yimez
Kim ħumārı olmaz ey sākī šarāb-ı Kevşerūñ (Bâkî, g. 258/3)

Dudak kadehini içen ölmekten asla endişe etmez. Ey sâkî, Kevser şarabının baş ağrısı olmaz.

Ādem idüm ħurb-i der-gāhuñda bulmuşdum ħabūl
Menzilüm cennet meyüm kevşer enīsüm ħūr idi (Fuzûlî, g.281/5)

Dergahının yakınında kabul bulmuş biriydim. Gideceğim yer cennet, şarabım Kevser, dostum hur idi.

İçsün šarāb-ı kevşeri sen şun Muĥibbiye
Maĥşer güninde olmaya ol teşne-ĥuşk-i leb (Muhibbî, g. 145/5)

Muhibbî'ye kevser şarabını sen sun, içsin; (o) mahşer gününde dudağı kurumuş bir susuz olmasın.

Ger ola deyr-i muġān ħaşr-ı bihişt olmaz ‘aceb
Muġbeçe ğilmān šarāb-ı kevşer ol šaĥbā idi (Muhibbî, g. 2612/2)

Eğer ateşperestlerin manastırı, cennet köşkü olsa şaşılmaz. (Çünkü) meyhaneci çırağı; cennet hizmetçisi, şarap; kevser şarabıydı.

¹⁵⁴ Ethem Cebecioğlu, **Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü**, Anka Yay. İstanbul 2009.

1.6.34. Kıpkızıl Divâne

Divâne; “*deli*” kıpkızıl kelimesi ise; “*aşırı*” anlamalarına gelmektedir. kıpkızıl divâne ise; aşırı deli olarak ifade edilebilir. Şarabın insanda sarhoşluk sonucu meydana getirdiği etkilerden biri akıl ve şuurun geçici olarak kaybedilmesidir. Şairler, şarabın bu etkisi ile delilerin tavırları arasında bağlantı kurmuşlar ve şarabı kıpkızıl divâneye benzetmişlerdir.

Getürmeñ meclis-i ‘ışka mey ile bengi ‘âşıklar

Ki mey bir kıpkızıl dīvānedür beng ise bir meḍhak (Hayretî, g. 202/2)

Âşıklar, aşk meclisine şarap ile afyonu getirmeyin. Çünkü; mey aşırı delidir, afyon ise kendisine gülünen bir soytarıdır.

Şarāb-ı la‘l-i nābuñ şevķi ile

Delürmişdür mülūñ yokdur qararı (Hayretî, g. 454/3)

Saf lal taşına benzeyen dudağının dayanılmaz arzusu ile şarap delirmiştir, ne yapacağını bilmez.

1.6.35. Kumaş

Çalışmanın elbise başlığı altında şairlerin şarabı, elbiseye benzettiğinden bahsetmiştik. Aşağıdaki beyitte ise şair şarabı kırmızı renkli kumaşa benzetmektedir. Bu kumaşı da pîr-i muġân satmaktadır.

Varsaķ nola ger ayağına pîr-i muġānuñ

Şatar o şırālî kızıl efrengî kumāşı (Zâtî, g. 1812/3)

Eğer meyhanecinin ayağına gitsek ne olur? O üzüm suyu renginde efrengi¹⁵⁵ kumaşı satar.

1.6.36. La‘l Taşı/ Yakut

Şarap, şairler tarafından la‘l taşı veya yakut olarak adlandırılan taşın rengi dolayısıyla benzetilmektedir. La‘l kıymetli bir taştır bu sebeple ona atfedilen değer şaraba da atfedilmiş olmaktadır.

¹⁵⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Esmâ Şahin, *Bâkî Divanı’na Göre 16. yüzyıl Osmanlı Toplum Hayatı*, yayımlanmamış doktora tezi, İstanbul 2011.

Yine k̄uṭb-ı murād üzre dönübdür çarḥ-ı p̄rūze
Mey-i yāḳūṭı k̄ūṭ idin dem-i p̄rūz iriṣmiṣdūr (Zâtî, g. 214/2)

Mavi renkli felek yine istediklerimizi verecek şekilde dönmektedir. Yakut (gibi kırmızı olan) şarabı, baht açıklığı olarak düşünün, uğurlu vakit gelmiştir.

Halkadur devr-i k̄adeḥ la‘l şarāb-ı gül-gūn
Rind-i mey-ḥ^wāreye ḥōṣdur ṭolu sāğar ḥātem (Bâkî, k. 19/7)

Kadehin yuvarlaklığı (yüzüğün) halkası, gül renkli şarap; lal taşı, bu haliyle içki içen rind için dolu kadeh, yüzük gibi güzel gelir.

Meyḥāne oldı meyle bedehşān-mekān-ı la‘l
Her ḥum görindi bāde ile san kān-ı la‘l (Muhibbî, g. 1747/1)

Meyhane, şarapla yakutun maden ocağı olan Bedehşan'a döndü. Her küp (içindeki) şarapla sanki yakut ocağı (gibi) göründü.

1.6.37. Maya

Hayretî aşağıdaki beyitte farklı bir metafor kullanmaktadır. Muhammer kelimesinin mevcut olan iki anlamını “maya” ve “yoğurulmuş” tevriyeli şekilde kullanmıştır. Şair kendisinin topraktan yaratıldığını kil kelimesini kullanarak ifade etmiştir. Şairin kil halinde olan toprağına su yerine şarap katılmış ve o şekilde yoğurulmuştur. Şair bu hayalden hareketle üzümün mayalanarak şarap haline gelmesi olayına telmihte bulunmuş ve kendi benliğinin de şarapla mayalanarak oluştuğunu dile getirmiştir. Şair beytin ikinci anlamında kil ile yoğrularak meydana getirilen (Allah tarafından şekle büründürülmüş) bir varlık olarak kendini ifade etmektedir. Beytin her iki anlamında da şarabın bildiğimiz şarap olmadığı açıktır. Yaratılışın bir parçası olan bu şarap, şairler tarafından “aşk ya da aşk şarabı” olarak adlandırılan ilahî şaraptan başka bir şey değildir.

Bir k̄adeḥ bādeye cānlar virürüz Hayretîyā
Bilmezüz ḥamr ile mi oldı muḥammer gilümüz (Hayretî, g. 132/5)

Ey Hayretî bir kadeh şarap için canımızı veririz. (Acaba) bizim (yaratılış) toprağımız şarap ile mi yoğurulmuş?

Ey Hayretî bir kadeh şarap için canımızı veririz. (Acaba) bizim (yaratılış) toprağımız şarap ile mi mayalanmış?

1.6.38. Mihenk(Mihekk) Taşı

Mihekk sözlükte “*mehenk, altın veya gümüşün ayarını anlamaya yarayan taş. mec. birinin kadrini kıymetini ve ahlakını anlamaya yarayan şey vasıta*”¹⁵⁶ anlamına gelmektedir. Sarhoşluk neticesinde meydana gelen kişilik değişikliği, insanların karakterini açığa çıkarması olarak değerlendirilir. Yani bir insanın en saf, en doğal hali sarhoş olduğu zaman ki halidir. Şairlerimiz bu değer yargısından hareket ederek şarabı, insanın değerini ölçen mihek taşına benzetmişlerdir. Şairlere göre şarap; insanın kalbinin saflığını ortaya koyan, insanın içini dışına çıkararak, aklın ölçüsü olarak değerlendirilen mihekk taşıdır.

Şalbümüñ hâlişligin bilmek dilersen mey getir

Ehl-i diller aña ey sâkî demişlerdür mihak (Zâtî, g. 686/4)

Ey sâkî, kalbinin saflığını öğrenmek istersen şarap getir. Çünkü; gönül ehli olanlar ona mihenk taşı demişlerdir.

Mey mihekdür kişinüñ içersin taşra kıılır

Nik ü bed zâhir olur böyledürür kâr-ı kadeh (Muhibbî, g. 300/6)

Şarap, insanın içini dışına çıkararak bir mihek taşıdır. Kadehin işi; iyiyi, kötüyü ortaya çıkarmaktır.

Her kişiyi söyledür ‘akluñ mihengi bâdedür

‘Ahd ü eymân gözleyen alsun haber peymânen(Muhibbî, g. 2127/2)

Aklın ölçü taşı şaraptır, her kişiyi yüceltir. Söz ve yemin bekleyen kadehten haber alsın.

1.6.39. Mimar

Fuzûlî, insanı bir binaya benzeterek onun bir mimar tarafından bazen yıkıldığını bazen yapıldığını söylemektedir. Şair beyitte şarabı mimara benzetmektedir. Bu şekilde insanı sarhoş ederek yıkan, yerle bir edenin ve (içilmeye başladığında kan dolaşımının artması sonucu verdiği canlılık hissi dolayısıyla) insanı mamur edenin şarap olduğunu şairane bir üslupla anlatmaktadır.

¹⁵⁶ Ferit Devellioğlu, a.g.e. s. 645.

Gāh ma‘mūr kıılır bāde meni gāh Һarāb
Görünüz gāh yapub gāh yıħan mi‘mārı (Fuzûlî, g. 269/2)

Şarap, beni bazen imar eder bazen harap eder. Şu bir yıkıp bir inşa eden mimarı görünüz.

1.6.40. Muhabbet (Sevgi)

Muhabbet kavramını “aşk” başlığından farklı bir başlık altına almamızın başlıca sebebi muhabbetin sevgi anlamının yanı sıra karşılıklı dostça konuşma anlamını da barındırmasıdır. İçki meclislerinin olmazsa olmazı adâbına uygun yapılan karşılıklı konuşmalardır. Sevgi ve dost muhabbeti insanı kendinden geçirir, âdeta sarhoş eder. Buradan hareketle şarap, şairler tarafından muhabbete benzetilmiştir.

Zāhid-i bî-ħod ne bilsin zevkını ‘ışk ehlinüñ

Bir ‘aceb meydür maħabbet kim içen hüş-yār olur (Fuzûlî, g. 96/4)

Kendinden geçmiş zahit, aşk ehlinin (yaşadığı) zevki ne bilsin. Muhabbet, öyle tuhaf bir şaraptır ki içen ayık hale gelir.

Başı ayağı oldu belürsüz Һayālîñüñ

Nüş edeli şarāb-ı maħabbet ayağını (Hayâlî Bey, g. 1/5)

Aşk şarabının kadehinden içtiğinden beri Hayâlî’nin başı ayağı belirsizleşti.

Almaz ayağ eline mest-i mey-i maħabbet

Bezm-i şarāb-ı ‘ışka cām ü sifāl şığmaz (Hayretî, g. 130/2)

Aşk şarabının sarhoşu eline kadeh almaz. Aşkın (hazırladığı) şarap meclisine kadeh ve testi yakışmaz.

İçdükde maħabbet meyini bezm-i ezelde

Bir pare Һodum Ƙays ile Ferhada baқыyye (Nev’î, g. 388/4)

Ezel meclisinde, aşk şarabını içtikten sonra Ferhat ve Kaysa bir parça bıraktım.

1.6.41. Mürekkep

Sürh kelimesi; “kırmızı mürekkep” anlamına gelmektedir. Zâtî, aşağıdaki beyitte kırmızı şarabı, renk, görünüş ve akıcılık özellikleri sebebiyle kırmızı mürekkebe benzetmiştir. Şair mürekkebe benzettiği şarapla ömür kitabının sayfalarını doldurmak istemektedir.

Şarāb-ı sürh ile Zātî humār-ı qalbūñi yazmaq
Şafādur yile varmadan kitāb-ı ‘ömrüñ evrākı (Zâtî, g. 1725/5)

Zâtî, kırmızı mürekkep renkli şarapla, kalbinin ağrısını, ömür kitabının sayfaları rüzgara karışıp yok olmadan yazmak neşe verir.

1.6.42. Ordu

Muhibbî beytinde, gamı askere benzetip gönül ülkesinin yok olduğunu anlatarak şiiri okuyanların gözünde bir savaş sahnesi yaratmak istemektedir. Askerleri saldırdıkları ülkeden çıkarabilecek yegâne kuvvet, güçlü bir ordudur. Şair; şarabı gamı gönül ülkesinden çıkaracak olması hasebiyle orduya benzeterek, şarabın gamı, sıkıntıyı unutturma özelliğini ön plana çıkarmıştır. Çünkü ona göre gam askeri yalnızca şarap ordusu tarafından uzaklaştırılabilir.

Leşker-i gam gelse kılsa bu gönül mülkin hārāb
Def kılmaz anı bir vech ile illā ki şarāb (Muhibbî, g. 163/1)

Gam askeri gelip bu gönül ülkesini harap etse; şaraptan başka hiçbir şey onu (gönül ülkesinden) def edemez.

1.6.43. Padişâh

Çalışmanın giriş bölümünde de değinildiği gibi şarap uzun süreden beri tüketilmekte; hatta adına tanrılar (Dionyosis) bile üretilmekteydi. Şarap bir bakıma sarhoşluk veren maddelerin en eskisi ve yapımı en kolay olanlarından biridir. Bu yüzden Metin And’ın Mustafa Âli’den alıntılıyarak kitabına koyduğu “*Gelibolulu Mustafa Ali’ye göre, dinimizde yasak olmasına karşın en iyi içki, uyarıcı etkisi olan şaraptır.*”¹⁵⁷ yorumuna katılmamak güçtür. Aşağıdaki beyit de yukarıda

¹⁵⁷ Metin And, **16. Yüzyılda İstanbul, Kent- Saray- Günlük Yaşam**, YKY Yay. İstanbul, 2011 s.170.

söylediklerimizi destekler niteliktedir. Beyitte meclisin kurulduğu yer bir ülkeye benzetilmiş ve şarap sarhoşluk verici maddelerin en iyisi olması, meclisin düzeninin şaraba göre ayarlanması sebebiyle padişâha benzetilmektedir. Bu benzetmeyi taradığımız divanlar içinde sadece Figanî kullanmıştır. Ona göre şarap sarhoşluk veren maddelerin padişahıdır.

Afyön deminde sāgar-i şahbā şafāsı yok
Meysüz mükeyyefât ilinüñ pādişāsı yok (Figanî, g. 43/1)

Afyon (içildiği) zaman şarap kadehinin neşesi yok. Şarap olmadan sarhoşluk veren maddelerin içildiği ülkenin padişahı yok.

1.6.44. Pehlivan

Şarap ve gam arasında sıkı bir ilişkinin var olduğu yukarıdaki beyitlerde de kısaca açıklanmıştır. Şarap; gamın çaresi, ilacıdır. Hayâlî Bey ise şarabı gamı yenmesi, yok etmesi sebebiyle pehlivana benzetmiş ve güreş oyunu ile ilgili kavramları şiire aktararak beytin anlam bütünlüğünü tamamlamıştır. Şair şarabı güreşte rakibi olan gamı yenen bir pehlivan gibi hayal etmiştir. Ayrıca beyitte yer alan “ayag” kelimesi beyite farklı bir anlam tabakası kazandıran anahtar kelimedir. Çünkü beytin ilk anlamında “ayag” güreşte uygulanan bir ayak oyununu ifade ederken, beytin ikinci anlamında kadeh manasında kullanılmıştır.

Mey-dürür devr içre şimdi pehlevānı ‘ālemüñ
Bir ayağı ile götürür arqasın yere ğamuñ (Hayâlî Bey, g. 27/1)

Şimdi âlem içinde şarap gibi, bir ayak oyunu ile gamın arkasını yere getiren (onu tuş eden) pehlivan yoktur.

Şimdi âlem içinde şarap gibi, bir kadeh ile gamın arkasını yere getiren (onu tuş eden) pehlivan yoktur.

1.6.45. Rûh-ı Sâni

Rûh-ı sâni; “Şarap veya rakı demektir.” “Hristiyan itikadınca kiliselerde papazın verdiği şarap İsa’nın kanı, ekmeğe de etidir. Bu ekmeği yiyip şarabı içince İsa’ya temessül(aynılaşmak) edilmiş olur” anlamlarına gelmektedir.

Şarāb içenlere dīvāne dir zāhid velī bilmez
Ki ol ‘ārif yanında ‘aql-ı evvel rūḥ-ı şānīdür (Hayretî, g. 106/2)

Zahit şarap içenlere deli der ama onun, âriflerin yanında ilk akıl, ikinci ruh olduğunu bilmez.

Şarāb-ı la‘l-i nābuñdur ḥabībüm
Ṭabībūñ didüğü şol rūḥ-ı şānī (Hayretî, g. 442/4)

Sevgilim, saf dudak şarabın; tabibin şu ikinci ruh dediği şeydir.

Gelmez cihāna mey gibi bir rūḥ-ı şānī kim
Hörmet aña libās ola billürdan beden (Hayâlî Bey, g. 50/3)

Dünyaya şarap gibi ikinci bir ruh gelmez. Ona hürmetten, elbise şişeden vücut olsa.

Kim içerse cür‘a-i la‘lin bulur tāze ḥayāt
Dimiş anuñçün Aristo aña rūḥ-ı şānīdür (Muhibbî, g. 724/2)

(Şaraba benzeyen) dudağının yudumunu kim içerse taze hayat bulur. Onun için Aristo ona ikinci ruhtur demiş.

Nola tāze düşürse bāde cānı
Aristo çünkü dimiş rūḥ-ı şānī (Muhibbî, g. 2704/1)

Şarap canı tazelerse şaşılmaz. Çünkü Aristo ikinci ruh demiş.

1.6.46. Saykal

Saykal kelimesi, “*sıfat olarak parlak, cilalı*” anlamlarına gelmektedir. 16. yüzyılda aynalar parlatılmış metallere yapılmaktaydı. Belli bir süre geçince metal parlaklığını kaybederek paslanmaya, üzeri tozlanmaya başlar ve parlatılmaya ihtiyaç duyulurdu. Aynaların erken kararmasını engellemek için aynalar bir bez ya da kese içinde saklanırdı. Saykal işte kararan aynaları parlatmada kullanılan cilanın adıdır. Saykal, miskala adı verilen bir alet yardımıyla aynalara sürülürdü. Şairler insan kalbini aynaya benzetmişlerdir. Şarap ise, gam, keder gibi sebeplerle kararan kalbi tekrar parlatmak için kullanılan saykala benzetilmiştir. Çünkü; şarap içen kişi sıkıntıları (geçici bir süre olsa bile) unuttur ve aynaya benzeyen kalbi yeniden parlar.

Mir’āt-ı ḳalbi ğuşşa-vü-ğam eyledükce jeng
Şöfî şarāb-ı şāf ile şāfî cilālaruz (Zâtî, g. 543/3)

Sufî, sıkıntı ve keder kalp aynasını pasla (kapladığı vakit) (onu) saf şarapla cilalarız.

Jeng-i ğam göñlümüz āyīnesine virdi keder
Uralum mışkala-i cām ile Zātî şaykal (Zâtî, g. 849/5)

Zati, gam pası gönlümüze sıkıntı verdi, kadehi, parlatma aleti (yaparak) (gönlümüzü) saykal vurarak (temizleyelim.)

Sākīyā cām-ı muşaffā şun şafā devrānidur
Cān u dil āyīnesinden şāf olup gitsūñ ğubār (Hayretî, k.16/29)

Ey sākî, eğlence zamanıdır süslü kadehi sun (böylece) can ve gönül aynasından toz gitsin.

Jeng-i ğam gelse göñül āyīnesini kaplasa
Çāresi müldür anı nūş it olur şaykal saña (Muhibbî, g. 76/2)

Gam kiri (pası) gelip gönül aynasını kaplasa; çaresi şaraptır, onu iç, gönlünü onunla cilala.

Jeng-i ğamdan şāf isterseñ gönül āyīnesin
Koma elden sen Muhibbi iç şarāb üç günde bir (Muhibbî, g. 548/5)

Muhibbî, gönül aynasını dert pasından korumak istersen, sen üç günde bir şarap içmeyi ihmal etme.

1.6.47. Serâb

Serap sözlükte “atmosferde ışık ışınlarının kırılmasından doğan ve çöllerde kolaylıkla gözlemi yapılabilen optik yanılma, uzaktaki bir cisme bakarken sanki bir su yüzeyinden yansıyormuş gibi cisimle birlikte ters görüntünün oluşumu.”¹⁵⁸ anlamına gelmektedir. Aşağıdaki beyitte Zâtî, şarabı seraba benzetmiştir. Şair, şarabın insanı sarhoş etmesi ve bu sarhoşluk neticesinde, görmede meydana gelen bozulmayı(iki parmağı üç görme gibi), serap görme hali gibi değerlendirmiştir. Ayrıca beyitte serabın görünüp kaybolması olayına da telmihte bulunmaktadır.

Zātî şarāb-ı nāb ziyāde hōş-āb idi
Anda bulunmaya idi eger şüret-i ser-āb (Zâtî, g. 61/5)

¹⁵⁸ T.D.K. Büyük Sözlük

Zâtî, saf şarap; onda serap yaratıcı bir etki olmasaydı çok güzel bir suydur.

1.6.48. Sevgili/ Yaşayan Ruh

“Ruh-ı revân” terkibi sözlükte “sevgili”, “ a living soul(yaşayan ruh)” anlamlarına gelmektedir. Şairler şarabı sevgiliye ya da diğer bir deyişle yaşayan ruha benzetmişlerdir. Şarabın sevgili gibi düşünülme sebebini, ondan uzak kalamamak, yaşayan ruh olarak değerlendirilme sebebi ise insana farklı hissettirmesi sebebiyle olduğu düşünülebilir.

Alup cânın dökerseñ Hayretînüñ kanın ey şöfi

Mey ü mañbübı terk itmez k’anuñ rûh-ı revânıdur (Hayretî, g. 106/5)

Ey sufi, Hayretî’nin canını alıp kanını dökersin (ama o) şarap ve sevgiliyi terk etmez çünkü onlar (Hayretî’nin) sevgilisidir.

Hemân ey Hayretî mañbüb u meydür

Cihânda şâ’irüñ rûh-ı revânı (Hayretî, g. 443/5)

Ey Hayretî, dünyada şairin akan ruhu şarap ve güzeldir.

1.6.49. Seylâb

Seylâb kelimesi “taşkın su, sel” anlamına gelmektedir. Sel suyunun özelliği belli bir yolu takip etmemesi ve önüne çıkan her şeyi yıkmasıdır. Şairlerde şarabı verdiği coşku ile insanın karşısına çıkan bütün sıkıntılardan kurtulma aracı olarak düşünerek sele benzetmişlerdir. Şarap içerek sarhoş olan insan şuurunu kaybettiği için sıkıntısını unuttur. Yani şarap, içen insanda sel suyu etkisi yaratır.

‘Ömrüñüñ eylemeden seng-i ecel başını ħord

Eyle seyl-âb-ı şarâb ile ‘adü-yi mürd (Zâtî, g. 120/1)

Ecel taşı, ömrünün başını un ufak etmeden önce, şarap seliyle düşmanları öldür.

Esbâb-ı tarab seyl-i mey-i nâb ile gitdi

Āvâzı boğıldı giderek çeng ü rebâbuñ (Bâkî, g. 269/3)

Eğlence sebepleri saf şarabın seliyle gitti. Çeng ve rebabın sesi (selde boğulması sebebiyle) giderek azaldı.

Gördüler havf ü recādan geçmedi erbāb-ı şevk
Bāde seylābı ile ‘aşkuñ hānumānın yıkdılar (Hayâlî Bey, g. 79/2)

Aşk ehlinin, korku ve ümitten vazgeçmediğini görünce aşkın evini şarap seliyle yıktılar.

1.6.50. Su

Şarap yaygın bir şekilde “su”ya benzetilmiştir. Bunun temelinde suyun yaşam için, şarabın eğlence için temel içecekler olarak kullanılması yatmaktadır denilebilir. Aşağıdaki beyitlerde edebiyatımızda şairlerin şarap ve su ilişkisini kullandıkları örnekler yer almaktadır.

Lebüñle çeşmüñe ‘ālem bizi dil-dādedür dirler
Şu şorsak pür-humār ancak şu içsek bādedür dirler (Bâkî, g. 185/1)

İnsanlar, bizim; dudağınla gözüne gönül vermiş olduğumuzu söylerler. Susamış bir vaziyette su sorsak hemen içsek onun şarap olduğunu söylerler.

Ḳadeḥ fıskıyye mey şu halka-i rindān anuñ havzı
Sarāy-ı şevka şadırvān olupdur Bâkıyā meclis (Bâkî, g. 208/5)

Ey Bâkî, meclis; coşku sarayına şadırvan olmuştur. (Bu şadırvanda) kadeh; fıskıye, şarap; su, rintlerin kurduğu halka; onun havuzudur.

Bir kaçra ağız yarını tamzursa yire yār
Esrār olup gubār ola şāfi şarāb āb (Hayretî, k.10/5)

(Eğer sevgilinin ağzından) bir damla tükürük yere damlasa; esrar; toz, saf şarap; su olsun.

Gönülde sabr u karārum komadı şevk-ı şarāb
Vilāyet-i dil ü cānı bu su harāb itdi (Helâkî, g. 141/3)

İstek şarabı; gönlümde sabır bırakmadı. Gönül şehrinin ve canı bu su harap etti.

Ṭoldurup hūn-ı cigerle kāşe-i çeşmi müdām
Şanmañuz dil āteşin āb ile teskīn eyledüm (Muhibbî, g. 1948/2)

Ciğer kanı ile göz kasesini her an doldurdum. Gönül ateşini su ile dindirdim sanmayın.

1.6.51. Süs

Muhibbî aşağıdaki beyitte bir meclis tarifi yapmaktadır. Şair burada meclislerin kurulduğu yerlerin süslendiğini anlatır. Şarap, şair tarafından böyle bir mecliste meclisi renklendirip süslediği için süse benzetilmiştir. Tabi ki meclisin diğer unsurları olan kadeh, mum ve kırmızı gül de unutulmamıştır.

Ey Muhibbî bi giceler meclisi zeyn için
Sâgar u bâde vü şem' ü gül-i hamrayı getir (Muhibbî, g. 787/5)

Ey Muhibbî, geceleri (yapılan) meclisi süslemek için; kadeh, şarap, mum ve kırmızı gülü getir.

1.6.52. Şafak

Şafak, “Gurubdan sonraki alaca karanlık, güneş doğmadan önceki alacalık”¹⁵⁹ demektir. Güneş doğarken ya da batarken meydana gelen kızılık şairler tarafından şaraba benzetilmiştir. Yaygın bir şekilde kullanılan benzetmedir. Şarap şafağa benzetildiği için diğer gökyüzü unsurları da meclisi oluşturan diğer kavramları karşılar hale gelmiştir. Genellikle yıldızlar; meze, ay ve güneş; kadeh olarak düşünülmüş ve şiirlere konu olmuştur. Şafak ve şarap arasında mevcut olan bir diğer ilişki de şarap meclislerinin başlangıç ve bitişi ile ilgilidir. Şarap meclisleri güneşin batması ile başlar güneşin doğuşu ile son bulurdu. Yani meclisler şafakla başlar şafakla biterdi. Ayyaş olarak nitelendirilen insanlar güneşin doğuşunu fırsat bilir ve sabah şarabı denilen “sabûh” içerek sarhoşluklarına devam ederlerdi.

Meclis-i 'işretine bâde şafâk bâdiye çarh
Nuql encüm meh ü hürşid iki cām-ı zerrîn (Bâkî, k. 26/18)

İşret meclisin (için), şafak; şarap, felek; meclisin kurulacağı yer, yıldızlar; meze, ay ve güneş de iki kadeh (olmuştur.)

Bâkıyâ 'işrettedür 'aşkıyla yârûñ kâ'inât
Nuql encüm mey şafâk sâkî felek sâgar hilâl (Bâkî, g. 293/5)

Ey Bâkî, kainat sevgilinin aşkıyla eğlence düzenlemiştir. Yıldızlar; meze, şafak; şarap, felek; sâkî, hilal; kadeh (olmuştur.)

¹⁵⁹ Ferit Devellioğlu, a.g.e. s. 974.

Kurulmuş idi felek hargehinde şohbet-i hâş
Nücum nuql ü şafâk anda bâde-i gül-reng (Hayâlî Bey, g. 23/5)

Feleğin büyük çadırında has sohbet kurulmuştu. Orada, yıldızlar; meze, şafak; gül renkli şaraptı.

Şafâk mey mihr ü meh sâgar habâbidur anuñ encüm
Elumde mest-i ‘aşkem iki ‘âlem bir ayağumdur (Hayâlî Bey, g. 13/4)

Şafak; şarap, ay ve güneş; kadeh, yıldızlar onun kabarcığıdır. Aşk sarhoşuyum iki dünya elimdeki bir kadehimdir.

Bezmünde bâdedür şafâk-ı surh u mihr ü mâh
Bir iki zer piyâle-i ‘işret-fezâ-yı ‘îd (Hayretî, k.13/35)

Senin bezminde, kırmızı şafak; şarap, ay ve güneş bayramın neşesini arttıran iki altın kadehtir.

Şafâk mey mâh-ı nev bir sâgar-ı sîmîne dönmişdür
Felek ta‘lîm ider yârâna şekl-i bezm-i rindânı (Nev‘î, k. 49/7)

Felek, dostlara rintlerin meclisinin nasıl yapıldığını öğrettiği için; şafak; şaraba, hilal; gümüş kadehe dönmüştür.

1.6.53. Şerbet

Şerbet, sözlükte “şerbet, içilecek tatlı şey, bardakla müshil olarak içilen ilaç” anlamına gelmektedir. Şairlerimiz şarabı şerbete benzetmişlerdir. Şarap ve şerbetin hoş içecekler olması ve renk bakımından birbirine benzemesi dikkate değerdir. Şerbet aynı zamanda bir çeşit ilaç olarak kullanılmıştır. Yukarıda şarabın ilaca benzetildiğinden bahsetmiştik. Aşağıda verilen son örnekte şerbet ve dolayısıyla şarap ilaç anlamında kullanılmıştır.

Ṭâkatum yoğ turmağa bir dem ayağum üstine
Sâkî-i derdün içürmişdür ‘aceb şerbet baña (Zâtî, g. 15/4)

Bir an ayağım üstünde durmaya gücüm yok; acaba derdinin sâkîsi bana şerbet mi içirdi?

İçse ger zâhid-i dîvâne bizüm şerbetümüz
Aña ma‘lûm olurdu ola keyfiyyetümüz (Zâtî, g. 504/1)

Eğer deli zahit bizim şerbetimizi içseydi ona bizim keyfimiz malum olurdu.

Komadı dilde ğill u ğış mey-i nâb
Ne güzel hâsiyetlü şerbet olur (Bâkî, g. 93/4)

Saf şarap gönülde kin ve hile bırakmadı. (Ondan) ne güzel etkili şerbet olur.

1.6.54. Şiir/ Belâgat/ Ma'nâ

Klasik edebiyatımızda şiir denildiğinde yüzyıllar boyu süre gelen bir kültür birikiminden meydana gelmiş, en zarif söz dizileri akla gelmektedir. Edebiyat denildiği zaman akla şiirden başka bir kavramın gelmediği 16. yüzyıl, klasik şiirin zirve noktalarından biridir. Dönemin şairleri, şarabı çeşitli vesilelerle farklı kavramlara benzetmişlerdir. Şaraba benzetme yönü; bazen renk, bazen içilecek nesne olması bazen de akli bir şekilde etkilemesi olarak göze çarpmaktadır. O dönemde güzel şiirde akli etkiliyor ve damakta hoş bir lezzet bırakıyordu. İnsanlar güzel sözle adetâ mest oluyorlardı. İşte şairler buradan hareket ederek şarabı şiire benzetmişlerdir. Şiir öyle bir şaraptır ki ölümler onu içtiği zaman, tekrar sarhoş olmak için yokluktan uyanabilirler. Şairler oluşturdukları beyitlerde kendi şiirlerini, şiir üstadı olarak tanınan Nevâyî, Câmî, Hâfız gibi şairlerin şiirlerine eş değer görmüşlerdir. Beyit yapısı içinde anlam boşluğu yaratmamak içinde meclisi ve şiiri oluşturan kavramları şiirlerde kullanmışlardır.

Belâgat bâdesi ile pür leb-a-leb şi'rümüñ câmı
Görenler Zâtîyâ anı şanur nazm-ı Nevâyîdür (Zâtî, g. 484/5)

Şiirimin kadehi, belâgat şarabıyla ağzına kadar dolu, ey Zâtî, onu görenler Nevâyî'nin şiiri sanırlar.

Sâkî mey-i Bâkîyi getür bezme şafâ vir
Çün kâr-ı cihân 'âkıbetü'l-emr fenâdur (Bâkî, g. 106/7)

Sâkî, Bâkî'nin şaraba benzeyen şiirlerini getir de meclise gönül şenliği ver. Dünya(daki) işlerin neticesi hep yok olmaktır.

Sâkî, kalan şarabı getir de meclise kadeh ver. Dünya(daki) işlerin neticesi hep yok olmaktır.

Göñül her şüret-i Şîrîne virme iç mey-i ma'ni
Hâzer kııl daşa çalma tîşeñi Ferhâd-i şeydâ tek (Fuzûlî, g.156/3)

Her gördüğün Şirin'e benzeyen surete gönül verme. Mana şarabını iç. Çılgın Ferhat gibi keserini taşa vurmaktan sakın.

Ger bu nazmı rûh-ı Câmî-y-le Nevâyî işide
Uyanup h^wâb-ı 'ademden olalar tekrar mest (Hayâlî Bey, g. 1/8)

Eğer bu şiiri Câmî ve Nevâyî'nin ruhları işitse, yokluk uykusundan uyanıp tekrar sarhoş olurlardı.

Bu Muhibbî mest olup açdı me'ânı dürcini
Bâde-i Hâfız meger yâ cām-ı Câmî itdi nüş (Muhibbî, g. 1246/5)

Bu Muhibbî mest olup anlamların kutusunu açtı. Sanki Hafız'ın şarabını ya da Cami'nin kadehini içti.

1.6.55. Tabîb

Şarap bu beyitte bir hastalık olarak anlatılan “gam”dan kurtulma yolu olarak gösterilmektedir. Hatta o kadar öteye gidilmiştir ki şarap doktora benzetilmiştir. Teşhis koyan ve tedavi eden şaraptır. Şarap içen kişi ise gam derdinin hastasıdır. Kurtuluşu sadece şaraptır.

Şöfiyâ şâfi meye meyl itdüğüm 'ayb eyleme
Ol tabîb-i derd-i gam ben derd-mendi hoş tutar (Zâtî, g. 227/3)

Ey sufi, şarap içmeye meylettiğimi (görüp) beni ayıplama; o gam derdinin tabibi(dir) gam hastasıyım beni hoş tutar.

1.6.56. Tiryâk

Tiryâk; “Zehirlenmeye ve bazı hastalıklara karşı kullanılan macun, panzehir.” anlamına gelmektedir. Beyitte gam, felek, zaman insanı ve kalbi zehirleyen kavramlar olarak düşünülmüştür. Şarap da gam zehrine çare olacak panzehire yani tiryâka benzetilmiştir. İlaç olsa da yukarıda zikredilen (gam, felek, zaman) kavramların verdiği zehir, şarap olmadan iyileşemez. Şarap en büyük panzehirdir.

Göremez mâr-ı gam kalbi zümürürd şâkuñ altında
Ger eksük olmaya şâfi şarâb-ı nâb tiryâkı (Zâtî, g. 1725/4)

Gam yılanı zümrüt renkli gökyüzü altındaki kalbi eğer saf şarabın temiz tiryaki eksik olmasa göremez.

Qahr-ı zamānuñ zehrini def itmez ey Bākī devā
İllā şarāb-ı dil-güşā tiryāk-i ekber kendidür (Bākī, g. 95/7)

Ey Bākī, zamanın dertlerinin zehrine, gönül açan şarap, panzehir olmadıkça deva olmaz.

Tiryāk-ı meyle def ederüz zehrūñi senūñ
Sen tūtalum felek yedi başlu bir ejder ol (Hayâlî Bey, g. 12/5)

(Ey)Felek sen yedi başlu bir ejderha olsan da, senin zehrini panzehir olan şarapla uzaklaştırırız.

Zehri gam yutsañ mey iç bir muṭrib-i kavvāl ile
Yoḥsa def olmaz yiseñ tiryakı biñ mişkāl ile (Nev'î, g. 386/1)

Gam zehri yuttuysan geveze çalgıcıyla birlikte şarap iç. Yoksa bin miskal (ağırlığında) panzehir içsen şifa bulamazsın.

Zehr-i gam öldürmeden bu 'āşık-i dil-ḥastei
Sākīyā irgür meded şol mey diyen tiryākdan (Muhibbî, g. 2224/4)

Ey içki sunan, bu gönlü hasta âşığı gam zehri öldürmeden yetiş, o panzehir denen şarabı getir.

1.6.57. Tolu

Aşağıdaki beyitte Yahya Bey, yağmur duası yapılması ve ardından yağmurun yağmasını şiire konu etmiştir. Bir beldeye uzun zaman yağmur yağmazsa oranın halkı yanlarına duasının makbul olduğuna inanılan bir kişiyi de alarak yağmur yağması için yüksekçe bir yerde dua ederler. Beyitte duayı sarhoşların bir mecliste yaptığı anlatılmıştır. Dua kabul edilmiş ve gökten (duanın yapıldığı yer olan meclise) yağmur gibi dolular (şarap dolu kadeh) yağmaya başlamıştır. Şair beyitte yağış çeşidi olan dolu ile içki dolu kadeh, anlamındaki doluyu tevriyeli olarak kullanmıştır.

Bu gün bezm içre ey sākī ṭolu bārān gibi yağdı
İrişdi göklere beñzer ki ebr-i āhı mestānuñ (Yahyâ Bey, g. 217/4)

Ey sâkî, sarhoşların ah bulutu göklere ulaştığı için, bu gün mecliste şarap; yağmur gibi yağdı.

1.6.58. Tûtî

Hayâlî Bey'e ait aşağıdaki beyitte şarap "tûtî"ye (papağana) benzetilmiştir. Şarap ve papağan renk itibariyle birbirine benzemektedir. Bununla birlikte şarabın etkilerinden biri olan konuşturuculuk özelliği ile papağanın konuşma yeteneği arasında uzak bir anlam ilişkisinin kurulduğu da düşünülebilir. Beyitte yer alan ayak(kadeh) kelimesi şarapla, şikar kelimesi de tûtî ile ilgilidir.

Elümde al tûtî-veş meyi gördü dedi şöfî

Be bu kendü ayağı ile ele gelmiş şikâr ancak (Hayâlî Bey, g. 11/3)

Sufî, elimdeki; kırmızı papağan gibi olan şarabı görüp "bu ancak kendi ayağı(isteği) ile ele gelmiş(yakalanmış) bir avdır" dedi.

1.6.59. Tuzak/ Âl

Hayâlî Bey yukarıdaki beyitte kurduğu hayale başka bir gazelde devam eder gibidir. Şair bu sefer şarabı, av yakalamakta kullanılan tuzağa benzetmiştir. Beyitte yine sayd ve çekmek, kan ve mey-i hamrâ arasında anlam ilişkisi mevcuttur.

İç kanımı kim cân ola maşşūduna vâşıl

Şayd etmege yârı mey-i hamrâya çekerler (Hayâlî Bey, g. 9/3)

(Ey sevgili) kanımı iç ki, canım emeline ulaşsın. Sevgiliyi avlamak için kırmızı şaraba çekerler.

1.6.60. Yağmur

Şair meclisi bir ekin tarlasına, orada meydana gelen kötü davranışları da ekinlere zarar veren doluya benzetmiştir. Bu manzara içinde şarap da ekinlere yavaşça, tekrar hayat veren yağmura benzetilmiştir.

Tâzelerdi dolu yağdurmasalar meclisde

'Ömrümüz hâşılı âhestece bārâni şarâb (Hayretî, g.17/2)

Mecliste dolu yağdırmasalardı, şarap yağmuru ömrümüzün ürününi yavaşça tazelerdi.

1.6.61. Zehir/ Zehr-i Helâhil

Çalışmamızın bu bölümünde şarabın ilaç, şerbet, panzehir gibi kavramlara benzetildiğini gördük. Ama bu son başlıkta şarap zehre, hatta ölümcül zehre benzetilmektedir. Bu benzetmenin sebebi; şarabın, meclis içinde yer alan öğelerin birinden mahrum olmasıdır. Şairler için meclisin olmazsa olmazı sevgilidir. Bu sevgili çoğu zaman sâkîdir. Eğer mecliste şarap var sâkî/ sevgili yoksa o şarap artık zehir olmuş demektir.

Āb-ı Hāyāt şunsa eger Hızır destüme
Zehr-i helâhil ile mülemma‘ şarāb olur (Zâtî, g. 289/2)

Eğer (sen yokken) Hızır elime ölümsüzlük suyu sunsa, o ölümcül zehir ile karışık şarap olur.

Sensüzün ger cām nūş itsem baña hep nīşdür
Sīne ṭablını dögüben iñlerem hemçün ceres (Muhibbî, g. 1221/3)

Eğer sensiz şarap içersem bana hep zehir olur. Sine davuluna vurup çan gibi feryat ederim.

1.7. ŞARABA BENZETİLEN UNSURLAR

Çalışmamızın önceki bölümünde şarabın benzetildiği unsurlardan bahsetmeye çalıştık. Bu bölümde de şaraba benzetilen unsurları incelemeyi amaçlamaktayız. Çalışmamızda, şarabın benzetildiği ve şaraba benzetilen unsurların karşılıklı olarak kullanıldığının yani; şarap bir kavrama benzetilmişse, o kavramında şaraba benzetilebileceğinin ya da bir kavram şaraba benzetilmişse şarabında o kavrama benzetilebileceğinin altı tekrar çizilmelidir. Çalışmamızın başında şaraba benzetilen unsurlar bölümünde fazla bir kavramın tespit edilemeyeceği düşünülmüştü. Fakat yaptığımız çalışma, şaraba benzetilen unsurların da zengin bir yapı oluşturduğunu göstermiştir.

1.7.1. Ayrılık/ Fûrkat/ Hicrân

Klasik edebiyatımızda sevgiliden ayrılık bütün âşıkların ortak derdidir. Bu derdin aşkı arttırdığı inancı yaygındır. Ayrılığı yaşayan kişi kavuşmak için daha hararetle bir bekleyiş içine girer. Âşık hem kavuşmak hem ayrı kalmak ister. Bu zevk âşığa sarhoş edici bir zevk verir. Şairler ayrılığı şaraba benzetererek âşığın içinde bulunan harareti ve zevk alma halini anlatmaya çalışmışlardır.

Şarâb-ı fûrkatı Ferhâd u Mecnûn içdi mest oldı
Şunuldı baña Nev'î sâğar-ı vuşlat benem 'âşık (Nev'î, g. 228/5)

Ferhat ve Mecnun ayrılık şarabını içerek sarhoş oldu. Nev'î bana kavuşma kadehi sunuldu (demek ki gerçek) âşık benim.

Bu derd-i ser-i fûrkat çıkmaz mı dağı başa
Devrân-ı mey-i hicran bir dem güzer itmez mi (Nev'î, g. 496/2)

Bu ayrılık derdi sona ermez mi? Ayrılık şarabının zamanı bir an (bile ele) geçmez mi?

1.7.2. Cevr

Cevr kelimesi sözlükte “*haksızlık, ezâ, cefâ, eziyet, gadir, zulüm, sitem*”¹⁶⁰ anlamlarına gelmektedir. Şairler, âşıkların sevgililerinden kaynaklanan bu soyut sıkıntılarını somut hale getirmişlerdir. Bu sebeple cevr şaraba benzetilmiştir. Cevr,

¹⁶⁰ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kit., Ankara 1999, s. 138.

içinde bulunulan acı ve sıkıntılı bir durum olmasına rağmen sevgiliden gelen cevır, âşık tarafından istenir. Bu cevır âşığı kendinden geçirir adetâ sarhoş eder. Şarabın acılığı ve acılıktan sonra elde edilen zevk, cevırin şaraba benzetilmesinin kaynağıdır denilebilir.

Geh mey-i cevırüm-ü-geh bār-ı ğamum çek didi dōst
Dōstlar şabr ideyin her ne gelürse çekeyin (Zâtî, g. 1082/3)

Dost, bazen cefa şarabımı bazen gam yükümü çek dedi. (Ey) dostlarım sabrediyorum başıma ne gelirse çekiyorum.

İki gözüm kapağın hūn-ı eşk ile pūr idüp
Şarāb-ı cevırini devrūñ çanağ çanağ çekdüm (Nev'î, g. 301/2)

İki gözümün kapağını, kanlı göz yaşı ile doldurup zamanın cefa şarabını kadeh kadeh içtim.

1.7.3. Dert

Âşıkların içinde buldukları dert hali de şaraba benzetilmiştir. Dert âşıkların kalbinde hissettikleri acı bir duygudur. Zâtî aşağıdaki beyitte “dert”i, şaraba gönlü de şişeye benzetmiştir.

Şarāb-ı dert ile pūr şīşelerdür meclis-i ğamda
Dögünmekden kabarcıklar ki peydā oldu sīnemde (Zâtî, g.1375/2)

Kendi kendine dövünmekten, gönlümde oluşan kabarcıklar; gam meclisinde dert şarabı ile dolu şişe haline gelmişlerdir.

1.7.4. Destmâl

Destmâl kelimesi “mendil”, “elbezi” anlamlarına gelmektedir. Aşağıdaki beyitte Yahyâ Bey elinde kadeh tutan zarif bir insan hayali yaratmıştır. Şair bu zarif şahsın elinde tuttuğu kadehi, onun inci dağıtan eline, içindeki şarabı da renk yönüyle “destmâl”e benzetmiştir.

Cām-ı billūr oldu ğuyā keff-i dūr-pāşı anuñ
Aña rengīn destmālidür mey-i hamrā-mişāl (Yahyâ Bey, g. 241/2)

Şeffaf kadeh, sanki onun inci dağıtan eli, (içindeki) kırmızı şarapta (o eldeki) renkli mendil gibi olmuştur.

1.7.5. Emel

Emel kelimesi, “ümit, umma, arzu, hırs, tamah” anlamlarına gelmektedir. aşağıdaki beyitte emel, zehre benzetildiği için hırs ve tamah anlamında kullanılmıştır. Emel zehri, bir içecek gibi düşünülerek şaraba benzetilmiştir. Zaten beytin genelinde gına, ayş, şarap, afiyet kelimeleri zihnimize bir sofraya, meclis görüntüsü oluşturmaktadır.

Ġinā-yı ‘ayş ü hayātum şarāb-ı zehr-i emel
Zülāl-i ‘āfiyetüm kahr-ı dehr-i nā-fercām (Nev‘î, k.32/30)

Eğlencemin zenginliği ve hayatım; emel zehrinin şarabı, berrak sağlığım; faydasız dünyanın kahrı olmuştur.

1.7.6. Esrar

Esrar; gizlenen veya bilinmeyen şeyler anlamında kullanılan bir kelimedir. Zâtî aşağıdaki beyitte esrarı, şaraba benzetmektedir. Esrar yani bilinmezlik şarabı, şairin içinde bulunduğu durumu anlatması açısından önemlidir. Zâtî bu şarapla kendinden geçtiğini, kimsenin anlayamayacağı bir bilgiye sahip olduğunu anlatmaktadır. Bu bilgilerden Zâtî’nin bahsettiği şarabın üzüm suyundan yapılan şarap olmadığını, ilahî şarap olduğunu anlamaktayız.

Bilmez itdük mey-i esrār ile biz kendümüzü
Bili bizüm bilimüzdür bili bizüm bilimüz (Zâtî, g. 497/4)

Bilinmezlik şarabıyla biz kendimizi kaybettik. Bilgi bizim bilgimizdir, bilgi bizim bilgimiz.

1.7.7. Gaflet

Gaflet kısaca; içinde bulunduğu sıkıntı, sinir, hırs gibi durumlar neticesinde etrafında olan olayların farkına varamamak şeklinde tarif edilebilir. Gaflet içinde olan insan, içinde bulunduğu duruma ve etrafındaki olaylara kayıtsız kalır, idrâk edemez. Tıpkı sarhoş olan insanlar gibi. Şairlerimiz gafleti şaraba benzeterek sarhoşluk hali ve gaflet arasında bir bağlantı kurmuşlardır. Şairlerimizde gaflet şarabını, şiirlerde sarhoşluk hali ve etrafında olan bitenin farkına varamama özelliklerini dile getirerek kullanmışlardır.

Dutaram yarın kıyāmetde ḥabībüm dāmenūñ
Mestsin ğaflet şarabından bu gün mühlet saña (Fuzûlî, g. 22/4)

Ey sevgilim ğaflet şarabından sarhoşsun bu yüzden sana bu gün (ayılman için süre) veriyorum çünkü yarın kıyamette senin eteğini tutarım.

Devr ser-mest-i şarāb-i ğaflet itmiş ‘ālemi
Munca ser-mestūñ temāşāsına bir hüş-yār yoḥ (Fuzûlî, g. 61/4)

Feleklerin dönüşü, dünyayı ğaflet şarabından sarhoş etmiş. Bu kadar sarhoşu seyredecek bir ayık kişi yok.

Āh kim ğaflet şarābı ḥalkı mağrūr eyledi
Kendini a‘lā şanur her kişi bī-miḳdār iken (Yahyâ Bey, g. 341/4)

Eyvah ki ğaflet şarabı, halkı kibirli yaptı. Her kişi kendisini küçük bir nokta iken yüce sanmaya başladı.

Me-bādā bāde-i ğaflet vire cān ḥırmenin bāda
Muḳayyed olma dünyā ḳaydına arslanum uşlan hey(Yahyâ Bey,g504/2)

Sakin ğaflet şarabı, can harmanını perişan etmesin. (Ey) aslanım, dünya kelepçesine bağlı olma, akıllan.

1.7.8. Gam

Gam, klasik edebiyatımızda şairler tarafından en çok dile getirilen duygudur. Âşıklar devamlı gam çeker. Bu sıkıntı bir türlü bitmez, sıkıntılarının biri biter diğeri başlar. Âşıklar bu sıkıntılı durumdan haz alırlar. Şairler gam gibi bir duyguyu şaraba benzetirken içinde var olan acılığa karşın verdiği hazzı ön plana çıkarmaktadır.

Şafā cāmı senūñ ḥaddūñ degüldür ey gönül el çek
Naşībūñ bāde-i ğamdur belā bezminde var al çek (Hayretî, g. 241/1)

Ey gönül, eğlence kadehi senin haddin değildir ondan elini çek. Senin kısmetin; bela meclisinde, gam şarabıdır oraya git ve onu iç.

Geh mest olup cür‘a şaçar zülfüñ üzre
Miḥnet ğamını içici ‘ayyaşlaruz (Muhibbî, g.1160/3)

(Biz) bazen sarhoş olup saçının üzerine içki damlası saçan, miḥnet gamını içici ayyaşlarız.

1.7.9. Göz Nuru

16. yüzyılın tıp bilgisine göre gözün içinden yayılan ışık cisimlere çarparak onları görünür kılıyordu. Gözden çıktığına inanılan bu ışığa göz nuru denilmekteydi. Hayretî aşağıdaki beyitte leff ü neşr sanatı yapmış ve birinci mısradaki yer alan kelimelerle ikinci mısradaki yer alan kelimeleri birbirine benzetmiştir. Şarabın benzetildiği unsurlar bölümünde kadehin göze, şarabın gözyaşına benzediğini ifade etmiştik. Burada ise şair şarabı göz nuruna benzetmiştir. Meclisteki sevgiliyi gönüldeki huzura, uygun (asıl sevgili) sevgiliyi de tendeki cana benzetmiştir.

Mey ü maḥbûb ile yâr-ı muvâfiḳ ehl-i ‘irfânuñ
Gözinde nûrı gönlinde ḥuzûrı tende cāmıdur (Hayretî, g. 106/3)

Şarap, güzel ve uygun bir sevgili; irfan ehlinin, gözünde nuru, gönlünde huzuru, teninde canıdır.

1.7.10. Gurur

Gurur, bütün dinler tarafından günah sayılan bir duygudur. Hiçbir din gururu ve gururlanmayı hoş karşılamamıştır. Dinimizde de gurur hoş karşılanmamış Kur’an’da ve hadislerde defalarca uzak durulması gereken bir his olduğu anlatılmıştır¹⁶¹. Gurur, gaflet gibi insanın kendini kaybetmesine, kendini bilememesine sebep olarak bir çeşit sarhoşluğa yol açar. Bu sebeple şairlerimiz gururu şaraba benzetmişlerdir. Nasıl ki şarabın fazlası insana kendini kaybettiriyorsa gururun fazlası da insana kendini kaybettirir.

İder müjeñ yüregüm pâre pâre yoḳ ḥaberüñ
Seni gözün gibi mest eylemiş şarâb-ı ğurûr (Zâtî, g. 433/2)

Ey sevgili, kirpiklerin yüreğimi parça parça eder ama; gurur şarabı, seni gözün gibi sarhoş ettiğinden (benim bu durumumdan) haberin yoktur.

Şîşe-i nāmûsını kesr eyleyen mest-i gurûr
Döymedi bu sâḳî-i bezmüñ meger ibrâmina (Nev’î, terk.II-2/20)

¹⁶¹ “Küçümseyerek insanlardan yüz çevirme ve yeryüzünde böbürlenerek yürüme, şüphesiz Allah kendini beğenmiş, övünüp duran kimseleri asla sevmez.” Lokman/18. “Rahman’ın (has) kulları onlardır ki, yeryüzünde tevazu ile yürürler.” Furkan/63 “Cehennemlikleri, size haber vereyim mi? Onlar, katı yürekli, malımı hayırdan esirgeyen, kibirli kimselerdir.” Riyazü’s-Salihîn, 2/45

Namus şişesini kıran gurur sarhoşu, (meğerse) bu meclisin sâkîsinin ısrarına dayanamadı.

1.7.11. Gül Kokusu

Şairler, yaratılışları gereği etrafındaki nesnelere farklı bakmayı bilen insanlar olarak değerlendirilir. Muhibbî aşağıdaki beyitte sarhoşluğun yalnızca şarapla meydana gelmediğini anlatmıştır. Şair gül kokusunu, sarhoş edecek derecede güzel koktuğundan şaraba benzetmiştir. Şair benzetmenin devamında bülbülün ötmesini sarhoşluk neticesi ortaya çıkan bir durum gibi aktarmış; kadeh, nûş, gülzâr ve mest kelimelerini de meclis mazmununu hissettirmek için beyite yerleştirmiştir.

Bir kadeh nûş eylemiş şanmañ ‘andelîb
Büy-ı güldendür hemîşe bülbül-i gülzâr mest (Muhibbî, g. 214/7)

Bülbül, bahçede bir kadeh şarap içmiş sanmayın, gül bahçesi bülbülünün sarhoş olması hep gül kokusundandır.

1.7.12. Hasret

Nev‘î beyitte hasreti şaraba benzetmiştir. Hasret insanın içini yakan ateşe benzetilmektedir. Şarap da içildiği zaman insanda hararet yaratır adetâ ateşin kendisidir. Renk ve hararet vericilik yönünden şarabın ateşe benzetildiğine değinmiştik. Hasret gibi yakıcı bir duygunun şaraba benzetilmesi, beytin içeriğini de şekillendirmiştir. Meclis unsurları olan mey, kebab, bülbül, gülistan kelimeleri şiire konu edilmiştir.

Yiridür hasret-i meyden tölarsa cism ü cân âteş
Kebâb-ı mürğ ocağda bülbül oldı gülsitân âteş (Nev‘î, g. 199/1)

Tenim ve ruhum hasret şarabından ateşle dolsa yeridir. Ocaktaki kuş kebabı bülbül, gül bahçesi ateş oldu.

1.7.13. Hayret

Hayret, kendinden geçme ve bu kendinden geçiş sırasında etrafında olup bitenlerin farkına varamama hali olarak izah edilebilir. Hayret, sarhoşluk haliyle benzer özelliklere sahiptir. Sarhoş insan da hayret içinde olan insanda etrafında

olanlara kayıtsız kalır. Hatta bazı insanlar sarhoş oldukları zaman konuşmaz öylece otururlar. Bu halinde bir çeşit hayret hali olduğunu ifade etmenin yanlış olmayacağını düşünmekteyiz. Ayrıca o dönemde çok yaygın olan afyon macununun hap yapılarak yutulması ve belli bir süre sonra meydana gelen sarhoşluk haline de hayret denildiğini bilmekteyiz. Hatta şaraba afyon vb. maddeler katılarak etkisi arttırılırdı. Nev'î aşağıdaki beyitte iki anlamı “hâb” kelimesinin arkasına saklamıştır. Çünkü; hâb hem uyku hem de hap (afyon macunu) anlamına gelmektedir. Şair birinci anlamda ömrünün hayret şarabıyla sarhoş olarak geçtiğini, sarhoş olduktan sonra uykuya daldığını ve bu şekilde aziz ömrünü sonlandırdığını anlatmıştır. İkinci anlam tabakasında ise ömrünün farkına varmadan geçme sebebi olarak afyon hapını göstermektedir.

Geçerken yâr mest itmiş beni cām-ı mey-i hayret

Dirîgâ tuymadum ‘ömr-i ‘azîzüm geçdi hâb ile (Nev'î, g. 438/2)

Sevgili yanımdan geçerken hayret şarabının kadehi beni sarhoş etmiş. Yazıklar olsun ki değerli ömrümün gelip geçtiğini, uyku ile geçtiği için hissetmedim.

Sevgili yanımdan geçerken hayret şarabının kadehi beni sarhoş etmiş. Yazıklar olsun ki değerli ömrümün gelip geçtiğini hap yediğim için hissetmedim.

Şarâb-ı hayret ile şöyle mest ü medhüşam

Ne dest-i ‘aqla taşarruf ne pây-ı fikre mecâl (Bâkî, k. 20/30)

Hayret şarabıyla öyle sarhoş ve kendinden geçmişim ki; ne akıl elini tutmaya ne de fikrin ayağına düşmeye gücüm var.

1.7.14. Hevâ/ Heves /Şevk

Zâtî beytinde çok güzel bir hayale imza atmaktadır. Şair, hevânın (heves, istek, arzu) insanda yarattığı sarhoşluk etkisinden bu hissi şaraba benzetmiştir. Yalnız beyitte sarhoş olan âşık değil, sevgilinin yaşadığı yere gidip onu görme isteğiyle orada dolaşan sabah rüzgarıdır. Sabah rüzgarı sevgilinin heves şarabıyla sarhoş olmuş ve kendini bilmez bir şekilde (yere düşüp kalkarak ya da yerlerde sürünerek) toza bulaşmış ve o şekilde sabahlamıştır.

Ser-mest olub şarâb-ı hevân ile bād-ı şubh

Kūyuñ yolında toza bulaşmış şabâlanur (Zâtî, g. 413/3)

Sabah rüzgarı, heves şarabınla sarhoş olup mahallenin yolunda toza bulaşmış şekilde sabahlar.

Nev'î gibi mey-i hevesüñle ħabāb-veş

Bir ser mi ħaldı mest-i hevā-dāruñ olmaya (Nev'î, g. 416/5)

Nev'î de heves şarabınla, kabarcık gibi(sarhoş olmuştur) isteğinin sarhoşu olmayan bir baş kalmadı.

Şarāb-ı şevķini gerdūn içüb cür'a doker ħāke

Elinde mihr-i 'ālem-tāb bir zerrīn ayağıdur (Hayâlî Bey, g. 130/3)

Felek, şevk şarabını içip toprağa son yudumunu doker. Dünyayı aydınlatan güneş onun elinde bir altın kadehtir.

Pür eyler kāyinātı na'rası şavt u şadāsından

Ġazā meydānını gözler şarāb-ı şevķ mestānı (Yahyâ Bey, k. 16/21)

Şevk şarabı sarhoşu, bağırtısıyla kâinatı doldurur ve savaş meydanında (savaşmayı) gözler.

Tab'um şarāb-ı şevķ-ile mest oldı şöyle kim

Yokdur mecālî kılmağa evşāf-ı şāhı yād (Nev'î, k.11/25)

Yaratılışım, şevk şarabıyla o kadar sarhoş oldu ki; sultanın vasıflarını hatırlamaya gücü kalmamıştır.

1.7.15. Hiddet

Hiddet; öfke, keskinlik gibi anlamlara gelmektedir. Şairler bu duyguyu da diğer soyut duygular gibi somutlaştırmak amacıyla şaraba benzetmişlerdir.

Yā hū şadāsın gūş idüp ħiddet şarābın nūş idüp

Bir ħaτρα iken cūş idüp 'ummān olalum bir zamān (Nev'î, g. 318/2)

Bir ara, "Yâ hū" sesini dinleyip hiddet şarabını içip bir damla iken, coşarak deniz olalım.

1.7.16. İbrişim

Hayâlî Bey, ipeğin parlaklığı ve kayganlığı(akıcılığı)nı şaraba isnat etmiş ve ibrişim denilen ipekten elde edilen ipi şaraba benzetmiştir. Beyitte yer alan ibrişim,

zîbâ, frengi kelimeleri giyim kuşamla alakalı kelimelerdir. Bu sebeple beyite alınmıştır. İbrîşim; ip, zîbâ; elbise, frengi; bir çeşit kumaş adıdır.

Şunup şol ibrîşim gibi şarâbı
Geyür cān egnine zîbâ frengî (Hayâlî Bey, g. 78/2)

Şu ipekten üretilmiş ip gibi (olan) şarabı sunup vücuduna firengi elbise giydir.

1.7.17. İltifat

İltifat birinin hatırını sorma, gönül alma, övme anlamında kullanılan bir sözcüktür. Aşağıdaki beyitte ise iltifat övme anlamında kullanılmış ve şaraba benzetilmiştir. Beyitte, şarabın ilk içildiğinde aklı tazeleme hissi yaratmasıyla padişahın yaratılış güzelliğinin, şairin aklını tazeleyerek yeni mazmunlar yaratması arasında bir bağlantı kuruluyor. Şair bu olayın kendiliğinden olduğunu ve padişahı övmesinin elinde olmadığını söylemektedir.

İhtiyārum yok şenā-hān olmada sulṭānuma
Eyledi tab‘uñ şarāb-ı iltifātuñ nev-cüvān (Nev‘î, k. 37/23)

Sultanıma övücü olmamak için elimden bir şey gelmez. Senin yaratılışın iltifat şarabını taze hale getirdi.

1.7.18. İsyān

İsyān, bir şeylere karşı gelme olarak değerlendirilebilir. Bu karşı gelişin şiirlerde gaflet ya da fitne yaratma olarak algılandığı söylenebilir. Şairler isyanı, şaraba benzetmişlerdir. Çünkü; isyan önüne çıkan her şeyi yakıp yıkma, düzene başkaldırı anlamlarını muhafaza etmektedir. Şarap da sarhoş edici yönüyle isyan çıkarma sebebi olarak görülmüştür. Yahyâ Bey isyan şarabını şiddetle kınar ve onun sarhoşlarına uymayacaklarını söyler.

Ġaflet uyḡusına kimse eyü uyḡudur dimez
Uymazuz mest-i mey-i ‘iṣyāna ġafil olmazuz (Yahyâ Bey, g. 176/6)

Gaflet uykusuna, kimse iyi uykudur demez. İsyān şarabının sarhoşuna uyup gafil olamayız.

1.7.19. İşret

İşret, eğlence, yeme içme, ziyafet anlamlarında kullanılmıştır. İşret şarabı terkibiyle işret, şaraba benzetilmiştir. Düşünüldüğü vakit şarabın zaten işretin olmazsa olmazı olduğu söylenebilir. Şairin bu terkibi kullanma sebebi; içinde buldukları meclisin eğlence meclisi olduğunu anlatmaktır. Ne yazık ki bu eğlence meclisinde ne kanlı göz yaşı ne de üzüntü eksiktir.

Ȧolundı gerçi mäh-ı nev gibi cãm-ı mey-i ‘işret
Ne gözden kanlı yaş zâ’il ne dilden inkisar eksük (Nev‘î, g. 263/5)

İşret şarabının kadehi, yeni ayın dolunay olması gibi büyüdüyse de; ne gözden kanlı yaş ne de gönülden gücenme eksik oldu.

1.7.20. İşve/ Naz

Klasik edebiyatta sevgilinin gözü bakışları sebebiyle sarhoşa benzetilmektedir. Şair sevgilinin naz yapma sebebini; işve (naz) şarabı içip sarhoş olmasına bağlayarak hüsn-i talil sanatı yapmaktadır. Şair işveyi şaraba benzeterak onun yaratılışta var olmadığını, sonradan kazanıldığını ifade etmeye çalışmıştır. Ayrıca ikinci mısradaki yer alan “kan dökmek” tabiri sarhoş olanların çıkardıkları kavgalar sırasında birbirlerini öldürdükleri ya da yaraladıklarını hatırlatmak için özenle seçilmiştir.

Nüş idüp ‘işve şarābını olup mest gözün
Saña mı kaldı cihānda güzelüm kan itmek (Hayretî, g. 226/2)

Gözün, işve şarabını içip sarhoş oldu. Güzelim cihanda başkasının kanını dökmek sana mı kaldı?

‘Āleme cevri eyleme mest-i şarāb-ı nāz olub
‘Ākıbet bunda gelen ey çeşmi mestānum gider (Zâtî, g. 369/4)

Ey gözü sarhoş sevgilim, naz şarabının sarhoşu olup dünyadakilere eziyet etme. (Çünkü) en sonunda buraya gelen gider.

Şanmañuz anı şarāb-ı nāz ile mestānedür
Şarşar ol serv-i semen-sīmāyı āhum şarşarı (Yahyâ Bey, g. 472/5)

Onu naz şarabı ile sarhoş sanmayın. O yasemin yüzlü uzun boylu güzeli ahımın soğuk rüzgarı sarsar.

Gözlerüñ çün mest olup içmiş şarāb-ı nāzdan

Mā-ḥazar ben daḥi itdüm bağrumı cānā kebāb (Muhıbbî, g. 163/3)

Gözlerin, sarhoş olup naz şarabından içtiği için; ey sevgili hemen ben de daha önceden hazır olan bağrumu kebab ettim.

1.7.21. Kız Kardeş

Bâkî aşağıdaki beyitte her fırsatta şaraba benzetilen dudak ile gül renkli şarabı kız kardeş olarak ilan etmektedir. Bu vesileyle şarap ve dudak aynı aileden, aynı özelliklere sahip kavramlar haline getirilmektedir. Şair, hüsn-i talil yaparak şarabın sarhoş edici özelliğinin dudakta da olma sebebini aralarındaki akrabalık bağlarına dayandırmıştır.

Bāde-i la‘lūne hemşire şarāb-ı gül-fām

Zülf-i müşgîn-i semen-sāña birāder sünbül (Bâkî, k. 24/34)

Lal renkli şaraba benzeyen dudagina, gül renkli şarap; kız kardeş. Yasemin kokulu saçına sümbül erkek kardeş olmuştur.

1.7.22. Lutf

Lütuf; ihsan etmek, vermek, dağıtmak gibi anlamlara gelmektedir. Lütuf gibi soyut bir kavram şairler tarafından şaraba benzetilerek somut hale getirilmiştir.

Sāğar-i ḥulkuñ nesīminden muşaffādur dimāğ

Bāde-i lūḫfuñ şemīminden mu‘aṭṭardur meşām (Fuzûlî, k.35/26)

Beyin, tabiat kadehinin hafif rüzgarının etkisiyle temizlenmiştir. Lütuf şarabının hoş kokusundan burun, kokuyla dolmuştur.

Şarāb-ı luḫfuñ ey gerdün yidi ṭās geçer bir zehr

Neden oldı muḥammer ṭinetüñ bilsem nedensin sen (Zâtî, g. 1176/8)

Ey felek, lütuf şarabın yedi tası geçecek kadar güçlü bir zehirdir. Senin yaratılışının mayası nedir? Sen neden yaratıldın?

1.7.23. Mektup

Zâtî aşağıdaki beyitte sevgiliye mektup yazma geleneğini şiirleştirmiştir. Beyitte yer alan yazı, mektup, yazmak kelimeleri bunu ispat etmektedir. Fakat beyitte yer alan şarap, humar ve gussa kelimeleri de farklı bir anlam katmanına işaret etmektedir. Şair kavuşma mektubunu şaraba benzetmiştir. Bu kavuşma mektubu öyle bir mektuptur ki, ayrılığın yarattığı baş ağrısını (humarı) geçirecek mahiyettedir. Âşık bu mektubu alacak ve şarap gibi içerek baş ağrısını dindirecektir. Beyitte ayrıca sarhoş olanların ayılırken çektikleri baş ağrısını ve bu ağrıyı geçirmek için sabah vakti içilen “sabûh” şarabının şiire nasıl aktarıldığını görmekteyiz.

Ümizi ben kara yazulunuñ budur ki cānānuñ
Şarāb-ı vaşl-ı mektūbi ħumār-ı ğuşşayı yaza (Zâtî, g. 1294/5)

Ben, talihsizin ümidi odur ki; onun kavuşma mektubunun şarabı, gamın baş ağrısını geçirsin.

1.7.24. Melahat

Güzellik anlamına gelen melahat aşağıdaki beyitte şaraba benzetilmiştir. Gurur, cevr, gaflet gibi güzellik de insanı sarhoş eder. Örnek olarak seçilen birinci beyitte bir meclis imajı mevcuttur. İkinci beyit ise biraz daha iç içe geçmiştir. Fuzûlî, meyhanelerde şarap servisi yapan muğbeçenin güzel olma sebebini şaraba bağladıktan sonra, şarabın muğbeçeye helal olduğunu anlatmıştır. İslam dini açısından Müslümanlar için haram olan şarap Hıristiyan ya da Mecûsi olan muğbeçe için tabi ki helaldir.

Billāhi gel yetiş ey mest-i mey-i melāḫat
Tennūr-i fūrkatūñ baġrum kebāb olubdur (Zâtî, g. 300/3)

Ey güzellik şarabının sarhoşu Allah için yetiş. Ayrılığın fırınında, bağırum kebap olmuştur.

Kemāl-i ħüsn virübdür şarāb-i nāb saña
Saña ħelāldür ey muġ-beçe şarāb saña (Fuzûlî, g. 18/1)

Saf şarap sana güzelliğın olgunluġunu vermiştir. Ey muğbeçe şarap sana helaldir.

1.7.25. Melâmet

Melâmet ya da melâmetîlik, Osmanlı coğrafyasına Hindistan ve İran üzerinden gelen bir dini yaklaşım olarak göze çarpmaktadır. Bu görüşün “Kınayanın kınamasına aldırma” şeklinde formüle edildiği söylenebilir. Melâmetîlik Anadolu’ya gezgin dervişler vasıtasıyla girmiş ve yayılmıştır. Bu dervişler diyar diyar dolaşarak felsefi düşüncelerini (kimilerine göre sapkın düşünceler) anlatmayı kendilerine amaç edinmişlerdir.¹⁶² Şairler “melâmet”i, kınanmayı, şaraba benzetmişler ve şiirlerde kullanmışlardır. Bunun sebebi; “Melâmetîlik”in fikir itibarıyla sarhoşluk halinin içki içmeden yaşanmasına benzemesidir. Başka bir deyişle ayık bir şekilde sarhoşluğu yaşamaktır. Çünkü; melâmetîlikte dervişler sarhoş insanların yaptıkları hemen her şeyi insanların kendilerini ayıplayıp kınaması için ayıkken aleni olarak yaparlar. İşte bu bağlamda şarapla ilişkilendirilmesi doğal karşılanabilir. Sarhoş insan nasıl yaptığı kötü ya da kınanacak davranışları hatırlamıyor nasıl sarhoş görünmemek için insanlardan saklanıyor ya da nasıl sarhoş olunca kendini dağlıyorsa melâmetî dervişler sayılanları ayıkken yapıyor ve kınanmayı bekliyorlardı.

‘Aşk bezminde melâmet bâdesin nüş eyleyüb

Bir habâba şaymadı başın geçen âvâreler (Hayâlî Bey, g. 78/2)

Aşk meclisinde, melâmet şarabını içip başından vazgeçen serseriler (hayatlarını) hava kabarcığından bile kıymetsiz saydı.

Câm-ı mey-i melâmet nüş itnese Helâkî

Meyhâneler içinde gezmezdi der-be-der mest (Helâkî, g. 11/5)

Helâkî, melâmet şarabının kadehinden içmese, meyhaneler içinde perişan bir sarhoş olarak gezmezdi.

1.7.26. Ney Sesi

Hayâlî Bey’in yayımlanmamış bir gazelinden aldığımız aşağıdaki beyitte şair, ney sesini insanı rahatlatıp sarhoş edici özelliği yönüyle şaraba benzetmiştir. Beyitte sema yapan bir mevlevî dervişinin varlığı hemen hissedilmektedir.

¹⁶² Ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmet Yaşar Ocak, **Kalenderiler- Osmanlı İmparatorluğunda Marjinal Sufilik**, T.T.K., Ankara, 1999.

Cānı mı var bir ayağ üzre ʔurup devr itmege
Hemçü mollā sūz-ı neyden olmasa pergār mest¹⁶³ (Hayâlî Bey y. g.)

*Pergel, Mevlana gibi ney iniltisinden sarhoş olmasa bir ayak üzerinde durup
dönmeye güç yetirir mi?*

1.7.27. Peygamber Sevgisi

Muhibbî, peygamber sevgisini sarhoş edici bir kavram olarak değerlendirmiş ve şaraba benzetmiştir. Çünkü; Hz. Muhammed'i anmak gönlün ferahlamasına sebep olmaktadır. Aynı etkiyi şarabın yaptığını da çalışmamızın başından beri hatırlatmaktayız.

Gitmesün dilden Muḥibbî dāyimā medḥ-i resūl
Oḡduḡca dil feraḡ bula vü cānuñ ola mest (Muhibbî, g. 182/5)

*Muhibbî, gönülden hiçbir zaman Peygamberin övgüsü gitmesin; (onu) yad ettikçe
gönül mutluluk bulsun, canın sarhoş olsun.*

1.7.28. Rengîn Sedâ

Zâtî, meyhanelerde sarhoşlar tarafından çıkarılan renkli (neşe dolu) sesleri şaraba benzetmiştir. Şair renkli, neşeli seslerin insanı sarhoş etmesiyle şarabın insanı sarhoş etmesi arasında ilgi kurmuştur.

Söz açıldı varısa cām-ı leb-i cānāneden
Mey gibi rengîn şadālardur çıkan mey-ḡāneden (Zâtî, g.1143/1)

*Galiba söz sevgilinin dudağının kadehinden açıldı. Zira meyhaneden şarap gibi
renkli sesler çıkıyor.*

1.7.29. Riyâ/Zerk

Riyâ, ikiyüzlülük, samimi olmama anlamına gelmektedir. Aşağıdaki beyitte riyâ somutlaştırılarak şaraba benzetilmiştir.

Şıyup cāmı şarāb-ı zerḡ ile ḡalk oldı lā-ya'ḡıl
Degülse āḡırı Nev'î 'acebdür bezm-i devrānuñ (Nev'î, g. 257/5)

¹⁶³ Reşid Efendi 774 Süleymaniye Kütüphanesi.

Halk, kadehi kırıp riya şarabıyla sarhoş oldu. Nev'î, (eğer) bu felek meclisinin sonu değilse tuhaftır.

1.7.30. Semend/ At

At şairler tarafından sıkça şiire konu edilmiştir. Atın şarapla olan ilişkisi rengi itibariyledir. Kümeyt kelimesinin at, “kümeyt-i bâde”nin ise siyah kırmızıya çalan bir şarap olduğuna önceki bölümde değinmiştik. Şair, aşağıdaki beyitte bir çöl gezisi (ya da çölde meclis) imajını şiire yerleştirerek gül renkli, ayaklı (güçlü) atını şaraba benzetmiştir. Beyitte kullanılan ayak kelimesinin bir anlamının da kadeh olduğu unutulmamalıdır.

Ben nice seyr itmeyem şâfi şafâ şahrasını
Mey gibi ayaklı bir gül-gün semendüm var iken (Zâtî, g. 1172/5)

Ben, saf eğlence çölünü gül renkli şarap gibi güçlü bir atım varken niçin dolaşmayayım?

1.7.31. Sürahi Kanı

Şairler şarabı, rengi, kıvamı, akıcılığı gibi özellikleri sebebiyle kana benzetmişlerdir. Muhibbî aşağıdaki beyitte şarabın ikram edildiği sürahi ve içindeki şarapla ilgili bir benzetme meydana getirmiştir. Şair beyitte sürahi kanını şaraba benzetmiştir. Tabi ki sürahi içindeki şarap ve kan arasında bir benzerlik mevcuttur. Asıl önemli olan şarabın sürahi kanı olarak düşünülmesidir. Yani insan sürahiye; içindeki kan şaraba benzetilmektedir. Muhibbî beyitte ayrıca İslam dini ile ilgili bir bilgiye yer vermektedir. Şeriat kanunu olarak insanın kan içmesi yasaktır, haramdır. Aynı şekilde sürahinin içinde bulunan ve kan gibi olan şarabın içilmesi de yasaktır. Muhibbî burada iki haram kavramı karşılaştırarak insan kanı içmek yani insan öldürmeyi büyük bir günah¹⁶⁴ olarak addediyor. Şairlerin yaratılış gereği rint meşrep

¹⁶⁴ Maide Suresi 32. Ayet: “Bundan dolayı İsrailoğullarına (Kitapta) şunu yazdık: “Kim, bir insanı, bir can karşılığı veya yeryüzünde bir bozgunculuk çıkarmak karşılığı olmaksızın öldürürse, o sanki bütün insanları öldürmüştür. Her kim de birini (hayatını kurtararak) yaşatırsa sanki bütün insanları yaşatmıştır. Andolsun ki, onlara resûllerimiz apaçık deliller (mucize ve âyetler) getirdiler. Ama onlardan birçoğu bundan sonra da (hâlâ) yeryüzünde aşırı gitmektedir.”

oldukları her zaman sofü dindarlardan ayrıldıkları bilinmektedir.¹⁶⁵ Bu yaklaşımla şair sürahinin kanı olan şarabı içmenin (insan öldürmekten daha az günah olması sebebiyle) sevap olacağını yazmaktadır.

Gerçi kan içmek Muhibbî hükm-i şer ile haṭā
Lîk olmuşdur şürāḫî hūnını içmek sevāb (Muhibbî, g.177/5)

Muhibbî, gerçi İslam'ın hükmüne göre kan içmek yanlıştır (günahtır); ancak sürahi kanını içmek sevaptır.

1.7.32. Vahdet

Vahdet, “Birlik, Allah’a yakınlık. Gönlünü, kalbini tamamen Allah ile meşgul etme hali” anlamlarına gelmektedir. Fuzûlî, aşağıdaki beyitte vahdeti şaraba benzetmektedir. Tamamıyla tasavvufî bir anlam barındıran beyit, şu şekilde izah edilebilir: Fuzûlî, kendisini Allah aşkıyla dolu bir insan olarak görmektedir. Bu aşk onu vahdet şarabıyla sarhoş hale getirmiştir. O kadar ki teklif edilen şarabı kabul etmemektedir. Şair içinde bulunduğu uhrevî durum için Allah’a şükretmektedir. Ona yol gösterici olan sâkînin sunduğu şarabı (Burada şarap dinî bilgi olarak düşünülebilir.) geri çevirmekte ve onu, Allah aşkıdan ya da vahdet şarabından içmeyenlere vermesini istemektedir. Beyitte kullanılan hüş-yâr, mest kelimeleri tezat sanatı oluşturmaktadır.

Kimi hüş-yâr görseñ sen aña şun cāmı ey sākî
Bi-ḥamdi'llāh Fuzûlî mestdür vahdet şarābından (Fuzûlî, g. 213/7)

Ey sākî, kimi ayık görürsen sen kadehi ona sun. Allah'a şükürler olsun ki Fuzûlî, vahdet şarabından sarhoştur.

1.7.33. Vasl / Kavuşma

Şairlerimiz, âşıkların en çok yaşamak istediği anı yani “vasl”ı şaraba benzetmişlerdir. Bunun nedeni sevgiliye kavuşmanın insanda yarattığı sarhoş edici mutluluk olmalıdır. Ayrıca kavuşmak çok güzel, tatlı bir his yaratır. Bundan dolayı şairler kavuşmayı tatlı şarap olarak düşünmüşlerdir.

¹⁶⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. A. Atilla Şentürk, **Sufi yahut Zahid Hakkında**, Enderun Ktb., İstanbul, 1996.

Zātî-i bî-çāreye vaşluñ şarābın şunmaduñ
Veh ki ol bî-çāreden bîzār imişsin dōstum (Zâtî, g. 930/5)

Zavallı Zati'ye, kavuşma şarabını sunmadın. Ne yazık ki o zavallıdan usanmışsın dostum.

Hōş ‘ādil idi sākî-i bezm-i cihān eger
Cām-ı şarāb-ı vuşlatı almasa kıanmadın (Bākî, g. 369/4)

Eğer dünya meclisinin sākisi kavuşma şarabının kadehini doymadan almasaydı güzel ve adil davranmış olacaktı.

Ādemüñ cānı gibi lezzetlü olur
Şōfiyā şanma şaķın cām-ı mey-i vuşlatı telh (Yahyâ Bey, g. 46/3)

Ey sufi, kavuşma şarabının kadehinin acı olduğunu zannetme; o, insanın canı gibi lezzetlidir.

1.7.34. Yaratılış/ Ta‘b

Nev‘î, aşağıdaki beyitte yaratılışını saflık, temizlik gibi özellikleri dolayısı ile şaraba benzetmektedir.

Bizden itsün zamāne kesb-i şafā
Ṭab‘umuz mey gibi refîķ idelüm (Nev‘î, g. 300/3)

Bu zamanda yaşayanlar neşeyi bizden öğrensin. Yaratılışımızı şarap gibi onlara yoldaş edelim.

2.1. MECLİS (BEZM)

Meclis, sözlüklerde; *“Oturulacak, toplanılacak yer, görüşülecek bir mesele için bir araya gelmiş insan topluluğu, devlet işlerini görüşmek üzere milletvekillerinin toplanması ve bu milletvekillerinin toplandıkları büyük bina”, “Oturulan, toplanılan yer. İçki meclisi”* anlamlarına gelmektedir. Bezm kelimesi ise; *“İçkili, eğlenceli meclis, dernek.”*, *“Sohbet ve işret meclisi.”*, *“İçkili, eğlenceli meclis, dernek. Sohbet ve işret meclisi.”* anlamlarına gelmektedir. Klasik edebiyatımızda meclis ve bezm kelimeleri aynı anlamlarda kullanılmıştır. İçki içilen, eğlenilen ve muhabbet yapılan yemekli, büyük eğlenceler anlamındadır. Şiirlere konu olan meclis (bezm) kavramı ise içkili eğlenceleri anlatmaktadır. Bununla birlikte meclis kelimesi ile oluşturulan terkipler bu kelimenin anlam katmanlarını genişletmiştir. Bu terkipler şu şekilde sıralanabilir: bezm-i a‘dâ, bezm-i ‘âlem, bezm-i ‘âlî, bezm-i ‘aşk, bezm-i ‘ayş, bezm-i ‘işret, bezm-i ‘uşşâk, bezm-i âfâk, bezm-i agyâr, bezm-i bâğ, bezm-i bahâr, bezm-i bekâ, bezm-i belâ, bezm-i cân, bezm-i cânân, bezm-i cân-bahş, bezm-i Cem, bezm-i cemâl, bezm-i Cemşîd, bezm-i cihân, bezm-i cünûn, bezm-i çemen, bezm-i dehr, bezm-i derd, bezm-i devlet, bezm-i devrân, bezm-i devr, bezm-i dil, bezm-i dil-güşâ, bezm-i dost, bezm-i dünyâ, bezm-i elem, bezm-i Elest, bezm-i encüm, bezm-i ezel, bezm-i Fagfûrî, bezm-i felek, bezm-i fenâ, bezm-i fûrkat, bezm-i Hak, bezm-i hakikat, bezm-i gam, bezm-i garâm, bezm-i hayât, bezm-i hayret, bezm-i gerdûn, bezm-i gurûr, bezm-i huzûr, bezm-i gülşen, bezm-i hüsn, bezm-i hâkânî, bezm-i has, bezm-i hecr, bezm-i himmet, bezm-i huldî, bezm-i istigna, bezm-i kazâ, bezm-i kerem, bezm-i kesret, bezm-i letâfet, bezm-i ma‘ânî, bezm-i mahabbet, bezm-i mahşer, bezm-i maşrıq, bezm-i medh, bezm-i meh-veş, bezm-i melâmet, bezm-i mevcûdât, bezm-i mey, bezm-i mihnet, bezm-i mihr, bezm-i murâd, bezm-i mümkünât, bezm-i neşât, bezm-i rezm, bezm-i rindân, bezm-i riyâ, bezm-i rûhânî, bezm-i rûh-bahş, bezm-i rûy, bezm-i rûz-ı cezâ, bezm-i safâ, bezm-i sürûr, bezm-i sürûş, bezm-i şâdî, bezm-i şâh, bezm-i şarâb, bezm-i şevk, bezm-i tarab, bezm-i tecrid, bezm-i üns, bezm-i vahdet, bezm-i vefâ, bezm-i vuşlat, bezm-i yâr, bezm-i zamâne.

Bu liste bize gösteriyor ki meclis kavramıyla ilgili yüzlerce beyit ve kavram klasik şiirimizin içine yerleşmiştir.

Klasik edebiyatımızda bahsi geçen meclis; belirli kuralları, adabı ve ritüelleri olan adetâ bir ayın niteliğindedir. Bir meclisin olmazsa olmazları sâkî, şarap, kadeh ve meclisi düzenlemek için uygun bir yerdir. Çalışmamızda meclisi oluşturan bu demirbaşlar ayrı ayrı incelenecektir. Bir ritüel olarak değerlendirebileceğimiz şarap meclisi genellikle şu şekilde düzenlenmektedir:

Meclisler genellikle havanın kararması ile başlar. Mecliste bulunan görevliler sofrayı, yemekleri, içecekleri hazırlar, mumları yakar, meclisi süsler ve misafirlerin gelmesini beklerdi. Eğer meclisi düzenleyen zengin bir kişi ise meclisteki yemekler, mezeler daha zengin, süsler daha kıymetli olur ve çalgıcılardan oluşan bir grup meclisi neşelendirmek için hazır beklerdi. Misafirler geldiği zaman, ev sahibinin bir çemberin başlangıcı olduğu düşünülerek yanına oturulur ve bir çember oluşturulurdu. Meclisi düzenleyen ve çemberin iki ucunu birleştiren kişiye ser-halka denilirdi. Daha sonra sahneye sâkî çıkardı. Sâkî, elindeki sürahiden (herkesin gözü önünde) kadehe şarap döker ve ilk yudumu (şaraba zehir ya da uyuşturucu katılmadığını göstermek için) kendisi içerdi. Sâkî sonra kadehi ser-halkaya uzatır ve aynı kadehi sırayla herkese sunardı. Sâkî kadehi her ikramında biraz çevirerek meclistekilerin aynı kadehin farklı yerlerinden şarap içmelerini sağlardı. Sâkî ilerleyen saatlerde doldurduğu kadehi meclistekilerin dayanıklılığına göre sunmaya devam ederdi. Dayanıklı olanlara dolu kadeh, şaraba karşı direnci düşük olanlara yarısı dolu kadeh sunardı. Bütün bu işlemler devam ederken saatler geçmesine rağmen meclis ilk başladığı gibi sâkî'nin bir halde olurdu. Sâkî meclistekileri sırasıyla yoklar ve boş kadeh uzattığı halde boş kadehe uzananların kendinden geçtiklerini anlar, onları sızmaları için bir kenara götürürdü. Şafakla birlikte meclis sonlandırılırdı. Meclis içindeki bütün bu işlerden sâkî sorumluydu. Sâkî'nin ser-halkaya kadeh sunup meclistekilerin hepsini dolaşıp tekrar ser-halkaya gelmesine “devr” adı verilirdi. Şiirlerde geçen, meclis içinde meydana gelen devr işte budur.¹⁶⁶

Şairler için daire şeklinde oturarak halkayı oluşturan kişiler feleği simgelerken, mecliste devreden kadeh feleğin içinde dönüş hareketi yapan ay, güneş

---

¹⁶⁶ Şiirlerde bahsedilen “devr halkası” yabancı seyyahlar tarafından da seyahatnâmelerinde konu edilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. **Bertrand de la Broquiere'nin Deniz Aşırı Seyahati**, çev. İlhan Arda, Eren Yay., İstanbul 2000. s.161.
H.U. Krafft, **Türklerin Elinde Bir Alman Tacir**, çev. Turgut Akpınar, İletişim Yay., İstanbul 1997. s.87-88.

gibi kavramlar olarak düşünölmüştür. Şairlerin kadehi mehtaba ya da yarım aya benzettikleri düşünölmürse, kadeh içindeki şarap miktarı ile ayın otuz gün boyunca büyüyüp küçölen görüntüsünü şiirlerdeki devr ile ilişkilendirdiklerini görebiliriz. Şairler meclis içinde bulunan kavramları tasavvufi değerler sistemi içinde düşünmüşlerdir. Bu konuda Ahmet Atilla Şentürk Bâkî'nin aşğıdaki beyiti için şöyle bir açıklamada bulunmuştur;

Müheyyâ oldu meclis sâkıyâ peymâneler dönsün

Bu bezm-i rüh-bahşuñ şevkine mestâneler dönsün (Bâkî, g.391/1)

Ey sâkî, meclis hazır oldu kadehler dönsün. Bu can bağışlayan meclisin şevkiyle sarhoşlar (raks ederek) dönsün.

“Katıksız bir şarap meclisini tarif eden bu beyit aynı zamanda kelimelerin taşıdıkları semboller ile tasavvufî bir hali ifade etmektedir. Bu metinlerde kadeh âşğın kalbini, şarap da ilahî aşkı temsil ettiğinden ve ilahî aşkın zevkine varılan tarikat meclisleri ile işret meclisleri arasında şekil itibarıyla büyük bir benzerlik bulunduğundan şiirler, burada olduğı gibi ne kadar açık ifadelerle tespit edilmiş görünürse görönsün yine de çok esnek ve zengin bir anlam boyutuna sahip bulunuyorlardı. Nitekim aynı devirde ilahî aşkın terennüm edildiğı dergâhlarda zikir sırasında halka halinde oturan tasavvuf erbabı, ortada bir sâkî gibi çember içindeki her dervişi teker teker dolaşarak hareket eden ve manen peygambere ve dolaylı olarak Allah'a bağlılığı ile bu kaynaktan aldığı ilahî feyzi onlara dağıtan kâmil mürşit konumundaki şeyh efendinin kendilerine sunduğı ilahî feyzi kadehe doldurulan bir şarabı içercesine aldıklarını ifade etmekteydiler. Yine söz konusu tasavvuf erbabı bu çember şeklinde oturma adabı ile feleğın ve âlemin yaratılışında var olan dönme hareketine tam bir uyum sağladıkları görüşündeydiler.”¹⁶⁷ Bu yorumdan da anlaşılabilirceğı üzere şarap ve işret meclisleri ile tasavvufî meclisler arasında şekil ve ritüel benzerliğı mevcuttur. Şairler de eserlerinde bu benzerliğı en iyi şekilde kullanarak kendilerini kelimelerin arkasına gizlemiştir.

¹⁶⁷ Ahmet Atilla Şentürk, **Osmanlı Şiir Antolojisi**, YKY, İstanbul 2004. s.429.

2.1.1 Meclis Ne Zaman Kurulur?

Klasik edebiyatımızda yer alan meclis kavramını hakkında kısa bir bilgi verdikten sonra çalışmanın bu bölümünde işret meclislerinin kuruluş zamanları hakkında bilgi verip meclislerin ne zaman kurulduğu, beyitlerde mevcut örneklerden hareketle incelenmeye ve örneklendirilmeye çalışılacaktır.

2.1.1.1. Bahar/ Mevsim-i Gül

Klasik edebiyatımızda mevsimlerden söz edilirken bahar (ilkbahar) her zaman ayrı tutulmuştur. Bahar, ölü olarak nitelendirilen tabiatın canlanmaya başladığı, insanın ısınmaya başlayan havalar neticesinde rahatladığı, uzun süren gecelerin bittiği, en önemlisi de çiçeklerin sultanı gülün açıldığı mevsimdir. Klasik edebiyat baharın coşkusuyla hareketlenen hayatı her zaman içinde barındırmıştır. Hareketlenen yaşam, sosyal hayatta bir araya gelme vesilesi olan meclislerin de kurulma zamanı olarak dikkati çekmektedir. Bahar; meclis ve gül zamanıdır. Meclis denildiğinde akla tabi ki şarap gelmektedir. Şairlerimiz şiirlerinde baharı, meclisi, şarabı, gülü sıklıkla kullanmış ve çok güzel beyitler meydana getirmişlerdir. Şairler için bahar; şarap vaktidir, tövbe vakti değildir. Şiirlerde baharın, gülle birlikte haber göndererek geldiği ve meclislere izin verdiği anlatılır. Şairler, şaraba tövbe edilmişse bahar geldiği vakit pişman olunacağını dile getirirler. Bahar, meclisler için bulunmaz bir zamandır.

Vaqt-i gül sâkî mülâyim şöfiyâ meyden baña
Tevbe itdürme yürü her nesnenün eyyâmı var (Zâtî, g. 229/2)

Ey sufi, gül zamanı(gelmiş), yumuşak huylu sâkî (var iken) şaraptan bana tövbe ettirmekten vazgeç çünkü; her şeyin bir zamanı var.

Beni men' eylemeñ devr-i ruħında cām-ı la'linden
Bahâr eyyâmı gül vaqti benüm gönüm şarâb ister (Zâtî, g. 465/3)

Beni (şaraba benzeyen) yanağın devrettiği (mecliste) yakuta benzeyen kadehten men etme. Bahar zamanı, gül vakti (gelmiştir) benim gönüm şarap ister.

Terk-i mey etdün ey gönül eyyâm-i gül gelür
Elbette bu işün çekilür bir nedâmeti (Fuzûlî, g. 301/2)

Ey gönül, şarabı bıraktın (ama) gül zamanı (bahar) gelir. Elbette o zaman şaraptan vazgeçmenin bir pişmanlığı yaşanır.

Lâleler bezm-i çemende cām-ı ‘işret gösterür
Devletinde hüsrev-i gül ‘ayşa ruhsat gösterür (Bâkî, g. 51/1)

Çayır meclisinde laleler işret kadehlerini gösterir. Gül şahı, ülkesinde eğlenceye izin verir.

Ġoncalardan gönderüp ‘âşıklara peygām gül
‘Ayş ü ‘işret etmege kıldı yine i‘lām gül (Hayâlî Bey, g. 10/1)

Gül, âşıklara (zarfa benzeyen) goncalarla haber göndererek; yine eğlence ve yeme içme (zamanın geldiğini) haber verdi.

Nevbahār oldı gönül şöhet-i şahbā demidür
Ya‘ni gül mevsimidür cām-ı muşaffā demidür (Hayretî, g.72/1)

(Ey) gönül, ilk bahar geldi, şarap sohbeti zamanıdır. Yani gül mevsimi geldi, süslenmiş kadeh vaktidir.

2.1.1.2. Gece/ Mehtaplı Gece

Yirmi dört saatlik zaman dilimi içinde, meclis için “gece”nin ayrı bir önemi vardır. Yukarıda değindiğimiz gibi meclisler genellikle geceleri düzenlenmekteydi. Meclis havanın kararmasıyla başlar ve gece bitinceye kadar devam ederdi. Ayrıca gündüz çalışan insanların boş vakit için başka şanslarının olmaması ve şarabın gizli içilmesi “gece”yi önemli bir zaman dilimi haline getirir. Meclisler geceleri düzenlendiğinden mumlar ve kandiller yardımıyla ışılandırma da yapılırdı. Tabi ki her şey gibi bunun da bir maliyeti vardı. O sebeple meclisler eğer mehtaplı gecelerde düzenlenebilirse görsellik açısından daha muhteşem bir meclis ortamı oluşuyordu.

Bāğda ‘ayş idelüm bu gice hōş-h^wānlar ile
Uykusun uçuralum bülbülün efgānlar ile (Zâtî, g.1387/1)

Bu gece bağda, hoş sofralar ile eğlence yapalım. Bülbülün uykusunu (eğlencemizden yükselen seslerle) kaçıralım.

Felekdür eyle maḥkūmuñ ki hür-şīdi kıılır ḥāzır
Eger yarı gece bezmünde lāzım olsa iḥzārı (Fuzûlî, k.18/27)

Felek, (senin) öyle bir mahkûmundur ki; eğer senin gece yarısı yaptığın mecliste güneş gerekli olursa güneşi oraya getirir.

Furşat durur bu gece gelün içelüm meyi
Şem‘ ile muṭrib ü men (ü) sâkî-i müşg-nâb (Fuzûlî, g. 25/2)

Gelin bu gece mum, çalgıcı, ben ve misk kokulu sâkî varken (bu) fırsat(ı kaçırmayıp), şarap içelim.

Yetmez mi mihrüme bu delil āhum āteşi
Bezm-i felekde mâh çerāğındadır daḥi (Zâtî, g. 1742/7)

Aşkîma delil (olarak) ahımın ateşi yetmez mi? (Zaten) feleğin meclisinde ay da (onun) kandilinde bir ateş yalımındır.

Devr-i ruhsârũnda yād eyler Helâkî la‘lũni
Kim şarâb içmek be-gāyet hũbdur mehtâbda (Helâkî, g. 133/6)

Helâkî şarap devrettiğinde dudağını hatırlar. Öyle ki; mehtaplı gecelerde şarap içmek gayet güzeldir.

2.1.1.3. Gündüz

Bâkî aşağıdaki beyitte sabahları da meclis kurulduğunu anlatarak, şairlerin her anı meclis için uygun saydığını anlatmaktadır. Bâkî’ye ait aşağıdaki beyitte şair, sevgiliye kavuşma sabahı olduğunu ve bu sebeple -kutlama için- meclis düzenlenmesi gerektiğini söylemektedir. Meclis sabah vakti kurulacağı için güneş de beytin içinde kendine yer bulmuştur. Şair düzenlenecek olan meclisin çok farklı olmasını istemektedir. Hatta mecliste bulunacak altın kadehlerin, güneşi kıskandıracak derecede parlak olması gerektiğini ifade etmektedir.

Şubḥ-ı vaşl-ı yârdur bezm-i şarâb itmek gerek
Sâğar-ı zerrîni reşk-i āfitâb itmek gerek (Bâkî, g. 256/1)

Sevgiliye kavuşma sabahıdır, şarap meclisi düzenlemek gerek. (Bu mecliste) altın kadehi, güneşin kıskanacağı hale getirmek gerek.

2.1.1.4. Güzel Havalar

Meclisler düzenlenirken yukarıdaki değindiğimiz gibi bahar ve gece gibi uygun, gözden uzak toplananların dikkat çekmediği zamanların tercih edildiğini anlatmaya çalıştık. Fakat meclis zamanı geldiğinde eğlenebilmek için şairler her fırsatı değerlendirmişlerdir. Bunun neticesinde meclisler güzel havalarda da tertip edilmiştir. Aşağıdaki beyitte birinci mısradaki şair ney ve şarap zamanı geldiğini, ikinci mısradaki neyin hava, şarabın su tarafından temsil edildiğini, ayrıca hûb ve latîf kelimelerinin beyitte yer aldığını görmekteyiz. Hûb ve latîf kelimeleri, şarap ve neyi temsil eden su ve havanın güzelliğini anlatmakta kullanıldığı gibi, güzel hava anlamını da barındırmaktadır. Böylece meclisin düzenleneceği zamanlardan birinin de güzel havalar olduğu ortaya çıkmaktadır.

Bâğ-ı şarab u 'ayşa mey-i nâb u dem-i nây
Hakka bu 'aceb hûb u latîf âb u hevâdur (Bâkî, g. 105/4)

Eğlence ve neşe bağında, saf şarap ve ney zamanıdır. Gerçekten bu ne kadar güzel su ve havadır.

2.1.1.5. Hazân (Sonbahar)

Şairlere göre şarap zamanı bahardır. Ancak şairler, şarap içme dönemini uzatmak için ellerinden geleni yapmaya çalışmaktadır. Bu sebeple şairlerinde hazan mevsimini de meclis zamanı olarak değerlendirmişlerdir. Yalnız hazan mevsimi beyitlerde burukluğun simgelenildiği bir süreç olarak göze çarpar. Çünkü; meclis için en uygun zaman sona ermekte ve havalar soğumaya başlamaktadır. Zâtî ve Hayâlî Bey, hazanın zikrettiğimiz iki yönünü ele almışlardır. Zâtî beytinde hazanın sararmış yapraklarla bağı yeniden süslediğini ve bir süre daha meclis düzenlenebileceğini anlatmıştır. Hayâlî Bey ise hazanın burukluğunu anlatmış ve hazanı meclis zamanı gibi düşünmüş ama bahardan bir zevk alamadığını hazandan da zevk alamayacağını anlatmıştır.

Sâkî müzeyyen eyledi bâğı hazân yine
Götür ayağı 'ayş idelüm bir zamân yine (Zâtî, g. 1238/1)

Sâkî, son bahar yine bağı süsledi. Elindeki kadehi meclise getir de biraz daha eğlenelim.

Dediler kim h az an eyy amı geldi vaqt-i ‘işretd r

Bah arından ne gördüm kim görem anuñ h az anından (Hay l  Bey, g 46/4)

Dediler ki: ‘‘Sonbahar zamanı geldi, eğence zamanıdır’’. Ben (dünyanın) baharından ne gördüm ki hazanından ne göreyim.

2.1.1.6. Özel Günler/ Nevruz/ Bayram

Şiirlerde  zel günlerde de meclis düzenlendiği anlatılmıştır. Özellikle nevruz ve bayramlar meclisler için önemli zamanlardı. Bayramlardan önemli olanı Ramazan bayramıydı.  nk  ramazan oruç ayı olduğu için bütün meyhaneler kapatılır ve bayramla birlikte açılırdı. Şarap içenler de bu zamanı sabırsızlıkla beklerdi.¹⁶⁸ Şairler bu dönemleri de meclis zamanı olarak değerlendirmişlerdir.

Nevr z kim bu bezm içine yılda bir gelür

H rmets z itdi anı da bu köhne r zg r (Nev ‘ , k. 26/3)

Bu eskimiş dünya meclise yılda bir kez gelen nevruga saygısızlık etti.

2.1.1.7. Őit / Kış

Şairlerin meclis zamanı olarak zikrettikleri son zaman dilimi kıştır. Kışın açık havada meclis düzenlemenin neredeyse imk nsız olduğu zamandır. Şairler bunun için baharın gelmesini veya baharın geldiğini gösteren ipuçlarını g zlerlerdi. Buna rağmen kış olması insanların meclis kurmalarını engellemezdi. Şairler, şiirlerde kışın kurulan meclislerin zorluklarını dile getirmişlerdir. Kışın kurulan mecliste g l sohbeti yapılamazdı ama ateş renkli ve ateş gibi olan Şarap sohbeti yapılabilirdi.

T ga döndi yine buz pareleri h ddet ile

C m içün kış yarağın görmeli Nev‘ i  dem (Nev ‘ , g. 311/5)

Nev‘ , insan kış mevsiminde(yapacağı meclislerde) kadehi için azığı önceden hazırlamalı; zira kışın buz parçaları h ddetle duran kılıçlara döndü.

Zemher r irdi ne mümkin eylemek g l Ő hbetin

 teşi a n  bedel kılmağ gerek m l Ő hbetin (Muhibb , g. 2116/1)

¹⁶⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. Çaylak Tevfik, **İstanbul’da Bir Sene**, İletişim Yay., İstanbul 1995.

Kış soğukları geldi, gül sohbeti etmek mümkün değil. (Şimdi) şarap sohbetini ateşe bedel kılmak gerekir.

2.1.2 MECLİS NEREDE KURULUR?

Önceki bölümde klasik edebiyatımızda meclislerin ne zaman kurulduğu hakkında bilgi verilmiştir. Bu bölümde de işret meclislerinin nerelerde kurulduğu, beyitlerde mevcut örneklerden hareketle incelenmeye ve örneklendirilmeye çalışılacaktır.

2.1.2.1. Bağ/ Çemen

Meclis kurulması için en uygun zaman bahardır. Bahar zamanında meclisin toplanacağı en uygun yer tabii ki bağ ya da çemen olarak adlandırılan düz, yeşil renkli ve çiçeklerle süslenmiş bahçelerdir. Bu bahçeler padişahlar söz konusu olduğunda; has-bahçe, meclis düzenleyebilecek derece zenginler olduğunda ise; köşk bahçeleridir.¹⁶⁹ Bu bahçeler o kadar güzeldir ki cennet bahçelerini aratmazlardı.

Çık bucağdan seyr-i bāğ it şaftı mey iç şöfiyā

Çomadılar bāğlar bāğ-ı cināna ihtiyāc (Zâtî, g. 98/4)

Ey sufi, (bulduğun) köşeden çık, bağı dolaş ve temizlenmiş şarap iç. (Eğlence yapılan) bağlar cennet bağını aratmadılar.

2.1.2.2. Deniz/ Nehir/ Su Kenarı

Meclislerin düzenlendiği mekânlar içinde su kenarlarını da saymamız gerekmektedir. Meşhur Sa'd-âbât eğlencelerinin Lale Devrinde Kâğıthane Deresi'nin yanında düzenlendiği bilmekteyiz.¹⁷⁰ Buradan su kenarlarının meclisler için önemli yerler olduklarını öğrenmekteyiz. Zaten aşağıdaki beyitler meclis-su kenarı ilişkisini güzel bir şekilde ifade etmektedir.

Piyāle dönse ey Bākî yine gül devrini görsek

Kenār-ı cūda 'ayş itdükçe dil-ber der-kenār olsa (Bâkî, g. 452/5)

¹⁶⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Halil İncelik, *Has Bağçede 'Ays ü Tarab Nedimler Şairler Mutripler*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2011. s.191-209.

¹⁷⁰ Halil İncelik, *a.g.e.*, s.214.

Ey Bâkî, tekrar gül mevsimini görsek; kadeh dönse, su kenarında eğlendikçe güzellerle yan yana olsak(onları kucaklasak).

Ruḥuñla ‘arızuñ görse gönül būs u kinār özler
Bahar olsa kişi cām u kenār-ı cūybār özler (Nev‘î, g. 85/1)

Nasıl ki insan bahar olunca kadehi ve su kenarını özlerse gönül, yüzün ve yanağını gördüğü zaman öpüşüp kucaklamayı özler.

2.1.2.3. Gülistân/ Lalezâr

Baharın yani gül mevsiminin meclisler için önemine değinmiştik. Gülün en çok bulunabileceği yer hiç kuşkusuz gül bahçeleridir. Bu sebeple gül bahçeleri de meclisin düzenlenebileceği mekanlar arasına girer. Sadece gül bahçesi değil aynı düşünceyle, lale bahçeleri de meclis mekanı haline getirilmiş ve şiirlere konu edilmiştir.

Mey-i lâle-reng elde meclis müheyyā
Ne ḥācet zamān-ı gül ü gül-sitāne (Bâkî, g. 406/3)

Lale renkli şarap elde, meclis hazırlanmış; bahara ve gül bahçesine ne lüzum var.

Ey dem-ā-dem reşk tîgiyle menüm ḳanum tōküb
Mey içüb ağyār ile seyr-i gül-sitān eyleyen (Fuzûlî, g. 221/3)

Ey her zaman kıskançlık kılıcıyla benim kanımı döküp; rakiple şarap içip gül bahçesinde dolaşmaya çıkan (güzel).

Getür sākî ḳadeḥ kim bāğ u şahrā lālezār oldı
‘Aceb faşl-i ḥuceste mevsim-i ḥoş-rūzgār oldı (Fuzûlî, tb. 2/5/1)

Sākî, kadeh getir ki bağ ve kır, lale(gelincik)bahçesi haline geldi. Acaba, uğurlu vakit (olan) bahar (zamanı) mı geldi.

2.1.2.4.Otağ/ Çetr

Otağ ya da çetr, çadır anlamı gelmektedir. Çadır açık havalarda düzenlenen meclislerin yağmurdan ya da güneşten korunması için kullanılan bir araç olmakla birlikte; şiirlerde mekan belirtilmeden doğrudan doğruya çadır, meclis kurulan yer

olarak göze çarpmaktadır¹⁷¹. Şiirlerde bahsedilen çadırın içinde eğlence düzenlenebilecek büyük ve gösterişli olduğunu unutmamak gerekir. Hatta beyitlere bakıldığında otağın içinde müzik çalınabildiğini ve büyüklüğünü anlatmak için gökyüzünün eteğini kaplayabileceği söylenmektedir.

‘Ayş otağı feleke olsa berāber yiridür
Muṭribā çeng-ü-neyüñ nālesini eyleme pest (Zâtî, g. 75/5)

Eğlence çadırı felekle (bir) olsa yeridir. Ey çalgıcı, çeng ve neyin feryat eden sesini azaltma.

Bir yere cem‘ olalum şāfî ayaklar yürüsün
Çāder-i ‘işretümüz dāmen-i çarhı bürüsün (Zâtî, g. 1139/1)

Bir yere toplanalım (orada) kadehler hareket etsin, eğlence çadırımız feleşin eteğini örtün.

2.1.2.5.Sahrâ

Sahrâ; kır, ova ve çöl anlamlarına gelmektedir. Meclisler, kır ve ovalarda kurulmaktaydı. Aşağıdaki beyitlerde yer alan gül, çınar ve nar ağacı buraları anlatmaktadır. Yaşanılan yer çöle yakınsa (bedevilerin yaşam şartları düşünülürse), gözlerden uzak meclis düzenleyebilmek için çöllerin de meclis mekanı olarak kullanılmış olabileceği düşünülebilir.

Devr-i gül eyyām-ı ‘ayş u nüş-ı şahbādur yine
Mevsim-i gül-geşt-i bāğ u seyr-i şahrādur yine (Bâkî, g. 455/1)

Tekrar gül mevsimi, eğlence günleri ve şarap içme zamanı (gelmiştir). Tekrar gül mevsimi, bağları ve kırları dolaşma zamanı gelmiştir.

‘Ayş u nüş eyyāmıdır şahrâ demidür gel diyü
Ṭuruban eṭrāfa el salar çınār u nārvān (Hayretî, k. 15/5)

Çınar ve nar ağacı, “eğlence ve içme günleri, kır zamanıdır yanımıza gel” diye el ile işaret yapıp durmaktadır.

¹⁷¹ Baharın gelmesiyle İstanbul’un mesire yerlerine kurulan çadırlar insanların gözlerden uzak eğlenmesini mümkün kılarken geceleri konaklama imkânı vermekte ve böylece eğlencelerin birkaç gün sürmesi sağlanmaktaydı.(Fatma Meliha Şen, “Tâcizâde Câfer Çelebi Divanı’nda XV. ve XVI. Yüzyıl Osmanlı Toplum Hayatı”, İstanbul, İstanbul Üniversitesi, 2002. s.341.)

2.1.3 MECLİS NASIL KURULUR?

Çalışmanın bu bölümünde eğlence meclislerinin nasıl kurulduğu ne gibi hazırlıklar yapıldığı ve meclisin görsel malzemesi ile ilgili açıklamalar yapılacaktır.

2.1.3.1. Çalgıcılar Bulunur

Meclislerin vazgeçilmez unsurlarından biri çalgıcılardır. Meclisi oluşturan unsurlar bölümünde bu konuyla ilgili geniş bilgi verileceği için çalgıların meclislerde hazır bulduklarından söz etmek yeterli olacaktır

Yaraşur rüşen budur kim olsa bezm-i hüsnüñe
Zöhre def-zen mihr ü meh ey kām-kārum dā'ire (Zâtî, g. 1405/4)

Ey bahtiyar (sevgilim) güzellik meclisinde, zührenin; def çalan, ay ve güneşin; def olması münasip olur.

Leblerüñ öpdükce artar nāle vü āhum benüm
Sâkıyā mey meclisinde eksük olmaz sūz ü sâz (Hayretî, g. 145/4)

Ey sâkî, dudakların öptükçe benim feryat ve iniltiğim artar. Şarap meclisinde saz ve söz eksik olmaz.

2.1.3.2. Hizmetçiler Bulunur

Mecliste misafirlere hizmet etmek için hizmetçiler bulunurdu. Meclis düzenlenirken orada hizmet edecek kişiler dikkatle seçilirdi. Mecliste sâkînin dışında servis yapacak birçok hizmetçiler bulunurdu. Bunlar hoş görümlü ve iyi giyimli hizmetkârlar arasından seçilirdi. Fuzûlî, bu hizmetçileri insan kılığına girmiş melekler olarak nitelendirmiştir.

Hıdmet-i bezmüñe me'mür melâ'ik şaf şaf
Zâhiren sûret-i insāna girüb leyl ü nehār (Fuzûlî, k.40/25)

Meclisine hizmet için melekler saf saf görevlendirilmiş (ama) onlar sabah akşam insan görünüşündedir.

2.1.3.3. Micmer Yakılır

Micmer, “Buhurdan, içinde tütsü yapılan kab” anlamına gelmektedir. Micmerler saraylarda, köşklere veya evlerde kullanılmaktaydı. Micmer içinde güzel

koku veren ağaçlar tütsülenir ve bu sayede bulunduğu ortamın güzel kokması sağlanırdı. Micmer kullanımı oldukça yaygındı. Micmer içinde yakılan ağaçların güzel koku vermesi beklendiği için tütsü olarak daha çok ud ve sandal ağaçlarından elde edilen malzemeler kullanılmaktaydı. Micmerler tabi ki meclislerde güzel kokulu ortam yaratmak isteyenlerin kullandıkları bir araçtı.¹⁷² Aşağıdaki beyitlerde hem micmerin meclise güzel koku vermesi hem de sandal ve ud ağaçlarının micmerlerde yakılmasından bahsedilmiştir.

‘Aceb mi ‘ūd-veş ‘avvād-ı gam çenginde zār olsam
Beni ol micmer-i bezm-i belā nārına ‘ūd eyler (Zâtî, g. 166/4)

Gamin ud çalıcısının elinde, ud gibi inlesem şaşılır mı? Beni, bela meclisinin buhurdanının ateşine ud ağacı yapar.

Bākıyā kılsun mu ‘aṭṭar bezm-i āfākı nesīm
Pādişāhuñ micmer-i ‘adlinde şandal yakdılar (Bâkî, g. 117/5)

Ey Bâkî, padişahın adalet buhurdanında sandal ağacı yaktı(kları için) hafif esen rüzgar, ufukların meclisini güzel kokulu hale getirir.

2.1.3.4. Mum / Kandil Yakılır

Yukarıdaki bölümlerde de değindiğimiz gibi meclisler genellikle akşamları düzenlenirdi. Meclislerin aydınlatılması mumlar ve kandillerle yapılmaktaydı.¹⁷³ Mehtaplı geceler meclisin daha da aydınlık olmasına sebep olduğu için tercih sebebi idi. Şairlerimiz meclis düzenlenirken meclislerin olmazsa olmazı arasında mum ve kandilleri de saymışlardır. Hatta meclislerdeki mumlar sevgilinin ay yüzüne benzetilerek güneşten daha parlak hayal edilmiştir.

Ḳanķı cem‘iyyetde olsa ol yüzi meh-tāb şem‘
Olımaz ol meclise ḥōrşīd-i ‘ālem-tāb şem‘ (Zâtî, g. 625/1)

Yüzü mehtap gibi olan o (güzel) hangi mecliste mum olsa, dünyayı aydınlatan güneş o meclise mum bile olamaz.

¹⁷² Ayrıntılı bilgi için bkz. Ömer Özkan, **Divan Şiiri Penceresinden Osmanlı Toplum Hayatı**, Kitabevi, İstanbul, 2007. s. 477.

¹⁷³ Ayrıntılı bilgi için bkz. M. Şinasi Acar, **Osmanlıda Günlük Yaşam Nesnelere**, YEM Yayınları, İstanbul 2011.

Sen gelelden bezm-i hüsne şındı hübân revnaķı
Togıcaķ hūrşīd olur bī-fer ser-ā-ser hep çerāğ (Zâtī, g. 628/6)

Güneş doğunca, bütün kandillerin aydınlatma özelliğini yitirdiği gibi, sen güzellik meclisine geldiğinden beri güzeller göz alıcı (parlaklığını) yitirdi.

2.1.3.5. Sâyebân Kurulur

Sâyebân, gölgelik demektir. Sayebân açık havalarda kurulan meclislerde güneşten veya yağmurdan korunmak amacıyla direkler üzerine dikilmekteydi. Mevsime göre meclis hazırlanırken sâyebânın da kurulması gerekmekteydi. Aşağıdaki beyitte Bâkî, ahının dumanını sevgi padişahının meclisi üzerindeki gölgeliğe benzetmektedir. Şairin bu beytinde ayrıca, Hz. Muhammed ve onun üzerinde dolaşan bir bulutun olduğu inancına da telmihte bulunmaktadır.

Bālā-yı serde âteş-i āhum duhānını
Şāh-ı maḥabbet üstine bir sâye-bân tutuñ (Bâkî, g. 281/3)

Başımın üstünde (bulunan) ahımın ateş dumanını, sevgi padişahının üstün(deki) gölgelik olarak düşünün.

2.1.3.6. Sofra Kurulur

Meclislerden bahsedilirken genellikle “ayş” kelimesi kullanılmaktadır. Bunun bir sebebi meclisler toplandığında yaşanan yerin usulüne uygun olarak bazen yemekten önce bazen yemekten sonra şarap içilmeye başlanmasıdır. Meclisler için sofras, dolayısıyla yemek ve mezeler önemli bir unsurdur. Yemek ve mezeler sofras üzerine konulduğu için sofranın zengin ve süslü olması tercih edilirdi. Sofralar ve üzerindeki siniler şiirlere konu olmuştur. Şairlere göre meclisler o kadar büyük ve sıra dışıdır ki meclisteki sini, olsa olsa geceyi süsleyen ay; sofras da ancak Samanyolu galaksisi olabilirdi.

Funduğlar olup giceler eṭfāle kevākib
Meclisde gümüş sini idi māh-ı şeb-ārā (Nev ‘î, k. 3/12)

Geceleri mecliste fındıklar, çocuklara yıldız; gümüş sini ise geceyi süsleyen ay oluyordu.

Kem kâse bezm-i 'işretüñe mâh-ı âsmân
Yitmez ziyâfetünde simâ't olsa kehkeşân (Nev 'î, ter. IV/6/76)

Misafirlerini ağırladığın (zaman) Samanyolu sofraya olsa yetmez. Gökyüzünün ayı, senin eğlence meclisinde (ancak) sıradan bir kase olabilir.

2.1.3.7. Meclis Süslenir

Her şeyin mükemmel bir şekilde hazırlandığı meclislerde etrafın süslenmemesi düşünülemez. Şairler meclislerin kandillerle, sümbül, reyhan, gül gibi çiçeklerle süslenmelerinden bahsetmektedir. Zaten meclislerin gönlü hoş edecek yerlerde düzenlenmesi (gül/lale bahçesi, su kenarı vb.) bunun bir kanıtı niteliğindedir. Bu mekanlar zaten tabiat tarafından süslenmiştir.

Reşk-i eflâk-i berîn eyleyelüm bezmümüzü
Şöyle tezyîn idelüm şem'-i şebistânlar ile (Zâtî, g. 1387/2)

Meclisimizi gece kandilleriyle öyle süsleyelim ki; feleklerin yüksek (kısmı) meclisimizi kısıksın.

Yiter hâtt u ruḥ-ı sâkî bu bezme zînet ey Bâkî
Kâdeḥ nûş it ki dil vâkt-i gül ü reyḥâne kâtanmaz (Bâkî, g. 196/5)

Ey Bâkî, sâkînin ayva tüyleri ve yanağı bu meclise süs olarak yeter. Şarap iç ki; gönül, gül ve reyhan zamanına kadar sabredemez.

Nev-bahâr oldı diyü 'ayş ider erbâb-ı çemen
Dikdi gül bezmine bir naḥl-i dil-ârâ sümbül (Nev 'î, k. 30/5)

Çemen erbâbı ilk bahar oldu diye eğlence düzenler. Sümbül, gül meclisine gönül alan bir süs ağacı dikti.

Çemen bezmine revnâk virmeğe gül gonceden çıḥdı
Müzeyyen kılmak için Mısrı Yūsuf çıḥdı zindândan (Fuzûlî, k. 25/10)

Çimen meclisine güzellik vermek için gül, goncadan çık(arak açıldı). (Bu haliyle sanki) Mısır'ı süslemek için Yusuf zindandan çıktı.

2.1.4 MECLİS ADABI

İran ve Arap edebiyatlarında olduğu gibi klasik edebiyatımızda da şairler meclisi olağan üstü bir yer olarak değerlendirmiştir. Bunun sebeplerinden biri de düzenlenen meclislere hükümdarların veya saygı değer insanların katılmasıdır. Şiirlerde anlatılan meclislerin de sıradan meclisler olmayıp “meclis-i hâs” olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü; şair için padişah sevgili veya Hz. Muhammed'tir. Şairlerin bahsettikleri meclisleri kalburüstü insanların tertiplelediği ve katıldığı da bir gerçektir. Böyle kendine has meclislerin kendine has kural ve adabının olması çok normaldir. Hatta bu adap ve kurallar edebiyat eserleri yazılmasına sebep olacak kadar ciddiye alınmıştır.¹⁷⁴ Şehnâme'den tutunda klasik edebiyatımızda yer alan sâkînâmelere kadar birçok edebiyat eseri meclislerde uyulması gereken kurallar hakkında bilgi vermektedir. Bu bölümde amacımız şairler tarafından şiirlere konu edilen kuralları incelemek ve kısaca bilgi vermektir.

2.1.4.1. Çok Şarap İçilmez

Şarap meclislerinde oluşan en büyük sıkıntı katılanların şaraba olan isteklerinin bitmek bilmemesidir. Sâkî elinden geldiği kadar meclistekilerin sarhoşluk derecelerini idare etmeye çalışsa da bazen ölçünün kaçtığı olurdu. Mecliste çok içip kendini bilmez şekilde sarhoş olunması hoş karşılanmazdı. Bunun nedeni sarhoş insanların meclisin düzenini bozup huzursuzluk yaratması ve oradaki insanlarda meydana gelen humar ağrısının şiddetli olmasına vesile olmasıdır¹⁷⁵. Sâkî, meclistekilerin durumlarını anlamak için yarısı dolu ya da boş kadeh uzatırdı. Boş kadehi içmek için uzananların sarhoş olduğu anlaşılır ve sızması için uygun bir yere bırakılırdı. Genel anlamda meclis ortamı çok seviyeli geçmekte ve kendini bilmek ön planda tutulmaktadır. Aşağıdaki beyitlerde şairler mecliste kendini bilmek ve humar oluşmasına sebep olması yönleriyle çok içmekten bahsetmişlerdir.

Belâ bezminde Ferhâd ile Mecnûn geçti ben kaldım

Şorarsan meclisün keyfiyyetin kendin bilenden şor (Hayâlî Bey, g. 25/5)

Bela meclisinden(dünyadan), Ferhat ile Mecnun geçip gitti, ben kaldım. Eğer meclisin keyfiyetini sorarsan kendini bilenden sor.

¹⁷⁴ Halil İnalçık, a.g.e.

¹⁷⁵ Halil İnalçık, a.g.e., s.181.

Ḳomañ şūfîyi rindān şöhetine
Ḳapuda bāglañ ancaḳ ol ḥumārı (Muhibbî, g. 2628/6)

Sofunun, rintlerin sohbetine katılmasına izin vermeyin. O kendinden geçmişî kapıda bağlayın.

2.1.4.2. Geçmişler Yâd Edilir

Çalışmamız sırasında rastladığımız bir başka kural, şarap içilirken geçmişlerin yâd edilmesidir. Şairler meclisler toplandığı vakit geçmişlerin hatırlanması gerektiğinden bahseder. Bu yâd ediş sadece daha önce mecliste olanlar için değil o an çeşitli sebeplerle mecliste olamayanlar içindir. Şairler mecliste olamayanların hasret içinde olduklarından bahsederler.

Meclisde bâde şevḳına añup Fiğānîyi
Fürḳatde geçdi ‘ömri diyü ağlar acıruz (Figanî, g. 31/5)

Mecliste, şarap arzusuyla Figanî’yi anıp “Ömrü ayrılık içinde geçti” diye acıyıp ağlarız.

Çünkü taḳdîr-i ezel ḳānūn-ı ‘Oşmānî budur
Devr uşulidür ferāmūş eyleyen yâd eylesün (Nev ‘î, ter. I/5/54)

Ezelde yazılan ve Osmanlı’nın kanunu, devr usulüdür. Unutan eskileri hatırlasın.

Ey çeken ğayr ile pinhan bezm idüb mey gāh gāh
Yâd ḳıl anı ki bezmüñ yâd idüb ḥasret çeker (Fuzûlî, g. 78/3)

Ey rakip ile meclis kurup ara ara gizli şarap içen(sevgili). Âşığî hatırla ki (o) meclisini hatırlayıp hasret çeker.

2.1.4.3. Mecliste Bahis ve Cidal

Meclislerin vazgeçilmez olaylarından biri de sarhoşların aralarında yaptıkları bahis ve münakaşalardır. Sarhoşlar şarabın etkisiyle her şeyin en iyisini bilip en iyisini yaptıklarını zannederler. Bu sebeple buldukları meclislerde bahis eksik olmamaktadır. Şarabın etkisiyle kafalarına yerleştirdikleri düşüncelerden vazgeçemedikleri için her olayı bir bahis konusu yaparlar.

Nice bir dağdağa-i bahş u cidāl ey Bākī
Varalum ‘ayş idelüm meclis-i rindāne biraz (Bākī, g. 205/5)

Ey Bākī, ne kadar boş bir bahis ve mücadele. Gidelim rintlerin meclisinde biraz eğlenelim.

2.1.4.4. Mecliste Gazel/ Efsâne Okunur

Meclislerin seçkin insanlar tarafından düzenlendiğini belirtmiştik. Saraylarda veya köşklere düzenlenen meclislere değişik mevki ve tabakadan seçkin insanlar katılmaktaydı. Katılanlar arasında şairler de bulunmaktaydı. Katılımcıların hemen hepsinin şiiirden anladığı bir mecliste şiiirden, gazelden ve efsaneden söz etmemek olanaksızdır. Zira gazel meclisin simgesi halini almıştır. Halil İnalıcık eserinde W.G. Andrews’ın: “*İşret meclisinde okunan şiiirlerden gazel “bezmin konu ve simgesidir” Lirik aşk şiiiri, “şeydâlık” eseri (Fuzûlî) “gazel, bezmle o kadar çok önemli özellik paylaşır ki, ... Gazel... bezmi temsil eder.”* Şeklindeki yorumuyla bu fikri desteklemektedir.¹⁷⁶ Şiiirlerden de meclis ortamını ısıtan fiilin şiiir okumak olduğu meclislerde efsanelerin anlatıldığı anlaşılmaktadır.

Şoḥbet kızuban germ ola bezm ehli ser-ā-ser
Oķinsa eger şevķ ile Zātī gazelinden (Zātī, g. 1140/5)

Eğer mecliste Zātī’nin gazelleri arzulu bir şekilde okunursa; sohbet ısınır, bütün meclis ehli kendinden geçer.

Dil virelden zülfinüñ zencirine dīvāne-veş
Meclis içre söylenür miḥnetlerüm efsâne-veş (Muhıbbî, g. 1241/1)

Gönül, saçının zincirine deli gibi bağlandığından beri sıkıntılarıım efsane gibi meclis içinde söylenir.

2.1.4.5. Misafir Güzel Ağrlanır

Mecliste uygulanan kurallar meclise gelenleri rahat ettirmek için oluşturulmuştur. Meclise gelenlerin hoşnut olması amaçlanır. Bunun için hizmetçiler, sākî, meclis süslemeleri, yemekler ve tabi ki içecekler güzel ve kaliteli olmalıdır.

¹⁷⁶ Halil İnalıcık, a.g.e., s. 192.

Şaire göre misafirin mecliste güzel ağırlanması, şarabın büyük kadehlerde ikram edilmesiyle olmaktadır.

Sākīyā rıtl-ı girān eksük gerekmez aradan
Yağşı ağırlandı ister hāşılı mihmān-ı ‘īd (Bākī, g. 39/5)

Ey sākī, bayram misafiri sonuçta güzel ağırlandı ister. (Bunun için) büyük kadehi ortadan eksik etme.

2.1.4.6. Para-Meclis

Meclis ve para arasında doğrudan bir ilişki mevcuttur. Çünkü; para yoksa meclis de kurulamaz. Meclis tertip etmek bir noktada zenginliğin ifadesidir. Para-meclis ilişkisini bu bölüme almamızın sebebi meclislerin para olmadan hazırlanamayacak olmasıdır. Başka bir söyleyişle mecliste hiçbir şeyin eksik olmaması için paranın olması kuralı vardır. Gerçekten şöyle bir düşünüldüğünde meclisin süslenmesi, hizmetçiler, çalgılar, yemekler, şaraplar, bahşişler vb. için yüklü miktarda para harcanması gerekmektedir. Şairlerimiz, para ve meclis ilişkisini şiirlerde sıkça işlemişlerdir. Şairlere göre; para (nakd) ömürdür, akıldır; ömür, yani para bitene kadar eğlenmek gereklidir. Meclisteki bazı şeyler -sevgilinin dudak şarabı gibi- para ile alınmaz. Sākīnin hürmeti ise ne yazık ki para ile doğru orantılıdır ve el darlığı insanı gençken yaşlandırarak sākīnin hürmetini azaltır.

Puhte ur sākīlere Zātī tolu virsün saña

Sür şafāyı naqd-i ‘ömrüñ devr alub diyince hām (Zātī, g. 927/6)

Zātī, sākīlere olgunca söyle, sana dolu versin. Devir, ömrünün nakdini alıp “ham” diyinceye kadar safa sür.

Elinden naqd-i ārāmını almış yüzine gülmiş

Gice pervāneyi bir şem‘-i bezm-ārā tolandurmuş (Nev ‘î, g. 197/2)

Gece vakti meclisi süsleyen bir mum, pervanenin yüzüne gülerek elinden eğlence parasını alarak onu dolandırmış.

Şordum Hayālīyā mey-i lā‘lūñ bahāsını

Ol çeşmi mest dedi şatılmaz bahā ile (Hayâlî Bey, g. 27/5)

Ey Hayâlî, dudak şarabının ederini sordum. O sarhoş bakışlı “Parayla satılmaz.” dedi.

Bulub sūdın seferden kesb edib ser-māye-i ‘işret
Dönüb mülkine her menzilde bir tedbîr-i bezm eyler (Fuzûlî, k.12/I/4)

Seferden ganimet bulup eğlence sermayesini kazandı. (Şimdi) ülkesine dönüp her konakta (eğlence) meclisi kurar.

Vaz gelsem tañ mıdur maḥbûb u meyden Ḥayretî
Nev-cuvân iken beni pîr itdi oğlan cimrilik (Hayretî, g. 239/5)

Ey Hayretî, şarap ve güzelden vazgeçersem şaşılacak şey değil; zira bu delikanlı cimrilik beni genç iken yaşlandırdı.

Her ʔolu başına bir kerre alur bûsesini
Böyledür rûz-ı ezelden berü bāzâr-ı kadeḥ (Muhibbî, g. 300/2)

Kadeh, her dolu başına bir kere öpücük alır. Çünkü ezel gününden beri kadehin pazarlığı budur.

Meclisde öper yârı kadeḥ gibi lebinden
Kimüñ ki bu gün elde ʔolu sîm ü zeri var (Muhibbî, g. 406/3)

Bu gün kimin eli altın ve gümüş doluyrsa, mecliste sevgiliyi kadeh gibi dudağından öper.

2.1.4.7. Tek Kadehten İçilir

Mecliste kurulan halka ve “devr”den önceki bölümlerde bahsetmiştik. Mecliste, sâkî elindeki kadehi herkese sırayla ve dudaklarının değmeyeceği şekilde sunardı. Mecliste tek kadeh vardı. Herkes o tek kadehten içerdi. Eğer sarhoşlar tek başlarına içeceklerse kendi kadehlerini yanında taşırlardı. Meclislere şahsi eşya ya da hizmetçi götürmenin hoş karşılanmadığını Nizâmülmülk, Siyasetnâme’sinde şu şekilde anlatmıştır; “*Misafîr birden fazla gulam ile gelmesin, kendi şarap sürahisi ve sâkîsini getirmesin, çünkü ziyafet başkanı padişahdır.*”¹⁷⁷

Mecnûn-ı meste kâse şikest olduğu ne ğam
Leylâsı ile şundi hele bir çanağa dest (Nev ‘î, g. 27/3)

¹⁷⁷ Halil İnalçık, a.g.e., s. 27.

Sarhoş Mecnun, Leyla'sı ile bir çanağa el uzattığı için (onun) kase(si)nin kırılması dert değildir.

Şımadan kâse-i Mecnûnı meger Leylānuñ
Ġarażı şunmag idi Ġays ile bir kâseye dest (Nev 'î, g. 33/2)

Leyla, Mecnun'un kasesini kırmadan önce amacı onunla bir kaseye el uzatmış.

2.1.4.8. Yabancılar Gelemez/İstenmez

Şairler meclisleri, sevgilileri ile buluşma mekânı ya da gamlarını sevgiliyi hatırlayarak unutacakları mekanlar olarak hayal etmişlerdir. Bu sebeple sevgili ile arasına girebilecek kişileri(rakîb gibi) yabancı olarak değerlendirir ve mecliste istemez. Bu meclis hayalinin gerçek bir kuraldan hareketle oluşturulduğunu görürüz. Padişahların düzenlediği ve “meclis-i has” denilen özel meclisler mevcuttu. “Emîr-i meclis” adı verilen görevliler bu meclisleri hazırlamakta ve davet edilecek kişileri çağırmakla görevliyidiler.¹⁷⁸ Doğal olarak padişahın düzenlediği bir meclise davet edilmeyenin katılması mümkün değildir. İşte bu tarihî gerçek padişah sevgili ilişkisi çerçevesinde şairler tarafından işlenerek, şiirlere konu edilmiştir.

İrdi rakîb ecel gibi telh itdi 'ayşımı
Sür-ı sürür içinde benüm sürum oldu yās (Zâtî, g. 575/2)

Rakip, eğlence meclisime ölüm gibi acı geldi. Şenliğin neşesi içinde benim şenliğim yas oldu.

'Adū girmezdi araya iderdük yār ile 'işret
Ġanı ey dōstlar ol bî-bedel vaċt-ü-o ġarrā dem (Zâtî, g. 908/5)

Ey dostlar, sevgiliyle eğlence düzenlediğimiz, araya rakibin girmediği, yerini başka hiçbir şeyin tutmadığı o güzel zaman, nerede?

Gelmesün bezm-i 'ayşa nā-maĥrem
Nergis-i bāġı dīde-bān idelüm (Bâkî, g. 328/6)

Eğlence meclisimize yabancı gelmemesi için, baġın nergisini nöbetçi yapalım.

¹⁷⁸ Halil İnalçık, a.g.e.

Bu bezm-i dil-güşāya maḥrem olmaz Bâkıyā herkes
Di gelsün ehl-i diller gelmesün bîgāneler dönsün (Bâkî, g. 391/5)

Ey Bâkî, bu gönül açan meclise herkes kabul edilmez. De ki; “Gönül ehli gelsin, yabancılar gelmesin (geri) dönsün.

Bezm-i gamda key şaşın ‘aql ile olma āşinā
Yol degüldür meclis-i ḥāşa gire bîgānenüñ (Muhibbî, g. 1476/2)

Gam meclisinde sakın akıl ile samimi olma. Yabancıların, özel meclise girmesi geleneğe uygun değildir.

2.1.4.9. Yaşlı İnsanlara Uygun Değildir

Şarap içmek, iştret meclislerinde yapılabilecek en tabii davranıştır. Meclislerde şarapla birlikte “güzel” olarak sâkî de mevcuttur. Şairler bu sebeple şarap ve güzeli bir arada kullanmaktadır. Meclislerde mevcut olan adap kurallarından birini Zâtî bize aktarmaktadır. Beyit bizlere yaşlı insanların şarap içmesinin hoş karşılanmadığını, uzun süren meclislere ayak uyduramadığı için de istenmediğini anlatır gibidir.

Benüm yaşlı gözüm cānā lebūñle ḥaddūñe māyil
Şarāb içmek güzel sevmek velî lāyık degül pîre (Zâtî, g. 1331/5)

Ey can, benim yaşlı (yaşla dolu) gözüm; dudağınla yanağına tutkun. Ama şarap içmek, güzel sevmek yaşlı insana uygun değildir.

Ey can, benim ihtiyar gözüm; dudağınla yanağına tutkun. Ama şarap içmek, güzel sevmek yaşlı insana uygun değildir.

2.1.4.10. Zamanında Gelinir

Meclisler, zarâfetin en uç noktada yaşandığı yerlerdir. Nezaket kuralı olarak davet edilen yere vaktinde gitmek gereklidir. Aksi takdirde orada bulunanları bekletilerek saygısızlık yapılmış olur. Meclise zamanında gitmemek orada bulunanları huzursuz ettiği gibi saygısızlık olarak da algılanabilir. Şairlerimiz her iki durum için de açıklayıcı beyitler yazmışlardır. Hayretî, sevgilinin meclise bir an bile geç gelmesine tahammül edemez ve sabırsızlanır. Nev‘î ise sıra dışı bir yorumda

bulunur. Nev'î, şairlerin dünyaya geliş sırasını meclise benzeterek zaman olarak sonradan gelişini, meclise davetli, büyük devlet adamlarının meclise sonradan gelmesine benzetmektedir. Şair, meclise sonradan gelmesinin sebebini, büyük mevkidekilerin, orada bulunanlardan sonra gelmesi adetine telmihte bulunarak anlatmaktadır.

Karşu varur cān u dil şabr u karār itmez qarār

Her kaçan kim bezme bir lahza ol āfet geç gelür (Hayretî, g. 85/2)

O afet ne zaman meclise biraz geç gelse, (onu) karşılamak için can ve gönül sabırsızlanır.

Geldümse n'ola ben şu'arā devrine āhır

'Ādet budur āhırda gelür bezme ekābir (Nev 'î, g. 144/1)

Ben, şairler devrine en son geldiysem ne olur. Büyük insanların meclise sonradan gelmesi ādettir.

2.1.5 MECLİS ÇEŞİTLERİ

2.1.5.1. Meclis-i Âli

Âli kelimesi, “Büyük, yüksek, şerif, celil, aziz olan” anlamına gelmektedir. Meclis-i âli de büyük meclis anlamına gelir. Bu büyük meclisler, daha çok ordunun zaferle ülkeye dönmesi ya da saltanat mensuplarının düğün, sünnet vb. önemli olaylarını kutlamak için düzenlenirdi. Meclisler eski Türklerdeki “toy”lar gibi olurdu. Zamanla bu meclis anlayışı biraz değişmiş ve meclis-i âli terkibi özel, yalnızca önemli insanların katılabildiği meclisler halini almıştır.¹⁷⁹ Bu meclislerde bazen önemli konular görüşülür, inamlar dağıtıldı. Şairlerimiz de âli meclislerin bu ulaşılmazlığını konu edinmişlerdir. “Meclis-i âli”nin yapıldığı çadır arştan daha yüksektedir. O öyle bir meclistir ki ona padişahlardan, Cem ve Cemşid’den başka kimse katılamamıştır.

Hayme-i kadri olur ‘arş-ı mu‘allâdan bülend
Meclis-i ‘âlîde her ki ol şüh hayyâmı öper (Zâtî, g. 355/3)

Yüce mecliste o nazlı, güzel çadırcıyı kim öperse; onun itibar çadırı yüce arştan daha yüksekte olur.

Maḥrem olmuşdı gönül bir meclis-i ‘âlîye kim
Anda ayak basmamış kimse Cem ü Çemşîdden (Nev ‘î, g. 349/2)

Gönül, Cem ve Cemşit’ten başka kimsenin ayak basmadığı, yüce bir meclise katılmıştı.

2.1.5.2. Bezm-i Aş-ı Sultanî/ Bezm-i Şâdî

Meclisler daha önce de bahsettiğimiz gibi gece başlıyor ve sabahlara kadar devam ediyordu. İşte bu şekilde düzenlenen meclislere “bezm-i sultanî” denilmekteydi.¹⁸⁰ Şairler eğlence meclisi olarak değerlendirdikleri bu meclislerle ilgili düşüncelerini şiirlerine aktarmışlardır.

¹⁷⁹ Halil İnalçık a.g.e., s. 121.

¹⁸⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz., Rıdvan Canım, *Türk Edebiyatında Sâkînâmeler ve İşretnâme*, Akçağ Yay. Ankara, 1998. s. 14.

O dem birine su'al eyledüm didüm cānā

Nedür bu zezeme-i bezm-i 'ayş-ı sulţānī (Yahyâ Bey, mus. 6/1/6)

O zaman birine sordum dedim ki "ey can, sultanın sabaha kadar süren eğlence meclisinin nağmeleri nedir?"

Bezm-i şādīde sürer el yüze şükr idüp mekes

'Andelībūñ yiri miñnet hāri tütünüñ kafes (Hayretî, m. 6/IV/2)

Sevinç meclisinde sinek, "Bülbülün yeri miñnet diken, papağanınki kafes diye" elini yüzüne sürerek şükür etmektedir.

Bezm-i şādīde içersin yādlarla sen müdām

Hayretî kalur ıraklardan baķub hayrān aña (Hayretî, g. 11/5)

Sen sevinç meclisinde yabancılarla şarap içersin. Hayretî (ise) uzaklardan bakıp ona hayran kalır.

2.1.5.3. Bezm-i Hâs/ Meclis-i Hâs

Padişahın tertiplediği ve ser-halka olarak bulunduğu meclislere "Meclis-i hâs" denilmektedir. Mustafa Âlî bu meclisi şöyle tarif etmektedir: "*Saraylarda halvet-i hâs veya meclis-i hâs, harem gibi, davetlilerin izinsiz giremeyeceği özel bir yerdir. Meclis-i işret, halvet-i hâs sayılır. Toplantıya kimlerin davet edileceğini enderun ağalarından görevli mîr-i meclis tayin eder.*"¹⁸¹ Doğal olarak bu meclisler her hangi bir yerde değil sarayların ya da denize nazır köşklerin son derece güzel bahçelerinde yapılmaktaydı. Padişahın bulunduğu bir mecliste de eksiklikten söz etmek olanaksızdır. Şairlerden bazıları şiirlerinde "meclis-i hâs"ı dünyevî değil de manevî bir ortam olarak düşünmüşlerdir. Bu vesile ile içilen şarabın dünya şarabı olmadığını anlatmışlardır. Bazı şairler ise "meclis-i hâs"ı sevgilileri ile yalnız kalabilecekleri (çünkü; davetsiz olan gelemes) yerler olarak hayal etmişlerdir. Her iki görüşe rağmen şairlerin ve nedimlerin "meclis-i hâs"a katıldıklarını bilmekteyiz. Bu bilgi şairlerin meclislerin durumunu ilk elden yazma imkanına sahip olduklarını bize anlatmaktadır.

¹⁸¹ Halil İnalçık, a.g.e., s. 180.

Biz bir meyüñ harâbıyız ol bezm-i hâşda
Dünyâ şarâbı ayağa düşmüş denî geçer (Hayâlî Bey, g. 46/2)

Biz o özel mecliste, öyle bir şarabın sarhoşu (olduk ki) dünya şarabı; (o mecliste) kıymetini yitirmiş, aşağılık bir nesne olarak anılır.

Bezm-i hâş et her gece yârân-ı rüşen-şab‘ ile
Ey Hayâlî göklere ergür Şüreyyâ meşrebin (Hayâlî Bey, g. 14/5)

Ey Hayâlî, her gece parlak yaratılışlı dostlarla özel meclis düzenle, süreyya meşrebini göklere ulaştır.

Şoḥbet-i hâs idelüm yol bulmasun anda raḫîb
Bir şürâhî bir kadeḫ bir ben olayın bir sen ol (Muhibbî, g. 1720/3)

(Ey sevgili seninle) özel sohbet edelim, rakip oraya ulaşamasın. Bir sürâhi bir kadeh bir ben olayım bir sen (de) ol.

Şoḥbet-i hâş idesin ‘âmîler ile sen müdâm
Ben belâ esrârın iftâr eyleyem ḫayrân olam (Hayrefî, g. 329/3)

Sen devamlı aşağı tabakadan olanlarla özel sohbet düzenlersin. Ben bela esrarınla iftar edip hayran olayım.

2.1.5.4. Bezm-i Mey/ Meclis-i Mey

Bezm-i mey, şarap meclisi anlamına gelmektedir. Buraya gelenlerin amacı şarap içip eğlenmektir. Çok gösterişli meclisler değildir. Sıradan insanların düzenlediği meclislerdir. ‘Aş ü nûş meclisleri olarak da adlandırılmaktadır. Aşağıdaki beyitlerde, şarap meclisinde yabancı olarak hayal edilen aklın bulunamayacağı ve ney sesi ile eğlenileceği anlatılmaktadır.

İdeyin ‘ışk içinde nâleleri
Bezm-i meyde virür şafâ neyler (Zâtî, g. 481/2)

Aşk içinde feryatlar edeyim. (Zira) şarap meclisinde neyler neşe verir.

Hün-ı dil nûş itseñüz ‘aql ile olmañ âşinâ
Meclis-i meyden sürüñ vaḫşet veren bigâneysi (Hayâlî Bey, g. 88/2)

Gönül kanı içerseniz, akıl ile samimi olmayın. Şarap meclisinde huzursuzluk veren yabancıyı(aklı) uzaklaştırın.

2.1.6. MECLİSİ OLUŞTURAN UNSURLAR

Meclisi oluşturan unsurlar başlığı altında mecliste bulunan ya da bulunması gereken kavramlardan bahsedilecektir. Sâkî, ayrı bir bölümde inceleneceği için meclisi oluşturan unsurlar başlığı altına alınmamıştır. Ayrıca kurulan meclislerin, meyhâne ile benzer özelliklere sahip olması sebebiyle; meyhâne de yer alan bazı kavramlar meclis başlığı altında işlenecek ve meyhâne bölümünde tekrar edilmeyecektir. Meclisi oluşturan unsurlar bölümünü oluşturan alt başlıklar alfabetik olarak sıralanmıştır.

2.1.6.1. Âteş-bâz/ Şişe-bâz/ Hokka-bâz

Âteş-bâz; ateşle oynayan, şişe-bâz; şişelerle oynayan, hokka-bâz; hokkalarla oynayan anlamlarına gelmektedir. Meclislerde ve çeşitli eğlencelerde(düğün, sünnet vb.) katılanları eğlendirmek için gösteriler yapılmaktaydı. Bu eğlence unsurlarından en revaçta olanlar âteş-bâzlar, şişe-bâzlar ve hokka-bâzlardı.

Gitmesün sâğar elden ey Bâkî
San‘at-ı şişe-bâza başlayalım (Bâkî, g. 340/5)

Ey Bâkî, kadeh elden gitmesin (diye) şişe çevirme sanatına başlayalım.

Bir perî-peyker güzel şüh-ı cihândur kâse-bâz
Niçe sûretten görünür dil-sitândur kâse-bâz (Nev ‘î, g. 168/1)

Kâsebâz, bir peri yüzlü ve dünya güzelidir. O gönül alan kâsebâz bir çok surette görünür.

Oldı şahn-ı bâğda peydâ gül-efşânlar yine
Hâşılı döndü çemen bezminde âteş-bâze gül (Bâkî, g. 302/2)

Bağın ortasında gül saçanlar yine ortaya çıktı. Sonuçta gül, çimen meclisinde ateşbâza döndü.

2.1.6.2. Çeng

Çeng, “Türk Mûsikîsi’de vaktiyle kullanılmış, bugün terkedilmiş bir saz. Harpe’in (arp) ilkel şeklidir.”¹⁸² Çeng, meclislerde ve eğlencelerde en çok bahsi

¹⁸² Yılmaz Öztuna, *Türk Musikîsi Akademik Türk San‘at Mûsikîsi’nin Ansiklopedik Sözlüğü*, Orient Yay. Ankara, 2006. s. 206.

geçen çalgılardan birisidir. Türk, Arap ve İran meclislerinin vazgeçilmez çalgısıdır. Şiirlerimizde neredeyse meclis kelimesinin geçtiği her beyitte çeng mevcuttur. Çeng, şiirlerimizde şekli itibariyle yeni aya benzetile gelmiştir. Çengin çıkardığı hüznü ses şairler tarafından nâleye ve aha benzetilmiştir.

Yaraşur ey bedr-i enver bezm-i şâh-ı hüsünüfe
Mihr def-zen zöhre çengî mâh-ı nev olursa çeng (Zâtî, g. 680/2)

Ey dolunay (gibi) parlak (güzel), senin güzellik şahının meclisine; güneş; def çalan, zühre; çengi, hilal; çeng olsa layıktır.

Bezm-i meyde çalınan çün çeng idi
Nâle vü âhum aña âheng idi (Figanî, g. 105/1)

Şarap meclisinde çalınan çengti. Ahum ve inleyişim ona ahenk idi.

2.1.6.3. Çengi

Çengi, “Oyuncu kadın. Köçekler daima erkek ve erkek çocuğu olduğu halde, çengiler kadın, genç kız veya kız çocuktur.”¹⁸³ Çengilik daha çok çingeneler tarafından icra edilen bir meslektir. Çingenelerin hırsızlığa meyilli oldukları ve meclislerde çengilik yaparken kendinden geçen sarhoşları soydukları bilinmektedir. Şairler de bu hırsızlık eğilimini şiirlerinde işlemişlerdir. Gökyüzündeki seyyarelerden Zühre, şairler tarafından çengi olarak hayal edilmiştir.

Mey-hâne-i ‘ışık içre yine tolu kaldurdum
Bir çengî güzel sevdüm ser-mâyeyi çaldurdum (Zâtî, g. 979/1)

Aşk meyhanesinin içinde yine (şarap) dolu (kadeh) kaldırdım. Bir çengi güzel sevdim elimde olan parayı çaldırdım.

Meclis-i ‘aşkuında çengî Zühre deffâf âfitâb
N’eylesün rakş itmesün mi zerre-i nâçizler (Bâkî, g. 86/4)

(Senin) aşk meclisinde; zühre çengi, güneş def çalan (olduğundan) değersiz zerreler dans etmesin de ne yapsın.

¹⁸³ Yılmaz Öztuna, a.g.e., s.207.

2.1.6.4. Def

Def, halk arasında tef olarak bildiğimiz büyük ince zilli yuvarlak ve küçük müzik aletidir. Meclislerde usul başlarını hanendelere hatırlatmak için kullanılmaktaydı.¹⁸⁴ Şairler “def”i aya, ayın etrafındaki yıldızları da defin kenarındaki zillere benzterek güzel hayaller kurmuşlardır.

Dōst cān naḳdini çaldurduğımı aḳdı meger
Kulağum çekilüben kızdı yüzüm niteki def (Zâtî, g. 631/2)

Meğerse dost can paramı çaldırduğımı anladı. (Bu sebeple) kulağım çekildi ve yüzüm def gibi kızardı.

Bir mâhdur ki çevresin almış sitâreler
Bezm-i şarāba gice ‘aceb şevḳ virdi def (Bâkî, g. 228/5)

Def, çevresini yıldızların sardığı bir aydır (bu haliyle) dün gece şarap meclisini hayli eğlendirdi.

2.1.6.5. Deffâf/ Def-zen

Deffâf, “Arapça’da def çalan san’atkâr, hânende ve oyuncu”, def-zen ise Farsça’da “Def çalan san’atkâr, hânende”¹⁸⁵ anlamlarına gelmektedir. Meclislerdeki fasılların olmazsa olmazıdır. Şairler güneşi, deffâf olarak hayal etmişlerdir. Def, biraz büyükçe olduğundan elde tutulduğunda yüzün bir kısmını örtmektedir. Şairler bu gözlemi şiirlerinde güneşin yüzünü saklaması olarak hayal etmişlerdir.

Bu çarḥ-ı çenberîde tutup devr uşûlini
Deffâf-ı mihr kılmış idi çihresin nihân (Bâkî, k. 1/5)

Yuvarlak olan bu gökyüzünde def çalan güneş, devr usulünü tutup yüzünü saklamıştı.

Meclis-i ‘aşḳuḳnda çengî Zühre deffâf âfitâb
N’eylesün raḳş itmesün mi zerre-i nâçîzler (Bâkî, g. 86/4)

(Senin) aşk meclisinde; zühre çengi, güneş def çalan (olduğu için) değersiz zerreler dans etmesinde ne yapsın.

¹⁸⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Yılmaz Öztuna, a.g.e.

¹⁸⁵ Yılmaz Öztuna, a.g.e., s. 220.

2.1.6.6. Dilber/ Cānan

Dilber; gönül alan, sevgili, canan anlamlarına gelmektedir. Şairler için meclisin kurulma nedeni sevgili ve şaraptır.

Aķar Şu gibi geldi bezme cānān
Ėubār-ı ĖuŐadan itdi dili pāk (Zātî, g. 748/4)

Sevgili meclise akarsu gibi geldi ve gönlü sıkıntuların tozundan temizledi.

Zöhre-vü-hörşid ey meh bezm-i Őāh-ı ĥüsnüñe
Biri çengî biri def-zen iki ĥasnā cāriye (Zātî, g. 1442/2)

Ey ay gibi güzel sevgili, senin güzellik meclisinde Zühre ve güneş, biri çengi diğeri defzen olan iki güzel cariyedir.

2.1.6.7. Ergānun

Günümüzde org olarak bildiğımız ve “*En büyük ve mükemmel mûsikî aleti. Çeşitli yaylı ve nefesli sazların seslerini veren binlerce borudan müteşekkildir.*”¹⁸⁶ şeklinde tanımlanan ergānun genellikle kiliselerde kullanılmış bir müzik aletidir. Osmanlı döneminde birçok kilise olduğundan halkın org sesine yabancı olmadığı söylenebilir. Şairler dünyayı kiliseye benzettikleri için ergānun da şiirde kendine yer bulmuştur. Ayrıca org çıkardığı yüksek ses sebebiyle şairlerin ahına benzetilmiştir.

Őanemler yādına deyr-i cihānda ahum u eşküm
Nevā-yi ergānünîdür Őarāb-ı ergavānidür (Hayâlî Bey, g. 128/4)

Dünya kilisesindeki putları hatırlarken ahım; orgun sesi, göz yaşım; erguvan renkli şarap olmuştur.

Bezm-i ĥam içre nālerüñ nāyı pest idüp
Ėasdı Muĥibbî Şimdi hemān ergānünadur (Muhibbî, g. 647/5)

Muhibbî, gam meclisinde inleyişlerin, neyin sesini bastırdı. Şimdi de amacı orgun sesini alt etmektir.

¹⁸⁶ Yılmaz Öztuna, a.g.e., II. C. s. 157.

2.1.6.8. Gazel-hân

Gazel-hân, “*gazel okuyan, gazel formundaki şiiri taksim eden hânende.*”¹⁸⁷ anlamına gelmektedir. Meclislerde şiirin ve musikinin önemli bir yeri vardır. Meclislerde sesi güzel olan hanendeler gazel okurlardı. Tabi ki bu okuyuş şiirsel değil musikî formunda olmaktadır. Şairler, meclislerin düzenlendiği gül bahçesinde yaşayan bülbülü gazel-hân olarak düşünmüşlerdir.

Okusun vaşf-ı ruḥ-ı yâr ile Bâkî şî‘rin
Bülbül-i gül-şeni meclisde gazel-h^wân idelüm (Bâkî, g. 323/5)

Bâkî, şiirini sevgilinin yanağının tasviri ile okusun. Gül bahçesinin bülbülünü, mecliste gazelhan yapalım.

Sözü çün istimâ‘ etdüm o rind-i pāk-meşrebden
Bu şî‘ri okuyub oldum bu bezmüñ bir gazel-hânı(Hayâlî Bey, k.17/44)

Sözü, o temiz yaratılışlı rintten dinlediğim için, bu şiiri okuyup bu meclisin bir gazelhâmı oldum.

2.1.6.9. Gûyende

Gûyende, sözlükte “*Söyleyen, hânende. Farsça’da Arapça “kavvâl”in karşılığıdır.*”¹⁸⁸ anlamına gelmektedir. Gûyendesiz meclis olmazdı.

Vişâlüñ meclisinde Ḥayretî-vâr
Gazeller okısam gûyende olsam (Hayretî, g. 281/5)

Kavuşma meclisinde Hayretî gibi gazeller okusam, şarkı söyleyen olsam.

2.1.6.10. Hânende

Hânende, “*Okuyucu. Türk Musikîsi’nde kadın veya erkek okuyucuya son zamanlara kadar verilen ad.*”¹⁸⁹ anlamına gelmektedir. Hânende şiirlerde gûyendeye oranla daha fazla kullanılmıştır.

Hânende-i hezâr ile ‘işret ider müdâm
Buldı meger bahâr diyârında mâl gül (Zâtî, g. 836/7)

¹⁸⁷ Yılmaz Öztuna, a.g.e., s. 305.

¹⁸⁸ Yılmaz Öztuna, a.g.e., s. 315.

¹⁸⁹ Yılmaz Öztuna, a.g.e., s. 331.

Gül; şarkıcı bülbül ile devamlı eğlence düzenler, meğer bahar ülkesinde para buldu.

Bu meclisde gelüb hânendelik idenlerüñ Zâtî
Şadāsı geh hüseyini geh hişār ü geh hucest olsa (Zâtî, g. 1409/5)

Zâtî, bu meclise gelip hanendelik edenlerin sesi, bazen hüseyini bazen hisar bazen hucest olsa.

2.1.6.11. İç Oğlanı

Mecliste misafirlere hizmetle görevli olan gençlere verilen isimdir. Aşağıdaki beyitten sarı renkli şapkalar takarak mecliste hizmet ettikleri anlatılmaktadır.

Meger ki bedr-i kamer mîr-i meclis oldı aña
Nücüm üskûf-i zerle birer iç oğlanı (Yahyâ Bey, mus. 6/1/5)

Dolunay (sevgilinin meclisinde) meclis emiri olduysa; yıldızlar altın üsküfle birer iç oğlanı olmuştur.

2.1.6.12. Kanun

Kanun, sözlükte “*Türk Mûsikîsi’nde bir telli mızrablı çalgı.*”¹⁹⁰ olarak anlatılmaktadır. Şairler şiirlerinde müzik aleti olan kanun ile yasa anlamına gelen kanunu söz oyunları yapacak şekilde kullanmışlardır.

Leb-i la‘lini emmek mey gibi kânûn idi ammâ
Anı def‘ eylediler şer‘ ile kânûn ise gitti (Bâkî, g. 544/2)

Saf dudağını şarap gibi emmek kural idi ama onu şeriat ile def ettiler kanun ise gitti.

Yaşum bâde olaldan bezm-i gâmda
Dil inler derd ile kânûna beñzer (Muhibbî, g. 425/2)

Gözyaşım, keder meclisinde içki olduğundan beri, gönül dert ile inleyerek kanuna benzemiştir.

---

¹⁹⁰ Yılmaz Öztuna, a.g.e., s. 430.

2.1.6.13. Kemeñçe

Kemeñçe, sözlükte “*Farsça “kemân-çe = küçük keman” Türk Müsíkisi’nde bir yaylı saz.*”¹⁹¹ olarak tanımlanmaktadır. Taramalarımız sırasında yalnızca Muhibbî gazelleri arasında bulabildiğimiz bir saz çeşididir.

Göz yaşı târ eyleyüben nâleler itdüm
Bezm-i eleme olalı bu sîne kemence (Muhibbî, g. 2408/3)

Bu göğüs üzüntü meclisine kemeñçe olalı; gözyaşını iplik eyleyip saz teli yaparak inledim.

2.1.6.14. Kopuz

Kopuz sözlükte, “*Türkler’in en az 15 asırdan beri kullandıkları ünlü mızrablı çalgı.*”¹⁹² şeklinde tanımlanmıştır. Kopuz da meclisteki musiki unsurlarından biri olarak gözümüze çarpmaktadır.

Meclisde yâra karşı göğüs gemesün kopuz
Bi’llâhi mutrib al şunu bir güşmâle çek (Helâkî, g. 87/3)

Kopuz, mecliste sevgiliye karşı hava atmasın. Çalgıcı şunu al da yola getir (akort et.)

2.1.6.15. Köçek

Köçek sözlükte, “*Köçekçe (adı verilen müzik çeşidi) ile raks eden san’atkâr.*”¹⁹³ olarak tanımlanmaktadır. Meclislerde köçekler de bulunmaktaydı.

Bir günini biñ eylesün Allâhū Te‘âlâ
Pür-zevk-u-şafâ cümle büzürg-ü-şamu küçek (Zâtî, g. 777/3)

Yüce Allah; neşe ve keyif dolu bütün reis ve köçeklerin bir gününü bin gün etsin(uzun ömür versin)

2.1.6.16. Meze/ Nukl/ Nevâle

Meze, içki sofrasında bulunan ve içki içerken yenilen hafif yemek çeşitleridir. Mezeler meclisi düzenleyenler tarafından hazır edilirdi. Mezeler içilen içkinin cinsine göre farklılık göstermekle birlikte klasik edebiyatımızda şiire yansıyan

¹⁹¹ Yılmaz Öztuna, a.g.e., s. 449.

¹⁹² Yılmaz Öztuna, a.g.e., s. 457.

¹⁹³ Yılmaz Öztuna, a.g.e., s. 467.

başlıca mezeler aşağıda sıralanmıştır. Şairler, yıldızları küçük görünmeleri sebebiyle mezeye benzetmişlerdir.

Bākıyā ‘işrettedür ‘aşkıyla yāruñ kâ’ināt
Nuql encüm mey şafāk sākī felek sāğar hilāl (Bākî, g. 293/5)

Ey Bākî, kâinat, sevgilinin aşkıyla eğlencededir. (Orada) yıldızlar; meze, şafak; şarap, felek; sākî, hilal; kadeh (olmuştur.)

2.1.6.16.1. Badem

Klasik şiirimizde adı geçen meze türlerinden biri bademdir.

Bādām u şeker dilleri aşüfte kııurdu
Şan her birisi çeşm ü leb-i dilber-i ra’nā (Nev ‘î, k. 3/14)

Badem ve şeker gönülleri çılgın hale getirir, sanki her biri göz ve sevgilinin dudağıdır.

2.1.6.16.2. Biryân/ Ciğer Kebabı

Klasik edebiyatımızda en çok konu edilen meze biryan ve ciğer kebabıdır. Âşığın gönlü devamlı acı çektiği, kan ağladığı için kebab olarak hayal edilmiştir. Âşık bu sebeple en değerli varlığı olan gönlünü hiç çekinmeden sevgiliye kebab olarak ikram eder. Biryân kebabı tava, tepsi gibi kaplarda susuz veya az suyla pişirildikten sonra etin kızartılması ile yapılır. Ciğer kebabı ise mangal ateşinde ağır ağır pişirilerek yapılır.

Suhte gönlümüzi cānib-i cānāna ilet
Ey şabā ol gözi mestāneye biryān ile git (Zâtî, g. 76/3)

Ey sabah rüzgarı, yanmış gönlümüzü sevgiliden tarafa ulaştır. Sarhoş bakışlı (sevgiliye) biryan kebabı ile git.

2.1.6.16.3. Bûse

Âşık için mecliste tadılabilecek en lezzetli meze tabi ki sevgilinin dudağından alınacak öpücüktür. Zâtî, aşağıdaki beyitte sevgilinin öpücüğü olmazsa, şarabın gözüne çok değersiz, az görüneceğini söylemektedir.

Büse-i lâ'lüñ eger nuql olmaz ise 'âşıka
Baħr olursa gelmez ey sâķī şarābuñ 'aynına (Zâtî, g. 1463/7)

Ey sâķî, eğer âşığa yakuta benzeyen dudağın meze olmazsa, şarabın, deniz (kadar) olsa da (âşığın) gözüne azacık gelir.

2.1.6.16.4. Elma

Şairler şarapla birlikte yenilebilecek meyveleri sayarken elmadan da bahsederler. Şairler elmanın şarabın yanında güzel bir meze olduğunu söylemektedir.

Leblerüñ emdükce meyl eyler gönül ğabğaba
Sīb hūb olur meze dirler mey-i nāb üstüne (Muhibbî, g. 2425/4)

Bu gönlüm dudaklarını emdikçe çeneye yönelir. "Saf şarap üstüne elma güzel meze olur" derler.

2.1.6.16.5. Encüm

Meclislerin açık havalarda ve geceleri düzenlendiği düşünülürse şairlerin çalgıcı ve meze olarak gökyüzünde yer alan cisimleri seçmesine şaşırılmaz. Yıldızlar ufak görüldüğünden dolayı fındık, leblebi gibi kuruyemiş olarak düşünülmüş şairlerin gözünde meze halini almıştır.

Sürh-püş-ı lālüñ ey Zātî emeydüm ol mehüñ
Encümin nuqlin emince şems kâhiler gibi (Zâtî, g. 1537/4)

Ey Zâtî, ben de güneşin, yıldız mezesini kuru poğaçaya emmesi gibi o ay (gibi sevgilinin) kırmızı örtülü yakutunu emseydim.

2.1.6.16.6. Engûr

Engûr, üzüm anlamına gelmektedir. Üzüm de meclislerde yer alan mezelerden biriydi.

Ya hōd felek ķodı pīrūze kāseler içre
Şerāre şekli ile niçe hūşe-i engūr (Yahyâ Bey, mus. 6/5)

Ya da felek firuze kaseler içine kıvılcım şeklinde bir hayli üzüm salkımı koydu.

2.1.6.16.7. Fındık

Meclislerde bulunan başka bir kuruyemiş de fındıktır. Fındıklar görünüşleri sebebiyle yıldızlara benzetilmiştir.

Funduklar olup giceler eṭfāle kevākib
Meclisde gümüş sini idi māh-ı şeb-ārā (Nev 'î, k. 3/12)

Geceleri mecliste fındıklar çocuklar için yıldız, geceyi süsleyen ay ise gümüş sini olmuştur.

2.1.6.16.8. Nar

Nar, meclislerde bulunan meyvelerden bir tanesidir. Şairler nar tanelerini ahlardan çıkan kıvılcımlar gibi hayal etmişlerdir.

Bezm-i belāda iki kızıl sīb gözlerüm
Āhum odı şirāreleri nār dānesi (Zâtî, g.1609/2)

Bela meclisinde gözlerim iki kızıl elma, ahımın ateşinin kıvılcımları (ise) nar taneleridir.

Bezm-i ğamda kanlu yaşum mey-dürür nuql aña kim
Āteş-i āhum şirārı dāne dāne nārdur (Hayâlî Bey, g. 93/4)

Gam meclisinde kanlı göz yaşım şarap olmuş, ah ateşimin kıvılcımları ona tane tane nar (olarak) meze olmuştur.

Bezm- ğamda kanlu yaşum meydür aña nuql için
Āteş-i āhum şerārın dāne-i nār itdiler (Muhibbî, g. 589/4)

Gam meclisinde ona kanlı göz yaşımı şarap, ahımın ateşinin kıvılcımlarını meze için nar tanesi yaptım.

2.1.6.16.9. Şeftali

Mecliste şeftalinin de meze olarak bulunduğu aşağıdaki beyitten anlaşılmaktadır.

Bezm-i belāda Nev'îye şeftālūlar şunar
Seng-i cefālaruñla gelen merḥabālaruñ (Nev 'î, g. 259/5)

Bela meclisinde cefa taşlarıyla birlikte gelen merhabaların (kadehlerin), Nev'î'ye şeftaliler sunar.

2.1.6.16.10. Şeker

Şeker eskiden bugün olduğu kadar ucuz ve bol değildi. On altıncı yüzyılda bal şekerden daha ucuzdu.¹⁹⁴ Bu şartlar düşünüldüğünde şeker iyi bir meze idi ve şekerli leblebi gibi şarabın acı tadını azaltmaktaydı.

Meclisde ki ola şekker-i būsūñ nevālemüz

Ḳandīl-i 'Arş olursa yiridür piyālemüz (Zâtî, g. 547/1)

Eğer öpücük şekeri mecliste mezemiz olursa, kadehimizin arş kandili (güneş) olması uygun olur.

Büse-i lā'lūñ şarābın yine kim nūş eylemiş

Kime nuḳl olmuş 'aceb lā'l-i şeker-bāruñ senūñ (Zâtî, g. 675/3)

Yakuta benzeyen dudağının şarabını yine kim içmiş. Acaba senin şeker saçan yakutun kime meze olmuş.

2.1.6.16.11. Şekerli Leblebi

Şekerli leblebi günümüzde de sevilerek yenmekte olan bir kuruyemiştir. Şarabın acı tadını bastırmak için şarap içenlerin kullandığı bir mezedir.

Ḳande görsem lebi teb-hālelerini şorarın

Dir bular bezm-i cemālümde şeker leblebidür (Zâtî, g. 398/4)

Dudağını nerede görsemuçuklarını sorarım. O da "Bunlar yüzümün meclisinde şekerli leblebidir" der.

Cür'a-i cāmuñ Muḫibbî içdi ḳo öpsūñ lebūñ

Nuḳl için mey-h^wora lāzımdur şekerlü leblebi (Muḫibbî, g. 2697/5)

Muḫibbî kadehinin yudumunu içti, bırak dudağını öpsün. Sarhoşa meze için şekerli leblebi gereklidir.

¹⁹⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Metin And, **16. Yüzyılda İstanbul/ Kent-Saray-Günlük Yaşam**, YKY Yay., İstanbul 2009.

2.1.6.16.12. Ta‘ne-i Ağyâr

Ta‘ne; sövme, zemm, iftira anlamlarına gelmektedir. Şairler meclislerde rakiplerin laf atmalarını, laf sokuşturmalarını meze olarak düşünmüşlerdir.

Oldu mezemiz ta‘ne-i ağyâr Hayâlî
Şol bezm-i şafâ cāmın içen mestlerüz biz (Hayâlî Bey, g. 23/5)

Hayâlî, mezemiz rakibin çekiştirmesi oldu. Biz, işte böyle bir meclisin kadehini içen sarhoşlarız.

2.1.6.17. Mîr-i Meclis/Emîr-i Meclis

Padişahların düzenlediği ve “meclis-i hâs” denilen özel meclisleri düzenleyen “Emîr-i meclis” adı verilen görevliler mevcuttu. Emîr-i meclis enderun ağalarından biriydi. Bu meclisleri hazırlamak ve davet edilecek kişileri çağırmakla görevliyidiler.¹⁹⁵ Meclislerdeki her şeyden sorumluydular. Bu kelime aynı zamanda hükümdar anlamına gelen emîr kelimesi ile de tevriyeli olarak kullanılmıştır.

Elümde sāğar-ı ‘işret emîr-i meclis idüm
Zamâne olmasa devr-i edānî vü erzāl (Bâkî, k. 20/40)

Zaman, aşağılık ve rezillik devri olmasaydı. Elimdeki eğlence kadehiyle meclisin emiri olurdu.

Cür‘a-veş ayakda kodı sākî-i devrân beni
Dest-gîr ol ey emîr-i meclis-i devr-i zamân (Bâkî, k. 22/27)

Ey zamanın devrettiği meclisin emiri; yardımcı ol. Çünkü; felek sākîsi beni yudum gibi kadehte bıraktı.

Bir bezme mîr-i meclis olupdur gönül k’aña
Baħr-i muħiṭ cür‘a vü gerdün piyâledür (Bâkî, g. 84/6)

Gönül, feleğin; kadeh, okyanusun; yudum olduğu bir meclise meclis emiri oldu.

¹⁹⁵ Halil İnalçık, a.g.e.

2.1.6.18. Muğbeçe

Muğbeçe sözlükte, “*Mecûsî çocuğu, meyhaneci çırağı*”¹⁹⁶ anlamlarına gelmektedir. Mecliste ya da meyhanelerde hizmetle görevli genç çocuklara verilen addır. Özel giyim eşyaları mevcuttur.

Bir muğ-beçeyi gördüm dilberliği çağında

Tâc-ı zeri başında halhali ayağında (Hayâlî Bey, g. 90/1)

Bir meyhaneci çırağını güzellik zamanında başında sarı renkli şapkası ayağında halhali ile gördüm.

Şunup bir bāde ‘aqlum bāda virdi

Yine bir muğbeçe aşlı Firengi (Muhibbî, g. 2754/4)

Yine aslı yabancı bir meyhaneci çırağı bir kadeh şarap sunup aklımı rüzgara verdi.

2.1.6.19. Mutrib

Mutrib sözlükte “*Saz, sâzende ve hânende topluluğu, klasik şiirde bu manasıyla çok geçer. Arab Mûsikîsi ’nde hânende, mugannî, erkek ses san’atkârı.*”¹⁹⁷ manasındadır. aşağıdaki beyitlerden de anlaşılacağı gibi mutrib meclislerde yer alan, güzel sesiyle şiir veya şarkı okuyan kimselerdir.

Vaşf-ı nâz-ı nâzenînümdür bu şi’rüm Bâkıyâ

Muṭrib-ı meclis ser-âgâz eylesün şehnâzdan (Bâkî, g. 364/5)

Ey Bâkî, bu şiirim benim nazlı sevgilimi tarif eder. Meclisin okuyucusu şehnaz makamından tekrar(bu şiiri okumaya) başlasın.

Ḳâmetüm şol çeng-i bezm-ârâ-yı miḥnetdür benüm

Muṭrib-i ‘ışkuñ didi ey cān elinden el-ğiyās (Yahyâ Bey, 36/3)

Benim boyum şu sıkıntı meclisini süsleyen çengdir. Aşkının çalgıcısı dedi ki “ey sevgili, elinden medet.”

2.1.6.20. Ney

Ney, Farsça kamaş anlamına gelmektedir. Klasik edebiyatımızda âşığın feryadı ile özdeşleşmiş ve o feryadı anlatmakla görevlendirilmiş bir çalgıdır. Ayrıca

¹⁹⁶ Ferit Devellioğlu, a.g.e., s. 663.

¹⁹⁷ Yılmaz Öztuna, a.g.e., II. C. s. 82.

tasavvuf müziğinde de önemli bir yere sahiptir. Neyin farklı çeşitleri mevcuttur¹⁹⁸. Aşağıda Fuzûlî'nin beytini almamızın sebebi, ney kavramı etrafında mazmunlanmış kavramların bir arada bulunmasıdır.

Ney-i bezm-i gamem ey āh ne bulsañ yile vir
Oda yanmış kuru cismümde hevādan ğayrı (Fuzûlî, g. 273/2)

Ey ah, gam meclisinin neyiyim. Ateşte yanmış kuru bedenimde havadan başka ne bulursan yele ver (mahvet).

2.1.6.21. Rakkâs

Rakkâs, “*Dans eden erkek san'atkâr.*”¹⁹⁹ demektir. Rakkaslar yaptığı danslarla meclise katılanları eğlendirirlerdi. Meclislerde ve meyhânelerde yapılan raks, dönüş şeklindeydi. Şairler özellikle feleği, döndüğü için rakkasa benzetmişlerdir.

Bezm-i cihānda şu'le-i āhumla āsumān
Raqqāşa döndi kim döne yalın bıçak ile (Figanî, g. 75/3)

Dünya meclisinde; gökyüzü, ahımın ateşiyle yalın bıçak dönen bir rakkasa döndü.

Felek hem ol gece bulmuş şafâ ki şōfi tek
Karar dutmayub olmuş bu bezmde raqqâş (Fuzûlî, g. 137/3)

Felek o gece sufi gibi keyiflenmiş (ve) (kendine) engel olamayıp bu mecliste rakkas olmuş.

2.1.6.22. Rebâb

Rebâb sözlükte; “*Çok yaygın telli ve yaylı saz*”²⁰⁰ olarak tanımlanmaktadır. Rebab sahip olduğu ses sebebiyle âşıkların inleyişini temsil etmiştir.

Çün metâ'-ı vuşlatuñ hicrānı yoğdur yā niçün
Sem'ler yanub kadehler ağlaşur iñler rebâb (Zâtî, g. 60/4)

Madem ki kavuşma malının kusuru (defosu) yoktur o zaman niçin mumlar yanar, kadehler ağlaşır ve rebab inler?

¹⁹⁸ Yılmaz Öztuna, a.g.e., II. C. s. 89.

¹⁹⁹ Yılmaz Öztuna, a.g.e., II. C. s. 209.

²⁰⁰ Yılmaz Öztuna, a.g.e., II. C. s. 220.

Rebābuñ eylediler hālını hārāb u yebāb

Qurıdı cām-ı tehī gibi fāşıkun kânı

(Yahyâ Bey, k. 6/3)

Rebabı harap ve bitap hale getirdiler. Fasığın kanı, boş kadeh gibi kurudu.

2.1.6.23. Sâz

Sâz sözlükte, “Mûsikî aleti, çalgı, 4 telli bir çeşit bağlama.”²⁰¹ olarak açıklanmıştır. Şairler sazın sarı rengi ile mecliste bulunan âşığın yüz rengi arasında benzerlik ilişkisi kurmuşlar ve şiirlerde bu ilişkiye yer vermişlerdir.

Dir görenler baña kıddüñ çeng-ü-beñzün saz imiş

Nây-i nâleñ gökde sâz-ı Zöhreye dem-sâz imiş (Zâtî, g. 585/1)

(Beni) görenler bana: “boyun çeng gibi ve yüzün saz (renginde) olmuş. Feryadının neyi gökyüzünde Zühre’nin sazına arkadaş olmuş” derler.

2.1.6.24. Sâzende

Sâzende, sâz çalan kişilere verilen addır. Mecliste sâz olduğuna göre sâzende de mevcuttur.

Bu gün feryādumuñ meclisde sūzı

Didi sâzendeye götür kōpuzı

(Zâtî, g. 1687/1)

Bu gün mecliste feryadımın ateşi “çalgıcıya, kopuzu ortadan kaldırdı” dedi.

2.1.6.25. Şem‘/ Çerâg

Şem‘; mum, çerâg; kandil anlamına gelmektedir. Gece meclislerinin vazgeçilmez unsurlarından biri mum ya da kandildir. Meclisin gece yapılabilmesinin iki alternatifini vardır. Birincisi mehtaplı gece, ikincisi mumlar ve kandillerle süslenmiş bir meclis.

Gece yanub yakıldığum göricek şem‘ meclisde

Dedi bencileyin miskîn başında od yanar ancak (Hayâlî Bey, g. 3/3)

Mecliste mum, benim mahzun bir şekilde şikâyette bulunduğunu görünce; “Benim gibi bir miskin ancak başında ateş yakar” dedi.

²⁰¹ Yılmaz Öztuna, a.g.e., II. C. s. 265.

Şem‘-veş bezmünde dursam bir ayağ üzre senüñ
Gāh yanup yakılup an ağlasam gāhi saña (Muhibbî, g. 51/2)

Meclisinde mum gibi bir ayak üzerinde durup; sana bazen mahzun bir şekilde şikayette bulunsam, bazen de büyük üzüntü içinde ağlasam.

2.1.6.26. Tanbûr

Tanbûr, sözlükte “*Klasik Türk Mûsikîsi'nin en mâruf çalgısı, mızrablı çalgıların atası.*”²⁰² şeklinde tanımlanmaktadır. Tanbur şairler tarafından sesi dolayısıyla âşıkların inlemesine teşbih edilmektedir.

İñlerem anbûr-veş bağrum delindi ney gibi
Bezm-i amda mesken oldu kûşe-i hicrân baña (Muhibbî, g. 27/2)

Tanbur gibi inlerim, bağrım ney gibi delindi; gam meclisinde ayrılık köşesi benim yerim oldu.

---

²⁰² Yılmaz Öztuna, a.g.e., II. C. s. 369.

2.1.7. MECLİSİN (BEZMİN) BENZETİLDİĞİ UNSURLAR

Çalışmamızın bu bölümünde meclisin benzetildiği unsurları sıralamaya ve kısaca açıklamaya çalıştık. Bunun sebebi; meclis denildiği vakit sadece içki meclisinin anlaşılmasını engellemektir. Bilindiği üzere klasik edebiyatımız yüzyıllardan beri süre gelen ve “hamriyyât” adı verilen edebî kültürden etkilenmiştir. Bu etkilenmenin neticesinde karşımıza gerçek şarap ve meclis kavramlarının yanı sıra, aynı kelime kadrosuyla oluşturulmuş alternatif bir anlam tabakası da çıkmaktadır. Bu sebeple meclise benzetilen ve meclise benzeyen unsurların kısaca açıklanmasının bahsedilen anlam karmaşasını engelleyeceği düşünülmüştür.

2.1.7.1. Bağ

Bağ, gül bahçesi gibi meclisin tertip edildiği yerlerden bir tanesidir. Şairler, meclisi “bağa”a benzetmişlerdir. Aşağıdaki beyitte Zâtî, meclisi çiçeklerle dolu bir bağa benzetmiştir.

Mest olub ol serv-ķāmet gözlerinden dökdi yaş
Bezmümüz bir bāğa döndi kim gül-i bādāmı var (Zâtî, g. 229/4)

O servi boylu sarhoş olup gözlerinden yaş döktü. (Bu vesileyle) meclisimiz badem gülü olan bir bağa döndü.

2.1.7.2. Dünya/ Felek/ Cihân/ Âlem

Klasik edebiyatımızda meclis, yoğun bir şekilde dünyaya benzetilmiştir. Genel olarak düşünüldüğünde mecliste yer alan hemen her şeyin dünya ya da felek içinde de bulunduğu söylenilebilir. Meclisi oluşturan unsurlar çeşitli yönleriyle dünyada ya da gökyüzünde olan cisimlere benzetilmiştir. Şem; yıldızlara, gûyende; bülbüle, def-zen; güneşe, çengi; Zühre’ye vb. Meclis ve dünya arasındaki bu benzerlik unsurları arasında şairler tarafından içselleştirilmiş ve sonuçta meclis; dünya, felek, cihân, âlem gibi unsurlara benzetilmiştir. Meclisin içinde hayat sürdüğümüz dünyaya benzetilmesi şairlerin beyitlerinde ikili anlam oluşturmalarına imkan sağlamış ve tasavvufî manaların şiire eklenmesini kolaylaştırmıştır. Meclisin feleğe benzetilmesinin sebebi, mecliste oluşturulan halka ve bu halkada kadehin “devr” etmesi, dönmesi sebebiyledir. Çünkü; felek boşlukta dönmekte/

devretmektedir. Aşağıdaki beyitlerde meclis; dünya, felek kavramlarına benzetilmiştir.

Kişiyi Hâk Ta‘âlâ itmesün eglencesüz şöfi

Mey-i nâb olmasa bezm-i cihânda gönlüm eğlenmez (Zâtî, g. 507/3)

Sufî, Allah insanı eğlencesiz(mutsuz) etmesin. Dünya meclisinde saf şarap olmazsa gönlüm oyalanmaz.

Nüş eylese bir ‘âşık tâ haşre dek ayılmaz

Bezm-i feleküñ bilmem câmında ne hâlet var (Bâkî, g. 171/3)

Felek meclisinin kadehinde nasıl bir keyfiyet var bilmem. Bir âşık (ondan) içse kıyamete kadar ayılmaz.

Çün getirirsin ayağı bezm-i dünyâdan gönül

İçdüğüñ câm-ı şarâbı âb-ı hayvân oldu tut (Muhîbbî, g. 184/4)

İçtiğin şarap kadehin hayat suyu olduğunu kabul et; gönül dünyâ meclisinden kadehi nasıl götürebilirsin.

Devr eyledük piyâle gibi bezm-i ‘âlemi

Bir şâf meşrebi bulmadık şâfâ ile (Figanî, g. 78/4)

Biz, kadeh gibi dünyâ meclisini devrettik. Temiz yaratılışlı birini gönül şenliği içinde bulamadık.

Mey-i lâ’lûñ şafâsın bulmadılar bezm-i ‘âlemde

Cihânı ayağı altına aldı câm-ı şahbâlar (Nev ‘î, g. 97/3)

Dünya meclisinde dudak şarabının keyfini bulamadılar. Şarap kadehleri dünyâyı ayak altına aldı.

2.1.7.3. Gülistân

Meclislerin düzenlendiği yerler içinde gül bahçesinin çok önemli bir yeri vardır. Gül bahçesinde meclis toplanıyorsa bahar gelmiş ve güller meclisi süslemiş demektir. Şairler meclisleri, içinde bulundurdıkları kavramlar sebebiyle gül bahçesine benzetmişlerdir. Hayâlî Bey, şarap meclisini, gül bahçesine, sâkîyi; orada bulunan bahçivana, kadehi; güle, sürahiyi; servi ağacına, bülbülü; bülbüle adındaki

küçük kadehe benzeterek meclislerin gül bahçesine benzetilme sebebini açıklamaktadır.

Bezm-i mey bir gülisitândur anda sâkî bāğ-bān
Cām-ı mey güldür şurāhî serv bülbül bülbüle (Hayâlî Bey, g. 69/4)

Şarap meclisi bir gül bahçesidir. Sâkî orada bahçıvan, şarap dolu kadeh; gül, sürahi; servi, bülbül; küçük kadehtir.

Bezm-i gülşende fūrüzân oldu şem‘i lālenüñ
Bāl ü per yağsa benefşe yaraşur pervâne-vār (Nev ‘î, k. 15/7)

Gül bahçesinin meclisinde lalenin mumu aydınlandı. Menekşe, pervane gibi kanadını yaksa uygun olur.

2.1.7.4. Hisar/ Burç

Hisar ya da burç; kale, sağlam yapı anlamlarına gelmektedir. Meclisler, yabancıların içeri giremeyeceği, nerede kurulduğunu davetlilerin bildiği ve bu sebeple eğlenmek, şarap içmek için güvenilir yerlerdir. Şairler hisarların da aynı özelliklere sahip olduğunu gözden kaçırmamışlar ve meclisi “hisar”a benzetmişlerdir. Şairlerin bahsettiği bu hisar taşlardan değil meclise katılanların bedenlerinden yapılmıştır.

Bu gece bürc-i bezmümüz bir mehüñ oldu menzili
Bedr-i münevver olımağ gün yüzünüñ muqābili (Zâtî, g. 1703/1)

Bu gece meclisimizin kalesi bir ay (gibi güzelin) uğrağı oldu. Mehtap, onun parlak yüzünün dengi olamaz.

Meclis-i mey ki bedenlerle hişār olmışdur
Şehr-i ‘işretdür anuñ āfet-i devrānı kadeh (Bâkî, g. 32/3)

Şarap meclisi, (oradaki) bedenlerle hisar (gibi) olmuş, eğlence şehridir. Onun sevgilisi ise kadehtir.

2.1.7.5. Ka‘be

Ka‘be bilindiği üzere Müslümanlar tarafından kutsal sayılan ve Allah’ın evi “beyt-ullah” olarak adlandırılan ilahî mekândır. Müslümanlar için Ka‘be çok önemlidir. Müslümanlar namaz kılarken günde beş vakit ona doğru yönelir. Ayrıca

Hac ibadeti yapılırken tavaf edilir. Hac döneminde Müslümanlar için bir toplanma yeri âdeta mahşerin provasıdır. Şairler, Ka'be'nin toplanma yeri olma özelliğini meclislerinde toplanma yeri olması özelliğiyle birleştirerek meclisi, Ka'be'ye benzetmişlerdir. Aşağıdaki beyit buna güzel bir örnektir. Yahyâ Bey meclisi içinde Hz. Muhammed'in sünnetlerinin yapıldığı kutsal bir makam gibi hayal etmiştir. Çünkü; meclis Ka'be'dir.

Bu bezmgāha n'ola Ka'be dirse ehl-i şafā

Bu bezm içinde olur sünnet-i Resūl icrā (Yahyâ Bey, mus. 6/2/8)

Gönül şenliği içinde olan insanlar bu eğlence yerine Ka'be derse ne olur? Bu meclis içinde peygamberin sünneti yerine getirilir.

2.1.7.6. Mahkeme

Aşağıdaki beyitte Fuzûlî, meclisi mahkemeye benzetmiştir. Şair beyitte mahkum ve ihzâr kelimelerini seçerek mahkemeye ait kavramları şiire sokmuştur. Mahkum; yapılan yargılama sonucu hüküm giyen kişi, ihzâr ise; hazır etmek, hazırlama ve mahkemeye gelmeyenleri cebren getirme müzekkeresi anlamlarına gelmektedir. Fuzûlî, beyitte feleğin mahkum olduğunu ve eğer sevgilinin kurduğu mecliste güneşe ihtiyaç olursa elindeki belgeyle, güneşi dahi (gerekirse zorla) getirtebileceğini söylemektedir. Bu durumda güneşin zorla getirileceği yer yani meclis, mahkemeye benzetilmektedir.

Felekdür eyle maḥkūmuñ ki ḥur-şīdi kıılır ḥāzır

Eger yarı gece bezmünde lâzım olsa ihzârı (Fuzûlî, k.18/27)

Felek, öyle bir mahkumundur ki; eğer senin gece yarısı yaptığın mecliste güneş gerekli olursa güneşi, oraya getirir.

2.1.8. MECLİSE (BEZME) BENZETİLEN UNSURLAR

2.1.8.1. ‘Aşk

Şairlerimiz aşkı, sevgiliyi sarhoş edici unsurlar taşıması sebebiyle meclise benzetmişlerdir. Mecliste sunulan şarap insanı sarhoş ettiği gibi sevgiliye duyulan aşk da insanı kendinden geçirir ve sarhoş eder. Şairler de aşkın sarhoş edici özelliğinden hareketle meclis ve aşk arasında benzerlik ilişkisi kurmuşlardır.

Yine biz bir sâkî-i bezm-i ğarāmuñ mestiyüz
Cām-ı la‘lin göricek geçdük şarāb-ı şāfdan (Zâtî, g. 1165/4)

Biz yine aşk meclisinin sâkîsinin sarhoşuyuz. Dudak kadehini görünce saf şaraptan vazgeçtik.

2.1.8.2. Ayrılık/ Fûrkat

Şairler ayrılığı meclise benzeterek soyut bir kavramı somut hale getirmiş ve şarap içmek için bir sebep olarak değerlendirmişlerdir.

Leb-â-leb cām-ı dil hûn olsa tñn mı bezm-i fûrkatde
Güzeller ‘aşkına nûş itmek için dōstgānîdür (Bâkî, g. 54/3)

Ayrılık meclisinde gönül kadehi, ağzına kadar kan dolu olsa ayıplanır mı? (Gönül) güzellerin aşkına içmek için büyük kadehtir.

2.1.8.3. Belâ

Klasik edebiyatımızda belâ, meclise benzetilmiştir. Âşık sıkıntı ve bela içindedir. Zaten şiirlerde dünyanın kendisi, şairler tarafından bela meclisi olarak anlatılmıştır. Aşağıdaki örnekler bela ve meclis ile ilgilidir.

Bezm-i belâda dōne dōne Nev‘iyâ saña
Acıdı yandı sâġar-ı şahbâ kebâb ile (Nev ‘î, g. 409/5)

Ey Nev‘î, bela meclisinde şarap kadehi ile kebab dōne dōne sana acıdı ve yandı.

Bükülsün çeng-veş kaddüm uyup kanûñ-ı ‘uşşâka
Alınşun ney gibi beñzüm belâ bezminde sâz olşun (Helâkî, g. 107/6)

Bela meclisinde boyum, âşıkların kanununa uyarak çeng gibi bükülsün, yüzüm ney gibi alınsın ve saz olsun.

2.1.8.4.Cemal

Sevgilinin yüzü sahip olduğu güzellik unsurları sebebiyle meclise benzetilmiştir. Aşağıdaki beyitte şair sevgilinin yüzünü meclise benzeterek onu süslemek için çiçek getirmektedir.

Bezm-i hüsninde kaçan zülfi gelür ‘arızına
Meclise ziynet için sümbül ü reyhân getirür (Muhibbî, g. 862/3)

(Sevgilinin) güzellik meclisinde, saçı yanağına geldiği zaman (sanki) meclise süs olması için sümbül ve reyhan getir(miş gibi olur).

2.1.8.5. Cennet

Cennet, şairler tarafından meclise benzetilmiştir. Meclis ile cennet arasında mekan benzerliği mevcuttur. Şöyle ki; cennet insanlar için, hiçbir eksiği olmadığına inanılan bir yerdir. Aynı yaklaşımı şairler meclisler için de kullanmışlardır. Padişahın düzenlediği “meclis-i hâs” eğlenceleri buna örnek olarak gösterilebilir. Aşağıdaki beyitlerde şairler meclisi, cennete benzetmiş ve cennetle ilgili diğer unsurları şiire konu etmişlerdir.

Bezmümüz cennet olur sâkî-i Kevşer sâkî
Her kaçan kim gele biñ nâz ile ol hür-şifat (Yahyâ Bey, 33/4)

O huri yüzlü ne zaman bin bir işve ile (meclisimize) gelse, meclisimiz cennet, Kevser sâkîsi, sâkîmiz olur.

Hür u gılmân ki dirler sâkî-i gül-çehredür
Mest olanlar beñzedürler cenneti meyhâneye (Muhibbî, g. 2330/2)

Sarhoş olanlar cenneti, meyhaneye benzettikleri (için) huri ve gülman “Gül yüzlü sâkî” olarak anlatılır.

2.1.8.6. Elest Meclisi

Klasik şiirimizin en önemli kaynaklarından biri dinî/ tasavvufî inanışlardır. Bu inanışlar arasında elest ya da ezel meclisinin kendine has bir yeri bulunmaktadır. İnanişâ göre Allah ruhları yarattığı zaman bir araya toplamış ve ruhlarla konuşmuştur. Bu konuşma ruhları ilahî anlamda sarhoş etmiştir. Şairler ezel meclisinde ruhların sarhoş olması ile meclislerde insanların sarhoş olması arasında

bağlantı kurarak benzetme yapmıştır. Dünyaya gelen ruhlarda da bu ilahî sarhoşluk mevcuttur. Bu sebeple ruhlar dünyada da sarhoşturlar.²⁰³ Şairler bu metaforu şiirlerinde tasavvufî anlamlar oluşturabilmek için kullanmışlardır.

Bîgâne gibi bakma bugün ey perî-şîfat
Bezm-i ezelde çünkü saña âşînâlaruz (Muhîbbî, g. 1117/4)

Ey peri gibi olan sevgili bu gün yabancı gibi bakma, çünkü biz ezel meclisinde sana tanıdık olanlardanız.

2.1.8.7. Encüm

Aşağıdaki beyitte Nev'î, yıldızların gökyüzünde beraber bulunmalarını mecliste bir araya gelmiş insanlar olarak hayal etmiş ve yıldızları meclise benzetmiştir. Beyitte zamanın/feleğin kötü gidişinden yıldızların tertip ettiği bu meclis dağılmış ve hilalin kadehi kırılmıştır. Şair gökyüzünde dağınık halde duran yıldızları dağılmış bir meclis olarak hayal etmiştir.

Bu devrũn inkisarın çekmemiş yok kimse 'âlemde
Tağılmış bezm-i encüm sâgarı mâh-ı nevũn fâtık (Nev 'î, g. 218/3)

Dünyada, zamanın bu kötü gidişinden (eziyet) çekmemiş kimse yoktur. Yıldızların meclisi dağılmış, hilalin kadehi kırılmıştır.

2.1.8.8. Fenâ

Şairler, yokluk kavramını somut hale getirerek meclise benzetmişlerdir. Beyitte yer alan yokluk dünyevî unsurlardan uzaklaşma olarak düşünülebilir. Çünkü; şair yokluk meclisinde ne elbiseyi ne de sarığı istemektedir.

Büriyâ-yı faqr ile besdür sifâl-i küy-i yâr
Maḥrem-i bezm-i fenâ tâc u kabayı n'eylesün (Nev 'î, g. 335/2)

Yokluk meclisinin üyesi, tacı ve kabayı ne yapsın. (Ona) fakirlik hasırı ile sevgilinin mahallesinin topraktan kadehi yeterlidir.

²⁰³ Muhammet Nur Doğan, **Eski Şiirin Bahçesinde**, Alternatif Yay. İstanbul, 2005.

2.1.8.9. Gam

Gam şairlerin meclise en sık benzettikleri kavramlardan biridir. Âşıkların toplanma mekânı gam meclisidir. Âşıklar gam meclisinde bir araya gelir ve devr usulüne göre gözyaşlarını şarap yapıp içerler.

Bezm-i ğamda eyledi evvel kadeh Mecnūni mest
Biz anuñ döne döne nūş eyledük peymānesin (Nev ‘î, g. 331/2)

Gam meclisinde ilk kadehi Mecnun içti. Biz döne döne onun kadehinden içtik.

Bezm-i ğam içre olmuş iken bāde göz yaşı
Bāğ-ı belāda dāğ-ı dil-i pür-melāl gül (Bâkî, g. 308/6)

Gam meclisi içinde şarap; göz yaşı, bela bağında gül; gam dolu gönlün yarası olmuş.

2.1.8.10. Gurur

Gurur insanda yarattığı duygusal etkiler ve sarhoşluk yaratma etkisi dolayısıyla hem şaraba hem de meclise benzetilmiştir. Aşağıdaki beyitte şair, gurur meclisini terk ettiğini dile getirmiştir. Gurur meclise benzetilmiş ve tortu ile kırık kadehten bahsedilerek alçak gönüllülük şiire konu edilmiştir.

Terk edüb bezm-i ğurūru olmuşuz ehl-i sūrūr
Dürd ile ālūde bir şınmış sifāli gözlerüz (Hayâlî Bey, g. 27/3)

Gurur meclisini terk edip neşe ehli olduk. Şarap tortusu ile karışmış, kırık bir çanağı bekleriz.

2.1.8.11. Hayat

Zâtî aşağıdaki beyitte “hayat”ı meclise benzetmiştir. Meclise katılanların amacı nasıl eğlenip mutlu olmak ve gününü gün etmekse yaşamak da bir yönüyle eğlence meclislerine benzer. İnsanların hayattan bekledikleri güzel, mutlu ve huzurlu bir zaman dilimidir. Ancak Zâtîye göre bu mümkün değildir. Çünkü; insan en mutlu olduğu anda vefasız felek tarafından hayat meclisinden uzaklaştırılır.

Bir yār ile şafā süre gör āhır ādemi
Bezm-i ħayātdan felek-i bī-vefā sürer (Zâtî, g. 303/4)

Bir sevgili ile mutluluk süregör, sonunda vefasız felek adamı hayat meclisinden uzaklaştırır.

2.1.8.12. Hayret

Yahyâ Bey, “hayret” kavramını kendinden geçirme özelliğini ön plana çıkararak meclise benzetmiştir. Aşağıdaki beyitte şair, sevgilinin ayrılık haberini duyduğu zaman hayret meclisinde yüreğinin rakkas, bağrının kebab olduğunu anlatmıştır. Beyitte yer alan kelimeler arasında “dönüş” kavramı dikkat çekmektedir. Şöyle ki; mecliste kadehler; devreder/ döner, rakkas; dönerek dans eder, kebab; döndürülerek pişirilir.

Fürkati yāruñ kulağuma çalınsa bir nefes

Bezm-i hayretde yürek rakqâş olur bağrum kebâb(Yahyâ Bey, g. 24/4)

Hayret meclisinde, sevgilinin ayrılığı bir an kulağuma söylense; kalbim rakkas, bağrım kebab olur.

2.1.8.13. Huzur

Huzur, meclislerde elde edilmeye çalışılan bir duygudur. Bu sebeple şairler tarafından meclise benzetilerek somut hale getirilmeye çalışılmıştır.

Mübârek ola bu sūr ü sürür-i bezm-i huzūr

Kim oldı cümle-i halk-i cihâna feyz-resân (Fuzûlî, k. 29/17)

Huzur meclisinin bu şenlik ve neşesi mübarek olsun. Çünkü; dünya halkının hepsi berekete ulaştı.

2.1.8.14. Kesret

Kesret; çokluk, sıklık anlamlarına gelmektedir. Şairler bu kelimeyi şiirlerde tasavvufî terim olarak kullanmışlardır. Kesret tasavvuf terimleri sözlüğünde “Arapça, çokluk demektir. Vahdetin zıddıdır. Varlıkların varlıklarını kendilerinden bilmek, onları müstakil varlıklarla var görmektir. Mevcudatın varlığını, Allah'tan bilmeye de, vahdet denir. Her varlıkta Allah'ın gücünü görmek, kesrette vahdeti görmek.” anlamına gelmektedir. Bu sebeple kelimenin tasavvufî yönünün ağır bastığı söylenilebilir. Şairler kesreti meclise benzeterek somut hale getirmişlerdir.

Bezm-i kesret neñe yarar be Helākī yūri var
‘Ālem-i vaḥdeti elden ḵoma vaḥdet yegdūr (Helākī, g. 33/5)

Ey Helaki, kesret meclisi senin ne işine yarar yürü git. Vahdet âlemini elden bırakma vahdet iyidir.

2.1.8.15. Mana

Meclislerde şiirler okunduğu veya şiirlerin hânendeler tarafından nağmeli olarak söylendiğine değinmiştik. Şairler meclislerde şiirle ilgili yapılan tartışmalardan hareketle manayı, meclise benzetmişlerdir.

Ne bezm bezm-i ma‘ānī ne ‘ayş ‘ayş-ı ‘ulūm
Ki bahş iderdi gelüp bir yere mevālī-i Rūm (Yahyâ Bey, mus. 6/3/8)

Ne meclis, mana meclisi ne de eğlence, ilim eğlencesi. Anadolu'nun efendileri bir yere gelip(bu kıymetli) meclislerden bahsederlerdi.

2.1.8.16. Maşrık

Maşrık, “doğu” anlamına gelmektedir. “Maşrık” meclise benzetilmiştir. Bu benzetme sadece Hayâlî Bey tarafından kullanılmıştır. Şair, beyitte güneşin doğuşunu tasvir etmektedir. Güneşin doğduğu, doğu yönü (güneş altın bir kadehe benzetildiği için) “devr”in yapıldığı meclise benzetilmektedir. Bu devreden meclis içinde felek de (döndüğü için) kadehe benzetilmiştir.

Bezm-i maşrıḵdan şunuldu şāh-ı ğarba bir ayak
Bāde pür olmuş felek aña ḵadeḡ-gerdan mıdur (Hayâlî Bey, g. 76/2)

Doğu meclisinden, batı hükümdarına bir kadeh sunuldu. Şarap dolu felek onun (için) dönen kadeh midir?

2.1.8.17. Medih

Şairler benzetme yaparken soyut kavramları somut hale getirmeyi hedeflemektedir. Bir insanı övmek anlamına gelen “medih” kelimesi de böyle soyut bir kavramdır. Şairler “medih”i meclise benzeterek soyut bir kavramı somut hale getirmişlerdir.

Şarîr edince ney-i hâme bezm-i medhinde
‘Arûs-ı heft felek rakşa girdi çâpük ü şeng (Hayâlî Bey, k. 24/24)

*Senin övülme meclisinde kamış kalem gıcirtı yapınca yedi feleğin gelini (güneş)
çabuk ve neşeli bir şekilde dansa girdi.*

2.1.8.18. Melâmet

Melâmet kelimesi; ayıplama, kınama; azarlama, çıkışma anlamlarına gelmektedir. Şairlerimiz bu soyut kavramı daha anlaşılır hale getirebilmek için “melâmet”i meclise benzetmişlerdir. Hayretî aşağıdaki beyitte, melamet meclisinde kendisini görüp kınamayanların, selamette olmalarını istemektedir.

Kim bizi bezm-i melâmetde görüp ‘ayb eylemez
Dâyimâ olsun selâmetde melâmet olmasun (Hayretî, g. 375/3)

Bizi kınanma meclisinde görüp ayıplamayan, daima selamette olsun ayıplanmasın.

2.1.8.19. Mihnet

Mihnet; zahmet, eziyet, dert, bela anlamlarına gelmektedir. Şairlerimiz gam gibi mihneti de meclise benzetmişlerdir. Mihnet meclisi de gam meclisi gibi âşıkların çektiği sıkıntılardan kinayedir.

Dilersen hâra geçmek Hayretî-veş bezm-i miḥnetde
Döne döne gam odına kebâb ol ey dil-i şeydâ (Hayretî, g. 10/5)

*Ey âşık gönül, mihnet meclisinde Hayretî gibi işe yaramak istersen döne döne gam
ateşine kebab ol.*

2.1.8.20. Muhabbet

Muhabbet; sevgi, sevme anlamlarının yanı sıra sohbet anlamına da gelmektedir. Şairler, muhabbeti bezme benzetmişlerdir. Muhabbet meclisi gamın arkadaş olduğu, mal ve mülke önem verilmeyen bir mekan olarak anlatılmıştır. Çünkü; şairler için sevgi maddî değerlerden daha ön plandadır.

Gönlüme bezm-i maḥabbetde olup hem-dem gamuñ
Anuñ için niçe demlerdür ki sürür dem gamuñ (Hayretî, m.7/5)

Gamin, gönlüme muhabbet meclisinde arkadaş olmuştur. Onun için uzun zamandır gamın dem sürmektedir.

Olaldan halka-i zülfüñle Nev'î bî-ser ü sāmān
Maḥabbet bezminüñ ser-ḥalka-i rindāniyuz cānā (Nev 'î, g. 6/5)

Ey sevgili, Nev'î, saçının buklesiyle başsız ve servetsiz olduğundan beri muhabbet meclisinde rintlerin halkasının başıdır.

2.1.8.21. Murâd

Murat; gaye, maksat, emel anlamlarına gelmektedir. Nev'î aşağıdaki beyitte murat meclisine ulaşamadan ömrünün sona erdiğini ve yaşının iplik, boyunun çeng haline geldiğini anlatarak bir meclis atmosferi çizmektedir.

Henüz irişmedüm bezm-i murada oldu 'ömr āḥır
Yaşum tār u kadüm çeng eyledi kânün-ı el-aḫdem (Nev 'î, k. 34/19)

Ömrüm sona erişti ama henüz murat meclisine ulaşamadım. Önce düzenlenen kanun yaşımı iplik, boyumu çeng eyledi.

2.1.8.22. Rezm

Rezm; savaş, muharebe anlamına gelmektedir. Fuzûlî'nin kasidesinden alınan beyitte rezm, meclise benzetilmektedir. Düşmanın gönlü, meze olarak düşünülerek beyitte meclisi oluşturan unsurlar tamamlanmaya çalışılmıştır.

Cām-i bezm-i rezmüñ içmekden dil-i düşmen kebāb
Def'-i nār-i ḫahruñ itmekde ḫayāl-i ḫaşm ḫām (Fuzûlî, k.14/20)

Savaş meclisinin kadehini içmekten düşmanın gönlü; kebab(olmuş), düşmanın hayali kahrının ateşini uzaklaştırmada çiğ(olgun değil).

2.1.8.23. Rûz-ı Ceza/ Mahşer

Ceza günü ya da mahşer, kıyamet sonrasını anlatan bir kavramdır. İslamî kültürden beslenen klasik edebiyatımızda bu gibi konulara sıkça yer verilir. Şairler ceza gününü ve mahşeri meclise benzetmişlerdir. Çünkü; mahşer toplanma alanıdır. Mecliste de insanlar toplanır bir araya gelir. Mahşerden söz edildiğinde şairler hemen Kevser suyundan bahsetmektedirler. İnanişâ göre Hz. Muhammed mahşerde Kevser

havuzunun başına oturup kendisine inananlara bu havuzdan su verecektir. Bu sebeple aşağıdaki beyitlerde mahşer ve Kevser suyu bir arada kullanılmıştır.

Sākī-i bezm-i rüz-ı cezā olıcağ atañ
Unutma cür‘adan anı ol ān yā Hüseyin (Hayretî, k. 4/34)

Atan ceza meclisinin sākisi olacak. Onu yudumunda unutmadan an ya Hüseyin.

Bezm-i mahşerde ümîd oldur ki yarın içeler
Sākī-i Kevşer elinden nüş-ı cān abdāllar (Hayretî, k.8/18)

Abdalların; mahşer meclisinde ümitleri; yarın Kevser sākisinin elinden hayat suyunu içmektir.

2.1.8.24. Safâ

Safâ, eğlence demektir. Şairler “safâ”yı meclis gibi düşünmüşlerdir. Şairlere göre eğlence meclisleri bahar tarafından kurulur, dünyaya süs verir, bülbül ise her zaman şakır.

Bir meclis-i şafâ bezedi yine nevbahār
Virdi cihāna zīnet ü zīb-i behā-yı ‘îd (Hayretî, k.13/9)

İlk bahar yine bir safâ meclisi düzenledi. Bayram dünyaya süs ve ziynet verdi.

Bu meclis-i şafâda münādī olup hezār
Her ğüşede çağıruban eyler nidā-yı ‘îd (Hayretî, k.13/12)

Bülbül safâ meclisinde çağırın olup, her köşede şarkı söyleyip bayram geldi diye bağırır.

2.1.8.25. Şadırvan

Bâkî, aşağıdaki beyitte muhteşem bir hayal kurgulamıştır. Şair, şadırvanı meclise benzetmektedir. Bu meclis arzu sarayının şadırvanıdır. Bu mecliste kadeh; fiskiye, şarap; su; rintlerin halkası; havuz olarak tasvir edilmiştir.

Ƙadeh fiskıyye mey şu halka-i rindān anuñ havzı
Sarāy-ı şevka şadırvān olupdur Bākıyā meclis (Bâkî, g. 208/5)

Ey Bâkî, meclis arzu sarayına, kadehin; fiskiye, şarabın; su, rintlerin halkasının havuz olduğu bir şadırvan olmuştur.

2.1.8.26. Şiir/ Nazm

Meclisler karşılıklı şiirlerin okunduğu yerlerdi. Hatta mecliste konuşulacak konu o akşam okunacak şiirle ilgili olurdu. Nev'î, şiiri meclis olarak değerlendirmiş ve söylediği güzel sözlerin cür'a gibi mecliste sonsuza kadar kalacağını hayal etmiştir.

Bakî kalurdi meclis-i nazm içre cür'a-vār
Nev'î sözünü dinleseler rüzgârda (Nev 'î, g. 455/5)

Nev'î, şimdi sözünü dinleseler, şiir meclisi içinde adın cür'a gibi devamlı kalırdı.

2.1.8.27. Vahdet

Vahdet, Arapça, birlik demektir. Gerçek mânâda bir olan Cenab-ı Hak'tır. Vahdet, tasavvufî kavramlar içinde çokça kullanılır. Kesret kavramının zıddıdır. Vahdet tasavvufî olarak nerede olursa olunsun Allah'la birlikte olmak Allah'ı düşünmek olarak da anlatılır. Şairler vahdeti meclise benzetmişlerdir. Bu öyle bir meclistir ki oraya ulaşabilmek için bu dünyadan vazgeçmek gereklidir.

Ol şeh-en-şâh ki feyzinden umar kām müdām
Bezm-i vahdetde eger Hızır ü eger 'İsādur (Fuzûlî, k. 38/10)

Vahdet meclisinde (ister)Hızır (ister) İsa (olsun) fark etmez sen padişahların padişahının bereketinden devamlı murat bekler.

Meskenüñ bezm-gâh-i vahdetdür
Ey Fuzûlî bu hâk-dandan geç (Fuzûlî, g. 50/7)

Ey Fuzûlî, senin yerin vahdet meclisinin yapılacağı yerdir. Bu dünyadan vazgeç.

2.1.8.28. Vasl

Şairler sevgiliyle kavuşmayı meclise benzetmişlerdir. Âşıklar için sevgiliyle kavuşmak büyük mutluluktur. Kavuşma meclisi sevgili ile kurulur. Fakat bu meclis ateşte pervanenin yanması kadar yok edici ve ıstırap vericidir. Âşığın kavuşma meclisindeki amacı da işte bu ıstırap duygusunu yaşayabilmektir.

Menim şem'-i vişâle yanduran pervâne veş varım
Fenâ-yi muḥlaḳum cānān ile bezm-i vişālümdür (Fuzûlî, g. 101/4)

Benim varımı, pervane gibi kavuşma mumunda yakmama sebep olan; sevgili ile kurduğum kavuşma meclisi ve mutlak (aşkta) yok olmamdır.

Bezm-i vişāl-i şem‘e bu deñlü qarīn iken
Pervānenūñ yine nazar it iztīrābına (Nev ‘î, muk.7/2)

Pervanenin, kavuşma meclisinin mumuna bu kadar yakın (akraba) iken çektiği ıstıraba bir göz at.

2.1.8.29. Yanak

Şairler “yanak”ı meclise benzetmişlerdir. Yanak meclise benzetildiği için kadeh-dudak benzerliği de şiire konu edilmiştir. Bu öyle bir meclistir ki kadeh olmasına rağmen şarap sevgilinin dudaklarından içilmektedir.

Bezm-i rüyuñda lebüñden içilür göz göre cām
Ne açuq-meşreb olur halkı diyār-ı Rūmuñ (Nev ‘î, g. 254/2)

Yanağının meclisinde şarap, kadeh varken dudağından içilir, Rum diyarının halkı rahat tavırlı olur.

2.2. SÂKÎ

Çalışmanın bu bölümünde meclisi oluşturan en önemli unsurlardan biri olan “sâkî” müstakil olarak incelenecektir. Sâkî kavramını ayrı bir bölüm olarak ele alınmasının sebebi şiiirlerde sâkînin ayrı bir unsur gibi gösterilmesidir. Şairler sâkîye seslenir, ondan medet umar, şarap isterler. Hatta edebî bir tür olarak sâkînâme yazarlar.²⁰⁴ Klasik edebiyatımızda sâkî önemli bir yere sahiptir. Sâkî, Arapça’da su aramak ve su içirmek anlamına gelen “es-sakaa” kelimesinden türemiştir. Bu anlamda “es-sâkî” de su arayıcı anlamına gelmektedir. Fakat kelime Farsça sözlüklerde “*Su veya şarabı başkasına sunan*”²⁰⁵ veya “*Su veren, suya kandıran kişi, susuzluğu gideren, şarapçı, kadeh dolaştıran, şarap içenlere şarap veren, şarap içenlerin kadehlerine şarap döken, sultanların meclislerinde şarap dağıtan*”²⁰⁶ anlamlarına gelmektedir. Klasik edebiyatımızda şairler sâkî kelimesini şarap sunan, şarap dağıtan anlamlarında kullanmışlardır. Tasavvufî olarak ise sâkî; kâmil mürşidi temsil etmektedir. Klasik edebiyatımızda sâkî, su dağıtma işini yalnızca Kevser Suyu’ndan bahsedildiğinde ya da şarap suya benzetildiğinde yapar. Sâkî meclislerde neredeyse bütün işleri yapmakla görevlidir. Aşağıdaki bölümlerde sâkînin görevleri, özellikleri, sâkînin benzetildiği ve sâkîye benzetilen unsurlar hakkında bilgi verilecektir.

2.2.1. SÂKÎNİN GÖREVLERİ

Sâkîlik, yaptığı işler bakımından değerlendirildiğinde meclis içindeki en zor görevdir. Meclistekilerin -özellikle devr halkası içindekilerin- hemen her şeyinden sâkî sorumludur. Aşağıdaki bölümlerde sâkînin yapmakla yükümlü olduğu ve taranılan divanlar içindeki şiiirlerde tespit edilebilen görevler sıralanmıştır.

2.2.1.1. Ayak/ Kadeh Sunar

Sâkî ayak(kadeh) sunmak ile özdeşleşmiştir. Sâkî denildiğinde akla ilk gelen görüntü elinde kadeh olan birinin şarap sunuşu olmaktadır. Gerçekten de sâkînin öncelikli görevi meclistekilere kadeh sunmaktır. Kadeh sunmak ise zannedildiği

²⁰⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Edebiyatımızda Şarap bölümü.

²⁰⁵ Dr. M. Moin, **Ferheng-i Fârisî**.

²⁰⁶ Ali Ekber Dehhoda, **Lügatnâme**

kadar kolay değildir. Çünkü; mecliste tek kadeh vardır ve sâkî meclisteki insanlara aynı kadehin farklı yerlerinden şarap sunmak zorundadır. İşte bu görevde sâkînin yeteneği ve tecrübesi ortaya çıkmaktadır. Sâkî kadehi her eline alışında, kadehten içenin dudağının değdiği yeri mimler ve kadehi başkasına veriyorken hafifçe çevirir. Böylece aynı kadehten içenlerin içtikleri yerler ayrı olur. Klasik edebiyatımızda şairler sâkînin ayak sunması ile ilgili bir çok örnek vermişler birçok mazmunlar üretmişlerdir. Zâtî aşağıdaki beyitte, tezatlarla dolu bir beyit oluşturmuştur. Ayrılık-kavuşma, gün-gece, el-ayak kelime gurupları zıt anlamlıdır. Ayrıca Zâtî beyitte, sabahın akşam olması ile hayatın son bulması arasında bir anlam ilişkisi kurmaktadır. Şair, sâkîye seslenerek eline kadeh sunmasını çünkü; hayatın ölümlü, sabahın akşamlı olduğunu söylemektedir.

Fürkat gicesi rûz-ı vişâlûñ ecelidür
Şun ayağı sâkî elüme gün gecelidür (Zâtî, g. 157/1)

Ayrılık gecesi, kavuşma gününün ecelidir. Sâkî elime kadeh sun (çünkü) sabahın akşamı vardır.

2.2.1.2. Gamı Dağıtır

Sâkînin görevleri bölümüne aldığımız bu başlık doğrudan sâkînin görevi değildir. Çünkü gamı sâkînin sunduğu şarap dağıtmaktadır. Bu görev sâkîye şairler tarafından yüklenmiştir. Şiirlerde sâkî gamı dağıtmakla görevlendirilmiştir.

Yıhđı sâkî bir ayağ ile ten-i efgârı
Bir tepük eyledi viran bu kühen dîvârı (Fuzûlî, g. 269/1)

Sâkî bir kadeh ile yaralı vücudu mahvetti. Bir tekme ile bu eskimiş duvarı yıktı.

2.2.1.3. İbrâm Eder

İbrâm etmek, ısrar etmek anlamına gelmektedir. Sâkî, şarap içmeyenlere ısrar ederek onların biraz daha şarap içmelerini isterdi. Şairler sâkînin bu görevini şiirlerine aktarmışlardır. Bâkî, sâkîden daha fazla ısrar etmemesini çünkü; aklının yerinde olmadığını, Fuzûlî ise saf şarap teklif etmemesini istemektedir.

İbrâmı gel ey sâkî-i gül-çihre ço sen de
Almışdur olan ‘aqlumuz ol şüh-ı perî-zâd (Bâkî, g. 35/6)

Ey gül yüzlü sâkî, gel sen de ısrar etmekten vazgeç. (Zaten) o periye benzeyen güzel, olan aklımızı da almıştır.

Derd dürdidür şafâ-bahş-i harîf-i bezm-i ‘ışk
Sâkiyâ çoğ itme teklîf-i şarâb-i nâb aña (Fuzûlî, g. 9/5)

Aşk meclisine katılanlara safâ veren, dert tortusudur. Ey sâkî ona saf şarap teklifini çok yapma.

2.2.1.4. İçkiyi Pay Eder/ Sarhoşlara İçki Vermez

Sâkî, elindeki kadehi dolaştırırken mecliste şaraba karşı zayıf olanlara, çabuk sarhoş olacıklara ya da sarhoş olmuşlara şarap verirken yarısı dolu kadeh vermektedir. Sâkî bazen boş kadeh sunar ve boş kadehe uzananlara şarap vermezdi. Bu şekilde meclise katılanların meclis adabını bozmasını engellemeye çalışırdı. Figanî, bu durumu sâkînin şarabı pay etmesi olarak değerlendirmiş ve kendisine şarap verilmeme sebebini merak etmiştir. Yukarıdaki bilgiden anlaşılıyor ki Figanî artık şarap içemeyecek kadar sarhoştur.

İllere ayağı taksîm idesin bezm içre
Niçün ey sâkî Figânî kuluña degmeye pây (Figanî, g. 96/5)

Ey sâkî, meclis içinde yabancılara kadehi bölüştürürsün (de) niçin Figanî kuluna pay düşmez.

Çahruñ afyönü ile mu‘tâd oldı şab‘um sâkiyâ
Destüme şunma ayak zevk-u-şafâ hâcet degül (Zâtî, g. 862/2)

Ey sâkî, yaratılışım kahrının afyonuna alıştı. Elime kadeh sunma, artık zevk ve neşe gerekli değil.

Câm-ı gâmdan yükümüz yetdi bu meclisde bizüm
Yiter ey sâkî-yi gerdün meded ibrâm itme (Nev‘î, g. 423/4)

Bizim bu mecliste gam kadehinden (alacağımız) yük yetti. Ey dünya sâkîsi medet, artık ısrar etme.

2.2.1.5. Kadeh Doldurur

Kadeh sunulduktan sonra, boşalan kadehi tekrar doldurmak da sâkînin görevidir. Sâkî elindeki kadehi yere koymadan sürahiden kadehe şarap koyar ve

tekrar devre devam eder. Şairler de beyitlerde sâkînin kadehi doldurmasını ve çektikleri sıkıntıyı unutturmasını isterler.

Sâğarı pür kııl unutma baña geldükce müdām
Sâkıyâ göster bize ğuşşa ferāmüş olduğın (Zâtî, g. 1107/4)

Ey sâkî, (sıra) bana geldiğinde her zaman kadehi doldurmayı unutma, bize gam unutturduğunu göster.

Ey sâkî, (sıra) bana geldiğinde kadehe şarap doldurmayı unutma, bize gam unutturduğunu göster.

Çünkü gözümü gelmedi hergiz hayâl-i hâb
Sâkî getir piyâle vü doldur şarâb-i nâb (Fuzûlî, g. 25/1)

Sâkî, uykunun hayali hiçbir surette gözüme gelmediği için; kadeh getir ve saf şarap ile doldur.

2.2.1.6. Meclis Düzenini Sağlar

Sâkî mecliste dağıtılan şaraptan sorumlu kişidir. Şarap servisini sâkî yapar. Sâkî sunacağı şarabı kadehe doldurduktan sonra ilk yudumu kendisi alır. Bunun sebebi sunduğu şarabın zehirli olmadığını veya şarabın içinde başka maddelerin(afyon, esrar vb. uyuşturucuların) olmadığını göstermektir. İlk yudumdan sonra sâkî kadehi hafifçe çevirerek ser-halkaya uzatır ve devir başlamış olur. Devir içindeki şarap sunumu ve meclisin düzeni sâkîye aittir. Şarabın sunulma hızını da sâkî belirler. Sâkî meclise katılanların sarhoşluk durumuna göre şarabı hızlı veya yavaş dağıtır. Şairler, sâkîyi çoğunlukla şarabın dağıtılma işinden sorumlu olarak düşünmüşlerdir. Şiirlerde şarabın sâkî tarafından geç dağıtılması istenmez. Çünkü; zaman çok hızlı geçmektedir. Şarabın sâkî tarafından geç dağıtılması meclis düzeninin bozulması anlamına gelmektedir.

Yürüd ayağı devr itsün içen mey yirine şanum
Mürûri devrûñ ey sâkî zemānuñ inķilâbıdur (Zâtî, g. 380/1)

Ey şarap yerine kanımı içen sâkî, kadehi dolaştır devretsin. Devrin süregelmesi zamanın inķilâbıdır.

Ķalbümüz şâfi ğam-ı devrân elinden ħastedür
Sâkıyâ ne için ayağun çünbişi âhestedür (Zâtî, g. 439/1)

Temiz kalbimiz, dünyanın gamı sebebiyle hastadır. Ey sâkî, kadehin hareketi niçin yavaştır.

Gün gibi billâh niçün bir yılda devr eyler kadeh
Sâkıyâ görmez misin devr-i zemānuñ sür'atin (Zâtî, g. 1130/3)

Ey sâkî niçin kadeh güneş gibi yılda bir kez devrediyor, dünya zamanının hızını görmez misin?

2.2.1.7. Mumları Yakar

Sâkînin mecliste yaptığı görevlerden biri de mumları yakmaktır. Bu işten de sâkî sorumludur. Aşağıdaki beyitte Nev'î, sâkînin meclise katılanların şevk mumunu yaktığını söyleyerek mecliste mumları yakmak ve meclise katılanların şevk mumlarını yakmak arasında ilişki kurmuştur.

Pür itmiş sāğarı şahbâ ile mestâne yandurmış
Çerâğ-ı şevkîni bezm ehlinüñ sâkî uyandurmış (Nev'î, g. 197/1)

Sâkî; kadehi şarapla doldurup sarhoşları yandırarak meclise gelenlerin coşku mumunu yakmıştır.

2.2.1.8. Sarhoş Eder

Şarap belirli bir miktarda içildiğinde vücutta alkol zehirlenmesi başlamakta ve bunun neticesinde sarhoşluk oluşmaktadır. Sâkînin şarap sunması ve şarabı içenlerin sarhoş olması, şairler tarafından sarhoşluğu sâkînin yarattığı şeklinde yorumlanmıştır. Aşağıdaki beyitlerde bu yorumu desteklemektedir.

Çâre yok hergiz ğam-ı hicrâna âsân olmağa
Sâkî-i miñnet meger sermest ü hayrân eyleye (Yahyâ Bey, g. 420/4)

Mihnet sâkîsi, sarhoş ve hayran eylemezse ayrılık gamının kolay olmasına (çekilmesine) asla çare yoktur.

Sâkıyâ 'âşık-ı dīvâne vü âvârelere
'İşk cāmın içürüp halka temâşa eyle (Yahyâ Bey, g. 416/3)

Ey sâkî, aşk çılgınlarına ve delilere aşk kadehini içirip halka teşhir et.

2.2.2. SÂKÎYE AİT GÜZELLİK UNSURLARI VE ÖZELLİKLER

Klasik edebiyatımızda tasvir edilen meclisler genellikle eksiği olmayan, akşamdan sabaha kadar devam eden “meclis-i hâs” ya da “meclis-i sultanî” denilen meclislerdir. Klasik edebiyatımızda yer alan mükemmelliyetçilik, bu meclisler için de geçerlidir. Mecliste şarap sunan sâkî de bu yaklaşıma göre mükemmel ve eksiksiz olmalıdır. Sâkî belirli kıstaslara sahip olmalıdır. Bu kıstaslar da meclise katılanların ortamı beğenmeleri için önemlidir. Aşağıda sâkînin özellikleriyle ilgili olarak şiiirlerden tespit edilen bilgilere yer verilecektir.

2.2.2.1. Cömert

Mecliste bulunanlar istediği zaman kendilerine istedikleri kadar şarap sunacak cömertlikte bir sâkî isterler. Sâkînin önemli görevlerinden biri sarhoş olacaklara ya da sarhoş olanlara şarap vermemektir. Bu yüzden mecliste cömert bir sâkî olması sarhoşlar tarafından tercih edilirdi. Hayâlî Bey sâkînin cömertliğinin çok fazla olduğunu, bu özelliğin ezel meclisinde sâkîye verildiğini ve cömertliğiyle bir dilenciye sultan yapabileceğini anlatmıştır.

Bir cām ile gedā-yi hakīri Cem eyledūñ
Bezm-i ezelde sākī sunulmuş sehā saña (Hayâlî Bey, g. 15/4)

Sākî, ezel meclisinde cömertlik sana sunuldu (böylece) bir kadeh ile aşâğılık dilenciye sultan yaptın.

2.2.2.2. Halhal Takar/ Eli Kınalanır

Halhal, kadınların ayak bileklerine taktıkları altın veya gümüşten yapılmış süs eşyasıdır. Ayrıca sâkî elini de süslemek için kınalamaktadır. Meclisteki her şey gibi sâkî de süslüdür, süslenmiştir. Bâkî, sâkînin kınalanmış elinde tuttuğu kadehi, ayağında altın halhali olan sâkî ile ilişkilendirmiştir.

Ne zībādur ol engüşt-i muḥannā pāy-ı sâğarda
Şaḳın dūr itme ey sākī o zer ḥalḥāli ayaḳdan (Bâkî, g. 366/2)

O, kınalanmış parmak kadehin ayağında ne güzeldir. Ey sākî, sakın o altın halhali ayağından(kadehinden) uzak etme.

2.2.2.3. Genç Çocuklardan Seçilir

Sâkîler, genç erkek çocuklarından seçilmektedir. Meclis adabını anlatan kitaplarda da sâkîlerin işveli erkek çocuklardan seçilmesi gerektiği yazılmaktadır. Bu sosyal unsur şairler tarafından şiirlere konu edilmiştir.

Şıyayın tevbeyi çirkin yüzüm üzre içeyin
Sâķī-i meclisümüz tek güzel oğlan olsun (Hayretî, g. 367/2)

Tövbemi bozayım, çirkin yüzüm üzerine içeyim. Yeter ki meclisimizin sâkîsi genç bir çocuk olsun.

2.2.2.4. Gül Yanaklı

Sâkînin en belirgin özelliklerinden biri gül yanaklı olmasıdır. Gül yanaklılık aynı zamanda gençliği de anlatmaktadır. Şairler gül yüzlü sâkîyi her türlü sıkıntı ver dertten kurtarıcı olarak düşünmüşlerdir.

Cam dut sâķī ki gül-bünler gül izhâr itdiler
Sen daħi bir gül-bün-i ra'nâsen it izhâr gül (Fuzûlî, k. 9/2)

Sâkî kadeh tut ki gül yetişen yerler(de) güller açıldı. Sen de güzel gül yetişen yersin bir sen de gül aç.

Ķan yutdurursa sâķī-i gül-ruħ ne ģam bize
Cellâd-ı ģuşşadan hele bir dem amân virür (Nev'î, g. 151/3)

Gül yanaklı sâkî bize çok eziyet ederse sıkıntı olmaz. Çünkü; en azından, bir an gam celladının (bizi) öldürmesinden kurtarır.

İster iseñ olasın sen ģuşşa vü ģamdan ıraģ
Meclise bir sâķi-i gül-ruħ getür şunsun ayaģ (Muhibbî, g. 1356/1)

Keder ve üzüntüden uzak olmak istersen meclise gül yanaklı bir sâkî getir.

2.2.2.5. Lale Yanaklı

Sâkîye ait güzellik unsurlarından biri lale yanaklı olmasıdır. Sâkîler lale yanaklı ve gençtir.

Haţţ-ı bâķī bulmaģa ģülzâr-ı fâniden bugün
Nev'iyâ sâģar şunar bir lâle-ruħsâr isterüz (Nev'î, g. 183/5)

Ey Nev'î, yok olacak gül bahçesinden uzun süre geçerliliği olan ferman bulmak için lale yanaklı bir kadeh sunan isteriz.

2.2.2.6. Nazik

Sâkîler misafirleri ağırlamakla ilgilenirlerdi. Sâkî misafirlere nazik davranmalıydı.

Hâk-i sâgar Cem ü Cemşiddür ey pîr-i muğân
Haber it sâkîye kim dutmaya sâgar güstâh (Fuzûlî, g. 59/2)

Ey meyhaneci, kadehin toprağı, Cem ve Cemşit'tir. Sâkîye haber ver ki; kadehi saygısızca tutmasın.

2.2.2.7. Peri Yüzlü

Sâkînin sahip olması gereken özelliklerinden biri de peri kadar güzel yüzlü olmasıdır. Şairler, perilerin akıl alıcı özelliği ile sâkîlerin şarap sunarak insanların aklını alması arasında ilişki kurmuşlardır. İnanişe göre periler su kenarında yaşar ve çok güzel olurlar. Perileri görenler onlara âşık olur ve akıllarını kaybederler. Yahyâ Bey'e ait aşağıdaki beyitte de bu inanişe yer verilmektedir.

Sâkî-i câm-ı maḥabbetdür cemâli 'âleme
Gitdi 'aqlum ol perî yüzlüyi görelden beri (Yahyâ Bey, g. 472/6)

Onun yüzü, dünya için muhabbet kadehinin sâkîsidir. Aklım, o peri yüzlü güzeli gördüğümden beri gitmiştir.

2.2.2.8. Sîmîn Ten/ Yakut/ La'l Dudaklı

Zâtî aşağıdaki beyitte sâkînin gümüş tenli ve yakut dudaklı olması gerektiğini anlatmaktadır. Sâkî gümüş tenli ve yakut dudaklı değilse onun sunduğu altın kadehin hiçbir önemi yoktur.

Şunmayıcak sâkî-i la'lîn-leb-ü-sîmîn-beden
Ehl-i 'ayş alub ele zerrîn ayağı neylesün (Zâtî, g. 1072/4)

Eğlence ehli, gümüş vücutlu, yakut dudaklı bir sâkî (içki) sunmadıktan sonra, altın kadehi ele alıp ne yapsın.

2.2.3. SÂKÎNİN BENZETİLDİĞİ UNSURLAR

Sâkînin benzetildiği unsurlar bölümde amacımız sâkînin benzetildiği unsurları sıralamak, benzetilme sebeplerini ve şairlerin kurdukları hayaller içinde sâkînin yerini kısaca açıklamaktır. Bu şekilde şairlerin şarapla ilgili unsurlar hakkındaki görüşlerini, kullandıkları sınırlı sayıdaki kelime kadrosuyla nasıl zengin anlamlar oluşturduklarını ortaya çıkarmayı umut etmekteyiz.

2.2.2.1. Avcı

Zâtî, aşağıdaki byitte âdetâ bir av sahnesini canlandırmış ve eğlenceyi bir kuşa benzetmiştir. Eğlence mecliste yapıldığına ve meclisi sâkî idare ettiğine göre eğlence kuşunu sâkî avlayacaktır. Sâkî avcıya benzetilmiş ve eğlence kuşunun meze taneleriyle yakalanabileceği anlatılmıştır.

Şafâ murğın şikâr it sâķīyâ dök dâne-i nuķli
Yine ‘îd-i hümâyûnı düşürdi mâh-ı nev dâma (Zâtî, g. 1359/3)

Ey sâkî, meze tanelerini dökerek neşe kuşunu avla. Yine hilal, bayram kuşunu tuzağa düşürdü.

2.2.2.2. Ayyâş

Ayyâş, devamlı sarhoş gezenlere verilen addır. Zâtî sâkîyi ayyâşa benzetmektedir. Zâtî’ye göre sâkî öyle bir ayyâştır ki şarap içme konusunda kimse onunla boy ölçüşemez. Beyitte yer alan ayakdaş, ayak çekmek kelimeleri sâkînin kadehten ilk yudumu alması ile ilgilidir.

Aña meydân-ı bezm içre ayakdaş olımaz kimse
Ayağını çeker yoķdur cihân ‘ayyâşıdur sâķī (Zâtî, g. 1767/6)

Meclis meydanında onunla kimse aynı kadehten içemez. Sâkî, dünya sarhoşudur, onu kandıracak yoktur.

Meclis meydanında onunla kimse aynı kadehten içemez. Sâkî, dünya sarhoşudur, onu kadehini içebilen yoktur.

2.2.2.3. Bâğbân

Şairler, meclisi gül bahçesine benzetmişlerdir. Gül bahçesinin o güzel halini alması nasıl bahçıvanın görevi ise meclisin güzel hale gelmesi de sâkînin görevidir. İşte şairler sâkî ve bağban arasında bulunan görev ortaklığını, sâkînin bahçıvana benzetilmesinde kullanmışlardır. Sâkî gül bahçesine benzetilen mecliste her şeyden sorumlu bahçıvandır. Bu mecliste şarap kadehi; gül, sürahi; servi ağacı, bülbül; küçük kadehtir.

Bezm-i mey bir gülisitândur anda sâkî bāğ-bān

Cām-ı mey güldür şurāhî serv bülbül bülbüle (Hayâlî Bey, g. 69/4)

Şarap meclisi bir gül bahçesidir, orada sâkî bahçıvandır. Şarap (dolu) kadeh; güldür, sürahi; servi ağacı, bülbül; küçük kadehtir.

2.2.2.4. Bulut

Şairler, meclis ve sâkî kavramını zengin benzetmelerle birlikte kullanmışlardır. Aşağıdaki beyit de bu hayale güzel bir örnek teşkil etmektedir. Zâtî, mecliste sâkînin sunduğu doluyu (kadeh çeşidi), yağış şekli olan dolu gibi düşünmüştür. Doluyu, yağmuru; bulut, meclisteki doluyu sâkî yağdırır. Şair bu anlam ilişkisinden hareketle sâkîyi buluta benzetmiştir.

Turma bārān gibi toluları yağdur sâkî

Ɔodi dihķān-ı ğam-u-ğuşşā gönül kūhına od (Zâtî, g. 120/2)

Sâkî durma, doluları yağmur gibi yağdır. Gam ve keder çiftçisi gönül dağına ateş koydu.

2.2.2.5. Felek

Şairler, sâkînin meclis içinde kadehi devrettirmesi ile feleğin devrini ilişkilendirerek sâkîyi, feleğe benzetmişlerdir. Aşağıdaki beyitte Fuzûlî, “rûh” kelimesini hem ruh hem de şarap anlamına gelebilecek şekilde kullanmıştır. Beyitte sabah içilen “sabûh” şarabını dolaştıran sâkî felektir.

Eger murād ise virmek şafā-yi cevher-i rûh

Felek-mişāl yürüt sāğar-i şarāb-i şabûh (Fuzûlî, g. 57/1)

Eğer amaç, ruhun özünün neşesini vermekse, felek gibi sabuh şarabının kadehini dolaştır.

Eğer amaç, şarabın özünün kadehini vermekse, felek gibi sabuh şarabının kadehini dolaştır.

2.2.2.6. Hızır

Hızır, ölümsüzlük suyunu bularak ölümsüzlüğe eriştiğine, karada ve denizde başı sıkışan insanlara yardım ettiğine inanılan kutsal bir kişidir. İşte Hayretî sâkîyi bu yönüyle Hızır'a benzetmiştir. Halk arasında "Kul sıkışmayınca Hızır yetişmez" şeklinde söze bile konu olmuştur. Şair, gam denizinde boğulanları sâkînin Hızır gibi, elindeki gümüş kadehle kurtaracağını hayal etmiştir.

Ġarķa-i baħr-i ġam olanlara olġıl dest-ġir
Sākıyā sīmīn ayaġ ile iriş gel Hızır-vār (Hayretî, k.16/30)

Ey sâkî, gam denizinde boğulanlara gel gümüş kadeh ile Hızır gibi yetiş, yardımcı ol.

2.2.2.7. Hûri/ Melek

Şairler, meclisleri eksiksiz olması, güzel yerler olmaları ve içinde her şeyin bulunması gibi sebeplerle cennete benzetilmektedir. Meclisin cennet olarak hayal edildiği beyitlerde sâkîlerde "hûri/melek"e benzetilmişlerdir.

Bezmünde nuġl ola yaraşur encüm-i felek
Sākîler oldı meclisüne hūr ile melek (Nev'î, tb.IV-7/77)

Melek ve huriler (senin) meclisine sâkî oldular, feleğin yıldızları meclisinde meze olsa yaraşır.

Hūr u ġılmān ki dirler sākî-i ġül-çehredür
Mest olanlar beñzedürler cenneti meyhāneye (Muhibbî, g. 2330/2)

Huri ve periler için ġül yüzlü sâkîdir derler. Çünkü sarhoş olanlar cenneti meyhaneye benzetirler.

2.2.2.8. Komutan

Gam şairler tarafından orduya veya askere benzetilmektedir. Gam askerinin nihai hedefi gönül ülkesini ele geçirmektir. Muhibbî aşağıdaki beyitte bir savaş

manzarası çizerek sâkîyi komutana benzetmiştir. Gam askeri saldırı için hazırlanmıştır fakat sâkî bir komutan gibi duruma el koymuş ve kadeh askerleriyle gam ordusunu dağıtmıştır.

Leşker-i ğam gerçi kim dil kaçdına bağladı şaf
Sâkî anı bir kadehle anı kıılır ber-ţarâf (Muhıbbî, g. 1364/1)

Üzüntü askeri gönül şehrini ele geçirmek için sıralandı. Sâkî onu bir kadehle geri püskürtmüştür.

2.2.2.9. Mellâh

Mellâh, “*gemici, kaptan, denizci*”²⁰⁷ anlamlarına gelmektedir. Şiirlerde gam; denize, kadeh; gemiye benzetilirken sâkî de kaptana benzetilmiştir. Çünkü; kadeh, gemidir ve kadehi dağıtan ya da gemiyi kullanan sâkîdir. Şairler gam denizinde gemiyi sâkînin kullandığından bahsetmektedirler.

Bir gemidür baır-ı ğamdan geçmege cām-ı şarâb
Kim anuñ mellâhı sâkî bād-bānıdur habâb (Zâtî, g. 60/1)

Şarap kadehi gam denizinden geçmek için bir gemidir ki; onun kaptanı sâkî, yelkeni habaptır.

Ğarķ eyleyimez kılzüm-i ğuşşa bizi aķdâh
Zevrâklar olub eyler isek sâkîyi mellâh (Zâtî, g. 99/1)

Eğer kadehler kayık, sâkî de kaptan olursa keder denizi bizi boğamaz.

Sâkîyâ zevraķı sür bād-ı bahâr esdi yine
Sebze-zâr oldu yem-i aħđar u lenger sünbül (Bâkî, k. 24/14)

Ey sâkî gemiye benzeyen kadehi sür, bahar rüzgârı yeniden esti. Çimenlik yeşil deniz, sümbül çapa oldu.

Ķullanur zevraķ-ı meyi sâkî
Çekdürür rüzgâre kattanmaz (Bâkî, g. 200/4)

Şarap gemisini sâkî kullanır. Gemisini küreklerle çektirir, rüzgârı beklemez.

²⁰⁷ Ferit Devellioğlu, a.g.e, s. 609.

2.2.2.10. Mum

Mum, gece yapılan meclislerin önemli bir unsurudur. Aşağıdaki beyitte altın başlık giyen sâkîler görüntüleri sebebiyle meclisi aydınlatan muma benzetilmiştir.

Altun üsküflü yalıñ yüzlü güzel sâkîler
Şoĥbeti rüşen ider şem‘-i şebistânlar olur (Hayretî, g. 88/2)

Sarı şapkalı, ateş (kırmızı) yüzlü sâkîler sohbeti aydınlatır, âdeta meclisi aydınlatan mum olur.

2.2.2.11. Pehlivan

Bâkî, ayak (kadeh) kelimesinin iki anlamlı olmasından faydalanarak sâkîyi pehlivana benzetmiştir. Ayak; kadeh anlamına geldiği gibi yürüme organımız olan ayak anlamına da gelmektedir. Birinci mısırada yer alan ayak çekmek hem kadeh içmek hem de güreşte rakibin ayağını yerden kesmek anlamına gelmektedir. Bâkî, beyitte sâkîyi bir pehlivan olarak düşünerek onunla meydana çıkıp güreş tutmak istemektedir. Yani şair, sâkînin kadehle meydan okumasına karşılık vermektedir.

Çekemez kimse ayağum diyü lâf urma iñen
Sâkıyâ elleşelüm gel berü meydâne biraz (Bâkî, g. 205/2)

Ey sâkî kimse ayağımı çekemez diye konuşma, meydana gel biraz güreş turalım.

2.2.2.12. Subaşı

Zâtî aşağıdaki beyitte sâkîyi, haramîleri yakalayan subaşı gibi hayal etmiştir. Testiyi de haramîlerin başına benzetmiştir. Testi haram olan şarabı içinde bulundurduğu ve şarap içenlerin aklını çaldığı için haramîlerin başı olarak değerlendirilmiştir. Sâkî de testiyi tutup servis ettiği için, şair tarafından haramilik yapan testiyi yakalayan subaşı olarak değerlendirilmiştir.

Sebū şanma senüñ gibi ĥarāmî başıdur sâkî
Ol âl ile ĥarāmîler tutar şubaşıdur sâkî (Zâtî, g. 1767/1)

Testi, sâkînin senin gibi harami başı olduğunu sanma. O hile ile haramiler yakalayan bir subaşıdır.

2.2.2.13. Şeyh

Fuzûlî, sâkînin müridi olduğunu söylemektedir. Sâkînin mürit edinmesi için şeyh olması gerekmektedir. Şair, sâkîyi, “şeyh”e benzetmektedir. Onun iyi davranışlarının devamlı olduğunu, zühd ehlinin davranışlarının ise geçici olduğunu söylemiştir. Bu şekilde Fuzûlî, sâkînin rint meşrepli bir şeyh olduğu izlenimini yaratmıştır.

Mürîd-i sâkîyem kim lütfi ehl-i zevka dâ’imdir

Ne hâşıl ehl-i zühdüñ şefkâtüñden kim müdâm olmaz(Fuzûlî, g.113/4)

Sâkînin müridiyim çünkü; onun güzel davranışı zevk ehline devamlıdır. Züht ehlinin şefkatinden ne bekleyeyim ki (o) devamlı olmaz.

2.2.2.14. Tabîb

Tabîb; hekim, doktor demektir. Gam, şiirlerde zehir olarak telakki edilmiştir. Âşık, gam zehrini sevgiliden ayrı kaldığı için her zaman içmektedir. Zehir içilmişse insanı kurtaracak tek çare panzehirdir. Panzehiri de doktorlar yapar. İşte şairler gamı zehre, zehrin panzehirini şaraba ve panzehiri yapıp hastalara içiren sâkîyi, tabîbe benzetmiştir.

Baňa gam zehri içürmişdi elüme bir ayak şunduñ

Ne derdüm var irişdüñ tabîbüm yine tiryâkı (Zâtî, g. 1751/3)

Tabibim, gam bana, zehir içirmişti, elime bir kadeh sundun ne derdim varsa yine panzehiri ulaştırdın.

Tabî‘at inhirâfın gör hevâ-yi ‘ışkdan tende

‘İlâc it düşmedin sâkî mizâcum istikâmetden (Fuzûlî, g. 219/6)

Vücutta aşkın etkisinden oluşan yaratılış değişikliğini gör. Sâkî yaratılışım doğru yoldan uzaklaşmadan ilaç yap.

2.2.2.15. Yoldaş

Zâtî yukarıda harami başına benzettiği sâkîyi bu sefer de eşkiyaların yanındaki yoldaşa benzetmektedir. Bundan dolayı sâkî eşkiyadan korkmaz. Çünkü; eşkiya gibi haram işler yapar, haram olan şarabı dağıtır ve insanları sarhoş ederek aklını çalar. Eşkiya ile aynı yoldadır, yoldaştır.

Ne ğam ğam reh-zeninden aña der-bend-i cihân içre
Müdām anuñ ki cām-ı nāb ile yoldaşidur sākī (Zâtî, g. 1767/5)

Dünya kalesi içinde gam eşkiyasından sākîye sıkıntı yoktur. Sākî devamlı saf şarap dolu kadehle onun yoldaşdır.

2.2.3. SÂKÎYE BENZETİLEN UNSURLAR

2.2.3.1. Akıl

Hayretî, aşağıdaki beyitte “akıl”ı sâkîye benzetmiştir. Şair hiç kimsenin ayık olmadığı bir meclis imajı oluşturmuştur. Ayıklık insanın aklının yerinde olması, sarhoş olmama anlamlarına gelmektedir. Beytin “götürmek” fiiline bağlı iki anlam tabakası mevcuttur. Şair önce aklın kadehi içerek(götürerek) sarhoş olmasını istemektedir. Çünkü; mecliste ayık kişi istenmemektedir. İkinci anlamda ise şair aklın, kadehi taşımamasını, sunmamasını(götürmek) istemektedir. Yani şair akı, sâkîye benzetmektedir.

Dil ü cān mest-i ‘ışk oldu götür ey ‘aql ayağı sen
Maḥabbet bezmidür arada hüşyār olmaşuñ kimse (Hayretî, g. 398/3)

Ey akıl, gönül ve can, aşk sarhoşu oldu sen kadehi iç. (Burası) muhabbet meclisidir kimse ayık kalmazın.

Ey akıl, gönül ve can, aşk sarhoşu oldu sen kadeh sun. (Burası) muhabbet meclisidir kimse ayık kalmazın.

2.2.3.2. Aşk

Zâtî, gönlünün aşk elinden şerbetler içtiğini söylemektedir. Ancak bu öyle bir şerbet ki akıllanması gerekirken gönlünü deli etmiştir. Şerbetin zaman zaman şarap anlamında kullanıldığından bahsetmiştik. Şairin burada şerbeti şarap anlamında kullandığını düşünebiliriz. Çünkü; şerbet şairin gönlünü akıllandıracağı yerde delirtmiştir. Böyle bir şerbet yalnızca şarap olabilir. İşte Zâtî, şarabı aşk elinden içildiğini söyleyerek “aşk”ı, sâkîye benzetmiştir.

‘Işk elinden bunca şerbetler içüb uşlanmaduñ
Ey dil-i dīvāne bilsem sen kaçan uşlanasın (Zâtî, g. 1077/2)

Ey deli gönül, aşk elinden şerbetler içip uşlanmadın, bilmem ki acaba sen ne zaman akıllanacaksın.

2.2.3.3. Baht

Bâkî, aşağıdaki beyitte olağanüstü bir meclis tablosu çizmektedir. Şairin kurguladığı mecliste baht, sâkîye benzetilmiştir. Baht, sâkî gibidir. Sâkî insanlara şarap sunarken, baht insanlara bazen iyi bazen kötü şeyler sunmaktadır. Bâkî, bu ortak noktadan hareketle baht ve sâkî benzerliğini kurmuştur. Mecliste ikbal, içki arkadaşı olarak düşünülmüştür. Baht ve ikbal, felek tarafından şekillendirildiği için felek de meclisin bir unsuruna (dönmesi sebebiyle) kadehe benzetilmiştir.

Bezmünde baht sâkî vü iqbâl hem-nişîn
Câm-ı sipihr sâgar-ı pülâd-ı zer-nişân (Bâkî, k.1/42)

Senin meclisinde baht; sâkî, istek; yanında oturan(içki arkadaşı), gökyüzü kadehi; altın kakmalı çelik kadeh (olmuştur.)

2.2.3.4. Dehr/ Dünya

Şairler, sâkîyi; “dehr”e benzetmişlerdir. Şiirlerde meclis, gökyüzü unsurları hayal edilerek anlatılmıştır. Yeni ay; kadehe benzetilmiş, dünya da onu sunan sâkî olarak düşünülmüştür. Ayrıca dünya türlü dertleri, acıları insanlara sunduğu için sâkîdir.

Elinden sâkî-i dehrüñ ne çanlar yutduğum görseñ
Açılsa lâle-veş dâğ-ı nihānum āşikār olsa (Bâkî, g. 452/3)

Dünya sâkîsinin elinden ne eziyetler çektiğimi laleye benzeyen gizli yaram açılrsa da görseñ.

Meh-i nev cāmını devre getire sâkî-i dehr
Encüm-i çerçe şala neş’e-i te’sîr-i hevā (Fuzûlî, g. 23/4)

Dünya sâkîsi, hilal kadehini devre getirirse, feleğin yıldızlarına havanın etkisinin neşesini (verse.)

2.2.3.5. Dudak

Şairler dudağı, aşk ehline kadeh sunan sâkîye benzetmişlerdir. Bu sâkî öyle bir sâkîdir ki, sunduğu kadehin içindeki şarap, akla parlaklık, kalbe safa ve ruha gıda olacak bir içerik taşımaktadır.

‘Aşk ehline şol cāmı şunar sākī-i la‘lūñ
Kim ‘aqla cilā kalbe şafā rūha gıdādur (Bâkî, g. 106/4)

Senin dudak sâkîn, aşk ehline akla cila, kalbe şafa, ruha gıda olan şu kadehi sunar.

2.2.3.6. Ecel

Ecel ya da ölüm, şairler tarafından sâkîye benzetilmiştir. Aşağıdaki beyitlerde ecel, âşıklara kadeh sunmaktadır. Bu kadehin içinde ölüm vardır. Ancak âşıklar için ölüm zaten sevgiliden ayrı kalmak olduğu için âşıklar ölümü ayrılık olarak tasavvur etmişlerdir.

Ey ecel cāmuñ içen cānunı teslīm eyler
Vardur anda meger fūrkat-i dil-berden eşer (Zâtî, g. 275/2)

Ey ölüm, senin kadehini içen canını verir. Meğer onda sevgiliden ayrılmanın etkisi vardır.

Ey ecel zehr-i gam-ı dil-ber mi katduñ bādeñe
Kendüzinden geçdi her kim ki anı nüş eyledi (Zâtî, g. 1602/3)

Ey ölüm, şarabına sevgiliden ayrılık gamının zehrini mi kattın da onu içen herkes kendisinden geçti?

2.2.3.7. Göz

Göz, âşıklar için bazen şefkat bazen de hışmın mekanıdır. Sevgili âşığı bir bakışıyla mahveder. Aşağıdaki beyitte de sevgilinin gözü âşığın yarasından şarap(kan) almaya çalışan bir sâkîye benzetilmiştir.

Dil kebāb itdi ciger mihmān idüp derd ü gamı
Sākī-i çeşmüm şarāb için başından hūn çeker (Muhıbbî, g. 623/2)

Gönül dert ve üzüntüyü misafir edip ciğeri de onlara kebab olarak sundu. Gözümün sâkîsi şarap için yarasından kan çeker.

2.2.3.8. Hz. Ali

Aşağıdaki beyitte Nev‘î, mahşer gününü hayal etmiş ve Hz. Ali’nin burada susamışlara şarap sunacağını ümit ederek onu sâkîye benzetmiştir.

Maḥşer gününde teşne-i âb-ı vişâlûne

Luţf eyle yâ ‘Alî umaruz şunasın şarâb (Nev‘î, tb.IV-2/15)

Ey Ali, mahşer gününde kavuşma suyunun susamışına, şarap sunacağını umarız, lütuf eyle(şarap sun)

2.2.3.9. Güneş

Aşağıdaki beyitlerde güneş sâkîye benzetilmiştir. Birinci beyitte yer alan kadeh ve sâkî kelimeleri leff ü neşr sanatı yoluyla ay ve güneşe benzetilmiştir. Yani ay; kadehe, güneş; sâkîye benzetilmiş ve onların Halil lakaplı, Hz. İbrahim’e yol gösterdiği, kılavuzluk ettiği anlatılarak Hz. İbrahim’in Allah’ı bulmasının anlatıldığı ayete telmihte bulunulmuştur²⁰⁸. İkinci beyitte ise yaratılan her şey bir meclis gibi düşünülmüş ve güneş bu mecliste elinde kadeh dolaştıran bir sâkî gibi düşünülmüştür.

Reh-rev-i ‘irfâna besdür sâğar ü sâkî delîl

Kim meh ü ħur-şiddeden tapmış temennâşın Ĥalîl (Fuzûlî, g. 177/1)

İrfan yolcusuna, kadeh ve sâkî kılavuz olarak yeter. İbrahim peygamber, ay ve güneşten feyz alarak (Allah’ı) bulmuştur.

Baĥr-ı sîmâbîde seyrân etmeye fûlk-i hilâl

Bezm-i mevcûdâtda gezdürmeye sâğar güneş (Hayâlî Bey, k. 16/20)

Hilal gemisi, civa renkli denizde dolaşmasın. Güneş, kâinat meclisinde kadeh dolaştırmassın.

2.2.3.10. Hançer

Bâkî aşağıdaki beyitte, yazı yazma aracı olan kâmiş kalem ve kalemi açmak için kullanılan hançerden bahsederek beytin alt yapısını oluşturmuştur. İkinci aşamada şair, hançeri düşmanlara ölüm kadehi içiren sâkîye benzetmiştir. Şair beyitte yazı yazmak için kullanılan mürekkep kabını da kadeh olarak hayal etmiştir.

Şehâ bir dem ney-i ĥâmen cihân bezminde diñlensün

İçürsün düşmene câm-ı fenâyı bir zamân ĥançer (Bâkî, g. 155/4)

²⁰⁸ En’am Suresi 74-82.

Ey şah, dünya meclisinde kamış kalemin bir an istirahat etsin. Hançer, ölüm kadehini düşmana bir zaman içirsin.

2.2.3.11. Lâle

Lale baharın müjdecisi olan çiçeklerden bir tanesidir. Şairlerimiz laleyi çokça kullanmış ve sâkînin özellikleri arasında lale yanaklı olması şartını da koymuşlardır. Aşağıdaki beyitte Figanî baharın gelişinin kutlandığı Nevruz'u anlatmaktadır. Nevruz, çimen sahnesine renkli kumaşlardan oluşan çadırını kurmuş ve kadehini sâkîye benzetilen laleden almıştır.

Kurdu şahn-i çemene hayme-i dîbâ nevrüz
Lâleden aldı ele cām-i muşaffâ nevrüz (Figanî, g. 37/1)

Nevruz çimenlik yere renkli kumaşlardan oluşan çadırını kurdu. Süslenmiş kadehini (sâkîlik eden) laleden eline almıştır.

2.2.3.12. Mâh/ Hilâl

Şairler oluşturdukları gökyüzü hayallerinde “mah/hilal”i sâkîye benzetmişleridir. Hilal ya da ay, meclislerde altın kadeh sunan sâkîdir.

Meh-rûlar ile dün gece tolmışdı bezm-gâh
Kim anda Zöhre çengî idi sâķî idi mâh (Zâtî, g.1252/1)

Meclis meydanı dün gece ay yüzlü güzellerle dolmuştu. Orada Zühre çengi, ay sâkî idi.

‘İd ü gül hem-şoĥbet oldı cām-ı zer şundı hilâl
Göklere çıkşa yiridür na‘re-i mestân eger (Bâkî, k. 13/2)

Eğer sarhoşların baĥırtıları göklere çıkşa yeridir. (Çünkü) bayram ve gül birlikte sohbet ettiler ve hilal altın kadeh sundu.

Maĥabbet cāmına sâķî olaldan mâh-ı devrânım
Kimi mest ü kimi ĥayrân kimi mecnûn u şeydâdur (YahyâBey, g.134/5)

Feleĥimin ayı, muhabbet kadehine sâkî olduğundan beri kimi sarhoş, kimi kendinden geçmiş, kimi deli ve şuursuzdur.

2.2.3.13. Nergis

Aşağıdaki beyitte nergis, sâkîye benzetilmiştir. Helâkî bir meclis tasviri yapmaktadır. Bu mecliste mîr-i meclis yani sultan için meclis hazırlıkları yapan kişi bulunmaktadır. Mîr-i meclis “gül”dür. Nergis ise elinde altın kadeh tutan sâkî olarak değerlendirilmiştir.

Çemen içre gül olup mîr-i meclis
Tutar zerrîn kadeh hîdmetde nergis (Helâkî, g. 66/1)

Gül, çimenlikte meclisin emiri olup nergis hizmet için altın kadeh tutar.

2.2.3.14. Nesteren

Nesteren, sözlükte ağustos gülü, yaban gülü olarak tanımlanan bir çiçek çeşididir. Aşağıdaki beyitte nesteren, erguvanın tuttuğu kadehi doldurmaktadır. Yani sâkîlik yapmaktadır.

Ergavan dutdı piyâle nesteren doldurdı cām
Muṭriba çal nağme-i yâ eyyü he'l-müstağfirün (Fuzûlî, g. 233/2)

Erguvan kadeh tuttu. Nesteren, kadehi doldurdu. Ey çalgıcı “ya eyyühel müstağfirun” çal.

2.2.3.15. Pîr-i Deyr

Aşağıdaki beyitte pîr-i deyr sâkîye benzetilmiştir. Çünkü; sofuya inat şarap sunmaktadır. Muhibbî, pîr-i deyrin şarap sunmasını da keramet olarak değerlendirmiştir.

Şundı be-rağm-ı zâhid mey pîr-i deyr baña
Her kimde kim kerem var zâhir kıılır kerâmet (Muhibbî, g. 191/4)

Meyhanenin piri, sofuya inat bana şarap sundu; kimde asalet varsa, kerameti açık olur.

2.2.3.16. Zühre

Şairler Zühre’yi sâkîye benzetmişlerdir. Aşağıdaki beyitlerde şairler Zühre’nin gökyüzünden yere inip dünya şarabı sunsa bile içmeyeceklerini yani şarap içmelerinin imkânsız olduğunu anlatmışlardır.

Nüş etmeyem şunarsa inüb Zöhre-i felek

Dünyā şarābını adeh-i āfitābdan

(Hayālî Bey, g. 49/7)

Feleğın Zühre'si inip dünya şarabını güneş kadehinden sunarsa içmeyeyim.

İçmez Muhibbî yire ine zühre-i felek

Şuna şarāb-ı ger adeh-i āfitābdan

(Muhibbî, g. 2219/5)

Zühre yere inip eğer güneş kadehinden şarap sunsa da Muhibbî içmez.

2.3. KADEH

2.3.1. KADEHE VERİLEN İSİMLER VE KADEH ÇEŞİTLERİ

Klasik edebiyatımızda kadeh, şarap içmek amacıyla kullanılan türlü araçlar olarak nitelendirilebilir. Kadeh farklı kültürlerde farklı şekillerde yapılmıştır. Klasik edebiyatımızda adı geçen kadeh ile bugün kullanılan kadehler aynı değildir. Klasik şiire konu olan kadeh bizim bugün kase olarak kullandığımız eşyayı daha çok hatırlatmaktadır. Kadeh yayvan 4-5 cm. yüksekliğinde toprak, cam, çelik gibi maddelerden mamul bir kaptır. Kadehin bugünkü gibi küçük olduğu da zannedilmemelidir. Mecliste kurulan halka içindeki herkes, aynı kadehten ve birbirinin içtiği yere dudakları değmeden içmekteydi. Zaten rıtl-ı giran gibi bir kadehin icat edilme sebebi bu olsa gerektir. Kadeh, şarabın icat edilmesiyle birlikte kullanılmaya başlanmıştır. Klasik edebiyatımızda şarap gibi kadehin de Cem tarafından icat edildiğine inanılmaktadır. Yaşanılan yüzyıla göre ağaç, taş, toprak, çini, çelik vb. maddelerden imal edilmiştir. Kadeh zamanla bir eşya olmaktan çıkmış ve özellikle Hz. İsa'nın son akşam yemeğinde içtiği kadeh "gradal" gibi kutsallaştırılmaya başlanmıştır. Doğu geleneklerine göre de kadehe bir tür kutsallık atfedilmiştir. Meclislerde kadehin hiç yere konulmaması ve sâkînin hürmetle kadehi sunması bu kutsallaştırmanın yaşayan örnekleri olarak düşünülebilir. Aşağıdaki bölümde kadehe verilen isimler sıralanacak ve kadehin nelerden yapıldığı konusunda bilgi verilecektir. Klasik edebiyatımızda kadeh birçok çeşidi ile şiirlerde yer almıştır ve zengin benzetme unsurları oluşturmuştur.

2.3.1.1. Âb-gîne

Âb-gîne; şişe, sürahi, kadeh anlamlarına gelmektedir. Şiirlerde fazla kullanılmamıştır.

Sâkî lebûñ hayâli ile yaşlu gözlerüm

Şâfî mey ile  olmuş iki âbgînedür

(Helâkî, g. 56/4)

Sâkî, dudağının hayaliyle yaşlı gözlerim saf şarap ile dolmuş iki kadehtir.

2.3.1.2. Âfitâbe

Afitâbe; “*Su kabı, güneş biçiminde yapılan mücevher*” anlamına gelmektedir. Şairlerimiz bu kelimeyi bir kadeh çeşidi olarak kullanmıştır. Kelimenin kullanımı sırasında da anlamına uygun olarak tevriyeli kullanımı göz ardı edilmemiştir.

Âfitâbe âfitâb-ü-câm olursa mâh aña

Ehl-i mihri şanma şevk-ı bezm-i meh-veşden geçer (Zâtî, g. 191/4)

Güneş; testi, ay; kadeh olsa (bile), aşk ehlinin; ay yüzünün meclisinin arzusundan vazgeçeceğini sanmayın.

Mihr-ü-maḥabbetüm benüm ol âfitâbadur

Hörşid bezm-i ḥüsnine bir âfitâbedür (Zâtî, g. 326/1)

Benim sevgim ve aşkım o güneş (gibi parlak yüzlüedir ki) güneş, onun güzellik meclisinde(ancak) bir testidir.

Ṭoludur âfitâbe ey sitâre

Getür bu menzile ol âfitâbı (Zâtî, g. 1752/2)

Ey yıldız, testi doludur. O güneş (gibi güzel)i bu mekana getir.

2.3.1.3. Asa

Asa, şairler tarafından tevriyeli olarak kullanılan bir kadeh türüdür. Asa hem dayanak anlamına gelmekte hem de bir kadeh çeşidi olduğu bilinmektedir. Şairler, insanların asaya ihtiyacı olduğu zamanı yani, yaşlılık dönemini şiire ekleyerek asa ile asa kadeh arasında söz oyunu yapmışlardır.

Pîrâne-ser elüñde ‘aşâ-veş piyâle ṭut

Nâ-geh ṭoḳınsa bād-ı ḥavâdiş ṭayanı gör (Bâkî, g. 77/5)

Yaşlılara yakışır şekilde elinde asa gibi kadeh tut. Haber rüzgarı aniden dokunursa (ona) dayanı ver.

Devrân gamı bükdi belümi kıldı beni pîr

Ey Muğbeçe şun bâde ‘aşâsı ile şâb it (Muhibbî, g. 251/6)

Dünyanın gamı belimi büktü, beni ihtiyar etti. Ey meyhaneci çırağı, şarap kadehi ile şarap sun, onu genç et.

2.3.1.4. Ayak

Ayak kelimesi, “*Ayaklı şarap kadehi*”²⁰⁹ anlamında kullanılmaktadır. Bilindiği üzere eski şarap kadehleri bugünkü gibi değildi. Eski kadehler daha ziyade bugünkü taslara benzemekteydi. Ayak farklı bir kadeh türüdür ve şairler bu kelimeyi yürüme organı olan ayakla neredeyse her zaman tevriyeli olarak kullanmıştır.

Ol leb-i cām-u-‘izārı ter gelür
Yüri ey ayak şavul ey āb-ı ter (Zâtî, g. 266/3)

O dudağı kadehe benzeyen ve yanağı taze olan güzel gelir. Ey ayak(kadeh) yürü ey taze su çekil.

Binüp keştīye daḥi niçe dilber
Ḳalatada ayak seyrānın eyler 253 s. şeh. 118

Bir çok dilber gemiye binip Galata’da kadeh (nasıl içilir görmek için) gezinti yapar.

2.3.1.5. Bülbüle

Bülbüle “*Sürahi, şarap kabı, su kabı*”, “*Şarap, kadeh*” anlamına gelmektedir. Farklı bir tür şarap kadehidir. Şairler bülbüle ve bülbül kelimelerini aynı beyitlerde kullanarak çeşitli söz oyunları yaparlar.

Bezm-i mey bir gülisitāndur anda sākī bāḡ-bān
Cām-ı mey güldür şurāḥī serv bülbül bülbüle (Hayâlî Bey, g. 69/4)

Şarap meclisi bir gül bahçesidir. Sākî orada bahçıvan, şarap kadehi gül, sürahi servi ağacı, bülbül bülbüle adlı sürahidir.

Sākī elünde bülbüleyi bülbül eyleseñ
İçsen şarābı ruḥlarıñı gül gül eyleseñ (Bâkî, g. 255/1)

Sākî elindeki bülbüle adlı sürahiye bülbül yapsan, şarap içsen yanaklarını gül gül yapsan.

2.3.1.6. Cām

Cām kelimesi sözlüklerde; “*Sırça, cam; bardak, kadeh, şişe ve toprak cinsinden şarap kadehi*”, “*Kadeh, ufak billûr bardak*”, “*Kadeh*”, “*(Peh.) Kadeh;*

²⁰⁹ Agâh Sırrı Levend, a.g.e., s.21.

bardak; cam” anlamlarına gelmektedir. Edebiyatımızda kadeh anlamında kullanıla gelmiştir. Bir çok terkip oluşturmuş ve farklı benzetmelere konu olmuştur. Divanların taranması sırasında tespit edebildiğimiz terkipler şu şekildedir; câm-1 ‘aşk, câm-1 ‘ayş, câm-1 ‘ırz, câm-1 ‘işret, câm-1 ‘işret-i Dârâ, câm-1 ‘ömr, câm-1 arak, câm-1 bâde, câm-1 belâ, câm-1 berrâk, câm-1 bî-hemtâ, câm-1 billûr, câm-1 Câmî, câm-1 cân-fezâ, câm-1 Cem, câm-1 cihân-bîn, câm-1 cihân-nümâ, câm-1 çeşm, câm-1 derd, câm-1 dîde, câm-1 dil, câm-1 dirahşân, câm-1 dürd, câm-1 ecel, câm-1 Elest, câm-1 erguvân, câm-1 ezel, câm-1 fagfûrî, câm-1 fenâ, câm-1 ferah, câm-1 firâk, câm-1 fırsat, câm-1 fûrkat, câm-1 gam, câm-1 hayât, câm-1 gerdûn, câm-1 gınâ, câm-1 gurur, câm-1 gül, câm-1 gül-gûn, câm-1 gül-reng, câm-1 Hayâlî, câm-1 hicrân, câm-1 hilâlî, câm-1 himmet, câm-1 hoş-güvâr, câm-1 hurşîd, câm-1 İskender, câm-1 istigna, câm-1 kerem, câm-1 Keyhusrev, câm-1 la‘l-i cân-bahş, câm-1 lâle, câm-1 leb, câm-1 lebâleb, câm-1 mahabbet, câm-1 meclis, câm-1 memât, câm-1 mergi, câm-1 meserret, câm-1 mey, câm-1 mey-gun, câm-1 mezâk, câm-1 mezellet, câm-1 mihnet, câm-1 mihr, câm-1 murad, câm-1 musaffâ, câm-1 mücellâ, câm-1 mül, câm-1 mürüvvet, câm-1 nâb, câm-1 nâz, câm-1 nazm, câm-1 neng, câm-1 nergisi, câm-1 nûş, câm-1 Pervîz, câm-1 pür-sahbâ, câm-1 sabûhî, câm-1 sâde, câm-1 sâf, câm-1 safâ-bahş, câm-1 sahbâ, câm-1 sâkî, câm-1 tarâvet, câm-1 sarây, câm-1 ser, câm-1 ser-nigûn, câm-1 sipihr, câm-1 sohbet, câm-1 sürûr, câm-1 şarâb, câm-1 şeb-efrûz, câm-1 şefâ‘at, câm-1 şevk, câm-1 Şirin, câm-1 tehî, câm-1 teklîf, câm-1 vahdet, câm-1 visâl, câm-1 vücûd, câm-1 yâkût, câm-1 zehr-âlûd, câm-1 zehr-i fûrkat, câm-1 zer, câm-1 zerrîn, câm-1 zücâc, câm-1 zümürüd-fâm.

Yukarıdaki terkiplerin bazıları kadeh çeşitlerinin isimlerini karşılamaktayken çoğu “câm” kelimesiyle ilgili benzetme unsuru meydana getirmektedir. Burada yer alan alt başlıklarda “câm” kelimesi ile kurulan terkiplerde kadeh çeşidi olarak tespit edebildiklerimize yer vermeyi amaçlamaktayız.

Câmı devr itdürelüm şevk ile geçsün günümüz

Yetiş ey mâh degül kimseye bâkî devrân

(Zâtî, g. 1118/3)

Camı devrettirelim günümüz neşe ile geçsin. Ey ay (gibi güzel) yetiş bu devran kimseye baki değildir.

2.3.1.6.1. Câm-ı Bâde / Câm-ı Sahbâ/ Câm-ı Mey

Şarap kadehi anlamında kullanılmaktadır. Sözlüklerde; “*Kırmızı şarap kadehi*”, “*Şarap kadehi*”, “*Kırmızı şarap içilen kadeh*” anlamındadır. Klasik edebiyatımızda en çok kullanılan terkiplerden biridir. Kadeh aşağıdaki beyitlerde dudağa benzetilmiştir.

Öykünürdi lebüñe cām-ı mey ammā dönmiş
Bu gün almışlar ele bir yire gelmiş zürefā (Bâkî, g. 9/6)

Şarap kadehi dudağına benzemeye çalışırdı ama (bundan) vazgeçmiş. Bugün zarif insanlar bir yerde toplanıp (kadehi) ele almışlar.

Mest olalı bu Muḥibbî cām-ı la‘lünden şehā
Āb-ı kevşer istemez dir cām-ı şaḥbādan nolur (Muḥibbî, g. 411)

Ey sevgili, Muḥibbî bu dudak kadehinden sarhoş olduğundan beri, Kevser suyunu istemez,” şarap kadehinden ne çıkar” der.

2.3.1.6.2. Câm-ı Berrâk

Berrak kadeh anlamındadır. Camdan yapılmış olması, içindekini olduğu gibi ve tertemiz göstermesi sebebiyle bir kadeh çeşidine ad olarak kullanılan terkiptir.

Gönül gam küştesidür üstine nūr-ı şafā insün
Şarāb-ı nāb ile şāfî pür eyle cām-ı berrâkı (Zâtî, g. 1725/3)

Gönül gam (tarafından) öldürülmüştür. Berrak camı süzölmüş saf şarap ile doldur ki üzerine saf nur insin.

2.3.1.6.3. Câm-ı Billûr

Câm-ı billûr, yukarıdaki kadeh çeşidi gibi içindekini gösteren camdan yapılmış bir kadeh çeşididir.

Cām-ı billûr ile şun lāl-i müzābı sākî
Berf-i sîmîn-ten gelüb itdükce zer-pāş ocağı (Zâtî, g. 1790/2)

Sākî, gümüş tenli kar gelip ocağı altın saçar hale getirdikçe eritilmiş yakutu cam kadeh ile sun.

Câm-ı billür içre kalmış cur'a-i meydür hemân

Gün yüzünde görinen la'l-i lebûn ey meh-cebîn (Yahyâ Bey, k. 13/15)

Ey ay alınlı, güneş (gibi parlak) yüzünde görünen dudağın sanki cam kadeh içinde kalan şarap yudumudur.

2.3.1.6.4. Câm-ı Musaffâ

Parlak kadeh anlamında kullanılmıştır. Terkibin aynı zamanda süzölmüş şarap anlamı da mevcuttur.

Gönlümüñ şırça sarâyı saña me'vâdur begüm

Gözlerüm aña iki câm-ı muşaffâdur begüm (Yahyâ Bey, g. 267/1)

Gönlümün cam sarayı sana meskendir beyim. Gözlerim ona iki parlak kadehtir beyim.

Ele câm-ı muşaffâ al derünuñ pür-şafâ olsun

Harîm-i bezmüñe tâb-ı mey-i rüşen ziyâ olsun (Bâkî, g. 350/1)

Ele parlak kadeh al, için neşe dolu olsun. Meclisinin haremine parlak şarabın aydınlığı ışık olsun.

2.3.1.6.5. Câm-ı Ser/ Kâse-i Ser

Kâse-i ser; "Kafatası" anlamına gelmektedir. Büyük şarap kadehlerine verilen isimdir. Şairler, kafatasından yapılan kadehle büyük kadeh arasındaki ilişki sebebiyle bu kelimeleri tevriyeli olarak kullanmışlardır.

Kâse-i serden düzüb bezm-i belânuñ câmını

Çayse nüş etsem gerek ol câmı bayram ertesi (Hayâlî Bey, g. 28/4)

Bela meclisinin kadehlerini büyük şarap kadehlerinden hazırlayarak Kays'a bayram ertesi o kadehi içirsem.

Sürölsün kâse-i ser tek çurulsun bezmi 'uşşâkuñ

Yıkılsun nüh felek tek devr-i sâğar ber-devâm olsun (Nev'î, g. 369/2)

Büyük kadeh sürölsün yeter ki âşıkların meclisi kurulsun. Dokuz felek yıkılsın yeter ki kadehin devri devam etsin.

2.3.1.6.6. Câm-ı Sîm/ Sâgar-ı Sîm

Gümüş kadeh demektir. Mecazen sevgilinin çenesi anlamında da kullanılmaktadır. Şairler beyitlerde gümüş ve yakutu renkleri ve ikisinin de kıymetli madenler olması sebebiyle kullanmışlardır.

Bâde-i nâbdur leb-i la'lüñ
Sâgar-ı sîmdür zenaḥdānuñ (Bâkî, g. 249/2)

Dudağın saf şarap, çene çukurun gümüş kadehtir.

Lâ'l-gun meydür elüñde sâgar-i sîmîn ile
Yâ nigîn-i lâ'ldür reşk-i lebüñden oldu âb (Fuzûlî, g. 27/5)

Elindeki gümüş kadeh ile yakut renkli şaraptır ya da yakut yüzük dudağını kışkandığından (eriyerek) su(gibi) oldu.

2.3.1.6.7. Câm-ı Zerrîn

Altın kadeh demektir. Zenginliğin ve şanın göstergesidir. Bu özelliklerinin yanı sıra zerrîn kadeh²¹⁰ bir çiçek çeşidinin adıdır ve şairler tarafından tevriyeli olarak kullanılır.

Nev'î gedâ-yı cām-ı mey olsa 'aceb mi şâh
Zerrîn kadeḥler içre seḫer jale vaḫtidür (Nev'î, g. 153/5)

Ey şah, Nev'î şarap kadehinin dilencisi olsa şaşılır mı? Sabah vakti altın kadehler içinde jale vaktidir.

Ey Nev'î, şah şarap kadehinin dilencisi olsa şaşılır mı? Sabah vakti altın kadehler içinde jale vakti (olmuştur)dir.

Sâḫiyâ koma elüñden lâle-veş la'lîn kadeḥ
Şun berü bir nergisi şehlä içün zerrin kadeḥ (Helâkî, g. 21/1)

Ey sâkî, elinden lale gibi lale renkli kadehi bırakma, buraya şehla bakışlı bir nergis için altın kadeh sun.

²¹⁰ Atilla Şentürk, **Osmanlı Şiir Antolojisi**, YKY. Yay. İstanbul 2009.

2.3.1.6.8. Câm-ı Murassa

Değerli taşlarla süslü kadeh anlamına gelmektedir. Bu kadeh çeşidi de zenginlik göstergesi olarak kullanılmaktadır. Murassa kadehler genellikle altından yapılmakta ve üzeri yakut, inci gibi değerli taşlarla süslenmekteydi.

Bezminde sürdi lāle muraşşa‘ piyālesin
Oldı emīr-i meclis-i bāğ u bahār gül (Bâkî, g. 306/3)

Gül, bağ ve bahar meclisinin emiri olduğu için meclisinde lale, değerli taşlarla süslü kadehini sürdü.

2.3.1.6.9. Câm-ı Zücac

Camdan yapılmış bir kadeh türüdür. Şiirlerde rastladığımız farklı bir tür kadehtir.

Olmaşun ara yirde keder sâkıyâ şaķın
Câm-ı zücâc meşreb-i nâzûk şarâb ter (Nev‘î, g. 67/3)
Ey sâkî arada sakın keder olmasın. Cam kadeh, nazik yaratılışlı, taze şarap (olsun.)

Fürûğ-ı mihr ile dil hānesi nice ʔolsun
Şarâb ile ʔolu cām-ı zücâcumuz yokdur (Nev‘î, g. 142/4)

*Güneşin ışığı ile gönül evimiz nasıl dolsun? Şarapla dolu cam kadehimiz yoktur.
Aşk ışığı ile gönül evimiz nasıl dolsun? Şarapla dolu cam kadehimiz yoktur.*

2.3.1.7. Çemâne

Çemâne, “İçki kadehi, şarap kadehi”, “Üzeri renkli ve resimli, kabaktan yapılan kadeh.” anlamındadır. Kabaktan yapılmaktadır. Çemen kelimesi ile cinaslı olarak kullanılır.

Seyr içüñ kişinüñ çemende müdām
Bile yanınca bir çemâne gerek (Hayretî, g. 225/5)

*Çayırda gezmek için adamın yanında devamlı bir kadeh gereklidir.
Çayırda gezmek için adamın yanında şarap ile bir kadeh gereklidir.*

2.3.1.8. Çifte Tolu

Sadece Zâtî ve Nev'î divanlarında tespit ettiğimiz bir kadeh cinsidir. Beyitlerden anlaşılabilirdiği kadarıyla iki kadeh büyüklüğünde veya iki kadehin yapışık olduğu ve ayaklı olan bir kadeh cinsidir.

Ben helāk oldum bu ğamdan çifte ʔolular içüb
Dōstlar ikide bir düşman dil-ārāmı öper (Zâtî, g. 354/2)

Dostlar ben, düşmanın ikide bir gönül alan sevgilimi öpmesi gamından çifte dolular içip helak oldum.

Ķanumı mey yirine içmek dilerseñ iç müdām
Dōstum a'dā ile çifte ʔolular içme tek (Zâtî, g. 686/3)

Dostum kanımı şarap yerine içmek istersen devamlı iç yeter ki düşman ile çifte dolular içme.

Ķan yutmasun mı Zātî bu gün rakîbe dil-ber
Çifte ʔolular içdi ikide bir öpüşdi (Zâtî, g. 1664/5)

Bu gün rakiple sevgili çifte dolular içip iki de bir öpüştü. Zâtî, eziyet çekmesin mi?

Çifte çifte ʔolulardan gül gül oldu rüy-ı yār
Devr-i sāĝar ol mehi āşüb-ı devrān eyledi (Nev'î, g. 506/4)

Sevgilinin yanağı çifte dolulardan gül gül oldu. Kadehin devri o ay (gibi güzeli) zamanın karıştırıcısı yaptı.

2.3.1.9. Dostkânî

Sözlükte, “Büyük kadeh. Arkadaş veya sevgililerle şarap içilen kadeh. Bir toplantıda bulunanlara şarap ikram etme.”²¹¹, “Büyük kadeh”²¹² anlamına gelmektedir. Taranan divanlar içinde sadece Bâkî Divanı’nda tespit edilebilmiştir.

Leb-ā-leb cām-ı dil hūn olsa ʔān mı bezm-i fūrkatde
Güzeller ‘aşķına nūş itmek için dōstgānîdür (Bâkî, g. 54/3)

Ayrılık meclisinde gönül kadehi aķzına kadar kanla dolu olsa ayıp mı? O güzeller aşķına içmek için dostkânî olmuştur.

²¹¹ Mehmet Arslan, a.g.e., s. 85.

²¹² Ferit Devellioĝlu, a.g.e., s. 190.

2.3.1.10. Hilâlî Câm/ Kadeh

Sözlükte, “*Bir kadeh cinsi*”²¹³ olarak tanımlanmakla birlikte şekil olarak hilalle benzerlik taşıyan bir kadeh türüdür. Gökyüzündeki hilal ile arasında tevriyeler kurulmuştur.

Hilâlî câmdan sen içmede her dem şafâğ-gün mey

Otağân mest olup başuñdaki destâra yaşdanmış (Hayâlî Bey, g. 4/2)

Sen her zaman hilal şeklindeki kadehten şafak renkli şarap içmekteisin (bu sebeple) sorgucun sarhoş olup başındaki sarığa yaslanmış.

Sâkıyâ turma hilâlî kadehi devr itdür

Rûz-ı ‘îd oldu irişdi yine devrân-ı şarâb (Hayretî, g. 17/3)

Ey sâkî durma, bayram sabahı oldu hilal şeklindeki kadehi devrettir; yine şarap zamanı gelmiştir.

2.3.1.11. Kabak

Kaynaklarda “kabak”a, “*Şarap kadehi*”, “*Anadolu’da su kabağını kurutup içini çıkarırlar. (...) halk arasında bazı yerlerde şarap ve rakı kadehi olarak kullanılmaktadır.*”²¹⁴ şeklinde rastlamaktayız. Yine Ahmet Talat Onay kabağın eskiden cübbe altında şarap taşımak için kullanıldığını aktarmaktadır. Edebiyatımızda daha çok kadeh anlamında kullanılmıştır.

Doldu ise sâkıyâ mey-i gül reng ile kabağ

Seyr edelüm diyâr-ı neşâtı ayak ayak (Hayâlî Bey, g. 10/1)

Ey sâkî, kabaktan kadeh gül renkli şarap ile dolduysa, eğlence ülkesini kadeh kadeh seyredelim.

Ol vâşitayla la‘l-i leb-i dil-beri öper

Câmuñ yüzine gülse n’ola Bâkıyâ kabağ (Bâkî, g. 241/6)

Ey Bâkî, kabak, camın yüzüne gülse ne olur? O, bu bahaneyle sevgilinin yakut (renkli) dudaklarını öper.

²¹³ Mehmet Arslan, **a.g.e.**, s. 90.

²¹⁴ Ahmet Talat Onay, **a.g.e.**, s. 264.

2.3.1.12. Kafatası Kadeh

Bilindiği üzere düşmanların kafatasından kadeh yapıp bu kadehle içki içmek çok eski bir gelenektir. Edebiyatımızda büyük kadeh anlamına gelen “kâse-i ser”in yanı sıra kafatasından kadeh de mevcuttur. Bu iki kadeh çeşidi tevriyeli olarak kullanılmıştır.

Rezmgāh içre Muḥibbî merd olanlara müdām
Hün-ı düşmen mi gerekdür kâsehâ-yı ser kadeḥ (Muhibbî, g. 302/4)

Muhibbî savaş alanında yiğit olanlara, şarap için düşman kanı, kadeh olarak da kafatasından kadeh mi gerekir?

Haşminuñ ḳanın şarāb u kellesin sāgar ḳılıp
Şoḥbet-i ḥāş itmege meydān olupdur yirimüz (Muhibbî, g. 1143/4)

Bulduğum yer, düşmanın kellesini kadeh, kanını şarap edip has sohbet etmek için meydan olmuştur.

2.3.1.13. Kâse

Kâse; “Çiniden, fağfurdan, billûrdan, porselenden, madenden veya topraktan yapılmış çanak”, “Çanak, içki kadehi” demektir. On altıncı yüzyılda kullanılan kadehler çanak şeklinde olduğundan “kâse” kelimesi çokça kullanılmıştır.

Kâsesi elde kadeḥ cerrarı müflis mey-perest
Devr-i meyde sâ’îl-i bî-çāre bir ben bir ḥabāb (Nev’î, g. 15/3)

Ben ve kabarcık şarap devrinde kibirli bir zavallı ve iflas etmiş(biri olarak); elde şarap kasesi dilenen dilencileriz.

2.3.1.14. Kâse-i Fağfûr

Sözlükte; “Çin porseleninden yapılmış kâse, kadeh.”, “Cam, porselen kadeh.” anlamlarına gelmektedir. Çin porseleninin özelliği bizdeki porselenlerden çok daha ince olmasıdır. Ayrıca Çin porselenlerine zehirli bir madde temas ettiğinde renginin değiştiğine dair bir inanç da mevcuttur.

Müdde’inuñ acı sözinden Muḥibbî bu yürek
Zehre doymaz yarılır şan kâse-i fağfûrdur (Muhibbî, g. 793/7)

Muhibbî, bu yürek, kuru iddiacının acı sözünden zehre doymaz yarılır, sanki çin kâsesidir.

Raḥîk-i cām-ı la‘lünden alur bir cür‘a Cemşîdi
Şarâb-ı bezm-i ‘aşkuñdan yıkar bir kâse Fağfûrı (Bâkî, g. 484/2)

Dudağının saf şarabından Cemşid gibi bir yudum alır. Aşkının meclisinin şarabının bir kâsesi imparatoru yıkar.(sarhoş ederek yıkar.)

2.3.1.15. Keştî/ Zevrâk

Keştî kelimesi, sözlüklerde; “Gemi”, “Gemi, vapur”, “Gemi şeklinde kadeh, şarap dolu kadeh.” anlamlarına gelmektedir. Zevrâk ise; “Kayık, sandal”, “Gemi, kayık şeklinde kadeh.” anlamına gelmektedir. Klasik edebiyatımızda keştî; gemi şeklindeki kadelere verilen addır. Bu kelimeler divanlarda genellikle “bâde, şarap vb.” kelimelerle oluşturulan terkiplerle birlikte kullanıldığından sözlüklerde “keştî-i bâde, bâde-i keştî,” gibi terkipler halinde yer almaktadır.²¹⁵

Ġark eyleyimez kûlzüm-i ğuşşa bizi aqđâḥ
Zevrâklar olub eyler isek sâkîyi mellâḥ (Zâtî, g. 99/1)

Gam denizi, kadehleri; gemi, sâkîyi; kaptan yaparsak bizi boğamaz.

Sâkîyâ zevrakı sür bād-ı bahâr esdi yine
Sebze-zâr oldı yem-i aḥḍar u lenger sünbül (Bâkî, k. 24/14)

Ey sâkî, bahar rüzgarı yeniden esti, zevrak adı verilen kadehi yürüt. Çayırılar; yeşil deniz ve sümbül çapa oldu.

2.3.1.16. Keştî-i Nûh

Keştî-i Nûh; “Altın veya gümüşten burgu şeklinde yapılan kadeh”²¹⁶ anlamına geldiği gibi “Hz. Nûh’un tûfandan kurtulmak üzere yaptığı ve içine her canlıdan birer çift aldığı gemi” anlamına da gelmektedir. Şairlerimiz sık kullanmamakla birlikte bu kadeh çeşidini tevriyeli olarak şiirlerinde konu edinmiştir.

²¹⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Selami Turan, “Divan Şairlerinin Zevrak Etrafında Oluşturdukları Benzetme Dünyası”, *Turkish Studies*, 2009 V. 4/2, s.1039-1071.

²¹⁶ Mehmet Arslan, *a.g.e.*, s. 93.

Hücüm-i gamda maña anı itdi zevrağ-i mey
Kim itmedi anı tūfān olanda keşti-i Nūh (Fuzûlî, g. 57/3)

Gamin saldırısında şarap gemisi (bana), tufan olduğu zaman Nuh'un gemisinin yapmadığını yaptı. (Beni kurtardı.)

Tuğyān-i gama müfiddür zevrağ-ı mey
Tūfan hatarında eyle kim keşti-i Nūh (Fuzûlî, rub. 14)

Şarap kadehini tufan felaketinde Nuh'un gemisi yap (çünkü) gam seline(eziyetine) faydalıdır.

2.3.1.17. La'1 / Yakut Kadeh

La'1 kadeh benzetme unsurlarıyla iç içe girmiş bir kadeh çeşididir. Yakut kadehten kastedilenin yakut taşı ile süslenmiş kadeh olma ihtimali fazladır. Şiirlerde şairler tarafından kullanılmıştır.

Bādeye lā'lden düzüb sāğar
İçini kıldı zer-nişān gonca (Hayâlî Bey, k13/4)

Gonca şarap için yakuttan kadeh hazırlayıp içini kakma altınla süsledi.

Gonca şarap için kadehi yakutla süsleyip, içini kakma altınla süsledi.

Ġoncalar çinî şurāhiler tutup şāh-ı gülüñ
La'lden cāmın pür itmişdür şarāb-ı ergavān (Hayretî, k.15/16)

Goncalar, mavi renkli çiniden sürahiler tutup gül dalının yakuttan kadehini erguvan şarabıyla doldurmuştur.

2.3.1.18. Murassa Kadeh

Murassa; "Kıymetli taşlarla bezenmiş" anlamına gelmektedir. Klasik edebiyatımızda söz edilen kadeh türlerinden birisi de kıymetli taşlarla süslenmiş kadehlerdir. Murassa kadeh doğrudan şiirlerde kullanıldığı gibi mazmun olarak da beyitlerin içine gizlenmiştir.

Läleler kâselere döndi k'ola cevher-dār
Jälelerle görünür gül şādef-i dürr-i şemîn (Bâkî, g. 392/3)

Laleler mücevher saçan kaselere döndü. Gül (üzerindeki) çiğ taneleriyle değerli inci kabuğu gibi görünür.

2.3.1.19. Peymâne

Kaynaklarda; “*Büyük kadeh, şarap bardağı*”, “*Kadeh*”, “*Büyük kadeh*”, “*Kadeh, içki kadehi*” anlamlarına gelen peymâne edebiyatımızda sıkça kullanılan bir kadeh çeşididir. Şiirlerde “*Yemin, ant*” anlamına gelen “*peymân*” sözcüğüyle cinaslı olarak kullanılması da yaygındır.

‘İşret-âbâd ister iseñ bâde iç peymâne tut
Bu harâb-âbâda da var küşe-i meyhâne tut (Muhibbî, g. 254/1)

Tam bir eğlence istersen şarap iç, kadeh tut. Bu meyhâneye git, bir köşesini mesken tut.

Eger peymâne tursursa dimişdi pür idem şunam
Keremler eylesün sâkî eger tursursa peymâna (Zâtî, g. 1320/3)

Sâkî “eğer kadeh yemininde durursa, (kadehi) doldurarak sunayım” demişti. (Kadeh) sözünde durursa kerem eylesin.

2.3.1.20. Piyâle

Piyâle; “*Kadeh, şarap bardağı*”, “*Kadeh*”, “*Kadeh, küçük*” anlamlarına gelmektedir. Klasik edebiyatımızda çok kullanılan bir kadeh çeşididir.

Gerdün-ı dūna ‘âkîl iseñ kılma i‘timâd
Dönsün piyâle Devr-i Kâmerden budur murâd (Bâkî, g. 38/1)

Eğer akıllı isen aşağılık feleğe güvenme. Kadeh dönsün, ayın dönüşünden istek budur.

Bezmünde bâdedür şafağ-ı surh u mihr ü mâh
Bir iki zer piyâle-i ‘işret-fezâ-yı ‘îd (Hayretî, k. 13/35)

Meclisinde kırmızı şafak; şaraptır. Ay ve güneş, bayram eğlencesinin bir iki altın kadehidir.

2.3.1.21. Pûlâd Kadeh

Pûlâd, “*Polat, çelik*”, “*Çelik*” demektir. Eskiden kullanılan kadeh çeşitlerinden biri de çelik kadehtir.

Nüh felek buñda döner bir sâgar-ı pûlâddur
Âferîn bu bezm-i cân-bağşa hezârân âferîn (Hayretî, mu.16/2)

Dokuz kat felek burada dönmekte olan çelik bir kadehtir. Bu can bağışlayan meclise binlerce âferin.

Bezmünde baht sâkî vü ikbâl hem-nişîn
Câm-ı sipihr sâgar-ı pûlâd-ı zer-nişân (Bâkî, k. 1/42)

Meclisinde, baht; sâkî, ikbal; içki arkadaşı, gökyüzünün kadehi; altın kakmalı çelik bir kadehtir.

2.3.1.22. Rıtl-ı Girân

Rıtl (orj. Ratl) sözlüklerde; “*Bir litreye kadar olan bir mâyi ölçęgi, büyük kadeh*”, “*Büyük kadeh*”, “*Büyük okkalık kadeh*”, rıtl-ı girân ise; “*Büyük, ağır ve dolu kadeh*”, “*Ağır büyük kadeh*”, “*Büyük ağır kadeh. Bu tür büyük kadehler bezmde sâkî tarafından ortada dolaştırılır ve içindeki içkiden herkese bir yudum sunulur.*”²¹⁷ şeklinde yer almaktadır.

Bâr-ı girân-ı guşşayı çekmez şu kimse kim
Şahn-ı çemende gül gibi rıtl-ı girân çeker (Bâkî, g. 154/6)

Gamın eziyet veren yükünü, çayır meclisinde gül gibi büyük kadeh çeken kimse çekmez.

Gül mevsiminde cânımı pâk eyle guşşadan
Luţf eyle sâkî sen bize rıtl-ı girân getir (Muhıbbî, g. 527/2)

Sâkî, gül mevsiminde canımı kederden temizle, lütfet bize büyük kadeh getir.

2.3.1.23. Sâgar

Sâgar, “*Kadeh, içki bardağı*”, “*Kadeh*” anlamına gelmektedir. Şiirlerimizde sıklıkla kullanılır. Bir çok terkip oluşturur.

²¹⁷ Mehmet Arslan, a.g.e., s.102.

Sāgar-ı çeşmüm ʔolu nūş eylerüz hūn-ı ciger
Kāni‘üz aña anuñçün bu şarāba baķmazuz (Muhibbî, g. 1136/2)

Gözümün kadehi doludur, ciğer kanını içeriz. Biz onunla yetiniriz, bu yüzden şaraba bakmayız.

Raķş urup şevķ-ı lebūñle meclisūñde sāgaruñ
Döne döne itdūgi devrānı añdum ađladum (Helākî, g. 99/4)

Senin meclisinde, kadehin dudağının arzusuyla dans edip döne döne devretmesini hatırlayıp ağlayıp.

2.3.1.24. Sırça

Sırça cam demektir. Camdan mamül kadehlere sırça denilmiştir.

Çevresinde gözümüñ kanlu yaşıum gördi o şāh
Didi bu sırça saray içine ķandan girülür (Zâtî, g. 198/3)

O padişah, gözümün çevresindeki kanlı yaşıımı gördü. “Bu sırça saray içine nereden girilir?” dedi.

Rūz u şeb her dem bisāt-ı meclisinde ol mehūñ
Ay ü gün sırça ķadehlerdür şafāk pūr-bādedür (Hayālî Bey, g. 124/2)

O ay (gibi güzelin) meclisinin dōşeđinde, gece gündüz her zaman ay ve güneş şarap dolu cam kadehlerdir.

2.3.1.25. Tas

Tas kelimesi; “*Tas, su kabı*” “*Su kabı, şarap kadehi*” anlamlarına gelir. Şiirlerimizde şarap kadehi olarak kullanılmaktadır. Eski kadehler bizim bugün kullandığımız taslara benzemektedir.

Ey Fuzūlî zehr-i ķahr ile doludur ʔās-i çerķ
Çekmez anuñ ķahrını her kim ķeker bir dolu ʔās (Fuzūlî, g. 124/7)

Ey Fuzūlî, dünyanın tası, kahrın zehri ile doludur. Dolu bir tas ķeken onun sıkıntısını ķekmez.

Sāķî-i Kevşer gibi destinde altun ʔası var
Bāđda zerrīn-ķadehler oldı ‘ayn-ı hūr-ı ‘īn (Yahyâ Bey, k. 13/2)

Bağdaki iri gözlü, elinde altın tası olan huriler, elinde altın tası olan Kevser sâkîsi gibidir.

2.3.1.26. Toprak Kadeh/ Sifâl/Safa

Sifâl; “*Testi ve saksı parçaları, çanak, çömlek*”, “*Çanak, çömlek parçası, içki çanağı*” anlamına gelmektedir. Edebiyatımızda kadeh anlamında ve kadehin bir çeşidi olarak kullanılmaktadır. Çanak ve çömlek topraktan yapıldığı için sifâl topraktan yapılan kadehlere verilen isim olmuştur.

Meclis-i meyde öper çün leb-i dildârı kadeh

Ölice eyleyeler toprağımı bâri kadeh (Muhibbî, g. 300/1)

Öldüğümde zaman toprağımı kadeh yapsalar, çünkü içki meclisinde sevgilinin dudağını (sadece) kadeh öper.

Elde tuttuğün kadeh bil şehlerün toprağıdır

Nice yıllar kâse itmişler anı Kāvusa şor (Muhibbî, g. 392/2)

Elinde tuttuğun kadeh bil ki padişahların toprağıdır. Onun nice yıllardır kase yapıldığını Kavus’a sor.

La‘l-i nâs-ı dilbere oldem meger irür elüm

Kūze ide toprağumdan yâ kadeh hazzâf aña (Muhibbî, g. 21/6)

Çömlekçi, toprağımdan (sevgili) için testi veya kadeh yaparsa, belki o zaman sevgilinin saf dudağına elim erişir.

2.3.2. KADEHİN BENZETİLDİĞİ UNSURLAR

Kadeh klasik edebiyatımıza zenginlik katan kavramların başında gelmektedir. Kadeh şairler tarafından farklı kavramlara benzetilmiş veya farklı kavramlar kadehe benzetilmiştir. Şairler bu benzetmeleri kurarken kendi şiir yeteneklerini ön plana çıkarmışlar ve şiirlerine ayrı bir zenginlik katmışlardır. Aşağıdaki bölümde kadehin benzetildiği unsurları sıralamaya çalıştık. Böylece kadehin edebiyat dünyamızda nasıl kullanıldığı ve geleneğe nasıl bir katkı sağladığını göstermeyi hedeflemekteyiz.

2.3.2.1. Anahtar

Çalışmamız sırasında şairlerin hayal gücünün akıl almaz benzetmeler oluşturabildiklerine şahit olduk. Bunlardan bir tanesini de Zâtî'den aldığımız örnekte görmekteyiz. Zâtî aşağıdaki beyitte gamı bir kilide benzetmiştir. Şair kadehi mecaz yoluyla gam kilidini açacak olan anahtara benzetmektedir. Çünkü; kadeh dolayısıyla şarap, gamı unutturur ve insanın kendini iyi hissetmesini sağlar.

Ġam ayağumuz aldı getür yürüt ayağı
Sâķī odurur varısa ķıfl-i ġama miftāh (Zâtî, g. 99/3)

Sâķî, gam bizi itibardan düşürdü, getir, kadehi yürüt; gam kilidini (açabilecek) anahtar varsa odur.

2.3.2.2. Avâre/ Dîvâne

Aşağıdaki beyitte Zâtî, kadehi “avâre”ye benzetmektedir. Şair bu benzetmeyi yaparken başıboş insanların meyhanelerde bulunduğu gerçeğini dile getirmiş sonra da kadehin meyhanede bulunması ile avâre arasında bir ilişki kurarak bu kelimeler arasında anlam ilişkisi kurmuştur. İkinci beyitte ise Bâķî, mecliste devreden kadehi sevgilinin mahallesinde dolaşan dîvâneye benzetmiştir.

Câm bir âvâre çok gel rehne çek âvâreyi
Ġüşe-i mey-ġânelerdür menzîl-i âvâreler (Zâtî, g. 182/4)

Kadeh başıboş bir serseridir gel onu rehine çek. Serserilerin gideceği yer meyhane köşeleridir.

Sen aġyār ile devr itdür ŧehā peymāneyi dā'im

Ser-i kūyuñ ŧolaŧup 'āŧıķ-ı dīvāneler dōnsün (Bākī, g. 391/4)

Ey sevgili, sen rakip ile devamlı kadehi devrettir. Çılgın âşıkklar (ise) mahallenin etrafını dolaŧıp dōnsün.

2.3.2.3. Avcı

Aŧaġıdaki beyitte ŧair kadehi, güzelleri avlayan bir avcıya benzetmiŧtir. Beyitte yer alan sūrahi, mūdām ve kadeh kelimeleri beyti tamamlayıcı unsurlardır.

Baġrı hūn ile ŧūrāhīnūñ ne ŧañ ŧolsa mūdām

ŧayd idüp meh-rūları ŧurmaz lebin öper kadeh (Muhıbbī, g. 297/2)

Sūrahinin baġrı, kan ile dolsa ŧaŧılacak bir ŧey deġil. Zira kadeh, ay yüzlüleri avlayıp durmadan dudaġını öper.

2.3.2.4. Ay / Hilâl/ Meh

ŧairler kadehi görüntü ve ŧekil itibariyle aya benzetmektedir. Kadeh gerçekten ŧekil olarak mehtaba benzer. ŧairler mehtabı dolu kadeh olarak düşünmüşlerdir. Ayrıca ŧairler, ayın ışığını güneŧten alması olayını ŧiirlerde kullanmışlar ve ay tutulmasına varıncaya kadar bu konuyu işlemişlerdir.

Cemālūñ āfitābından alup nūr

Meh-i tābāna dōndi cām-ı billūr (Bākī, g. 132/1)

Cam kadeh, yüzünün güneŧinden ışık alıp mehtaba dōndü.

Bākıyā 'iŧrettedür 'aŧkıyla yāruñ kâ'ināt

Nuķl encüm mey ŧafaķ sākī felek sāġar hilāl (Bākī, g. 293/5)

Ey Bākī, kâinat sevgilinin aŧkıyla eğlencededir. Yıldızlar; meze, ŧafak; ŧarap, felek; sākī, hilal; kadeh (olmuŧtur.)

Reng-i rüyūñdan dem urmuş sāġar-i ŧaġbāya baġ

Āf-tāb ilen ķılar da'vī dutulmuş aya baġ (Fuzūlī, g. 58/1)

Yanaġının renginden, renk edinmiş ŧarap kadehine bak. O, güneŧ ile davaya tutuŧmuş ay gibidir.

2.3.2.5. Ayîne/ Ayîne-i Gîtinümâ/ Ayîne-i İskender/ Câm-ı Cem

Ayîne; “ayna”, ayîne-i İskender; “Makedonya kralı Büyük İskender'in aynası. Rivayetlere göre, bu ayna Aristo tarafından yapılmış ve İskenderiye şehrinde yüksekçe bir yere konulmuştur. Bu sayede İskender, yüz fersah uzaklıktaki düşmanlarını aynada görürmüş.”, gîti-nümâ; “cihanı gösteren”, ayîne-i gîti-nümâ dünyayı gösteren ayna, anlamına gelmektedir. Şairler Cem'in meşhur kadehi “câm-ı Cem” ile ilgili efsaneleri ayna (dünyayı gösteren ayna, İskender'in aynası) ya yüklemişler ve kadehi aynaya benzetmişlerdir. Aşağıdaki beyitlerde şarap içenlerin ellerindeki kadehten dünyayı seyredebildikleri anlatılmıştır.

Mülk-i ‘ayş u ‘işretüñ olsağ n’ola İskenderi

Oldı elde cāmumuz Āyîne-i ‘âlem-nümâ (Bâkî, g. 3/3)

Eğlence ve ziyafet ülkesinin İskender'i olsak ne olur? (Zira) eldeki kadehimiz dünyayı gösteren ayna oldu.

‘Āşığa esrâr-ı ‘ışkı cām-ı şahbâ söyledür

Ṭūṭî-i güyâyı mir’ât-ı muşaffâ söyledür (Nev’î, g. 57/1)

Konuşan papağanı saf ayna konuşturduğu gibi âşığa aşkın esrarını şarap kadehi söyler.

Elinde pür görinen cām-ı bāde

Hemân āyîne-i İskenderîdür (Muhibbî, g. 604/4)

Elinde dopdolu görünen şarap kadehi, İskender'in aynası gibidir.

Rehne virdüm tâcumı bāde temennâ eyledüm

Bir kadeh meyle cihân mülkin temâşâ eyledüm (Muhibbî, g. 1797/1)

Tacımı rehine verip, içki istedim. Bir kadeh şarapla dünya memleketini seyrettim.

Cām la‘lûndür senün āyîne rüy-ı enverüñ

Adı var Cām-ı Cem ü Āyîne-i İskenderüñ (Bâkî, g. 258/1)

Kadeh; senin dudağın, ayna; nurlu yüzündür. Cem'in kadehinin ve İskender'in aynasının sadece adı vardır.

Sifâl-i köhne çutsa bir kişi meyḥâne küncinde

Ferîdün bile özini ‘aceb mi cāmını hem Cem (Muhibbî, g. 2002/3)

Bir kişi meyhane köşesinde kırık testi parçasından şarap içtiği zaman kendini Feridun, kadehini de Cem'in kadehi olarak düşünse şaşılmaz.

2.3.2.6. Büyücü

Muhibbî, aşağıdaki beyitte kadehi büyüciye benzetmiştir. Şaire göre kadeh bir dilenciği şarapla kendinden geçirerek yedi ülke padişahına arkadaş yapmıştır. Kadehin meydana getirdiği bu kendinden geçirme olayı şair tarafından, büyü yapmak olarak hayal edilmiştir. Kadehin büyü işini yalnız yapmadığı ve şişenin ona yardım ettiği de dile getirilmiştir.

Bir gedâyı hem-ser eyler heft-kışver şâhına

Şöyle beñzer şişe ile eylemiş efsün kadeh (Muhibbî, g. 307/4)

Kadeh, bir dilenciği yedi ülke padişahına arkadaş yapar sanki şişe ile büyü yapmışa benzer.

2.3.2.7. Cür'a

Hayretî, musammatında cür'anın toprağa dökülmesi âdetinden hareketle eğlence kadehini yere çaldığını söyleyerek kadehi, "cür'a"ya benzetmiştir. Bilindiği gibi ayyaşların bir bölümü kadehte kalan son yudumu geçmişleri yâd etmek için toprağa döker diğer bir kısmı ise dökülen yudumun zayı olacağını düşünür ve tortusuyla birlikte içerdi.

Öldürürse beni ğam kılmag içün def-i melâl

Elüme almayayın and içeyin bâde-i âl

Çalayın yire şafâ sâğarını cür'a-mişâl (Hayretî, mu. 23/7)

Gam beni öldürse de derdimi uzaklaştırmak için elime şarap almaya yemin edip eğlence kadehini yere çalayım.

2.3.2.8. Dost/ Hem-dem/ Nedîm

Kadeh, şairler tarafından devamlı sevgilinin yanında, yakınında bulunduğu için içki meclislerinde bulunan ve şiirlerde sıkça kullanılan "dost, hem-dem, nedîm"e benzetilmiştir. Şairler kadehin, sürahinin, kitabın ve sazın sevgilinin yanında olup

âşıkların uzakta kalmalarını (her ne kadar klasik edebiyatın geleneği de olsa) içlerine sindirememişlerdir.

Şürāhī hem-nişīnün hem-demūñ cām

Niçün ben cür‘a gibi atılam dūr (Bâkî, g. 132/2)

Sürahi mecliste arkadaşın, kadeh seninle içen kişidir. Ben niçin cür‘a gibi uzağa atılmaktayım?

Aña refîk hemān bir kitāb ola bir sāz

Aña nedīm hemin bir kadeh ola bir yār (Fuzûlî, k. 6/10)

Ona yardımcı hemen bir kitap bir ve saz olsun. Ona arkadaş hemen bir kadeh bir sevgili olsun.

2.3.2.9. Elbise Giyen Kişi

Kadehler genellikle camdan yapılmaktaydı. Şairler, içi şarap dolu olan kadehi elbise giymiş biri olarak hayal etmektedir. Aşağıdaki beyitlerde de şairler kadehi elbise giymiş kişiye benzetmişlerdir.

Karşumda aller geyüp ol lāle-ruḥ yine

Gül-günīlerle ‘aqlum alur şan piyāledür (Bâkî, g. 84/2)

O lale yanaklı sevgili, karşımda yine kırmızı elbiseler giyer bu haliyle sanki aklımı alan kadeh gibidir.

2.3.2.10. El-Göz-Ayak

Klasik edebiyatımız, kelimelerin barındırdığı anlamlar ve çağrışımlar açısından oldukça zengindir. Aşağıdaki beyitte Helâkî kadehi, el, ayak ve göze benzeterek bu iddiamızı destekler. Kadeh, elde tutulduğu ve ona gösterilen saygıdan dolayı yere konulmadığı için el, göze benzetildiği ve kadehin içinden dünyanın seyredilebileceği için (cām-ı Cem) göz, ayak ve kadeh arasındaki tevriyeden dolayı da ayak olarak tahayyül edilmiştir. Şair aşağıdaki beyitte kadehi ve içindeki şarabı beraber değerlendirmiştir.

Ehl-i ‘ışkuñ bir kadeh mey meclis-i dildārda

Ṭutar elidür görür gözi yürür ayağıdur (Helâkî, g. 36/4)

Sevgilinin meclisinde bir kadeh şarap, aşk ehlinin tutan eli, gören gözü, yürüyen ayağıdır.

2.3.2.11. Fanus

Fanus, fener anlamına gelmektedir. Bâkî, sâkînin elindeki kırmızı şarap kadehini fanusa benzetmiştir. Şair, fenerde yanan kırmızı ateş ile şarabın kırmızılığı arasında bir ilişki kurmuştur.

Gice sâkî delîl-i rāh oldu

Al fanūs elindeki sâğar (Bâkî, g. 140/5)

Geceleyn sâkî yolun(şarabın) kılavuzu oldu; elindeki kadeh de âdeta bir fener oldu.

2.3.2.12. Felek/ Çarh

Klasik edebiyatımızda feleğin, soğan kabuğu gibi kat kat dizilmiş bir şekilde olduğu düşünülmekteydi. Dünya sabitti, felek ise dönmekteydi. Şairler feleğin dünya etrafındaki dönüşü ile kadehin devr sırasındaki dönüşü arasında benzerlik kurarak bazen kadehi, feleğe bazen de feleği kadehe benzetmişlerdir.

Bezm-i şevkuñ içre devr eyler felek bir cāmdur

Cāmda bir cür‘adur ‘aşkuñ şarābından şafāk (Bâkî, g. 243/3)

Felek senin aşk meclisinde devreden bir kadeh, şafak da o kadehte (kalan) son yudumdur.

Mest-i ‘ışkam şor baña çarhuñ toköz peymānesin

Bir nefes almaçcadur anı içüp nüş eylemek (Muhibbî, g. 1565/3)

Aşk sarhoşuyum, feleğin dokuz kadehini bana sor. Onu (feleğin kadehini) içmek bir nefes almak gibidir.

Yürüt sâkî ayağı cāmı döndür

Muradum kütbi üzre döndi eflāk (Zâtî, g. 748/2)

Sâkî kadehi yürüt, cam kadehi devrettir. (çünkü) felekler muradımın istediği yönde döndü.

2.3.2.13. Fıskıyye

Aşağıdaki beyit daha önceki bölümlerde de (sâkî, meclis, şarap) örnek olarak kullanılmış güzel bir beyittir. Şair kadehi, suyun; şarap olduğu bir şadırvan içindeki fıskıyye benzetmiştir. Bu benzetmenin temelinde fıskıyyenin alt bölümünü oluşturan parça ve kadeh arasındaki şekil benzerliği yatmaktadır.

Şadeh fıskıyye mey şu halka-i rindân anuñ havzı

Sarây-ı şevka şadırvân olupdur Bâkıyâ meclis (Bâkî, g. 208/5)

Kadeh; fıskıyye, şarap; su, rintlerin halkası onun havuzu. Ey Bâkî, meclis, arzu sarayına şadırvan olmuştur.

2.3.2.14. Gönül

Şairler kadehi, gönüle benzetmişlerdir. Gönül, insanların bütün duygularının hissedildiği yerdir. Bu sebeple gönlün içine ilahî şarap konulabilir. Çünkü; ilahî şarap, aşk olarak düşünülmüştür. Kadeh ve gönlün içinde, kırmızı renkli iki sıvının bulunması da (kan ve şarap) şairlerin kadehi, gönle benzetirken kullandıkları ortak hareket noktasıdır. Şairler hem kadehi gönle hem de gönülü kadehe benzeterek değişik mecazlar oluşturmuşlardır.

Bezm-i keşretten çekildi cām-veş Bâkî gönül

Tekye-i vahdetde ‘uzlet ihtiyâr itsem gerek (Bâkî, g. 273/5)

Bâkî, gönül kadeh gibi çokluk meclisinden çekildi. Vahdet tekkesinde yalnızlık istemek gereklidir.

Sen gidelden kem degül ey seng-dil

Cām-ı dilden inkisâr-ı intizâr (Hayretî, g. 70/6)

Ey taş kalpli, sen gittiğinden beri beklemenin (yarattığı) kırıklık, gönül kadehi(nin kırıklığı) kadar kötü değil.

2.3.2.15. Göz

Klasik edebiyatımızda kadehin en çok benzetildiği unsur gözdür. Göz, şekli ve akıttığı kanlı gözyaşlarının şaraba benzemesi, bazen de kanlanmış bakışı ile içinde şarap olan kadehi hatırlatmaktadır. Göz-kadeh ilişkisi o kadar yoğundur ki şairler mecliste kadeh istemez hale gelmiştir. Çünkü göz kadeh olarak onlara yetmektedir.

Meh-i nev gibi nûrın andan alur sâgar-ı çeşmüm

Bu gün şehr-i cemâl içinde bir hürşid-i rahşândur(Yahyâ Bey, g. 96/2)
Gözümün kadehi, yeni ay gibi, bugün güzellik şehri içinde parlayan bir güneşten ışığını alır.

O gece sâkî ile sâgara hâcet yoğ idi

Dil ü dîdem bana peymâne vü meyhâne idi (Nev'î, g. 482/4)
O gece sâkî ve kadehe ihtiyaç yoktu. Gönlüm meyhâne ve gözüm bana kadeh oldu.

2.3.2.16. Güher/ Akıl

Güher kelimesi “*gevher sözcüğünün hafifletilmiş, elmas, cevher, bir şeyin esası*”²¹⁸ anlamına gelmekle birlikte “*intellect, wisdom(akıl, akıllılık)*”²¹⁹ anlamına da gelmektedir. Aşağıdaki beyitte Bâkî, kadehi gühere benzetmiştir. Aynı zamanda aynı kelimeyle kadehi, akıla da benzetmiştir. Beyit bu şekilde iki anlam oluşturmaktadır. Beytin ilk anlam tabakasında şair; gamdan ölmek için madenciye benzettiği sâkîden mücevhere benzettiği kadehi arayıp bulmasını istemektedir. Kande; “nerede” kelimesi, yazılışları farklı olsa da maden ocağı anlamındaki “kef” ile yazılan “kande” kelimesini uzaktan çağrıştırmaktadır. Şair, kelimelerin bu çağrışımını düşünmüş olmalıdır. Beytin ikinci anlamı ise şair kadehi akıla benzeterek onu kaybettiğini, bu yüzden gamın onu öldürdüğünü ve sâkînin akıl kadehini nerede ise arayıp bulmasını ve kendisini iyi etmesini istemektedir.

Güher-i cāmı yitürdük bizi gam öldürüyor

Sâkıyâ gel bulı vir kanda ise ara meded (Bâkî, g. 40/3)

²¹⁸ Ferit Devellioğlu, *a.g.e.*, s. 287.

²¹⁹ Sir James Redhouse, *Türkçe/ Osmanlıca- İngilizce Sözlük*, s.398.

Ey sâkî, kadeh mücevherini kaybettik, gam bizi öldürüyor. Gel nerede ise ara, buluver, bize yardım et.

Ey sâkî, akıl kadehini kaybettik, gam bizi öldürüyor. Gel nerede ise ara, buluver, bize yardım et.

2.3.2.17. Gül

Şairler içinde şarap olan kadehi güle benzetmişlerdir. Gerçekten de, gül dalı el olarak düşünüldüğünde üzerinde duran çiçek kadehe benzemektedir. Kadeh, güle benzetildiğinde meclisin düzeni değişiklik göstermektedir. Kadeh; gül olunca, meclis; gül bahçesine, sürahinin sesi; bülbül sesine dönmektedir.

Gülşen içre eldeki sâgar kıızıl güldür baña

Hem şurâhî kılıklılı âvâz-ı bülbüldür baña (Muhıbbî, g. 78/1)

Gül bahçesinde eldeki kadeh benim için kıızıl güldür, sürahinin sesi benim için bülbül sesidir.

Gül-sitân bezm-i şarâb u câm-ı mey güldür baña

ĶulĶul-i halk-i şurâhi şavt-ı bülbüldür baña (Bâkî, g. 12/1)

Benim için, gül bahçesi; şarap meclisi ve şarap kadehi gül, sürahinin boğazının kulkul sesi; bülbül ötüşüdür.

2.3.2.18. Güneş/ Hürşîd

Kadeh, ay gibi, şairler tarafından bazen şekli bazen de rengi dolayısıyla güneşe benzetilmiştir. Güneş rengi ile şiire konu oluyorsa altın kadeh olarak hayal edilmiştir. Şairler aşağıdaki beyitlerde gökyüzünde yer alan her unsuru mecliste yer alan başka bir unsura benzetmişler ve meclis ortamını oluşturmuşlardır.

Meclis-i ‘işretine bâde şafâk bâdiye çarĶ

NuĶl encüm meh ü hürşîd iki câm-ı zerrîn (Bâkî, k. 26/18)

Senin eğlence meclisine şafak; şarap, gökyüzü; meclisin kurulacağı yer, yıldızlar; meze, ay ve güneş iki altın kadehtir.

Şafāk mey mihr ü meh sāgar ḥabābıdur anuñ encüm

Elumde mest-i ‘aşkem iki ‘ālem bir ayağumdur (Hayâlî Bey, g. 13/4)
Aşk sarhoşuyum, iki dünya elimde bir kadehtir. Şafak; şarap, ay ve güneş; kadeh, yıldızlarda onun kabarcığıdır.

2.3.2.19. Hâtem

Hâtem, yüzük anlamına gelmektedir. Yüzüğün yuvarlak olması ve üzerinde yer alan taşların renklerinin şaraba benzemesi sebebiyle kadeh, yüzüğe benzetilmiştir. Kadehin mecliste devretmesinin yuvarlaklığı çağrıştırması da kadeh ile yüzük arasında başka bir anlam ilişkisi oluşturulmasına sebep olmuştur.

Ḥalkādur devr-i kadeḥ la‘l şarāb-ı gül-gün

Rind-i mey-ḥ^wāreye ḥōşdur tolu sāgar ḥâtem (Bâkî, k. 19/7)
Kadehin devretmesi; halka, yakut ise gül renkli şaraptır. Şarap içen rinde dolu kadeh olarak yüzük hoş gelir.

Eyleyüp ‘ayş-ı ḥayāl-i leb-i dil-ber ḥâtem

Cām-ı zerrîn ile çeksün mey-i aḥmer ḥâtem (Bâkî, k. 19/39)
Yüzük, sevgilinin dudağının hayali ile eğlence düzenleyip altın kadeh ile kırmızı şarap içsin.

2.3.2.20. Kafes

Bâkî aşağıdaki beyitte sabah vakti bir gül bahçesi tasviri yapmaktadır. Bu beyitte şair kadehi, kafese benzetmiştir. Kendinden geçmiş olan bülbül şarapla dolu kadehi görünce onu güllerle süslü kafes zannetmiştir.

Görüp ol cām-ı gül-rengi seḥerden eyler āhengi

Şanur güllerle zeyn olmuş kafesdür bülbül-i şeydā (Bâkî, k. 27/6)
O aşkından delirmiş bülbül, seherde gül renkli kadehi görünce öterek; onun güllerle süslenmiş bir kafes olduğunu sanır.

2.3.2.21. Kandîl/ Meş'ale/ Kandîl-i Menâr

Bilindiği üzere eski dönemlerde büyük alanların aydınlatma işi gerçekten problem yaratmaktaydı. Camilerde bu problem büyük, iç içe geçen çemberler üzerine konulan kandillerle halledilmiştir. Bu kandillerin yağına değişik renkte sıvılar eklenerek değişik renkte ışıklar elde edilirdi. Bâkî'den alınan ilk beyitte şair bu sosyal olayı farklı bir gözle anlatmaktadır. Şair beyitte kadehi, kandile benzetmiştir. Bâkî, meclisi; camiye, mecliste yer alan devr halkasını; camide bulunan ve kandillerin asıldığı halkaya, içinde kırmızı renkli şarap bulunan kadehi; içine renkli su konularak renkli yanan kandile benzeterek anlam ilişkilerini oluşturmuştur. İkinci beyitte ise şair içinde ateş olarak nitelendirilen şarabın bulunduğu kadehi; aydınlık veren meşaleye benzetmiştir.

Devr-i meclis ki şafâ cāmi'inün çenberidür

Āb-ı rengin ile kandîl-i fūrüzânı kadeh (Bâkî, g. 32/4)

Meclisin devri, neşe camisinin (kandil) çemberidir. Renkli suyu(şarap) ile kadeh (o caminin) aydınlık veren kandilidir.

Gah rind-i gedaya feyz irişür

Cām-ı mey meş'al-i hidāyet olur (Bâkî, g. 93/7)

(Şarap kadehi ile) bazen fakir rinde bereket ulaşır da şarap kadehi ona hidayet(doğru yol) meşalesi olur.

Ķandîl-i menâr oldı kadehler Ramazāna

Sākî dahı sen hāne-i hāmmāri kımazsın (Nev'î, g. 358/4)

Kadehler ramazan için aydınlık veren kandil oldular. Sākî sen artık meyhaneciden ayrılmazsın.

Cām oldı serv-ķadler elinde gelince 'id

Ķandiller ki zeyn idi re's-i menārda (Nev'î, g. 455/3)

Kadeh, bayram gelince servi boyluların elinde; minareleri aydınlatarak süsleyen kandiller gibi oldu.

2.3.2.22. Kanzil

Bâkî aşağıdaki beyitte yine farklı bir meclis tasviri yapmaktadır. Bu meclis öyle bir meclistir ki sürahi; sarhoş deve gibi ne yapacağını bilemez olmuştur. Kadeh ise aşırı sarhoş olarak tanımlanan “kanzil”e benzetilmiştir. Saf şarap kadehi sevgilinin dudağı arzusuyla çok sarhoş olmuştur. Şair beyitte sevgilinin dudağı ile saf şarabı karşılaştırmış ve dudağı daha sarhoş edici olarak değerlendirmiştir. Bâkî’ye göre dudağın sadece arzusu bile sarhoş etmektedir.

Şürāhī üştür-i ser-mestdür gerden-firāz olmuş

Lebūn şevki ile cām-ı şarāb-ı nāb kanzildür (Bâkî, g. 89/3)

Sürahi sarhoş deve gibi olmuş boynunu kaldırmış saf şarabın kadehi, dudağının arzusuyla aşırı sarhoş olmuştur.

2.3.2.23. Kına Yakan (Kınacı)

Bâkî, aşağıdaki beyitte kadehi, kına yakan bir kişiye benzetmektedir. Şair, gül renkli şarap ve ondan yansıyan kırmızı ışığın ele yansiyarak kınalı bir el görüntüsü oluşturması ile ele kına yakılması arasında ilişki kurmuştur.

Çızarup ruhları gül-güne-i tāb-ı mülden

Şu‘le-i sāğar-ı mey destine yakmış hınnā (Bâkî, g. 9/4)

Sevgilinin yanakaları gül renkli şarabın parlaklığından kızardıktan sonra şarap kadehinin ateşi eline kına yakmıştır.

2.3.2.24. Kulak

Nev‘î, aşağıdaki beyitte şekil benzerliklerini ön plana çıkararak “habâb”ı; göze, “kadeh”i, “kulak”a benzetmiştir.

Şūfî semā‘ u zıkr ile rü’yā degül müfîd

Çün yok ḥabāb u cām gibi sende göz kulağ (Nev‘î, g. 214/4)

Sufî, sema ve zikir ile rüya anlamlı olmaz. Çünkü sende kabarcık ve kadeh gibi göz - kulak yoktur.

Bugün varup yine meyhāneye ayak çekdüm

Meyüñ leṭāfetine zāhidā kulaḫ çekdüm (Nev'î, g. 301/1)

Ey zahit bu gün meyhaneye gidip yine kadeh içtim (ve) şarabın güzelliğini dikkatle dinledim.

2.3.2.25. Lâle

Şairler meclislerin bahçelerde kurulması dolayısıyla şiirlerinde bahçelerde bulunan birçok unsurdan söz etmişlerdir. Bu öğelerden biri de lâledir. Şairler lâleyi rengi ve şekli dolayısıyla şiirlerde kullanmışlar ve kadehi; lâleye benzetmişlerdir.

Güldi gül açıldı nerkis lâle doldu jāleden

Ey hoş ol kim 'işret ü 'ayş itmeğe esbâbı var (Fuzûlî, g. 74/6)

Gül güldü, nergis açıldı, lale jaleyle doldu. Ey eğlence ve ziyafete sebep yaratanlar hoş olsunlar.

Kebâb-i mürğ āvâzı şadâ-yı na'ra-i bülbül

Ḳadehler lâle nergis çeşm-i dilber gülsitân âteş (Nev'î, g. 198/2)

Kuş kebabi yapılırken çıkan ses bülbülün inlemesi gibidir. Kadehler; lale, nergis; sevgilinin gözü, gül bahçesi, ateş olmuştur.

2.3.2.26. Mirrih

Mirrih (Merih) Klasik edebiyatımızda yer alan ve gökyüzünde bulunan gezegenlerden biridir. Klasik şiirde her gezegenin kendine has özellikleri mevcuttur. Mirrih'in özelliği ise kan dökücülüktür. Eski metinlerde Mirrih hep elinde kılıç olan bir şahıs olarak nitelendirilmiştir²²⁰. Şairler Mirrih'in kan dökücü özelliği ve rengi ile (kızıl gezegen) kadeh içinde yer alan şarap arasında ilişki kurmuşlar ve kadehi Mirrih'i benzetmişlerdir.

Felek-i 'işrete bir aḫter-i ferḫunde iken

Yine Mirriḫ-şıfat ṭurma döker ḫanı ḫadeḫ (Bâkî, g. 32/2)

Kadeh işret feleğine uğurlu bir yıldız iken yine mirrih gibi durmaz kan döker.

²²⁰ A. Atilla Şentürk, *Osmanlı Şiiri Antolojisi*, YKY, İstanbul, 1999. s.123.

2.3.2.27. Nergis

Şairler nergis çiçeğini şekli dolayısıyla kadehe benzetmişler ve şiirlerde sıklıkla kullanmışlardır.

Gel tehî görme çemen bezminde cām-ı nergisi

Kim kalupdur ol niçe Cemşid ü Cemden yādigār (Nev'î, k. 15/8)

Gel nergis kadehini çayır meclisinde boş zannetme o bir çok sultandan yadigar olarak kalmıştır.

Geyer gül-şende la'lîn tâc lāle

Elinde nergisün altun piyāle (Bâkî, g. 456/1)

Gül bahçesinde lale; lal renkli taç giyer, nergisin elinde de altın kadeh bulunur.

2.3.2.28. Ordu

Gamın şairler tarafından bir ordu gibi tahayyül edildiğini daha önce belirtmiştik. Şairler kadehi; orduya benzeterek gamı gönül ülkesinden uzaklaştırmışlardır.

Leşker-i ğam āh kim dil kişverin yağma ider

Ancak anuñ def'ini cām-ı mey-i hamrā ider (Muhibbî, g. 969/1)

Gam askeri ne yazık ki gönül ülkesini yağma eder. (bu orduyu) ancak kırmızı şarabın kadehi geri püskürtür.

Leşker-i ğam gerçi kim dil kaçdına bağladı şaf

Sâki anı bir kadehle anı kıılır ber-ţarāf (Muhibbî, g. 1364/1)

Gam askeri gönül şehrine (saldırı için) sıraya girdi ama sâki onu bir kadehle saf dışı bırakmıştır.

2.3.2.29. Ödül

Aşağıdaki beyitte Nev'î kadehi rengi ve şekli dolayısı ile yarış kazanılınca kazanana verilen lal renkli ödüle benzetmiştir. Beyitte yer alan meydan, yügrüg, ögdül kelimeleri şairin at koşularının yapıldığı bir yarışma imajı yaratmasına yardımcı olmuştur.

Maḥabbet yügrüğine cām-ı la‘lin ögdül itmiş yār

Geçenler Nev‘iyā kayd-ı bedenden aldı meydānı (Nev‘î, g. 514/5)

Sevgili muhabbet koşucusu(atı)na lal renkli kadehi ödül olarak vermiş. Ey Nev‘î, beden bağından kurtulanlar meydanı ele geçirdi.

2.3.2.30. Pervâne

Nev‘î aşağıdaki beyitte meşhur mum-pervane ilişkisini farklı bir bakış açısıyla değerlendirmiştir. Şair sürahiyi mecliste bulunan muma, kadehi de mumun etrafında dönen pervaneye benzetmiştir. Şair, pervânenin mumun etrafında dönmesi ile kadeh, sürahi ve devr halkası içindeki dönme hareketini benzerlik unsuru olarak değerlendirmiştir. Beyitte sürahinin ağzından dökülen kırmızı şarabın da mum alevi olarak düşünüldüğünü söylemek gereklidir.

Dönüp şurāḥî-i mey şem‘-i bezm-i rindāna

O şem‘-i bezme olupdur piyāle pervane (Nev‘î, g. 433/1)

Şarap sürahisini, rint meclisinin mumuna dönmüş, kadeh (de) o meclisin mumuna pervane olmuştur.

2.3.2.31. Peyk

Peyk, sözlükte “Haberci, kurye, ulak; uydu”²²¹ uydu ise “Bir gezegenin çekiminde bulunarak onun çevresinde dolanan daha küçük gezegen, peyk”²²² anlamına gelmektedir. Zâtî aşağıdaki beyitte, mecliste devamlı olarak devr halindeki şarap götüren kadehi, “peyk”e benzetmiştir. Yani beyitte iki anlam tabakası mevcuttur. İlkinde şair kadehi haberciye ikincisinde ise meclisteki “devr”den dolayı bir şeyin etrafında, ona tabi olarak dönen uyduya benzetmiştir. Uydu ile kadeh arasında dönme hadisesinden dolayı bir ilişki vardır.

Ḥabāb anuñ gümüş zengi kızarmışdur yürür şāfi

Ayağdur Zātīyā meydān-ı bezmüñ peyk-i çālāki (Zâtî, g. 1751/5)

²²¹ Mehmet Kanar, a.g.e., s. 290.

²²² T.D.K Büyük Sözlük

Ey Zâtî, meclis meydanının hızlı postacısı yürümekten ayağı kızarmış kadehtir. Kabarcık da onun gümüş zilidir.

Ey Zâtî, meclis meydanının hızlı döneni(devredeni) yürümekten ayağı kızarmış kadehtir. Kabarcık da onun gümüş zilidir.

2.3.2.32. Rakkâs

Şairler kadehi rakkâsa benzetmişlerdir. Bunun sebebi rakkasın mecliste dönerek dans etmesi ile kadehin meclis içinde, devr halkasında devamlı dönmesi arasında bir ilişki kurulmuş olmasıdır. Kadeh bazen sevgili, bazen sevgilinin dudağı arzusuyla dans etmektedir.

Urdı lebûñ şafâsına cām-ı şarâb rakş

Sûz-ı dilümden itse demidür kebâb rakş (Nev'î, g. 207/1)

Dudağının neşelenmesi için şarap kadehi dans etti. Gönlümün ateşinden kebab dans etse zamanıdır.

Ârzü-yı la'î-i meygūnuñla ser-gerdân olup

Meclis-i meyde dem-â-dem rakş urur peymâneler (Helâkî, g. 37/3)

Kadehler, şarap meclisinde yakuta benzeyen dudağının arzusuyla, başı dönmüş bir şekilde devamlı dans eder.

2.3.2.33. Revzen

Hayâlî Bey kadehi göze ve göz kadehini pencereye benzeterek şairliğini ispat edecek derecede güzel bir beyit kurmuştur. Şair insan vücudunda yer alan gözü (insanın canı içeride olduğu için) binalarda içeriye ışık girmesi için açılan pencerelere benzetmiştir.

Hemîşe hâne-i cāna mu'ayyen

Açar revzen bu cām-ı dîdelerden (Hayâlî Bey, şeh./15)

(O) Her zaman göz kadehlerinden düzenli olarak can evine pencere açar.

2.3.2.34. Sarhoş

Kadeh, içinde taşıdığı şarabı içtiği için sarhoşa benzetilmiştir. Kadeh sarhoş olduktan sonra kendinden geçmiş ve ne yapacağını bilemez olmuştur. Bunun için mecliste döne döne dolaşmaktadır.

Mest olıcak ehl-i bezme döne döne luṭf idüp

Gāh ayağın öpdürür gāhī leb-i la‘lin ḳadeḥ (Helâkî, g. 21/2)

Kadeh sarhoş olup meclise katılanlara lütfedip döne döne bazen ayağını bazen yakut renkli dudakını öptürür.

2.3.2.35. Sarraf

Aşağıdaki beyitte şair, şarabı altının ayarını anlamakta kullanılan “mihek”e benzetmiş ve şarabın, insanın içini dışına çıkardığını anlatmıştır. Beytin devamında kadehin, şarap sunarak iyiyi, kötüyü ayırdığından ve işinin bu olduğundan bahsedilmiştir. Yani kadeh; sarrafa benzetilmiştir. Bilindiği üzere altın alıp satan ve altının yoğunluğunu ölçen kişilere sarraf denilmektedir.

Mey mihekdür kişinüñ içerisin taşra ḳılır

Nîk ü bed zāhir olur böyledürür kār-ı ḳadeḥ (Muhibbî, g. 300/6)

İçki insanın içini ortaya koyan bir araçtır. Kadeh, iyiyi, kötüyü ortaya çıkarır işi budur.

2.3.2.36. Süs

Çalışmamızın daha önceki bölümlerinde meclislerin süslendiğinden bahsetmiştik. Muhibbî kadehi, meclisi süslemek için kullanılan bir araç olarak düşünmüş ve kadehi, süse benzetmiştir. Tabi ki kadeh tek başına süs olarak yeterli değildir. Kadeh, mum, şarap ve kırmızı gül geceleri ve meclisleri süsleyen diğer unsurlardır.

Ey Muhibbî geceler meclisi zeyn için

Sāğar u bāde vü şem‘ ü gül-i ḥamrayı getir (Muhibbî, g. 787/5)

Ey Muhibbî geceleri meclisi süslemek için kadehi, şarabı, mumu ve kırmızı gülü getir.

2.3.2.37. Şahin

Yahyâ Bey aşağıdaki beyitte padişahın bulunduğu bir av tasviri yapmaktadır. Şair kadehi, şahine benzetmiştir. Bilindiği gibi padişah ava çıktığında devlet ricali de icabet ederdi. Bu avlar sırasında özel eğitilmiş şahinler salınarak çeşitli kuşlar yakalanırdı. İşte buradan hareketle şair kolda tutulan şahin ile kadeh arasında bir ilişki kurmuştur.

Başumda tâc-ı sa'âdet elümde cām-ı şafâ

Yanumda şâh-ı cihānum kolumda şâhīnüm (Yahyâ Bey, g. 290/2)

Başumda(ki) mutluluk tacı ile elimde(ki) neşe kadehi; yanımnda cihan şahı, kolumda şahinim gibidir.

2.3.2.38. Tespih

Şairler tespih taneleri ile kadeh arasında görünüş benzerliği kurmuşlar ve kadehi tespih tanesine benzetmişlerdir. Klasik edebiyatımızda sözü edilen kadeh, gerçekten de yandan bakıldığında tespih tanesini hatırlatmaktadır. Şairler kadehi delerek tespih tanesi yaptıklarını ya da kadehin tespih taneleri olduğu söylemişlerdir. Tespihin Allah'ı zikrederken kullanılan bir araç olduğu düşünürse şairlerin şiirlerinde anlatılan kadehin veya şarabın çeşidi daha iyi anlaşılır.

Cām-i mey tesbīhüm ü meyhānedür Beytü'l-ḥarem

Nām-i dil-berdür zebānümde hemān evrād olan (Figanî, g. 94 64/3)

Şarap kadehi tespihim, Ka'be meyhanedir. Dilimde devamlı dua olarak okuduğum sevgilinin adıdır.

Şahbāyı deldüm tesbīhe aldum

Ḥayrānlıgumdan el-ān iyeldüm (Yahyâ Bey, m. 1/3/5)

Kadehi deldim tespihe aldım. Kendimden geçmişlikten şimdi ayıldım.

2.3.2.39. Tuzak

Şairler meclisi oluşturan kavramları farklı şekillerde şiirde kullanmışlardır. Bu kullanımlardan birisi de aşağıdaki beyitte yer almaktadır. Zâtî aşağıdaki beyitlerde kadehi, tuzağa benzetmiştir. Şair bu tuzakla eğlence kuşunu

avlayacaktır. Bilindiği üzere avcılar kuşları yakalamak için, içine taneler atılan tuzaklar kurar. Şair, mecliste eğlence kuşunun yakalanabilmesi için mezelerin tane olarak kullanılmasını ve kadehten de tuzak yapılmasını istemektedir.

Şayd idüb anı tekellüf eyle gönül tıflına

Dâne kıllı nuqli şafâ murğına cāmı eyle dām (Zâtî, g. 927/5)

Mezeyi safa kuşuna tane, kadehi tuzak yap. Onu avlayıp gönül çocuğuna teklif etmeden ver.

Düşürdi mâh-ı nev dāma yine ‘îd-i hümâyûnı

Getür sâkî şafâ murğına dām it cām-ı mey-ğunı (Zâtî, g. 1718/1)

Sâkî, yeni ay mübarek bayramı yine tuzağa düşürdü, şarap renkli kadehi getir safa kuşuna tuzak kur.

2.3.2.40. Yedigâr

Şairler tarafından kadehin mucidi Cem’ir. Kadeh bu sebeple Cem’den kalan bir yedigâra benzetilmiştir. Bu benzetmenin temelinde şarabı ve sonra kadehi Cem’in bulduğu inancı yatmaktadır.

Bak sâğar-ı şikeste-i pür-hün-ı lāleye

Cemşidden nişâne kalan yād-i gârı gör (Bâkî, g. 122/7)

Lalenin kan dolu kırık kadehine bak (da) Cemşid’den işaret olarak kalan hatırayı gör.

2.3.3. KADEHE BENZETİLEN UNSURLAR

2.3.3.1. ‘Aşk

Aşk şairler tarafından âdeta varoluşun sebebi olarak düşünülmüştür. Aşk şiirlerde birçok benzetmeye konu olmuştur. Aşağıdaki beyitlerde aşk, kadehe benzetilmiştir. Beyitlerde kadeh, “ayak” kelimesi ile karşılanmış ve ilk beyitte ayağa düşmek tabiri tevriyeli olarak kullanılmıştır.

Düşeli ‘ışk ayağına āvāre gönflümüz

Şol bir ḥabāba döndi ki ol cām-ı Cemdedür (Hayretî, g. 92/4)

Başiboş gönflümüz aşk kadehine düştüğünden beri, Cem’in kadehinde olan bir kabarcığa dönmüştür.

Sākî-i Kevşer elinden içmişüz

Bezm-i Ḥaḫda bir ayakdur ‘ışk-ı pāk (Hayretî, g. 196/3)

Temiz aşk; Hak meclisinde, Kevser sākîsinin elinden içtiğimiz bir kadehtir.

2.3.3.2. Afiyet

Afiyet; sağlık, selamet, sağlıklı olmak anlamlarına gelmektedir. Aşağıdaki beyitte şair “afiyet”i, kadehe benzeterek soyut bir kavramı somut hale getirmeyi hedeflemiştir.

Nice şunsun baña ehl-i selāmet ‘afiyet cāmın

Maḥabbet bādesinden kimse ayık olduğum bilmez (Nev‘î, g. 188/3)

Selamet ehli afiyet kadehini bana nasıl sunsun? Muhabbet şarabından ayık olduğum (zamanı) kimse bilmez.

2.3.3.3. Ağız

Ağız, rengi ve şekli sebebiyle şairler tarafından kadehe benzetilmiştir. Ağız, yuvarlak oluşu, dudakların rengi gibi sebeplerle kadeh ile ilişkilendirilmektedir. Ayrıca şairler ağızdaki dişleri de kadehi süsleyen değerli taşlar gibi düşünmüşlerdir.

Muraşsa‘ cāmdur aǧzuñ leb-ā-leb sükkerī şerbet

Mu‘anber şem‘dur addũñ ki ser-tā-pā mu‘atarsın (Bākī, g. 347/6)

Aǧzın, sükkeri şerbetle dolu mücevherle süslü kadehtir. Boyun amber kokulu bir mumdur ki baştan ayaǧa amber kokulusun.

adeh aǧzuñ kemer olur meyānuñ

Ara yirde Muibbī müttehmdür (Muhibbī, g. 530/5)

Aǧzın kadeh, belin kemer olur. Ara yerde de Muhibbī(sebep yokken) suçlu olur.

2.3.3.4. Anlam/ Mana/ Nazm

Aşāıdaki beyitlerde mana, kadehe benzetilmiştir. Şairler için mana son derece önemlidir. Klasik edebiyatımızda şairlerimizin, şiirde anlam yönünden kendilerine üstat kabul ettiǧi şair Cāmī idi. Bu sebeple şiirlerde mana kelimesi, Cāmī ile birlikte geçmektedir. Birinci beytin ilk mısrasında Zâtī “cām” kelimesi ile kadehi anlatırken ikinci mısrada “Cām” şehrini anlatmaktadır. Şiirde manaya ulaşıp anlamak kolay değildir. Şairler bu konuyu şiir kadehinden içmek olarak değerlendirmişlerdir.

Şafā baǧıqladı mey albe sākī cāmdan geldi

Şanasın şī‘r-i pür-ma‘nā-yı Cāmī Cāmdan geldi (Zâtī, g. 1628/1)

Sākī, sanki Camī’nin anlam dolu şiiri Cam şehrinden gelmiş gibi, şarap da, kadehten gelerek kalbe neşe bahşetti.

Cām-ı nazmın şı ki nüş eylemedi anlamadı

Zātī-i mest-i mey-i ‘ışķuñ o keyfiyyetini (Zâtī, g. 1709/5)

(Ey) aşķ şarabının sarhoşu olan Zâtī, aşķın o keyfini şiir kadehini içmeyen anlamadı.

Suħan bezminde ben bir rind-i dürd-āşām opdum kim

Ma‘anī cāmını içmekte oldum Cāmī-i şānī (Hayālī Bey k. 29/45)

Söz meclisinde, ben öyle bir tortu içen rint olarak ortaya çıktım ki, anlam kadehini içme konusunda ikinci Camī oldum.

2.3.3.5. Ar/ 'Irz

Kadehler genellikle cam, toprak, çini gibi kırılabilir maddelerden yapılmaktadır. Bu sebeple kadehler şiirlerde kırılır. Kırılan bu kadehler genellikle soyut bir duygunun somut hale getirilmesi için kullanılmıştır. Aşağıdaki örneklerde ırz ve ar, kadehe benzetilmiş ve bu duygular kadeh gibi kırılabilir olduğundan dolayı kırılmıştır. Irz kadehi, saklanmak istenilen bir duyguya dalalet etmekteyken, “ar” kavramı; kalender ya da rindleri temsil eden şairler tarafından kırılması istenilen bir kadeh olarak düşünülmüştür.

Cām-ı 'ırzın kahr ile şāhān-ı dehrūñ kıl şikest

Saña beñzer bu cihān bezmine bir Cem gelmesün (Nev'î, g. 367/5)

Dünya şahlarının namus kadehini kahr ile kır ki, bu dünya meclisinde sana benzeyen bir Cem gelmesin.

Libās-ı 'işmeti çāk itse 'āşık düşmeden 'ışka

'Adū senginden evvel şīşe-i 'ārı şikest olsa (Nev'î, g. 387/2)

Âşık aşka düşmeden günahsızlık elbisesini yırtsa. Namus şişesi, düşman taşından(taş atmadan) önce kırılma.

2.3.3.6. Âşiyân

Âşiyân; kuş yuvası anlamına gelmektedir. Şairlerin meclisin kurulduğu yerlerde bulunan kavramları mecliste kullanılan kavramlara benzetme eğilimi içinde olduğunu belirtmiştik. Aşağıdaki beyitlerde bülbül yuvası, şekli sebebiyle kadehe benzetilmiş ve onunla şarap içilmiştir.

Âşiyān-ı bülbülü şāğar edüb gülzārda

Gonca la'lūñ yādına ey lāle-ruh şahbā çeker (Hayâlî Bey, g. 33/4)

Ey lale yanaklı, gonca; dudağını anmak için gül bahçesinde bülbülün evini kadeh yapıp şarap içer.

Sāğar itmiş gülşen içre âşiyān-ı bülbüli

Lebleri yādına gönce bāde-i şahbā çeker (Muhibbî, g. 722/3)

Gonca, gül bahçesinde bülbül yuvasını kadeh yapmış, dudaklarını anmak için saf şarap içer.

2.3.3.7. Ayrılık

Şairler için değerli kavramlardan biri olan ayrılık da kadehe benzetilmiştir. Ayrılık kadehi şiirlerde sıklıkla karşımıza çıkmaktadır.

Yüri var tās-ı fūrkat içre zār ol bir zamān Zātī

Saña nakş oynayub devrān ayırdı çün nigāruñdan (Zâtî, g. 1159/5)

Zâtî, yürü git ayrılık tası içinde biraz ağla. Çünkü devran sana oyun oynayıp seni sevgilinden ayırdı.

Maħmūr-ı cām-ı fūrkaţam acı sözi baña

Ṭatlu dilinden özgelerüñ yeg hezār-bār (Hayretî, k. 21/5)

Ayrılık kadehinin sarhoşuyum, senin acı sözün bana başkalarının tatlı dilinden binlerce kez iyidir.

2.3.3.8. Belâ

Hayâlî Bey aşağıdaki beyitte belayı, kadehe benzetmiştir. Bela kadehi şair tarafından kötü bir unsur olarak değerlendirilmemiştir. Şair bu kadehin bir dilenciye sunulsa onun Cem olacağını yani kendini sultan gibi hissedeceğini söylemektedir.

Ne özge ‘âlem olur ‘âlem-i maħabbet kim

Şunulsa cām-ı belā bir gedāsına Cem olur (Hayâlî Bey, g. 73/3)

Muhabbet âlemi o kadar farklı bir dünyadır ki, bela kadehi(bu âlemin) bir dilencisine sunulsa o Cem olur.

2.3.3.9. Cân

Cân; yaşayış, hayat cevheri olarak tanımlanmaktadır. Şairler oluşturdukları meclis yapısı içinde “cân”ı, kadehe benzetmişlerdir. Bu kadeh muğbeçenin yoluna ikram edilebilecek ya da saçılabilir bir unsurdur. Şair burada daha sonra izah edeceğimiz kadehe saçî âdetine göndermede bulunmuştur.

Eli boş varma şağın şöhetine muğbeçünñ

Eyle cān u dilüñi yolına işar kadeh (Muhibbî, g. 300/3)

Meyhaneci çırağının sohbetine sakın eli boş gitme, can ve gönlünü yoluna kadeh olarak ikram et.

2.3.3.10. Cehennem

Aşağıdaki beyitte şair şarabı; ateşe, ateşin bulunduğu cehennemi de; kadehe benzetmektedir. Daha önce açıklamaya çalıştığımız gibi şarap renk ve içildiği vakit yarattığı sıcaklık, hararet etkisi sebebiyle ateşe benzetilmektedir. Şairin ateşin (şarabın) bulunduğu yeri yani kadehi cehennem gibi düşünmesi gayet normaldir. Şair, kadehin cehennem olma sebebini de; sevgilinin yüzünün kadehte yansımaması olarak anlatılmıştır.

Harābāt içre her peymānde ‘aksüñ görünmezse

Cehennem ola peymāne şarāb-ı ergāvān āteş (Hayâlî Bey, g. 7/4)

Meyhane içinde her kadehte yansımın görünmezse kadeh; cehennem, erguvan şarabı; ateş olsun.

2.3.3.11. Dert

Dert de şairler tarafından diğer soyut sözcükler gibi somut hale getirilmeye çalışılmış ve kadehe benzetilmiştir. Dert de bela gibi âşıklara huzur veren bir kavramdır. Aşağıdaki beyitte yer alan rāh, rūh ve rāhat kelimelerinin bir anlamlarının da şarap olduğu gözden kaçırılmamalıdır.

Cām-ı derdüñle dil huzūr eyler

Rāh-ı vaşluñla rūh rāhat olur (Bâkî, g. 93/2)

Dert kadehinle gönül rahat eder. Kavuşma şarabınla ruh, rahat olur.

2.3.3.12. Derviş

Aşağıdaki beyitte şair, kendisini bir derviş olarak tanımlamış ve aşk şarabı için kadeh olduğunu söyleyerek dervişi kadehe benzetmiştir. Beyitteki aşk şarabı

manevî bir şarap ya da sevgi olarak değerlendirilebilir. O vakit derviş olan kadeh, insanın kalbi olarak düşünülebilir.

Harâbât içre dervîş Hayretîyem

Şarâb-ı ‘ışkuña peymâne oldum (Hayretî, g. 326/10)

Meyhane içinde derviş Hayretîyim. Aşkınun şarabına kadeh oldum.

2.3.3.13. Devlet/ Talih

Devlet, ülke anlamına geldiği gibi, şans, talih anlamına da gelmektedir. Aşağıdaki beyitte devlet yani talih, kadehe benzetilerek somut hale getirilmiştir. Beyitte, eski gökyüzü inancına göre feleğin bazen istenilen şeyleri vermesi yani murat üzere dönmesi anlatılmış ve devr kelimesi ile “sagar” kelimesi arasında (mecliste kurulan devr halkası sebebiyle) ilişki kurulmaya çalışılmıştır.

Cihanda sāgar-ı devlet murāduñ üzere devr itsün

Göñül hoşlıkların kılsun müyesser Hâzret-i Mevlâ (Bâkî, k. 27/22)

Dünyada talih kadehi, isteğin üzere dönsün. Hazreti Mevla gönül hoşluklarını devamlı etsin.

2.3.3.14. Dil-rûbâ

Dil-rûbâ, “gönül alan, gönül kapan” anlamına gelmektedir. Şiirlerde sevgili kelimesi yerine “dil-rûbâ” kullanılmaktadır. Şair sevgiliyi bir kadehe benzetmektedir. Çünkü; kadehin lal renkli dudağı, inci gibi dişi ve gül renkli yanağı vardır. Burada tasvir edilen kadeh, murassa kadeh denilen ve değerli mücevherlerle süslenmiş olan kadehtir. Üzerindeki değerli taşlar sevgilinin taşıdığı unsurlar olarak değerlendirilmiştir.

Câm-ı şarâb-ı nâb gibi dil-rûbâ kıanı

La‘lîn tutağı dür dişi gül-gün yanağı var (Bâkî, g. 53/5)

Şarap kadehi gibi gönül alan sevgili nerede? Yakut renkli dudağı, inci dişi, gül renkli yanağı var.

2.3.3.15. Dudak

Şairler “dudak”ı, âşıklarda sarhoşluk verici özelliği ve rengi dolayısıyla kadehe benzetmişlerdir. Dudak kadehi âşıkların gönlünü başıboş hale getirir ve meclisi süsler.

Göñül cām-ı lebüñle sākıyā āvāre düşmişdür

Göreliden çeşm-i mestün hāne-i hāmmāre düşmişdür (Bâkî, g. 173/1)
Ey sâkî, gönül dudak kadehinle başıboş haldedir. Sarhoş gözünü gördüğünden beri(de) meyhaneye düşmüştür.

Leb midür bu sākıyā ya cām-ı bezm-ārā mıdur

Söz midür bu bilmezem yā rāḥ-ı rûḥ-efzā mıdur (Hayretî, g. 67/1)
Ey sâkî bu dudak mıdır yoksa meclisi süsleyen kadeh midir? Söz müdür bu bilmiyorum ya da ruha ferahlık veren şarap mıdır?

2.3.3.16. Efser/ Taç

Efser; taç, padişah tacı anlamına gelmektedir. Şairler “efser”i, görünüşü dolayısıyla kadehe benzetmişlerdir. Beyitlerde tacın ve kadehin değeri vurgulanmıştır. Ayrıca beyitlerin alt yapılarında taç ve padişah unsuru arasındaki ilişki göze çarpmaktadır.

Künc-i mey-hāneyi ḥalvet kadehi tâc idinüb

Rindler pîr-i ḥarābāta mürîd oldı yine (Zâtî, g. 1244/5)
Rintler, meyhane köşesini yalnızlık (yeri) kadehi taç edinerek meyhaneye mürit oldular.

Başında bir kadeḥ mey-i lā‘lîn olan kişi

İki cihān vilāyetinüñ tâcdārıdur (Hayâlî Bey, g. 142/5)
Başında lale renkli bir kadeh olan kişi iki dünya ülkesinin hükümdarıdır.

Piyāle ḥusrev-i mülk-i gama tâc-ı Keyānîdür

Ḥum-ı mey pâdişāh-ı ‘aşşa genc-i ḥusrevānîdür (Bâkî, g. 54/1)

Kadeh, gam ülkesinin hükümdarına, hükümdar tacıdır. Şarap küpü aşk padişahına sultanlara layık hazinedir.

Cām-ı mey şadr-ı mey-gede kimine

Tac-ı devlet serîr-i izzet olur

(Bâkî, g. 93/5)

Bazıları için şarap kadehi; devlet tacı, meyhanenin oturulacak en iyi yeri, izzet tahtı olur.

2.3.3.17. Elest Meclisi

Elest meclisi, meclis bölümünde açıkladığımız gibi şairlerin metafor olarak kullandıkları bir kavramdır. Aşağıdaki beyitte elest meclisi, kadehe benzetilerek somutlaştırılmıştır. Beytin genelinden anlaşılana, elest meclisinde içilen kadehin hem sarhoşluk yarattığı hem de âşıklık için kanıt olduğudur.

Zevk itdüñ ise neş'esini cām-ı Elestüñ

Ben mestüñi de 'âşık-ı dîrîne bilürsin

(Nev'î, g. 347/3)

Elest kadehinin neşesini tattıysan sarhoşun olan beni(m) de kadim âşık olduğumu bilirsin.

2.3.3.18. Elmas

Bâkî aşağıdaki beyitlerde elması kadehe benzetmiştir. Elmas ve cam kadeh şeffaf ve renksiz olması sebebiyle ilişkilendirilmiştir. Bununla birlikte cam kadeh de elmas da parlaktır. Şairin ikinci beyitte kullandığı "cām-ı sâde" terkibi kadehin ve elmasın saflığını anlatmak için seçilmiştir.

Müşelleş gösterür dāyım temāşā eyleseñ elde

Meger kim pāre-i elmāsdur cām-ı dirahşāni

(Bâkî, k. 5/15)

Her zaman seyretsen elde müselles gösterir. Aslında onun elindeki parlak kadeh, elmas parçasıdır.

Dirsem 'aceb mi hātem-i Cem devr-i meclise

Elmās cām-ı sâde mey-i hūş-güvār la'1

(Bâkî, g. 311/6)

Acaba meclisin halkasına; Cem'in yüzüğü, saf kadehe; elmas, güzel içimli şaraba; yakut desem şaşılır mı?

2.3.3.19. Fırsat

Fırsat şairler tarafından kadehe benzetilmiştir. Çünkü; meclislerde kadeh sâkî tarafından devr usulüne göre sunulmaktaydı. Devr sırasında kadeh her zaman değil vakti ya da fırsatı gelince içilebilirdi. İşte buradan hareketle şairler fırsat ile kadeh arasında bir bağlantı kurmuşlardır.

Cām-ı fırsat elde iken süregör devrānuñı

İtmedin seng-i havādiş birle devr anı şikest (Hayretî, g. 20/5)

Fırsat kadehi elindeyken, zaman hadiseler taşı ile onu kırmadan eğlenmene bak.

2.3.3.20. Gam

Gam da şairler için vazgeçilmez duygulardan biridir. Şairler gamı, kadehe benzetmişlerdir. Gam kadehi de bela ve dert kadehleri gibi vazgeçilmezdir. Âşıklar zevk ve sefa kadehinden vazgeçebilir ama gam kadehinden vazgeçemez.

Firāk-ı cām-ı la'lüñle ne çekdi sāğar-ı gāmdan

Ne kanlar yutdı görseñ gonca-i ra'nāyı söyletseñ (Bâkî, g. 264/2)

Güzel goncaı konuştuysan; (âşığın) senin dudağının kadehinden ayrı iken, gam kadehinden ne çok çekip ne çok kanlar yuttuğunu(anlarsın).

İçelüm cām-ı gam tolularını

Mey-i zevk u şafādan el yuyalum (Hayretî, g. 330/7)

Gam kadehinin şaraplarını içelim. Zevk ve neşe şarabında el çekelim.

2.3.3.21. Gemi/ Zevrâk

Kadeh şairler tarafından gemiye benzetilmiştir. Bunun en büyük sebebi gamın ya da eğlencenin deniz olarak hayal edilmiş olmasıdır. Bu denizlerde meclise katılanları kıyıya ulaştıracak tek araç kadehtir. Bununla birlikte bazı kadeh çeşitleri gemi ile benzerlik göstermektedir. Örneğin; ikinci beyitte yer alan zevrâk ya da keştî

kelimeleri gibi. Bu kelimeler gemi anlamına gelmekle birlikte aynı zamanda birer kadeh çeşididir.

Ꞑadeḥ baḥr-i şafāda bir gemidür

Anuñ bir bād-bāndur her ḥabābı (Zâtî, g. 1752/3)

Kadeh, neşe denizinde bir gemidir, her kabarcıkta onun bir yelkenidir.

Kenār-ı ‘ayş u şafāya geçilse ṭolmuş ile

Yine pür olsa mey-i ḥōş-güvār zevraḫda (Bâkî, g. 444/2)

Eğlence ve neşe sahiline dolmuş ile geçilse, yine gemiye benzeyen kadehte güzel içimli şarap dolu olsa.

2.3.3.22. Gonca

Gonca, açılmamış gül çiçeğine verilen addır. Klasik şiirimizde gonca ve gül ayrı ayrı çiçekler gibi değerlendirilmektedir. Gül gibi, gonca da şairler tarafından şekli sebebiyle kadehe benzetilmiştir. Goncanın kadeh olarak kullanıldığı beyitlerde, şairler meclisi gül bahçesi ya da çayır imajlarıyla birlikte kullanmışlardır.

Gül-sitān-ı bezme sāgar gonca-i sîr-āb ise

Āteşin ruḥsārı sâķinüñ de bir gül-nārdur (Bâkî, g. 58/2)

Meclisin (kurulduğu) gül bahçesine taze gonca kadeh ise, sâķinin ateş renkli yanağı da nar çiçeğidir.

Ĝamuñ girihlerini jāle dişleriyle çözer

Seḫerde gonca-şıfat cām-ı ḥōş-güvār olıcak (Nev‘î, g. 226/2)

Jale, sabah vakti (elinde) gonca gibi hoş içimli şarap kadehi olursa dişleriyle gamın düğümünü çözer.

2.3.3.23. Gönül/ Kalp

Gönül şairler tarafından kadehe benzetilmiştir. Şairler gönlü genellikle kırık bir kadeh olarak şiirlerine aktarmışlardır. Şairlerin gönlü, kırılabilir bir nesne olan kadehe benzetmelerinin ardında; şarabın manevî bir kavram olarak değerlendirilmesi ve bu şarabın gönül aracılığı ile idrak edilebileceği fikri mevcuttur.

Ele alup dili evvel dönüp yine āhır

Şikest idüp anı cām-ı şarāba döndürdüñ (Nev'î, g. 249/3)

Önce gönlü ele aldın sonra dönüp onu kırarak şarap kadehine döndürdün.

Rūz-ı 'id oldı cihān şād u faķīrūñ ğamgīn

Yılda bir kerre şınuķ göñlümi bārī ele al (Yahyâ Bey, k. 18/34)

Bayram sabahı oldu; dünya mutlu fakat bu çaresiz sevgilin gamlı. En azından onun kırık gönlünü yılda bir kere eline al.

Maħabbet neş'esiyle māsivādan geç ğiñ it cānı

Sifāl-i ķalbūñi peymāne-i bezm-i sürüş eyle (Nev'î, g. 424/3)

Muhabbet neşesiyle dünyaya ait olan şeylerden vazgeç, ruhunu rahatlat. Kalp çömleğini, meleklerin meclisinin kadehi yap.

2.3.3.24. Gurur

Gurur insanda bulunması istenmeyen ve dinlerin günah olarak değerlendirdiği bir duygudur. Gurur klasik edebiyatımızda da sevilmez. Şairler gururu akli kör edici bir kadeh olarak değerlendirmişlerdir.

Cām-ı gurūr 'āķıbet 'ālemi görmez eyledi

Nergis-i bāğ gūyiyā Hürmüz-i tāc-dārdur (Bâkî, g. 88/2)

Gurur kadehi, sonunda (onu içeni) dünyayı görmez hale getirdi. Bağın nergisi sanki Hürmüz'ün tacıdır.

2.3.3.25. Hırs

Hırs da gurur gibi istenmeyen bir duygudur. Alt yapısını İslam dininin oluşturduğu ve tasavvufî akımlarla desteklenmiş bir edebiyatta “hırs”ın hoş görülmemesi normal karşılanmaktadır. Aşağıdaki beyitte hırs, kadehe benzetilmiştir. Hayretî, ârif olma kavramını ön plana çıkararak; istenmeyen hırs kadehinin, gönül tokluğu ile taşlanarak kırılmasını istemektedir.

‘Ārif isen gel gedā-ṭab‘ olma ‘ālī-himmet ol

Kāse-i hırşı şikest it seng-i istiğnā ile (Hayretî, g. 404/4)

Ārif isen gel dilenci huylu olma, büyük yardımlarda bulunanlardan ol. Hırs kadehini istiğna taşıyla kır.

2.3.3.26. Hırsız

Fuzûlî, aşağıdaki beyitte kadehi ve aynayı hırsıza benzetmiştir. Şair, kadehi sevgilinin yanağının aksini çalmakla suçlamıştır. Suçlamanın sebebi sevgilinin yanağının aksinin kadehe düşmesidir. Kadeh, bu suçun cezasını şehirden sürülerek çekmiştir. Aynanın cezası ise daha büyüktür, ayna şehirde tekrar tekrar asılmış ve teşhir edilmiştir.

‘Aks-i ruhuñ uğurladığıçün döne döne

Aşıldı gözgü şehrd e Elden sürüldi cām (Fuzûlî, g.180/4)

Yanağının aksini çaldıklarından dolayı; ayna tekrar tekrar asılırken kadeh döne döne şehirden sürüldü.

2.3.3.27. İstiğna

İstiğna, sözlükte muhtaç olmama, vazgeçecek kadar zengin olma anlamlarına gelmektedir. Tasavvufî düşünce sistemi içinde istiğna önemli bir kavramdır. Tasavvufî terim olarak istiğna, Allah’a vasıl olanın Allah’la yetinmesi hali olarak tanımlanabilir. Hayali Bey aşağıdaki beyitte istiğnayı, kadehe benzetmiş ve bu kadehle sarhoş olduğunu anlatmıştır.

Mest olmuşken Hayâlî cām-ı istiğna ile

Ārzü eyler anuñ her şüh u şengül şöhetin (Hayâlî Bey, g. 54/5)

Hayâlî istiğna kadehi ile sarhoş olmuşken onun güzel ve gül kokulu sohbetini arzu eder.

2.3.3.28. İşret

İşret, kavram olarak eğlence meclisi, yeme içme meclisi olarak zihinlerde çağrışım yapmaktadır. Bâkî aşağıdaki beyitlerde işreti, kadehe benzetmiştir. Bu şekilde soyut bir şey olan eğlence kavramını somutlaştırmıştır.

Kesildüm sîh-i miñnetden çekildüm cām-ı ‘işretten

Kebābum dil şarābum eşk-i çeşmüm künc-i ‘uzletde (Bâkî, g. 432/2)
*Mihnet şişinden vazgeçtim, eğlence kadehini bıraktım. Yalnızlık köşesinde gönül;
kebabım, gözyaşım; şarabım (oldu).*

Ayağı elde ‘ayş eyler çemende baş kaldurmaz

Şunılmış sāğar-ı ‘işret ezelden nergis-i meste (Bâkî, g. 445/2)
*Sarhoş nergise, ezelde eğlence kadehi sunulduğu için çayırda kadehi elde sâkîn bir
şekilde eğlenir.*

2.3.3.29. Kelle/ Baş

Şairler şiirlerinde değişik kadeh türlerinden bahsetmişlerdir. Bu kadeh türlerinden birisi de kafatasından yapılan kadehlerdir. Şairler beyitlerde kelle ve baş kelimeleri ile bu kadeh türlerine göndermelerde bulunmuşlardır. Bazen de şairler kelleyi şekli itibariyle kadehe benzetmiş ve değişik imajlar oluşturmuşlardır.

Ey felek Zâtîyi fûrkatde helāk eyler iseñ

Kellesin bārî sifâl-i seg-i cānān eyle (Zâtî, g. 1396/7)
*Ey felek, Zâtî'yi ayrılık zamanında helak eylersen, en azından kafasını sevgilinin
köpeğinin çanağı yap.*

Ser-i bî-mağz-ı düşmenden fezāda kāseler taldı

Sibā‘-ı küh u deşte kıldılar tertîb-i mihmānî (Bâkî, k. 14/22)
*Beyinsiz düşman kafasından, savaş meydanı kāselerle doldu. Dağ ve çölün vahşi
hayvanlarına misafir ağırlama hazırlığı yaptılar.*

Başlar yitürse meclis-i ‘aşkuñda ğam degül

Bezm-i şarābda nice sāğar şikest olur (Bâkî, g. 98/3)

Şarap meclisinde birçok kadeh kırılır (bu sebeple) aşkının meclisinde başlar kaybetse önemli değildir.

Şarap meclisinde birçok kadeh kırılır (bu sebeple) aşkının meclisinde(kırılan kadeh parçaları) yaralar çıkarsa önemli değildir.

Nice terk itsün hevā-yı ‘ışkı bu nefs-i zebūn

Pür-havā bir kelledür baķsañ bu řās-ı ser-nigūn (Nev‘î, g. 337/1)

Bu aşığılık nefis aşk arzusunu nasıl terk etsin? Aslına bakarsan, bu ters dönmüş tasa benzeyen dünya içi hava dolu bir kelledir.

2.3.3.30. Kerem

Kerem, tabiat ve huy güzelliği cömertlik, ihsan, inayet şeklinde tanımlanmaktadır. Şairler keremi, kadehe benzetmişlerdir. Bâkî'nin yazdığı bir kasideden alınan beyitte, kasidenin sunulduğu kişinin cömertliği kadehe benzetilmiştir. Bu şahıs o kadar cömerttir ki onun saçacağı cür'a gül bahçesini altınla donatmaya yetecektir.

Cür'a-rîz olsa eger gül-şene cām-ı keremūñ

Ṭuta nergis-şifat elde ķadeḥ-i zer sūnbül (Bâkî, k. 24/27)

Kereminin kadehi, gül bahçesine cür'a saçarsa sümbül; elinde nergis gibi altın kadeh tutsun.

2.3.3.31. Kısmet

Kısmet; kader, nasip anlamlarına gelmektedir. Soyut bir kavramdır. Fakat şairler kısmeti kadehe benzeterek onu somut hale getirmişlerdir. Muhibbî, aşağıdaki beyitte kısmeti meyhaneciye verilemeyecek kadar kıymetli bir kadeh olarak hayal etmiştir. Çünkü; bu kadeh, ezelde Allah tarafından eline verilmiş, gül renkli bir kadehtir.

Pîr- muğāna virmem ezelden ḥavāledür

Ḳısmet bu yolda destüme gülgūn piyāledür (Muhibbî, g. 1005/1)

Kısmet; bu yolda bana ezelden gönderilmiş, elimde tuttuğum gül renkli içki kadehidir. Onu meyhaneciye vermem.

2.3.3.32. Meydan

Aşağıdaki beyitlerde meclisin kurulduğu meydan, kadehe benzetilmiştir. Meclis içinde müziğin sesiyle dans eden rakkaslar ya da sarhoşlar olduğu gibi, kadehin içinde de kendinden geçip dans eden hava kabarcıkları mevcuttur. Nev'î işte bu benzerlikten hareket etmiş ve kadeh ile meydan arasında anlam ilişkisi kurmuştur.

Sâkî semâ'-ı nağme-i nây ile vaqtidür

Meydân-ı sâgar içre ide her ħabâb rağş (Nev'î, g. 207/3)

Sâkî, neyin güzel sesinin duyulması ile kadeh meydanı içinde her kabarcığın dans etme vakti gelmiştir.

Her ħabâbı baş açuğ meydâna girmiş rağş ider

Gözlemez bî-hûde câm-ı meyde ħâlet gözleyen (Nev'î, g. 344/4)

Şarap kadehinden keyfiyet bekleyen boş yere beklemez. Her kabarcığı başı açık olarak meydana girmiş dans eder.

2.3.3.33. Mezellet

Mezellet sözlükte; itibarsızlık, denaat, alçaklık, aşağılık, zillet olarak tanımlanmıştır. Zâtî soyut bir kavram olan mezelleti, kadehe benzeterek onu somut, elle tutulur bir şekle sokmuştur. Ayrıca beyitte yer alan humar, câm, bezm, râh, rûh, râhat kelimeleri birbiriyle ilişki içindedir. Râh, rûh, râhat kelimelerinin şarap anlamı taşıdıkları unutulmamalıdır.

Ĥumâr-ı câm-ı mezellet bulub durur Zâtî

İrerse bezm-i kerem râhı rûhı râhat olur (Zâtî, g. 494/5)

Zâtî, zillet kadehinin baş ağrısını bulup durmaktadır, yolu kerem meclisine ulaşırsa ruhu rahat edecektir.

2.3.3.34. Mum/ Mehtâp

Aşağıdaki beyitlerde şairler ışık saçtıkları için aydınlatma aracı olarak kullandıkları mum ve mehtabı, kadehe benzetmişlerdir. Çünkü; kadehin içinde yer alan ve ateşe benzeyen şarap ışığı kadehin içinden yansıtarak etrafı aydınlatmaktadır. Şairler bu ilişkiyi şiirlerine aktarmışlardır.

Şem‘ bir altun ayağ açdı maḥabbet ehline

Oldu ‘aksinden anuñ pervâneleler mestâneleler (Hayâlî Bey, g. 27/3)

Mum muhabbet ehline altın kadeh ikram etti. Onun yansımından pervaneler sarhoş oldu.

Bâkîyâ dün gece meclisde gül-efşânlar ile

Mâh-tâb itmiş idük bezme ziyâsın kadehüñ (Bâkî, g. 270/5)

Ey Bâkî, dün gece mecliste gül saçanlarla birlikte kadehin ışığını, meclise dolunay yapmıştık.

2.3.3.35. Murâd

Aşağıdaki mısra da şair murat, istek kavramını, kadehe benzetmiş ve somut hale getirmiştir.

Şuñdı gerçekleler saña cām-ı muradın ṭolusın (Hayretî,mu. 9/13)

Gerçekleler sana murat kadehinin dolu kadehini sundu.

2.3.3.36. Naz

Naz, sevgililere ait bir unsurdur. Sevgili; cevır eder, naz eder. Tabi ki bu kavramlar soyuttur. Zâtî aşağıdaki beyitte “naz”ı, kadehe benzetmiş ve sarhoş edici etkisinden bahsetmiştir.

Mest-i cām-ı nâz olub yatmış güneşde uyumış

Anuñ için çeşm-ı maḥmûrun senüñ şayru imiş (Zâtî, g. 589/1)

Senin sarhoş gözün, naz kadehinin sarhoşu olup güneşte uyuduğu için hastalanmış.

2.3.3.37. Nerdübân

Nerdübân, merdiven demektir. Nev'î aşağıdaki beyitte sadece kadeh içilerek çıkılabilecek bir saray tasvir etmiştir. Şair, “nerdübân”ı, kadehe benzeterek bu güzel saraya ancak bu kadeh merdiveniyle çıkılabileceğini söylemiştir. Ayrıca şair ayak kelimesini kullanarak bir söz oyunu yapmaktadır. Bu söz oyunu, “ayak” kelimesinin hem kadeh hem de merdivenin ayağı anlamında kullanılmasıdır.

Sarāy-ı zevk u şādīye ‘urūc itdüm içüp bir cām

Hemān bu kaşr-ı şevkuñ nerdübānı bir ayağ ancak (Nev'î, g. 227/3)

Bir kadeh içip zevk ve şadlık sarayına yükseldim. Bu arzu kasrının merdiveni sadece kadehtir.

Bir kadeh içip zevk ve şadlık sarayına yükseldim. Bu arzu kasrının merdiveni sadece adımlık mesafedir.

2.3.3.38. Ölüm/ Ecel

Ölüm ve ecel şairler tarafından kadehe benzetilmiştir. Meclislerin sonu olduğu gibi yaşadığımız hayatın da bir sonu olacaktır. Şairler ölümü, mecliste yapılan devr halkası gibi sırası gelenin içeceği bir kadeh olarak tasavvur etmişlerdir. Şairlere göre ecel kadehi damakta şarap gibi acı bir tat bırakmaktadır.

Saña yetdi ecel peymānesin nūş itmeğe nevbet

Hevā-yi çeşm-i mest ü gamze-i hūn-hār yetmez mi (Fuzûlî, g. 289/3)

Ecel kadehini içme sırası sana geldi, sarhoş gözünün arzusu ve kan içen yan bakışın (ecel olarak) kafi değil mi?

Ecel cāmın içüp gam çekme Nev'î telh-kām olsañ

Çoduñ bu meclis-i fānīde bir şīrīn suhan bakī (Nev'î, g. 484/5)

Nev'î, ecel kadehini içip damağın acılanırsa üzülme (çünkü) sen bu geçici mecliste ebedi kalmak üzere güzel bir söz söyledin.

2.3.3.39. Ömür / Hayat

Şairler, ölüm gibi “hayat”ı da kadehe benzetmişlerdir. Hayat kadehinin kırılması, ölümün geldiği anlamını taşımaktadır. Zâtî aşağıdaki beyitlerde kadeh-ömür arasındaki ilişkiden bahsetmektedir.

Fenā sengine cām-ı ‘ömri bildi kim çalar devrān

Elinden kıomadı ‘ömri geçince cāmı Cem bir gün (Zâtî, g. 1190/3)

Cem, feleğin, ömür kadehini yokluk taşına çalacağını öğrenince ömrü boyunca kadehi elinden bırakmadı.

Tā ki tıldurduñ rakıbe içmege peymāneni

Tıldı ey ‘ömr-i ‘azīzüm ‘ömrümüñ peymānesi (Zâtî, g. 1610/3)

Ey ömrümün sultanı, rakibe içmesi için kadehini doldurduğun zaman, (benim) ömrümün kadehi de doldu.

2.3.3.40. Rakīb

Zâtî, aşağıdaki beyitte kadeh, sürahi ve şarap ile sevgili, âşık ve rakip arasında bağlantı kurmuştur. Bu bağlantıya göre sevgilinin dudağı; şaraba, rakip; kadehe, âşık; sürahiye benzetilmiştir. Klasik edebiyatımızda sıkça karşımıza çıkan sevgilinin rakibe yakınlık duyması ve âşığın kahroluşu imajını şair kadeh, sürahi ve şarabı kullanarak okuyucuya aktarmıştır.

Ğadeh lā‘l-i şīrīnūñi öpdügin

İşitmiş şurāhī içi acımış (Zâtî, g. 588/4)

Sürahinin içi, kadehin, (sevgilinin) güzel dudağını öptüğünü duyunca acımış.

2.3.3.41. Sabır

Şairlerin kadehe benzeterek somutlaştırdıkları bir başka duygu da sabırdır. Aşağıdaki beyitte şair “sabr”ı kadehe benzetmektedir. Figanî beytinde lalenin elinde kadeh gördüğünü yani baharın geldiğini anlatmış, baharın etkisiyle sabır kadehini kırdığını ve kendisinin de eline kadeh aldığını anlatmıştır.

Göreliden lālenūñ destinde cāmı

Ufatdum kāse-i şabr u sükūnum (Figanî, g. 55/2)

Lalenin elinde kadeh gördükten sonra sükūnet ve sabır kadehimi kırdım.

2.3.3.42. Safâ

Safâ, gönül şenliği, eğlence anlamlarına gelmektedir. Ayrıca Türkçe bir kelime olarak “*Topraktan yapılan su kabı, maşrapa.*”²²³ anlamına gelmektedir. Şairler eğlenceyi, kadehe benzetmişler ve uzak anlamı itibarıyla “kadeh” anlamına göndermede bulunmuşlardır.

Kalbini şâf eyleyen cām-ı şafâyı n’eylesün

‘Işık ile dem-sâz olan saz u nevayı n’eylesün (Nev’î, g. 335/1)

Gönlünü temizleyen adam neşe kadehini ne yapsın. Aşk ile birlikte eğlenen, saz ve ahengi ne yapsın.

Cām-ı şafâ gerekmez dünyâ-yı dūn elinden

Merdāneler şikârı almaz zebūn elinden (Nev’î, g. 372/1)

Aşağılık dünyanın elinden (bize) neşe kadehi gerekmez. Mert olanlar güçsüzlerin elinden av almazlar.

2.3.3.43. Saltanat

Saltanat; kudret, kuvvet, hâkimiyet, padişahlık anlamlarına gelmektedir. Şiirlerde saltanat, kadehe benzetilerek gelip geçicilik anlatılmaya çalışılmıştır. Zâtî, aşağıdaki beyitlerde kadeh ve kadehin mucidi Cem’i bir arada kullanmıştır. Bunun bir nedeni de Cem’in aynı zamanda hükümdar olması yani saltanat sürmesidir. Zâtî, insanların hayatlarının sonunda saltanat kadehini yokluk taşına çaldıklarını söylemektedir.

Be-gāyet beglūgüm vardur diyu zulm etme ‘uşşāka

Çalubdur saltanat cāmın fenâ çāhına cānā Cem (Zâtî, g. 896/5)

²²³ Tarama Sözlüğü

Âşıklara büyükçe beyliğim var diye zülüm etme. Ey can, Cem, saltanat kadehini yokluk kuyusuna çalmıştır.

İki günlük ‘ayşa germ olma bozarsın şöbeti

Salтанat cāmın fenā sengine āhır çaldı Cem (Zâtî, g. 983/7)

İki günlük eğlence için gayretli olma sohbeti bozarsın. Cem, en sonunda saltanat kadehini yokluk taşına çaldı.

Salтанat cāmın için düşdi cihān ğavgāsına

Fakr esrarın yiyen tuş oldu nān sevdāsına (Zâtî, g. 1475/1)

Saltanat kadehini için dünya kavgasına düştü. Fakirlik esrarını yiyen ekmek sevdasına tuş oldu (yenildi).

2.3.3.44. Sohbet / Muhabbet

Muhabbet; sevgi, sevme, sohbet anlamlarına gelmektedir. Şairler muhabbeti, kadehe benzeterek onu somutlaştırmıştır.

Sākî-i cām-ı maḥabbet maṭla‘-ı iḥsān-ı Ḥak

Şīvesi çok luṭfi bî-ḥad ḥüsni bî-pâyān yigit (Yahyâ Bey, g. 31/4)

Muhabbet kadehinin sākisi, Allah’ın ikramlarının kaynağıdır. İşvesi çok, lütfu sonsuz, güzelliği eşsiz(bir) yiğit(tir).

Peymāne-i maḥabbeti nüş itdi Nev‘iyā

Bu bezm içinde yerini merdāne bekleyen (Nev‘î, g. 375/5)

Ey Nev‘î, bu meclis içinde yerini mertçe bekleyenler muhabbet kadehini içti.

2.3.3.45. Sürûr

Sürûr; sevinç, neşe demektir. Nev‘î aşağıdaki beyitte “sürûr”u, kadehe benzetmiştir. Şair rakibin sevgiliye yakın olması ve onunla birlikte eğlence kadehi içmesini âşığın ise gam ve kederle yaşamasının adil olmadığını savunmaktadır.

Ben ḥün-ı ğamun nüş idem il cām-ı sürürüñ

Ey Ḥusrev ü Cemşîd-i kerem ḫanı ‘adālet (Nev‘î, k. 5/22)

Ben gamın kanını içeyim, rakipler neşe kadehini içsinler. Ey keremin padişahı adalet nerede?

2.3.3.46. Şahbâz

Şahbâz; iri ve beyaz doğan kuşu olarak tarif edilmektedir. Hayretî, şahbazı kadehe benzetmiştir. Şahbaz havada uçan kuşları yakalamak için eğitilirdi. Şairin kurduğu hayale göre de kadeh mecliste bulunan güzelleri avlamaktadır. Bu sebeple şahbaz ve kadeh arasında benzerlik ilişkisi kurulmuştur.

Şol hümâ-ṭal'atlu dilberler şikârıyçüñ müdâm

Cām-ı mey gibi elümde şāhbāzum var benüm (Hayretî, g. 291/3)

Benim elimde, şu kuş çehreli güzelleri avlamak için şarap kadehi gibi beyaz doğanım var.

2.3.3.47. Şefâ'at

Şefâ'at; kelimesi af için vesile olmak, Hz. Muhammed'in ahiret gününde Allah'tan müminler için af istemesi anlamına gelmektedir. Muhibbî aşağıdaki beyitte "şefâ'at"i, kadehe benzetmiştir.

Her biri teşne olup gelmiş iken cānı lebe

Gösterüp cām-ı şefâ'atle giderdüñ 'aşaşı (Muhibbî, g. 10/3)

(Ey sevgili) her biri susayıp canı dudağına gelmişken; şefaata kadehini gösterip susuzluğu giderdin.

2.3.3.48. Şefkat

Nev'î'nin bir kasidesinden alınan aşağıdaki beyitte şair, şefkati, kadehe benzeterek somut hale getirmiştir.

Devründe şikest ola mı peymāne-i şefkat

'Ahdünde dürüst olalı peymān-ı 'adālet (Nev'î, k. 5/25)

Senin zamanında, "adalet yemini" sözünde durduğundan beri, şefkat kadehi kırılır mı?

2.3.3.49. Şevk

Şevk; çok şiddetli arzu anlamına gelmektedir. Nev'î aşağıdaki beyitte “şevk”i, kadehe benzetmiştir.

Yire çal cām-ı şevki ey sākī

Gitdi bezm-i zamānedēn Bākī (Nev'î, ter.V-1/6)

Ey sākī, arzu kadehini yere çal (çünkü) zaman meclisinden Bākī gitti.

2.3.3.50. Şiir

Şiir, klasik edebiyatımızın temel taşıdır. Şairler, şiiri çeşitli unsurlara benzetmişlerdir. Bu unsurlardan birisi hiç kuşkusuz kadehtir. Çünkü; sözün sarhoş edici bir özelliği olduğu gibi kadehin de sarhoş edici bir özelliği vardır. Bākī, şiirlerini kadehe benzetirken, şiirlerinin mecliste kadehin devretmesi gibi devrettiğini ve dünyayı dolaştığını söylemektedir. Bākī ve Muhibbî şiirlerini kadehe benzetirken kendilerini zamanın Cāmî'si olarak değerlendirmektedir.

Cihānı cām-ı nazmum şi'r-i Bākī gibi devr eyler

Bu bezmün şimdi biz de Cāmī-i devrānıyuz cānā (Bākī, g. 13/5)

Şiirimin kadehi dünyayı Bākī'nin şiiri gibi dolaşır. Şimdi bizde bu mecliste zamanın Cami'siyiz.

Bāde-i mihr ü vefā sāğarıdur ey Bākī

N'ola devr eyler ise bezm-i cihānı ğazelüm (Bākī, g. 332/6)

Ey Bākī, gazelim aşk ve vefa şarabının kadehidi. Dünya meclisini devretse buna şaşılır mı?

Bu Muhibbî mest olup açdı me'ānı dürcini

Bāde-i Hāfız meger yā cām-ı Cāmī itdi nūş (Muhibbî, g. 1246/5)

Bu Muhibbî mest olup anlamların kutusunu açtı. Sanki Hafız'ın şarabı ya da Cami'nin kadehini içti.

2.3.3.51. Teklif

Teklîf, sözlükte “*Birinden eziyetli, fakat başkası için faydalı olan bir iş isteme*”²²⁴ anlamına gelmektedir. Hayâlî Bey aşağıdaki beyitte teklifi, kadehe benzeterek soyut olan bu kavramı somut hale getirmiştir.

Şunaldan cām-ı teklîfi hārābāt ehline ‘āşık

Sifâl-i künc ü meyhâne gelür sîm ü zehebden yeg (Hayâlî Bey, g. 33/2)
Âşık, teklif kadehini meyhane ehline sunduğundan beri meyhane ve köşesinin çanağı, gümüş ve altından daha kıymetli gelir.

2.3.3.52. Ten

Hayâlî Bey, Muhibbî’nin bir gazeline yaptığı tahmiste “ten”i, kadehe benzetmiştir. Bu benzetmeyi yaparken canı da cür’a gibi düşünmüştür.

Bāde-i ‘aşkı içüb deryā gibi cūş eyleyen

Ey Hayālî anuñ ile hātırın hoş eyleyen

Cür’a-i cāndan çeküb ten cāmını boş eyleyen

Ey Muhibbî yār elinden bir kadeh nūş eyleyen

Ger ölürse Hızır elinden Āb-ı Hayvān istemez (Hayâlî Bey Tah. s. 87)
Ey Hayâlî, aşk şarabını içip deniz gibi coşan ve hatırını hoş ederek can cürasını ten kadehinden çekip çıkararak boş hale getiren kişi (ile) Ey Muhibbî yar elinden bir kadeh içen(kişi) eğer ölürse de Hızır elinden ölümsüzlük suyunu istemez.

2.3.3.53. Üsküf

Üsküf, eskiden giyilen bir çeşit başlık, serpuş anlamına gelmektedir. Altın üsküf ise rengi dolayısıyla altına benzetilen sarı renkli başlıktır. Yahyâ Bey aşağıdaki beyitte sarı üsküf, altın kadehe benzetmiştir.

Yaraşur altın üsküf añā bir zerrîn kadeh gibi

Şurāhî didügi Yahyānuñ ol gül yüzlü cānāndur (Yahyâ Bey, g. 96/5)

²²⁴ Ferit Devellioğlu, a.g.e., s. 1067.

Ona sarı şapka altın kadeh gibi yakışır. Yahyâ'nın sürahi dediği, o gül yüzlü sevgilidir.

2.3.3.54. Vahdet

Vahdet, Arapça, birlik demektir. Gerçek manada bir olan Cenab-ı Hak'tır. Şairler vahdeti, kadehe benzeterek soyut olan bu kavramı somut hale getirmişlerdir. Vahdet ve vahdetin zıttı olan kesret şiirlerde beraber kullanılır. Vahdet kadehiyle sarhoş olanlar kesretten vazgeçerler.

Şular kim kûy-ı 'ışk içre içerler cām-ı vahdetden

Şafâ bezminde mest olub geçer anlar bu kesretten (Zâtî, g. 1210/1)
Aşk mahallesinde şu vahdet kadehinden içenler, neşe meclisinde sarhoş olup kesretten vazgeçerler.

İçüp humhâne-i şâhîde vahdet sāğarından mey

Yürü şimden girü mest-i harâb ol ey dil-i şeydâ (Hayretî, g. 10/3)
Ey çılgın âşık, şahlara layık meyhanede vahdet kadehinden şarap içerek şimdiden sonra yürü kendinden geçmiş sarhoş ol.

2.3.3.55. Varlık

Bâkî, "varlık"ı, kadehe benzetmiştir. Varlık, geçici dünyanın kıymetli malıdır. Kadehtir ve Cem'in devletinden geriye kalmış tek işarettir. Beyitte cām ve Cem kelimeleri arasında cinas ve kadehi Cem bulunduğu için tenasüp sanatı vardır.

Metâ'-ı dehr-i fânîden bu gün peymānedür varlık

Ne kaldı cāmdan gayrı nişân-ı devlet-i Cemden (Bâkî, g. 360/4)
Bu gün varlık, geçici dünyanın kıymetli malı olan kadehtir. Zaten Cem'in devletinden nişan olarak kadehten başka ne kaldı.

2.3.3.56. Visal/ Vuslat

Visal-vuslat, kavuşma anlamına gelmektedir. Şairler kavuşmayı, kadehe benzetmiştir. Sevgiliden ayrılık gibi sevgiye kavuşmak da âşıkları sarhoş edici bir duygu yaratır. Kavuşma kadehi ve içindeki, Kevser suyundan daha lezzetli ve ölümsüzlük suyundan içmeyi beklenmesine sebep olacak kadar kıymetlidir.

Şarāb-ı fūrkatı Ferhād u Mecnūn içdi mest oldu

Şunuldu baña Nev'î sāgar-ı vuslat benem 'âşık (Nev'î, g. 228/5)

Ayrılık şarabını Ferhat ve Mecnun içti sarhoş oldu. Nev'î kavuşma kadehi ise bana sunuldu, (gerçek) âşık benim.

Āteş-i berķ-i firākuñ nār-i düzah tek elīm

Cür'a cām-i vişālūñ āb-i kevşer tek lezīz (Fuzûlî, g. 65/2)

Ayrılık şimşeginin ateşi, cehennem ateşi gibi azap verici, kavuşma kadehinin cür'ası Kevser suyu gibi lezzetlidir.

Teşne-i cām-i vişālūñ Āb-i Hayvān istemez

Mā'il-i mūr-i haţuñ mülk-i Süleymān istemez (Fuzûlî, g.115/1)

Kavuşma kadehinin susuzluğunu duyan, ölümsüzlük suyunu istemez. Saçının karıncasının düşkününü, Süleyman'ın mülkünü istemez.

2.3.3.57. Yanak Çukuru/ Gamze

Zâtî sevgilinin yanak çukurunu kadehe benzetmiştir. Aşağıdaki beyitte şair sevgilinin güldüğü vakit yanağında oluşan çukura ter dolması ile gümüş kadehe şarap dökülmesi arasında bir ilişki kurmuştur. Beyitte sevgilinin teri ile şarap karşılaştırıldığına ve ter renksiz olduğuna göre şairin bahsettiği sihirli şarap beyaz üzümden yapılan beyaz şarap olmalıdır.

Çukurlandı gülerken yanağın içre 'arāk tıldı

Görenler didiler sīmīn kadeh içre gül-efsundur (Zâtî, g. 445/4)

(Ey sevgili) Güliyorken yanağın çukurlandı ve içine ter doldu. (Bu durumu) görenler "gümüş kadeh içinde sihirli şaraptır" dediler.

2.3.3.58. Yara/ Baş/ Dağ

Şairler sevgililerine duydukları hasret ile kendilerine dağ yakarlar. Yakılan dağ zamanla su toplar ve iyileşmeden önce kabuklu yara halini alarak kan dolar. Sonunda siyahlaşarak iyileşir. Şairler, âşıkların vücutlarına yaktıkları dağ yarasının şekli ve kan toplaması ile kadehin şekli ve şarap dolu olması arasında bağlantı kurmuşlardır. Bu vesileyle “dağ”ı, kadehe benzetmişlerdir. Şairler yarayı kadehe benzettikleri gibi üzerindeki kanı da şaraba benzetmişlerdir.

Bir ciğer kalmışdı anı da kebâb itdüm hemân

Dâğ-ı hûn-âlûdelerden cām-ı şahbâ eyledüm (Bâkî, g. 339/4)

Bir ciğerim kalmıştı onu hemen kebab yaptım. Kana bulanmış yaralarımın da şarap kadehi yaptım.

Dostum cismümde her bir zaḥm-ı pür-hûnuñ senüñ

Bezm-i ğamda göñlüme bir sāğar-ı ‘işret yeter (Hayretî, g. 79/4)

Dostum vücudumda senin açtığın kan dolu her bir yara gam meclisinde gönlüme eğlence kadehi olarak yeter.

Belâlar bezmine sînem benüm meyhânedür derler

Kızarmış dâğuma meyle dolu peymânedür derler (Hayâlî Bey, g.140/1)

Benim gönlüm için belalar meclisine meyhane oldu derler. Kızarmış yarama şarapla dolu kadehtir derler.

2.3.3.59. Zenehdân

Zenehdân, çene çukuru anlamına gelmektedir. Şairler sevgililerinin çene çukurlarını, şekil ilgisi kurarak kadehe benzetmişlerdir.

Ol âfetüñ zeḫanı çâhı bezm-i hüsünde

Mey-i maḥabbet-ü-şevka piyâle olsa gerek (Zâtî, g. 761/3)

O güzelin çene çukurunun güzellik meclisinde muhabbet şarabına ve arzuya kadeh olması gerekir.

Bāde-i nābdur leb-i la'lūñ

Sāġar-ı sīmdür zenaḥdānuñ

(Bâkî, g. 249/2)

Yakut renkli dudaġın saf şaraptır. Çene çukurun gümüş kadehtir.

2.4. MEYHÂNE

Meyhâne kavramı klasik edebiyatımızda çok önemli bir yere sahiptir. Bunun sebebi edebiyatımızın içine işlemiş olan şarap motifinin olmazsa olmazı, üretilip tüketildiği yer olması ve en önemlisi de tasavvufi olarak değerlendirilebilmesidir. Meyhâne sözlükte; “*Şarap, içki satılan ve içilen yer*” anlamına gelmektedir. Bazı kaynaklar meyhâne kavramını harâbat başlığı altında anlatmışlardır.²²⁵

Meyhâne edebiyatımızda çok geniş bir kelime kadrosu ile kullanılmıştır. Meyhâne kavramı; “Harâbat, meykede, humhâne, hâne-i hammâr, der-i mugân” gibi isimlerle de karşılanmıştır.

Klasik edebiyatımızda meyhane denildiği zaman öncelikle sosyal gerçekler akla gelmektedir. Şarap içmek, üretmek ve meyhâne açıp, işletmek Müslümanlara yasaktı. Bu işler daha çok Hıristiyan veya Yahudiler tarafından yapılmaktaydı.²²⁶ Bunun sebebi dinlerinin şarap içilmesine izin vermesiydi. Hıristiyan ve Yahudi tebaanın şarap içme izni/hakkı, çok sıkı şarap yasakları uygulandığı zamanlar haricinde ellerinden alınmamıştır. Meyhâneler daha çok Hıristiyan ve Yahudilerin yaşadığı mahallelere yakın yerlerde bulunurdu. Klasik edebiyatımızda adı sıkça geçen Galata semti meyhâneleri ile ünlüydü. Meyhâne denildiği zaman aklımıza bugünkü gibi sadece şarap içilen yerler gelmemelidir. O dönem meyhâneleri, aynı zamanda şarap üretilen yerlerdir. Meyhâneler üzüm suyunun bozulmadan mayalanabilmesi için karanlık, izbe ve bir nebze soğuk olması gereken yapılardır. Bunun nedeni, şarabın mayalanma aşamasında güneş ışığı ve sıcak ile temas etmesi durumunda bozulmasıdır.

Meyhâneler, toplum içinde sokak ve dükkân isimlerinin kullanılmadığı bir dönemde kendini has metotlarla diğer dükkânlardan ayırt ediliyordu. O dönemde dükkânlar kendilerini ayırt etmeyi sağlayacak bir işareti dükkanın kapısına asmaktaydılar. Meyhânelerde ise bu işaret aşağıdaki beyitlerde şairlerin anlattıkları gibi çemberdi.²²⁷

²²⁵ Ahmet Talat Onay, **Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı**, Akçağ Yay. Ankara 2000. s. 233.

²²⁶ Metin And, **16. Yüzyılda İstanbul/ Kent-Saray-Günlük Yaşam**, YKY Yay., İstanbul 2009. s.173.

²²⁷ Ayrıntılı bilgi için **bkz.**, Muhammet Nur Doğan, **Eski Şiirin Bahçesinde**, Alternatif Düşünce Yay., İstanbul, 2005. s. 52.

Sīneme na‘li ū deñlü kesmişin mestāne kim
Gören ey çābük-süvārum dir der-i mey-ḥānedür (Zâtî, g. 343/6)

Ey hızlı binici, sarhoşça gönlüme çizdiğin nal şekilleri o kadar çok ki, onları gören bu “Meyhane kapısıdır.” der.

Meyḥāne-i lebünde saçuñ çenber aşalı
Cām-ı sürüru ehl-i şafāya resīdedür (Hayâlî Bey, g. 41/2)

Dudağının meyhanesinde saçın çember astığından beri, neşenin kadehi safa ehline ulaşmıştır.

La‘lüñ olmuş cān u dil meyḥānesi ey muğbeçe
Yiridür zülfüñ nişān için diñürse çenberi (Muhibbî, g. 2739/3)

Ey meyhaneci çırağı, dudağın can ve gönül meyhanesi olmuş. Saçın nişan için (meyhanenin) çemberi olmuş dense yeridir.

Meyhāneler, kapılarında asılan çemberler sayesinde diğer dükkanlardan ayrılmaktaydı. Meyhānelerin içleri de çok aydınlık değildi. Meyhāneler mum ve kandillerle aydınlatılırdı. Şaraplar, merdivenle çıkılabilen büyük küpler içinde bulunurdu.²²⁸ Meyhānelerde bunlardan başka (Meclis bölümde bahsettiğimiz için burada anlatılmayacak olan) muğbeçe, sākî, meze gibi unsurlar da bulunmaktaydı. Meyhānelerde “sadr” adı verilen ve zengin zümreden insanların gelip oturduğu özel alanlar bulunmaktaydı. Tabi ki buralarda hizmet ve sunulan şarap daha kaliteli olmaktaydı. Aşağıdaki beyit meyhāne içindeki sadr bölümünü anlatmaktadır.

Muşāhib olma ey ‘ārif cihān bezminde kemlerle
Ḥarīm-i ḥörmete şāhib ol otur muhteremlerle (Zâtî, g. 1390/1)

Ey arif, dünya meclisinde kötülerle sohbet arkadaşı olma. Herkesin giremeyeceği yerde haysiyet sahibi ol, saygıdeğer insanlarla otur.

Meyhaneler Ramazan ayında kapalı olurdu. Bayram olduğu gün şarap müdavimleri erkenden meyhāneye gidip meyhanecinin hazırladığı hediyelere ulaşmak isterdi.²²⁹ Meyhāneler ile ilgili bir başka özellik ise çalışmamız sırasında farkına vardığımız meyhāne- kilise ilişkisidir. Beyitleri yorumlarken ya da nesre

²²⁸ A. Atillâ Şentürk, **Osmanlı Şiir Antolojisi**, YKY, İstanbul 2005.

²²⁹ Mehmed Tevfik, **İstanbul’da Bir Sene**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1995.

çeviri yaparken meyhânenin, kiliseye ya da kilisenin, meyhâneye benzetildiğinden bahsederdik. Oysaki; kiliselerde şarap-ekmek ayini sırasında kullanılan şarap, kiliselerin ya da manastırların alt bölümlerinde üretilmekteydi. Yani kiliseler aynı zamanda meyhâneydi.²³⁰ Buradan hareketle şairlerin meyhâneyi, kiliseye benzetmediklerini doğrudan doğruya sosyal bir gerçeği şiire aktardıklarını söyleyebiliriz. Meyhane tasavvufi manada ârifin gönlünü temsil etmektedir. Şairler eserlerinde meyhane etrafında oluşmuş kelime kadrosu ile tasavvufî değerler sistemini iç içe geçecek şekilde kullanmışlardır. Bu bakımdan beyitlere anlam verirken beyitlerin içinde bulunan anlam tabakalarına dikkat edilmelidir.

2.4.1. MEYHANE KAVRAMI İLE İLGİLİ UNSURLAR

Çalışmanın bu bölümündeki amacımız klasik edebiyatımızda kullanılan meyhâne kavramı ve onunla ilgili olarak şiire konu olan unsurları örnekler vererek açıklamaktır. Böylece şairlerimizin kullandığı kelime kadrosunu da gözler önüne sermeyi amaçlamaktayız.

2.4.1.1. Dürd

Dürd, “*Tortu, çöküntü*”, “*Tortu, çöküntü, şarabın dibinde kalan telve, şarap tortusu*”, “*Tortu*” anlamlarına gelmektedir. Klasik şiirimizde “dürd” kelimesi, şarabın dibinde kalan ve süzülmesine rağmen şaraptan ayrıştırılamayan tortuyu ifade etmektedir. Şiire konu olan cür’a’nın içinde işte bu tortu yani “dürd” vardır. Dürd, ağırlığından dolayı şarabın dibine çöker ama şarap küpten alınıyorken ya da içiliyorken tekrar şaraba karışır. Dürd, normal şartlar altında içilmez ve son yudumla(cür’a) dökülür. Ancak aşağıdaki başlıkta da göreceğimiz gibi bazı ayyaşlar tortuyu da içmektedir. Zâtî, “dürd”ün şarap kadehi ya da küpünün dibine çökmesi gibi küpün dibine çökmek ister çünkü küpün dibine ulaşan dürd, sevgilinin dudağını öpmektedir. “Küp dibine çökmek” tabiri aynı zamanda meyhanede ayyaşların şarap küpünün yanına oturması olarak da değerlendirilebilir. Çünkü; “çökmek” aynı zamanda oturmak anlamına gelmektedir. Fuzûlî ise şarap neşesinden ayrılmak

---

²³⁰ Kürşat Demirci, “İçki”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi (DIA)**, TDV. Vakfı Yay., İstanbul 2000, C. XXI, s. 457-458.

istememektedir. O kadar ki öldüğü vakit toprağının şarap tortusuyla dolmasını istemektedir.

Küp dibine dürd-veş ol kim çöküb cāmı öper
Bir şafâ bulur o kim şan lâ'l-i gül-fāmı öper (Zâtî, g. 355/1)

Kim küp dibine tortu gibi çökerek kadehi öperse, gül renkli dudak öpmüş gibi neşelenir.

Dür istemen zamānī mey neş'esin başumdan
Toprağ olanda ya Rab dürd-i mey it ğubārūm (Fuzûlî, g. 192/6)

Başumdan şarap neşesinin bir an uzaklaşmasını istemem. Ya Rabbî, ölüp gittiğim zaman toprağımı şarap tortusu yap.

2.4.1.2. Dürd-âşâm/ Dürd-keş

Başlıkta yer alan terkiplerin hepsi, şarabın tortusunu içen anlamına gelmektedir. Yukarıda kısaca bahsettiğimiz gibi “dürd” içilmez yere dökülürdü. Ancak bazı ayyaşlar dürd içmekteydiler. Bunun biraz da maddî kaynaklı olduğu düşünülebilir. Çünkü beyitlerde anlatılan, “cerrâr” olarak adlandırılan şarap dilencilerinin meyhânelerde bulunduğu ve şarap dilendiklerini görmekteyiz.²³¹ Ayrıca tasavvufî olarak kalender, melâmetî tabir edilen görüşün temsilcilerinin kınanmak amacıyla dürd içtikleri bilinmektedir.²³² Klasik edebiyatı oluşturan şairlerimizin tasavvufî görüş olarak “rind, kalender ve melâmetî”lere olan yakınlığını beyitlerde “dürd”e verdikleri önemden anlayabilmekteyiz. Çalışmamızın başından beri söylemeye çalıştığımız temel nokta – şarabın ve onunla ilgili unsurların kolayca tasavvufî anlamlar yüklenebilme özelliği- burada da karşımıza çıkmaktadır.

Görmek isterseñ melâmet mülkünün serverlerin
Seyr kııl her rind-i dürd-âşâmı bayram ertesi (Hayâlî Bey, g. 28/3)

Ayıplanma ülkesinin ileri gelenlerini görmek istersen; bayram ertesi tortu içen her bir rindi seyret.

²³¹ Kâsesi elde kadeh cerrarı müflis mey-perest

Devr-i meyde sâ'il-i bî-çâre bir ben bir habâb (Nev'î, g. 15/3)

²³² Ahmet Yaşar Ocak, **Kalenderiler- Osmanlıda Marjinal Sufilik**, TTK., Ankara 1999.

Olma gâfil dürd-keşler şoşbetinden ey gönül
Ger dilersen idesin āyine-i idrâki şâf (Fuzûlî, g. 148/2)

Ey gönül, eğer idrak aynanı temizlemek istersen, tortu içenlerin sohbetinden uzak olma.

2.4.1.3. Hammâr

Hammâr; “Şarap yapan veya satan, şarapçı, meyhâneci. Tas.mec: mürşit, kılavuz”, “Meyhâneci, sâkî” anlamlarına gelmektedir. Hammâr kelimesiyle, hem gerçek anlamda hem de tasavvufî anlamda farklı bir yapı teşekkül etmiştir. Bu kelime beyitlere öyle işlenmiştir ki ilk okuyuşta hangi anlamının okuyucuya verilmek istendiği anlaşılamaz. Şiirlerde hammâr kelimesi çoğunlukla meyhâneciyi değil de meyhâneyi ifade edecek şekilde kullanılmıştır.

Geh güşe-i hammârda geh külhan ü gülzârda
Dil-dârumuz her dârda cüyân olalum bir zamân (Nev ‘î, g. 318/6)

Bazen meyhane köşesinde bazen küllerin içinde bazen gül bahçesinde, sevgilimiz her nerede ise onun arayıcısı olalım.

Zâhidüñ mescid bucağı ‘âşıkun künc-i belâ
Rind olanun güşe-i hammârdur eglencesi (Hayretî, g. 451/4)

Zahidin köşesi mescit, âşığın ki bela köşesidir. Rint olanın eğlencesi meyhane köşesidir.

2.4.1.4. Harâbât/ Şarap-hâne

Harâbât sözlükte; “Harâbeler, virâneler, meyhâneler”, “Meyhâne” anlamlarına gelmektedir. Harâbât kelimesi, edebiyatımızda sözlüklerde içerdiği anlamlarının hepsini karşılayacak şekilde kullanılmıştır. Çünkü; meyhâneler şarabın mayalanabilmesi için izbe, nemli ve serin yerler olarak inşa edilmiştir. Ayrıca şarap yasaklarının olduğu dönemlerde gizli kalması istendiği için virâne yerlere kurulmuştur. Bu sebeple şairler bu kelimeyi kullanırken istemeden de olsa tevriye yapmış olmaktadır. Hayâlî Bey harâbat kavramını güzel kullanan şairlerimizden bir tanesidir. Kendisinin gençken ışık dervişleriyle birlikte dolaştığını bildiğimiz ve bu

beyitlerde tasavvufî anlamlar olduğu için bu başlıkta Hayâlî Bey şiirlerinden örnek vermeyi uygun bulduk.

Bir ‘âleme irmiş-durur erbâb-ı harâbât
Kim düşde dahî görmez anı ehl-i münâcât (Hayâlî Bey, g. 3/1)

Meyhanede bulunanlar (öyle) bir hale ulaşmışlardır ki, dua edenler onu rüyada dahi göremez.

Hârâbat ehline dūzah ‘azâbın añma ey zâhid
Ki bunlar ibn-i vâkt oldu gam-ı ferdâyı bilmezler (Hayâlî Bey, g. 7/2)

Ey zahit, meyhane ehline cehennem azabını anma ki bunlar; zamanın akışına uydu, yarının gamını bilmezler.

Gözüm yaşı ile harâbât içinde dem süreyin
Bir iki gün bu kuru i‘tibârı neyleyeyin (Hayâlî Bey, g. 35/3)

Meyhane içinde göz yaşım ile bir an keyif süreyim. Bir iki gün süreceksin bu boş hürmeti ne yapayım?

Var mı cihânda bir saña benzer Muhibbî rind
Cânı şarap-hânedede vü cismi evdedür (Muhibbî, g. 894/5)

Muhibbî, dünyada senin gibi rint var mı? Canı meyhannede kendisi evdedir.

2.4.1.5. Harâbâtî

Harâbâtî; “Harâbâta mensûb olan, vaktini meyhânedede geçiren, süflî, pejmürde”, “Çok içen, devamlı içen ayyaş” anlamlarına gelmektedir. Şairler beyitlerde kelimenin bütün anlamlarını içerecek şekilde bir kullanım tercih ederek farklı anlam tabakaları oluşturmuşlardır. Aşağıdaki beyitlerde harâbatîlerin şarapla kendilerinden geçmiş olmalarına rağmen etrafta olan bitenden haberdar olduklarından bahsedilmektedir. Buradan hareketle sözü edilen kişilerin içtikleri şarabın maddî şarap olmadığı fikrini öne sürebiliriz. Çünkü; şarap içip kendinden geçen kimse etrafında olan kavgayı, barışı, günahkarlığı ya da haram yiyciliği fark edemez. Sızmıştır, bî-haberdir. Ama beyitlerde bahsedilen harâbatîler bütün bu olan bitenin ve günahların farkındadır.

Mest ü rüsvā nekbetī bir kaç harābātīlerüz
‘Ālemün lākin ne şulhında ne gavğāsındayuz (Hayretī, k. 5/5)

Meyhane mensubu olan talihsiz birkaç sarhoş ve reziliz. Fakat dünyanın ne barışında ne de kavgasındayız.

Başı yaşdukda harābātīlerün hāli harāb
Fāsıkı sevmez harāmī kısmına yok hōrmeti (Yahyâ Bey, k. 28/24)

Meyhane mensubu olanlar, başları yastıkta (şarapla kendinden geçmiş) harap haldedir (ama onlar) günahkarları sevmez ve haram yiyicilere de saygı göstermez.

2.4.1.6. Hum

Hum sözlüklerde; “Küp, şarap küpü” “Küp” anlamlarına gelmektedir. Eskiden üzüm suyu küplere konur ve orada mayalanarak şarap haline getirilirdi. Şarap büyük küplerde mayalanır ve bu küplere merdivenle çıkılarak içinden şarap alınırdı.²³³ Şairler, “hum”u beyitlerde sıkça kullanmışlar ve küpü farklı kavramlara benzetmişlerdir. Şairler beyitlerde küple birlikte, kadeh, dürd, mey-kede, meyhâne, şarap, bâde, mest, cüş gibi kelimeler kullanarak kelimeler arasında anlam ilişkileri oluşturmuşlardır. Fuzûlî’ye ait olan aşağıdaki beyitte “ayak” kelimesinin kadeh, “hürmet” kelimesinin; saygı ve haram anlamlarına geldiği düşünülürse bu kelime ilişkilerinin daha kolay anlaşılabilceği kanısındayız. .

Görmesün guşşā bizi mey-kedeye küb düşelüm
Zahîdā gel çökelüm küp dibine nite ki dürd (Zâtî, g. 120/3)

Meyhaneye birden bire düşelim gam bizi görmesin. Ey zahit gel küp dibine tortu gibi çökelim.

Çoyalum başı hum-i bâde ayağına gelün
Dutmamağ olmaz anuñ hürmetüñi bir uludur (Fuzûlî, g. 93/3)

Gelin şarap küpünün ayağına başımızı koyalım. Ona hürmet etmemek olmaz o bir bilgedir.

Olup mest ü harābātī maḥabbet cāmını nüş it
Hum-ı meyhâne-veş her dem şafādan kaynayup cüş it (Muhibbî, g.253/1)

²³³ bkz. Atillâ Şentürk a.g.e.

Sarhoş ve kendinden geçen kişi olup sevgi kadehini iç. Meyhane küpü gibi her zaman neşeden kaynayıp coş.

2.4.1.6.1. Humun Benzetildiği Unsurlar

Şairler çeşitli kavramları “hum”a benzetmişlerdir. Bu benzetmelerin temelinde yine şairlerin buldukları ortam ve onları algılayış biçimleri etkilidir. Aşağıdaki bölümde “hum”a benzetilen unsurlar sıralanmış ve kısaca açıklanmaya çalışılmıştır.

2.4.1.6.1.1. Çâh

Çâh kelimesi; kuyu çukur anlamlarına gelmektedir. Aşağıdaki beyitte Hayâlî Bey “hum”u, “çâh”a benzetmiştir. Bu beyit Hayâlî Bey’in adına yakışır benzetmeler ve telmihlerle doludur. Aşağıdaki beyit öncelikle Hz. Yusuf’un Kur’an’da anlatılan kıssasına telmihte bulunmuştur.²³⁴ Bu hikâyeye göre Hz. Yusuf Kardeşleri tarafından bir kuyuya atılmış daha sonra oradan geçmekte olan bir kervana köle olarak satılmıştır. İşte şair, küp gibi bir kuyuda duran Edirne şarabı ile Hz. Yusuf arasında ortak bir nokta kurarak bu beyti oluşturmuştur. Beyitte yer alan kârbân, Yusuf, çâh kelimeleri ile hum, şarap, işret kelimeleri kendi aralarında tenasüp oluşturmaktadır.

Kârbân-ı ‘işrete lâyıq mıdur Yūsuf-mişâl

Çâh-ı humda muntazır olmak şarâb-ı Edrine (Hayâlî Bey, g. 39/2)

Edirne şarabının, küp kuyusunda, Yusuf gibi, eğlence kervanını gözlemesi uygun mudur?

2.4.1.6.1.2. Çeşm

Çeşm; göz demektir. Zâtî aşağıdaki beyitte gözü, küpe benzetmiştir. Çünkü; şarap küpün içinde durur ve mayalanarak coşar, aynı şekilde şaraba benzetilen göz yaşı da göz içinde durur, rengi kırmızıdır ve ağlanıldığı vakit coşar. Şair, küp içinde bulunan üzüm suyunun mayalanarak coşması ile dostlarla yaptığı sohbetleri hatırladıktan sonra şaraba benzeyen gözyaşlarının coşmasını birbirine benzetmiştir.

²³⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Yusuf Suresi.

Āşīnalarla geçen şoĥbetleri yād eylesem

Cūş ider ol dem ĥum-ı çeşmümde eşküm mül gibi (Zâtî, g. 1547/4)

Tanıdıklarla yaptığım sohbetleri hatırladığım an gözyaşım, gözümün küpünde şarap gibi çoşup akmaya başlar.

2.4.1.6.1.3. Derviş

Bâkî, aşağıdaki beyitte küpü, içini temizleyerek olgunlaşmaya çalışan bir dervişe benzetmiştir. Şair, humun içinden alınan şarapla humun temizlendiğini (Çünkü; şarap necis, pistir.) içindeki kötü şeylerden arındığını anlatmaktadır. Bir dervişin de nihai hedefi budur. Bu anlam düşünüldüğünde meyhânececi, mürşit/kılavuz olarak değerlendirilmiştir.

Ĥum gibi sen de taşfiye-i bâtın it yürü

Dergâh-ı mey-fürüş ulu ĥânķâhdur (Bâkî, g. 61/4)

Sen de küp gibi içini temizle ve yürü. Meyhânececinin dergâhı ne yüce sığınaktır.

2.4.1.6.1.4. Felek/ Gerdûn

Zâtî, feleği küpe benzetmiştir. Küpler büyük mimarî yapılarda akustiğin oluşturulması için kullanılmaktaydı. (Süleymaniye Cami, Selimiye Cami gibi.) İçi boş olan küpler sesi istenilen yere ulaştırmak ya da aks-i seda sağlayarak bütün alana yaymak amacıyla kullanılmaktaydı. Zâtî işte bu gerçeğe temas ederek “felek”i içi boş küp şeklinde hayal etmiştir. Aynı benzetme dünya içinde kullanılmıştır.

Yıldırım gibi bu gün bir na‘ra urdı ra‘d kim

Gümlüdür tokuz ĥumı güm güm figānum şandılar (Zâtî, g. 311/4)

Bugün gök gürültüsü yıldırım gibi bir çığlık attı ki; dokuz küpü(feleği) güm güm gümlenin feryadım (olduğunu) zannettiler.

Zehr-i kahrın içemez her kişi tās-ı çarhuñ

Dürd-i derdin çekemez kimse ĥum-ı gerdünuñ (Helâkî, g. 91/4)

Herkes felek tasından kahr zehrini içemez. Dünya küpünün dert tortusunu kimse içemez.

2.4.1.6.1.5. Genc

Genc kelimesi, hazine anlamına gelmektedir. Bâkî, şarap küpünü içinde şarap olduğu için aşk padişahına verilen büyük bir hazineye benzetmiştir.

Piyāle husrev-i mülk-i ğama tāk-ı Keyānīdür

Hum-ı mey pādīşāh-ı ‘aşka genc-i husrevānīdür (Bâkî, g. 54/1)

Kadeh, gam ülkesinin emirine padişah tacıdır. Şarap küpü ise aşk padişahına çok büyük bir hazinedir.

2.4.1.6.1.6. Hisar

Hum, şairler tarafından hisara benzetilmiştir. Zâtî, şarabı güneşe benzeterek bu güneşin şarap küpünden yükseleceği zamanı beklemektedir. Çünkü; gönül ırmağı kış soğğundan donmuştur ve şarap güneşiyle çözümlenmesini istemektedir.

Ne içün itmez bürc-i humdan āfitāb-ı mey tūlū‘

Cūy-i dil sākī şitā-yi ğuşşadan efsürdedür (Zâtî, g. 293/4)

Sâkî, şarap güneşi, niçin küp hisarından doğmaz, gönül ırmağı gam kışından donmuştur.

2.4.1.6.1.7. Şeyh

Hayâlî Bey şarap küpünü, karanlıkta dua ederek (çile) günahlarından arınan ve olgunlaşan şeyhe benzetmiştir. Bu şeyh hücrede devamlı dua ederek vaktini geçiren şeyhten daha temiz kalplidir. Şair şarap küpünün ayağına düşüp ona mürit olunmasını istemektedir. Beyitte yer alan mürit, şeyh, derûn kelimeleri bahsedilen şarabın ve küpün tasavvufî anlam taşıdığını anlatmaktadır.

Hum-ı şarābuñ ayağına düş mürīdi ol

Ki şeyh-i şavma‘adan şāfdur derūnu anuñ (Hayâlî Bey, g. 4/2)

Şarap küpünün ayağına düşüp müridi ol. Çünkü; onun kalbi, hücredeki şeyhten daha safır.

2.4.1.6.1.8. Vuslat

Küp, şairler tarafından vuslata benzetilmiştir. Vuslat şarabı bu küpün içindedir. Bu küpten içenler mutlu olan insanlardır. Çünkü; sevgiliye kavuşmuşlardır.

Ehl-i diller ey Muhibbî şād u ḥandān oldılar

İtdiler vuşlat ḥumından çünki anlar bâde nüş (Muhibbî, g. g. 1255/5)

Ey Muhibbî, gönül erbapları mutlu olup güldüler. Çünkü onlar, kavuşma küpünden şarap içtiler.

2.4.1.7. Humhâne

Humhâne; meyhâne anlamına gelmektedir. Küp evi demektir. Şairlerimiz çokça kullanmışlardır. Aşağıda humhâne ile ilgili örnekler verilmiştir. Bâkî'ye ait ikinci beyitte şarap yasağı mazmun olarak kullanılmıştır.

‘Ārifâ ḥum-ḥānelerdür rind-ü-‘ayyâş ocağı

Küp dibine dürd-veş çök gözle yoldaş ocağı (Zâtî, g. 1790/1)

Ey arif, meyhaneler rint ve ayyaşların yurdudur. Küp dibine tortu gibi çöküp yol arkadaşlarının yurdunu bekle.

Şarāb-ı nābdan ḥumlar tehî ḥum-ḥāneler tenhā

‘Aceb ḥālîlîgin buldı riyâ ehli bu meydānuñ (Bâkî, g. 279/6)

Saf şarabın küpleri boş, meyhaneler çok az; (dolayısıyla) riyâ ehli bu meydanı gayet boş gördü(keyfini çıkarıyor.)

2.4.1.8. Mey-fürûş

Mey-fürûş, şarap satan, meyhâneci anlamına gelmektedir. Şairlerimiz bu kelimeyi de şiirlerde kullanmıştır.

Kār-ı düşvār olsa kııl ‘azm-i cenāb-ı mey-fürûş

Himmet-i merdān ile āsān olur her müşkil iş (Bâkî, g. 217/5)

Zor iş olsa (da) meyhanececinin yanına gelmeye çalış. Mert insanların yardımıyla her iş kolay olur.

Bāzār-ı ‘ışka geldi çü şarrāf-ı mey-fürüş
İtdi küşāde qalbini meyle dükān-ı la‘l (Muhibbî, g. 1747/3)

İçki satan sarraf aşk pazarına geldiği için yakut dükkanı kalbini içkiyle doldurdu, ferahlattı.

2.4.1.9. Mey-hâr

Mey-hâr; şarap düşkünü, ayyaş anlamlarına gelmektedir. “Mey-hâr”ı, meyhâne ile ilgili unsurlar başlığı altına alma sebebimiz; bu kelimenin meyhâne kavramı ile sıkça kullanılmasından dolayıdır.

Leblerüñ zıkr eylesem cānā gözün hışm olmasun
Neylesün mey-hūredür ey pādīşāhum bu ğarīb (Muhibbî, g. 121/2)

Ey sevgili, dudaklarını andığımda, gözün kızgınlık göstermesin; ey sultanım, ne yapsın, bu garip şaraba düşkündür.

Cām-ı la‘lūñ içeli oldum hārābātī vü mest
Ol sebebden dā’imā mey-h^wārelīğ göñlüm diler (Muhibbî, g. 631/2)

Dudak kadehini içtiğimden beri meyhaneyi mesken tutup sarhoş oldum. O sebepten gönlüm daima şaraba düşkün olmayı ister.

2.4.1.10. Mey-perest / Bâde-perest

Mey-perest/ bâde- perest; şaraba tapan, şarabı taparcasına seven anlamına gelmektedir. Şairler şaraba ilahî bir vasıf yükleyerek onun tapılası bir nesne olduğunu hayal etmişlerdir. Bu sebeple şiirlerde mey-perest kelimesi ibadet unsurları ile birlikte kullanılmıştır.

Mey perest olsun Hayâlî deyu her meyhānede
Rindler gülbang ederler külbe-i hāmmārdan (Hayâlî Bey, g. 3/5)

Rintler, meyhanecinin kulübesinden “Hayâlî şaraba tapsın” diye her meyhānede dua ederler.

Dil hevā-yı leb-i la‘līnūñe aqdı şu gibi
Kimisi āteşe tapdı kimisi bâde-perest (Nev ‘î, g. 33/4)

Gönül, senin yakuta benzeyen dudağının aşkıyla su gibi meyletti. Kimisi ateşe kimisi şaraba taptı.

2.4.1.11. Muğ

Muğ sözlükte, “Ateşe tapan” anlamına gelmesine rağmen şairlerimiz bu kelimeyi, “Meyhâneci çırağı, sâkî”²³⁵ anlamında kullanmıştır. Bilindiği üzere ateşe tapanlarda da şarap kullanımı mevcuttu.²³⁶ Muhtemelen düzenlenen ayinler esnasında ateşe tapanlara vecd amacıyla içki veriliyordu. İşte bu ayin görüntüsünden yola çıkan şairlerimiz “mug” kelimesini meyhaneci çırağı veya sâkî anlamında kullanmışlardır.

Girüb mey-hâneye muğ meşrebiyle kim ki hû eyler
Olub mü'min behište kâfirim ger ârzü eyler (Fuzûlî, g. 81/1)

Her kim ki meyhaneye girip muğ gibi bir yaratılışla merhaba ederse o cennet mümini olup (başka bir şeyi arzu etmez)eğer arzu ederse ben kafir olayım.

2.4.1.12. Pîr-i Hârâbat/ Pîr-i Mey/ Pîr-i Mugan/ Pîr-i Deyr

Pîr-i mugan, “Meyhâneci, mecûsilerin başrahibi”, “Meyhâneci” anlamlarına gelmektedir. Edebiyatımızda sıklıkla kullanılan bir terimdir. Tasavvufî olarak “şeyh, mürşit, kılavuz” anlamında da kullanılmaktadır. Aşağıdaki beyitler bu başlık için güzel örnekler teşkil etmektedir.

Püserler merhabâsiyle kimine devlet el viridi
Kimi pîr-i muğân ayağına düşdi mürîd oldı (Zâtî, g. 1585/4)

Şans bazısına erkek çocuklarla yardım etti. Bazıları meyhanecinin ayağına düşüp mürit oldu.

Cür'a-i cāmın eger şunsa yitişdürmek olur
Pîr-i deyrüñ nice terk eyleyelüm irşâdın (Bâkî, g. 374/4)

Eğer meyhaneci, kadehinin cür'asını öğrenciye sunsa bu halde onun irşat etmesini nasıl terk edelim.

²³⁵ Mehmet Arslan, **a.g.e.**, s. 98.

²³⁶ **bkz.** çalışmamızın “Dinlerin Şarap Kavramına Yaklaşımları” bölümü.

Ey gönül pîr-i muğānuñ dāmenini berk tut
Çünkü andan ğayri virmez saña bir kimse öğüt (Muhibbî, g. 208/1)

Ey gönül meyhanecinin eteğini sıkı tut, çünkü ondan başkası sana öğüt vermez.

2.4.3. MEYHANENİN BENZETİLDİĞİ UNSURLAR

2.4.3.1. Âsitân

Âsitân; kapı eşiği, dergâh, tekke anlamlarına gelmektedir. Aşağıdaki beyitte şair kendisinin meyhane kapısının eşiği olarak değerlendirmektedir. Fakat âsitân kelimesinin dergah ya da tekke anlamı düşünüldüğünde şairin meyhâneyi, tekkeye benzettiğini söyleyebiliriz. Böylece beytin iki anlam içerdiği ortaya çıkmaktadır.

Söyle fütâde mestem hâk-i der-i muğânda

Görenler âsitân-ı mey-hânedür şanurlar (Bâkî, g. 115/3)

Meyhanecinin kapısının toprağında öyle kendinden geçmiş bir sarhoş oldum ki, görenler meyhane eşiği sanırlar.

Meyhanecinin kapısının toprağında öyle kendinden geçmiş bir sarhoş oldum ki, görenler meyhane tekkesi sanırlar.

2.4.3.2. Beyt-ül-Harâm

Klasik şiirimizin özelliklerinden birisi de farklı anlam daireleri içinde yer alan kelimeleri hiç çekinmeden kullanması ve birbirine benzetmesidir. Aşağıdaki beyitlerde meyhâne, Kabe'ye benzetilmiştir. İlk bakışta meyhâne ve Kabe'nin yan yana olması garip karşılanırsa da beyit incelendiğinde şairlerin hedefledikleri anlamları okuyucuya verdiklerini görebilmekteyiz. Şairler, şarap başta olmak üzere bir çok kavramı tasavvufî değerler içerisinde değerlendirilebilecek şekilde kullanmışlardır. Burada da meyhâne kavramı tasavvufî anlam içermektedir. Kabe, Müslümanların namaz kılarken yöneldikleri kutsal makamdır. Şair, ibadet etmek için bir araya gelen insanların buldukları yeri Kabe gibi gördüklerini ve meyhânedeki ibadet yeri, meyhânedeki kastın da mürşit olduğunu anlatır. Bu düşünce aşağıdaki beyitlerde de açıktır.

Bezm-i şafâ vü reşh-i cām bu zemzem olmuş ol maķām

Mey-hâneler Beytül-Harâm pîr-i muğân şeyhü'l-ğarem (Bâkî, g. 318/3)

Eğlence meclisi ve kadehin terlemesi; biri makam biri zemzem olmuştur. Meyhaneler Kabe, meyhane Kabe'nin şeyhidir.

Cām-i mey tesbîhüm ü meyhânedür Beytü'l-ḥarem
Nām-i dil-berdür zebânümde hemân evrād olan (Figanî, g. 64/3)

Şarap kadehi tespihim ve Kâbe meyhanedir. Dilimde her zaman tekrarlanan dua sevgilinin adıdır.

2.4.3.3. Deyr

Deyr; kilise demektir. Şairler meyhâneyi kiliseye benzetmişlerdir. Bölümün girişinde anlatıldığı gibi şairler bu benzetmeyi yaparken sosyal bir gerçeği de dile getirmekteydi. Kiliselerde şarap- ekmek ayini için şarap üretilmekteydi. Bu sebeple kiliseler aynı zamanda meyhâne olarak görev yapmaktaydı. Buradaki meyhânedeki kasıt, şarap üretilen yerdir. Şairler kilise ile Hıristiyan çocuklarından seçilen muğbeçeyi bir arada kullanmışlardır. Bu şekilde beytin arka planında kilisede muğbeçenin görülmesi yadsınmaz. Aksine meyhâneyi kiliseye benzetmenin yolu açılır. Şairler aşağıdaki örneklerde bunu güzel şekilde kullanmışlardır.

Deyr-ārā bir muğbeçe gördüm ki anuñ mişli yok
Anı bir yüzden daḫi ḫalk itdi lā-yemut (Muhibbî, g. 208/2)

Kilisede bir meyhaneci çırağı gördüm ki onun gibisi yok, Allah onu bir şekilde yarattı.

Cān u dilden deyr-arā sevdüm yine bir muğbeçe
Deyrden dūr oluben çıkmam meger cānum çıkar (Muhibbî, g. 432/4)

Can ve gönülden yine kilise süsleyen bir meyhaneci çırağı sevdim. Canım çıkmadığı müddetçe onun olduğu yerden uzak olamam.

2.4.3.4. Doğru Yol

Şairler soyut bir kavram olan ve Fatiha suresinde geçen “Bizi doğru yola, kendilerine nimet verdiklerinin yoluna ilet; gazaba uğrayanlarınkine ve sapıklarınkine değil.” şeklinde Kuran mealinde açıklanan doğru yol kavramını, meyhâneye benzeterek somutlaştırmıştır. Meyhâne burada yine tasavvufi anlamlarla yüklüdür. Şairler meyhâneyi Allah’a ibadet edilen, sapkınların yolundan uzak doğru yol olarak değerlendirmişlerdir.

Mesdüddur Fuzûliye mey-hâneler yolu
Yâ Rab hidâyet eyle ʃarîk-i ʃavâb aña (Fuzûlî, g. 8/7)

Fuzûlî'ye meyhanelerin yolu kapalıdır. Yarab ona yardım edip onu doğru yola ilet.

Biz lâ'übâli rind ü muhibb ü ʃalenderüz
Meyhâne 'azmini iderüz ihdina's-şırâʃ (Muhibbî, g. 1321/3)

Biz boş vermiş rind, derviş ve kayıtsız kalenderiz. Meyhane yolunu doğru yol biliriz.

2.4.3.5. Emin Makam/ Mübarek Mülk

Meyhâneler şairler tarafından emin makamlara benzetilmiştir. Fuzûlî, dünyadaki emin yerin meyhâne olduğunu ve gelip geçici olan bu dünyada hava kabarcığı gibi -gelip geçici- bir ev yaparak meyhâne gibi emin bir makamda durulmasını öğütlemektedir. Fuzûlî için meyhâne geçici dünyada emin yerlerdir. Şairin emin makamdan kastının dünyadaki kötü olaylardan koruyan bir yer olduğu açıktır. O dönem için bahsedilen yerlerin tekkeler olduğu düşünülebilir.

Mey-hânedür cihanda Fuzûlî maḳâm-i emn
Cehd it bir ev ḫabâb kimi anda dut maḳâm (Fuzûlî, g. 180/8)

Fuzûlî, dünyada durulacak emin yer meyhanedir. Çalış orada hava kabarcığı gibi bir ev yap (ve) orada yaşa.

Devran ḫavâdişinden yoḫ bâḳîmüz Fuzûlî
Dârü'l-emânumuzdur mey-hânele bucağı (Fuzûlî, g. 261/7)

Fuzûlî, dünyada olan olaylardan bize kalan bir şey yok. Bizim için emin yer meyhaneler köşesidir.

Fuzûlî buldu genc-i 'âfiyet mey-hâne küncinde
Mübârek mülkdür ol mülk vîrân olmasun yâ Rab (Fuzûlî, g. 30/7)

Fuzûlî meyhane köşesinde selamet buldu. Ya Rabbi, o mülk mübarek mülktür (ne olur) harap olmasın.

2.4.3.6. Gûşe-i Vahdet

Gûşe-i vahdet; yalnızlık köşesi, birlik köşesi anlamlarına gelmektedir. Şairler meyhâneyi, vahdet köşesine benzetmişlerdir. Burada yine meyhânenin bildiğimiz

meyhâne olmayıp tasavvufî değerler içinde değerlendirerek tekke olduğunu söyleyebiliriz.

Ne olur meykede küñci gibi hõrmet şadı
Ne h̄arābāt gibi gūşe-i vahdet bulunur (Hayretî, g. 110/4)

Ne meyhane köşesi gibi saygı gösterilen yer olur. Ne meyhane gibi vahdet köşesi bulunur.

2.4.3.7. Hisar

Şairlerin gamı orduya, askere benzettiğinden daha önceki bölümlerde bahsetmiştik. Şairler, insanların gam askerinden kurulmak yani şarap içmek için meyhânelere gittiklerini anlatmaktadır. Şairler bu imajı yaratırken meyhâneyi, hisara benzetmektedir. Şairler gamdan kurtulmanın yolunu hisarlara yani meyhânelere sığınmak olarak görmüşlerdir.

Leşker-i ğamdan kaçub kurtulmağ için zāhidā
Gūşe-i mey-hāne deñlü bir hişār olmaz baña (Zâtî, g. 39/2)

Ey zahit, gamın askerinden kaçıp kurtulmak için bana meyhane köşesinden daha iyi hisar olmaz.

Dil şehrini sipāh-ı ğam itdiydi top h̄arāb
Meyhāne küñci olmasa muhkem hişārımız (Hayretî, g. 129/4)

Eğer meyhane köşesi gibi sağlam hisarımız olmasaydı gam askeri gönül şehrini harap edecekti.

2.4.3.8. Medrese

Aşağıdaki beyitte Fuzûlî leff ü neşr sanatı yaparak meyhâneyi, medreseye benzetmiştir. Birinci mısradan yer alan medresede müderris ders vermektedir. İkinci mısradan yer alan meyhânedede ise güzel (sâkî) kadeh vermektedir. İşte birinci mısradan yer alan kavramların ikinci mısradan karşılıkları verilerek benzetme yapılmış ve meyhâne medreseye benzetilmiştir.

Medrese içre müderris virdüğü miñ dersten
Yeğdürür mey-hānede bir cām virmek bir güzel (Fuzûlî, g. 173/6)

Bir güzelin meyhanede verdiği bir kadeh, medresede müderrisin verdiği bin dersten iyidir.

2.4.3.9. Musalla

Musalla, ölülerin cenaze namazı için üzerine konuldukları camilerde bulunan taşın adıdır. Hayretî aşağıdaki beyitte meyhâneyi, musalla taşına benzetmiştir. Rind meyhâneden, zahid musalla taşından alınarak mezara götürülecektir.

Meykede rindüñ muşallâ zâhidüñ
Küñc-i ğamdur Hâyetî yirüñ senüñ (Hayretî, g. 221/5)

Meyhane rindin, musalla sofunun (yeridir.) Hayretî senin yerin (ise) gam köşesidir.

2.4.3.10. Saray

Saray, bilindiği üzere padişahların oturduğu süslü konaklara verilen genel addır. Aşağıdaki beyitte meyhâne, saraya benzetilmiştir. Çünkü; beyitte meyhâne köşesinin taht olduğu anlatılmıştır. Meyhânenin köşesinde taht varsa tahtta sarayda bulunuyorsa meyhâne saraya benzetilmiş demektir. Helâkî beyitte tâc, Dârâ, taht, padişah kelimelerini kullanarak bu çağrışımları okuyucunun zihninde yapmaktadır.

Câm-ı meydür başum üzre tâc-ı Dârâdan nişân
Güşe-i meyhâne taht-ı pâdişâhîdür baña (Helâkî, g. 1/3)

Başım üzerindeki şarap kadehi Dara'nın tacından işaretir. Meyhane köşesi bana padişah tahtıdır.

2.4.3.11. Şeytan Evi

Fuzûlî aşağıdaki beyitte meyhâneyi, şeytan evine benzetmektedir. Şair beyitte kötülüklerin başlıca sebebi olan şeytanı şiire eklemiştir. Şeytan, meyhâne ve dolayısıyla şarap ile kötü işler yapılmasına vesile olmaktadır. Bu sebeple meyhâneler şeytan evi olarak değerlendirilmiştir.

Geçdi mey-hânedan il mest-i mey-i 'ışkūñ olub
Ne meleksin ki hârab itdüñ evin şeytānuñ (Fuzûlî, g. 161/3)

Yabancılar aşk şarabının sarhoşu olup meyhaneden vazgeçti. Sen nasıl bir meleksin ki şeytanın evini harap ettin.

2.4.3.12. Vakıf Malı

Zâtî aşağıdaki beyitte meyhaneyi, vakıf malına benzetmektedir. Şair sevgilinin ya da ikinci anlam olarak şarabın meyhâneye gittiğini görünce bunun kesilmeden devam etmesi için (çünkü; vakıfların amacı budur) birkaç meyhane vakfettiğini söylüyor. Bu durumda meyhâneler şairin kurduğu vakfın malı ve aynı zamanda akarıdır.

Gördüm ol rûh-i revân küp küp düşer mey-ḥāneye

Cānum için eyledüm bir kaç güzel mey-ḥāne vaḳf (Zâtî, g. 636/6)

O ruhu akıcı (sevgilinin) hemen meyhaneye gittiğini gördüm. Canım için birkaç güzel meyhane vakfettim.

O şarabın küpler içinde meyhaneye gittiğini gördüm. Canım için birkaç güzel meyhane vakfettim.

2.4.3.13. Yurt/ Şehir

Şairler meyhâneleri tasvir ederken bazen gerçeklerin dışına çıkmış ve hayal etmişlerdir. Aşağıdaki beyitlerde şairler meyhāneyi yurda/ şehre benzetmişlerdir. Bu şehirler güzel havalı, suyu bol ve Cem'in kadehini, elindeki değersiz kadehe değişmeyecek insanların yaşadığı yerlerdir.

Seg-i kūyuñ sıfālin sāğar-ı Cemşide virmezler

Ḥarābāt illerinde sākīn-i mey-ḥāneler vardur (Bâkî, g. 187/3)

Şarap içilen yerlerde, Cemşid'in kadehini, mahallesinin köpeğinin çanağına değişmeyecek meyhane sâkînleri vardır.

2.4.4. MEYHANEYE BENZETİLEN UNSURLAR

2.4.4.1. ‘Aşk

Şairlerin şarabı aşka benzettiğinden bahsetmiştik. Meyhâne şarabın yapıldığı ve satıldığı yerdir. Dolayısıyla şairler “aşk”ı, meyhâneye de benzetmişlerdir. Şairlerin anlattığı aşk meyhânesi, aşk kadehinin içildiği, sadece içen insanların geldiği, güvenli mekânlar olarak tasvir edilmiştir.

Olmadın mey-ḥâne-i ‘aşkuñda mest-i cām-i zevk
Düzmedi bezm-i felekde Zühre ḳānūn-i ṭarab (Fuzûlî, g. 32/3)

Zühre; senin aşkının meyhanesinde zevk kadehinden sarhoş olmadan neşe kanunu çalmadı.

‘Āşık olan selāmetî olmak neden gelür
Meyḥâne oldu ‘aşḳ aña şāhum içen gelür (Hayâlî Bey, g. 45/1)

Padişahım, âşık olanların korkularından emin olmasının sebebi; aşkın bir meyhane olması ve oraya sadece içenlerin gelmesidir.

Gel berü meyḥâne-i ‘ışḳa ḳadem-rencîde ḳıl
Cām-ı ḡam nūş itmede bir yār-ı evbāş ol baña (Hayretî, g. 13/3)

Tenezzül edip aşk meyhanesine şöyle bir gel. Gam kadehini içmede bana dost ol.

2.4.4.2. Dudak

Hayâlî Bey aşağıdaki beyitlerde “dudak”ı, meyhaneye benzetmiştir. Şair bir sevgili tarifi yapmıştır. Bu sevgilin dudakları meyhâneye benzemektedir çünkü; dudakları şarap gibidir. Ayrıca sevgilinin saçları dudaklarının üzerine gelip kıvrılmıştır. Bu görüntüde şaire, meyhâne kapılarına çember asılması geleneğini anımsatmıştır. Yani Hayâlî Bey bu beyti, dudak-şarap- meyhâne- çember ilişkisini kullanarak oluşturmuştur. Diğer beyitlerde de benzer ilişkilerden söz edilebilmektedir. Dudak beytin hareket noktası olarak kullanıldığı için yüze ait saç, kaş, zülf gibi unsurlarda anlam ilişkisi oluşturması için şiirde kullanılmıştır.

Meyḥâne-i lebūñde şaḳuñ çenber aşalı
Cām-ı sürüru ehl-i şafāya resîdedür (Hayâlî Bey, g. 41/2)

Dudağının meyhanesinde saçın çember astığından beri neşenin kadehi, safâ ehline ulaşmıştır.

Gözün şîr-i şîkâr-efken-dürür kaşuñ siyeh-güşu

Lebün meyhânedür ervâh-ı kudsîler kadeh nüşu (Hayâlî Bey, g. 46/1)

Gözün, aslan avlayan avcı gibidir, kaşın alıcı kuştur. Dudağın meyhanedir, mukaddes ruhlar onun içki arkadaşıdır.

Leblerün meyhânesinden bir kadeh mey içmeden

Olmuşamdur şîhne zülfüñün giriftarı henüz (Muhibbî, g. 1106/3)

Dudaklarının meyhanesinden bir kadeh şarap içmeden bekçi (olan) saçının yakaladığı (sarhoş) oldum.

2.4.4.3. Gönül/ Sîne

Nev'î aşağıdaki beyitte sâkîye ve kadehe ihtiyacı olmadığı bir geceyi anlatmaktadır. Çünkü; şair gönlünü meyhâneye benzetmektedir. Şairin gönlü meyhâne, gözü ise kadeh olmuştur. Sonraki beyitlerde de şairler sîne ve gönlü meyhâneye bnzetmişlerdir.

O gece sâkî ile sâğara hâcet yoğ idi

Dil ü dîdem bana peymâne vü meyhâne idi (Nev 'î, g. 482/4)

O gece sâkî ve kadehe ihtiyaç yoktu. Çünkü; gönlüm ve gözüm bana meyhane ve kadeh oldu.

Belâlar bezmine sînem benüm meyhânedür derler

Kızarmış dağuma meyle dolu peymânedür derler(Hayâlî Bey, g. 71/1)

Belalar meclisinde benim gönlüme meyhane derler. Kızarmış yarama şarapla dolu kadeh derler.

La'lüñ olmuş cân u dil meyhânesi ey muğbeçe

Yiridür zülfüñ nişân için diñürse çenberi (Muhibbî, g. 2739/3)

Ey meyhaneci çırağı, dudağın can ve gönül meyhanesi olmuş. Saçın nişan için (meyhanenin) çember(i) olmuş dense yeridir.

2.4.4.4. Gülşen

Aşağıdaki beyitte Bâkî, gül bahçesini, meyhâneye benzetmektedir. Şair kendisinden gül bahçesi isteyene meyhâneyi, açılmış gül isteyene de şarap kadehini göstermektedir. Beyitte gülşen ile gül-i handan ve meyhâne ile peymâne arasında tenasüp vardır.

Gül-şen isterseñ işte mey-hâne
Gül-i handân gerekse peymâne (Bâkî, g. 471/1)

Gül bahçesi istersen işte sana meyhâne. Açılmış gül istersen işte sana kadeh.

2.4.4.5. Nazm

Zâtî aşağıdaki beyitte hem kendini övmüş hem de şiiri/nazmı, meyhâneye benzetmiştir. Şair, şiir âlemini bir meyhâne gibi düşünmüş ve burada rakibinin olmadığını söylemiştir. Zâtî bu meyhânede onunla birlikte oturup, içebilecek birisi varsa onunda Câmî olduğunu söylemektedir.

Benüm mey-hâne-i nazm içre ayağum çeker yokdur
Olursa Hazret-i Câmî olur Zâtî ayakdaşum (Zâtî, g. 887/5)

Şiir meyhanesi içinde benimle rekabet edebilen yoktur. İçki arkadaşım olursa yalnızca Hazret-i Cami olur.

2.4.4.6. Şem‘

Muhibbî aşağıdaki beyitte bir gece meclisi imajı oluşturup mumu meyhâneye benzetmiştir. Şair sabah oluncaya kadar mumla birlikte göz yaşı döktüğünü ve bu sebeple mumun şair için şaraphâne olduğunu söylemiştir. Beyitten anlaşıldığı üzere şair ağlamakta ve kanlı göz yaşı dökmektedir. Aynı şeyi mum yapmakta, ağlamaktadır. Mumun kanlı göz yaşı dökmesi ancak mumun kırmızı, şarap renkli bir mum olmasıyla mümkündür. Bu sebeple aşağıdaki beyitte hem göz yaşı hem de mum, şarap üretmekte ve humhâne olarak değerlendirilmektedir.

Her gice tā subh olunca göz yaşı dökmekdeyüz
Ėam şebinde anuñ için ki baña hum-hâne şem (Muhibbî, g. 1343/3)

Her gece sabah oluncaya kadar gözyaşı dökmekteyiz. Üzüntü gecesinde onun içindir ki mum benim için küp evidir.

3.1. ŞARAPLA BİRLİKTE KULLANILAN DİNİ KAVRAMLAR

Çalışmamızın bu bölümünde şarapla birlikte kullanılarak şarabın hiçbir kuşkuya yer vermeden tasavvufî anlam yüklenmesine vesile olan dinî kavramları sıralamaya ve izah etmeye çalıştık. Bu bölümde aynı zamanda İslamiyet ve Hıristiyanlık gibi dinlerin inanç sistemlerinde şarabın yeri, yasakları ve cezaları hakkında da beyitlerden hareket ederek bilgi vermeyi amaçlamaktayız.

3.1.1. Küp- Mu'tekif

Örnek olarak aşağıya aldığımız beyitte yer alan kelimeler içerdiği anlamlar itibariyle beytin tasavvufî anlamlar taşıdığını bizlere anlatmaktadır. Beyitte geçen; küp; “*Su, pekmez, yağ vb. sıvıları veya un, buğday gibi tahılları saklamaya yarayan, geniş karınlı, dibi dar toprak kap*”²³⁷ ve humhâne; “*küp evi, meyhâne*” anlamlarına gelmektedir. Buna karşılık itikaf; “*Bir yere kapanıp ibadetle vakit geçirme. [Bilhassa, ramazanın son on gününde câmide maksûre denilen yerlere kapanıp ibadetle vakit geçirme.]*”²³⁸ ve mu'tekif ise; “*Bir ibadethâneye çekilip namaz, niyaz ve ibadetle meşgul olan, ramazanda, camide itikafa çekilen.*”²³⁹ anlamına gelmektedir. Beyitte şarapla ilgili unsurlar olan küp ve küp evi ile tasavvufî anlam içermekte olan zikir ve mu'tekif kelimeleri bir arada kullanılmıştır. Klasik edebiyatımızın farklı yanlarından birisi; değişik anlam dairelerinde bulunan kelimelerin iç içe kullanılması neticesinde, beyitlere anlam derinliği kazandırılmasıdır. Zâtî aşağıdaki beyitte işte bunu yapmıştır.

Beyitte Zâtî, küplerin “zikr-i kalbî” yani kalplerinden sessizce zikir yaparak Allah'ı andıklarını söylemiş ve küplerin bu zikri bir ibadethâneye çekilerek yaptığını anlatmak için de “mu'tekif” kelimesini kullanmıştır. Şaire göre küpler, “i'tikaf”a girmiş dervişlerdir. İçlerinde bulunan şarapla (humhane küpünün içinde şarap bulunur) Allah'ı zikretmektedirler. Buradan da anlaşılacağı gibi küplerin içindeki şarap (şarabın adı geçmese bile) Allah sevgisi olarak beyite girmiştir. Küpler doğal olarak küp evinde, humhânedede bulunurlar. Ama bu küplerin buldukları meyhâne sıradan, içki içilen ve küplerin bulunduğu bir meyhâne değildir. Burası gönül ehlinin toplandığı ve içlerindeki şarapla, i'tikafa girmiş küplerin bulunduğu bir küp evidir.

²³⁷ T.D.K. Büyük Sözlük

²³⁸ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kit., Ankara 1999, s. 468.

²³⁹ Ferit Devellioğlu, *a.g.e.*, s.693.

Böyle bir küp evi ancak cami, mescit ya da tekke olabilir. Zâtî, sıra dışı bir meyhâne ve küp anlatarak beyti, tasavvufî yöne kaydırmıştır. Zâtî bu beyitte; şarap, küp, humhâne kavramlarını ilahî aşk, derviş ve tekke olarak şifrelemiştir.

Zıkr-i kalbî hâşıl itmiş mu‘tekifdur cümle hum
Ehl-i diller mecma‘ı olsa nola hum-hûneler (Zâtî, g. 450/4)

Bütün küpler samimiyetle zikir yapmış, bir odada ibadet etmektedirler. Meyhaneler gönül ehlinin toplandığı yer olsa şaşılmaz.

3.1.2. Şarap- Kabe

Kabe, Müslümanların kutsal olarak kabul ettiği, Mekke’de bulunan kible olarak kabul edilen mekanın adıdır. Kabe, Müslümanların en kıymetli ibadeti olan “hac” sırasında tavaf edilen, aynı zamanda namaz kılmak için günde beş defa yüz çevrilen bir mekandır. Şairler kutsallık açısından en yüksek yerde olan Kabe ile günah açısından yüksek yerde (Ümmü’l Habâis- Kötülüklerin Anası) olan şarabı aynı beyitlerde kullanmışlardır. Hatta Muhibbî’den alınan örnekte Kabe sevgilinin bulunduğu yer olarak değerlendirilmiştir. Safâ ve Merve ise, iki tepe adı olup “hac” ibadetinde “sa’y” adı verilen ve Hz. Hacer’in oğlu Hz. İsmail için bu iki tepe arasında koşup su aramasını temsil eden ibadetin yapıldığı yerlerdir. Sa’y, “Hac” ibadetinin olmazsa olmazlarından yani farzlarından biridir.

Beyitlere anlam verirken ortaya çıkan bu açmazlara cevap aramak istendiğinde, karşımıza beyitlerde mevcut olan ve o dönemde herkesin bildiği tasavvufî manalar karşımıza çıkmaktadır. Aşağıdaki beyitlerde şairler, tasavvufî anlam dairesine ait kelimeler kullanarak beyitleri anlam olarak derinleştirmişlerdir.

Câm-ı mey al ele ey şofî şafâ ister iseñ

Bir yüzi Ka‘be lebi Zemzemi pehlûya getür (Zâtî, g. 241/4)

Ey sofû neşe istersen şarap kadehini ele al. Bir yüzü Kabe’ye dudakları Zemzeme(benzeyen sevgiliyi) yanına getir.

Ey sofû neşe istersen Allah aşkıyla dolu kadehini ele alıp bir yüzünü Kabe’ye (dön) Zemzemi dudağına getiriyorken (Zemzem kuyusunu) yanına getir.

Zâtî yukarıdaki beyitte, tasavvufî anlam kazandırmak için Kabe, Safâ ve Zemzem kelimelerini kullanmıştır. Burada adı geçen; Kabe başlı başına bir kutsal mekan ve “hac” için tavaf edilen kutsal yerdir. Safâ ve Merve, iki tepe adı olup “hac” ibadetinde “sa’y” adı verilen ve Hz. Hacer’in oğlu Hz. İsmail için Safâ ve Merve tepeleri arasında koşup su aramasını temsil eden ibadetin yapıldığı yerlerdir. Zemzem ise, Hz. Hacer’in, Hz. İsmail’in yanında akar bulduğu kutsal olduğuna inanılan suyun adıdır. Ayrıca Zemzem Suyu, Kabe tavaf edilirken belirli aralıklarla içilmektedir. Zâtî sadece anlamlarını açıklamanın bile zor olduğu bu kelimeleri beytine bir meclis ortamı oluşturarak işlemiştir. Şair şarap kadehi ve sevgilinin bir arada bulunduğu bir meclisi anlamaktadır. Yukarıda beytin iki şekilde nesre çevrilebileceğini göstermeye çalıştık. Birinci anlamda yüzü Kabe’ye, dudakları Zemzem’e benzeyen bir sevgili tarif edilmekteyken ikinci anlamda “hac” sırasında yapılan Kabe tavafı ve Zemzem suyunun içilme adabı anlatılmıştır.

Mey ile meymene vü meysereñi taldurma

Ne revâdur ki meye Ka‘be-i dil menzil ola (Yahyâ Bey, g. 432/4)

Şarap ile sağ ve sol tarafını doldurma. Şarap için varılacak yerin gönül Kabe’si olması uygun değildir.

Sâkî-i pâk-meşreb ü pâkîze-zât ile

Sa’y it şafâya bâde-i şâfi-şifât ile (Bâkî, g. 418/1)

Temiz karakterli ve saf kişilikli sâkî ile kadehe ulaşmak için gayret sarfet.

Bâkî yukarıdaki beyitte sa’y, Safâ kelimelerini kullanmıştır. Şair beyitte Safâ ve Merve tepeleri arasında yapılan sa’y ibadetini okuyucuya hatırlatarak telmih yapmaktadır.

Gördüm rakîbi kûyuñ-ârâ seyr ider didüm

Olur mı hâcı Ka‘beye varmağ ile humâr (Muhibbî, g. 419/4)

Rakibi senin bulunduğun yerde dolaşırken gördüm. “Hacı, hiç Kabe’ye gitmekle sarhoşluktan doğan baş ağrısı çeker mi?” (diye düşündüm)

Muhibbî’nin yukarıdaki beytinde sevgili, humar, hacı, Kabe kelimeleri bir arada zikredilmektedir. Şair yine tasavvufî bir anlam tabakasını beytin içine

saklamıştır. Muhibbî, sevgilinin mahallesini Kabe'ye benzetmekte ve orada aşk şarabı içerek humar ağrısı çekmektedir. Bu beyit yazıldığı dönemde rahatlıkla anlaşılabilir bir yapı arz etmektedir. Şair, sevgiliyi Allah olarak telakki etmiştir. Sevgilinin mahallesi olarak değerlendirdiği yer ise “Beyt-ullah” (Allah’ın evi) olarak adlandırılan Kabe’dir. Hacılar Kabe’de Allah aşkına benzetilen şaraptan bolca içmekte ve bu aşk şarabının etkisi olarak da humar çekmektedir. Beyitte “sevgili” kavramı doğrudan bulunmamasına rağmen beytin çözülmesini sağlayan kelime olarak dikkati çekmektedir.

3.1.3. Meyhâne-Fatiha

Fuzûlî aşağıdaki beyitte Fatiha Suresi ile meyhâneyi aynı beyitte kullanarak tasavvuf içerikli bir beyit oluşturmuştur. Fatiha Suresi, Mekke’de nazil olmuştur. Kur’an-ı Kerîm, Fatiha Suresi ile başladığı için açan, açış yapan anlamına gelen “Fatiha” ismi verilmiştir. Fatiha, Kur’an’ın anahtarı mahiyetindedir. Şairimiz işte bu anlamdan hareketle meyhâneleri fethetmek için Fatiha Suresi okunmasını istemektedir. Çünkü şairin inancına göre Fatiha Suresi her zorluğun üstesinden gelmek için okunan bir suredir. Ayrıca surenin anlamı olan açan, açış yapan manaları sebebiyle şair, kapalı olan kapıların da açılma ümidi olduğunu söylemektedir. Fatihalar okunarak açılacak meyhâne ise yukarıda değinildiği gibi mescit ya da camiden başka bir yer değildir.

Feth-i mey-hâne için oñıyalum Fâtihalar

Ola kim yüzümüze açıla bir bağılu kapu (Fuzûlî, g. 239/5)

Meyhanenin açılması için fatihalar okuyalım. Belki yüzümüze kapalı olan bir kapı açılır.

3.1.4. Meyhâne-Mescit

Meyhâne ve mescit, birbirine taban tabana zıt iki kavram olarak değerlendirilebilir. Meyhâne; her şeyden önce İslam dini açısından haram olarak değerlendirilen şarabın yapıldığı ve içildiği yer olması sebebiyle dinî açıdan hoş karşılanmayan bir mekândır. Mescit ise; Allah için ibadet edilen, dua edilen kutsal

mekânlardır. Klasik edebiyat şairlerimiz birbirine zıt görünen kavramları aynı beyitlerde kullanmışlardır. Aşağıdaki beyitlere bakıldığında şairlerin çok net bir şekilde meyhâneyi de bir ibadet yeri olarak kullandıklarını görmekteyiz. Bu ibadet yeri muhtemelen mürşitlerin bulunduğu tekkelerdir.

Gâh mescidde gehî meyhânedede

Ey gönül mü'min de sen kâfir de sen (Hayretî, g. 381/8)

Ey gönül, bazen mescitte bazen meyhânedesin. Kâfir de sensin, mümin de sensin.

Şair yukarıdaki beyitte gönlüne seslenmekte ve onun bazen meyhânedede bazen de mescitte olduğunu söylemektedir. Şair gönlünün hem kafir hem de Müslüman olduğunu dile getirmektedir. Beyitte yine bir anlam karmaşası mevcuttur. Yani kelimelerin anlaşılmasında bir karîne-i mana vardır. İslam dinine göre şarap içilmesi haramdır. Şarap içilmesi durumunda günah işleniyordur. Eğer bir insan mümin ise şarap içmez ve meyhâneye gitmez. Aynı şekilde bir insan kafir ise yani Müslüman değilse de mescide gitmez. Ama şair gönlünün bazen meyhâneye bazen mescide gittiğini söyleyerek mescit ve meyhâne kavramlarını aynileştirmektedir. Her ikisini de ibadet dilen yerler olarak anlatmaktadır. Şair meyhânedede de şaraba benzetilen Allah aşkından içerek ibadet etmekte ve şekilsel olarak kafir gibi görünmek istemektedir. Bunun en büyük sebebi de (rind-zahid bölümünde değineceğimiz gibi) ibadetlerin yapılış ve algılanış biçimidir.

Harâbât ehline birdür reh-i mescidle meyhâne

Akar şu gibi rind olan yürür geh doğru gâh eğri (Yahyâ Bey, g. 473/6)

Meyhane ehline meyhane ve mescit yolu aynıdır. Rind olan, akar su gibi bazen eğri bazen doğru akar.

Yahyâ Bey, şiirde rind kavramını kullanarak ibadetlerini yalnızca Allah rızası için gösterişe yer vermeden yapan insanları anlatmaya çalışmaktadır. Şaire göre bu insanlar için Allah'a ibadet ettikten sonra ibadet edilen yer önemli değildir. Rintler meyhânedede Allah aşkını şarap olarak içmekte ya da mescitte namaz kılmaktadır. Onlar için meyhâne ve mescidin yolu aynıdır. Aralarında fark yoktur. İkinci mısradadır

ise şair insanların rintleri algılayışları ile ilgili ön yargılardan faydalanarak, sanki rintlerin hem içip hem de ibadet ettikleri gibi bir izlenim yaratmaya çalışmaktadır.

Penc vaktde mescide varur o da ancak imām
Gice gündüz lık memlu görürem meyhâneyi (Muhibbî, g. 2642/4)

Beş vakitte mescide sadece imam gider. Ancak meyhaneyi gece gündüz dolu görürüm.

Mescide varmış iken vardum yine meyhâneye
'Āşığı 'ayb itme şüfi çünkü gavgādan kaçar (Muhibbî, m. 58)

Camiye gitmişken yine meyhaneye gittim. Sofu, âşığı ayıplama çünkü (o) kavgadan, didişmekten kaçar.

Muhibbî'ye ait yukarıdaki beyitlerde meyhâne ve mescit kelimelerinin ibadet yeri olarak kullanıldığı daha açık olarak anlatılmıştır. Bu beyitlerde rint ile zahidin ibadetleri algılayış biçimleri ön plana çıkarılmıştır. Şair, beş vakit camiye gitmesine rağmen orada sadece imamı namaz kılarken gördüğünü ama meyhâneye gittiğinde orayı gece gündüz dolu gördüğünü söylemektedir. Şair, mescit ve meyhâne kavramlarını beyite alarak aslında rind ve zahid arasında yaşanan çekişmeyi vurgulamaya çalışmıştır. İkinci beyitte ise şair meyhâneye kavgadan kaçtığı için gittiğini söylemektedir. Şairin mescide gitme sebebi ibadettir. Fakat orada dinî konular ile alakalı tartışmalar vardır. Bu yüzden şair, ibadet etmek için meyhâneyi yani Allah aşkının şarap olarak sunulduğu başka bir ibadet yerini (belki bir tekkeyi) tercih etmiştir. Sonuç olarak bu beyitlerde meyhâne ve mescidin birbirinin alternatifi olan ve Allah için ibadet yapılan yerler olduğu vurgulanmaktadır.

3.1.5. Sürahi-secde

Şairler sürahinin, kadehe şarap boşaltması sırasında oluşan görüntüyü sürahinin secde etmesi olarak hayal etmişlerdir. Bilindiği gibi secde, namaz sırasında Allah huzurunda yere yapılan kapanıştır. İbadetle ilgili bir kavramdır. Şairler beyitlere anlam derinliği kazandırıp tasavvufî anlamlar oluşturabilmek için, içinde şarap bulunan sürahinin secde ettiği imajını oluşturmuştur. Bu durumda sürahi içinde Allah aşkı olan bir derviş olarak değerlendirilebilir.

Her saru bahsam şurâhî tek sücüd itmek işüm

Handa olsam bâde tek düşmek ayağa âdetüm (Fuzûlî, g. 210/2)

Hangi tarafa baksam işim sürahi gibi secde etmek. Nerede olsam adetim şarap gibi kadehe düşmektir.

Sâğar alsa meh-rûlar destine

Sen şurâhî-veş dilâ eyle sücüd (Muhibbî, g. 316/4)

Ey gönül, ay yüzlüler eline kadeh aldığında sen sürahi gibi secde et.

Ben şurâhî gibi pâyünda senüñ baş indürem

Sâkiyâ senden kadeh ihşañ olursa çok midur (Muhibbî, g. 645/3)

Ben, senin ayağında sürahi gibi baş eğeyim. Ey sakî, senden kadeh ikram olursa, çok mudur?

3.1.6. Şarap- Elest Meclisi

Elest meclisinin klasik edebiyatımızda yer alan önemli bir kavram olduğundan ve meclise benzetildiğinden daha önce bahsetmiştik. İnanişâ göre Allah ruhları yarattığı zaman bir araya toplamış ve ruhlarla konuşmuştur. Bu konuşma ruhları ilahî anlamda sarhoş etmiştir. İşte burada ruhların sarhoş olması ile meclislerde insanların sarhoş olması arasında bağlantı kurularak benzetme yapılmıştır. Dünyaya gelen ruhlar bu ilahî sarhoşlukla gelmiştir bu sebeple dünyada da sarhoşturlar.²⁴⁰ Şairler bu metaforu şiirlerinde tasavvufî anlamlar oluşturabilmek için kullanmışlardır. Aşağıdaki beyitlerde de bu fikri destekleyecek kullanımlar mevcuttur. Zâtî birinci beyitte âşıkların içinde bulunduğu sarhoşluk halinin Elest meclisinde sarhoş olmayanlar tarafından anlaşılamayacağını söylemiş ve bu şekilde âşıkların içinde bulunduğu sarhoşluğu tasavvufî anlama kaydirmiştir. Çünkü; Elest meclisi maddî bir kavram değil, tasavvufî bir kavramdır. Şair ikinci beyitte ise Elest meclisi ve orada içilen şarabın özelliği hakkında -yukarıda bahsettiğimiz açıklamaya paralel olarak- bilgi vermektedir. Zâtî, insanların Elest meclisinde sunulan şaraptan

²⁴⁰ Muhammet Nur Doğan, *Eski Şiirin Bahçesinde*, Alternatif Düşünce Yay. İstanbul 2005.

içerek sarhoş olan birini görmek isteyenlerin kendisine bakmasını, çünkü; hala sarhoş olduğunu söylemektedir.

Âşıkun 'ışık ile keyfiyyet-i hâlin ne bilür

Ol ki olmamış ola cām-ı mey-i bezm-i Elest (Zâtî, g. 75/4)

Elest meclisinin şarabının kadehini içmemiş kişi, âşığın, aşk keyfiyetinin halini ne bilir?

Zâtîye kıl nazar gel eyâ görmek isteyen

Bezm-i cihānda mest-i mey-i Meclis-i Elest (Zâtî, g. 78/5)

Ey dünya meclisinde, elest meclisinin şarabının sarhoşunu görmek isteyen, gel Zâtî'ye bak.

3.1.7. Şarap- Muhtesib / 'Ases/ Şahne

Muhtesip; “[eskiden] belediye işlerine bakan memur, belediye memuru, (bkz.şahne, şihne)”²⁴¹, “Eski zamanların belediye reisi. İhtisab ağası da denirdi. Bunların bir vakitler ahlak ve din zabıtası vazifesi gördükleri anlaşılıyor. Beyitlerin bir kısmından muhtesiblerin şarabı hem içtiklerini, hem şarabı men ettiklerini ve şarap vergisini iltizam ettikleri halde kendileri için başkalarını men'e kalkıştıklarını anlıyoruz. Bu haller her devirde görülen şeylerdir.”²⁴²“Ases; “Yeniçeri ocağına bağlı geceleri asayışı sağlayan 28. bölük askerleri. Amirlerine asesbaşı denirdi.”²⁴³, Şahne; “inzibat memuru, emniyet memuru”²⁴⁴ anlamlarına gelmektedir. Şahnelerin en önemli görevi şehrin ya da bulunduğu mahallenin güvenliğini sağlamaktır. Bu görevlilerin Müslüman halkın şarap içip içmediğini, nefeslerini koklayarak kontrol ettikleri de seyyahlar tarafından kitaplarda anlatılmıştır.²⁴⁵ Aşağıdaki beyitler konuyla ilgili güzel örnekler teşkil etmektedir.

²⁴¹ Ferit Devellioğlu, a.g.e., s. 676.

²⁴² Ahmet Talat Onay, **Mazmunlar ve İzahı**, Akçağ 2000, Ankara.

²⁴³ Fehmi Yılmaz, **Osmanlı Tarih Sözlüğü**, Gökkuşbu Yay., İstanbul 2010. s. 39.

²⁴⁴ Ferit Devellioğlu, a.g.e., s. 976.

²⁴⁵ Metin And, **16. Yüzyılda İstanbul/ Kent-Saray-Günlük Yaşam**, YKY Yay., İstanbul 2009. s.173.

Ġonca mey içmiş koğular ağzını bād-ı seher

Dirhem-i jāleyle baş kırtarsın ol evgār mest (Hayâlî, g. 1/4)

Sabah rüzgarı şarap içmiş (olan) goncanın ağzını koklar, o sarhoş çiğ tanesi akçesiyle başını kırtarsın.

Şair beyitte; dalında ağır ağır sallanan goncayı akşamdan sabaha kadar şarap içmiş sarhoş bir şahsa benzetmiştir. Goncanın üzerinde sabah vakti oluşan çiğ tanesinden başka bir şey yoktur. (O dönemde şarap içmek yasak olduğu için muhtesipler tarafından denetlemeler yapılmaktaydı.) İşte beyit muhtemelen bir muhtesibe yakalanan ve üzerinde sadece çiğ tanesi olduğu için “çiğ tanesi akçesini” rüşvet olarak teklif eden ve bu sayede başını kırtarmaya çalışan bir şahsın durumunu gözler önüne sermektedir. Beyitte sabah vakti goncanın ağzını koklayan birisi vardır bu kişinin “muhtesib”ten başkası olmadığını söyleyebiliriz.

Meclisde gice muhtesib-i şehri görince

Cām-ı arakı şöfi düşürdi ödi şındı (Nev’î, g. 545/4)

Sufî, gece mecliste, şehrin bekçisini görünce ödü koptu, rakı kadehini düşürdü.

Vaktidür kim sâkiyâ devr eylesün la‘lîn kadeh

Devr-i gül vaqt-i cevâni dilde yok bîm-i ‘ases (Muhibbî, g. 1223/4)

Ey sâkî kırmızı kadeh devretsin, çünkü zamanıdır. Gül devri gençlik zamanı gönülde gece bekçisi korkusu yoktur.

3.1.8. Şarap- Namaz

Şarap, İslam’a göre haramdır. Şarabın içilmesi, satılması, ondan para elde edilmesi de dinî açıdan hoş karşılanmaz, yasak kabul edilir. Şarap ile namaz arasında ise farklı bir ilişki mevcuttur. Çünkü; İslamiyet’in ilk dönemlerinde şarap haram değildi ve müminler şarap içebiliyorlardı. Şarap içtikten sonra da namaz kılınabiliyordu. Bir gün sahabelerin bir akşam namazı vaktinde yaşadıkları olay²⁴⁶ aşağıdaki ayetin inmesine ve şarabın kesin olarak yasaklanmasına sebep oluştur. Bu ayette şarap ve namaz ile ilgili olarak; “*Ey iman edenler! Sarhoş iken ne*

²⁴⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. çalışmamızın “Dinlerin Şarap Kavramına Yaklaşımları” bölümü.

söylediğimizi bilinceye kadar, bir de -yolcu olmanız durumu müstesna- cünüp iken yıkanincaya kadar namaza yaklaşmayın.”²⁴⁷ denilmekte ve sarhoş olarak namaz kılmak yasaklanmaktadır. İşte bu bilgiden hareketle şairlerimiz şarap ve namaz kelimelerini aynı beyitte kullanarak farklı anlam oluşturmuş hem de sanat yaparak okuyucunun zihninde yukarıdaki bilgileri çağrıştırmayı hedeflemişlerdir. Aşağıdaki beyitlerde şarap ve namaz arasında hep bir “uzak durma” kavramı oluşturularak ayete telmihte bulunulması amaçlanmıştır.

Çıldı menden ref` tekliif-i namāzı mestlik

Şaldı Hıağ bir neş'e-i cām-i mey-i gül-gun maña (Fuzûlî, g. 13/2)

Sarhoşluk, benden namaz vazifesini kaldırdı. Allah bana, gül renkli bir kadehin neşesini verdi.

Sarhoşluk, benden namaz vazifesini kaldırdı. Allah benden, gül renkli bir kadehin neşesini uzaklaştırdı.

Göñül tā var elünde cām-i mey tesbîhe el urma

Nemāz ehline uyma anlaruñla durma oturma (Fuzûlî, g. 241/1)

Gönül, elinde şarap kadehi olduğu sürece tespihe el sürme. Namaz ehline uyma, onlarla oturma (hatta yanlarında) durma.

Belālu göñlüme maħbūb u mey ğamı düşdi

Namāz u tā'at u takvādan ictināb itdi (Helākî, g. 141/4)

Belalı gönlüme sevgili ve şarap sıkıntısı düştü. Namaz, ibadet ve günahlardan korunma isteği uzaklaştı.

3.1.9. Şarap- Ramazan

Ramazan ayı, İslamiyet öncesinde bile kutsal sayılan aylardan biriydi. İslamiyet’le birlikte ramazan, oruç ayı olarak Müslümanların hayatında ayrı bir öneme kavuşmuş oldu. Ramazan ayında Müslümanlar, güneşin doğuşu ile batışı arasında hiçbir şey yemez ve içmez bu şekilde Allah’a ibadet ederler. Şarap ile

²⁴⁷ Nisa Suresi 43. Ayet.

ramazan arasında mevcut olan en önemli ilişki ramazanda şarabın yasaklanması ve meyhanelerin kapatılmasıdır. Metin And'ın 16. Yüzyılda İstanbul adlı kitabında “*Ramazanda Müslümanlar her zaman yediklerini yer özel bir perhiz uygulamazlardı. Ancak dinleri yasakladığı halde şarap içenler bu ay süresince şarap içmemeye dikkat ederlerdi.*”²⁴⁸ diyerek bu durumu bizlere anlatmaktadır. Şarap ile ramazan arasındaki ikinci ilişki ramazanın bitişi yani yeni ayın hilalinin görülmesiyle bayramın başlaması ve şarap, meyhâne yasaklarının kalkmasıdır. Bu vakit sadece şarap içenler için değil meyhânegiler içinde önemlidir. Çünkü; meyhânegiler bu ayda para kazanamamıştır. Meyhanecilerin, meyhâneye ilk gelecek müşteriye hediyeler hazırlamaları ramazan bayramına verilen önemi kanıtlar niteliktedir.²⁴⁹ Şairlerin şarap- ramazan ilişkisini anlatırken beyitlerde kullandığı kelimeler dikkatli bir şekilde seçilmiştir.

Ramazān tîġ-i hilāl ile şehīd oldu yine

Milket-i zevk-u-şafānuñ şehi ‘īd oldu yine (Zâtî, g.1244/1)

Ramazan, hilalin kılıcıyla yine şehit oldu. Zevk ve neşe ülkesinin şahı, tekrar bayram yaptı.

Zâtî yukarıdaki beyitte ramazanı, hilal kılıcıyla şehit etmiştir. Çünkü; hilalle birlikte ramazan ayı bitmiş şevval ayı başlamış ve oruç ibadeti bitmiştir.

Cām-ı hilālî hep bilece gördiler bu şeb

Halk-ı cihāna kıldı Hudā rüzeyi haram (Bâkî, k. 23/2)

Bu gece hep birlikte hilal kadehini gördüler. Allah dünyada yaşayanlara orucu haram kıldı.

Bâkî, yukarıda Zâtî ‘nin ramazan ile ilgili olarak söylediğine ek yapmıştır. Bu beyitte de hilalin hep birlikte görülmesi kuralı ve bayramda oruç tutulmasının haram olduğu dile getirilmiştir.

²⁴⁸ Metin And, *a.g.e.*, s 235.

²⁴⁹ Mehmed Tevfik, *İstanbul’da Bir Sene*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1995.

Ķanımı içmek diler ol lā‘l-i mey-gūn bu gice

Rūze dutmuř ĝālibā iftār içun ister helāl (Fuzūlī, g. 171/6)

şarap renkli dudağı olan sevgili bu gece kanımı içmek ister. Galiba oruç tutmuş iftar için helal (bir Şeyler) ister.

Ramazān ayı gerek açıla cennet apusu

Ne revā kim ola mey-hāne apusu bađlu (Fuzūlī, g. 239/4)

Ramazan ayı olunca cennet kapılarının açık olması gerekir. Meyhane kapısının kapalı olması uygun mudur?

Ramazān irdi diyū oldu mey-i nāba yařađ

Ħayretī biz dađi řimden girū ĥayrān olalum (Ħayretī, g. 308/5)

Ħayretī, ramazan geldi diye saf şaraba yasak başladı. Artık şimdiden sonra biz hayran olalım.

3.1.10. řarap-Haram/ Helal/ Gūnah/ řer

şarap ile ilgili olarak klasik edebiyatımızda, özellikle İslamiyet, Hıristiyanlık ve ‘‘muđ, muğbeçe’’ gibi kavramlar aracılığıyla Mecusilik dinlerine ait kavramlar şiire konu edilmiştir. Çalışmamızın ‘‘Dinlerin şaraba Yaklaşımı’’ adlı bōlümünde de bahsedildiği gibi, İslam dininde şarap içmek haramdır. şarap aynı zamanda kōtölüklerin anası olarak addedilir. Fakat Hıristiyanlık ve Mecusilikte şarap içmek haram olarak değerlendirilmemiştir. Hıristiyanlıkta şarap Hz. İsa’nın son akşam yemeğine atfedilerek İsa’nın kanı olarak adlandırılmış ve kiliselerde ayinlerin bir parçası olmuştur. Mecusilikte ise şarap ayinler sırasında kullanılan bir vecd aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bilgiler doğrultusunda İslamiyet’in şarabı yasakladığını, Hıristiyanlık ve Mecusiliđin şarabı hoř gōrdūđünü sōyleyebiliriz.

şairlerimiz iřte bu bilgileri, şiirlere anlam oyunları oluşturarak yerleştirmişlerdir. şiirlerde şarap ve dinī inanç konuları sıklıkla yer almıştır. Bu sebeple şairler helal- haram- řer- gūnah gibi kavramları şiirlere konu etmiştir.

Kemāl-i hüsn virübdür şarāb-i nāb saña

Saña helāldür ey muğ-beçe şarāb saña (Fuzûlî, g. 18/1)

Ey meyhaneci çırağı, saf şarap sana güzelliğın olgunluğunu vermektedir, şarap sana helaldir.

Beyitte Fuzûlî, dinî bir gerçeği dile getirmektedir. Müslümanlar için şarap içmek haramken, muğbeçenin şarap içmesi Müslüman olmadığı ve kendi inancına göre yasak sayılmadığı için helaldir. Muğbeçenin şarap içmesinde mahsur yoktur, şarap ona helaldir.

Lebünden kaçre kaçre kan içer gönlüm kerāhetsüz

Şekerden olıcağ mey kaçresi güyā harām olmaz (Fuzûlî, g. 113/6)

Gönlüm dudağından tiksınmeden damla damla kan içer. Şarabın damlası şekerden olursa güya haram olmaz.

Yürütmeñüz ‘arağı meclis içre bāde ile

Olan Harām-zādeni koymañ helāl-zāde ile (Fuzûlî, g. 248/1)

Mecliste üzüm ile şarabı birlikte sunmayın, gayr-ı meşru çocuğu, meşru çocukla bir araya koymayın.

And içmek istedüm mey-i nāb içmege velī

Āyīn-i ‘ışık içinde tanışdum güñāh imiş (Hayretî, g. 159/4)

Saf şarap içmeye yemin etmek istedim ama (bilenlere) danıştım aşk ayini içinde içmemek günahmış.

Saf şarap içmemeye yemin etmek istedim ama (bilenlere) danıştım aşk ayini içinde içmek günahmış.

Hayretî yukarıdaki beyitte şair “şarabın günah” olması hakkında bilen insanlardan fetva sorduğunu anlatmıştır. Beytin düzeni içinde hem şarap içmenin hem de şarap içmemenin günah olduğu izlenimi yaratılmıştır.

Gülgün şarābı çünki dile eyledüm harām

Sākī içürse kevşeri anda bulam şafā (Muhibbî, g. 81/3)

Sākî Kevser'i içirirse, onda esenlik bulayım diye gül renkli şarabı gönle haram eyledim.

Muhibbî, gönlü için gül renkli şarabı haram saydığını söylemektedir. Zaten şarap İslam dinine göre haramdır. Şair beyitte mevcut olan bir bilgiyi bize vermektedir. Şairin bu bilgiyi bize veriş şekli önemlidir. Çünkü; şair bu dünyada şarap içmemesinin sebebi olarak bize farklı bir hayal sunmuştur. Şairin amacı ahirette sākî olacak olan Hz. Muhammed'in vereceği Kevser suyundan içerek esenlik bulmaktır.

Meyl itme şarāba yūri Zātī қо şarābı

Ma'nīde ve şüretde daħi şerre maķardür (Zātî, g. 492/5)

Zati, şaraba yaklaşıma boş ver bırak şarabı. O, manada da görünüşte de kötülüğe sebeptir.

3.1.11. Şarap-Kafir/Müslüman

Kafir kelimesi sözlükte; “*Hakkı tanımayan, bilmeyen, Allah'ın varlığına ve birliğine inanmayan, küfreden, küfredici, iyilik bilmeyen, nankör.*”²⁵⁰ anlamlarına gelmektedir. Müslümanlara göre kafir, kelimenin ikinci anlamı olan Allah'ın varlığına ve birliğine inanmayan kişi demektir. Müslüman şarap içmezken, kafir şarap içer, içebilir. Çünkü; kafirlerin dini onların şarap içmelerini hoş görmüştür. Şairler bu yaklaşımdan hareketle farklı anlamlar barındıran beyitler oluşturmuşlardır.

Görünür Nev'iyā ķanuma teşne çeşm-i maħmūrı

Meger kim hastadur kāfir şarāb-ı hōş-güvār (Nev'î, g. 85/5)

Ey Nev'î, sarhoş gözleri kanıma susamış görünür. Meğer ki kafir hazmı rahatlatıcı şarabın hastasıdır.

²⁵⁰ Ferit Devellioğlu, a.g.e., s. 480.

Niçün harām ola la‘lūñ şarābı ey tersā

Mesīh ümmetisin yođ midur senüñ dīnūñ (Nev‘î, g. 236/2)

Ey put gibi güzel sevgili, dudağının şarabı niçin haram olsun? Sen Hz. İsa'nın ümmetindensin, senin dinin yok mudur?

Nev‘î yukarıdaki beyitte put gibi güzel bir sevgili portresi çizmiş ve onun kırmızı dudaklarını şaraba benzetmiştir. Bilindiği üzere şarap, şairin burada “Mesih ümmeti” olarak bahsettiği Hıristiyanlar için haram değildir.

La‘l-i nābuñ mestiyem ben muşhaf-ı hüsnuñ haqqı

Kāfirem ger eyler isem bāde-i hamrāyı yād (Muhibbî, g. 333/3)

Ben güzellik mushafının hakkı için kıpkırmızı dudağının sarhoşuyum. Eğer kırmızı şarabı anarsam kafir olayım.

Cür‘a-i cām-ı lebūñden olsa ger baña naşīb

Kāfirem ger bir kadeh içsem mey-i şahbāyı ben (Muhibbî, g. 2100/5)

Eğer dudak kadehinin şarabından bana bir yudum nasip olsa, bir kadeh şarap içersen kafir olayım.

Yukarıdaki iki beyitte de Muhibbî sevgilinin dudağını şaraba benzetmiştir. Şair bu dudakların etkisinden ve renginden sarhoş olmuştur. Şair bu sarhoşluğu ispat etmek için yemin etmektedir. Bu yemini; ben aşkının şarabından sarhoş oldum, eğer başka bir şeyden dolayı sarhoşsam kafir olayım, dinden çıkayım şeklindedir. Bunları söyleyerek de şair bir anlam oyunu kurgulamıştır. Çünkü; kafir şarap içebilmektedir ve eğer kafirse, şarap içmek onun bulunduğu durumu değiştirmeyecek ve sıkıntı doğurmayacaktır. Ama Müslümanlar için şarap içmek haramdır ve kafir olayım demek büyük bir yemindir. Zaten Allah aşkıyla sarhoş olan bir Müslüman da şaraba el uzatması mümkün değildir.

Kırmızı pūş o lebi almış ele la‘l-i kadeh

Şanki hūbān-ı firenkdür büt-i tersā lāle (Muhibbî, g. 2423/3)

Kırmızıya bürünmüş o dudağı sanki, eline şarap kadehi almış (bir) Hıristiyan güzeli, lale de Hıristiyan putu olmuştur.

3.1.12. Şarap-Tevbe/ Nasuh Tövbesi/ And/ Yemin

Tövbe sözlükte; “Tövbe, işlenmiş bir günah veya suçun bir daha işlenmeyeceğine dair verilen söz.” anlamına gelmektedir. Nasuh tövbesi ise; “Bir daha bozmamak üzere edilen tövbe.”, “Tevbe-i sâdika yani sıdk u azm ile edile tevbe ki tevbeler tevbesi demektir.” And veya yemin ise; “Tanrı’yi veya kutsal bilinen bir kişiyi, bir şeyi tanık göstererek bir olayı doğrulama, yemin, kendi kendine söz verme” anlamına gelmektedir. Şarap içen insanlar belli bir süre sonra yaptıklarından pişman olup şarap içmeye tövbe ederler. Şairlerimiz işte bu noktada beyitleri anlam oyunları ile süslemeye başlar ve onları tasavvufî anlamlarla yüklü şiirler haline getirirler. Aşağıdaki beyitler şarap-tövbe-ant kavramı ile ilgilidir.

Tevbe meyden Bâkıyâ âsândur ammâ korqarın

Döymeyem sâkî-i sîmîn-sâ’idüñ ibrâmına (Bâkî, g. 457/5)

Ey Bâkî, şaraptan tövbe etmek kolaydır ama gümüş kollu sâkînin ısrarına tahammül etmek mümkün değildir.

Bâkiyi mey-i nâba yemîn itdi demişler

Gül gibi ele sâğar alup içmez ol andı (Bâkî, g. 524/5)

Bâkî için saf şarap içmemeye yemin etti demişler. O eline gül gibi kadeh alıp o andığını içmez.

Bâkî için saf şarap içmeye yemin etti demişler. O eline gül gibi kadeh alıp o andı (şarap içmemeye yemin) içmez.

Hayâlî tevbesin îmānuña döndürse ey şöfi

Kerem kıl ol günâhı sâkî-i tevbe-şikenden şor (Hayâlî, g. 25/6)

Ey sufi, Hayâlî, tövbesini bozup imanından dönse büyüklük et; onun bu günahını tövbe bozan sâkîden sor.

3.1.13. Şarap- Ceza

Şarap, Müslümanlara haram olmasına rağmen bazı Müslümanların gizlice şarap içtiği bilinmektedir. Haram olan bu hareketin fiqhî olarak bir cezası da mevcuttur²⁵¹. Şarap içen Müslümanlara “hadd-i şürib” cezası verilmekteydi. Bu ceza; özgür insanlar için seksen, köleler için kırk değnektir. Şarap cezasının uygulanabilmesi için bazı koşullar mevcuttur.²⁵² Bunlardan şiirlerimize konu olanlarını şu şekilde sıralayabiliriz. Öncelikle ceza uygulanacak kişi Müslüman olmalıdır, şarabın içerdiği alkol kokusunun ağızdan uçmamış olması gereklidir, kişinin kendisinin veya başkasının şarap içtiğine şahitlik etmesi gereklidir. Bu şartlar sağlanmışsa kişiye hadd-i şürib uygulanabilir.²⁵³ Ramazanda şarap içtiği tespit edilenlere ise daha büyük cezalar uygulanmaktaydı. Bu konu 16. Yüzyılda İstanbul adlı seyyahların anlattıklarına yer veren kitapta şu şekilde anlatılmaktadır; “Ramazanda içki içmenin cezası daha büyüktü. Bir keresinde Rum meyhânelerinden birinde yakalanan üç genç Türk ve dört kadın ve meyhâneci eşeklere ters bindirilerek ve eşeklerin kuyruklarını tutarak sokaklarda gezdirilmişti”²⁵⁴, “Ancak oruç ayı ramazanda içkili bulunanlara verilen ceza daha büyüktü. Bir kepçe kurşun eritilir, suçlunun boğazından aşağıya dökülürdü.”²⁵⁵ Müslümanların şarap içip içmediğini kontrol etmek, ağız koklamak suretiyle muhtesibin göreviydi. Konuyla ilgili örneklere aşağıda yer verilmiştir.

Gönce mey içmiş yasağın tutmamış şâh-ı gülün

Koşayın ağzın şabâ didi bu hüd evkâr mest (Muhibbî, g. 203/3)

Gonca, gül şahının(dalının) yasağını dinlemeyip şarap içmiş. Saba rüzgarı, “ağzını koklayın bu zil zurna sarhoştur” dedi.

Muhibbî yukarıdaki beyitte goncanın gül dalının yasağına uymayarak gizlice şarap içtiğini ve bunun sabanın şahitliği ile kanıtlandığını söylemiştir. Çünkü; saba

²⁵¹ Mustafa Yıldırım, “İslam Hukukunda İçki İçme Suçu ve Cezası”, **D.E.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi**, İzmir, S.14, s. 31-52.

²⁵² Seyhun Tunaşar, **Ortaçağ İslam Dünyasında Şarap**, Piramit Yay., Ankara 2005. s. 57.

²⁵³ Ramazan Kazan, “Alkollü ve Uyuşturucu Maddelere Karşı İslam’ın Tavrı”, **S.D.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Isparta, 2001, 2001, S.8, s.121-136.

²⁵⁴ Metin And, **a.g.e.**, s. 172.

²⁵⁵ Metin And, **a.g.e.**, s. 232.

goncanın ağzının şarap koktuğunu söylemiştir. Böylece saba, muhtesip gibi düşünülmüştür. Beyitte ceza uygulanabilmesi için mevcut olan “yasak, ağız koklamak, şahit, muhtesip” gibi kavramlar mevcuttur.

Ġoncanuñ ağızın okub glşende bir nzg didi

Mest olan yruñ şarb-ı leblerinden b imiş (Zt, g. 589/3)

Gl bahesinde bir nazik kişi goncanın ağızını koklayıp: “sevgilinin dudaklarının şarabından sarhoş olan buymuş” dedi.

Kđ bu demde diñleye mi mdde‘ szın

Gl bezm-i meyde şhid-i şhib-cemldr (Nev‘, g. 149/3)

Kadı bu zamanda iddiacının szn dinler mi? Gl şarap meclisinde gzellik sahibinin şahididir.

3.2. ZÂHİD VE RİND DEĞERLERİNE GÖRE ŞARAP

Zâhid ve rind klasik edebiyatımızda şairler tarafından işlenen önemli kavramlardır. Rind; *“Kalender, dünya işlerini hoş gören kimse, aldırışsız.”*, *“Kayıtsız laubali, rint, hilekar, açığöz”*, *“Farsça, kayıtsız, laubali, akıllı, münkir vs. gibi özellikleri olan kişi anlamına gelir. Dışı melam, içi selim olan kişiye rind denir.”* anlamlarına gelmektedir. Zahid ise; *“Çok aşırı sofu, kaba sofu”*, *“Kendisini dünyadan çeken ve dinî hayata veren âhirete yönelen kişiler için kullanılır bir tâbirdir. Dünyaya gönül vermemek de zühddür.”*²⁵⁶ anlamlarına gelmektedir. Zahid ve rind kavramı şiirlerde iki farklı görüşü simgelemektedir. Atilla Şentürk kitabında da bu düşüncenin sebebini şu şekilde açıklamaktadır: *“Rindlik ve âriflik vasıflarını taşıyan “âşık” tipini kendine mâleden şair, sevgili yolunda kendine engel teşkil edenleri “rakîb”, yahut daha geniş bir çerçevede “agyâr”, dünya malına fazla düşkünleri “hâce”, sahte âşıkları “müdde’î” v.b. tiplerleriyle tenkit ve hicvettiği gibi; zahirde dindar geçinip kendisini her fırsatta tenkit eden, ardı arkası gelmez vaaz ve nasihatlarla bunaltan, halkı aleyhine kışkırtarak rahatını kaçıran, ancak fırsatını bulunca kendi nefesine uymayı ihmâl etmeyen sözde dindarları da daha çok “zâhid” ve “sûfi” adı altında hedef alır”*²⁵⁷ Rind veya zâhidin temsil ettiği bu görüşler şiirlerde yalnızca bu isimlerle anılmaz. Zâhidin savunduğu fikri destekleyen guruptakileri simgeleyen kelimeler; “sûfi, şeyh, vâ’iz, fakîh, imam, nâsîh, hâce, agyâr, rakîb” dir. Rindin savunduğu fikri destekleyen kelimeler; “âşık, ârif, kalender, melâmet”tir.

Şairler şiirlerinde zâhid ve rind kavramlarını kullandıklarında kendi görüşlerini de beyan etmiş olmaktadır. Şairler kendilerini rind olarak kabul eder. Bu sebeple şiirlerinde güzeller, şarap, meyhâne, namus-ar-şöhretten uzak olmak, dilencilik gibi vasıflar hakim olur. Zâhid kelimesi kullanıldığında ise kullanılan kelime kadrosu değişir. Şiire; ibadet, cennet-cehennem, dini kurallar, aşağılama gibi kavramlar girer.

Çalışmamıza konu olan şarap ve şarapla ilgili unsurlar bahsedilen iki görüşün karşı karşıya geldiği başlıca konulardan birini teşkil etmektedir. Bu bölümde amacımız başlı başına bir tez konusu olabilecek zâhid ve rind kavramlarının şiirlerde

²⁵⁶ Ethem Cebecioğlu, a.g.e.

²⁵⁷ Ahmet Atillâ Şentürk, *Sûfi yahut Zahid Hakkında*, Enderun Yay. İstanbul 1996.

şaraba olan yaklaşımlarını göstermek ve şiirlerde zâhid-rind ile birlikte kullanılan şarapla ilgili kavramların gerçekte hangi amaçla kullanıldığını göstermektir.

3.2.1. Zâhid- Şarap İlişkisi

Klasik edebiyatımızda sofî dindarlığı bünyesinde yaşatan zâhid karakteri ile şarap arasında bir yakınlık yoktur. Zâhid, İslam'da şarap haram olduğu için şarap içmez. Her fırsatta rindleri şarap içtiği için eleştirir ve kınar. Ama rindin içtiği ya da bahsettiği şarabın ne olduğunu anlamak istemez. Zâhid şarap içmez ama afyon ve esrar hakkında her hangi bir yasak olmadığı için afyon ve esrara düşkündür. İbadet, zâhid için ön plandadır. Kavgacı bir zihniyeti vardır. Giyim kuşamına toplum ya da tekke içindeki konumunu gösterdiği için önem verir. En önemli aksesuarları tespih, misvak, taç ve asadır. Aşağıdaki beyitler, yukarıda saydığımız düşüncelerin şairlerin ağzından yansımalarıdır.

Şakın mey dirsem ey zâhid mey-i engûri fehm itme

Hüner esrâr-ı ma'nâ anlamakdur lafz-ı muğlakdan (Bâkî, g. 366/4)

Ey zahit, şarap dersem sakın üzüm şarabını düşünme. Marifet, anlaşılması güç olan sözden mananın sırrını anlamaktır.

Bâkî bu beyitte klasik edebiyatımızda süregelen zâhid-rind tartışmasının hararetli konularından biri olan şaraba parmak basmıştır. Bâkî, şairlerin ya da rindlerin bahsettiği şarabın üzüm suyundan yapılan şarap olmadığını söylemiştir. Şair aynı zamanda rindlerin şarap kavramını bilinçli bir şekilde kullandığından da bahsetmiştir. Çünkü; şaire göre anlaşılması güç olan sözden ne anlam çıkarmak istenildiğinin anlaşılması hünerdir. Bâkî bu beyitle, şairlerin kullandıkları kelimelerin, görünen anlamlar dışında farklı anlamlara da dalalet ettiğini anlatmaya çalışmıştır. Beyitten şöyle bir sonuca da varılabilir; şair; şarap, meyhâne, sarhoşluk, sâkî kelimelerini kullanıyorsa o kelimeler klasik edebiyatımızda bizim anladığımız anlamlara sahip değildir.

Hây-ı hûdan geçmedi meyhâneden gelmiş gibi

Görmedim şöfî gibi 'âlemde bir gavgâ-perest (Hayâlî Bey, g. 6/3)

Sufî meyhaneden gelmiş gibi hây-ı hûdan vazgeçmedi, dünyada onun gibi kavgaya tapan birini görmedim.

Hayâlî Bey beyitte kelimelerin görünen ya da bizim bildiğimiz anlamlarının ötesine geçmiştir. Şair beyitte, sufînin meyhâneden gelmiş gibi bağırıp çağırdığını söylemektedir. Hatta beyitte yer alan kavgaya tapan ifadesi beytin anlaşılmasını kolaylaştırmak için yazılmış gibi görünse de aslında şairin düşüncelerini örtme amacı taşımaktadır. Sufînin meyhâneye gitmesi ise sıra dışı bir durumdur. Çünkü; sufi, zâhid karakterini simgelemekte ve bizim anladığımız manada şarap içmemektedir. Beyitte geçen hây-ı hû kelimesi bağırarak anlamına geldiği gibi zikir olarak da söylenir. Burada Hayy, Allah: Hû, yine Allah demektir. Beyitte “hayy” ve “hû”, şairin beyite derin anlamlar kazandırabilmek için kullandığı kelimelerdir. Beyte tekrar bakacak olursak, sufînin meyhâneden bağırarak yani sarhoş olup çıkma ihtimali olduğu gibi meyhâne olarak adlandırılan ibadet yerinden de (tekke vb.) çıkmış olma ihtimali vardır. Osmanlı döneminde meyhânelere Müslümanların gitmesinin yasak olduğu, yakalandığı zaman meyhâneci ile birlikte cezalandırıldığı düşünülürse burada meyhânenin ibadet yeri olma olasılığı artmaktadır. Tabi ki şair, kelimeleri bilerek bulandırmaktadır. Çünkü; hüner muğlak ifadelerden anlamın sırrına ulaşabilmektir.

Riyâzet ehlidür gonca idinmiş hârdan pister

Mey içmez devr-i gülde şüfî-yi Sünbül Sinânîdür (Nev'î, g. 138/4)

Gonca, riyazet ehlidir (bunun için) dikenden yastık edinmiştir. Sünbül Sinan'ın talebesi olduğu için gül mevsiminde şarap içmez.

Nev'î bu beyitte riyazet ehlinin yani zâhidlerin baharda şarap içmediklerini ve nefsi kırma yolunda gayret sarf ettiklerini söyleyerek Sünbül Sinan adlı şeyhin dervişlerini örnek göstermektedir.

Câm-ı 'ışkı nüş iden tâc u 'aşâyı terk ider

Zâhidâ nüş eyle gel gör i'timâd itmez misin (Nev'î, g. 377/3)

Ey zahit, aşk kadehini içen taç ve asayı bırakır eğer (sözümüze) güvenmiyorsan gel, iç ve gör.

Şair beyitte zâhidliğin alâmet-i farikası olan taç ve asadan bahsetmiş ve aşk şarabı içenlerin onları yani gösterişi (riyâkarlığı) terk ettiğini zâhide anlatmaya çalışmıştır. Hatta zâhide, eğer güvenmiyorsa aşk şarabını içip kendisinin bu hali görmesini teklif etmiştir.

Zâhid şarâb-ı nâbuñ zemmine oldı meşğûl
Keyfiyyetin ne bilsün şanur ki benge beñzer (Muhıbbî, g. 749/4)

Sofu saf şarabı kötölemekle uğraştı. (Şarabın) keyfini ne bilsin afyona benzediğini sanır.

Muhıbbî'nin aynı zamanda şarap yasaklarına imza atmış bir padişah olduğu düşünülür ve şiirlerinde şaraptan vazgeçemediği göz önüne alınırsa şarabın edebiyatımızda yeri hakkında biraz daha derin düşünülebilir kanısındayız. Beyitte şair zâhidi devamlı kullanmakta olduğu ve fikhî olarak yasaklanmamış afyon içmekle eleştirir. Gerçekten de o dönemin yabancı seyyahları İstanbul'da afyon tüketiminin fazla olduğu gözleminde bulunmuşlardır.²⁵⁸ Afyon, insanda şairlerin "hayret" adını verdikleri kendinden geçmeye sebep olmaktadır. Fakat bu kendinden geçiş insanda bilinçsizlik yaratır ve etkisi geçtikten sonra unutulur. Şairler böyle bir kendinden geçmeyi şarapla kendini bilerek sarhoş olmanın yanında değersiz ve basit görürler. İşte beyitte Muhıbbî, şairlerin afyon hakkındaki bu düşüncesini yineler ve zâhidin şarabın keyfiyetini bilmediğini sadece afyon gibi kendinden geçirdiği sanır diyerek alay eder.

3.2.2. Rint- Şarap İlişkisi

Klasik edebiyatımızda rind kavramı; şairlerin savundukları, kalenderîlik²⁵⁹ melametîlik gibi tasavvufî akımlar etkisiyle şekillenmiş bir düşünce sistemini bize anlatmaktadır. Bu düşünce sisteminin temelinde ayıplanmak, başkaları tarafından hor görölmek yattığı gibi ibadetlerin yalnız Allah için gizli olarak yapılması gerektiği benimsenir. Bunun için şairler, şiirlerde bu düşünceye uygun kelimeler kullanarak ayıplanmayı tercih etmişlerdir. Rindler için meyhâne ibadet yeri olarak telakki edilmektedir. Rindlerin ibadet yaptıkları yer, o vakit zihnimizde tekkeler olarak canlanmaktadır. Rindler, zâhid karakterinin tersine görünüşe önem vermemektedir. Hatta bahsettiğimiz kalenderî, melametî dervişlerini yarı çıplak dolaştığı ve dilencilik yaptıkları anlatılmaktadır.²⁶⁰ Kadeh, rindler için zâhidin tacı ile eş değerde

²⁵⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. Metin And, **16. Yüzyılda İstanbul/ Kent-Saray-Günlük Yaşam**, YKY Yay., İstanbul 2009.

²⁵⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmet Yaşar Ocak, **Kalenderiler- Osmanlıda Marjinal Sufilik**, TTK. Ankara 1999.

²⁶⁰ Ahmet Yaşar Ocak, **a.g.e.**

düşünülmüştür. Meyhâne ibadet yeri olarak düşünöldüğü için meyhâneci de orada bulunanlara ilim öğretene ya da ilahî şarap sunan kişi, mürşit haline gelmektedir. Rindlere göre, şarap olarak değeriendirilen Allah aşkı, ibadet ederek elde edilemez. Zâhidler, rindlerin şarap ve küp gibi kavramları niçin kullandıklarını anlamaz ve onları tenkit ederler. Rindler içinde buldukları anı yaşarlar yarın veya ahiret için endişe etmezler, hatta zâhidin ahireti, cenneti, cehennemi anmasını da istemezler.

Künc-i mey-hâneyi halvet kadehi tâc idinüb
Rindler pîr-i harâbâta mürîd oldu yine (Zâtî, g. 1244/5)

Rintler meyhane köşesini; yalnızlık yeri, kadehi; taç edinip meyhaneceye mürit oldular.

Zâtî, rindlerin meyhâneceye mürid olduklarını söylemiştir. Mürid kelimesinin bir şeyhe bağlanan derviş anlamına geldiği düşünöürse meyhânececinin şeyh olarak değeriendirildiği ortaya çıkmış olur. Beyitte aynı zamanda kadehin, rindler için zâhidin başında yer alan tâc ile eşdeğerde göröldüğü anlaşılmaktadır.

Bulınmaz bir kişi cehd itse biñ yıl erba‘în ile
Şu hâlet kim baña şöfi mey-i gül-fâmdan geldi (Zâtî, g. 1628/2)

Sufi, bana gül renkli şarap kadehinden ulaşan hali, bin yıl ibadet ederek uğraşan kişi bulamaz.

Yukarıdaki beyitte Zâtî, kendini rind olarak addettikten sonra şarap kadehinden kendisine ulaşan halden bahsetmektedir. Hal, vaziyet, durum anlamlarına geldiği gibi tasavvufî olarak kişinin içinde bulunduğı ve yalnızca onun hissederek yaşadığı ilahî bir durum olarak tanımlanmaktadır. Şair bu beyitte zâhid ile rind arasındaki ibadet farkını ortaya koymaktadır. Şaire göre, zâhid bin yılını erbain (her şeyden kendini soyutlayarak yapılan ibadet) ile geçirse, rindin gül renkli şarap içerek ulaşabildiği “hal”e ulaşamayacaktır.

Meyden şafâyı bâtın-ı humdur ğaraž hemân
Erbâb-ı zâhir añlayamazlar murâdumuz (Bâkî, g. 192/5)

Şaraptan amaç, küpün içinin neşesidir. Ancak bunu dış görünüşe bakanlar anlayamaz.

Bâkî beyitte, zâhidlerin rinlerin kullandıkları kavramları anlayamadıkları söylemektedir. “bâtın-ı hum” terkibi beyti, tasavvufî bir anlama büründürmüştür.

Burada şair küp ile insan arasında bir bağlantı kurmuş ve küpün içinin temizlenmesini, insanın içindeki kötü düşüncelerden arınması olarak değerlendirmiştir.

Minber-i şah üzre bülbüller şalā-yı ‘ayş ider
Sākīyā mey şun degül Nev‘î ne vā‘iz ne hātib (Nev‘î, g. 22/5)

Dal minberi üzerinde bülbüller eğlence çağrısını yaparlar. Ey sâkî şarap sun Nev‘î ne vaiz ne de hatiptir.

Şair beyitte kendisine seslenerek zâhid olmadığını ve kendisine şarap sunulmasını istemektedir. Tabi ki burada Nev‘î’ye sunulacak şarabın ilahî şarap olduğunu belirtmeliyiz.

Harâbât ehline rûz-i hisâbı añma ey vā‘iz
Bizüm hergiz bu varlık defterinde adumuz yokdur (Nev‘î, g. 126/3)

Ey vaiz, meyhane ehline hesap gününü anma. Bizim adımız bu varlık defterinde zaten yoktur.

Yukarıdaki beyitte şair, zâhiden meyhânedeki bulunanlara hesap gününden bahsetmemesini ister. Çünkü; şaire orada bulunanların bu dünyada bulunmadığını, kendilerinin bu dünyaya ait olmadığını onun için kendilerinin kayıt altına alınmadığını belirtmiştir. Beyte göre onlar Ayne’l yakîn adı verilen makama ulaşarak Allah ile bir olmuşlar ve bu dünya defterinden silinmişlerdir.

Bahâr eyyâmı gül devrinde zâhid
İder mi hîç meye zühd eli perhîz (Muhibbî, g. 1119/4)

Ey zahit bahar günlerinde gül devrinde zahitler hiç şaraba tövbe ederler mi?

Maḥbûb u meyden geçme Helâkî
Ger ister iseñ rindâne meşreb (Helâkî, g. 9/5)

Helâkî eğer rintçe bir karakter istersen sevgili ve şaraptan vazgeçme.

3.2.3. Rint ve Şarap Kavramının Birlikte Kullanıldığı Beyitler

Çalışmamızın bu bölümünde amacımız rind görüşlerini benimseyen şairlerimizin rind ve şarap kavramlarını beyitlerde nasıl kullandığını göstermeye çalışmaktır. Bu bölümde yer alan beyitler rind- zahid arasındaki çatışmadan da izler taşımaktadır.

Nāşihā biz mest-i ‘aşkuz gemişüz esrārdan
Bir Őehūñ ‘abdāliyuz te’sīr kılmaz nuş u pend (Hayālī Bey, y.g.)

Ey nasihatçi! Biz aşk sarhoşuyuz, esrardan(bilinmezden) geçmişiz. (Biz öyle) bir şeyhin müritleriyiz (ki) nasihat ve öğütler bizi etkilemez.

Hayālī Beyin yayımlanmamış bir gazelinde çalışmamıza aktardığımız yukarıdaki beyitte Şair; rind kavramını tanımlamaktadır. Hayālī Bey gençlik döneminde ışık dervişleri arasında bulunduğu için onun yaptığı bu tanımlamanın ayrı öneme sahip olduğu düşünülebilir. Şaire göre rind ya da Şairin kendisi; aşk Şarabıyla yani Allah aşkıyla kendinden ve sırlarla örölmüş olan dünyadan geçmiştir. Allah’a yaklaşarak insanların sır olarak düşündüğü kavramlarla ilgili bilgiye ulaşmıştır. Şair, bu sırra erişmesine sağlayan şeyhin müridi olduğunu da söylemiştir. Ayrıca Şair kendisine nasihatte bulunan zāhid karakterini de uyarılmış, kendisine nasihat etmemesini çünkü zāhidin vereceği nasihatlerin şeyhlerinden aldığı nasihatler yanında kıymeti olmadığını o nasihatleri dinlemeyeceğini söylemiştir.

Yiter uyduñ ey gönöl taħrīkine vā‘ızlerūñ
‘Ārif isen sākīn-i meyhāne ol Şimden girü (Hayretī, g. 391/4)

Ey gönöl yeter! Vaizlerin kışkırtmalarına uydun. Arif isen bundan sonra meyhāne sākīni ol.

Hayretī beyitte gönlüne seslenmekte ve ona akıl vermektedir. Çünkü; gönlü zāhid düşüncesinde olan vaizin söylediklerine inanmış ve ârif olma yolunda sekteye uğramıştır. Şair gönlünü uyararak ârif olmak ister ise bundan sonra meyhāneye giderek orada kalmasını istemiştir. Şair “ârif” kelimesi ile belirli bir makama ulaşmış rindleri temsil etmektedir.

Zāhidā maħbūb u meyden gel beni men‘ eyleme
Mey ile taħmīr olındum o serüm maħbūb ile (Muhibbī, g. 165/3)

Ey sofı, gel beni güzel ve Şaraptan men etme. Zira ben Şarap ile yoğrulduım, beni güzellerle baş başa bırak.

Muhibbī beyitte yaratılışını anlatarak kendisinin niçin sevgili ve Şarap ile iç içe yaşamak istediğini anlatmakta; bunları yaparken de ezel meclisine göndermede bulunmaktadır. Şair insanın balçıktan yaratıldığı inancını hatırlatarak, kendisinin balçığında Allah aşkı ve sevgisinin bulunduğunu ve yaratılışının onlarla yoğrulduğunu

anlatmıştır. Şaire göre rind, karakterinin yaratılışı gereği şarap ve mahbuba düşkündür.

3.2.4. Zâhid ve Şarap Kavramının Birlikte Kullanıldığı Beyitler

Çalışmanın bu bölümünde amacımız yukarıdaki bölümde olduğu gibi, zâhid kavramının şiirlerde şarapla birlikte nasıl kullanıldığını göstermeye çalışmaktır.

Bu kerâmet az mıdır kim bezmümüzde zâhidâ
Sâkîler şâhid ayağ üzre mey-i aḥmer yürür (Zâtî, g. 190/2)

Ey zâhid, meclisimizde sâkîlerin şahit olduğu; kırmızı şarabın ayak üzerinde yürümesi kerameti (keramet olarak) az mıdır?

Zâtî, meyhânede meydana gelmekte olan bir kerametten bahsetmektedir. Keramet; Allah dostlarının gösterdiği sıra dışı marifet olarak tanımlanmaktadır. Şair mecliste kırmızı şarabın ayaklar üzerinde yürüdüğü söylemiş ve sâkîyi bu olaya tanık olarak göstermiştir. Zâtî, zâhide seslenerek, kendi şeyhlerinin bu şekilde keramet gösterdiğini anlatmış ve meclislerinin Allah aşkı için bir araya gelenlerden oluştuğunu söylemiştir. Şarabın ayaklar üzerinde yürümesi ise, şarabın ayak adı verilen kadehlerle sâkî tarafından elden ele dolaşması olarak anlamaktayız.

Ġamzeñ görünmeyüb göze kanlar içer müdâm
Zâhid kimi ki bâdeni ilden nihân içer (Fuzûlî, g. 77/5)

(Ey sevgili)senin hışımlı yan bakışın göze görünmeden devamlı kanlar içer. (Bu hal) zâhidin insanlardan gizli şarap içmesine benzemektedir.

Fuzûlî sevgilinin göze görünmeden kanlar içen yan bakışı ile zâhidin gizli gizli şarap içmesi arasında bir anlam ilişkisi kurmaktadır. Ayrıca beyitte yer alan müdâm kelimesinin bir anlamının da şarap olduğu düşünülürse beyitte kurulan anlam ilgisi daha net anlaşılabilir.

Zâhidâ maḥbûb u meyden gel bizi men‘eyleme
Biz ezelden bu yola rindâne gelmişlerdenüz (Hayâlî Bey, g. 31/4)

Ey zahit gel bizi şarap ve sevgiliden yasaklama (çünkü) biz bu yola ezelde rind olarak girmişiz.

Ufatmağ sâğarı zâhid hüner mi
Bütün kılmak durur anı kerâmet (Muhibbî, g. 225/4)

Ey sofu, kadehi kırmak, marifet mi? Asıl olan, onu bütün edebilmektir.

Muhibbî bu beyitte de zâhid karakterine keramet göstermeyi amaçlamaktadır. Şair, şarabı benimsemeyen zâhidin kadehi atıp kırdığını söyleyerek onun kolay olanı yaptığını, rindlerin ise kırılmış kadehi bile tekrar eski haline getirebildiğini söyleyerek rindâne bir keramet anlatmıştır.

Bilürdûñ 'ışkumuñ keyfiyyetini
Şarâb içsen yimesen zâhidâ beng (Muhibbî, g. 1530/2)

Ey sofu, esrar yemeyip şarap içseydin aşkımın keyfiyyetini bilirdin.

3.2.5. Şarap Üzerinden Rind-Zâhid Çatışması

Klasik edebiyatımızda rind ve zâhid çatışması çok yoğundur. Şairler ellerine fırsat geçtikçe zâhidin, rindleri aşağıladığı gibi zâhidi aşağılamaktan geri durmazlar. Bunun sonucunda beyitlerde (şarap ve şarapla ilgili unsurlar çerçevesinde) rind ve zâhid arasında çeşitli konularda çatışma meydana gelir. Bu çatışmalarla ilgili örnekler ve beyitlerle ilgili açıklamalar aşağıdadır.

Çande bir bön var ise ey şeyh elüñ alan odur

Mey gibi pîr-i muğân ayağına rindân açar (Zâtî, g. 318/6)

Ey şeyh, nerede bir ahmak varsa elini tutup sana intisap eden odur. Meyhânecinin kadehine şarap gibi rintler akar.

Zâtî yukarıda kendisine has bir üslupla zâhidi aşağılamaktadır. Şair, zâhid karakterine yön veren şeyh ile meyhâneciyi karşılaştırmıştır. Şaire göre, zâhidin yolundan gittiği, intisap ettiği şeyh pek makbul değildir. Çünkü; bu şeyhin elini alan yani ona intisap edenler ahmaklar, aklını kendisi kullanamayan ve şeyhin her dediğini sorgusuz sualsiz yapanlardır. Oysa meyhânecinin bulunduğu meyhâneye şarabın kadehe aktığı gibi rindler, Allah aşkıyla yananlar gelmektedir.

İşitdük âhîretde hür u Kevşer var imiş ammâ

Nazîr olur mı hey şofî mey ü maḥbûba dünyâda (Bâkî, g. 449/4)

Ey sufi, ahirette Kevser ve hurilerin olduğunu duyduk ama onlar dünyadaki sevgili ve şaraba eş değerde olurlar mı?

Bâkî, beyitte rindlerin yarına duydukları ilgisizliği ve bugünün kıymetini bilmeleri gerektiği fikrini savunmuştur. Bunu yaparken zâhid ve ahiret inancına da kıymet vermediğini göstermiştir. Şair, cennette var olduğuna inanılan hûri ve Kevser suyu ile güzel ve şarabı karşılaştırmıştır. Şairin bu karşılaştırmayı yaparken ki amacı zâhidin gözüyle görmediği, körü körüne inandığı fikirleri savunması olarak düşünülebilir. Ama rind, gözüyle gördüğü ve bildiği şeyleri savunmaktadır. Ayrıca beyitte şairin, zâhidin ibadeti yalnız cennet ve cennet nimetleri için yaptığı şeklindeki eleştirisini de bulmaktayız. Buna karşın rind, inandığı Allah ve onun sevgisi(şarap ve mahub)nden vazgeçmez ve sadece onları ister. Rind için amaç dünyada da ahirette de budur.

Şarâbın vâ'iz ü şüfî tuyup keyfiyyet-i hâlin

Niçe müftî müderris vâkıf-ı esrâr olur bir gün (Nev'î, g. 365/3)

Bir gün şarabın verdiği keyfiyetin halini vaiz ve sufi anlar; bir çok müftü ve müderris gibi sırlara vakıf olur.

Beyitte, vaiz, sufi, müftü ve müderrisin bir gün gelip şarabın keyfiyetini anlayarak sırlara vakıf olabileceklerinden bahsedilmiştir. Aynı zamanda beyitte yer alan esrar, sarhoşluk veren madde anlamını da çağrıştırmakta ve zâhid karakterinin esrar içtiği sanatlı bir şekilde hatırlatılmaktadır.

Kevşer ü hurâ murâd zâhidüñ

Fikr ü 'âşık şâhid ü mâ-i 'ineb (Muhibbî, g. 151/4)

Zahidin isteği Kevser ve huriye; âşığın fikri üzüm suyu ve sevgilidir.

Muhibbî bu beyitte zâhid- rind kavramları arasındaki büyük uçurumun nedenini özetlemiştir. Zâhid cennette bulunan hûr ve Kevser için, rind ise Allah aşkını simgeler hale gelen sevgili ve üzüm suyu yani şarap için yaşamakta ve ibadet etmektedir.

Şorma mey keyfiyyetin zâhid neylesün rinde şor

Âbdan ğayri şarâbın lezzetin bilmez devâb (Muhibbî, g. 177/4)

Sofuya şarabın özelliğini sorma, rinde sor; eşek sudan başka içkinin lezzetini bilmez.

Yukarıdaki beyitte şair zâhidi açık bir şekilde aşağılamaktadır. Zâhidi eşeğe benzeterek, eşek nasıl sudan başka bir içeceğin tadını, hazzını bilmiyorsa, onun da şarabın tadını ve hazzını bilmediğini savunmaktadır. Şair şarabın keyfiyetinin rindlere sorulması gerektiğini çünkü şarabın rindler tarafından anlaşılabilirdiğini anlatmaktadır.

Herkese kısmet gününde oldu bir nesne naşîb

Rinde cām-ı bāde vü zâhidlere afyondur (Muhibbî, g. 383/3)

Kısmet gününde herkese bir mal nasip oldu. Âşığa şarap kadehi, sofuya da afyon düştü.

Muhibbî, kısmet günü olarak anlattığı ezel meclisinde herkese bir şeyin nasip olarak verildiğini söyleyerek rindliğin ve zâhidliğin sebebini açıklamıştır. Şaire göre rindlere kısmet olarak şarap ve kadeh, zâhidlere de afyon verilmiştir. Bu sebeple dünyada zâhid; afyona ve esrara, rind; şaraba ve güzele meyletmektedir.

3.3. ŞARAP KAVRAMIYLA BİRLİKTE KULLANILAN HALK İNANÇLARI, ÂDETLER VE UYGULAMALAR

Çalışmamızın bu bölümü şarapla birlikte kullanılan halk inançları, âdetleri ve uygulamalarına ayrılmıştır. Bu bölümde amacımız; klasik edebiyatımıza girmiş, şarapla ilgili olarak beyitlere yansımış halk inanış ve âdetlerini beyitlerin ışığı altında sıralayarak izah etmeye çalışmaktır. Aşağıdaki bölümde 16. yüzyıl Osmanlı toplum hayatında uygulanagelmış davranışlar sergilenmektedir. Şarap, kadeh, meclis, sâkî gibi şarapla ilgili kavramların etrafında oluşmuş bu âdetler bugün için şiirlerin anlaşılmasını zorlaştırmakla birlikte, dönemlerinde şiirlere konu olacak kadar önemli ve güncel addedilmiştir.

3.3.1. Acı Şarap- Şeker

Eski şarap yapım teknikleri göz önüne alındığında, şarabın çabuk bozulduğunu ve acı olduğunu söyleyebiliriz. Seyyahlara göre eskiden şarabın tadının acı olmasının bir sebebi şarapların yapılırken içine bardakta berrak ve parlak olması için üzümün kireçte bekletilmesi gösterilmektedir. Seyyahlar İstanbulluların şaraba şeker ya da bal katarak içmeyi sevdiklerini söylemektedir.²⁶¹ İster şarabın kendi acılığı isterse kireç yüzünden olsun o dönemde şarap içerken uygulanan bir âdet vardır. Şarap içenler şarabın kendinde bulunan acı tadı şeker yiyerek azaltmaktaydılar. Bunu tabi ki herkes yapamazdı. Çünkü; şeker 16. yüzyılda bugünkü gibi ucuz ve kolay bulunur bir gıda maddesi değildi. Şeker, baldan nerdeyse iki kat daha pahalı bir gıda maddesi durumundaydı.²⁶² Bu sebeple şarapla şeker yemek herkesin harcı değildi. Aşağıdaki beyitler acı şarapla birlikte şeker kullanılarak şarabın daha lezzetli hale getirildiğini göstermektedir. Ayrıca şairler şarabın acılığı ile devranın insanlar verdiği acı arasında ilişki kurmuştur.

Telḥ-i şarāb-ı ḡuşṣa-i devrānı def' ider
Şīrīn lebin dehānuma alsam niteki ḡand (Bâkî, g. 34/5)

Tatlı dudağını ağzıma şeker gibi alsam dünyanın gam şarabının acılığını giderir.

²⁶¹ Metin And, 16. Yüzyılda İstanbul, Kent- Saray- Günlük Yaşam, YKY Yay. İstanbul, 2011 s.172.

²⁶² Metin And, a.g.e.,

İçilse bâde lebûnsüz Һarâreti yokdur
Şeker yinilse sözünsüz Һalâveti yokdur (Bâkî, g. 169/1)

Şarap dudağın olmadan içildiğinde sıcaklığı yoktur. Şeker sözlerin olmadan yenilse tadı yoktur.

3.3.2. Ağız Yıkamak

Osmanlı İmparatorluğu, Müslümanlara şarap içmenin yasak olduğu bir yerdi. Muhtesipler, şüphelendikleri insanların ağızlarını koklamak suretiyle insanların şarap içip içmediği kontrol edilmekteydi. Bu denetimler ya gece yarısı ya da sabaha karşı yapılmaktaydı. Bunun sebebi, içki meclislerinin bu zamanlarda sonlanmasıydı. Şarap içenlerin ceza alması için iki yol vardır. Birincisi; kişinin şarap içtiğini itiraf etmesi ikincisi; sözüne güvenilen iki kişinin şahitliğidir. Birinci yol ucunda hadd-i şürib yani 80 değnek ceza olduğu için çoğu zaman kullanılmaz ikinci yola, ağız koklama yoluna başvurulurdu. Ağız yıkamak âdeti işte bu noktada derde deva olmuştur. Sarhoşlar içki meclislerinin ardından şarap kokusunu yok edebilmek için ağızlarını yıkamayı âdet edinmiştir. İşte bu uygulama da şiire konu olmuştur.

Ağızına şebnem seher-geh nergisün şu dökdüğü
Lâle ile gice mey içmiş bu ki maħmürdur (Muhibbî, g. 826/6)

Şebnemin, nergisin ağızına seher vakti su dökmesinin sebebi; gece lale ile şarap içerek sersem olmasındandır.

3.3.3. Bahse Girmek

Meclislerde ya da meyhânelerde meydana gelen en hararetli kavgaların sebebi bahse girmekten kaynaklanmaktadır. Meclislerde konuşulan konu hakkında her insanın kendine ait fikri âdabınca söylemesi normaldir. Fakat şarap içilip sarhoşluk baş gösterdiği zaman insan kontrolünü kaybederek yapamayacağı şeyleri yapabileceğini ya da yanlış olan bir fikrin doğru olduğunu ısrarla savunabilir. İşte meclislerde meydana gelen bu fikir çatışmaları ya da iddialaşmalar şiirlere konu olmuş âdetlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

İdebilmez kimsene bu devr-i eyyâm ile baħş
Başılır elbette âhır kim ider cām ile baħş (Muhibbî, g. 265/1)

Bu zamanın gücüyle kimse yarışamaz, kadeh ile iddiaya tutuşan sonunda elbette yenik düşer.

Bir gedā meyhāne küncinde Muḥibbī ger cām içer
Eylese ʔaḥ mīdur ol Cemşīd ü Qārūn ile baḥş (Muḥibbī, g. 268/5)

Muḥibbī, bir dilenci meyhane köşesinde şarap içerek Cemşid ve Karun ile boy ölçüşürse buna şaşılır mı?

Leb-i la‘lūñle mey baḥşinde gavḡā ḥadden aşmışdur
İşitseñ kīl ü kālī şīşe-i şahbāyı söyletseñ (Bâkî, g. 264/3)

Yakuta benzeyen dudağınla şarap iddialaşmada sınırı aşmıştır. Şarap şişesini konuşturup hakkınızdaki dedikoduları işitsen.

3.3.4. Başta Kadeh Taşımak

Bu âdet rivayet edildiğine göre; Apolonya kalesinin fethinde ele geçirilen bir çok ganimet arasında bir yeniçerinin eline geçen altın tası saklamak için kafasına koyması ve üzerine sarığını sarması olayından doğmuştur. Yeniçerinin yaptığı iş anlaşılınca Sultan Murad tası yeniçeriye vermiş ayrıca tas ve sarığın görünüşü padişahın hoşuna çok gittiği için bunun resmi serpuş olmasını istemiştir. Bu rivayete göre sarhoşların şarap içmek için yanlarında kadeh taşıdıkları hatta bu kadehi saklamak için başlarında kadeh taşıdıklarını düşümeğe mümkündür. Ayrıca kafatasından kadeh bölümünde değindiğimiz gibi kafatasından kadeh yapılmaktadır. Buradan hareketle mecazen başta kadeh taşımak ile kafatası kadeh arasında ilişki kurulabilir. Aşağıdaki beyitte Bâkî bu uygulamaya değinmektedir.

Hāce ursun başına destār-ı mermerşāhīyi

Lāubāli ‘āşīkuñ farqında bir sāḡar yiter (Bâkî, g.49/3)

Hoca başına mermerşahi sarığı sarsın. Rint olan âşığın başına (sarık olarak) bir kadeh yeter.

3.3.5. Dua Okumak/ Kadeh Duası

Kadeh duası ile ilgili bilgiyi A. Talat Onay şu şekilde vermektedir; “*Ea’âm kitaplarında, duâ mecmûalarında bir kadeh duası vardır. Hatta eskiden tas ve çanakların içine duâ yazarak bununla hastaya su içirmek sûretiyle bir tedavi tarzı da*

vardı. Şiirimizde geçen “kadeh duâsı” tabirinin delalet ettiği mazmûn tamamıyla anlaşılammıştır..... Müskirat, boğazı dar bir şişeden, sürahiden kadehe dökülürken duyulan kulkul sesini ayyaşlar duâya benzetmişlerdir.”²⁶³ Kadeh duası olarak bilinen bu dua Kenzü’l-arş adıyla da bilinmektedir. Eski dua kitaplarında bulunan ve halk arasında yaygın olarak okunan dualardan biridir. Kadeh duası ile ilgili olarak Kadeh Duası kitaplarında şu şekilde bir izah da mevcuttur. Bu izaha göre; Hz. Peygamber Mirac’a çıktığında bir yeşil kadeh görür. Allah’ın kudreti ile havada zincirsiz duran yeşil yazı ile çevrelenmiş bir dua yazılıdır. Bu duanın bereketiyle yedi kat gökleri çıkar ve yüzbinlerce hicabı geçer, Hakk’a erişir, hayran olur. Allah’tan bir nida gelir ve kendisine geçtiği gök katmanları ve hicapları arasında gözüne neyin hoş geldiği sorulur. Hz. Peygamber gördüğü yeşil kadehin kendisine hepsinden daha latif geldiğini söyleyince Allah’tan gelen nida, görmüş olduğu o yeşilin onun (peygamberin) nuru olduğunu, orada yazılı duanın da Allah’ın kudret eliyle yerleri ve gökleri yaratmadan beş yüz sene evvel yazılmış bir dua olduğunu söyler.²⁶⁴ Ayrıca halk arasında hasta olan veya ölmek üzere olan insanların yanında Kuran okuma âdeti mevcuttur. Kuran okuyarak o insanın bir an önce ölmesi veya sağlığına kavuşması için dua edilir. İşte aşağıdaki beyitler bu bilgiler ışığında değerlendirilmelidir.

Câm-ı mey böyle şikest olacağı bellü idi

Halk çokdan okumuşlardı du‘âsın kadehün (Bâkî, g. 270/3)

Şarap kadehinin kırılacağı çoktan belliydi. Çünkü halk onun duasını çoktan okumuştı.

Bâkî, yukarıdaki beyitte şarap yasağının uygulandığı bir dönemi anlatmaktadır. Çünkü şair halk duasını okudu diyerek şarap kadehinin yapılan dua sonucunda öldüğünü anlatmıştır. Kadehin ölmesi sadece şarap yasağı uygulandığında kullanılabilir bir tabirdir.

Ey sâkî du‘â-yi kadeh olmasa mücerreb

Sögdükçe şafâ virmez idi ağzuma ol leb (Zâtî, g. 58/1)

²⁶³ Ahmet Talat Onay, **Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı**, Akçağ Yay., Ankara 2000. s. 268-269.

²⁶⁴ Esmâ Şahin, **Bâkî Divanı’na Göre 16. yüzyıl Osmanlı Toplum Hayatı**, yayımlanmamış doktora tezi, İstanbul 2011. s.311.

Ey sâkî, kadeh duası makbul olmasaydı, o dudak, ben kötü sözler söyledikçe bana neşe vermezdi.

Ne du‘âdur bilmezem kulkul deyüb zıkr itdüğüñ
K’ol du‘ânuñ ھرmetüñ vâcüb bilübdür hâş u âm (Fuzûlî, k. 35/8)

Kulkul diyip nasıl bir duayı zikrettiğini bilmiyorum. (Ama) o duaya hürmet etmesi gerektiğini bütün herkes bilir.

Fuzûlî’nin bu beyti de yukarıdaki açıklamada yer alan, sarhoşların sürahiden şarap dökülürken çıkan sesi dua olarak algıladıkları yönündeki inancı göstermektedir. Şair bu duanın nasıl bir dua olduğunu bilmemekle birlikte hürmet edilmesi gerektiğini anlatmaktadır.

3.3.6. Elbise Yırtmak/ Yakmak

Şairler, aşağıdaki beyitlerden de anlaşılacağı üzere, meclislerde şarabın etkisiyle sarhoş olup kendinden geçenlerin elbiselerini yırtmasını ya da aleve vererek yakmasını şiirlere konu etmişlerdir. Bu âdet sarhoşların bugün bile devam ettirdikleri bir gelenek olarak karşımıza çıkmaktadır. Şairler, goncanın yarılıp gül olmasını, sarhoş olup elbise yırtmak olarak değerlendirdikleri gibi pervanenin yanan mum etrafında dönerek en sonunda kendini yakmasını da elbise yakmak olarak değerlendirmişlerdir.

Sînesin çāk eyledi mest-i şabūhler gibi
Şubh-dem mürğ-i çemenden gūş idüp āvāze gül (Bâkî, g. 301/3)

Gül, sabah vakti çayırdaki kuşların sesini dinleyip sabah sarhoşları gibi yakasını yırttı.

Yandurur pervāne par par şem‘e per pervā yimez
Germ olup mey meclisinde şanki pīrāhen yağar (Hayretî, g. 64/3)

Pervane ışıl ışıl yanan muma korkusuzca kendini yandırır. Bu haliyle sanki mecliste kendinden geçerek elbise yakanlara benzer.

Gūşe-i meyhānelerde dāyimā mest-i hārāb
Pīrehen çāk idici ālūde dāmānlar bizüz (Hayretî, g. 137/3)

Meyhane köşelerinde her zaman kendinden geçmiş sarhoş olan ve elbise yırtan iffetsizler biziz.

Dilerem cān oynayup ‘ışkuñda cānā ten yaşam
Raşsa girem germ olup meclisde pīrāhen yaşam (Hayretî, g. 275/1)

Ey can, aşkına canımı feda edip tenimi, mecliste dansa giren ve coşarak elbise yakanlar gibi yakmak isterim.

Mest-i ‘ışkuñ olmasa ey ruhları gül-nār şem‘
Germ olup meclisde yakmazdı gice destār şem‘ (Nev‘î, g. 211/1)

Ey yanakları nar çiçeği renginde olan sevgili, eğer mum, aşkının sarhoşu olmasaydı gece mecliste coşarak elbisesini yakmazdı.

3.3.7. Elif Çekmek / Dağ Yakmak

Dağ yakmak; kızgın bir demirle vurulan damga, nişan, iyileştirmek için vücudun hastalıklı bölümüne kızgın bir araçla yapılan yanık demektir. Elif çekmek ise; âşığın vücudunu keskin bir nesneyle elif “ل” şeklinde yaralamasıdır.²⁶⁵ Dağ yakmak ve elif çekmek âşıkların sevgilileri için yaptıkları bir cesaret gösterisidir. Âşıklar, sevgililerinin görebilecekleri yere geçip kollarına ya da bacaklarına elif çektikleri ya da dağ yaktıkları bilinmektedir. Şairler, bu âdeti de olduğu gibi şiirlerinde yansıtarak topluma ayna tutmuşlardır.

Elif kim sīneme kaddūñ hayāliyle çekilmişdür
Maḥabbet büstānında henüz bitmiş nihāl oḥşar (Hayretî, g. 105/2)

Gönlümde boyunun hayaliyle çizilmiş elif(yara) muhabbet meclisinde yeni yetişen fidana benzer.

Nār-ı gayretle nice yakmayayın ben cāna dāğ
Ġayrılar bezminde yakmış mest olup cānāne dāğ (Hayretî, g. 171/1)

Sevgili, yabancıların meclisinde sarhoş olup dağ yakmışken ben nasıl kendime gayret ateşiyle dağ yakmayayım.

Bir dögündür her kara günlüye olmaz ol naştb
Meclisünde germ olup yakmağ senüñ mestāne dāğ (Hayretî, g. 171/2)

²⁶⁵ Ahmet Atillâ Şentürk, Osmanlı Şiir Antolojisi.

Senin meclisinde sarhoş olup coşarak dağ yakmak, her talihsiz nasip olmayan bir tedavidir(dövmedir).

3.3.8. Etek Altında Şarap Saklamak

Şarap Müslümanlar için haram sayıldığından ve içilmediğinden de daha önce de bahsettik. Fakat bazı Müslümanlar şarap içmekten geri kalmıyordu. Şarap içen Müslümanlar şarabı gizli yerlerde içiyor ve gizli şekilde taşıyorlardı. Bunun sebebi yakalandıkları vakit seksen değnek ceza alma ihtimalleriydi. O dönemde şarap içmenin en iyi yolunun gizli içmek, en iyi şarap saklama yönteminin elbise eteği altında taşımak olduğunu şairlerin beyitlerinden öğrenmekteyiz. Ayrıca İstanbul'a gelen seyyahlar da bu olaylara tanıklık etmektedirler. Seyyahlar bu hadiseyi; *“Ancak birçok Türk gizlice ve büyük miktarda içki içerdi. Erkekler içki meclislerinde bir araya geldiklerinde, ceketlerinin altına gizledikleri içki şişelerini çıkarırdı. Sokakta içki şişesiyle göründüklerinde tutuklanabilirlerdi.”*²⁶⁶ şeklinde anlatmaktadır. Aşağıdaki beyitler bu konuya örnek niteliğindedir.

Da'vet it sohbete yāri tek ü tenhā meye çek
Tolular kıalduruban ikide bir buseye çek (Helâkî, g. 90/1)

Sevgiliye, yalnız ve kimsenin olmadığı bir yerde şarap uzat, doluları kaldırıp ikide bir öpücük al.

Zîr-i dāmânında pinhân eyleyüp rindâne mey
Kān gözinde Nev'iyā mey-ḥāre bir ben bir ḥabāb (Nev'î, g. 15/5)

Ey Nev'î, kabarcık ve ben kanla dolu gözünde; rintler gibi eteğinin altında şarap saklayanlar gibiyiz.

3.3.9. Fanus Saklamak

Osmanlı döneminde geceleri dışarı fanus (fener) olmadan çıkmak yasaktı. Bunun sebebi sokaklarda dolaşanların belli olması ve gizli bir iş çevirmediğinin görülmesiydi. Ancak şarap içmek isteyen bazı Müslümanlar, bu yasağa uymayıp gizlice meyhanelere gider gece sarhoş olarak geri dönerken muhtesibe

²⁶⁶ Metin And, **a.g.e.**, s. 172.

yakalanmamak için fanusunu elbisesinin eteğinin altına saklar ve bu şekilde yakalanmazlardı.

Şem‘i bezm olursa ol meh ey felek pinhân idem
Rif‘atüm dāmānı altında  okuz f n su ı (Z t , g. 1736/2)

Ey felek, o ay (gibi güzel) meclisin mumu olursa ben ululuk eteği altında dokuz feneri saklayayım.

3.3.10. G z Değmesi (Nazar)

G z değmesi; “uğursuzluk, kötülük getirdiğine inanılan kiskan  veya hayran bakışlar dolayısıyla kötü bir duruma düşmek”, nazar; “belli kimselerde bulunduğuna inanılan, kiskan lık veya hayranlıkla bakıldığında insanlara, eve, mala mülke hatta cansız nesnelere kötülük verdiğine inanılan uğursuzluk, göz” anlamlarına gelmektedir. şairler bu halk inanişını şiirlerinde kullanmışlardır.

Devr n ayağın şoyle şikest itdi şar bu n
G y  ki mey-i n ba g zi degdi  ab bu n (B k , g. 269/1)

Zaman şarabın kadehini öyle bir kırdı ki; sanki kabarcığın saf şaraba gözü değdi.

Varduk a  emen seyrine göz degmemek için
Ol gözleri mest neyi sen şakla il h  (Figan , g. 95/2)

Ey Allah‘ım,  ayır gezisine gittiği zaman o sarhoş g zliy  göz değmemesi için sen koru.

Leb n  z rde olup  bile peyda itmiş
S k y  gözleri degmiş gibi mest neler n (Nev‘ , g. 242/4)

Ey s k  dudağın incinip uçuk ortaya çıkarmış, sanki (sana) sarhoşların gözü değmiş.

3.3.11. Kadeh-  p c k

Meclis bölümünde, s k nin içkiyi bir ritüel şeklinde sunduğundan bahsetmiştik. Kaynaklarda kadeh öpmek şeklinde bir  det geçmektedir. Bu  det “ dettir ki ta‘zimi lazım kimseye bir nesne vermeli olsalar evvel ol nesneyi  perler ve ondan sonra sunarlar. Eskiden dervışler arasında külah, tespih gibi tar katlere ait

eşyayı alıp verirken öpmek âdeti, fakat halk arasında böyle bir âdet yoktur.”²⁶⁷
şeklinde tarif edilmektedir. Kadeh – öpücük arasındaki bir diğer ilişki ise; sâkînin kadehe şarap koyarak ilk yudumu almasının şairler tarafından sâkînin kadehi öpmesi olarak nitelendirilmesidir. Şiirlerde, şarap içenler hem sâkînin öpücüğünü hem de sâkînin öptüğü kadehi isteyerek tevriyeli kullanımlar oluşturmuşlardır.

Ne yetmez ehl-i ‘ıyşa bu sa‘âdet

Ola her cām içene buse ‘âdet (Muhibbî, g. 246/1)

Eğlence sahiplerine bu mutluluk yetmez mi? Her kadeh içene öpücük adet olsun.

Almazam olmayacak buse elüñden cāmı

Sâkiyâ sâğarı gel şınma baña ikide bir (Muhibbî, g. 466/5)

Ey içki sunan, gel bana ikide bir kadehi sunma. Öpücük olmayınca elinden kadehi almam.

3.3.12. Kadehe Resim Yapmak / Şiir Yazmak/ Haç İşlemek

Kadehin ve şarabın mucidi klasik edebiyata göre Cem’dir. Cem önce şarabı sonrada onun içilebileceği kadehi icat etmiştir. Bu kadeh, cām-ı Cem olarak bilinmektedir. Cām-ı Cem’in özelliklerinden biri üzerinde yedi hat (yazı, çizgi) olmasıdır. Kısacası kadehin icadıyla kadeh üzerine yazı yazma geleneği başlamış sayılmaktadır. Bu gelenek zamanla gelişerek kadehe, şiirlerden berceste mısralar yazmak, çeşitli çiçek, ağaç resimleri çizmek ve (Hıristiyanlar için) haç şekli kazımak şekline bürünmüştür. Şairler kadeh ile ilgili bu âdeti doğrudan şiirlerinde yansıtmışlardır.

Kâtib-i kudret ezel bezminde hañt-ı la‘lini

Bir muhayyel şi‘rdür yazmış kenâr-ı cāmda (Hayretî, g. 411/3)

Kudret yazıcısı ezel meclisinde senin dudağının ayva tüylerini, zihinde tasarlanmış bir şiir olarak kadehin kenarına yazmış.

Pertev-i mişkâtı beyt-i Enverîden muğtebes

Câminuñ mısra‘ları Dîvân-ı Câmî‘den nişân (Nev‘î, k. 37/8)

Kandilinin aydınlığı Enveri’nin beytinden alıntı, kadehinin üzerindeki mısralar Cami’nin divanından işaret.

²⁶⁷ Amet Talat Onay, a.g.e., s. 269

Deyr içinde zülfini zünnâr idüb ol muğbeçe
Baña şundukça kadeh üstine hâçın gösterür (Muhibbî, g. 649/2)

O meyhaneci çırağı, kilisede saçını beline kuşak yapıp, bana kadeh sundukça, üstüne haçını gösterir.

O meyhaneci çırağı, kilisede saçını beline kuşak yapıp, bana kadeh sundukça, (kadehin) üstündeki haçını gösterir.

Benüm bu tâze tâze dâğ ile gūyâ şınuk göñlüm
Karanfüllerle zeyn olmuş şikeste bir sıfâl oğşar (Hayretî, g. 105/3)

Benim, kırık gönlüm (üzerindeki) yeni dağ yaralarıyla sanki karanfüllerle süslenmiş kırık bir kadehe benzer.

3.3.13. Kadehe Para Koyma- Saçı

Meclis kurmak maddî açıdan oldukça külfetli ve masraflı bir iştir. Eğer bir meclise davet edilmişseniz şarap ve yiyecek ihtiyacı düzenli olarak karşılanır. Kadehe para koyma ya da kadehe saçısı eski meclislerde uygulanmakta olan bir âdettir. Kadehe para âdeti sakîden daha iyi hizmet alabilmenin bir yolu olarak düşünülmüştür. Bu âdeti, Muhammed Nur Doğan şu şekilde izah etmektedir: “Bahsedilen uygulama; içki meclislerinde, özellikle bağ ve bahçelerde yapılan iş ü nûş âlemlerinde, sâkînin sunduğu şarap içildikten sonra boş kadehin içine altın (para) konulup sâkîye iade edilmesi âdetidir. Bunun paralelinde bir uygulama da sâkînin ayağına altın saçılmasıdır. Şairler “ayak” sözcüğünün bu iki anlamlılık özelliğinden yararlanarak her iki uygulamaya da birlikte işaret eder.”²⁶⁸ O dönemde yaygın olmakla birlikte bugün beyitler arasında unutulmuş bir gelenek olarak göze çarpmaktadır. Meclise gelenler sâkînin sunduğu kadehi içtikten sonra kadehe para ya da sâkînin ayağına saçısı yapmışlardır. Saçısı için gül, para gibi farklı nesnelere kullanmışlardır. Şairler kadehe para yerine; akıl, jale, can gibi kavramlar koymuşlardır.

Zer şaklamaya gonca-şifat ‘âkil odur kim
Gül gibi olan nakdi kıoya sâğare cānā (Bâkî, g. 1/6)

²⁶⁸ Muhammed Nur Doğan, *Eski Şiirin Bahçesinde*, Alternatif Yay. İstanbul 2005. s. 196.

Ey sevgili, akıllı kişi; gonca gibi altın saklamasın; gül (filoriyi)²⁶⁹ gibi parayı kadehe koysun.

Her yañadan ayağına altun akup gelür
Eşcâr-ı bâğ himmet umar cüy-bârdan (Bâkî, g. 371/3)

Bahçedeki ağaçlar ırmak (sâkîsi)inden (daha fazla) su vermesini bekledikleri için, her taraftan (ırmağın) kadehine (oluk oluk) altın akıp gelmekte...²⁷⁰

Jâle nağdin kadehe koydı çemen bezminde
Cem' idüp şaklamadı gonca gibi zer lâle (Bâkî, g. 466/7)

Çayır meclisinde çiğ tanesi parasını kadehe koydu. Lale, gonca gibi parasını toplayıp saklamadı.

Her kim ayağ şundı maña men ayağına
Cins-i havâss ü nağd-i hîred eyledim nişâr (Fuzûlî, k. 37/16)

Bana kadeh sunan her kimse ben onun kadehine, alimlere özel bilgi ve akıl parasını saçtım.

Cân nişâr idem 'aceb mi sâkinüñ ayağına
Bir kadeh meyle nice şeyh olanı ol şâb ider (Muhibbî, g. 844/4)

Sakînin ayağına canımı saçsam şaşılır mı? O nice yaşlıları bir kadeh şarapla genç eder.

3.3.14. Kadehi Mücevherle Süslemek

Kadeh, on altıncı yüzyılda bugünkü gibi her yerde kolaylıkla bulunabilecek bir araç değildi. Kadehler kişiye özeldi. Her kişinin kendine has kadehi mevcuttu. Özel meclislerde ise tek bir kadeh bulunur ve dışarıdan kadeh getirmek hoş karşılanmazdı.²⁷¹ Böyle bir dönemde kadehler kişilerin maddî durumu ile doğrudan orantılı olarak değişmekteydi. Kadehler, sifal adı verilen çömlüklerden başlayıp altından yapılmış ve üzeri elmas, zümrüt, yakut gibi değerli taşlarla süslenmiş çeşitlerine kadar geniş bir ürün çeşitliliği sunmaktaydı. Hatta düşmanların kafatasını

²⁶⁹ bkz. Muhammet Nur Doğan, a.g.e.

²⁷⁰ Bu beytin ayrıntılı açıklaması için bkz. Muhammet Nur Doğan, a.g.e., s. 191-198.

²⁷¹ Halil İnalçık, a.g.e.

kadeh yaptırıp altın ve gümüşle kaplatanlar bile mevcuttu. Klasik şiirimizde mücevherlerle süslü kadeh geleneği unutulmamıştır.

Muraşşa‘ cāmlarla bir ‘aceb şāḥāne meclisdür
Düşinde görmedi Cem böyle ‘işret-ḥāne-i zībā (Bâkî, k. 27/5)

Değerli taşlarla süslenmiş kadehlerle bu ne kadar şaşırılacak bir meclistir. Cem böyle bir eğlence yerini düşünde bile görmedi.

3.3.15. Kadehin Ters Durması

Klasik edebiyatımızda varolan bugün unutulmuş âdetlerden biri de kullanılmayan kadehin ters durmasıdır. Kadeh eğer şarap içilmeyecekse ters durur. Bunun amacı hem içinin kirlenmemesi hem de kadehin yere konularak kadehe saygısızlık yapılmaması yönündeki doğu kaynaklı inanıştır. Şairler ters duran kadehle, hayatlarının, işlerinin ya da talihlerinin ters gitmesini bir görmüşlerdir. Nasıl ki ters duran kadehe şarap konulup içilemezse, ters giden talihle de bir şey yapılamaz. Muhibbî beytinde boş kadehin ters durmasının bir âdet olduğunu açıkça dile getirmektedir.

Her dilde kim derd olmaya evlâdur ol ḥāk olduğı
Her kâse kim ḥālî ola ‘âdetdür olur ser-nigün (Muhibbî, g. 2255/2)

Derdi olmayan gönlün, toprak olması uygundur. Zira boş olan kasenin ters döndürülmesi adettir.

Bu gerdünda şafâ sürmekle yanumda berâberdür
Sifâl-i ser-nigün içre şarâb-ı dil-güşâ ummağ (Hayretî, g. 194/6)

Benim için bu dünyada eğlenmekle, ters dönmüş bir kadeh içinde gönül açan şarap beklemek aynıdır.

Ser-nigün cām ile mest olmağ gibidür fi’l-meşel
Ġirre olmağ bezm-i gerdünüñ muraşşa‘ cāmına (Nev‘î, tb. II-2/18)

Dünya meclisinin süslü kadehine, boş boşuna aldanmak ters dönmüş bir kadehle sarhoş olmak misalindeki gibidir.

3.3.16. Kadın Şarap İçmez

Klasik edebiyatımızı oluşturan şiiirlerde gördüğümüz başka bir âdetde kadının şarap içmemesidir. Seyyahlar bu durumu şu şekilde anlatmışlardır: “*Avrupalıların tersine Türlerin içki bardakları hoş değildi. Hanımları ya da yardımcılarıyla oturup içmezlerdi. Bunun nedeni belki de gündelikleri 3 ya da 5 akçeyi geçmediğindendi. Yerli Rumlar ve az para alan Hıristiyan ve Yahudi hizmetkârlarının ve hanımlarının içki içmelerine izin vermezlerdi. Bunun nedeni erdem değil, yoksulluktu.*”²⁷² Seyyahların bu yaklaşımı doğru kabul edebilir. Ayrıca mevcut sosyal yaşam kuralları çerçevesinde kadının geri planda kaldığı düşünülürse şarap içmemesi de gayet doğaldır. Bu âdetin şöyle bir yönünden de bahsetmek gereklidir. Klasik edebiyatımızda şarap aşağıdaki ilk beyitte olduğu gibi tasavvufî anlamda kullanılmaktadır. Tasavvufî yaklaşım açısından değerlendirildiğinde kadınların bu yolda hiç (şeyhlik vb) ilerlemediklerini görmekteyiz. Tasavvuf ehli olarak bildiğimiz tek kadın Rabia-tül Adeviyye’dir. Şairlerin kadın şarap içmez dediğinde bunu da düşündüklerini söylememiz gereklidir.

Şarâb-ı ‘ışk-ı cānān ile can ser-mest ü ten bilmez

Nitekim bādenüñ keyfiyyet-i hālını zen bilmez (Nev’î, g. 194/1)

Sevgili aşkının şarabıyla can sarhoş ve kendini bilmez. Gerçekten şarabın verdiği keyfiyeti kadın bilmez.

Gelmedi yanuma zen kısmı meger duhter-i rez (Bâkî, m. 8/4/2)

Kadın kısmı yanuma meğer üzüm kızı yüzünden gelmedi.

3.3.17. Kan Pahası

Kan pahası ya da diyet; İslam hukukuna göre, öldürme ve yaralamalarda suçlunun ödemek zorunda olduğu para veya mal, kan pahası, kan parası, kefarete anlamlarına gelmektedir. Şairler bu geleneği de şiiirlerinde kullanmışlardır. Bu âdetin şarapla birlikte kullanılmasının ardında şarabın renk ve görünümü dolayısıyla kana benzemesi yatmaktadır. Ayrıca beyitlerde haram-helal ilişkisi dikkati çekmektedir. Bu durum kan parası ödeyerek helallik istenmesi olarak şiiirlere yansımıştır.

²⁷² Metin And, a.g.e., s. 171.

Cām-ı şarāb-ı la‘l lebūñ mübtelāsıdur
Şol būseler ki andan alur an bahāsıdur (Bākı, g. 80/1)

Şarap kadehi senin dudağının bağımlısıdır. (Dudaklarının) ondan aldığı şu öpücükler ise kadehin diyetidir.

Vişālūñ bezmine tek maħrem eyle cān-ı maħrūmı
İçerlerse ħarāmı gözlerūñ anum ħelāl olsun (Bākı, g. 372/2)

Kavuşma meclisine sadece, her şeyden mahrum olanın canını kabul et. (Ondan sonra) haramı gözlerin kanımı içerse helal olsun.

Lebūñi āl ile öpmiş ola mı peymāne
İçeyin ölmez isem anını ana ana (Bākı, g. 437/1)

Kadeh dudağını hile ile öpmüş olabilir mi? Eğer ölmezsem kadehin kanını doya doya içeyim.

Sen ħarām itmiş iken cām-ı lebūñ cür‘asını
anımı ġamzeñe ben eyledüm ey dōst mübāh (Muhıbbı, g. 301/2)

Ey dost, sen dudak kadehinin şarabını bana haram ettiğın halde, ben kanımı yan bakışına helal ettim.

Hūn bahādur ġamzesi ölüdüğü dil-ħasteye
Bāde içse atre-i la‘l-i leb-i meygūn amar (Muhıbbı, g. 622/3)

(Sevgili) şarap içse, şarap renkli dudağından damlayan damlalar yan bakışının öldürdüğü hasta gönüllüye kan parasıdır.

3.3.18. Karanfil Çiğnemek

Karanfil, kokusu kuvvetli olan bir bitkidir. Karanfil kurutulduktan sonra ağız içindeki kokuları gidermek için bugün bile kullanılmaktadır. Bahsettiğimiz karanfil çiğnemek âdeti ile şarap arasındaki ilişki ise şu şekilde izah edilebilir. Şarabın içilmesinin yasak olduğu dönemlerde, gizlice şarap içenler muhtesibe yakalandığı vakit ceza yememek için şarap içtikten sonra ağızlarına karanfil atıp çiğnerlerdi. Karanfil, şarap kokusunu bastırıyor ve denetimlerde şarap içenin ağzı içki kokmuyordu. Şairler bu uygulamayı şiire konu etmişlerdir.

Zülfi ucunu alur ağzına mest olsa nigār
Def'-i bûy-ı mey için ya'ni kıaranfûl götürür (Muhibbî, g. 810/4)

Sevgili, sarhoş olsa saçının ucunu ağzına alır, yani şarap kokusundan kurtulmak için ağzında kıaranfil çiğner.

3.3.19. Rehin Bırakma²⁷³

Klasik edebiyatımızda zâhid ve rind kavramı şiirlerde uzun tartışmalara konu olmuştur. Meydana gelen bu tartışmalardan biri de “rehin verme” olarak adlandırılan ve zâhidi aşığılamak için kullanılan bir âdet üzerinedir. Şairler, zâhid karakterinin iki yüzlü olduğunu öne sürmektedir. Bunun en önemli kanıtı, zâhidin şarabı kınamasına rağmen meyhâne de gizlice şarap içmesi, çok içtiği için parasını karşılayamayıp üzerindeki (tâc, taylesân, misvak, tesbih, seccâde) rehin bırakmasıdır. Bu olay seyyahlar tarafından şöyle anlatılmaktadır: “*Dernschwam'a göre Türklerin içki içmelerinin yasak olması onların yararınaydı. Çünkü içtiklerinde çok içiyor ve daha fazla satın almak için gömleklerini bile satıyorlardı.*”²⁷⁴ Şairler, zâhid karakterinin şarap içmesini iki yüzlülük olarak nitelemektedirler. Şarap ve rehin bırakma kavramının tasavvufî olarak değerlendirirsek karşımıza ayrı bir tablo çıkar. Beyitlerde kullanılan meyhâne, şarap, tâc, misvak vb. kelimeler tasavvufî anlamlarıyla farklılık gösterirler. Tasavvufî olarak düşünüldüğünde meyhâne; tekke olur. Zâhidin daha fazla almak istediği şarap; Allah aşkı haline gelir. Zâhidin üzerindeki tesbih, misvak, tâc gibi görsellik içeren dinî öğeler; iki yüzlülük ve onların rehin bırakılması iki yüzlülüğten vazgeçerek Allah aşkına ulaşmak istediğinin kanıtı haline gelir. Aşağıdaki beyitler her iki anlamı çağrıştıracak biçimde oluşturulmuştur.

Ṭaylesân-u-tâc-ı-vü-misvâki itdük rehn-i mey
Baş açuğ bir lâ-übâlîyüz riyâ hâcet degül (Zâtî, g. 862/3)

Biz başı açık bir kalender dervişiz taylesan, taç ve misvakı şaraba rehin olarak verdik bize iki yüzlülük gerekmez.

²⁷³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Esmâ Şahin, “Osmanlı Şiirinde Şaraba Rehin Verme Metaforu”, **Yücel Dağlı Anısına**, Turkuaz, İstanbul 2011. s. 494-520.

²⁷⁴ Metin And, **a.g.e.**, s. 172.

Destār-ı h^wāce hırka-i şōfi ridā-yı şeyh
Devr-i lebūñde mey-gedelerde yatur girev (Bâkî, g. 400/2)

Hocanın destarı, sufinin hırkası, şeyhin ridası senin devrinde meyhanelerde rehin olarak durur.

Rehne tāk ü hırkayı göndermedi meyhāneye
Sāğara şōfi uzatmasun bu bezm içinde dest (Hayâlî Bey, g. 5/2)

Sufi, tac ve hırkayı meyhaneye rehin (ipotek) olarak göndermediği için bu mecliste kadehe el uzatmasın.

Ol hārābātî-i ‘ālî-naẓaram dehrde kim
Bir kadeh bādeye verdüm iki dünyāyi girev (Hayâlî Bey, g. 10/4)

Ben dünyada bir kadeh şaraba, iki dünyayı rehin olarak veren ileri görüşlü sarhoşum.

Şatuban pīreheni sāğara şarf eyle yürü
Ölice il daḥı mı şarmaya dirsın kefenüñ (Nev‘î, g. 253/2)

Elbiseni satıp kadeh için harca, öldüğün zaman yabancıların kefenini sarmayacağını mi düşünüyorsun?

Zāhidā ister iseñ pīr-i muğandan kadeḥi
Rehn için hırka vü tesbīḥ ile seccāde getir (Muhibbî, g. 648/3)

Ey sofı, eğer meyhaneçiden kadehi istersen, rehin olarak, hırka, tesbih ve seccade getir.

3.3.20. Şaraba Bir Şeyler Katmak (Su, Tuz, Bal, Zehir)

Şarap yüzyıllar boyunca çeşitli yöntemler kullanılarak üretilmiş ve içilmiştir. İnsanlar bazen içilen şarabın tadını daha lezzetli daha güzel hale getirebilmek bazen sarhoş edici etkisini arttırabilmek bazen de birinin hayatına son vermek amacıyla şarabın içine bir şeyler katmaktaydı. Şarabın tadı, mayalanmanın verdiği ekşilik veya üzümün kirece yatırılması sonucunda acılaşımaktadır. Şarap içenler bu ekşi tadı azaltabilmek için şarabın içine bal ve şeker eklemekteydiler. Şarabın sarhoş edici etkisini arttırmak için, içine değişik mükeyyifler atıldığı tadı keskin olan şarapların

tadını ayarlamak için su katıldığı da bilinmektedir²⁷⁵. Ayrıca Şarap kendine has olan tadı, içine karıştırılan acı zehirlerin içilme esnasında hissedilmemesine sebep oluyor ve birini öldürmek için şaraba zehir katılıyordu. Halk arasında mevcut bir başka inanış da şaraba tuz katmaktır. Tuzun mayalanmaya yaptığı etki nedeniyle şaraba tuz katıldığında şarabın sirkeye dönüşeceğinden bahsedilmiştir. Aşağıdaki beyitlerde işte bu uygulamalarla ilgili örnekler mevcuttur.

Müferrihler yiyüb meyler içersin sen ‘adūlarla
Ben öldüm dōstum gāmdan bunu kim ihtiyār eyler (Zâtî, g. 394/2)

Sen rakiplerle ferahlatıcılar yiyip şaraplar içersin. Dostum ben gamdan öldüm buna kim razı olur.

Şöyle beñzer hūblar dārū-yi hicran katdılar
Bāde-i ‘ışkı nedür çaķ böyle kattāl eyleyen (Nev‘î, g. 324/2)

Aşk şarabını böyle halis öldürücü yapan nedir? Güzeller içine ayrılık zehiri koymuşa benzer.

Sāğar-ı gülde seher meyle qarışdur jālei
Mest olup bülbül gibi eyle figān u nāle-i (Muhibbî, g. 5/4)

Çiğ tanesini gül kadehinde seher vakti şarapla karıştır. Sarhoş olup bülbül gibi ağlayıp inle.

Cām zehr-ālūd ise gelsün kef-i dil-dārdan
Bākıyā ağıyār elinden sāğar-ı Cem gelmesün (Bâkî, g. 355/7)

Ey Bâkî, sevgili elinden zehir katılmış kadeh gelsin, yeter ki rakip elinden Cem’in kadehi gelmesin.

Bâkî yine şaçıldı nemek bāde-i nāba
Bilsek ‘acebā aslı nedür bu şeker-ābuñ (Bâkî, g. 269/5)

Bâkî yine saf şaraba tuz saçıldı. Acaba bu kırgınlığın aslı nedir bir bilsek.

Yukarıdaki beyitte Bâkî şaraba tuz atılması âdetine telmihte bulunmaktadır. Şairler feleğin insanlara yaptığı oyunları genel olarak neşenin kaçması olarak ifade

²⁷⁵ Seyahatnâmeler bu uygulamaları ispat edici nitelikteki kaynaklardır. Şaraba su katmak hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. H.U. Krafft, **Türklerin Elinde Bir Alman Tacir**, çev. Turgut Akpınar, İletişim Yay., İstanbul 1997. s.45.

etmişlerdir. Bu beyitte şair şaraba tuz katılması ile şarabın ekşi sirkeye dönüşmesi ve neşenin kaçması arasında bir ilişki kurmuştur. Beyitte yer alan ve iki dost arasındaki kırgınlık, soğukluk anlamına gelen “şeker-âb” ifadesi bu yönüyle de değerlendirilmelidir.

3.3.21. Şarap Yasağı

Osmanlı İmparatorluğu döneminde şarap, Hıristiyan ve Yahudi halk için serbest bırakılmıştır. Onların şarap üretmeleri, alıp satmaları, içmeleri serbesttir. Müslüman halk için şarap yasaktır. Çünkü; İslam dini şarabı yasaklamıştır, devlette bu yasağı uygulamakla yükümlüdür. Bu yasaklar açısından Ramazan ayı ise toplum için ayrı bir öneme sahiptir. Ramazan ayında meyhâneler kapatılırdı. Ancak dönem dönem çeşitli fermanlarla meyhâneler kapatılır ve şarap yasaklanırdı. 16. yüzyılda Kanunî Sultan Süleyman dönemindeki şarap yasağı ise çok meşhurdur. Kanunî, 1538 yılındaki fermanıyla İstanbul’a şarap getiren gemileri İstanbul’la Galata arasındaki limanda yaktırmış ve şarapla birlikte her türlü eğlenceyi yasaklamıştır. Kanunî, o kadar ileri gitmiştir ki, belirli bölgelerde yetiştirilen üzümlerden şarap yapılmasını bile yasaklanmış ve sarayda bulunan kıymetli taşlarla süslü müzik aletlerini bile kırdırıp yaktırmıştır. Kanunî’nin meşhur yasağından sonra 1567 ve 1583’te de şarap yasaklanmıştır. Şarap yasağı şairler tarafından şiirlere konu edilen bir uygulamadır. Özellikle aşağıda Bâkî’ye ait ilk üç beyit Sultan Süleyman’ın şarap yasağını, Galata’da gemilerin yakılmasını, eğlencenin yasaklanmasını anlatması sebebiyle tarihî bir kaynak niteliği arz etmektedir.²⁷⁶

Reh-i mey-hâneyi kaç’ itdi tîg-i çahırı sulţānuñ
Şu gibi arasın kesdi Sitanbül u Çalātānuñ (Bâkî, g. 279/1)

Padişahın kahrının kılıcı meyhane yolunu kesti. İstanbul ve Galata’nın arasını birden bire kesti.

Miyān-ı āb u āteş oldı cāy-ı keştî-i şahbā
Baturdı rüzgār āyîn-i ‘ayşın bezm-i rindānuñ (Bâkî, g. 279/2)

²⁷⁶ Bu konu ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmet Talat Onay, **Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı**, Akçağ Yay. Ankara 2000. s. 418-421. Metin And, **a.g.e.**, s.87-88.

Şarap gemisinin yeri, ateşin ve suyun ortası oldu. Rüzgâr rintlerin meclisinin eğlence ayinini batırdı(mahvetti.)

Yakan âb üzre âteş şanmañuz keştî-i şahbâyı
Şu‘â’-i tîğ-i kahrından tutuşdı şeh Süleymānuñ (Bâkî, g. 279/3)

Şarap gemisini su üstünde yakanın ateş olduğunu sanmayın. O Sultan Süleyman’ın kahır kılıcının ışınından tutuştu

Bâkî gözinden eyle hâzer şorma leblerin
Zinhâr gâfil olma şarābuñ yaşağı var (Bâkî, g. 53/6)

Bâkî, sevgilinin dudaklarını gözünden bile sakın onları sorma. Sakın ihtiyatsız olma çünkü şarap yasağı var.

Ne aşşı Nev‘îya ölmüş ya sağ imiş çün ‘kim
Hayât-ı la‘lûne hasret şarāb-ı nāba yasağ (Nev‘î, g. 213/6)

Ey Nev‘î, dudağının hayat vericiliğine hasret, şaraba yasaklı olduktan sonra ölmüş ya da sağ olmuş ne faydası var.

Güşin çemende nağme-i bülbül pür eyledi
Nev‘î işitmez oldu şarābın yasağını (Nev‘î, g. 478/5)

Çayırda bülbül sesleri Nev‘î’nin kulağını doldurdu o bu yüzden şarap yasağını işitmez oldu.

Şarābuñ lezzetini idüp cām-ı şarābuñ lezzetin
Bağladılar şavt ü naşşuñ yirine efsāneyi (Nev‘î, g. 469/2)

Şarap kadehinin lezzetini kahveyle değiştirip musiki eğlencesinin yerine efsane anlatmaya başladılar.

3.3.22. Yâd Etmek İçin Kadeh Kaldırmak

Birini hatırlamak için kadeh kaldırmak, şarap meclislerinde bugün bile devam etmekte olan bir adettir. Şairler, şiirlerinde bu âdete de yer vermişlerdir. Aşağıda Muhibbî’den alınan örneklerle yer verilmiştir.

Lebûñ yādına Muhibbî
İçüben sāğarı elde tehîdür (Muhibbî, g. 1028/5)

Muhibbî dudağının hatırına içki meclisinde içki kadehini içmiştir, elindeki de boştur.

Bezm-i ğamda içeyim hûn-ı ciğer yâduña ben

Gülşen içinde sen iç cām şehā ikide bir (Muhibbî, g. 1077(b)/4)

Ben, gam meclisinde senin hatırına ciğer kanını içeyim. Ey padişahım (sevgilim) sen gül bahçesinde ikide bir kadeh iç.

Büse ihsân eyle gel la‘l-i lebünden dostum

Meclis içre çün Muhibbî içdi saña bir ayağ (Muhibbî, g. 1353/5)

Gel dostum dudağının yakutundan öpücük bağışla. Meclis içinde Muhibbî sana bir kadeh içti.

3.4. ŞARAP KAVRAMI İLE KULLANILAN DEYİMLER

Çalışmamızın bu bölümünde, amacımız şarap kültürünün topluma aksetmiş yanlarını incelemeye çalışmaktır. “Şarap Kavramı ile Kullanılan Deyimler” başlığı, çalışmamızın son bölümünü meydana getirmektedir. Şarap kültürü, halkın öz malı olarak değerlendirilen deyimlere yansımıştır. Bu durum, şarabın edebiyatımızda ve halk arasında nasıl bir yere sahip olduğunu gösterirken, aynı zamanda şairlerde bahsedilen şarabın yüzyıllar boyunca kullanıla gelmiş bir edebî gelenek ya da imaj olduğunu da ispatlar niteliktedir. Son bölümde amacımız, şarap ve şarapla ilgili unsurlarla birlikte kullanılan deyimleri sıralamak ve bu sayede taradığımız divanlarda şarapla birlikte kullanılan deyimleri bir başlık altında toplamaktır. Deyimlerin anlamları verilirken Tarama Sözlüğü ve Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü kaynak alınmıştır. Çalışmamızın bu bölümü, tek başına bir tez oluşturabilecek kapsama sahip olduğu için; deyimlerin anlamları verildikten sonra, deyim içinde barındıran beyit örnek olarak verilip nesre çevrilmeye çalışılmıştır.

3.4.1. Ağız Bir Etmek

Ağız bir etmek; “*Bir konuda anlaşarak aynı biçimde konuşmak, söz birliği etmek.*” anlamına gelmektedir.

Ağız bir itdiler bizi kıлмаğ için helāk
Meclisde Zātīyā iki āfet öpüşdiler (Zâtî, g. 332/5)

Ey Zâtî, mecliste iki güzel, bizi helak etmek için söz birliği yaptılar.

Ol ‘ināyetsüz tolu içer baña öpüşmez ah
Düşmeni kör etmege veh kim ağız bir eylemez (Zâtî, g. 550/2)

O yardımı sevmeyen sevgili kadeh içip bana yanaşmaz. Ne yazık ki düşmanı kör etmek için söz birliği yapmaz.

3.4.2. Aklını Almak

Deyimin tam kullanımı aklını başından almaktır. Bu deyim; “*Bir şey, birini düşünemeyecek bir duruma getirmek, çok şaşırtmak.*” anlamlarına gelmektedir. Şairler, şarabın sarhoş ederek insanın aklını kullanma yeteneğini alan etkisini, aklını almak deyimini ile ifade etmişlerdir.

Ağlamakdan ğam-ı hicrān ile bī-hūş oldum
‘Aklımı kanlı yaşum aldı mey-i nāb gibi (Bâkî, g. 507/2)

Ayrılık derdi ile ağlamaktan sersem oldum. Aklımı kanlı göz yaşım saf şarap gibi aldı.

Sâkî lebüñde dārū-yı hūş-ber midür hatuñ
Kim bāde ile ‘aklumuzu ala başladı (Helâkî, g. 153/3)

Sâkî dudağındaki saçın, tiryak mıdır? Öyle ki şarapla birlikte aklımızı almaya başladı.

3.4.3. Ant İçmek

Ant içmek; “Bir şeyi yapmaya veya yapmamaya söz vermek, yemin etmek.” anlamına gelmektedir. Zâtî aşağıdaki beyitte içtiği kadeh üzerine yemin etmektedir.

İçdügi cāma lebüñden geçmişem cānā diyü
And içerse Zātî anı içdügi ey cān tutar (Zâtî, g. 162/5)

Ey sevgili, Zâtî içtiği kadeh üzerine “dudağından vazgeçtim” diye yemin ederse içtiği onu tutar.

3.4.4. Ayağa düşmek

Ayağa düşmek tabiri; “Artık her yerde bulunabilir olmak.” anlamına gelmektedir. Ancak şairler “ayak” kelimesinin diğer anlamı olan “kadeh” ile birlikte anlam oyunları oluşturmuşlardır. Şarabın ayağa düşmesi bu bağlamda hem değerini kaybetmek hem de kadehe dökülmesi olarak anlamlandırılabilir.

Metā‘-ı bāde-i gül-reng şimdi ayağda
Kumāş-ı zühd ü riyā tırmayup şatılmağda (Bâkî, g. 444/1)

Gül renkli şarap malı şimdi değerini kaybetti. Züht kumaşı ve iki yüzlülük durmadan satılmakta.

Ser-verlik ister iseñ üftādelik şî‘ār it
Kim düşmeden ayağa çılmadı başa bāde (Fuzûlî, g. 246/6)

Eğer padişahlık istersen işaret olarak fakirliği seç ki, şarap değerini kaybedip ayağa düşmeden başa çıkmadı.

3.4.5. Ayağa Salmak

Ayağa salmak; “*Ayakaltında bırakmak, ayakaltına atmak.*” anlamına gelmektedir. Ayak kelimesinin kadeh anlamı olması sebebiyle bu deyim kadehe şarap dökmek anlamını da gelmektedir. Muhibbî, şarabın, sevgilisinin dudağına benzemeye çalıştığı için ayağa salındığını söylemektedir.

‘Uşşâk gördi kim lebûne bâde öykinür
Âl ile anı itmege ayağa şaldılar (Muhibbî, g. 742/2)

Âşıklar, şarabın dudağına benzemeye çalıştığını görünce hile ile onu ayaklar altına aldılar.

Âşıklar, şarabın dudağına benzemeye çalıştığını görünce hile ile onu kadehe döktüler.

3.4.6. Ayağı Yere Basmamak

Ayağı yere basmamak; çok mutlu olmak anlamında kullanılan bir deyimdir. Aşağıdaki beyitte Nev‘î kadehin sevgilinin dudağını öptüğünden beri çok sevinçli olduğunu ve ayağının mutluluktan yere basmadığını söylemektedir.

Ayağı yirlere başmaz şafâdan
Alaldan buse-i dildârı sâgar (Nev‘î, g. 118/3)

Kadeh, sevgilinin öpücüğünü aldığından beri sevincinden ayağı yerlere basmaz.

3.4.7. Ayak Almak

Ayak almak deyimi; “*Aleyhte bulunarak kuvvet ve itibardan düşürmek, çelme takıp yere sermek.*” anlamına gelmektedir. Bu deyim, ayak kelimesinin kadeh anlamına gelmesi sebebiyle şairler tarafından tevriyeli olarak kullanılmıştır.

Ehl-i bezmün ayağın almağa kaçd itmişsin
Gel e zâhid-i nâdân iriş e meydâna (Yahya Bey, g. 430/4)

Meclis ehlinin karşısında durup onları itibarsızlaştırmaya çalışmışsın. Ey cahil zahit gel meydana ulaş.

Meclis ehlinin karşısında durup onların kadehlerini almaya çalışmışsın. Ey cahil zahit gel meydana ulaş.

3.4.8. Ayak Bağı Olmak

Ayak bağı olmak; “Bir yere gidilmesine veya bir işin yapılmasına engel olmak.” anlamına gelmektedir. Zâtî aşağıdaki beyitte, insanların dünya sevgisinden yokluk kadehinden içerek kurtulmasını tavsiye etmiştir.

Geçüp bāğ-ı cihāndan Nev‘iyā nūş it fenā cāmın
Kim ol āzādeler içinde olmuşdur ayak bağı (Nev‘î, g. 510/5)

Ey Nev‘î, yokluk kadehini içerek dünya bağından vazgeç. Çünkü; o bağlardan kurtulanlar için ayak bağı olur.

3.4.9. Ayak Basmak

Ayak basmak; “Bir yere varmak, ulaşmak, girmek, gelmek, uğramak.” anlamlarına gelmektedir. Aşağıdaki beyitte şair, fena meclisine uğradığından, ayak bastığından söz etmektedir.

Ey Fiğānî çün fenā bezmine başduñ ayağı
Nüh sipihruñ bu tokuz peymānesin bir demde iç (Fiğānî, g. 9/5)

Ey Fiğānî, madem yokluk meclisine ayak bastın bu dokuz feleğin dokuz kadehini bir seferde iç.

3.4.10. Ayak/ Kadeh Çekmek

Ayak çekmek; “Sık sık gittiği bir yere artık uğramaz olmak, ilgiyi kesmek.” anlamında kullanılmaktadır. Şairler, ayak kelimesinin, kadeh anlamını kastederek içki içmek, kadeh çekmek anlamında kullanmışlardır.

Rūzgārum buldu devrān-i felekten inqılāb
Kān içer oldum ayağın çekdi bezmümden şarāb (Fuzûlî, g. 28/1)

Talihim feleğin dönüşünden değişiklik buldu. Meclisimden şarap ayağını çekti(uğramaz oldu) acı çekmeye başladım.

Maḥrem olmaz rindler bezminde mey nūş itmeyen
Ey Fuzûlî çek ayağ ol bezmden ya çek ayağ (Fuzûlî, g. 145/7)

Ey Fuzûlî, rintlerin meclisine şarap içmeyen kabul edilmez. Sen o meclisten ya ayağını çek (oraya uğrama) ya da orada şarap iç.

Bildi muṭrib ki nedür ḥāl götürdü ḳopuzın

Bezmden çekdi ayağını şurāḥi vü sebū (Fuzûlî, g. 239/2)

Şarkıcı durumu anladı ve kopuzunu ortadan kaldırdı. Şarap, sürahi ve testi de meclise uğramaz oldular.

Bezm-i dünyānuñ Ḥayālî çekdi seyrinden ayağ

Oldı dürd-i mey gibi meyhānede ehl-i nişest (Hayâlî Bey, g. 2/5)

Hayâlî dünya meclisinin eğlencesinde dolaşmaktan vazgeçti, şarap tortusu gibi meyhanede çökenlerden oldu.

3.4.11. Ayak Dolamak

Ayak dolamak; “İftira ederek fena duruma düşürmek.” anlamına gelmektedir. Aşağıdaki beyitte sâkînin meclise gelenleri ayak dolayarak zor duruma sokması anlatılmaktadır.

Sâḳīyā āl ile bezm ehline ayak ṭolamış

Döndüri döndüri ḳan ağladarak sāğarı sür (Zâtî, g. 482/4)

Ey sâkî, meclise gelenlere bir oyun ile iftara ederek kötü duruma düşürdün. (Şimdi) kadehi döndüire döndüire sür.

3.4.12. Ayak Şaşmak

Ayak şaşmak deyimi; “Ayağı kaymak, sürçmek.” anlamına gelmektedir. Şairlerimiz bu deyimi de şarapla ilgili unsurlarla birlikte kullanmışlardır.

Ṭuydı o güzel bendeki keyfiyyet-i ‘ışḳı

Bu bezm-i maḥabbetde kimüñ ayağı şaşmaz (Zâtî, g. 517/4)

O güzel, bendeki aşk keyfiyetini hissetti (ve bu aşk meclisine geldi) bu aşk meclisinde kimin ayağı sürçmez.

3.4.13. Ayakta Kalmak

Ayakta kalmak; “Yıkılmamak, çökmemek” anlamına gelmektedir. Şairler gamın insanı ayaklar altına aldığını ama şarap kadehinin, onların yıkılmalarını engellediğini söylemektedir.

Beni ayakladı ğuşşa ayakda kaldum ey sâkî
Yine ayaklanurdum ger şuna idüñ destüme ayak (Zâtî, g. 661/3)

*Ey sâkî gam beni çiğnedi ama ben yıkılmadım. Eğer elime bir kadeh sunsaydın
yeniden ayağa kalkardım.*

Ayakladı bizi ğam ğāyet ayakda kalduğ
Şunsa ayaklanurduk sâkî ayağı deste (Zâtî, g. 1403/3)

*Gam bizi çok çiğnedi ama ayakta kaldık. Sâkî kadehi elimize sunsaydı ayağa
kalkardık.*

3.4.14. Baş Koşmak

Baş koşmak deyimi; “Baş başa vermek, fikir birliği yapmak, canla başla bir
işin üzerine düşmek, serdar tayin etmek yarış etmek.” anlamlarına gelmektedir. Şair
aşağıdaki beyitte eğlenmek isteyeninin şarapla yarışması gerektiğini söylemektedir.

Şafâlar isteyen sâkî müdām ayağuna düşsün
Gelüb meydan-ı meclisde mey-i gül-gūna baş koşsun (Zâtî, g. 1079/1)

*Sâkî, neşe isteyen devamlı kadehinden içsin. Meclisin meydanına gelip gül renkli
şarapla yarış etsin.*

3.4.15. Baş Koymak

Baş koymak; “Bir amaca, bir gayeye yönelmek, bütün varlığıyla kendini
vermek, bir şey uğruna ölümü göze almak.” anlamlarına gelmektedir. Aşağıdaki
beyitlerde Muhibbî hem ölümü göze aldığını hem de bütün varlığıyla kendini şaraba
verdiğini anlatmaktadır.

Pāy-ı ğuma sebū gibi ser ço Muğibbi var
Olur çün şoñra ğadışeden kāseler şikest (Muhibbî, g. 204/5)

*Ey Muhibbî, git, şarap küpünün dibine testi gibi baş koy. Zira sonra olanlardan
şarap kaseleri kırılır.*

*Ey Muhibbî, şarap küpünün dibine testi gibi ölümü göze alarak git. Zira sonra
olanlardan (dolayı) şarap kaseleri kırılır.*

Ser kodum çünkü şürāhī gibi pāy-ı kadehe
Tañ degül dirler ise baña eger bāde-perest (Muhibbî, g. 219/2)

Eğer bana şarap düşkününü değil derlerse şaşılmaz. Çünkü, kadehinin ayağına şarap testisi gibi baş koydum.

3.4.16. Başa Çıkmak

Baş çıkma; “Bir şeye gücü yetmek” anlamına gelmektedir. Yahyâ Bey olgun insanların şarabın kadehe dökülerek başa çıkması gibi, yüksek makamlara ulaşmak için güç yetirebileceklerini anlatmaktadır.

Yahyâ n’ola irişdi ise şöhet-i yāra
Mey gibi çıkar başa kemāl ehli ayakdan (Yahya Bey, g. 307/5)

Yahyâ, sevgilinin sohbetine ulaşırsa buna şaşılmaz. Olgun insanlar, şarap gibi ayaktan başa çıkar.

3.4.17. Başın İçin

Başın için, sözcüğü halk arasında kullanılan ve yardım istenirken kullanılan bir söz gurubudur. Zâtî aşağıdaki beyitte, sâkîden hayatı için onu şarap sunarak kurtarmasını istemektedir.

Yürüt ayağı başun için sâkîyâ müdām
Kim küşt-gîr-i gūşsa alubdur ayacuğum (Zâtî, g. 975/4)

Ey sâkî, başın için kadehi devamlı dolaştır. Çünkü; gam pehlivanı ayacığımı yakaladı.

3.4.18. Baştan Çıkmak

Baştan çıkmak; “Ahlakı bozulmak, doğru yoldan ayrılmış ve uygunsuz işlere yönelmek” anlamına gelmektedir. Nev’î aşağıdaki beyitte bu deyimini yukarıdaki anlamlarda kullanmıştır. Çünkü; şarap kötülüklerin anasıdır, her kötülüğün başıdır.

Nice başdan çıkmasun içüp ayağ ehl-i şalāh
Sā’id-i sîmîn ile sâkî nigār-ı dil-firīb (Nev’î, g. 22/4)

Namaz ehli, kadeh içerek, gümüş kollu sâkî ve gönül alan sevgiliyi görüp nasıl doğru yoldan çıkmasın.

3.4.19. Burnundan Getirmek

Burnundan getirmek deyimi; “*yaptığına pişman etmek*” anlamına gelmektedir. Aşağıdaki beyitte şair sâkîyle yaptığı eğlencelerin burnundan geldiğini söylemektedir.

Senüñle ol yiyüb içüb şafâlar sürdügüm humdan
Getürdi sâķīyâ devrân şurâhî gibi burnumdan (Zâtî, g. 1194/1)

Ey sâkî, seninle birlikte yiyip içip neşelendiğimiz o küpten, zaman, sürahi gibi burnumdan getirerek beni pişman etti.

3.4.20. Can Vermek

Can vermek; “*Ölmek, ruha güç vermek.*” anlamına gelmektedir. Birinci beyitte deyimin, ruha güç vermek, ikinci beyitte ölmek anlamı kullanılmıştır.

Mey-hâreler ki bir kadeh üstine cân virür
Cân virmesün mi kaçrası rûh-i revân virür (Nev‘î, g. 151/1)

Şarap içenler bir kadeh üzerinde ölür. Onun uğruna canını vermesin mi onun damlası ruha akıcılık verir.

Mest can virdüm mezârum üzre ta‘zîm eyleyüb
Kubbe yapub dâne-i engür eyvan dutdu tāk (Fuzûlî, g. 154/3)

Sarhoş bir şekilde can verdim. Mezarımın üstüne üzüm asması sofa, üzüm tanesi kubbe yapıp saygılarını gösterdiler.

3.4.21. Dert Dökmek

Dert dökmek; “*Derdini, sıkıntılarını ayrıntılı olarak anlatmak, dile getirmek.*” anlamına gelmektedir. Hayâlî Bey, sürahinin dertli olduğunu ve içindeki derdi yani şarabı meclise katılanlara anlattığını söylemiştir.

Bezm ehline şurâhî gece dökdü derdini
Akdı gözünden ayağına kan girih girih (Hayâlî Bey, g. 8/6)

Bu gece sürahi meclise gelenlere derdini döktü, kanlı göz yaşı, gözünden ayağına bağ gibi aktı.

Bu gece sürahi meclise gelenlere derdini döktü, şarap gözünden kadehine bağ gibi aktı.

3.4.22. Dil Dökmek

Dil dökmek; “*Kandırmak, inandırmak veya yararlanmak için tatlı sözler söylemek*” anlamına gelmektedir. Zâtî, aşağıdaki beyitte, sürahinin tatlı sözler söyleyerek, dil dökerek kadehin sevgilinin dudağını öptüğünü söyletmeye çalışmaktadır.

Dil döküb ağzın müdām arar şurāhī sāgaruñ
Eylemez ikrār ağzın öpdüğün ol dil-beruñ (Zâtî, g. 682/1)

Sürahi, kadehin ağzını güzel sözler söyleyerek devamlı arar. Kadeh ise o sevgilinin ağzını öptüğünü açıkça söylemez.

3.4.23. Dil Uzatmak

Dil uzatmak; “*Bir kimse veya bir şey için kötü söylemek.*” anlamına gelmektedir. Bâkî, kabaktan yapılan kadehin, aya dil uzattığını söylemektedir.

Bezmünde gerçi sāgar-ı şahbāya baş eger
Bedr-i münire dil uzadur dil-berā kıbak (Bâkî, g. 241/4)

Ey sevgili, meclisinde şarap gerçi kadehine itaat eder ama, kabaktan kadeh, ıstık saçan aya kötü sözler söyler.

3.4.24. Dil Vermek

Dil vermek; “*Sevmek, âşık olmak.*” anlamına gelmektedir. Aşağıdaki Zâtî bu deyimini güzel bir şekilde kullanmaktadır.

Cām-ı meclis leb-i şîrînüñe çün virmedi dil
Sâkıyā aña niçün virdi şurāhī acı dil (Zâtî, g. 831/1)

Meclisin kadehi, şirin dudağına madem gönül vermedi ey sâkî ona niçin sürahi acı söz söyledi.

3.4.25. Dili Tutulmak

Dili tutulmak; “*Sevinç, korku, şaşkınlık vb. sebeplerle birdenbire söz söyleyemez olmak*” anlamına gelmektedir. Şairlerimiz sürahinin dili olduğunu hayal etmişler ve şarabı görünce de o dilin tutulduğundan bahsetmişlerdir.

Acı dil virmege kalmadı mecâli kadehe
Göricek anı şurâhîde dili tutuldu hemân (Zâtî, g. 1117/2)

(Şarabın) kadehe acı söz söylemeye gücü kalmadı. Onu sürahide görünce dili hemen tutuldu.

Başı aşağı oldu kadeh kuruyı kaldı
Tâ gördi şurâhî anı tutıldı zebânı (Zâtî, g. 1671/3)

Kadehin başı aşağıya doğru döndü, kuruyup kaldı. Sürahi onu görünce dili tutuldu.

3.4.26. El Almak

El almak; “Bir mürit, müridinden, başkalarına yol göstermek iznini almak, elden tutmak, yardım etmek.” anlamlarına gelmektedir. Aşağıdaki beyitte Yahyâ Bey, el almak deyimini yardım etmek anlamıyla kullanmıştır.

Elümi al koma mey gibi ayaklarda beni
Meded Allâh meded hey meded Allâh meded (Yahyâ Bey, m. 16/5/3)

Allah'im bana yardım et, elimden tut beni şarap gibi ayaklar altında bırakma.

Allah'im bana yardım et, elimden tut beni şarap gibi kadehlerde bırakma.

3.4.27. El Sunmak

El sunmak deyimi; “El uzatmak, cüret etmek.” anlamlarına gelmektedir. Şairlerimiz bu deyimi de şarapla ilgili unsurlarla kullanmışlardır.

Her kim şuna pîr-i muğân bî'atine el
Zâhid sözünü dinlemez ol ihtirâz ider (Muhibbî, g. 467/2)

Her kim ki meyhaneciye uyup elini uzatırsa, bir daha sofunun sözünü dinlemez (ondan) sakınıp kaçar.

3.4.28. El Üstünde Tutmak

El üstünde tutmak; “Bir kimseye veya nesneye çok saygı ve sevgi göstermek” anlamına gelmektedir. Şairler, şarabı el üstünde tutmaktadır.

Bilürüz hürmetini tutaruz el üzre müdâm
Höş tutar yürür ayak bizi dem-â-dem şâfi (Zâtî, g. 1808/2)

Şaraba saygı göstermeyi biliriz onu el üstünde tutarız. Devreden saf kadeh bizi devamlı hoş tutar.

Şarabın haramlığını biliriz (bu kuralı) el üstünde tutarız. Devreden saf kadeh bizi devamlı hoş tutar.

3.4.29. El Vermek

El vermek; “Yardım etmek” anlamına gelmektedir. Bu deyim olumsuz şekli de şiirlerimizde kullanılmıştır. Şairler, zamanın ve talihin geçici bir süre el verdiğiinden bahsetmişlerdir.

El virmedi bu şākī-i devrān Figānīyā

Bezm-i belāda yıkdı beni bir ayağ ile (Figānî, g. 75/5)

Ey Figānî, bu devranın sākîsi sana yardım etmedi. Bela meclisinde beni bir kadeh ile yıktı.

El virdi çün zamān yūri fevt itme sāğarı

Meysüz geçürme ‘ömrüñi çünki hebā giçer (Muhibbî, g. 426/4)

Zaman sana yardım etti, eline geçen kadehi geri çevirme. Hayatını şarapsız geçirme, zira boşa geçirmiş olursun.

Fırsat el virmiş iken komagıl elden cāmı

Her zamān böyle çalır sanma bu fırsat bākī (Helākî, g. 143/4)

Zaman fırsat vermişken elden kadehi bırakma. Bu fırsatın her zaman devamlı olacağını sanma.

3.4.30. Elden Düşürmemek/ Bırakmamak

Elden düşürmemek; “Bir şeyle sürekli ilgilenmek” anlamına gelmektedir. Şairlerimiz mutluluk için şarap kadehinin elden düşürülmemesi gerektiğini anlatmışlardır.

Bildi kim āhır yile varsa gerekdür taht-ı ‘ömr

Cem gibi düşmez müdām elden ayağı lālenüñ (Zâtî, g. 674/3)

Ömür tahtının en sonunda yok olacağını anladı için lalenin elinden kadeh, Cem gibi düşmez.

Düşürme bâdei dem-â-dem

İşidilür bu söz tâ devr-i Cemden

(Muhibbî, g. 2151/3)

“Şarabı hiçbir zaman elden düşürme” sözü ta Cem devrinden beri söylenir.

3.4.31. Etek Öpmek

Etek öpmek; “Yaltaklanmak, dalkavukluk etmek” anlamına gelmektedir. Aşağıdaki beyitte şair, sâkînin şarap sunması için ayağına yüz sürülmesi ve eteğinin öpülmesini istemektedir.

Yoğdurur şekerde lezzet ol ki vardır bādede

Sür yüzüñi sâkinüñ ayağına dāmānın öp

(Muhibbî, g. 119/3)

Şaraptaki lezzet şekerde yoktur; yüzünü sâkînin ayağına (kadehine) sür, eteğini öp.

3.4.32. Fevt Etmek

Fevt etmek; “Yitirmek, elden kaçırmak” anlamına gelmektedir. Muhibbî kadehin elden yitirilmemesini öğütlemektedir.

Bil ğanīmet ‘ömri fevt itme elüñden sāğarı

İtmeden bu çarh-ı zālīm külle-i pür-hūn kâdeh

(Muhibbî, g. 307/2)

Ömrünün kıymetini bil, bu zalim felek kadehi kanla doldurmadan, elinden içki kadehini düşürme, kaybetme.

3.4.33. Garazı Olmak

Garazı olmak; “Birine karşı kötülük, kin beslemek” anlamına gelmektedir. Aşağıdaki beyitte kadeh, garazı olan bir şahıs gibi düşünülmüştür.

Meclisde büseñe tolaşur şöyle añların

Cāmuñ efendi bir ğarazı var tehī degül

(Bâkî, g. 288/4)

Efendi kadehin mecliste öpücüğüne sataşmasından boş olmadığını bir kini olduğunu anlarım.

3.4.34. Göğüs Geçirmek

Göğüs geçirmek; “Üzülerek derinden soluk almak” anlamına gelmektedir. Zâtî, aşağıdaki beyitte kadehin sevgilinin dudağını öpmesi sonucunda şişenin göğüs geçirdiğini söylemiştir.

Cām şîrîn lâ‘lûñ öpdükce şarâb-ı telh ile
Şîşe gögsin geçürür sâkî şurâhî şukranur (Zâtî, g. 434/2)

Sâkî kadehin şirin dudağını acı şarapla öptüğünü gördükçe şişe üzüntüyle nefes alır sürahi, homurdandır.

3.4.35. Göz Dikmek

Göz dikmek; “Bir şeyi ele geçirmek isteğine kapılmak” anlamına gelmektedir. Şiirlerde şarap, habab, kadeh kelimeleri göz dikmek deyimiyile birlikte kullanılmıştır.

Câma göz dik göñlüñi pür-şevk idüb germ eylesün
Hâne serd olmaz eger kim revzeninde olsa cām (Zâtî, g. 927/7)

Kadehe gözünü dik (ki) senin gönlünü neşe doldurup ısıtsın. Eğer evin penceresinde cam olursa o ev soğuk olmaz.

Germ olup bir cām içürsem ol gözi mestāneye
Göz diker a‘dā habāb-ı mey gibi peymāneye (Yahya Bey, g. 422/1)

O gözleri sarhoşa kızıp bir kadeh içirsem; düşman, şarap kabaracağına kadeh gibi göz diker.

3.4.36. Kan Olmak

Kan olmak; “İnsan öldürmek” anlamına gelmektedir. Sarhoşlar çabuk sinirlendikleri için cinayet işlemeye meyillidirler. Şairler bu sebeple kan olmak deyimini şiirlerde kullanmışlardır.

Çeşmümden akan hūn ile sāğar tola yazdı
Meclisde geçen gece yine kan ola yazdı (Bâkî, g. 529/1)

Gözlerinden akan kan ile kadeh neredeyse doluyordu. Mecliste geçen gece yine az kalsın biri ölecekti.

Bî-tekellûf el şunar her dem leb-i meygūnuña
Sākīyā sāgar götürmezse ayağı kan olur (Helâkî, g. 38/2)

Her zaman şarap renkli dudağına teklifsiz bir şekilde el uzatır. Ey sâkî kadehi (ayyaşın) ayağına götürmezse ölü olur.

3.4.37. Kan Tutmak

Kan tutmak; “*Kan gördüğünde bayılmak, şok geçirmek*” anlamlarına gelmektedir. Şiirlerde şarap kan ilişkisi dolayısıyla kullanılmıştır.

Goncayı kan tutdu eylerken şabuğu bāğda
Aldı kanın nişter oldu zebānî bülbülün (Hayâlî Bey, g. 20/3)

Gonca, bağda sabuh içkisini hazırlarken onu kan tuttu. Bülbülün dili neşter oldu kanını aldı.

3.4.38. Kan Yutmak

Kan yutmak; “*Pek çok sıkıntı, azap, ıstırap çekmek*” anlamına gelmektedir. Şairler, sevgiliye kavuşamadıkları için sıkıntı çekmektedirler. Bu sebeple sık kullanılan deyimlerden biridir. Ayrıca şarap ve kan ilişkisi unutulmamalıdır.

Lebün şevkiyle kan yutmağ baña yegdür elemlele
Lebünsüz bāde nüş itmekden ise cām-i Cemlerle (Figanî, g. 84/1)

Dudağının hasretiyle acı çekmek bana Cem'in kadehiyle dudağın olmadan şarap içmekten iyidir.

Tāc ü tahtum vereliden yele mānend-i habāb
Cür'a-veş hāke düşüb kan yutaram sāgar-vār (Hayâlî Bey, k. 10/18)

Taht ve tacımı kabarcık gibi rüzgara(zamana) vereli, cür'a gibi toprağa düşüp kadeh gibi kan yutarım.

3.4.39. Kanı Kanla Yıkamak

Kanı kanla yıkamak; kan davası güderek bir cinayeti başka bir cinayet işleyerek öcünü almak anlamına gelmektedir.

Ger suçum la'lûñ emüp an itdügümse sâkıyâ
anlar alatma beni anı yumazlar an ile (Nev'î, g. 404/4)

Ey sâkî suçum dudağını emerek kan dökmemse, bana eziyet etme kanı kanla temizlemezler.

3.4.40. Ke'n-nakşî fi'l-mâ

Ke'n-nakşî fi'l-mâ; “*Nakş-ber-âb olan Farsça tabir, su üstüne yapılan nakış*” anlamına gelmektedir. Aşağıdaki beyitte iki dünya suyun üzerindeki bir nakşa benzetilerek gelip geçiciliği anlatılmıştır.

Nice göz dikmeyeyin bâdeye mânend-i abâb
Görünür iki cihân anda ke'n-nakşîfi'l-mâ (Hayâlî Bey, g. 10/6)

Ben nasıl habab gibi şaraba göz dikmeyeyim ki onda iki cihan suyun üzerine çizilmiş nakış gibi görünür.

3.4.41. Kulak Tutmak

Kulak tutmak; “*Dinlemek, işitmek istemek*” anlamlarına gelmektedir. Şairler, sürahiyi söyletir, kadehi dinletirler.

Şafâ-yı alb ile sâgar gibi ula utalum
Şurâhî gibi mey-i ergavânî söyledelüm (Yahya Bey, g. 272/5)

Kalbin neşesi ile kadeh gibi iyice dinleyelim. Sürahi gibi erguvan şarabını konuşturalım.

3.4.42. Küp Düşmek

Küp düşmek; “*Birdenbire düşmek*” anlamına gelmektedir. Meyhânelerde küpler bulunurdu bu küpler ile küp düşmek deyimini arasında şairler tarafından bir bağlantı kurulmaya çalışılmıştır.

La'l-i nâbî yâdına küp küp düşüp meyhâneye
Biz arâbâtî olup câm-ı maabbet ehliyüz (Muhibbî, g. 1185/3)

(Biz) küp (gibi) saf dudağını hatırlamak için birden bire meyhaneye düşüp sarhoş olup sevgi kadehinin ehli olanlarız.

3.4.43. Lakırdamak

Lakırdamak; “*Lak lak sesi çıkarmak, gereksiz konuşmak*” anlamlarına gelmektedir. Bâkî aşağıdaki beyitte, hem şarabın kabak içinde saklandığını hem kabak içinde lak lak ses yaptığını hem de bu sestten dolayı çok konuşan insana benzetildiğini vurgulamıştır.

Âşık hadîs-i cām-ı lebüñ alsa ağızına
Meclisde çok lakırdamasun sākıya kabağ (Bâkî, g. 241/5)

Ey sâkî âşık, dudak kadehinin sözlerini mecliste ağızına alsa, kabak kadehine (söyle) çok konuşmasın.

3.4.44. Meyden Kesmek/ Şaraptan Kesilmek

Meyden kesmek şeklinde bir tabir sözlüklerde bulunmasa bile şairler böyle bir tabir kullanmışlardır. Bu tabir, şaraptan uzaklaştırmak anlamına gelmektedir.

Naşîhatle bizi maḥbûb u meyden kesmek istersin
Kelāmuñ nāşihā her yirde gūyā naşş-ı kâti‘dur (Hayretî, g. 60/5)

Ey nasihatçi, bize öğüt vererek bizi şarap ve sevgiliden uzaklaştırmak istersin ama sözün her yerde

La‘lûñden itme tîg-i müjeñ birle cānı men‘
Mümkin degüldür aña kesilmek şarābdan (Bâkî, g. 365/2)

Canımı, kirpiğinin kılıcıyla dudağından yasaklama çünkü; onun için şarabı bırakmak mümkün değildir.

3.4.45. Ödü Kopmak

Ödü kopmak; “*Çok korkmak*” anlamına gelmektedir. Zâtî aşağıdaki beyitte, şarabın acı olma sebebini sarhoşların attığı naralar sonucu, korkudan ödünün kopmasına bağlamaktadır.

Bu deñlü telḥ olmaz idi sākıyā şarāb
Ben mest na‘reler urıcağ şırmasa ödi (Zâtî, g.1689/2)

Ey sâkî şarap, ben sarhoş olup naralar attığımda ödü kopmasaydı bu kadar acı olmazdı.

3.4.46. Serden Geçmek

Serden geçmek; hayatı pahasına bağlandığı bir fikir veya nesneden vazgeçmemek anlamına gelmektedir. Şairler, insanların kadeh için kellelerinden vazgeçmeyi göze aldıklarını anlatmışlardır. Böyle bir kullanımın sebebi ara sıra uygulanan şarap yasakları ve ağır cezalardır.

Şafā-yı cāmdan geçmez kişi serden geçer vā'iz
Ġubār-ı zerķ ile luş it bize virme keder vā'iz (Nev'î, g. 210/1)

Ey vaiz, kişi kadehin neşesinden vazgeçmez (ama) kellesinden vazgeçer.

3.4.47. Telef Etmek

Telef etmek; “Mahvetmek, yok etmek” anlamına gelmektedir. Hayâlî Bey şarap kadehinde cür'a bırakanların şarabı telef ettiği düşüncesindedir.

Mānend-i ħabāb ola ilahî evi vîrān
Sāğarda şu kim cür'a kıoyub mey telef eyler (Hayâlî Bey, g. 131/2)

Ey Allah'ım kadehte cür'a bırakarak şarabı telef eyleyenin evi kabarcık gibi harap olsun.

3.4.48. Yola Bakmak

Yola bakmak; “Beklemek” anlamındadır. Zâtî, gönül sarayını tekrar parlatmak için kadeh beklemektedir. Bu sebeple yola bakmaktadır.

Sarāy-ı dil olub tîre gözüm yola bakar çün cām
Gözüñ ayduñ disünler gel yetiş ey mäh-ı tībānum (Zâtî, g. 984/4)

Ey ay yüzlüm, gönül sarayı bulanıklaştı (onu parlatmak amacıyla) gözüm kadeh için yola bakar gel yetiş de bana gözün aydın desinler.

SONUÇ

Doktora tezi kapsamında yapılan bu çalışma Klasik Türk Edebiyatı'nın XVI. yüzyılına ait on adet divanın “Şarap ve Şarapla İlgili Unsurlar” konusu çerçevesinde taranması sonucu oluşturulmuştur. Çalışma neticesinde elde edilen sonuçlar şu şekilde değerlendirilebilir:

Klasik Edebiyat için “Şarap” yüzyıllardan beri kullanılagelmiş bir kavramdır. Şarap mitolojik dönemlerde efsanelere konu olmuş, dini kitaplara girmiş ve bunun doğal neticesi olarak klasik edebiyatın bir parçası durumuna gelmiştir. Klasik edebiyat, şarabı, toplumların bulunduğu ve yaşadığı şartlara uygun olarak metinlere konu etmiştir. Bunun neticesinde efsanevi olarak bakıldığında şarap, adına tanrılar oluşturulan ve bu sayede kutsallık atfedilen bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Şarap, dinî kaynaklar açısından değerlendirildiğinde ise karşımıza daha farklı bir sonuç çıkmaktadır. Musevilikte ve Hıristiyanlıkta şarabın içilmesi kesin hükümlerle yasaklanmamış ama çok içilerek sarhoş olunması hoş karşılanmamıştır. Hıristiyanlık şarap konusundaki yaklaşımını bir adım öteye götürmüş ve şarabı Hz. İsa'nın –son akşam yemeğine atfen- kanı olarak telakki etmiştir. Bu inancın sonucunda da şarap kilise ve manastır ayinlerinin bir parçası durumuna getirilerek kutsal bir içecek gibi düşünülmüştür. Hatta manastırlarda şarap yapımı için bölümler hazırlanmış ve buralarda şarap yapılmıştır. Bu geleneğin klasik edebiyata yansımaları olarak meyhâne ve kilise benzetmesinin karşımıza çıkmasını örnek verebiliriz. İslamiyet ise şarabı önceleri hoş görmesine rağmen sonra kesin hükümlerle yasaklamıştır. İslamiyet'in ortaya çıkışı “şarap”ın edebiyattaki rolü için dönüm noktası olmuştur. Klasik edebiyatta yüzyıllar boyunca bir gelenek halinde devam eden şarap şiirleri bir anda bu yasakla azalmıştır. Emeviler dönemi ise şarabın tekrar şiire girmeye başladığı dönem olarak dikkati çekmektedir. Çalışmamıza konu olan ve Klasik Türk Edebiyatı'nın önemli kavramlarından olan “şarap” bu dönemden sonra İslamî bir bakış açısı altında ele alınmaya başlanmıştır. Bunun sebebi hicrî ikinci-üçüncü yüzyılda başlayan dinî-felsefî bir oluşum olan tasavvuf görüşünün yayılmaya başlamasıdır. Bunun neticesinde “şarap”; klasik edebiyatta anlam tabakaları oluşturmak, bazı somut düşünce ve kavramları soyutlaştırmak ve yüzyıllardır var olan bir geleneğin devamını sağlayarak hali hazırda bulunan zengin edebî kaynakları

değerlendirmek için kullanılan bir kavram halini almıştır. Klasik edebiyatta mevcut olan ortak kültür, kaynak birliği neticesinde “şarap” kavramı şiirlerde perçinlenmiştir. Şarap, bir kavram olarak ve sufilerin ona yükledikleri tasavvufî anlamlar sayesinde klasik edebiyatta yeniden doğmuştur. Bu yeniden doğuş “şarap” kavramı kullanıldığında onun gerçek anlamı dışında da değerlendirilmesi gerekliliğini ortaya çıkarmıştır.

Bu çalışmanın bir diğer sonucu da şarap kavramı etrafında kullanılan birçok unsurun ilk kez bir başlık altında toplanması olarak göze çarpmaktadır. Şarap ile ilgili edebî kaynaklar belli başlı kavramları belirli sınırlar dâhilinde sıralıyorken çalışmamız şarap ile ilgili olarak akla gelebilecek kavramların çoğunu aynı başlık altında toplamıştır. Bu vesile ile klasik edebiyatta “şarap” denildiği vakit akla gelen gelmeyen şarap çeşitlerinin ve benzetme yoluyla şarap adı haline gelmiş kavramların bir başlık altında toplanması sağlamıştır. Çalışmamız sadece şarabı değil şarap etrafında oluşmuş ve şarap denilince akla gelen şarabın etkileri(sarhoşluk, humar, yanak kızarması vb.), şarapla birlikte kullanılan kavramlar (Câm-ı Cem, habâb, deyr, sūrahi vb), şarabın benzetildiği unsurlar, şaraba benzetilen unsurlar gibi konuları alt başlıklar halinde ele almaktadır. Bu çalışma düzeni meclis, sâkî, kadeh, meyhâne gibi şarapla doğrudan ilişkili kavramlarda da devam etmiş ve klasik edebiyatta kullanılan birçok kavramı alt başlıklar halinde sunmuştur.

Çalışmanın üçüncü bölümü “Şarap Kültürü” başlığını taşımaktadır. Bunun sebebi son bölümde klasik edebiyat ve halkın yaşamı (özellikle din, inanış, âdet ve deyimler açısından) arasındaki bağlantının şiirlere nasıl yansıdığını göstererek “şarap” kavramının şiirlerde gerçek anlamının yanı sıra oluşturduğu edebî ve tasavvufî anlam tabakaları ile değerlendirilmesi gerekliliğini ortaya koymaktır.

Şarap ve şarapla ilgili unsurlar konusunda yapılan bu çalışma; şarabın çok zengin bir edebî kültürün vazgeçilmez parçası olduğunu, etrafındaki yüzlerce unsurun bir şekilde edebî metinlere dâhil edildiğini, bu sebeple çok zengin anlam daireleri oluşturarak gerçek anlamından sıyrıldığını, tasavvufî olarak düşünüldüğünde soyut olan Allah aşkını somut hale getirdiğini ve aynı şekilde bunu gizlemek için kullanılan bir araç olduğunu açıklamaya çalışmıştır.

KAYNAKÇA

- Acar, M. Şinasi: **Osmanlıda Günlük Yaşam Nesneleri**, YEM Yayınları, İstanbul, 2011.
- Ak, Coşkun: **Muhibbî Divanı**, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 1987.
- _____ : “Divan Şiiri ve Tasavvuf”, **Bursa’da Düünden Bugüne Tasavvuf Kültürü**, Bursa, 2003, s.103-113.
- Akyüz, Kenan: **Fuzûlî Dîvan**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1958.
- Altıntaş, Hayrani: “İslam Düşüncesinde Tasavvuf”, **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C.27, Ankara, 1985, s. 111-122.
- _____ : “Tasavvuf”, **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Ankara, 1984, C.26, s. 413-423.
- And, Metin: **16. Yüzyılda İstanbul Kent-Saray-Günlük Hayat**, YKY, İstanbul, 2011.
- Andrews, Walter: **Şiirin Sesi, Toplumun Şarkısı**, Çev: Tansel Güney, İletişim Yay., İstanbul, 2000.
- Arpaguş, Sâfi: “Tasavvufta “Mantıku’t-Tayr”, Mevlânâ’da Hz. Süleyman ve Kuşdili Tasavvuru”, **Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S. 29, İstanbul, 2005/2, s. 121-135.

- Arslan, Mehmet: **Aynî – Sâkînâme**, Kitabevi, İstanbul, 2003.
- Asım, Mütercim: **Burhân-ı Katı**, T.D.K. Yayınları, Ankara, 2009.
- Baktır, Mustafa: “İçki”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi (DIA)**, C. XXI, TDV. Vakfı Yay., İstanbul 2000, s. 459.
- Banarlı, Nihad Sâmi: **Tarih ve Tasavvuf Sohbetleri**, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul, 2004.
- Başaran, Orhan: “İdrîs-i Bitlisî’nin Şerh-i Kasîde-i Hamriyye’si ve İki Yazma Nüshası”, **Nüsha: Şarkiyat Araştırmaları Dergisi**, S.12, 2004/Kış, s.7-15.
- Bayak, Cemal: **Sehâbî Dîvânı ve Konu İndeksi**, Dan.A.Atilla Şentürk, Doktora Tezi, İ.Ü.E.F., İstanbul,1998.
- Bayındır, Abdülaziz: “İslam Açısından Sarhoş Edici İçkiler”, **İslam Medeniyeti Mecmuası**, C.4, İstanbul, s.3-17.
- Beyatlı, Yahya Kemal: “Eski Şiirimiz”, **Edebiyata Dair**, Dergah Yay., İstanbul, 1971.
- Bilgin, Azmi: “Tasavvuf ve Tekke Edebiyatı”, **İlmî Araştırmalar**, S. 1, İstanbul, 1995, s. 61-82.
- _____ : “Fuad Köprülü ve Tekke Edebiyatı”, **İlmî Araştırmalar**, S. 4, İstanbul, 1996, s. 47-53.
- Bolat, Ali: **Bir Tasavvuf Okulu Olarak Melâmetîlik**, İnsan Yayınları, İstanbul, 2003.

- Bozkurt, Nebi: “İçki”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi (DIA)**, C. XXI, TDV. Vakfı Yay., İstanbul 2000, s. 455-456.
- _____ : “Meclis”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi (DIA)**, C. VIII, TDV. Vakfı Yay., İstanbul 2000, s. 241-243.
- Burnaby, Fred: **At Sirtında Anadolu**, İletişim Yay., İstanbul, 2005.
- Busbecq, O. Ghislain De: **Türk Mektupları**, Özgü Yay., İstanbul, 2002.
- Broquiere, Bertrandon: **Bertrandon de la Broquiere'nin Deniz Aşırı Seyahati**, çev. İlhan Arda, Eren Yay., İstanbul, 2000.
- Canım, Rıdvan: **Türk Edebiyatında Sâkînâmeler ve İşretnâme**, Akçağ Yayınları, Ankara, 1998.
- Cebecioğlu, Ethem: **Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü**, Anka Yay., İstanbul, 2009
- Çavuşoğlu, Mehmet: **Necâtî Bey Dîvânı'nın Tahlili**, İstanbul, 1971.
- _____ ; **Yahyâ Bey Dîvanı**, İ.Ü.E.F. Yayınları, İstanbul, 1977.
- _____ ; **Helâkî Divanı**, İ.Ü.E.F. Yayınları, İstanbul, 1982.
- Çavuşoğlu, Mehmet,
Tanyeri, M. Ali **Zatî Dîvanı C.III**, İ.Ü. Edb. Fak. Yayınları, İstanbul, 1987.
- Çavuşoğlu, Mehmet-
Tanyeri, M. Ali **Hayretî Dîvan**, İ.Ü. Edb. Fak. Yayınları, İstanbul, 1981.

- Çelebioğlu, Âmil, “Fuzûlî'nin Bir Beyti Üzerinde Bazı Düşünceler”, **Osmanlı Araştırmaları**, C.VII-VIII, 1988, s.199-210.
- Demirci, Kürşat: “İçki”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi (DIA)**, C. XXI, TDV. Vakfı Yay., İstanbul 2000, s. 457-458.
- Devellioğlu, Ferit: **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Aydın Kit., Ankara, 1999
- Deuraseh Nurdeen: “İslâm Hukuku Alkollü İçkinin Tedavi Amaçlı Kullanılmasına Müsaade Etmiş midir?”, çev. Abdullah Çolak, **Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, C: VIII, 2008, sayı: 4, s. 191-206
- Dilbeîpûr, Asgar-i: “Fuzûlî'nin Sâkinâmesi'nde Hâfız'ın Rolü”, çev. Hasan Almaz, **Nüsha: Şarkiyat Araştırmaları Dergisi**, C. II, sayı: 6, 2002, s. 35-44.
- Dilçin, Cem: “Fuzulî'nin Bir Gazelinin Şerhi ve Yapısal Yönden İncelenmesi,” **D.T.C.F. Türkoloji Dergisi**, C.IX/1, Ankara, 1991, s.43-98.
- _____ : Cem Dilçin, **Örneklerle Türk Şiir Bilgisi**, T.D.K. Yay., Ankara, 2000.
- _____ : **Yeni Tarama Sözlüğü**, Ankara, TDK.Yay., 1983.
- Doğan, Muhammet Nur: **Fuzûlî'nin Poetikası**, Yelkenli Yay., İstanbul, 2009.
- _____ : **Fatih Divanı ve Şerhi**, Yelkenli Yay., İstanbul, 2006.

- _____ : **Hüsn ü Aşk Metin, Nesre Çeviri, Notlar ve Açıklamalar**, Ötüken Yay., İstanbul, 2002.
- _____ : **Leyla ve Mecnun Metin, Düzyazıya Çeviri, Notlar ve Açıklamalar**, YKY Yayınları, İstanbul, 2002.
- _____ : **İslamı Kur’andan Okumak**, Alternatif Yay., İstanbul, 2005.
- _____ : **Eski Şiirin Bahçesinde**, Alternatif Düşünce Yayınevi, İstanbul, 2005.
- _____ : “Divan Şiirinde “Şarap” Metaforları”, **Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi** 2009. s.71.
- Emirçupani, Ahad: Farsça Deyim ve Atasözlerinde Âb-ı Hayât ve Türk Edebiyatına Yansımaları, **A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, S. 37, Erzurum, 2008. s.187-208.
- Erbay, Erdoğan: **“Divan Edebiyatı Üzerine Tenkid, Değerlendirme ve Tartışmalar”**, Dan. Orhan Okay, Doktora Tezi, Atatürk Ü., Erzurum, 1996.
- Erkal, Abdülkadir: “Divan Şiirinde Afyon veEsrar”, **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Erzurum, S. 33, 2007, s.25-61.
- Eroğlu, Ahmet Hikmet: “Ekmek-Şarap Ayini (Evharistiya) Konusunda Katolikler ve Protestanlar Arasındaki Anlayış Farklılıkları”, **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C. XXXIX, 1999, s. 439-453.

- Fenton, Paul B.: “Yahudilik ve Tasavvuf”, çev: Salih Çift, **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C: XIII, S: 1, Bursa, 2004, s. 245-260.
- Gibb, E.J.Wilkinson: **Osmanlı Şiir Tarihi**, Çev.Ali Çavuşoğlu, Akçağ Yay., Ankara, 1999.
- Gölpınarlı, Abdülbaki: **Melâmîlik ve Melâmetîler**, Elik Kitabevi, İstanbul, 2006.
- Hasan Çelebi, Kınalızâde: **Tezkîretü’ş-Şu‘arâ**, C.I., Haz.İbrahim Kutluk, T.T.K. Yay., Ankara, 1981.
- İsen, Mustafa: **Latîfî Tezkîresi**, Ankara, Kültür Bak.Yay.,1990.
- İnalcık, Halil: **Has-bağçede ‘Ays u Tarab- Nedimler Şairler Mutribler**, İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2011.
- Kanar, Mehmet: **Farsça-Türkçe Sözlük**, Deniz Kitabevi, İstanbul, 2000.
- Kara, Mustafa: **Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi**, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2006.
- Karahan, Abdülkadir: **Kanunî Sultan Süleyman Çağı Şairlerinden Figanî ve Divançesi**, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1966.
- _____ : **Fuzûlî: Muhiti, Hayatı ve Şahsiyeti**, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1949.

- _____ : **Eski Türk Edebiyatı İncelemeleri**, İ.Ü.E.F.Yay., no.2659, İstanbul, 1980.
- _____ : “Ramazan Edebiyatı ve Ramazaniyyeler”, **Diyanet Dergisi**, C.26, İstanbul, s. 95-100.
- Karamustafa, Ahmet T.: **Tanrının Buyruk Tanımaz Kulları**, YKY Yay., İstanbul, 2007.
- Kartal, Ahmet: **Klasik Türk şiirinde Lale**, Akçağ Yay., Ankara, 1998.
- _____ : “Türk Edebiyatında Belagat Çalışmaları ve “Tezad” ve “Telmih” Sanatlarına Eleştirel Bir Bakış”, **Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C.16, S.1, 2007, s. 413-428.
- Kaya, İbrahim: “Sûdî’nin Hafız Divanı Şerhindeki Tasavvufî Yaklaşımları”, **Turkish Studies**, V. 6/2, 2011, s. 599-635.
- Kaya, Remzi: “Kur’ân, Tevrat ve İnciller Bağlamında Helâl ve Haram Gıdalar”, **Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S. 24, Konya, 2007/Güz, s. 9-29.
- Kazan, Ramazan: “Alkollü ve Uyuşturucu Maddelere Karşı İslam’ın Tavrı”, **S.D.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S.8, Isparta, 2001, s.121-136.
- Kılıç, Filiz: **Meşairü-Şuara, İnceleme-Tenkitli Metin**, Doktora Tezi, Dan. Mustafa İsen, Gazi Ü., Ankara, 1994.

- Koçu, Reşad Ekrem: **Eski İstanbul'da Meyhaneler ve Meyhane Köçekleri**, Doğan Kitap, İstanbul, 2002.
- Kortantamer, Tunca: "Sakinamelerin Ortaya Çıkışı ve Gelişimine Genel Bir Bakış" **Ege Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi**, C.II., İzmir, s.81-90.
- Kurnaz, Cemal; "Divan şiirinde Belge Redifler", **Yedi İklim**, C.X., no.67, Ekim-1995.
- _____ : **Halk ve Divan Şiirinin Müsterekleri Üzerine Denemeler**, Ankara, 1990.
- _____ : **Hayâlî Bey Divanı Tahlili**, M.E.B. Yay., İstanbul, 1996.
- _____ : "Necâtî Beğ, Ahmed Paşa, Hayâlî Beğ ve Nev'î Divanlarındaki Teşbih ve Mecaz Unsurları", **TKA**, C.XXV /1, 1987), s.127-164.
- _____ : "16. Asır Şairlerinden Hayali Beğ'in Şöhreti ve Tesiri" **H.Ü. Edebiyat Fakültesi Dergisi**, 1984, s. 47-49.
- Küçük, Sabahattin: "Hayâlî Bey'in Yayımlanmamış Gazelleri", **Türk Dili**, S. 394, Ekim 1984, s. 418-421.
- _____ : **Bâkî Divanı**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1994.
- Krafft, H.U.: **Türklerin Elinde Bir Alman Tacir**, çev. Turgut Akpınar, İletişim Yay., İstanbul, 1997.

- Levend, Âgâh Sırrı: **Dîvân Edebiyatı: Kelimeler, Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar**, 4.bs., Enderun Kitabevi, İstanbul, 1984.
- Macit, Muhsin: **Dîvân Şiirinde Ahenk Unsurları**, Ankara, Akçağ Yay., 1996.
- Macit, Yüksel: “Yiyecek İçeceklerde Haram-Helalliğin Kriteri ve Bu Konuda Arap Kültürünün Etkisi”, **Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2002, s.265-271.
- Mengi, Mine: “Divan Şiiri ve Bîkr-i Mânâ”, **Dergâh**, İstanbul, no.19, Eylül-1991, s.10-11.
- _____ : **Divan Şiiri Yazıları**, Ankara, Akçağ Yay., 2000.
- _____, “Mazmun Üzerine Düşünceler”, **Dergâh**, İstanbul, no.34, Aralık 1992, s.10 - 11.
- Muallim Naci: **Edebiyat Terimleri (İstılahat-ı Edebiye)**, Haz. M.A.Yekta Saraç, İstanbul, Risâle Yay.,1996.
- Muslu, Ramazan: “Türk Tasavvuf Kültüründe Tarikat Kıyafetleri ve Sembolik Anlamları”, **EKEV Akademi Dergisi - Sosyal Bilimler -**, C. XII, S. 36, 2008, s. 43-66.
- Pakalın, Mehmet Zeki: **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1983.
- Pitte, Jean-Robert: **"Şarap ve Din"**, çev. Esra Özdoğan, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2006.

- Putlar, Mustafa: **Yıldız Adları Sözlüğü**, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2007.
- Ocak, Ahmet Yaşar: **Türk Sufiliğine Bakışlar**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007.
- _____ , **Kalenderiler-Osmanlı İmparatorluğu'nda Marjinal Sûfîlik**, TTK. Yayınları, Ankara, 1999.
- Onay, Ahmed Talat: **Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar**, Haz. Cemal Kurnaz, Ankara, T.D.V.Yay.,1993.
- Öngören, Reşat: “XV ve XVI. Asırlarda Osmanlı'da Tasavvuf Anlayışı, XV ve XVI. Asırları Türk Asrı Yapan Değerler” **[Tartışmalı İlmî Toplantılar Dizisi]**, İstanbul, s. 207-219.
- Özdemir, Hasan: “Şarabın İcadı ve Dört Vasfı”, **Türkoloji Dergisi**, C. XI, Ankara Üniv. Bas., Ankara 1993, s. 135-160.
- Özkan, Ömer: **Divan Şiirinin Penceresinden Osmanlı Toplum Hayatı**, Kitabevi Yay., İstanbul, 2007.
- Öztürk, Furkan: “Baş Açuk Abdâl- Hayalî ve Bakî'nin Şiirlerinde Melamî İşlev Üzerine Bir Deneme”, **Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli**, 2007-41, s.215-220.
- Öztekin, Özge: **Divanlardan Yansıyan Görüntüler**, Ürün Yay., Ankara, 2006.
- Öztuna, Yılmaz: **Türk Musikîsi Akademik Türk San'at Mûsikîsi'nin Ansiklopedik Sözlüğü**, Orient Yay., Ankara, 2006.

- Redhouse, James: **Türkçe/Osmanlıca Sözlük**, Sev Matbaacılık, İstanbul, 2000.
- Sami, Şemşeddin: **Kâmus-ı Türkî**, Çağrı Yayınları, İstanbul, 2002.
- Saraç, M.A.Yektâ: “Dîvân Tahlilleri Üzerine” **İlmî Araştırmalar**, C.VIII, İstanbul, 1999, s.210-219.
- _____ : “Tasavvuf Edebiyatına İçki Kavramına Giriş ve Yunus Emre Örneği”, **İlmi Araştırmalar**, S.10, 2000, s.135-154.
- _____ : **Klasik Edebiyat Bilgisi-Belâgat**, 2.bs., Bilimevi Yay., İstanbul, 2001.
- Simeon: **Polonyalı Bir Seyyahın Gözünden 16. Asır Türkiye**, Kesit Yay., İstanbul, 2007.
- Steingass: **Persian-English Dictionary**, Routledge&K. Poul Ltd., 1977.
- Şahin, Esmâ: **Bâkî Divanı’na Göre 16. yüzyıl Osmanlı Toplum Hayatı**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2011.
- _____ : “Osmanlı Şiirinde Şaraba Rehin Verme Metaforu”, **Yücel Dağlı Anısına**, Turkuaz, İstanbul, 2011.
- Şen, Fatma Meliha: **“Tâcîzâde Câfer Çelebi Divanı’nda XV. ve XVI. Yüzyıl Osmanlı Toplum Hayatı”**, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 2002.

- Şentürk, A. Atilla: **Osmanlı Şiiri Antolojisi**, YKY, İstanbul, 1999.
- _____ : **XVI. Asra Kadar Anadolu Sahası Mesnevilerinde Edebî Tasvirler**, Kitabevi, İstanbul, 2002.
- _____ : **Sûfî Yahut Zâhid Hakkında**, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1996.
- _____ : **Necâtî Beğ'in Sultan Beyazıt Methiyesi ve Bazı Gazelleri Hakkında Notlar**, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1995.
- _____ : **Ahmed Paşa'nın Güneş Kasidesi Üzerine Düşünceler**, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1994.
- _____ : **Yahyâ Beğ'in Şehzade Mustafa Mersiyesi yahut Kanunî Hicviyesi**, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1998.
- _____ : "Klasik Osmanlı Edebiyatı Işığında Eski Âdetler ve Günlük Hayattan Sahneler I", **Türk Dili**, Mart 1993, nr. 495, s. 174-188.
- _____ : "Osmanlı Şairlerinin Gözlemciliği ve Klasik Edebiyatımızda Realiteye Dair", **Dergâh**, nr. 41, Temmuz 1993, s. 8-10.
- _____ : "Klasik Osmanlı Edebiyatı Işığında Eski Âdetler ve Günlük Hayattan Sahneler II" **Türk Dili**, Ağustos 1993, nr. 500, s. 211-223.
- _____ : "Osmanlı Edebiyatında Felekler, Seyyâre ve Sâbiteler (Burçlar)", **Türk Dünyası Araştırmaları** , nr. 90, Haziran 1994, s. 131-180.

- _____ : "Fuzûlî Dîvânı Şerhine Dair", **Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştır-maları Enstitüsü Fuzûlî Sempozyumu**, İstanbul, 4 - 5 Nisan 1995.
- Tanyeli, Halit: "Divan Şiirimizde İran'lı Kahramanlar 1. Cemşîd" **Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi**, C: I, S: 8, 1952, s. 467-470.
- Tarlan, A. Nihat: **Edebiyat Meseleleri**, Ötüken Yay., İstanbul, 1981.
- _____ : **Fuzûlî Divanı Şerhi**, C.I-III, Kültür ve Turizm Bak.Yay., Ankara, 1985.
- _____ : **Şeyhî Dîvânını Tetkik**, İ.Ü.E.F. Yay., İstanbul, 1964.
- _____ : **Zafî Divanı C. I-II**, İ.Ü.E.F. Yay., İstanbul, 1970.
- Tavernier, Jean- Baptiste: **17. Yüzyılda Topkapı Sarayı**, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2007.
- _____ : **Tavernier Seyahatnamesi**, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2006.
- Tevfik, Mehmed: **İstanbul'da Bir Sene**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1995.
- Timurtaş, F. Kadri: **Eski Türkiye Türkçesi XV.Yüzyıl**, İ.Ü. E.F.Yay. No.2157, İstanbul, 1977.
- _____ : "Bâkî'nin Kânûnî Mersiyesi'nin Dil Bakımından İzâhı", **Makaleler**, Haz. Mustafa Özkan, Ankara T.T.K. Yay.no:693, 1997, s.223-234.

- Tolasa, Harun: **Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası**, 2.bs., Akçağ Yay., Ankara, 2001
- _____ : **Sehi,Latifi, Aşık Çelebi Tezkirelerine Göre XVI.yy.'da Edebiyat Araştırma ve Eleştirisi**, Ege Ü.E.F.Yay., İzmir, 1983.
- _____ : “Ahmed Paşa'nın Divanı Üzerine Düşünceler”, **Atatürk Ü.F.E.F.Araştırmalar Dergisi**, C.I, no.1, Erzurum, 1970, s.33-53.
- Toprak, M. Faruk: “Arap Şiirinde Adı Geçen Şarap Adları ve Bazı Hamriyyat Terimleri” **EKEV Akademi Dergisi**, C.: II, sayı: 3, 2000, s.169-194
- Tosun, Musa: “İçki”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi (DIA)**, C. XXI, TDV. Vakfı Yay., İstanbul, 2000, s. 462-464.
- Tournefort, Josep De: **Tournefort Seyahatnamesi**, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2005.
- Tulum, Mertol/
Tanyeri, M. Ali: **Nev'î Divan**, İ.Ü.E.F.Yay., 1977.
- Tunaşar, Seyhun: **Ortaçağ İslam Dünyasında Şarap**, Piramit Yay., Ankara 2005.
- Turan, Selami: “Divan Şairlerinin Zevrak Etrafında Oluşturdukları Benzetme Dünyası”, **Turkish Studies**, V. 4/2, 2009 s.1039-1071.

- Uhri, A. Ahmet: “Şarabın Tarihi”, **Bilim ve Ütopya**, Sayı:85, Bilimsel Yay., İstanbul 2001, s. 68-75.
- Uludağ, Süleyman: **Tasavvuf Terimleri Sözlüğü**, Marifet Yay., İstanbul, 1995.
- _____ : “Osmanlı Dönemi Tasavvuf Tarihinin Temel Kaynakları”, **Bursa’da Düünden Bugüne Tasavvuf Kültürü-2**, Bursa, 2003, s.18-46.
- _____ : “Tasavvuf Kültürüne Genel Bakış”, **Bursa’da Düünden Bugüne Tasavvuf Kültürü**, Bursa, 2003, s.30-42.
- Üst, Sibel: “Fuzulî’nin “Usanmaz mı” Redifli Gazelinin Yapısalcılık Açısından İncelenmesi”, **Türkoloji Araştırmaları**, C.3, 2007, s. 556-572.
- Üstünova, Kerime: “Bâkî’nin Şiir Dilinde Türkçe Unsurlar”, **Türk Dili**, S. 586, 2000, s. 379-388.
- Yenikale, Ahmet: **Ahmet Nâmî Dîvânı ve İncelemesi**, Dan. M.A.Yekta Saraç, Doktora Tezi, İ.Ü.E.F., İstanbul, 2002.
- Yıldırım, Mustafa: “İslam Hukukunda İçki İçme Suçu ve Cezası”, **D.E.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S.14, İzmir, s. 31-52.
- Yılmaz, Fehmi: **Osmanlı Tarih Sözlüğü**, Gökkuşbu, İstanbul, 2010.
- Zavotçu, Gencay: “Hayâlî ve Yahyâ Bey’in Gazellerinde Fuzûlî Etkisi” **İlmî Araştırmalar**, Sayı: 18, 2004, s.123-134.

ÖZGEÇMİŞ

1980 yılında Trabzon'da doğdum. İlk ve orta öğrenimimi İstanbul'da tamamladım. 1999 senesinde kayıt olduğum Sakarya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden 2003 Haziran döneminde mezun oldum. 2003 Eylül ayında Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü'nde Yüksek Lisans Programına kayıt yaptırđım. 2006 Haziran döneminde "Pervâne Bey Mecmuatü'n- Nezâir (261^a- 291^a) Edisyon Kritikli Metin" isimli tezle mezun oldum. 2008 yılında İstanbul Üniversitesi Yabancı Diller Bölümü'nde Türkçe Okutmanı olarak göreve başladım.

Evliyim ve iki kız çocuğum var. Yabancı dilim İngilizcedir.